DAVID AND SYLVIA STEINER YIZKOR BOOK COLLECTION

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 14395

Klesov Memorial Book

Sefer Ḳlosovah

THE NEW YORK PUBLIC LIBRARY – NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
YIZKOR BOOK PROJECT

NEW YORK, NEW YORK AND AMHERST, MASSACHUSETTS

THE STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY PROVIDES
ON-DEMAND REPRINTS OF MODERN YIDDISH LITERATURE

MAJOR FUNDING FOR THE
YIZKOR BOOK PROJECT WAS PROVIDED BY:
Harry and Lillian Freedman Fund
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
David and Barbara Margulies
The Nash Family Foundation
Harris Rosen
David and Sylvia Steiner
Ruth Taubman

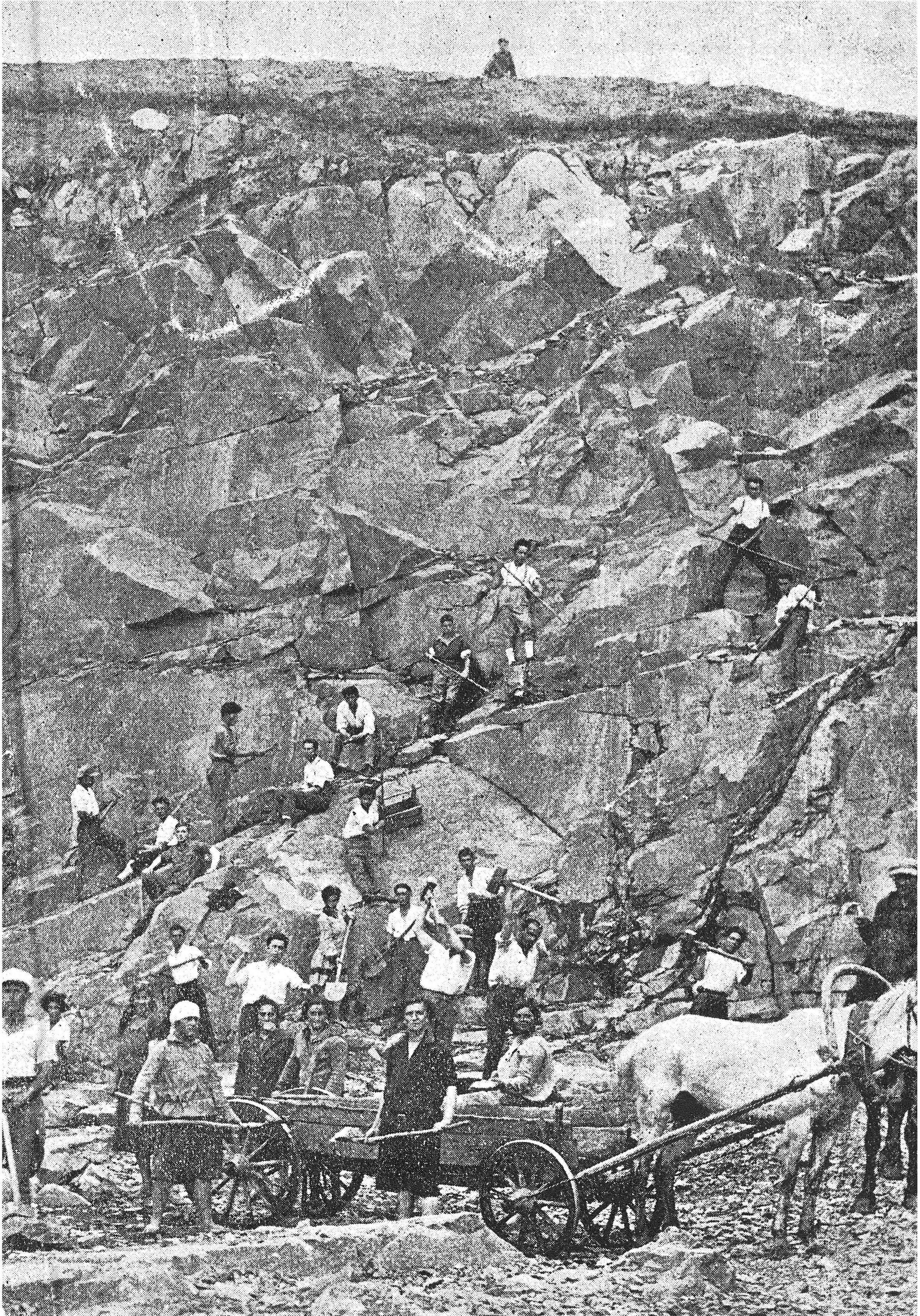

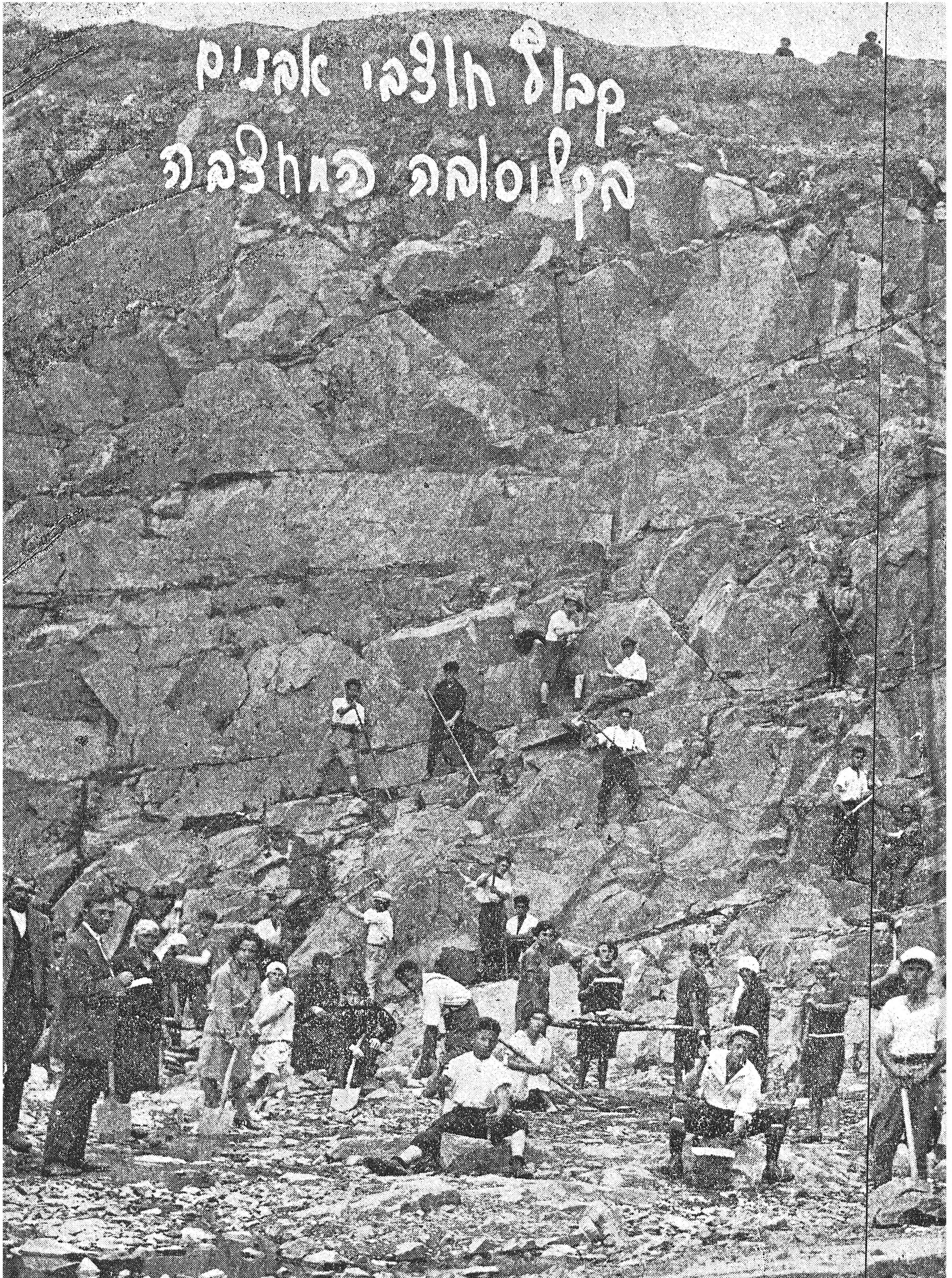
Original publication data

AUTHOR	Dan, Ḥayim.
TITLE	Sefer Ḳlosovah.
IMPRINT	[Loḥame ha-geṭa'ot], 1978.
DESCRIPT	405, [48] p. of plates : ill., ports. ; 25 cm.
SUBJECT	Jews -- Ukraine -- Klesov -- History
	Labor Zionism -- Ukraine -- History
	Klesov (Ukraine) -- History
ADD'L NAME	Fyalḳov, Aryeh.
ADD'L TITLE	Story of Kibbutz Klosova.

THIS BOOK MEETS A.N.S.I. STANDARDS FOR
PAPER PERMANENCE AND LIBRARY BINDING.

PRINTED IN THE U.S.A.

קבוץ חוצבי אבנים
בקלוסובה במחצבה

ספר קלוסובה

ספר קלוסובה

קיבוץ חוצבי אבנים

ע"ש יוסף טרומפלדור בקלוסובה ופלוגותיו

מ א ס ף

כינס וערך: חיים דן

התקין לדפוס: אריה פיאלקוב

בית לוחמי הגיטאות ע"ש יצחק קצנלסון

והוצאת הקיבוץ המאוחד • תשל"ח

THE STORY OF KIBBUTZ KLOSOVA

המערכת :
חיים דן, יהודה הלמן, ל. לויטה, יעקב ליפשיץ,
אריה פיאלקוב, משה קליגר, יוסקה רבינוביץ

Printed in Israel
נדפס בישראל תשל״ח

דפוס „אורלי״, תל־אביב

מבוא

א

בין שתי מלחמות העולם היתה יהדות פולין המרכז הפורה והתוסס ביותר בקרב שבטי ישראל בגולה.

במלחמת העולם הראשונה ניספו כחצי מיליון יהודים — בקרבות, במגיפות ובפרעות. תמה המלחמה — וליהודים באה תקופה חדשה.

רוחות אביב נשבו אז בעולם כולו: מהפכה ברוסיה, מהפכות ותמורות חברתיות בארצות אחרות; שחרור ועצמאות לעמים משועבדים מזה שנים רבות; למיעוטים הלאומיים הובטחו זכויות להגדרה עצמית, זכויות תרבותיות ודתיות שנכללו בחוזה השלום בוורסייל ואושרו בחבר־הלאומים. בו בזמן פילחה כברק בשמי חשיכה הבשורה על מתן הצהרת בלפור — וברחוב היהודי רבתה השמחה, וההתעוררות עלתה וגדלה נוכח השמועות המרנינות שבקעו אי־משם על מדינה יהודית וממשלה יהודית שקמו בארץ־ישראל, בעקבות הצהרת בלפור.

עד מהרה באו האכזבות. יהדות רוסיה, בת המיליונים, שהיתה מקור־לא־אכזב לחיי הרוח והתרבות של האומה, עמדה על סף חורבן ונותקה לגמרי, לפי צו מגבוה, מגוף היהדות בעולם וממפעל התחיה בארץ־ישראל. זכויות המיעוטים נרמסו ברגל גאווה והעבדים לשעבר היו לאדונים חסרי רחמים לנתינים „הזרים" שבתוכם, ובייחוד ליהודים. לאחר הצהרת בלפור באה שאלתו־זעקתו של ויצמן: „עם ישראל — איך?!", אך התשובה הממשית באה בממדים צנועים; פרצה העלייה השלישית שהזרימה ארצה כוחות צעירים, יוקדים ביקוד הכמיהה לגאולה, ברובם ממזרח אירופה. המוני העם חזרו למסלול חייהם הרגיל ושקעו בחיי המעשה ובדאגות יום־יום.

בשנת 1919 הגיע מספר היהודים בעולם ל־14 מיליון נפש, בקירוב. קיבוצי היהודים הגדולים היו אז — ברוסיה 3.5 מיליון, בפולין 3 מיליון ומעלה, בארצות־הברית של אמריקה הצפונית 3 מיליון. כאמור, נותקה יהדות רוסיה בכוח מהגוף היהודי העולמי. יהדות אמריקה היתה רחוקה מבחינה גיאוגרפית ונמצאה בתהליך של התהוות. מרכז הכובד התרבותי והרוחני עבר ליהדות פולין והיא שהפכה להיות נושאת המורשת הלאומית של יהדות רוסיה לשעבר.

במדינת פולין שקמה לתחיה באו ימי סבל ומצוקה ליהודים. האנטישמיות השתוללה באין מפריע. היהודים היו השעיר לעזאזל ובהם תלו השליטים את קולר האשמה בכל הצרות והפורענויות. היהודים נדחקו בלי הרף מעמדותיהם הכלכליות על־ידי הפולנים, בעזרת השלטון; זכויותיהם הלאומיות נעשקו; דלות והתרוששות, דיכוי והשפלות היו מנת גורלם של יהודי פולין כל הימים.

על אף הגזירות והלחץ שניתכו על ראש היהודים מבחוץ — ידעה יהדות פולין חיי ציבור ערים ופעילים מבפנים. אורח החיים היהודי המיוחד נשתמר והפריד בינם לבין עמי הרוב. שיגשגה תרבות יהודית עשירה ומגוונת. צצו ועלו על השטח מפלגות שונות,

פלגים חילוניים — בצידם של פלגים דתיים. בתי־ספר עבריים נאבקו על קיומם, אך לא נכנעו בפני רוחות עויינות שמסביב. המסורת הרוחנית העתיקה נתנה אותותיה בצורות שונות גם בסדרי חייהן של תנועות מודרניות. בעבר היתה יהדות פולין מבצר החסידות העממית — והשפעתה ניכרה גם בזמן החדש: הדבקות והכיסופין לגאולה, העממיות והפשטות, שמחת החיים על אף כל התלאות, הזמר והריקוד — התכונות הללו מצאו להן אחיזה והמשך גם בין יהודים חילוניים הנמנים על זרמים רוחניים חדשים. כל אלה המתיקו אך במקצת את חייהם של יהודי פולין, הנענים והסובלים. במציאותם העגומה שאבו את עיקר נחמתם ממפעל התקומה בארץ־ישראל, מן הציונות המתגשמת. המולדת העתיקה ההולכת ונבנית — הזינה את רוחם ואיתה היו בכל אשר עבר עליה, בימי ששון כבימי אסון; לידיעות מן הארץ ציפו יום־יום, כשותפים ישירים למפעל התחיה. הרגשת שותפות זו העמיקה את התחושה הלאומית, אך את תרגומה הלכה למעשה מצאה רק בקרב העולים לארץ־ישראל, החלוצים היוצאים להשתתף בגופם במפעל בנייתה והגנתה של ארץ־ישראל.

החלוצים — אלה היו הגילוי החדש בציבוריות היהודית. תנועת „החלוץ" היכתה גלים בנוער. תאי החיים של „החלוץ" — היו הסתדרויות הנוער החלוציות, סניפי „החלוץ" ועל הכל קיבוצי ההכשרה, כפרוזדור לארץ־ישראל.

ב

חברי „החלוץ" וכל אשר התחנכו לאורו, בין חניכי תנועות הנוער החלוציות ובין „חלוצים־סתם", קשרו את גורלם האישי ועתיד חייהם עם ציבור העובדים בארץ־ישראל. ההגשמה האישית היתה להם לצו חיים. ארץ־ישראל העובדת — היא שהיתה בית היוצר לחיי רוחם גם בהיותם רחוקים ממנה מרחק רב מבחינה פיסית, בעיירות נידחות. הנוער היוצא לנתיבות החיים ושואל לדרכו — מצא בה סדן להגשמת מאווייו הכמוסים.

צעירי „החלוץ" מסוערים היו ביסוד נשמתם. גישה מהפכנית לכל אשר מסביבם — כנפה את רוחם. הם חשו כי היאוש מכרסם בשרשי הקיום היהודי. העיירה היהודית — גוועת, וחייה חיי שעה, ריקנות וקדרות. סכנות אורבות בכול לחיי היהודים בגלות והאדמה רועדת מתחת לרגליהם. צפויים זעזועים גדולים והשקט הארעי אך אשליה בו. הפתרון הוא — ציונות, אך הזיקה לציונות אינה יכולה להיות רק מילולית. המוצא היחיד הוא בעליה לארץ; משם מפציע אור הבשורה של חיים חדשים, שמשולבים בה יחד הכמיהה לקוממיות העם היהודי במולדתו וערכים חברתיים; לשם יש לחתור ולהעפיל על אף כל הקשיים והסכנות.

היציאה להכשרה סימלה ראשית ניתוק מן הסביבה הישנה והתקרבות למטרה הנכספת. עצם היציאה להכשרה היה בה מעין אקט מהפכני, צעד ממשי ראשון לקראת העלייה לא"י. וההכשרה עצמה — יותר משהיתה מציאות היתה ביטוי לחלום, למשאת־נפש.

מיום בואו של החלוץ להכשרה מצא לפניו (או שיצר לו ולחבריו) חיים חדשים, שונים בתכלית מאלה שהשאיר מאחוריו בעיר או בעיירה. מרכיבי החיים בהכשרה היו — עבודה פיסית, עזרה הדדית ושיתוף — ניגוד גמור להוויית החיים הקודמים, הרצופים בטלה, פרנסות אוויר, עסקי תיווך, התחרות על פת לחם, ומלחמה על הקיום הביולוגי. כאן, בהכשרה, נרקמו חיים חדשים, חיי ארץ־ישראל על אדמת נכר, בדרך לארץ־ישראל.

קשים היו התנאים בהכשרה, אך החלוצים והחלוצות גילו מסירות ללא גבול ונכונות ללא שיור לשאת בעול ובסבל. וכך קם מפעל ההכשרה החלוצית בפולין שהזרים ארצה אלפים ורבבות מבני הנוער והצילם מניוון וכלייה.

היציאה להכשרה לא היתה בריחה מחיי היהודים בגולה, לא בבחינת „אני את נפשי הצלתי", כי־אם היחלצות ופריצת דרך, הליכה לפני המחנה — פשוטה כמשמעה, ליצירת הווייה חדשה למען המוני העם המתבוססים בייסורי גלותם; הווייה מיוחדת, מובדלת וגדולה, מעצם ימי צמיחתה ועד סופה הטראגי, כאשר עלה הכורת על חיי היהודים בפולין ובמזרח אירופה.

מי ומי במחנה המגשימים שעליו התבסס מפעל ההכשרה? — ממעמקי האומה הדוויה זינק דור צעיר שנתן לעצמו ולממשיכים בדרכו יצירת חיים שהכשרה שמה, כמשען לחלוצים עולים וכמשכן לחיי רוחם. מלאי צפיה לעתיד, כשעיניהם נשואות לארץ, היו עומדים על נפשם בסביבה זרה, לועגת ועויינת, בתנאי מחסור ועוני, אך הודות לעמידתם ולמופת־חייהם השתפכה שירה חדשה על פני עיירות דלות ונידחות; מנקודות ההכשרה החלוצית נישאה בשורה חדשה לעם היהודי הצעיר...

אדם מן החוץ שמציץ לפנימיותה של ההכשרה החלוצית אפילו מתוך הרגשת ידידות וכוונות טובות — ימצא בה דלות ומצוקה — וערגוני עליה, חבר יחפנים — חולמי חלומות, חיים שרב בהם הניסתר על הניגלה — ובכל זאת מעוררי כבוד והשתאות, ובסך־הכול: חזיון פלאי בנופה של יהדות הגולה.

אלה שחיו בגופם את חיי ההכשרה רואים לפניהם נערים ונערות יהודיים סעורים בנפשם ואיתנים ברוחם השואפים לתקנת חיי העם, אשר לבם ניחש רעות וחש את אימת הבאות — בניגוד לאטימות שמסביב; נערים ונערות עמוסי דאגות, אשר סלדה נפשם מיישות מדלדלת והתמרדו נגד המחנק והכמישה שאין תרופה להם במקומם, בתחום היהודי בגולה. האווירה בעיירה היתה להם כנשימת מוות — והמציאות היהודית כולה חסרת כוח, אוורירית ותלויה על בלימה. הם התמרדו נגד השדפון והתלישות, הם בחלו בשיטחיות ובהעמדת פנים.

קיבוצי ההכשרה נעשו כלי־קיבול לצעירים־חלוצים אלה. ברית נאמנה נכרתה בין המאוויים שבליבם לבין המציאות החדשה הזאת מקרוב, השביל למולדת הרחוקה. לזרא להם צבעים „חוגגים" בתיאור ימי חייהם בהכשרה, למורת רוחם קול ענות תרועה. רבות התלאות שידעו בדרכם ולא נעלמו מעיניהם הפגימות שביקשו תיקון — ואף־על־פי־כן כל הווייתם היתה קורנת בשאר־רוחה ורוננת על אף מצוקותיה. קשים היו תנאי החיים בהכשרה, אך קומתם לא נתנמכה על אף כל אלה. בתוך תנאי העוני ידעו לשמור על צלמם, עמדו מול פתיונות וקטרוגים — וגאווה נסוכה על הרגשתם ועל הליכותיהם; דור החותר אל חוף חדש ומעצב לעצמו חיים חדשים. קסום קסמה להם ארץ־ישראל העובדת, אליה ניכספה נפשם ולאורה התחנכו בגולה בכל אשר היו, גם בטרם יצאו להכשרה — ובייחוד בבואם אליה. בליבם של אלה שחיו בתוך ההכשרה עד בואם לארץ והשקיעו בה כל אונם ולהט ימי נעוריהם — נחרתה תקופת ההכשרה החלוצית בפולין כגילויי־פלאים...

בני דור ההכשרה בבואם לארץ ניכרו בתכונותיהם בכל אשר היו. הם הביאו איתם מטען נפשי ורעיוני של סולידאריות אידיאולוגית עם ציבור הפועלים המאורגן בארץ ונכונות לשותפות אישית במפעל ההגשמה הציונית. מהם באו בוני יישובים חדשים

ומשלימי יישובים קיימים; הם היו בין כובשי העבודה בכפר ובעיר, בפרדס, בנמל, ברכבת ועל פיגומי הבניין; הם היו בחפירות המגן בימי מאורעות ומהם באו המתנדבים לשרות במלחמת העולם השנייה, בצבא, בפלמ״ח, בנוטרות.

ההכשרה הגופנית והרוחנית בחוץ־לארץ שקדמה לבואם של החלוצים לארץ — עשתה להתאקלמותם המהירה בכל מערכות החיים של הפועל העברי בארץ. דרכם בארץ היתה ברורה לפניהם ולא נקלעו בכף הקלע. הם בנו והרחיבו את התנועה הקיבוצית בארץ, הם היו מסורים להסתדרות בכל עת ובכל מבחן.

ההכשרה החלוצית הניבה פרי ברכה, עמלם של מחנכים ושליחים לא היה לשווא.

ההכשרה החלוצית בחוץ־לארץ הכינה חיל מילואים נאמן לארץ־ישראל העובדת.

ג

במפת ההכשרה החלוצית בפולין ייחדה קלוסובה מקום לעצמה וכבשה לה מעמד חשוב כאחד ממרכזי ההכשרה הבולטים ביותר.

קלוסובה — הנקודה — מקומה בקצה הספר המזרחי של מדינת פולין, לפני מלחמת העולם השניה, סמוך לגבולה עם ברית־המועצות, חלק מגליל ווהלין אשר בתחומה של פולין בזמן ההוא. במקום נמצאו מחצבה ומנסרה (,,משוריה" — בלשון הימים ההם) בבעלותם של יהודים, שהעסיקו מאות פועלים נוכרים. בשנת 1924 חדרו לעבודה במחצבה גם חלוצים והונח היסוד לקיבוץ ההכשרה, ששמו יצא עד מהרה ברבים, ברחבי התנועה החלוצית בפולין.

,,קיבוץ חוצבי אבנים ע"ש יוסף טרומפלדור" בקלוסובה נוסד בחודשי האביב לשנת 1924 ע"י חברי ,,החלוץ" מסארני הסמוכה והצטרפו אליהם גם חברי ,,החלוץ" אשר במקום. סוג העבודה של הקיבוץ — חידוש היה בו. בדרך כלל בחרו חברי ,,החלוץ" בחקלאות כמקום הכשרתם לחיי הארץ. העבודה במחצבה נאצל עליה גוון ארצישראלי־כיבושי; החציבה באבן טיפוסית לחלוצי העלייה השלישית בארץ, לסלילת כבישים ולבניין, והרי כיבוש המקצוע הזה בארץ עודנו בעיצומו וימשיך להתלוות למפעל הבנין בארץ לאורך ימים. המחצבה היתה, איפוא, מקום להכשרה לעבודה יצרנית חשובה בארץ והחדירה לתוכה וההתמחות בעבודות האבן נתקבלו ברצון ובהתלהבות ע"י חברי ,,החלוץ", אם גם המעבר לעבודה במחצבה כרוך בתנאים קשים ובמאמצים רבים.

מתחילה היתה ההכשרה החלוצית בפולין עונתית — וכך היה גם אופי ההכשרה בקלוסובה. מחזור יצא ומחזור בא לאחר כמה חודשי עבודה במקום. בראשית שנת 1925 עלו לארץ יוצאי קלוסובה הראשונים וכעבור זמן־מה באו אחרים במקומם, שסיימו הכשרתם אף הם כעבור חדשים מספר ויצאו לבתיהם לשם סידורים והכנות לעלייתם הקרובה לארץ. המעבר מהכשרה עונתית להכשרה קבועה התחולל בקלוסובה בשלהי שנת תרפ"ו (1926) וחלק מיוחד במעבר זה למרשק, שבא לקלוסובה בחודש אוגוסט בשנה ההיא. בהגיע ימות החגים לא נסע מהמקום כדי לעשות את החג עם בני משפחתו כי אם נשאר בקיבוץ — ושימש בכך דוגמא ליתר החברים מאז ולהבא. שיטת ההכשרה הקבועה יצאה מקלוסובה ובמרוצת הזמן נתקבלה כדרך חדשה לכל גופי ההכשרה החלוצית בפולין.

משבר העלייה הרביעית והפסקת העלייה לארץ מחודש אוקטובר 1926 ואילך — נתנו

דחיפה לביסוס ההכשרה הקבועה כמוצא יחיד לריכוזי החלוצים, לשמירת כוחם ולטיפוח שאיפתם לעלייה לארץ. אילו היו חברי ההכשרה נשלחים לבתיהם בעיירות השונות לאחר זמן מסויים — היו מתפזרים לכל רוח ונבלעים מחדש במציאות הגלותית שממנה ביקשו לצאת; כל העמל שהושקע בחיי ההכשרה, כל המרץ החלוצי־תנועתי — היו מתבזבזים לריק.

שיטת ההכשרה הקבועה הביאה להעמקת יסודות ההכשרה. אין זו יותר תחנת מעבר הכרחית כדי לקבל סרטיפיקט לעלייה, כי אם ראשיתם של חיים חדשים עד שתינתן האפשרות לעלייה; התחלת חיים חדשים, חיי עבודה וקיבוץ שהמשכם בארץ. ההיאחזות במקום והצפייה לעלייה, אימתי שתבוא, עלו בייסורים רבים, ייסורי גוף ונפש, אך חלוצי ההכשרה הקבועה בקלוסובה גילו כוח עמידה ולא נרתעו על אף הכול. בשנות המשבר 1926—8 שימשה קלוסובה כמגדל־אור לחלוצים צעירים במקומותיהם, שהיו כשיבולים בודדות בתוך מדבר שממה מבחינת האמונה הציונית והחתירה להגשמה חלוצית. קלוסובה בעקשנותה ובקנאותה הלהיבה את דמיונם של בני הנוער החלוצי, אשר שמרו אמונים למקור חינוכם ולמאווייהם ואף סוככו־גוננו על נר החלוציות לבל יכבה מול רוחות השיטנה הנושבות בסביבתם הקרובה.

עירנות ודינאמיות, יזמה ופעילות — היו מסימני ההיכר של קיבוץ קלוסובה.

קלוסובה ראתה את עצמה כקיבוץ פתוח לכל המבקשים לעלות לארץ — גם אם לא השתייכו קודם לאחד מסניפי „החלוץ" ולא קיבלו עוד כל חינוך חלוצי, גם אם באו מסביבה זרה. רבתה האמונה בכור ההיתוך של קלוסובה, שבו יחושלו כולם, ויהא מוצאם אשר יהא, לקראת חייהם בארץ. הקיבוץ הכיל בתוכו „סתם־חלוצים" יחד עם חניכי „החלוץ־הצעיר". גם חברי השומר־הצעיר ו„גורדוניה" באו להכשרה בקלוסובה, אך הללו יצאו ברובם לאחר זמן להכשרה נפרדת, במסגרת תנועותיהם.

שמו של הקיבוץ בקלוסובה יצא ברבים כסולל דרך חדשה בהכשרה. בפגישה הראשונה של קיבוצי ההכשרה שנערכה בקאיאנקה בשנת 1927, נתקבלה דרך קלוסובה ע"י כל קיבוצי ההכשרה של „החלוץ". במרוצת הזמן אומצה שיטת הקביעות בהכשרה — לאחר ויכוחים ובירורים רבים — ע"י תנועת „החלוץ" כולה. בישיבה הפלינרית של מרכז „החלוץ" בפולין בשנת 1930 אושר עקרון ההכשרה הקבועה כדרך להכשרה החלוצית בכל מקום, בכל חלקי התנועה.

בסופה של שנת 1928 נפתחה מחדש העלייה לארץ; החלה העלייה החמישית. בין ראשוני העלייה החמישית היו גם יוצאי ההכשרה הקבועה בקלוסובה. אנשי קלוסובה עלו לארץ פלוגות־פלוגות החל מחודש ינואר 1929 — ונקלטו ברובם בקיבוץ המאוחד. תחילה ראו אנשי קלוסובה את עצמם כרזרבה ל„קיבוץ וההלין" בארץ. כאשר הוקם הקיבוץ המאוחד בארץ בחודש אוגוסט 1927 נימנה על ראשוני מייסדיו גם „קיבוץ וההלין" בחדרה. לפי אופיו העממי, הפתוח, הכובש והמיישב — קרוב היה הקיבוץ המאוחד בארץ לרוחם של אנשי קלוסובה ובו ראו את המשכם בארץ.

תוך שנת 1929 עלו לארץ כמעט כל ראשוני ההכשרה הקבועה בקלוסובה, אך דאגו להשאיר גרעין של חברים, שעל־אף הוותק שלהם וכשירותם לעלייה — ישארו עוד במקום ויקלטו חברים חדשים ויעשו לחינוכם ברוחה של קלוסובה. שיטת ה„גרעין" שיצאה מקלוסובה אף היא התפשטה והפכה להנחת־קבע בכל גושי ההכשרה של „החלוץ" בפולין.

אחרי מאורעות תרפ"ט בארץ — גבר זרם היציאה להכשרה ורבו הבאים לקלוסובה. מעשרות חברים בהתחלה — הגיע מספר החברים למאות. החדשים שבאו לקלוסובה נקלטו בעבודה ובקיבוץ והיו ממשיכים נאמנים לדרכם של הראשונים, שומרי מורשתה של קלוסובה. אף הם, כקודמיהם, עמדו במבחן, והחזיקו מעמד במקום נוכח „גזירת פאספילד" על העלייה העובדת לארץ בחודש מאי 1930 ולא נרתעו מפני גזירות „הספר־הלבן" בספטמבר בשנה ההיא. ציבור החברים בקלוסובה גדל והלך, באו ימי גאות והחיים הפנימיים פיכו בעוז ובתנופה. גברה הפעילות התרבותית והעמיקה התחושה התנועתית. תרמו לכך רבות שליחי הארץ, שרובם ככולם ביקרו בקלוסובה ובנוכחותם התקיימו שיחות ואסיפות על בעיות כלליות ומקומיות. הם אף עשו לשיפור סדרי החיים במקום ולהידוק יחסי החברות בין הוותיקים והחדשים. שליחי הארץ השפיעו רבות על תפישתם הרעיונית, אפקי מחשבתם ודרך הגשמתם של החברים כולם.

בחודש מאי 1931 ניתכה גזירה חדשה על קלוסובה — והיא אשר חרצה את גורלו של הקיבוץ במקום. הרעה באה מצד שלטונות פולין, שהחליטו לנשל את היהודים החלוצים מעבודתם במחצבה ולהעבירה לידי פועלים פולנים, שהובאו למקום ממחוזות שונים בפולין, ממרחקים. בעלי המחצבה היהודים — הוצרו צעדיהם אף הם ונאלצו להיכנע לגזירות הרשות. חברי הקיבוץ נידחקו מעמדותיהם בעבודה במחצבה — ולאחר מכן גם במנסרה. מספר החברים במקום הלך וירד. החברים המובטלים לא נשלחו בחזרה לבתי הוריהם כי אם לפלוגות חדשות. הנשארים במקום נאבקו עם רוע הגזירה בכל כוחם, תוך סבל חמרי רב. קשים במיוחד היו חודשי החורף לשנת 1931; האבטלה היתה מוחלטת ונשארו רק 12 איש, כגרעין לשמירת המקום, בתקווה שעוד יש סיכוי ועוד תבוא האפשרות לשוב ולגדול. ואמנם, לאחר חודשי החורף הקשים — שוב גדל מספר החברים ושוב חדרו למחצבה. מאז פקדו את הקיבוץ בקלוסובה עליות וירידות — אך מזימת הנישול של השלטונות ביחס לקיבוץ במקום קיימת ועומדת. אנשי המנגנון הממשלתי האנטישמי במקום ובמחוז תרו ללא הרף אחר כל אפשרות לבצע את מזימתם. הנגישות והרדיפות של השלטונות — הלכו והחמירו, ולא הניחו כל הזדמנות כדי להציק לקיבוץ ולחבריו — עד אשר בסוף שנת 1937 נאלץ הקיבוץ בקלוסובה להתחסל.

„קיבוץ חוצבי אבנים ע"ש יוסף טרומפלדור" בקלוסובה התקיים 13 שנה ורבה היתה השפעתו על תנועת „החלוץ". קלוסובה הפכה לאגדה. שם גובשה דמות המופת של החלוץ בהכשרה. ה„קלוסוביאק" נשא שמו בגאון והיה ל„שם־דבר" ברחבי התנועה. מקום שנזדמן אליו „קלוסוביאק" היו מקיפים אותו באווירה של רעות ואהבה. בקנאה ובהערצה התבוננו בו בני הנוער החלוצי. בכל פגישה, בכל התכנסות של „החלוץ" היו הקלוסובאים במרכז תשומת־הלב וכל הנוכחים היטו אוזן במיוחד לדברם.

קלוסובה היתה דגל לקנאות ציונית, חלוצית, קיבוצית. בתודעת הרבים נתקבל שמה כמקום שאנשיו מחמירים עם עצמם ופיהם וליבם שווים, שההלכה והמעשה שלובים בו יחד, ללא חייץ, כמיקשה אחת; חיים מלאים למי שהתחנך על ערכי „החלוץ", חיים שחותם השלמות טבוע בהם מבחינת הגשמה חלוצית עקבית.

שמה ופעלה של קלוסובה התפשטו ברחבי „החלוץ" בפולין כסמל וכדוגמא. בשנת 1934, כאשר מלאו עשר שנים ליסודה של קלוסובה, הפך חג העשור לקלוסובה לחגו של „החלוץ" כולו. בקיבוצי ההכשרה של „החלוץ" נערכו כינוסים לכבוד המאורע — ובהם העלו על נס את מפעל קלוסובה כסמל לממשיכים. בארץ, בייחוד ביישובים קיבוציים,

נערכו כינוסים חגיגיים ועצרות לציון התאריך ולהערכת המפעל. הכול ביקשו לשאוב מקלוסובה עידוד בימי מבחן ומשבר.

גם לאחר שחוסל „קיבוץ חוצבי אבנים" בקלוסובה — הוסיפו שמו וסגולותיו להיות נכס יקר לתנועת „החלוץ". גם לאחר חיסול הקיבוץ במקום — הוסיף שמה של קלוסובה להתנוסס על פלוגות „הגוש" שהוקם על ידה, „גוש קלוסובה".

ד

מראשית קיומה היו לה לקלוסובה פלוגות־בנות בסביבה: רוקיטנה, דומברוביצה, טומשגרוד ועוד. בשנות 1929—1930 נוספו פלוגות ביאנוב שע"י פינסק, קליבאן, רובנה, אוסטקי, סחוב וטופיק. לכל הפלוגות היתה קלוסובה־האם כמרכז. עקב הרדיפות של השלטונות על הקיבוץ בקלוסובה — גברו ועלו התנופה והיזמה להקמת פלוגות חדשות לקליטת החברים המנושלים מעבודתם בקלוסובה. כל אלה יחד היוו את „גוש קלוסובה".

„גוש קלוסובה" הוקם בשנת 1931, השנה שבה התחיל המסע לכיבוש הערים והעיירות להכשרה החלוצית. נוסף לגזירת הנישול על קלוסובה, גדול קיבוצי ההכשרה, פרץ אז משבר בתעשיית־העץ, שעליה בעיקר התבססה ההכשרה החלוצית. במנסרות פחתה העבודה ויש אף שנפסקה כליל. קיבוצי ההכשרה נשארו ללא עבודה וסימן שאלה גדול ריחף מעל קיומה של ההכשרה החלוצית. חברי ההכשרה לא רצו בשום פנים לחזור לאורח חייהם הישן. ההכרח האובייקטיבי והרצון העז של החברים — חברו יחד לכוח אחד, למנוף גדול בהקמת פלוגות חדשות. המוצא היה לכבוש מקומות עבודה בכל אשר ניתן ולהקים שם קיבוצי הכשרה חדשים. מבורך היה כל מקום עבודה מרוכז שנזדמן (ורבה, פלצ'י), אך בעיקר העיר והעיירה שמהן ברחו החלוצים, הן שנתגלו כבסיסים לכיבוש העבודה המצויה בהן. ברוב נכונות ובמאמצים רבים נפתח המסע לכיבוש הערים למען ההכשרה החלוצית — מסע שנקבע שמו בספרות „החלוץ" בשם „הכיבוש הגדול".

בזו אחר זו הוקמו אז פלוגות עירוניות המסונפות לקלוסובה. דחיפה מיוחדת לתנופת הכיבוש וההתפשטות ניתנה ע"י מועצת קיבוץ קלוסובה, היא המועצה הראשונה של ה„גוש" שנתקיימה בדצמבר 1931 בדומברוביצה. אחרי המועצה הזאת התרחב ה„גוש" בהרבה. פלוגות חדשות הוקמו בשורה של ערים ועיירות בווהלין ובפולסיה ואף בגליציה המזרחית. ה„גוש" גדל והתפשט והחלק העירוני תפס בו את המקום העיקרי.

קיבוצי ההכשרה בערים הועמדו בפני בעיות חדשות ומבחנים רבים. קשה היה כיבוש העבודה ע"י החלוצים גם בקרב האוכלוסיה היהודית. חברינו נתקלו ביחס של אי אמון וזילזול. ההתבססות בעבודה באה שלבים־שלבים, עד שידעו להעריך את יכולתם ואחריותם של חברי הקיבוץ בביצוע עבודות שונות שקיבלו על עצמם. הבעייה העיקרית היתה — שמירת התכנים המיוחדים של קיבוץ ההכשרה, לבל יטושטשו התחומים בינו לבין שיגרת החיים שמסביב. דאגת המזכירות היתה נתונה לרכז בכל פלוגה עירונית קבוצת חברים בעלי הכרה והערכה עצמית, שישפיעו על ציבור החברים כולו, למען ידעו לשמור על קומתו ועל מהותו המיוחדת של הקיבוץ.

גוש קלוסובה השתייך לגוש הכללי של קיבוצי ההכשרה בפולין והיה בו הגוש הגדול ביותר במספר פלוגותיו וחבריו. מזכירות הגוש נמצאה בקלוסובה (זמן־מה בדומברוביצה) ומשם היו חברי המזכירות יוצאים לביקורים תכופים בפלוגות. מפעם

לפעם הוצאו מטעם המזכירות חוזרים, אגרות וביולטינים ואף הוקמה במה ספרותית במתכונת רחבה יותר בשם „בסלעים" — שזכתה להדים חיוביים מצדדים שונים — והכול כדי להגביר ולהעמיק את הרגשת השותפות והקשרים ההדדיים בין הפלוגות והחברים הפזורים למקומותיהם.

בסופה של שנת 1932 התקיימה בלוצק המועצה השנייה של גוש קלוסובה ולאחריה הועברה מזכירות ה„גוש" לקיבוץ בלוצק, עיר הגליל של ווהלין, הקרובה מבחינה גיאוגרפית לרשת הפלוגות של ה„גוש". בלוצק נכנסו לפעולה במזכירות חברים חדשים ומזכירות הגוש חלשה על עשרות פלוגות. הגוש גדל והתרחב, עד אשר בשנת 1934 ראו הכרח לחלק את הגוש הגדול לגושי־מישנה של קלוסובה: לוצק, דומברוביצה, ורבה ובריסק.

בעקבות מאורעות תרצ"ו—צ"ח בארץ צימצמו שלטונות המנדאט הבריטיים באופן ניכר את מיכסות הסרטיפיקטים והעלייה לארץ כמעט שנפסקה כליל. שוב פקדו משברים את תנועת „החלוץ". הזרימה מהסניפים לקיבוצי ההכשרה הצטמצמה ובשנת 1936 הוחל בחיסול הפלוגות בעיירות הקטנות — וחבריהן הועברו לקיבוצים בערים הגדולות. בשנה ההיא נאלצה גם ורבה הגדולה לעקור ממקומה עקב חוסר עבודה ועברה לבנדין. מרכז הכובד של ההכשרה עבר אז לגלילות התעשייתיים של פולין, ללודז' והסביבה, לזגלמביה וכו' בקונגרס־פולין.

בסוף שנת 1936 תוכננה מחדש רשת ההכשרה של „החלוץ" בפולין. במפת ההכשרות נתחוללו שינויים. קיבוצים שונים נפרדו מגושיהם וצורפו לגושים אחרים, לפי הקירבה הגיאוגרפית שביניהם. „גוש־מישנה בריסק" עבר אז ל„שחריה". כעבור זמן־מה אף חוסל „גוש־מישנה דומברוביצה". בגוש קלוסובה, שמרכזו בלוצק, נשארו רק קיבוצים בכמה מן הערים הגדולות, והבולטות בהן — לוצק וקובל.

עם הפסקת העלייה באה תקופה של רפיון־רוח, אך קיבוצי ההכשרה החזיקו מעמד. נתמשכה שהותם של החברים בהכשרה, ואף־על־פי־כן לא זזו הוותיקים ממקומותיהם. לעומת זה גברה התסיסה לעלייה בכל דרך שהיא וחברי הקיבוצים לחצו על מרכז „החלוץ" לחדש את העלייה הבלתי־ליגלית, שנפסקה מאז כשלון „וולוס" ב' בשנת 1934; קיבוצי ההכשרה הקבועים שימשו כוח מדרבן, מניע ומעורר לעלייה ב'. בסופה של שנת 1937 חודשה עליית המעפילים לארץ, וקיבוצי ההכשרה העמידו את חבריהם לרשותה. גוש קלוסובה תרם לעלייה ב' ממיטב חבריו. בדרך זו עלו עד לשנת 1939 ועד בכלל רוב החברים הוותיקים מן ההכשרה לארץ. שוב באו ימי עלייה והתחדשות לקיבוצי ההכשרה. במקום הוותיקים היוצאים לעלייה לארץ באו לקיבוצי ההכשרה חברים צעירים מסניפי „החלוץ", ועם בואם התרענן הרכב ההכשרה, הרכב שבישר לבלוב חדש, אך התמורות שהתחוללו במצב הכללי שיבשו ושינו את מהלך ההתפתחות להבא.

בחודש ספטמבר 1939 פרצה מלחמת העולם השנייה. הגרמנים התוקפים פלשו לפולין הקונגרסאית, והחבלים המזרחיים נמסרו לסובייטים. יהודי ווהלין ופולסיה וגליציה המזרחית ניצלו (לתקופת מה...) מתיגרת ידם של הכובשים הנאצים ושמחו לבואו של הצבא האדום. באזורי הספר המזרחיים הוטל המשטר הסובייטי וכל הכרוך בעקבותיו מבחינה יהודית־ציונית. עם בוא הסובייטים התפזרו מוסדות הציבור היהודיים, נפסקה הפעילות הציונית, נסגרו בתי־הספר העבריים והחברים שנמצאו בקיבוצי ההכשרה של „החלוץ" חשו להם מפלט באשר יכלו. שארית הפליטה של ה„גוש" התרכזה אז בשני

מקומות — בקובל ובלוצק. לקובל אף הגיעו מווארשה ומהסביבה חברי גרוכוב, ואנשי המרכז של „החלוץ", „החלוץ־הצעיר"־„פרייהייט" ופועלי־ציון־צ.ס. פעולת "החלוץ" נמשכה במחתרת. נוכח התנאים החדשים חיפשו דרך לחצות את הגבול לרומניה ומשם לעלות לארץ. כאשר עברה וילנה לתחומה של ליטא העצמאית — עברו לשם החברים שהתרכזו בקובל ובלוצק. עם היציאה לווילנה התרוקנו האיים האחרונים של „גוש קלוסובה" מיושביהם לגמרי.

תמו ימי קיומו של „גוש קלוסובה".

ח

הספר שלפנינו בא להציב יד להעפלה חלוצית זו ששמה קלוסובה, קיבוץ חוצבי אבנים במקום וה„גוש" על פלוגותיו — כאחד. מבנה הספר מבוסס על המטוד הכרונולוגי, כלומר — לפי תקופות השנים על גילוייהן המיוחדים. הגבול אשר הצבנו לנו הוא — עד בוא החברים לארץ. פרשת הקליטה של הקלוסובאים בארץ — פרשה נכבדה היא, אך העניין כולו הוא נושא לעיון בפני עצמו. בתוכן הספר משולבים יחד — תעודות יסוד, עדויות אישיות של שליחים מהארץ ופעילים מרכזיים ב„החלוץ" ובעיקר — דברי חברים שנמצאו בהכשרת קלוסובה לתקופותיהם, בין דברים שנכתבו בזמנם ובין שנכתבו כעת, אם בידי החברים עצמם ואם שנרשמו על יסוד של ראיונות ושיחות בלתי־אמצעיות. לצורך הכנת הספר רואיינו 50 איש. החומר ברובו שאוב מסיפורי החברים שהיו ופעלו בקיבוצי ההכשרה של קלוסובה. במסירת דברי החברים וסיפוריהם האישיים נמנענו מליטוש „ספרותי" כדי לשמור על חיוניותם וחותמם האישי, שלא „להדביק" למישהו הרצאת דברים וסגנון שאינם מטבעו. קולמוסו של העורך במקרים כאלה חייב רק להכניס תיקונים הכרחיים מבחינת הלשון ודיקדוקה, וככל האפשר אף למנוע חזרות. פרט לכך הדברים נתונים כאן בשלמותם, בהשתלשלותם הטבעית, כמסכת אחת — על פני יריעה רחבה, לפי הצורך והעניין. מספר המשתתפים בספר מגיע ל־200, ובנוסף לאלה — תמונות, צילומי־דוקומנטים ורישומים; יצירה קולקטיבית רבת גוונים. הספר בנוי חטיבות־חטיבות ומחולק לששה מדורים, כדלקמן:

א. **ראשית** (1924 — 1926). הקמת קיבוץ חוצבי אבנים בקלוסובה, זכרונותיהם של מניחי היסוד ושל ממשיכיהם בשנים ההן; „קיבוץ ווהלין" וקורותיו — עובדות ופרטים המתפרסמים בזה לראשונה.

ב. **משלב לשלב** (1926 — 1929). אחת התקופות המכריעות בחיי קלוסובה, תקופת מיפנה ותמורה — מהכשרה זמנית להכשרה קבועה. סיפורי החברים הם עדות חיה על מוצאם של היוצאים להכשרה ועל דרכם לקלוסובה. רבים ושונים הם, מכל שכבות החברה היהודית; הנה הרועים בשדות זרים וחוזרים למכורתם, והנה חסידים ותלמידי „ישיבה"; אחת שבאה מעולם זר ושנייה שיצאה למרוד באורח החיים הזעיר־בורגני; חלוצים מעיירות שונות ברחבי פולין — ובתוכם חלק ניכר של צעירים וצעירות מסניפי „החלוץ" בווהלין („יהדות שבלב, ששפעה הרבה אהבה ונאמנות" — י. למדן). לעתים — יש בסיפורים אלה משהו הולך וחוזר, לעתים — רקע אחד ונסיבות־חיים בלתי דומות מכמה וכמה בחינות, ולעתים — שוני קוטבי

מכל הבחינות; מידגם חי לחתך האנושי הרב־גוני של החברה הקלוסובאית. שונים היו מקורות היניקה וקרקע גידולם של החברים — ומהם התגבש במרוצת הימים הטיפוס הקלוסובאי, תוך סבל רב ועבודה קשה, חיים משותפים וערבות הדדית.

ג. **גאות והתרחבות** (1929 — 1931). מאורעות תרפ״ט בארץ והדיהם בגולת פולין; זרם חדש של מצטרפים לקלוסובה, „סתם חלוצים" ויוצאי „החלוץ־הצעיר" ו„פריי־הייט" וגם מהשומר־הצעיר — יחד בתוך הכלל החלוצי; שליחי הארץ, פעולתם והשפעתם; המשך למעשי ראשונים — ויזמות חדשות.

ד. **גירוש קלוסובה** (1931 — 1937). מדור זה — עניינו בעיקר גזירת הנישול מצד שלטונות פולין נגד הקיבוץ בקלוסובה, המאבק הקשה על המשך קיומו, עד היציאה מן הבית, בית הקיבוץ שנעזב מאונס...

ה. **התחלה חדשה: גוש קלוסובה** (1931 — 1939). ההסתערות על כיבוש הערים והעיירות; גידול „הגוש" והסתעפויותיו; קיבוץ ההכשרה וחבריו — כגורם מתסיס ומעודד לעלייה בכל הדרכים; חיסול פלוגות קטנות — וריכוז ההכשרה בערים גדולות; ימים אחרונים — בטרם כלתה הרעה ליהדות פולין בכללה — — —. בסופו של מדור זה — רשימת כל הפלוגות, 70 במספר, של קלוסובה; כל המקומות שבהן תקעה קלוסובה יתד לפלוגותיה בזמן מן הזמנים ומספר החברים בפלוגה במקסימום, באחת מן השנים לקיומה.

ו. **עידן ההכשרה החלוצית בפולין.** כאן מרוכזים דברי ויכוח והערכה על מפעל ההכשרה החלוצית כולו ומקומו בחיי העם בפולין, שנכחד ואיננו עוד. לצערנו, יש בין סופרי זמננו גם כאלה המתעלמים בזדון מקיומם של „החלוץ" וההכשרה החלוצית בבואם לספר על יהדות פולין בתקופה האחרונה. לעומתם — תעמוד לעד תחזיתו של אחד מטובי המסאים בעתונות היהודית בפולין שלפני השואה, כי עתידים ההיסטוריונים להגדיר תקופה זו בחיי יהדות פולין כתקופת ההכשרה החלוצית... אסופת הדברים אשר בספר קלוסובה תסייע בידם של כל שוחרי חקר ודעת לעמוד על טיבו של מפעל ההכשרה בכללו — בממדיו הנכונים.

ספר קלוסובה יוצא לאור בעידודם ובסיועם של גורמים ציבוריים שונים, היודעים ומוקירים את עברה של הכשרת קלוסובה, ומבקשים להנחילה כערך מחנך גם לבני זמננו ולחרות שמה ופעלה לכבוד בזכרון הדורות.

בראש הגורמים הללו — מקום כבוד ל„בית לוחמי־הגיטאות ע״ש יצחק קצנלסון למורשת השואה והמרד", המו״ל של הספר. נאמן לרוחו ולמטרותיו רואה ה„בית" מחובתו להוציא ספרי זכרון על ההכשרה החלוצית בגולה, לארצותיה ולגווניה השונים, ובתוך אלה — ספר מיוחד על קלוסובה. גם הקוראים־המעיינים בהווה וגם דורשי רשומות בבאות — יבחינו שאין בכך מילוי חובה סתם. אכסניה זו, מקימיה ומטפחיה, וההכשרה החלוצית — אחד הוא צור מחצבתם. לא מקרה הוא שבין ראשי המרד בגיטאות עמדו חניכי „החלוץ" ובני דור ההכשרה. גילויי ההוד והגבורה במרד הגיטאות — הלא הם

נצר מגזע „החלוץ", המשותף לכולנו מעבר למחיצת הזמנים. החלוציות והמרד — ממקור אחד הם יונקים ובשניהם נתעלה האדם העברי החדש. „אחד המרי ואחד הכאב..."

היזמה להוצאת הספר היא בעיקרה פרי רצונם של אלפי אנשים יוצאי הכשרת קלוסובה, הפזורים על פני מקומות שונים בארץ, שבליבם מפעמים זכרונות וחוויות מני אז — עד היום הזה.

הללו, בהתייחדותם עם ספר קלוסובה, תשוב ותעלה לפניהם דמות ההכשרה אשר בה עשו צעדיהם הראשונים בשחר ימי נעוריהם, ישוב ויתגלה להם בוקר חייהם בכל יקרו — — —

חיים דן

ינואר 1977

קלוסובה — הכפר והתחנה

קלוסובה, מקום הולדתנו, היא כפר אוקראיני נידח בביצות פולסיה, עטור יערות — ובין שדותיו חלקות חימר וסלעים.

ככל שאנו, ילידי המקום, מעלים בזכרוננו סיפורים ושמועות שקלטנו מפי אבותינו, או שכנינו ה„גויים" — אין אנו מפליגים בעברנו הרחק יותר מאשר עד לאמצע המאה התשע־עשרה. בכפר שאיכלס מאות משפחות של אוקראינים גרו בזמן ההוא כמה משפחות של יהודים. ראשה של האחת, הרשקו חובר, שלט בכל ענייני הסחר במקום. לידו — מצאו פרנסתן עוד 2־3 משפחות של יהודים.

סמוך לכפר שלנו נמצא כפר שני, קטן ממנו, ובו שתי משפחות יהודיות: האחת — משפחת הנפח והשנייה שראשה לייבצ'ה פרומין היה, כנראה, בכפרו בעל מעמד דומה למעמדו של הרשקו חובר בכפרנו. לימים התאחדו שני הכפרים ליחידה אחת וצאצאיהם של הראשונים הם בני העדה היהודית בכפר קלוסובה, שמנתה 15 משפחות.

לפי המסורת שבידינו היה הרשקו חובר יהודי אמיד ולו בן ושתי בנות. משהגיעו הבנות לפרקן — חיפש להן „חתנים" בני־אוריין, חיפש ומצא בן־זוג לבתו שפרה — אברך ששמו יואש מהכפר זולווה, שם שממנו נגזר, כנראה, שם־המשפחה זולר.

תנופת התפתחות לאיזור באה משנת 1900, כאשר נסללה מסילת־הברזל קייב — קובל (המסילה הדרומית־מערבית ברוסיה) והוקמה תחנת הרכבת קלוסובה („קליסוב"), במרחק של 3 ק"מ מהכפר. מבין המשפחות היהודיות שבכפר יצאו אז שלוחות לנקודה החדשה. משפחות שיינטוך, פינצ'וק, זולר, גרובר, גנדלמן, טורקניץ ופורטנוי־שפירא, ליד תחנת קלוסובה, היו בקשרי משפחה עם אלה שנשארו בכפר.

ההתפתחות הכלכלית ניזונה מאוצרות הטבע: היערות שבסביבה, החימר שבכפר, ועל הכל — הסלעים, אבני השחם (גראניט). הוקמו מנסרות לעיבוד עצי היער וניכרו מחצבות־ענק. החימר שימש חומר־גלם לבתי־משרפות ללבנים. על פי־רוב היו אלה בתי־מלאכה קטנים, שבעליהם ובני משפחותיהם עבדו בהם בעצמם ונעזרו על־ידי פועלים שכירים. מקור־לא־אכזב לתעסוקה רבתי היו הסלעים. מהמחצבה באה אבן מעובדת ומסותתת לסלילת כבישים, לבניין גשרים ועוד.

אחרי מלחמת העולם הראשונה גברה ועלתה התפתחות הנקודה החדשה. בפעילות הכלכלית — בכל השטחים — רב היה חלקם של היהודים לאורך כל התקופות, גם בימי שלטון הרוסים וגם בימי שלטון הפולנים. חלק הארי בפעילות זו — למשפחת פיינשטיין במחצבה ולרנר במנסרה. הם גם העסיקו במפעליהם את חברי קיבוץ ההכשרה שהוקם בקלוסובה.

העדה היהודית הקטנה — 15 משפחות בכפר ועוד 10 על־יד תחנת הרכבת — היתה קשורה לרעיונות שהחלו מנסרים בחלל העולם היהודי בזמן החדש. הנוער נתפס למפלגות ולזרמים ציבוריים שונים, אך ברובו נטה לציונות. לפני מלחמת העולם הראשונה ולאחריה הגיעו למקום מורים מבחוץ שהשרישו בלב תלמידיהם זיקה לציונות ולתרבות עברית. עתונים וכתבי־עת עבריים — „הצפירה", „העולם", „מולדת", „התקופה" — היו כעין „אושפיזין" רמי־מעלה אצלנו: מריחם התבשמנו ולאורם הלכנו. על אלה התחנך הנוער. רב היה הצמאון לקריאה ולעיון. קבוצה קטנה של נערים ונערות הקימה ספריה, שהכילה ממכמני הספרות הקלאסית בעברית ובאידיש ותרגומים מהספרות הכללית — ועל־ידי־כך ניתנה האפשרות לנוער לקנות דעת ולהרחיב אפקיו הרוחניים.

„קיבוץ חוצבי אבנים בקלוסובה" לא היה המעשה הראשון בתחום זה. בראשית שנות העשרים קדם לו נסיון אחר של בני הנוער היהודי במקום לארגן „הכשרה

חקלאית״; לשם כך נחכרה חלקת אדמה ונזרעה תבואות־חורף, אך נסיון זה לא הוציא את שנתו.

שנים מספר לאחר מכן נעשה נסיון שני: קבוצת צעירים וצעירות מבני המקום נמנו וגמרו לצאת לעבודה במחצבה של פיינשטיין, כהכשרה בדרכם לארץ. ימים ספורים לאחר מכן התחברו עם צעירים מסארני והסביבה לאותה מטרה. זה היה הגרעין שממנו צמח „קיבוץ חוצבי אבנים בקלוסובה״.

ההתפתחות הכלכלית בשנות העשרים והשלושים הביאה לשינויים בהרכב האוכלוסיה המקומית, במידה מועטה בכפר ובשיעור ניכר על־יד תחנת הרכבת. מקצווי פולין נהרו פועלים למחצבות, בין כאלה שחיפשו עבודה והגיעו למקום בייזמתם הם, ובין כאלה שהובאו כבעלי־מקצוע על־ידי חברות המעבידים. היישוב ליד תחנת הרכבת צמח והפך לעיירה קטנה. גם העדה היהודית חלק לה בכל אלה: משפחות רבות מהסביבה, ובעיקר מסארני, בנו את ביתן בקלוסובה, פתחו בתי־עסק ופיתחו חיים קהילתיים.

הקהילה היהודית בקלוסובה גדלה והתרחבה — עד שבאו ימי השואה ויחד עם אחיותיה שתתה מקובעת־כוס־היגונים עד תום...

יוסף ומרדכי זולר

באר־טוביה, נובמבר 1976

ראשית

1926-1924

מימי היסוד

ככל שגדל מספר החברים בסניפנו בסארני — עיירה על הגבול הרוסי — כן הלכה וגדלה גם הדרישה לפעולות. הגיעו אלינו שמועות ראשונות על קיום קיבוצי הכשרה (גרוכוב ועוד), אך מושג ברור על מהותם והווייתם לא היה לנו. היינו נלהבים לרעיון העלייה לארץ וידענו כי לא מספיק להיות רשום בסניף וכי לא מספיק הרצון לעלות, כי־אם צריך גם להתכונן לעלייה על־ידי הכשרה גופנית ומקצועית. מאחר שרוב החברים לא טעמו מימיהם טעם עבודה, התחילו להכשיר את עצמם וללמוד אצל בעלי־מלאכות שונים, יהודים ונוצרים, בעבודות מסגרות, פחחות ועוד. עד מהרה הוברר כי בשיטה זו לא נרחיק לכת, והידיעות שהגיעו אלינו על החיים בארץ — קיבוץ, חבורה וכו' — עוררו גם אותנו לארגן קיבוץ, ולצאת לעבודה יחד.

בראשית הקייץ 1924 נמנינו וגמרנו לבקש מקום מתאים לקיבוץ־הכשרה. אמרנו למצאו באחד היערות המרובים בסביבתנו, אולם לאחר בירור עם נותני העבודה היהודים ראינו כי אין לנו תקווה לכך. אז ניסינו את גורלנו במחצבת קלוסובה, הסמוכה לסארני. כשהופענו בפעם הראשונה בקלוסובה לפני מנהל המחצבות במקום, והוא מכר ומודע לנו, וסיפרנו לו, כי אני וחברים אחרים מעירנו — נקבתי שמות שהכירם — רוצים שיקבל אותנו כפועלים למחצבה, היתה תשובתו הראשונה: „איהר האט שוין נישט געפונען פון וועמען חוזק צו מאַכן ? איהר אינגלעך ווילט זיין שטיינהאקערס ? מאך זיך נישט נאריש און פאַר אַהיים" („כלום לא מצאתם אחר ללעוג עליו ? אתם, זאטוטים, תהיו חוצבי אבנים ? אל נא תעשה את עצמך לצחוק ושוב לביתך"). הוא התחיל להוכיח כמה חסרת הגיון כל תכניתנו וכי היא לא תיתן ולא תוסיף לנו כלום. הוכחנו לו כי הצעתנו היא רצינית ואם אין ברצונו לעזור לנו נצטרך למצוא אפשרויות אחרות, באשר לא באנו לבקש רווחי־כסף, כי־אם מקום שבו נוכל לחיות חיי־עבודה וחיי־קיבוץ לשם העלייה לארץ.

לאחר בקשות רבות הסכים להביא את הצעתנו לפני ההנהלה המרכזית והחלטתה היתה חיובית: עשרה חברים נתקבלו לעבודת נסיון. לשמחתנו לא היה גבול, ומבלי לפרסם את הדבר ברבים מחשש שמא יתנגדו לכך ההורים ובני־המשפחה, ארזנו בשובנו הביתה בחשאי את חפצינו והופענו לעבודה בקלו־סובה. קודם־כל היינו צריכים למצוא מקום־דירה בשבילנו. בעזרת הנוער המקומי גילינו אורווה, ניקינו אותה ניקוי יסודי וסידרנו בה את מערכת ה„רהיטים" שלנו: קרשים בפינה מיוחדת לשינה, שולחן, פינה למטבח וכו׳. בין עשרת החברים שבאו מסארגי היתה גם חברה אחת ועם בואנו לקלוסובה הצטרפו אלינו שתי חברות מבנות המקום לעזרה חלקית והתחילו לנהל את המשק. בערב הראשון התקיימה אסיפת חברים וניתן שם לקיבוץ: „קיבוץ חוצבי אבנים בקלוסובה".

היום הראשון להופעתנו במחצבה, היה לנו יום נצחון, אך גם לא בלי אכזבה: מנהל העבודה במחצבות לא סידר אותנו יחד עם שאר הפועלים בכל העבודות הקשות, אלא בעבודות יותר קלות, כגון: איסוף חצץ, הובלת קרוניות וכו׳. ראינו את עצמנו נעלבים. הפועלים הנוצריים, בייחוד הוותיקים שבהם, צחקו לנו, ל„ידיים הלבנות", אולם יחס זה חלף לאט־לאט. לאחר זמן קצר נוכחה ההנהלה בכושר עבודתנו ומסרה לנו עבודות יחד עם שאר הפועלים. במשך הזמן כבשנו חלק גדול מעבודות המחצבה.

שמע הקיבוץ הגיע לכל הסביבה ועשרות חברים פנו אלינו בבקשה לקבלם לקיבוץ, אך יכולתנו לקבל חברים נוספים היתה מוגבלת מחמת אי־הסכמה מצד הנהלת העבודה להעסיק יותר מאשר 25—30 פועל, וגם בשל חוסר תנאי שיכון מתאימים במקום. בכל־זאת היינו „מגניבים" ומוסיפים כפעם בפעם עוד חלוץ, עד שבסוף הקייץ עלה מספרנו לארבעים. לאחר שכבשנו, כאמור, חלק גדול מעבודות המחצבה והרגשנו את עצמנו יותר בטוחים ביכולתנו, התחלנו לחפש עבודות נוספות במנסרות שבקלוסובה. נותני העבודה היהודים התייחסו בחיוב להצעתנו ולאט־לאט חדרנו לעבודת טעינת עצים וחומרים בתחנת הרכבת. עם ריבוי העבודה יכולנו להרחיב את הקיבוץ ולקבל חברים נוספים.

עם התרחבותנו עברנו מן האורווה הישנה לגור בבית מיוחד שהשכיר לנו אחד האיכרים. בחדר הגדול של הבית סודרו „נארעס" (איצטבאות) בשתי קומות — מקומות המיועדים לשינה, בקצה השני של אותו החדר — שולחן־האוכל, ובפינה — המזכירות.

אי־אפשר שלא להזכיר את התלהבותם של החברים בלכתם לעבודה ובשובם. ברחוב המוביל למחצבה כבר ידעו תושבי המקום כי בשעות הקבועות עוברים ה„פלסטינצים". בשורות צעדו החברים יום־יום למחצבה והשירה והזמרה נשמעו למרחוק.

כשעבר הקייץ והחורף מישמש ובא נעשה מצבנו חמור יותר, בייחוד לאחר החלטת הקיבוץ, לא לקבל מבית ההורים כל עזרה לתלבושת חורף. מלבושים חמים לא היו לרוב החברים וכל הבגדים שהבאנו מן הבית נתקלקלו, כמובן, ונקרעו. אז בא מרכז „החלוץ" לעזרתנו ואף שליחה מיוחדת מטעם המרכז הגיעה לקלוסובה. עם בואה הוכנס זרם של חיים חדשים למחנה. העובדה לכשלעצמה כי לא בודדים אנחנו הוסיפה לנו אומץ להמשיך.

תנאי העבודה בחורף היו יותר קשים, אך התרגלנו גם אליהם. החברות שמספרן גדל היו עסוקות, מלבד במשק בית, גם בעבודות קלות במחצבה: סידור חצץ וכדומה.

המשטר בקבוצה היה מופתי, סדר היום — לפי תכנית קבועה מראש. במקרים מיוחדים היו נותנים פעם לחודשיים חופש ליום או יומיים, אולם אלה היו מקרים נדירים. הקשרים עם המרכז נעשו קבועים וכפעם בפעם היו גם מבקרים אותנו. בחורף 1924 נאשרו המועמדים הראשונים שלנו לעליה.

בארץ ביקשנו להמשיך במפעל של חציבת אבנים ואף נעשה נסיון קל בכיוון זה באחת המחצבות ליד ירושלים.

ש. אבן־זוהר (פינקלשטיין)

ת"א, 1939

כך התחלנו

בשבתי פעם על ספסל תחת עץ הליבנה שליד בית אבא בקלוסובה, בחברת מוטיק זולר ודוד פינצ׳וק, פנה אלינו מוטיק בהצעה לייסד קיבוץ. הסכמנו להצעה, אבל לא ידענו מאין נשיג חברים נוספים. מוטיק הציע להתקשר עם הוועד של סניף „החלוץ" בסארני ולארגן מפעל הכשרה משותף.

פנינו למר לייבוש פרימר ע"ה, ששימש מנהל עבודה במחצבת האבנים, וביקשנו את עזרתו בסידור מקומות עבודה לחלוצים הרוצים להכשיר עצמם לעלייתם לארץ־ישראל. מר פרימר הבטיח לעזור בכל יכולתו, ואמנם עמד בהבטחתו ועזר הרבה לקיבוץ.

הצעתנו בדבר ייסוד קיבוץ נתקבלה על־ידי ועד הסניף של „החלוץ" בסארני בחיוב, ונחתם הסכם בין „החלוץ" בסארני וחברי קלוסובה על הקמת מקום הכשרה, שנקרא במשך תקופה מסויימת: „קיבוץ חוצבי אבנים בקלוסובה על־יד סניף „החלוץ" בסארני".

באחד ממוצאי־השבת הגיעו אלינו מסניף סארני החברים וינבלאט, קולודני, דננבורג, ברלינסקי, זינגרמאן, טורוק, קוניק, לאה שטינוורצל, ובראשם הח׳ שמחה פינקלשטיין (כיום אבן־זוהר). היו עוד חברים אחרים שאת שמותיהם, לצערי, אינני זוכרת כבר. החברים לנו אצלנו ולמחרת בהשכמה יצאו לעבודה במחצבה. בשובם מהעבודה התעוררה בעיית השיכון. נזכרתי שאצל מר אריה־ליב שפירא נמצא מחסן ריק להשכרה. הצלחנו להשיג ממנו את המחסן, ואשתו בתיה הסכימה שנשתמש במשותף בתנור, הואיל וניהלתי מטבח כשר, וכן הדריכה אותי בעבודת הבישול, שלא הצטיינתי בה ביותר. כך התחיל מפעל ההכשרה בקלוסובה.

הימים היו קודש לעבודה והלילות לריקודים. מדי יום נוספו חברים חדשים מן המקום ומהסביבה. יהודי קלוסובה הושיטו עזרתם לקיבוץ כפי יכולתם. אבי עליו־השלום, היה מוסר לקיבוץ בכל הזדמנות הטענת קרונות עצים, אף כי פריון עבודתם של החברים לא הניח את הדעת. תכופות היה אבי מתריס כנגדי:

„החלוצים שלך", אולם על אף הטענות היה מזמינם שוב לעבודה בהזדמנות הקרובה.

בימים הראשונים דאג הוועד של סניף „החלוץ" בסארני לציוד הקיבוץ בכלי אוכל ובאספקת מזון. הקשר בין הקיבוץ והסניף היה הדוק ביותר. לאחר מכן החל הקיבוץ לקנות אספקה במקום. לא מאת זהובים אחת נשארנו חייבים לחנווני, מר משה שיינטוך, הואיל וההוצאה עלתה לרוב על ההכנסה. הקצבים אברהם אייזנר ושמעון שולנר סיפקו בשר מובחר, וכל יהודי קלוסובה עזרו ככל שהשיגה ידם.

בלילות השבת היו באים רבים מיהודי קלוסובה לחזות בריקודי החלוצים. כן היו רבים מבני הנוער שבסארני באים לבלות את הערבים בקיבוץ. החז' קוטלצ'וק (כיום צוק), מזכיר „החלוץ" בסארני, היה מבקר תכופות ומקשר בין הקיבוץ והסניף.

עם התקרב החורף נאלצנו לנטוש את המחסן ומצאנו דירה חדשה בבית צ'צ'יק. מספר ימים לאחר העתקת דירתנו אושרתי לעליה.

כארבעים איש מנתה קבוצת החלוצים הראשונה שזכתה לעלות ארצה. ביום העליה באו כל יהודי העיירה ללוותנו ובדמעות בעיניהם איחלו לנו: „להתראות בארצנו".

גילה סלוצקי (טורקוביץ)

תל־אביב, 1961

בין סארני לקלוסובה

סארני וקלוסובה — השתלבו יחד בתולדות התנועה החלוצית בפולין, ורבה היתה השפעת הגומלין בין שתיהן.

סארני — עיר מחוז בווהלין, בספר המזרחי של פולין, על אם הדרך בין קיוב לווארשה; עיר של מסחר ומלאכה, מרכז לעיירות קטנות ולכפרים רבים שמסביב לה. הקהילה היהודית במקום מנתה למעלה מעשרת אלפים נפש — ובה הסתדרות ציונית פעילה, על פלגיה, בית־ספר עברי ותנועות נוער חלוציות.

קלוסובה — עיירה קטנה בקרבת סארני. מזרחה — משתרע קו הגבול הסובייטי, הסגור על מנעול ובריח. הדרך היחידה ממנה אל העולם הגדול, מערבה — מוליכה דרך סארני. קשרי העבודה והמסחר בין קלוסובה וסארני היו מהודקים. קלוסובה וסארני — כערי תאומים.

בשנת 1924 הוקם על־ידי סניף „החלוץ" בסארני „קיבוץ חוצבי אבנים" בקלוסובה. בעלי המחצבה אמנם יהודים היו, אך פנייתם של חלוצי סארני להיכנס לעבודה במחצבה נתקלה מצידם בספקנות ואף בליגלוג. רק לאחר הפצרות רבות נאותו לנסות — והנסיון הצליח.

בשנה הראשונה לקיומו היה קיבוץ קלוסובה חלק מסניף „החלוץ" בסארני ועל חברי הסניף הדאגה להתארגנותו, ובו אף הרזרבה האנושית שלו. כאשר

רבו הפניות מצד סניפים אחרים הוסכם על הרחבת הקיבוץ. לאחר עליית ראשוניו עבר הקיבוץ לרשות תנועת „החלוץ" בפולין והוכר ע"י מוסדותיה, במרכז ובגליל, כקיבוץ הכשרה כללי. מעתה ואילך התחילו לזרום אליו חלוצים מרחבי ווהלין ופולסיה ואחר־כך מכל קצווי פולין.

במרוצת הזמן גדל הקיבוץ בקלוסובה והתרחב. קלוסובה הגלמית והסלעית, שראשיתה מיזערה, הפכה לקיבוץ ההכשרה הגדול בפולין, על עשרות פלוגותיה ומאות חבריה. הקיבוץ במקום שפע חיים, עבודה ומרץ, שמחה ותקווה. בדרכו ובפועלו התסיס את התנועה החלוצית כולה.

לחברי „החלוץ" ו„החלוץ־הצעיר" בסארני שימשה מאז קלוסובה דוגמא ומופת לדרך ההגשמה בארץ. היחסים בין הסניף והקיבוץ היו לבביים ביותר. לא היה מאורע בקיבוץ שלא השתתפו בו חברי „החלוץ" ו„החלוץ־הצעיר" מסארני.

לא אחת, כאשר רבתה העבודה, התגייסו אנשי סארני לעבודה בקלוסובה. כל שליח מהארץ או ממרכז „החלוץ", שביקר בקלוסובה — בא גם לביקור בסארני. בשנים הראשונות — כמעט כל חלוץ בדרכו לקלוסובה או בנסיעתו ממנה, לצורך סידורים שונים, היה מתעכב בסניף בסארני כמה שעות, ולעתים אף ימים אחדים. יחסי ידידות אישיים ותנועתיים נרקמו בין חברי הסניף והקיבוץ. לקלוסובה היתה השפעה רבה על הסניף בסארני — ומאידך ראו חברי הסניף חובה לעצמם להיענות לכל פנייה שבאה מקלוסובה, בכל עת.

כאשר הגיעה שעתם של בוגרי „החלוץ־הצעיר" בסארני לצאת להכשרה מצאו כי לא יוכלו לעשות הכשרתם בקלוסובה בשל קרבת המקום לבית ההורים. לכן הפליגו להכשרה במקומות אחרים, רחוקים יותר: „שחריה", „תל־חי", גרוכוב ועוד. יוצאי „החלוץ" מסארני היו הרוח החיה ב„שחריה", קיבוץ ההכשרה השני בגודלו בפולין.

השפעתה של קלוסובה נתנה אותותיה בחלוצי סארני בכל אשר היו ויעידו על כך האחוז הגבוה של המגשימים בסניף ומספרם הרב של יוצאי סארני בקיבוצים ובמקומות אחרים בארץ.

ויורשה נא לי להוסיף כאן כמה פרטים משפחתיים, שיש להם נגיעה לנושא שלפנינו.

בית הורי, שמואל ורייזיל זינגרמן ז"ל, בית גדול ברחוב „הרחב" בסארני, שימש אכסניה לרבים מבאי קלוסובה. חבר קלוסובה שנתקע בסארני, כי איחר לרכבת או מסיבה אחרת כלשהי, היה סר לביתנו, עושה עמנו בסעודה ולעתים אף נשאר אצלנו ללינת לילה. שליח הארץ או חבר המרכז, וכן שליחי הקרנות הלאומיות, היו תמיד מאורחי ביתנו ונתקבלו בסבר פנים יפות. אבי, ממעריצי החלוצים בקלוסובה, מוכן היה תמיד לעזור לקיבוץ בלב פתוח, בענייני אשראי וממונות ובמתן גיבוי אישי־ציבורי לקיבוץ, ביחסיו עם השלטונות, שהיו לעתים מסובכים למדי. עמידתו של אבי לימין הקיבוץ נמשכה עד לעלייתו ארצה, ובלב חברי קלוסובה שהכירוהו מקרוב שמור שמו של ר' שמואל זינגרמן לברכה כל הימים.

משה זינגרמן

רמת־הכובש, 1976

עם הראשונים

בגמר ההכשרה לעלייה לארץ בחווה החקלאית בגודי־טורקה שבגליציה, אמרתי להמשיך לימודי בעיר ברודי, עד שיגיע תורי לעלייה, אך המועצה הגלילית של „החלוץ" בווהלין סברה אחרת ונקראתי לסייע באירגון גרעין לקיבוץ להכשרת חלוצים במחצבה שבכפר קלוסוב, שהחלו להקימו בעיר סארני. ההבדל בין גודי־טורקה לבין קלוסוב, השוכן במזרחה של פולין ליד גבול רוסיה, לא היה מבחינה גיאוגרפית בלבד, אלא בשינוי מהותי של הסיגנון, האופי, ההרגלים ותוכן החיים של החלוצים ואוכלוסי המקום.

בבחירת מקצוע חדש וקשה זה — עבודת המחצבה, להכשרת חלוצים — היתה מעין סטייה מן המוסכם והמקובל בהכשרה הכללית, שהיתה מושתתת על חקלאות, מנסרות, נגרות וכו׳. גם מסגרת ההכשרה בקלוסוב היתה שונה בעיקרה מזו שהיתה נהוגה בקיבוצי־הכשרה אחרים, שהיוו יחידת־הכשרה עצמאית, דבר שהקל בהרבה על הסתגלותם של החלוצים בגלל העזרה ההדדית, השפה והמטרה המשותפת שהיו נתונות; ואילו בקלוסוב היה עלינו להשתלב במחנה של מאות פועלים־גויים מאומנים והועמדנו לפני מבחן רציני: מול אבן־השחם הקשה במחצבה הגדולה והעיניים הבוחנות והסקרניות של קהל ה„גויים", שהביטו בלעג על ה„ז׳ידים", שקיבלו על עצמם להיות ככל הגויים.

ידענו, כי ניבחן בלימוד העבודה והמקצוע. הכרתנו זו עמדה לנו, ותוך זמן קצר התגברנו וכבשנו עמדות נכבדות במקצוע החציבה.

תנאי הדיור, המזון וההלבשה היו ירודים, אך לא ייחסנו חשיבות לכך. החלטנו גם לא לקבל עזרה מההורים ולכלכל את עצמנו באמצעים שעמדו לרשותנו. במשך הזמן כבשנו מקומות־עבודה נוספים במנסרות שביערות קלו־סוב. וזאת הודות לפעולתו הנמרצת של שמחה פינקלשטיין (אבן־זוהר), ששימש מזכיר הקיבוץ. ציבורנו גדל ועלה.

נצחוננו בעבודה נסך בתוכנו אומץ ותקווה, ויכולנו להתמסר גם לאירגון העבודה התרבותית, אשר ריכוזה הוטל עלי. הפעולה התרבותית, השירה והריקוד העמיקו את דבקותנו בהוויה החלוצית ועוררו את הנוער היהודי במקום ובסביבה הקרובה להצטרף אלינו. חיינו היו מעניינים, ראינו בהם תוכן רב ולא הישג חולף בלבד.

כעבור זמן אישרנו קבוצת חברים, שקיבלו את הכשרתם, לעלייה, ובראשם שמחה אבן־זוהר, והסתדרות „החלוץ" והתנועה הציונית בעיר סארני ערכו נשף פרידה לעולים. בדברי ברכתי אמרתי אז בין השאר: „אנחנו היינו היהודים הראשונים, אשר כבשנו את אבן השחם הקשה, כמו־כן את הלבבות של ה„ערלים", וחצבנו מתוכנו את האדם העובד החדש ואת החברה החדשה. יבוא יום וקלוסובה זו, אשר השקענו בה את מיטב כוחותינו, תהיה לסמל ולאגדה לנוער שיבוא אחרינו למקום זה להכשיר את עצמו לעלייה לארץ־ישראל".

ואכן היתה קלוסובה במרוצת הזמן לסמל ולאגדה, ובכור ההיתוך של המחצבה בקלוסובה נצרפו אלפי בני־נוער, שארצנו התברכה בהם.

אברהם כהנא

ירושלים, 1961

משמרות

קלוסובה 1925, יותר ממחצית השנה מאז נוסד הקיבוץ. אנו מונים 35 איש: 30 בחורים ו־5 בחורות. היה עלינו לעמוד בהתחרות עם ה„גויים" המנוסים בעבודה במחצבה וניתן לציין שעמדנו במבחן. הבחורים עבדו בעבודות הקשות ביותר. הבחורות עבדו במחצבה בניפוץ אבנים לחצץ. קשה היה לבחורות הללו, שרק ירדו מספסלי הלימודים בגימנסיות ובאוניברסיטאות, להסתגל לעבודה. הידיים מתנפחות וכואבות, אך הרצון החזק והשאיפה להגיע בדרך זו לעלייה ארצה — נסכו בנו כוח ומרץ להחזיק מעמד, ואחרי יום עבודה קשה היינו רוקדים ושרים עד שעה מאוחרת בלילה, בחדר האוכל הדל שלנו.

משמרת לילה של שואבי המים. אנו, ששה בחורים, עומדים ושואבים את המים במשאבה פרימיטיבית, שלושה מכל צד. והנה אומר לנו ראש הקבוצה: „מה זה, חברה, בלי שירה?" ואמנם נתנו קולנו בשיר („קדרו פני השמים") — ושירתנו פולחת את דממת הלילה. והנה נישאים אלינו מרחוק קולות שיר אחרים: אלה הם חברינו ממשמרת הבוקר, שבאו להחליף אותנו.

„בוקר טוב, חבריה, הכול בסדר?" — הם שואלים.

„כן, הכול בסדר" — אנו משיבים, והולכים לדירתנו, לשכב על ה„נארעס" — והשינה נעימה על אף הכול...

אסיפה כללית, בהשתתפותו של חבר מטעם המרכז. סדר היום: בניין בית לקיבוץ. הצפיפות ותנאי המגורים בדירת הקיבוץ שלנו — גורמים לנו סבל רב. יש להגיע את מוסדותינו המרכזיים להקים כאן בית־של־קבע. הוחלט לשגר משלחת לישיבת מרכז „החלוץ" בווארשה, שעמדה להתקיים באותם הימים, ול־העלות בה שאלת בניין הבית לקיבוץ בקלוסובה. שני חברים נבחרו למשלחת ואני אחד מהם.

באנו לווארשה, לישיבת המרכז, וביקשתי רשות הדיבור. לבי דפק בי בחוזקה מאימת הציבור, אך סוף־סוף התגברתי, וסיפרתי על הסבל שלנו בבית שאנו גרים בו. כנראה שדברי עשו רושם — והוחלט להקציב סכום ראשון לבניין הבית. אני עצמי לא זכיתי לראות את הבית החדש, כי בינתיים עליתי ארצה והצטרפתי ל„קיבוץ ווהלין".

בשנת 1932, כעבור שש שנים מזמן עלייתי לארץ, באתי לביקור בפולין ויצאתי לראות את הקיבוץ בקלוסובה. זו היתה בשבילי חווייה גדולה. סיפרתי לחברים על החיים בארץ וחיי הפועל במיוחד — ועודדתי אותם להמשיך בדרכם ובפעילותם בייתר מרץ. ביקור זה היה בשבילי מקור של סיפוק רב, כי ראיתי שקמו לנו, הראשונים, ממשיכים נאמנים.

נחום ראובני (מודריק) *

רחובות, אוגוסט 1975

* נפטר בח' נובמבר 1975.

בקלוסובה וב„קיבוץ ווהלין"

א

בית הורי בקרמניץ (ווהלין) היה בית ציוני. אבי היה ציוני נלהב ושאף לעלות לארץ. אנו, הילדים, למדנו בבתי־ספר רוסיים ופולניים, אך בבית הורינו שמענו תמיד על ארץ־ישראל. אני ואחותי סוסיה (כעת — אברך, ביגור) הצטרפנו ל„החלוץ" והשתתפנו בפגישות עם פעילי „החלוץ" שביקרו בעירנו: פייבוש בנדרסקי — מטעם המרכז, בתיה בנדרסקה ומשה טייך — מטעם המועצה הגלילית.

בשנת 1925 יצאתי להכשרה בקלוסובה — והיינו אנשי המחזור השני במקום. בהתחלה מצאתי שם חברים בודדים, כ־10 במספר, ולאחר מכן הגענו ל־20 איש. אותי ועוד חברה סידרו לעבודה במטבח. התנאים היו קשים והאוכל דל מאוד. בבוקר היו החברים אוכלים פרוסת לחם ושותים ספל תה ויוצאים לעבודה. על אף כל אלה היתה ההתלהבות גדולה, כי ראינו בהכשרה זו דרך לעלייה לארץ.

לאחר חודשים מספר אושרתי לעלייה. הדבר היה בסוף שנת 1925, והצטרפנו, אני ואסתר קרייזלמן, היא אסתר רגב, ל„קיבוץ ווהלין" שהוקם אז והקיף בעיקר אנשים שחיו בהכשרה בקלוסובה ורוקיטנה.

חזרתי לעירי קרמניץ וחכיתי בדריכות מתמדת לידיעה כלשהי — איך ומתי נעלה לארץ. בימי הפסח 1926 הוזמנו לפגישה ברובנה כל המועמדים לעלייה ב„קיבוץ ווהלין". לפגישה זו באו מאות חברים מערים ועיירות שונות בווהלין. בראש „קיבוץ ווהלין" עמד ישראל ווקסמן מקובל. מטעם המרכז באו טבנקין ובראגינסקי. בפגישה עלתה שאלת־תמיהה בפי כול: מדוע לא מסדרים את עלייתנו לארץ? כל המועמדים לעלייה קבלו על כך שהם במצב של ציפייה ואינם יכולים להתקשר לשום עניין־של־קבע במקומות מגוריהם — ולמה אין מטפלים בעלייתם... היו התרגשויות רבות בפגישה זו. לא ידענו מה מתרחש כאן ואני זוכרת שהיו חילופי דברים קשים בין בראגינסקי לווקסמן.

אחרי הפגישה ברובנה התפזרנו למקומותינו — וכעבור זמן־מה קיבלתי הודעה ממרכז „החלוץ" לצאת ולעלות לארץ. אני ואסתר עלינו יחד, ונפגשנו בדרך עם עוד חברים מווהלין שעלו לארץ, בתוכם גם משה סיצ'וק, בעלי לעתיד, ויחד אתנו הצטרפו ל„קיבוץ ווהלין" בחדרה.

עטרה סיצ'וק (ברגר)

גבעת ברנר, 1975

ב

שנות ילדותי עברו עלי בעיירה שומסק, בווהלין. משם עברנו בשנת 1925 לקרמניץ הסמוכה.

הורי היו שומרי מסורת, אך אבי קנה שקל ציוני כל השנים. על אחד הקירות בביתנו היתה תלויה קופסת קרן הקיימת, אך על ארץ־ישראל ידעתי

מעט מאוד. בשנת 1924, בעת חנוכת האוניברסיטה העברית בירושלים, הדליקו נרות בכל בית יהודי בשומסק על אדן החלון הפונה לרשות הרבים — וכך עשו גם בביתנו. אבי היה מתחשב תמיד בדעת הקהל שבבית הכנסת שבו התפלל, ואמי היתה יותר מתקדמת בהשקפותיה מאבא. לא אחת הביא הדבר לחיכוכים בביתנו.

מבחינה חמרית נמנו הורי על המעמד הבינוני. אבי היה סוחר במנופקטורה, נוסע לערי המדינה בענייני מסחר ובשובו מדרכו מביא לנו, לבני הבית, מתנות רבות. היינו 7 ילדים בבית והיתה לי ילדות מאושרת, אך משחר נעורי פעמה בי שאיפה לשינוי אורח החיים היהודי. החיים בעיירה הקטנה עוררו בי התנגדות. שאפתי לחיים יפים ונעלים יותר. והנה באה דחיפה חיצונית, שחיזקה את כיסופי נפשי, מצד שלא פיללתי.

למדתי בבית־ספר רוסי, שהיה משותף ליהודים, לאוקראינים ולצ׳כים. באותו בית־ספר היה מורה אוקראיני, איש נאור, והאיש הזה היה אומר לי ולאחי: למה אתם משנים את שמותיכם העבריים לשמות רוסיים? — הוא אף הביא לי לקריאה את שירי פרוג ברוסית — וזה שימש מיפנה בחיי. התחלתי לחפש דרכים חדשות. אז נתעוררה בי השאיפה לעלות לא״י.

כאשר הוקם בעירנו סניף „החלוץ־הצעיר" רציתי להצטרף אליו, אך הפעילים בסניף נענו לפנייתי לא ברצון רב. הם חשבו אותי כמתבוללת, כיוון ששפת הדיבור שלי עם חברי ואנשי סביבתי היתה רוסית. הציגו לי תנאי שאקרא לפחות 4 ספרים באידיש עם אחד הציונים הידועים בעיר, וכן הטילו עלי להשתתף בחוג לתנ״ך. מכאן — המטען היהודי־הרעיוני שלי.

מ„החלוץ־הצעיר" עברתי ל„החלוץ" ושם היתה חובה על כל החברים ללמוד מקצוע. בכפר שליד שומסק נמצא איכר שידע לקלוע סלים ואף אנו למדנו מקצוע זה, שאמרו לנו שהוא גם יביא תועלת לארץ.

בשנת 1924 נתייתמתי מהורי וביתנו נשאר בחוסר כל. ידידו של אבי, ר׳ יהושע רוכל, אבי משפחת רוכל הידועה מקרמניץ, בא אז לשומסק והעביר אותנו, הילדים, לקרמניץ ושם דאג לסידורנו בלימודים ובעבודה.

מקרמניץ יצאתי בשנת 1925 להכשרה בקלוסובה. זו היתה הפעם הראשונה שנסעתי לבדי ברכבת. הנסיעה נמשכה כל הלילה והגעתי לקלוסובה לפנות בוקר, ואפשר לומר שנסיעה ארוכה זו לבדי היתה בשבילי תחנת הפרידה משנות נעורי... בבואי לשם מצאתי במקום כמה חברים מקרמניץ, בתוכם עטרה ברגר, כיום סיצ׳וק, חברת גבעת־ברנר עד היום הזה.

בית הקיבוץ בקלוסובה, על דלותו ועל קדרותו, היה בניגוד לחלומותי. בדמיוני היתה ארץ־ישראל קשורה בגינת־ירק — ופה מחצבה של סלעי שחם... כאשר נכנסתי לבית מצאתי את החברים כשהם ישנים על הרצפה, והכל כה זר, כה מוזר... הגישו לי ספל תה רותח וזה שימש מבחן אם אעמוד בתנאי החיים בקיבוץ. סודרתי לעבודה במחצבה, בניפוץ חצץ. המעבר לעבודה היה קשה, וה־חיים בכללותם — חמורים, אך התנאים הקשים במציאות החדשה שברו בי הרגלי העבר וחישלו אותי לקראת החיים בארץ.

קרן אור היתה בעת ביקוריהם של בראגינסקי, בתיה בנדרסקי וחומה חיות

בקלוסובה. הם הביאו איתם בשורה ותקווה לעלות לארץ. הם היו מספרים לנו על התנועה ועל הארץ ועודדו את רוחנו.

בסוף שנת 1925 אושרתי לעלייה יחד עם עטרה וחזרנו לקרמניץ להתכונן. אז הוקם „קיבוץ ווהלין", שהקיף מאות מועמדים לעלייה. ואף אנו הצטרפנו אליו. בהיותנו בקרמניץ חכינו בקוצר רוח להוראות ממזכירות „קיבוץ ווהלין" ובליבנו מועקה על שלא מאשרים לנו תאריך עלייתנו לארץ, אך כל הוראות לא הגיעו.

בפסח, שנת 1926, התקיימה ברובנה פגישת המועמדים לעלייה בווהלין, בהשתתפות טבנקין ובראגינסקי, ואני זוכרת את נאומיהם, שכבשו את ליבותינו. רק לאחר הכינוס ברובנה קיבלנו הוראות לעלייה ישר מבראגינסקי, ובחודש מאי 1926 עליתי ארצה יחד עם קבוצת חברים מווהלין.

בשנה ההיא הוקם „קיבוץ ווהלין" בחדרה. היינו מעטים; בסך־הכל הגיעו 40 איש מ„קיבוץ ווהלין" בפולין. במרוצת הזמן נוספו לקיבוצנו עוד חברים יוצאי ווהלין בארץ, אך לא הגענו למספרים גדולים כשאר קיבוצי העלייה מפולין.

לאחר שנתיים היינו אנו, המעטים מ„קיבוץ ווהלין", בין מייסדי גבעת־ברנר.

אסתר רגב (קרייזלמן)

גבעת ברנר, 1975

חבלי התהוות

בפעם הראשונה נתקלתי בשם „קלוסובה" בראשית שנת 1925, שנה לאחר שהתחלתי לעבוד במרכז „החלוץ" בפולין בעניני הכשרה. יום אחד נקראתי לחדרו של אחד מחברי המרכז בווארשה והוא הציג לפני קבוצה של 5—6 בחורים, בריאים וחסונים, לבושים בצורה אחידה — במעילים קצרים ומכנסי רכיבה („גליפה"), הכול בצבע שחור, ונעולים מגפי עור גבוהים, שחורים אף הם. נאמר לי אז שאלה הם חברי „החלוץ" מסארני שייסדו את קיבוץ חוצבי האבנים בקלו־סובה, ועתה הם עולים ארצה. הבחורים הללו סיפרו שעם עלייתם התחסל הקיבוץ בקלוסובה, כי כל אלה שהיו שם בהכשרה עלו לארץ ולא נשאר שם איש, אך יש אפשרויות להמשך.

כעבור זמן קצר, לאחר עלייתם של הבחורים האלה מקלוסובה, נוסד שם הקיבוץ מחדש. שקדה על כך בתיה בנדרסקי (שם משפחתה האמיתי היה קגנסקי והכינוי בנדרסקי ניתן לה עם צירופה לפספורט של פייביש בנדרסקי, כאחותו, בבוא קבוצת „דרור" מרוסיה לפולין), מנהלת המועצה הגלילית של „החלוץ" בווהלין. הודות ליזמתה התחילו להתרכז אנשים בקלוסובה.

בקייץ 1925 ביקרתי בקלוסובה בתוקף תפקידי. התנועה החלוצית בפולין הצמיחה מתוכה, מאליה, כל מיני התחלות של הכשרה, לרוב עונתית ובעיקר בחקלאות, נוסף על המשק החקלאי בגרוכוב ע"י וארשה, שהיה קיים כבר שנים אחדות. העבודה במחצבה היה בה משום חידוש גדול והתרשמתי מאד מקלוסובה, כמקום שבו יכולה להיות הכשרה גם בקייץ וגם בחורף.

בימים ההם, ימי העלייה הרביעית, הוחלט להקים בפולין קיבוצי עלייה. עד הזמן ההוא היה כל חלוץ היוצא לארץ, מהסניף או אף מההכשרה, עולה באופן אינדיבידואלי, כבודד, ובבואו ארצה הפך לאבק־אדם והיה צורך לטפל בו מחדש כדי לשלבו בתפקידים חלוציים. בשנת 1925 הוחלט על אירגון קיבוצי־עלייה, כדי לרכז את העולים מכל גליל, שיעלו ארצה יחד כקיבוץ, מבלי להטיל חובה על מישהו בקשר לצורת חייו בעתיד בארץ.

הראשון שהגה את הרעיון והסביר את הצורך בקיבוץ עלייה בכל גליל היה הח׳ מאיר בוגדנובסקי (בוגדן), הוא מאיר שלי בימינו, שהיה השליח הראשון מהארץ למרכז „החלוץ" בפולין, וכן למרכז העולמי. הוא אשר ביסס את ההכרח באירגון העלייה החלוצית בדרך זו ולא להוסיף לשלוח אנשים לארץ בצורה בלתי מאורגנת. כך הוקמו אז קיבוץ „הכובש" בגליל וילנה; קיבוץ עלייה בגליל פולסיה שמטרתו היתה להצטרף ל„קבוצת פינסק" בארץ; קיבוץ „אחוה" בגליל גרודנה־ביאליסטוק; קיבוץ „העובד" בקונגרס־פולין, ו„קיבוץ ווהלין", שמשענתו העיקרית היתה קיבוץ קלוסובה. ורוקיטנה שבה התקיימה פלוגה של קלוסובה. בכל גליל נערכו פגישות של המועמדים לעלייה וכל קיבוצי העלייה בחרו להם מזכירות משלהם, ואני מטעם מרכז „החלוץ" — עמדתי בקשר עם כל המזכי־רויות הללו שעבדו בגלילותיהן, להדריכן בענייני פספורטים, כספים וכו׳, כדי להמריץ את האנשים, הפזורים למקומותיהם, בהכנות לעלייה. חברי המזכירות היו אחר כך מארגנים את הנסיעות של העולים לווארשה, קבוצות־קבוצות, ושם עשינו להעברתם הלאה, לשם עלייתם לארץ.

בפגישת המועמדים לעלייה בווהלין נבחרו למזכירות „קיבוץ ווהלין" ישראל ווקסמן (מזכיר הקיבוץ) וליובה גלמן, שניהם מקובל, ולייבל באיון, מראטנה. מקומה של המזכירות היה בקובל.

מכל מזכירויות הקיבוצים לעלייה הייתי מקבל תשובות להוראות שהעברתי להן. הן גם שעשו לעליית חברי הקיבוצים לארץ — כולן פרט למזכירות „קיבוץ ווהלין". חברי מזכירות „קיבוץ ווהלין" לא עמדו בקשר מינימלי אתי ולא השיבו תשובה סבירה לכל פניותי אליהם. חלף חודש אחר חודש ואין איש עולה מ„קיבוץ ווהלין" לארץ.

פניתי אז למזכירות „קיבוץ ווהלין" בדרישה נמרצת לקרוא לפגישת המוע־מדים לעלייה. הפגישה התקיימה ברובנה בימי הפסח 1926. לפגישה זו נילווה עמי יצחק טבנקין, שהגיע אז בפעם הראשונה בשליחות ל„החלוץ" בפולין. בפגישה השתתפו חברים רבים. מדברי הפתיחה של ישראל ווקסמן, מזכיר הקיבוץ, לא הוברר מדוע לא קודמו ההכנות של החברים לעלייה.

החברים, המועמדים לעלות, נטלו את רשות הדיבור והודיעו בזה אחר זה שהם דרוכים לעלייה ומצפים להוראות, אך כל הזמן לא פנו אליהם ממזכירות הקיבוץ ולא המציאו להם כל הוראות. ברגע מסויים אמר לי טבנקין בלחש: „פה משהו לא בסדר עם ווקסמן" — והתכוון גם לבאיון שתמך בווקסמן. הרשיתי אז לעצמי לצאת בהתקפה גלויה על ווקסמן ואמרתי שאין הוא מדבר דברים לענין: שלחתי לו כך וכך מכתבים והוריתי לו להתקשר עם החברים המועמדים לעלייה ב„קיבוץ ווהלין", והוא לא עשה דבר. אז הוסר המסווה מפניהם של

ווקסמן ובני חבורתו והם גורשו בחרפה מן הכינוס. לפני גירושו הודה ווקסמן בחצי־פה שהוא קומוניסט ועשה מה שעשה כדי לעכב את העלייה לארץ לפי צו שקיבל ממפלגתו.

הבגידה של מנהיגות „קיבוץ ווהלין" הכשילה עלייתם של מאות חלוצים מווהלין לארץ. אחרי הפגישה ההיא התחלתי לטפל בעצמי בענייני העלייה מווהלין ועשיתי הכול כדי לזרז יציאתם של המועמדים לדרך, אך בסך הכל עלו מאז רק כמה עשרות מ„קיבוץ ווהלין", כי ב־1 באוקטובר 1926 נפסקה העלייה לגמרי. החבלה שגרמו לנו ווקסמן וחבריו היא אשר מנעה גם גידולו והתפתחותו של „קיבוץ ווהלין" בארץ.

סופו של ווקסמן שעבר לברית המועצות ושם נעלמו עקבותיו, באיון היגר למכסיקו, ליובה גלמן הגיעה בשנת 1950 לישראל.

בזמן ההוא שוב התרוקנה קלוסובה מאנשיה. החברים שאושרו לעלייה נמצאו בבתיהם — וחדשים טרם הגיעו. בכלל, היציאה להכשרה כמעט שפסקה לגמרי, עקב המשבר שפקד את הארץ לאחר כישלון העלייה הרביעית ונתן אותותיו בתנועה הציונית בגולה וגם ב„החלוץ".

בשנת 1926 החלה ירידה גדולה מן הארץ. המתח הציוני והחלוצי בפולין ירד פלאים. בסניפי „החלוץ" בערים היתה עזובה גמורה. לא שולם מס חבר, לא נעשתה כל פעולה תרבותית ואירגונית, אף לא כתבו כלל מכתבים למרכז „החלוץ" בווארשה. פה ושם התקיימו רק סניפי „החלוץ־הצעיר". התחילו שנות הרעב, 1926—1928, לעובדי מרכז „החלוץ"...

קומץ החברים שעבד במרכז „החלוץ" בפולין — ואני בתוכם — רצה לבדוק את הנעשה בסניפים הטובים בעבר ונסעתי אז לביקור בסניף גדול בגליל ביאליסטוק. ברחובה של העיר ראיתי מרחוק את מזכיר הסניף, שהכרתיו אישית מזמן, והוא אף ראה אותי, אך הוא מיהר לעבור לצד השני של הרחוב והיפנה את ראשו הצידה, כדי שלא להיפגש בי. הגעתי לביתו של חבר שני מוועד הסניף המקומי והתארחתי אצלו. מדבריו הבינותי שהסניף לא קיים למעשה. החברים פנו איש איש לעברו. למחרת בבוקר היה עלי ללכת בשעה מוקדמת לתחנת הרכבת, והאם הזקנה של החבר המארח קמה ממיטתה כדי להכין עבורי כוס תה חם. שתיתי את התה — והיא, הזקנה, נדה בראשה ואומרת: „בחוץ כפור כה חזק ואנשים צעירים מסתובבים ונוסעים וסובלים בגלל רעיונותיהם..."

המאמץ הגדול ביותר שנעשה אז על ידינו (חומה, מינקובסקי, גוברמן ואני) היה באירגונו של הסמינר העולמי הגדול של „החלוץ" בפולין, בהדרכתו של יצחק טבנקין ובסיועו של יצחק גרינבוים. על אף המצב הכספי החמור במרכז „החלוץ" עלה בידינו לקיים את הסמינר במשך הזמן שנקבע לו — שלושה חודשים, ולבסוף הוספנו חודש רביעי. מן הדין להוסיף שמבחינה חומרית התקיים הסמינר הודות לסיועו של בעל חנות מכולת שנמצאה בשכנותו. במשך החודש הראשון נתן בעל המכולת לסמינר מיצרכי מזון בהקפה, ומכיוון שלא יכולנו מיד לפרוע חובות החודש הראשון, דיברנו על לבו שימשיך כך אף בחודש השני, אחרת הוא עלול להפסיד גם את החוב שהצטבר עד כה... וכך שיכנענו את החנווני והסמינר

התקיים על תפריט דל למדי ומזון חדגוני. בסוף שילמנו ליהודי ההוא את כל החובות.

בסמינר הראשון השתתפו 50 איש. הסיום היה בחודש יולי 1926, אחרי ריקוד נלהב במשך הלילה, עד אור הבוקר ממש. לומדי הסמינר חולקו אז על־ידינו למקומות עבודה שונים, חלק הוחזר לסניפים וחלק נשלח למקומות ההכשרה הבודדים שהיו אז בפולין, ביניהם: שלמה מינץ לגרוכוב, זלמן אלפרוביץ ל„שחריה" ובנימין מרשק לקלוסובה.

אפשר לומר שבתקופה זו, סוף 1926, תנועת „החלוץ" בפולין כמעט שלא היתה קיימת. פה ושם היו חלוצים מלשעבר, השומרים בנפשם זיקה לרעיון הציוני והחלוצי, אך הדבר העיקרי היה חסר: לא היתה עליה לארץ. לא זו בלבד שמהאחד באוקטובר 1926 לא ניתנה מיכסת סרטיפיקטים חדשה, אלא שאף לא הספקנו לנצל את המיכסה הקודמת של סרטיפיקטים שקיבלנו בפולין; פשוט, לא היו אנשים לעלייה... בדלית ברירה נאלצנו אז להחזיר כמה מאות סרטיפיקטים לקונסוליה הבריטית בפולין, כי לא השתמשו בהם אלה שהסרטיפיקטים נועדו עבורם....

יהודה בראגינסקי

יגור, 1975

מתעודות הימים ההם (א')

1. עליית ראשוני קלוסובה

בשבוע הקרוב עולים מפולין כ־13 חברים וחברות של קיבוץ חוצבי־אבנים קליסוב. הקיבוץ הזה התארגן בוואליניה לפני 8 חדשים במחפרות הגדולות שעובדים שם כ־200 איש. בס"ה עבדו כ־35 חלוצים מהסניפים הקרובים לסרנה. החברים חיו חיי קבוצה. במקום החברים שעולים נכנסים בכל פעם חברים חדשים. כיום עובדים בקיבוץ כ־25 חברים, בזמן הקרוב עומדים לעלות עוד כ־10 חבר.

מרכז „החלוץ" בפולין הודיע במכתב מיוחד למחלקת העלייה ע"י ההסתדרות ע"ד עליית הקיבוץ הזה.

(„העתיד" 6, 30.1.1925)

2. אנו מצפים לעליית חברינו מחו"ל — — —

(מתוך מכתב מ„קיבוץ ווהלין" בחדרה)

עברו שמונה חדשים מיום שקיבוצנו התחיל לטוות את חוטי־קיומו בארץ־ישראל. עת קצרה בערך, אולם עשירה בהתלבטויות ובהתאמצות יוצאת מן הכלל בתנאים הקשים והחדשים, ובמשבר השורר כיום בארץ.

אנו חדורי־הכרה, כי הננו אך חלק ממספר גדול של חברים בחוץ־לארץ, הקושרים את גורלם לגורל קיבוצנו. מכירים אנו וזוכרים תמיד, כי תפקידנו להכון ולהכין את אפשרויות הקליטה לחברים־עולים.

בדרכנו מוצבות לפנינו המון שאלות הדורשות פתרון, ביחס לכיווננו ולדרכי עבודתנו, ואנו נרצה לשתף בבירורן ובפתרונן גם את חברינו בחוץ־לארץ.

קיבוצנו מונה כיום 38 איש (23 חבר ו־15 חברה). רוב חברינו עסוקים בפרדסים ובכרמים, בגיזום, קטיף, קילוף שקדים וכו׳ — עבודות „כיבוש״ במושבה. העבודה עונתית ושכרה נמוך. בעוד זמן קצר תיגמר עונת העבודה בפרדסים ובכרמים ואנו צפויים לחוסר עבודה במשך כמה חדשים. אנו מטכסים עצות איך להחזיק מעמד בתקופת־מצוקה, ומתאזרים בסבלנות ועקשנות.

מעיק עלינו חוסר הדירות. אנו יושבים באוהלים. קיבלנו מהמרכז החקלאי תקציב לבניין צריף על מגרש הקרן־הקימת. בניינו ייגמר בימים אלה ויגורו בו 15 איש. בזה לא נפתרת, כמובן, שאלת הדירות. לשנת תרפ״ז הננו מגישים תקציב למרכז החקלאי בשביל 3 צריפים, מטבח, רפת, זוג סוסים, גן־ירקות. — — —

אנו מצפים לידיעות מחברינו בחוץ־לארץ ומחכים לעלייתם. מתי תבוא הפלוגה השניה? אנו מתפלאים על איחור בואם. באיזה קשיים נפגשת העלייה? מה הקשר בין חברינו שכאן? מה עבודתם?

הכרחי שהעלייה תאורגן בפלוגות, כי זה מקל על הסידור. צריך גם להכניס סדר, קביעות, אינפורמציה מוקדמת ביחס לעלייה. טוב שחברינו ישתדלו להביא אתם ספרי־קריאה ומכשירי עבודה מתאימים, וחשוב בעיקר שיהדקו את הקשרים אתנו.

מ. טייך

(„העתיד״ 42, 31.8.1926)

3. פגישת קיבוץ ווהלין בקלוסוב

במשך שני ימים, כ״א וכ״ב אלול (תרפ״ו), נמשכה פגישת פלוגות הקיבוץ, העובדות במחצבות אבנים בקלוסוב ובמנסריית־עצים ברוקיטנה. השתתפו בפגישה כ־55 חבר, משתי הפלוגות. מטעם מרכז „החלוץ״ השתתפו בפגישה החברה בתיה בנדרסקי והחבר א. ציזלינג.

בוויכוחים לקחו חלק רוב החברים. נתבררו שאלות מצב הקיבוץ הפנימי, מצב העבודה, שאלות העלייה ושאלות המצב בארץ־ישראל. הוחלט כי החברים רובם ככולם יישארו בעבודה גם לעונת החורף, עד אפשרות העלייה לא״י, ולכן לא עמדה על הפרק שאלת האישורים.

נתקבלו ההחלטות הבאות:

א) הפגישה הכללית של חברי פלוגות הקיבוץ הווהלינאי ע״ש יוסף טרומפלדור מפלוגותיו בקלוסובה וברוקיטנה, רואה בתנועה הקיבוצית את חלוץ תנועת הפועלים בא״י, את הדרך לקליטת המוני עולים והשרשתם בעבודה ובהתיישבות.

ב) לשם הגברת כוחה של התנועה הקיבוצית והרחבתה, מחליטה הפגישה ללכת בדרך של ארגון קיבוצי רחב, שמגמתו קליטה בלתי פוסקת של העלייה, שיתוף בחיים ובעבודה, נאמנות להסתדרות הפועלים בארץ והתיישבות פועלים משותפת.

ג) הפגישה מחליטה להתארגן בצורה קיבוצית קבועה בווהלין, בהכשרה ובעבודה קבועה עד העלייה, בקשר עם הקיבוץ הווהלינאי בחדרה, שצריך לשמש יסוד להקמת קיבוץ גדול, המתפתח וקובע את דרכו בתנועה הקיבוצית.

ד) הפגישה חוזרת על החלטות הפגישות הקודמות שקבעו שיתוף בין הפלוגות השונות שבהכשרה, השוואת תנאים, עזרה הדדית ועלייה מאורגנת ומשותפת.

ה) הפגישה בוחרת במזכירות מרכזית: א) העומדת בקשר מסודר עם כל החברים, פלוגות־ההכשרה, הקיבוץ בארץ ומוסדות התנועה; ב) מכוונת את השוואת התנאים וההכשרה; ג) דואגת לכיבוש עמדות עבודה והכשרה קבועות; ה) מארגנת פגישות חברים ועבודה תרבותית רחבה.

ו) הפגישה מטילה על המזכירות ועל הפלוגות, לדאוג להגדלת התכונות החברים

במקצועות הדרושים לארץ ולקיבוץ ווהלין בארץ, וקובעת שכל החברים עומדים לרשות הקיבוץ וההסתדרות בארץ, לעבודה במקצועות אשר יידרשו מהם.

ז) הפגישה מפנה את תשומת לב מרכז „החלוץ" לתנאים הקשים מאוד שבהם נתונות הפלוגות, ודורשת עזרה לגמר בניין הבית בקלוסובה, לסידור הספקה בצורת פתיחת קואופרטיב ולהטבת התנאים במקום.

ח) הפגישה רואה אפשרות של המשכת העבודה ברוקיטנה והרחבת מפעל ההכשרה במחצבה בקלוסובה ומציעה למרכז „החלוץ" לדאוג בעוד מועד להכנת התנאים שיאפשרו סידור קבוע של לא פחות ממאה חבר בעבודה בקלוסובה לעונה הבאה.

ט) הפגישה מטילה חובה על המזכירות, על הפלוגות ועל כל חבר וחבר לדאוג לאוסף קבוע של ספרות, כלי עבודה ומלאכה מתאימים בשביל הקיבוץ בארץ.

י) הפגישה מכירה את המצב הקשה המיוחד, אשר בו נתונה עכשיו תנועת הפועלים בארץ, לרגל חוסר העבודה הקשה וצמצום ההתיישבות; הפגישה רואה אחריות מיוחדת בארגון העלייה לארץ מתוך שורות „החלוץ" בשעה זו.

בכדי לחזק את עמדות הפועל המאורגן ואת כוחה של התנועה הקיבוצית, רואה הפגישה צורך להקפיד באופן מיוחד על תנאים אלה שידרשו באופן מוחלט: א) שליטה בשפה העברית; ב) סטאז' של הכשרה וחיים קיבוציים; ג) עלייה מאורגנת בקבוצות־קבוצות לא פחות מ־15 איש הקבוצה.

יא) הפגישה רואה בחוקי הגבלת העלייה המיוחדים לחברה, ובטנדנציה המתגלה גם בחוגי הפועלים לעיכוב העלייה של החברה, סכנה לאפשרויות של מפעל קיבוצי שלם ומגובש, ותובעת מהח"ח בארץ, מ„החלוץ" ומההסתדרות בארץ ללחום על זכות הפועלת בעלייה ובעבודה.

יב) הפגישה רואה בשעה זו את החדירה לעבודה במושבות כאחד התפקידים העיקריים של תנועתנו ומחליטה על נכונותה לעמוד לרשות ההסתדרות לעבודה בכפר.

יג) הפגישה מטילה חובה על כל החברים בשובם להסתדרויות לימי החגים, להשתתף באופן אקטיבי בעבודה בסניפים לשם חיזוק התנועה החלוצית.

(כנ"ל)

משלב לשלב

1929-1926

קלאָסאָווער הימן

מיר האָבן דאָ קיינעם, מיר דאַרפן דאָ גאָרנישט,
מיר האָבן צוריסן מיט נאָענט און ווייט,
צעכראָסטעט די הערצער, צעפראָלט זיך דאָס לייב —
אַ הפקר כאַליאָסטרע, צעזונגענע לייט.

מיר לאַכן פון ליידן, מיר שמייכלען פון זאַרגן,
אונז ענטפערן הילכיק די סקאַלעס גראַניט;
צו אונז געהערט דער היינט, מיר שמידן דעם מאָרגן —
די אָדערן קלאַפן מיט זודיקן בלוט.

טאָ הייבט זשע דעם האַמער, צעשמעטערט די שטיינער,
זאָל הילכן אין לופטן דער מעכטיקער קלאַנג:
מיר זענען חלוצים פון קיבוץ קלאָסאָווע,
מיר שאַפן אַ לעבן פון אַרבעטס געזאַנג.

(המחבר: א. גוברמן)

הִימְנוֹן קְלוֹסוֹבָה

מִי לָנוּ, מַה לָנוּ, אֵין לָנוּ מְאוּם פֹּה,
סֹעַרְנוּ מִבַּיִת, מִכָּל הַיָּקָר.
פֶּרַע רָאשֵׁינוּ, הַבֶּגֶד פָּרוּם כֹּה —
חֶבְרַיָא מְפֻקֶּרֶת, רוֹנֶנֶת בַּצָּר.

לַסֵּבֶל נִצְחָקָה, בַּכְּאֵב נְהַתֵּלָה,
קוֹלֵנוּ בַּסֶּלַע הֵדִים יְעוֹרֵר;
הַיּוֹם בְּיָדֵינוּ, מָחָר — נְחַשֵּׁלָה,
צָדֹם בְּעוֹרְקֵינוּ הַדָּם וְסוֹעֵר!

הָנִיפוּ מַקֶּבֶת, הַצְנִיחוּ מִגֹּבַהּ,
יִרְעַם וְיַרְקִיעַ קוֹל נֶפֶץ כַּבִּיר!
אֲנַחְנוּ קִבּוּץ הֶחָלוּץ בִּקְלוֹסוֹבָה,
בּוֹנֵי הַחַיִּים בְּעָמָל וּבְשִׁיר!

מיידיש: משה בסוק

תווים: נירית בן־ישי (עינת)

א. יומי הראשון בקלוסובה

(מתוך שיחה עם משה טבנקין, בחדרי החולים בגבעת השלושה, 18 בנובמבר 1974)

משה טבנקין —

שאלה: בני, ספר, אם אתה יכול לזכור, הפגישה שלך עם טבנקין. איזה סוג קשרים יצרת איתו? האם אתה זוכר את השיחה הראשונה, את השיחה האחרונה לפני שהלכת לקלוסובה — משהו מסוג הקשרים שהיו אז בינך ובין טבנקין. סוף־כל־סוף, אתה היית נער והוא היה שליח.

בני מרשק —

תשובה: סוג הקשרים — אבהי, רוחני, עמוק מאוד, כך אני קורא לזה: אבהי־רוחני. מהרגע הראשון נדמה היה לי שכל מה שהוא אומר — זה מאיר עיניים. הוא לא ידע שאני הולך לקלוסובה, כי בסמינר לא אמרתי שאני הולך לקלוסובה. וזה היה מקרה שהלכתי לקלוסובה.

שאלה: מה הוא חשב, לאן אתה הולך? לאן הוא הציע לך?

תשובה: זה מרכז „החלוץ" צריך היה להחליט. חשבו שאלך למקום אחר, רוקיטנה, על־יד קלוסובה. זה נס שהלכתי לקלוסובה.

שאלה: מה הנס?

תשובה: נס מבחינה זו שאני בניתי איזה דבר בקלוסובה.

שאלה: איך הגעת לקלוסובה, איך זה היה, איך הרגשת את עצמך שם?

תשובה: די טוב.

שאלה: מה זה נקרא די טוב?

תשובה: לא הייתי מנהיג שם, אבל הייתי בחור עליז, שמח. במרכז „החלוץ" החליטו שאני אלך לקלוסובה. באתי לשם בחודש אוגוסט 1926 ביום גשם. המחצבה בקלוסובה — אתה צריך לדעת — זו מחצבה של אסירים, אסירי עבודת פרך מרוסיה, שהיו שולחים לעבוד בקלוסובה במחצבה. חברי הקיבוץ נתקבלו לעבודה כמו האסירים האלה, והתנאים היו איומים. גרו בבית, בעצם מחסן, מחסן תבואות, ושני דרגשים [לשינה] בשורות: למעלה בחורות ולמטה בחורים. אני באתי ביום ששי — אני זוכר זאת כמו היום — היה גשם שוטף. באתי מלובש. אני אף פעם לא הייתי מלובש כמו שהייתי מלובש אז. חליפה חדשה קיבלתי בבית, עם נעלי ז'אמש, כולי מצוחצח. ירדתי עם המזוודה. החבר'ה אמרו: „הנה בא התרבות'ניק. תראו איך שהוא נראה".

בלילה צריך היה להעמיס אדנים על הרכבת. זו היתה עבודת לילה, ביום הראשון שבאתי, יום ששי בלילה. ואני בתלבושת הזו, כי לא היו לי בגדי עבודה. והם אמרו: „נראה אותו — הוא יצא לעבודה או לא". אני הבינותי. אמרו את זה בשקט אבל אני שמעתי. אני החלטתי להפקיר את התלבושת והנעליים ויצאתי לעבודה עם אלה. בזה קניתי את עולמי.

שאלה: איך זה עבר, בלילה הזה?

תשובה: עבר קשה מאוד. פעם ראשונה שעבדתי באדנים. עבדתי טוב. בבוקר כשחזרתי, כולם לא ידעו מה לעשות. הצטערו למה נתנו לי לצאת בבגדים האלה.

שאלה: זו היתה פתיחה טובה שלך?

תשובה: זו היתה הפתיחה. כך התחלתי את הלילה הראשון בקלוסובה. על קלוסובה יש הרבה לספר...

ב. „יסוד לקיבוץ גדול"

(מתוך מכתב מקלוסובה לבתיה בנדרסקה, מרץ 1927)

— — — כפי שידוע החלטנו, כל הקיבוץ, להישאר לחג הפסח. הנימוקים היו: פשוט להתרגל לחיות בקיבוץ לא רק בימי חול אלא גם בימי חג, והעיקר מצב העבודה בקיבוץ. אין עדיין חברים שימלאו את מקומותינו ורק עכשיו יכולים אנו לכבוש את כל עמדות העבודה החשובות, שמעולם לא חלמנו עליהן. רק עכשיו יכולים אנו להניח יסוד לקיבוץ גדול, בן מאה איש, בקייץ. החלטה זו נתקבלה עוד לפני חודש והודענו על הדבר למועצה,[1] את עמדות העבודה כבשנו, את טעינת הקרונות ואת ה„דרובילקה",[2] אבל מפני זה שחברים חדשים לא באים מוכרחים אנחנו לעזוב עכשיו אחת משתי עמדות אלו. איך זה מעציב ומכאיב — אין לדבר... כל החורף עבדנו במקצועות אלו, עבדנו קשה והרווחנו מעט, אך היתה התקווה שכבשנו עמדה לעונת האביב והקייץ, ועכשיו כשבא הזמן מוכרחים אנו לעזוב...

קיבוץ קלוסובה מונה עתה 23 איש, חברים וחברות, ועובדים רק 12—13, כי 6 חברות חולות ו־2 מוכרחות לעבוד במטבח ובמכבסה, ועכשיו כשישנה עבודה במחצבה ל־20 חברות לפחות, כשמוכרחים לכבוש עמדות אין חברות, כי לא באות חברות חדשות. אין לדבר, איך מצב כזה מחנך ומכשיר את החברים לשאת בעול הקיבוץ... מה לעשות? — לא די שלא באים חברים חדשים, למרות שבקלוסובה ישנן עכשיו אפשרויות לסידור מאות אנשים בעבודה, אלא איך חברים יכולים עכשיו, במצב הנוכחי, לעזוב את הקיבוץ? — האם עוד נרד מ־50 אחוז של עובדים? המצב הוא „אכזרי" ומשום כך ישנן דעות שצריכים אולי להתנהג ב„אכזריות" כלפי אלה שעוזבים עכשיו את הקיבוץ. שאלה זו מוכרחים לברר באופן רחב ואפשר שזה ישפיע. אחת ברור, שזוהי שאלה חשובה עד למאוד, וצריך לדון עליה ברצינות ועל כן החלטנו לקרוא לפגישה של הקיבוצים בקלוסובה וברוקיטנה לפני החג ואת מוכרחה להשתתף בה — — —

ב. מרשק

[1] המועצה הגלילית של „החלוץ" בווהלין, שבראשה עמדה בתיה בנדרסקה

[2] מכונה לטחינת אבן לחצץ.

דרך לרבים

(חברים מספרים)

אברהם ביאליסטוצקי: אני יליד שנת 1906, מדובנה, בווהלין. גדלתי בבית ציוני ומימי נעורי שאפתי לעלות לא״י. בראשית שנות העשרים נוסד בעירנו סניף „החלוץ״ והצטרפתי אליו. על כל חלוץ מוטל היה להכשיר את עצמו לעלייה ע״י עבודה פיסית ולימוד מקצוע, והלכתי ללמוד מסגרות.

בשנת 1925 התקיים בקרמניץ כינוס בהשתתפותם של בראגינסקי מהמרכז ובתיה בנדרסקה מהמועה הגלילית. בכינוס הזה קראו לנו, לחברי „החלוץ״, לצאת להכשרה. מפי בראגינסקי שמעתי אז בפעם הראשונה על קלוסובה. הוא סיפר לנו שיש מקום כזה, ומשם יצאו כבר חלוצים עולים שהתקשרו ל„קיבוץ ווהלין״, ויש ללכת לקלוסובה ולמלא את מקומם של העולים. המגמה של „החלוץ״ בווהלין — אמר בראגינסקי — צריכה להיות לבנות את קלוסובה.

בזמן ההוא גברה התסיסה בסניפי „החלוץ״ לצאת להכשרה בכל מקום שהוא. על־יד דובנה היתה נקודת הכשרה לבנות באחוזה חקלאית, גם בלוצק היתה הכשרה חקלאית, וכן שמעתי על „קיבוץ יוסף״ שהוקם ליד פוריצק ולודמיר.

אחרי הכינוס בקרמניץ החלטתי לצאת להכשרה בקלוסובה. בימי הפסח 1926 נסעתי להתארח אצל קרובי משפחתי באוסטרוג. שם נפגשתי עם קבוצת חברים צעירים, 6 במספר, שעמדו לצאת להכשרה והצעתי להם שניסע יחד לקלוסובה — והם נענו להצעתי. מכיוון שבתקופת החורף לא עבדו בקלוסובה, והדבר היה בראשית הקייץ — נסעתי מיד לבתיה וסיפרתי לה על הקבוצה שלנו וביקשתי שהיא תסדר את העברתנו לקלוסובה ואנו נהווה שם גרעין לקליטת חברים נוספים.

הגענו לקלוסובה בחודש מאי 1926 ולאחר זמן קצר הגיעו עוד חברים מדובנה, קרמניץ, קובל, רובנה — ואחדים גם מסביבות וילנה. יחד היינו עשרים וכמה איש.

חברי הקיבוץ גרו בצריף ששכרו מאחד התושבים היהודים במקום, בצפיפות ובתנאים קשים. עבדנו במחצבה. שם עבדו כמה בחורים יהודים מהעיירה קוריץ, בעלי מקצוע, כדי להרוויח לפרנסתם. לנו, החלוצים, לא היה כל מושג על העבודה במחצבה, אך ראינו שזוהי עבודה קשה מאוד. לא היה כל מיכון והכול נעשה בצורה פרימיטיבית. ההכנות לפיצוץ, הטעינה, ניפוץ חצץ וניפוי חצץ — הכל בעבודת ידיים. המחצבות היו בעומק ואת החומר משם היו מעלים בעגלות הרתומות לסוסים. כך עבדו כ־200 פועלים, מהם רבים שנידונו לעבודת פרך בימי שלטון ה„צארים״ ברוסיה. התשלום נעשה דרך הקנטינה. נותני העבודה הם שהיו בעלי הקנטינה וסיפקו לפועלים מיצרכי מזון תמורת עבודתם. כסף כמעט שלא ראינו. הנעליים שלנו נתבלו ונקרעו והתחלנו לנעול נעלי גומי, כמו הפועלים „הגויים״.

לקלוסובה היתה אז פלוגה ברוקיטנה. העבודה והחיים ברוקיטנה היו יותר טובים מאלה שבקלוסובה. שם עבדו במנסרה וקיבלו תשלום במזומנים, ולא היו תלויים, כמונו, בנותני העבודה. בימי חג השבועות בשנת 1926 נשארנו בקלוסובה ממש בלי אוכל. היהודים, תושבי המקום, רצו לעזור לנו, אך אנו בפרינציפ לא הסכמנו לקבל כל עזרה מהחוץ. במשך יומיים ישבנו ושרנו כשאנו רעבים... קמתי

אז והלכתי ברגל לרוקיטנה וסיפרתי לחברי הקיבוץ שם, שאין לנו לחם לאכול. הם נתנו לי מיד סכום כסף וחזרתי לקלוסובה וקניתי מיצרכי אוכל לחברים.

במרוצת הימים התחלנו להתרגל לעבודה במחצבה, עברנו לקבלנות ועזרנו איש לרעהו בעבודה, כדי שנספיק לגמור את העבודה כולנו יחד. היחס אלינו מצד הפועלים „הגויים" היה יחס של כבוד. ביום ראשון, הוא יום המנוחה, היו הם שותים ומשתכרים וכל אחד היה מוכן לשחוט בסכין את השני, והיהודים תושבי המקום פחדו אז לצאת החוצה והסתגרו בבתיהם, ורק אנחנו, „הפלסטי־נצים", היינו מתהלכים בין „הגויים" השיכורים ללא פחד והם לא העיזו לגעת בנו לרעה.

בשנת 1926 החליט מרכז „החלוץ" לבנות בית לקיבוץ בקלוסובה. התיכנון נעשה ע"י המרכז. מאחד הגויים בקלוסובה קנו בית בנוי קורות עץ, שיפצו אותו, בנו בו תנור והוסיפו בו חלקים שלא היו בו ובראשית 1927 חנכו אותו ועברנו לגור בו. הבית הזה שימש מאז מרכז לקיבוץ בקלוסובה: בו היה המטבח, חדר האוכל, מחסן הבגדים וחדרים לשינה, ולמעלה — ה„צ'רדאק" (עליית גג), ששימש גם הוא מקום לשינה. היה זה בית בודד, ליד חורשה, מסביבו בתי נוכרים ובין הבתים הללו הוביל שביל למחצבה. כן הונחו יסודות לבית חדש, גדול ומרווח, בקרבת מקום, אך הבית ההוא לא ניבנה ורק יסודותיו נוצקו ונשארו שם.

בסוף קייץ 1926, סמוך לחגים, הגיע מרשק לקלוסובה, ולרוקיטנה הגיע דוברוביטקר, שניהם מסמינר „החלוץ". אחר כך נוסף גם קורין מקרמניץ, אף הוא מלומדי הסמינר. לפני החגים נסעו חברי קלוסובה ורוקיטנה לבתי הוריהם ונשארנו בקלוסובה רק שניים, מרשק ואני (אגב, דוברוביטקר לא חזר יותר להכשרה ואף לא עלה לארץ ולא שמענו עליו יותר). היו ימים שלא הייתי במקום והסתובבתי בסביבה ומרשק נשאר אז לבדו.

בראשית שנת 1927, לאחר גמר הבית החדש, החל הקיבוץ שוב לקלוט ולגדול. אז גמל והתגבש הרעיון על הכשרה קבועה. השאלה היתה כזאת: אין עלייה — ומה על החברים לעשות וכיצד להמשיך? החלטנו שהדרך היא להמשיך בחיי קיבוץ בהכשרה יחד — עד לעלייה, אימתי שתבוא. מרשק העלה את עניין המעבר להכשרה קבועה בכינוסים שונים של „החלוץ" — והרעיון התקבל בכל קיבוצי ההכשרה. בקלוסובה החלטנו אז לאסוף ולרכז במקום את כל אנשינו: הוותיקים שהיו כבר בשעתם בקלוסובה ואלה שאושרו לעלייה והיו בבתי הוריהם (הללו נקראו בשם „פריפריה"). בקייץ 1927 החלו לבוא חברים חדשים מהסניפים, בעיקר — מגליל ווהלין, בתוכם גם חניכי „החלוץ־הצעיר". התנאים השתפרו במקצת, ישנו כבר לא על „נארעס" (איצטבאות, קומה על קומה) כי אם שניים־שניים במיטה אחת. עצם בואם של חברים חדשים מהסניפים גרם להשתפרות מצב הרוח בקיבוץ.

לאחר שההכשרה הקבועה היתה לעובדה החלה תסיסה על מגמתנו בארץ, לאן ללכת. כך היה גם ב„שחריה" וב„תל־חי". הלך־הרוח של רוב החברים בקלוסובה היה להצטרף לקיבוץ המאוחד. שליחי הקיבוץ שהגיעו אלינו סיפרו על חייהם בארץ — ודבריהם תאמו לרוחנו.

שמה של קלוסובה נודע ברבים, הגיע אף לגליציה — וגם שם נמצאו ששאפו להצטרף לקיבוץ גדול. גם ב„השומר־הצעיר" וב„גורדוניה" היו חברים שנמשכו לקלוסובה, בשל היותה קיבוץ גדול ופתוח לכול. מלוצק באה קבוצה שהתחילה בהכשרה חקלאית. כל סניפי „החלוץ" בסביבה הקרובה והרחוקה היו מושפעים מקלוסובה, בשל צורת החיים הקבועים, על אף כל הבעיות. יוצאי ביאליסטוק בקלוסובה עוררו ויכוח, הם דרשו שיהיו סדרים אחרים, שההכשרה לא תהיה כה ממושכת, ובשל התנאים אף העדיפו קבוצה קטנה על קיבוץ גדול. אנו, לנגד עינינו היתה המטרה לסלול דרך לרבים ולהכשיר מקסימום של אנשים לארץ ולקיבוץ, אפילו בתנאים לא־נוחים.

לא במעט היינו מוטרדים משאלת החולים. יכול היה חבר להודיע בבוקר: „אני חולה ואינני יכול לצאת לעבודה" — ולא עבד באותו יום. מסיבה זו היו אף כאלה שלא עבדו ימים רבים. הדבר גרם לוויכוחים בין החברים. היו שסברו כי כך אין זה יכול להימשך, ובמקרים מסויימים אף מעיד הדבר שהעזרה ההדדית בין החברים הולכת ופוחתת. מרשק היה בעד יחס של אמון מלא על אף הכול. לי נראה שזו היתה דרך לא־מבוקרת, אך מרשק ראה בכך יסוד לאמון הדדי.

החיים בקלוסובה בקייץ של שנת 1928 היו אינטנסיביים והגענו להכרה שחבר וחברה יכולים להתחתן במקום ולהקים משפחה עוד בהיותם כאן, בקיבוץ ההכשרה.

החתונה הראשונה היתה של מלכה רויך ויונה צ'רטוריסקי (כיום — צור). חתונה זו היתה חווייה גדולה לכולנו. כמה מחברי המרכז — בעיקר קוזלובסקי (הוא פנחס ספיר) — וכן שליחים מהארץ לא היו שלמים עם ההתפתחות הזאת והיו ויכוחים בינינו לבינם. לעומת זה, בסניפי „החלוץ" היו הדים חיוביים וגבר הלחץ לבוא להכשרה בקלוסובה דווקא, אפילו כאשר אין עוד באופק כל סימן להתחדשות העלייה לארץ. מספרנו הלך וגדל — ואז עלה הרעיון שקלוסובה תוציא מתוכה גרעינים שיקימו עוד נקודות הכשרה, כדוגמת קלוסובה. באותו זמן נתחדשה הפלוגה ברוקיטנה ונוסדו פלוגות בדומברוביצה, טומאשגרוד ומא־ניביץ. פלוגות אלה נתנו בידינו את האפשרות להרחיב את המסגרת שלנו ולקלוט חברים נוספים. את הגרעינים הראשונים שלחנו מקלוסובה — ובמקומם קיבלנו לקלוסובה חברים חדשים. העבודה בפלוגות היתה במנסרות.

שמחה גדולה הקיפה את הקיבוץ כולו כאשר נולדה חנה'לה, בתם של מלכה ויונה. שכרנו דירה מיוחדת לזוג הצעיר, האם טיפלה בתינוקת — וכולנו עוזרים על־ידה. כל החברים התגאו בזה שנולדה בת בקלוסובה ומרשק ראה בכך נצחון גדול להכשרה הקבועה.

בסוף שנת 1928 התחדשה העלייה ובחודש ינואר 1929 עלתה הקבוצה הרא־שונה מקלוסובה לארץ. מבין חברינו היו גם שעלו אז לא ע"י סרטיפיקטים. כ־30 איש עלו בדרכים בלתי־ליגאליות, על־ידי ניצול הזדמנויות שונות, והגיעו ארצה דרך צ'כיה, אוסטריה וגרמניה. לשם כך התעכבתי אז בווארשה חודשים מספר ורק בחודש אפריל 1929 הגעתי לארץ.

חיפה, ספטמבר 1975

ליניק: בשנת 1925 הגעתי להכשרה ברוקיטנה.

למחרת בואי יצאתי לעבודה, יום עבודתי הראשון, במנסרה שבה עבדו כל חברי ההכשרה. בסך הכל מנה הקיבוץ ברוקיטנה 20 איש ובתוכם 3 חברות. אחת מאתנו היתה מבשלת והיינו מתחלפות לפי תור, ובשאר הימים עובדות עם הבחורים במנסרה. בבוא תורי עבדתי במטבח וגם הייתי מטפלת בחולים וכן רכשתי לי מקצוע נוסף, שגם בו עסקתי בעת ובעונה אחת: גילוח החברים. עבודתי זו הייתי ממלאה לפי התנאים המקובלים אז בהכשרה, כלומר: ללא ראי וללא סבון גילוח...

תנאי החיים היו קשים, נאבקנו על כל יום עבודה, היינו ישנים על „נארעס" — וסדין שימש כמחיצה בין הבחורים לבין הבחורות, אך באופן כללי היה מצבנו הכלכלי טוב יותר מאשר בקלוסובה, „האם".

על אף החיים האפורים יום־יום — היתה שמחת־חיים שורה בקבוצה; שרנו, רקדנו, והתקווה לעלות לארץ, למרות העובדה שהעלייה נפסקה, מילאה את כל ישותנו. השאיפה לעלייה שימשה פיצוי לכל הקשיים שבהם נתקלנו, והכול קיבלנו בקלות, באהבה...

כאשר פחתה העבודה ברוקיטנה עברו כמה חברים מאתנו לקלוסובה, ובתוכם אף אני. הדבר היה בראשית שנת 1926. בקלוסובה נמצאו אז כ־30 איש. גרנו באורווה ששכרנו מאחד היהודים, תושב המקום, דירה חשוכה תמיד שלא היה בה אף חלון, רק דלת ליציאה וכניסה. הבחורים היו ישנים על „נארעס" בפינה אחת, הבחורות על „נארעס" בפינה שניה, ובאמצע היו שולחנות ארוכים ולידם ספסלים משני הצדדים ואלה שימשו מקום לאכילה. בפינה מיוחדת באותו צריף נמצא המטבח והיו מבשלים לאור נרות והעשן ממלא את חללה של הדירה. לא היינו מומחיות לבישול ולא אחת היתה „רכבת" מחזירה לנו את הצלחות עם האוכל שבישלנו עבור החברים.

בסוף שנת 1926 נרכש בית מאחד האיכרים במקום ואנו שיפצנו אותו, כדי לצאת מן האורווה ולגור בו. הבית שנרכש היה בנוי קורות עץ, ללא טיח, וכיסינו את הקירות בגליונות של נייר לבן, גם כדי לשוות לבית צורה יותר נעימה מבפנים וגם כדי למנוע חדירת הרוח בין הסדקים של הקורות מבחוץ.

הבית החדש נקרא בשם „קיבוץ", אך עם גידול מספר החברים שכרנו דירות נוספות, שנקראו „מושב", „קבוצה קטנה" ו„שכונת עובדים". שני חדרים מיוחדים נמסרו למשפחות שקמו בקלוסובה: צ'רטוריסקי ופישביין (משפחתי אני).

בחדרנו הייתי מדליקה נרות בכל ליל־שבת. פמוטים לא היו לי והשתמשתי כתחליף להם בתפוחי־אדמה, או ששמתי את הנרות על גבי לבנים. ה„חברה" היו לא אחת מלגלגים על אדיקותי הדתית, אך אני המשכתי במסורת זו שספגתי בבית־הורי: נרות של שבת היו דולקים בחדר משפחתי בקלוסובה כל השנים.

זוכרת אני את הערב הראשון לבואו של מרשק לקלוסובה. הוא נראה היה כנער צנוע וביישן, אך כשהיה קם ומשמיע דברו בציבור — ראינו לפנינו אדם מבוגר ,בעל כוח דיבור מלהיב ומשכנע, עד כי עבר הלילה ולא הרגשנו שהגיעה כבר שעת ארבע לפנות בוקר... הוא היה הראשון שקם לעבודה במחצבה. גם בעבודה לא ידע מעצורים ומירצו היה רב. בחורף, בימי כפור, עבדנו ליד קרונות

פלדה בהעמסת אבנים, ופעם נדבק עור האצבעות של מרשק אל הפלדה הקרה כקרח ודם רב נזל מידיו. ניגשתי אליו ואמרתי: „לך מיד לקופת חולים, לטיפול". תשובתו היתה: „זה לא כלום, ואין מי שיחליף אותי". חבשתי את ידיו בסמרטוטים והוא המשיך לעבוד כאילו לא קרה דבר, אולם, אם מישהו מהחברים חלה ונפל למשכב — לא היה גבול לדאגתו של מרשק ולמסירותו לחולה. כולנו ראינו בו חבר ומנהיג.

קרוב לארבע שנים עשיתי בהכשרה בקלוסובה וכאשר נפתחו מחדש שערי הארץ, עם ראשית העליה החמישית, הייתי בפלוגה הראשונה שעלתה ארצה מקלוסובה בראשית שנת 1929.

עינת, אוקטובר 1975

אריה שוחט: בקלוסובה קראו לי „אבא". על שום מה? —

בחודש מאי 1926 יצאו מקרמניץ, עיר מולדתי, לקלוסובה 7 אנשים, ובתוכם אני. בקלוסובה לא נשאר מהוותיקים אף אחד, וביחד עם המעטים שקדמו ובאו לפנינו — מדובנה, מאוסטרוג וכו' — התחלנו הכל מחדש.

יצאנו לעבודה במחצבה וראיתי ש„הגויים" נועלים „פאסטאלעס" (הטנות־קש) ו„המתקדמים" שבהם חותכים גלגלי גומי ועושים מהם „נעליים", והן הטובות ביותר לעבודה במחצבה. התחלתי גם אני להכין נעלי גומי כאלה לחברים שלנו בקיבוץ ומאז קראו לי: „אבא של הקיבוץ". מהזמן ההוא ואילך הפכו נעלי הגומי, שאני התחלתי בהתקנתם, להיות נעלי החלוצים בקלוסובה, בעבודה ואף לאחריה, וזה היה מסימני ההיכר החיצוניים של „הקלוסובאים".

כעבור חודשים אחדים בא לקלוסובה בחורצ'יק, בן 17 וחצי, לדבריו, „שוויצער", חזק בגופו, מגזע רבנים: זה היה מרשק. עד מהרה היה במרכז העניינים. היו גם אופוזיציות נגדו, נגד חוסר סדר, נגד „מרשקיזם", ולמה בחור יכול לשבת בקלוסובה במשך חודשים ולא לצאת לעבודה וכדומה, אך הרוב בכל זאת תמך במרשק.

לקראת חג הסוכות 1926 רצו החברים לקבל אישורים לעלייה ולנסוע לבתיהם. בין היוצאים הייתי גם אני. בינתיים נפסקה העלייה לארץ וקיבלתי מכתב מקלוסובה שעלינו לחזור. התחלנו לעורר את ה„חבר'ה" לשוב לקלוסובה — אך רק מעטים נענו לנו.

כאשר חזרנו לקלוסובה מנינו בסך־הכל 15 איש. החלה תקופת החורף לשנת 1926, לא היתה עבודה ולא היה אוכל. מישהו הציע לקנות תפוחי־אדמה בכמות גדולה וכן עשינו. תפוחי־האדמה היו קפואים, רבים מהם נרקבו, אך זה היה מאכלנו כל ימות החורף, ובאותו הזמן, בחורף 1926, כאשר היינו כה מעטים, ובתנאים כה חמורים התחלנו לדבר על כך שנהיה לא קיבוץ הכשרה סתם, כי אם קיבוץ קבוע, עד לעלייה. זו היתה מהפכה גדולה במושגים המקובלים. עד אז חשבו שצריך רק לעבור תקופת הכשרה ולנסוע הביתה ולחכות לעלייה. מאז נקבעה השיטה של הכשרה קבועה.

שלוש שנים הייתי בקלוסובה ובשנת 1929 עליתי. בהגיענו לארץ טענה חנה

גרמן שלא באנו הנה „רייסן גרעזלאַך" (לנכש עשבי־בר), כי אם עלינו, הקלו־סובאים, לבנות את הנמל בחיפה. נכנסנו ליגור, כדי להיות קרובים לנמל, וכאן הוקמה פלוגה של 10 אנשים, יוצאי קלוסובה, היא פלוגת חיפה־יגור.

יגור, ספטמבר 1975

יונה צור (צ׳רטוריסקי): נולדתי בעיר לוצק, ווהלין, בשנת 1904 ולמדתי ב„חדר" וב„ישיבה", כנהוג בבתי יהודים שומרי־דת בזמן ההוא. כרבים מבני דורי הייתי נתון גם אני לטילטולים אידיאיים, עד שהחלטתי להצטרף ל„החלוץ" ולעלות לא"י. אתי יחד התלכדה אז קבוצת צעירים וצעירות בת 20 איש, בתוכם סוניה צוקר, משה זומין, סיומה מילשטיין ועוד — והחלטנו להקים חוות הכשרה חקלאית. ל„רב מטעם" בלוצק היו קרקעות ליד העיר והוא הרשה לנו להקים שם את נקודת ההכשרה שלנו. בשטח הוקמה אורווה, שבחלקה האחד היו סוסים ובחלקה השני נמצאו חדרים שהועמדו לרשותנו, למגורים.

בינתיים מלאו לי 21 שנה, הוא הגיל להתייצבות לצבא הפולני, ונאלצתי לצאת את ההכשרה וללכת לשרות בצבא הפולני.

בשנת 1927, כאשר סיימתי שרותי בצבא, חזרתי ללוצק ואספתי את שארית הקבוצה, בסך־הכל 6 אנשים, שלא הספיקו לעלות לא"י, כי נפסקה העלייה. רצינו לצאת להכשרה במקום אחר ונסעתי למועצה הגלילית של „החלוץ", לבתיה בנדרסקה. בבואי לדירת המועצה מצאתי שם בחור עומד וטוען בהתלהבות שהוא בא מקלוסובה וכי נשארו מועטים במקום ודרושים מיד חברים נוספים. אז החלטנו שאנו באים מיד לקלוסובה.

בחודש מארס 1927 באנו לקלוסובה. מצאנו שם קבוצת נערים ונערות, ואנחנו — הלוצקאים — היינו הבוגרים ביניהם. יצאנו לעבוד במחצבה, ליד ה„דרוביליקה", ואם כי היינו רגילים בעבר לעבודה מימי ההכשרה הקודמת — היתה העבודה כאן חדשה בשבילנו וקשה למדי, אך פה, במחצבה, למדנו להיות לפועלים ממש. עבדנו גם בטעינת אבן בקרונות והיינו „מושכים" אחרינו את כל הצעירים בהשכמת הבוקר „לתפוס" קרונות לטעינה. לא אחת היו אף נושרים מהעבודה, אך אנחנו, הבוגרים, נשארנו וגמרנו את העבודה בכל הקרונות, לעתים אף עד שעה מאוחרת בלילה. חדרנו גם לעבודות מקצועיות, מכניסות יותר, ובעיקר — לסיתות, מקצועות שעד כה עבדו בהן „גויים" בלבד. תנאי החיים היו קשים, אך היינו צעירים, בריאים, שואפים... התחלתי לעשות למען לימוד השפה העברית והצעתי לעבור לעברית באסיפות הכלליות. מרשק לא הסכים לדעתי וטען שזה יהיה קשה לחברים, וילמדו את השפה בבואם לארץ. אני טענתי: כשם שכבשו החברים את העבודה הקשה כן יכבשו את השפה העברית.

ב־1 במאי 1927 נערכה חגיגה בקלוסובה ובאו להיות עמנו יחד בחגיגה גם חברי פלוגת קלוסובה ברוקיטנה. בין הבאים משם היתה גם מלכה רויך, רעייתי לעתיד.

כעבור זמן־מה חוסלה הפלוגה ברוקיטנה, מחוסר עבודה, והחברים עברו משם לקלוסובה. מאז היינו, מלכה ואני, יחד. פעם גילינו למרשק שאנו זוג ובדעתנו להתחתן כשנבוא לארץ. שמע זאת מרשק ופנה אלינו ואמר: „נערוך את החתונה

שלכם כאן, בקלוסובה, ונהיה לסמל לכל התנועה, ותצא מכאן הבשורה לכול, כי הוקמה משפחה בקיבוץ וכי ההכשרה הקבועה יש בה הכוח לפתור גם בעיית משפחות וגידול ילדים".

החתונה שלנו נערכה בימי חג הסוכות 1927, בבית החדש של הקיבוץ. כל החברים טרחו והכינו את הדרוש לחתונה, כולם שמחו עמנו — ומרשק היה המאושר מכולם: הנה, הקיבוץ כאן הוא צורת חיים קבועה, הפותרת את כל הבעיות. ניתן לנו חדר מיוחד — ובחודש יוני 1928 נולדה בתנו, חנה. לשמחת הקיבוץ לא היה גבול. מלכה, האם, היתה המטפלת, וכל החברות והחברים עוזרים על־ידה, לבל יחסר דבר. חנה'לה, הבת היחידה שנולדה בקלוסובה, היתה אהובה על כל חברי הקיבוץ.

בחודש יוני 1929 עלינו ארצה, אנו ובתנו חנה, אז בת 9 חודשים, וכיום היא עצמה אמא ל־4 ילדים, חברה בקיבוץ גשר הזיו. בננו יואל, שנולד בארץ, הוא כעת חבר בקיבוץ מחניים ולו 3 ילדים. בתה הבכורה של חנה תינשא בקרוב לאיש אך מלכה לא זכתה להיות עמנו בשמחתנו; מלכה נפטרה השנה לאחר מחלה קשה, ובזכרון כולנו חרותה דמותה, דמות החלוצה הנאמנה, והאם הטובה והמסורה לבת הראשונה והיחידה שנולדה בקלוסובה...

גשר־הזיו, נובמבר 1975

משה זמיר * (זומין): בשנת 1923 הגעתי עם הורי מאודיסה ללוצק, שנמצאה אז תחת שלטון הפולנים. באחד הימים עברתי ברחוב וראיתי קבוצת צעירים יהודים, תלמידי גימנסיות, כשהם עובדים בחטיבת עצים, עבודה ש„גויים" היו עושים בה. שאלתי בתמהון „מה זה?" — והשיבו לי שאלה הם חלוצים. מיד הצטרפתי גם אני ל„החלוץ" ויצאתי עם כל החברים לעבודה בחטיבת עצים, ונתתי את ידי לקבוצת חברים, שהחליטו לעבור מיד להכשרה חקלאית. התקשרנו עם איש יהודי במקום, בעל חווה חקלאית, וממנו קיבלנו כ־10 דונם קרקע. עברנו לגור שם באורווה והתחלנו לחרוש ולזרוע ירקות — והתקיימנו מעבודתנו. מגמתנו היתה לעלות לארץ ולהצטרף לקבוצה קטנה. בעיר הכירו אותנו כאנשי ההכשרה החלוצית.

בסוף שנת 1926 נפסקה העלייה לארץ ואף החלה ירידה. אחדים מחברינו עלו אך גם מהם היו שירדו, חברים אחרים נשרו וחזרו לביתם, יונה צ'רטוריסקי נמצא בצבא הפולני — ונשארתי בחווה לבדי. בהיותי יחידי יצא לי שם — „דער משוגענער חלוץ" (החלוץ המטורף). הורי התביישו בי והתנכרו אלי. כאשר הייתי נוסע בעגלה ברחוב והורי באו ממולי — היו פונים לעבר השני של הרחוב, כדי שלא יפגשוני. למרות הכול התעקשתי והמשכתי.

באחד הלילות פרצו גנבים לחווה וגנבו את הסוסים. החלטנו אז למכור כל מה שנשאר בחווה — ואת הכסף מסרנו ל„קרן החלוץ". לא רציתי לחזור הביתה והלכתי לעבוד בבנין. כמקום לינה בלילה שימש לי בית ה„תלמוד־תורה", שהיה בעירנו.

* נפטר ב־9 באפריל 1977.

פעם באה חומה חיות לבקר בלוצק. היא שמעה שעוד יש בעירנו גרעין של 6 חלוצים השואפים לעלות לארץ ונפגשה אתנו. היא סיפרה לנו על קיבוץ קלוסובה, המכשיר אנשים לעבודות חציבה וכבישים בא״י, והדגישה שזה קיבוץ קבוע, ולא הכשרה עונתית ובו נמצאים ועובדים עד שתהיה אפשרות לעלות לא״י. החבורה שלנו דגלה בקבוצה קטנה והיו לנו היסוסים אם קיבוץ קלוסובה הוא המקום המתאים לנו. אך לאחר ששמענו מחומה שבקלוסובה נמצאים אנשים מעטים ודרושה מיד תוספת של אנשים החלטנו לצאת לעזרה לקלוסובה לחוד־שים אחדים.

באנו לקלוסובה בשנת 1927 כזמניים, אך מפי החברים במקום היינו שומעים יום יום: זהו הבית שלנו, פה קיבוץ קבוע — פה נחיה עד שנעלה לארץ. בינתיים לא היתה עלייה כלל. החליטו אז לקרוא לחברים שהיו קודם בקלוסובה — שיחזרו (חלק מהם אף חזר מיד) ולהישאר במקום עד לעלייה. אני לא קיבלתי דרך זו וחזרתי הביתה, ללוצק. בימים המעטים שעשיתי אז בעירי התחוללה תמורה בנפשי. משעה לשעה גברה בי ההכרה שהם, שם, צודקים ולא אני, ודרכם הם היא הדרך הנכונה. כעבור שלושה ימים חזרתי לקלוסובה.

החברים בקיבוץ קיבלו אותי יפה, כאילו לא קרה דבר, אך אני עצמי עוד שלטה בי ההרגשה שאני נמצא כאן מחוסר ברירה.

הרגשתי השתנתה לגמרי, בגלל מעשה שהיה. נסעתי פעם לחופש קצר הביתה בעניין פרטי ומרשק מסר לי סכום כסף לשלם חוב של הקיבוץ באחת החנויות בסארני. עברתי שם את פסי הרכבת בדרך לעיר ולפתע אני בודק בכיסים שלי ורואה שהכסף איננו. במקום להמשיך ולנסוע ללוצק — חזרתי מיד לקלוסובה וסיפרתי למרשק על המקרה שקרה לי, וכי אסע הביתה ואקח כסף מהורי ואחזיר לקיבוץ את האבידה. מרשק התבונן בי ברוגזה ואמר: „אל תדבר ככה, אל תקח כסף מההורים; כאן הבית שלך והאבידה היא שלנו״.

בו ביום שוב יצאתי ללוצק, לבית הורי, וכשהגעתי לסארני החלטתי לרדת ולעבור עוד פעם במקום שבו עברתי בבוקר — והנה מונחת חבילת הכסף בין פסי הרכבת. שוב חזרתי לקלוסובה. מרשק שמח מאד, ואף כי היו אז במקום כ־80 חברים לא סיפר לאיש על מה שקרה. אז התחלתי להרגיש מה זה קיבוץ קבוע, וידעתי ללא צל של ספק: כאן — ביתי...

יגור, ספטמבר 1975

לאה לופטין (צירלביץ): ב־1 במאי 1927 יצאתי עם עוד קבוצת בחורות מקרמניץ ומהסביבה בדרכי לקלוסובה. הראשונה שקיבלה את פנינו בבית הקיבוץ היתה איטה ליסטוק ז״ל — והיא שעודדה אותנו במקום החדש ביחסה הלבבי אלינו, החדשות. נתנו לנו מקום שינה באחד החדרים המיועדים לחברות, 4 חברות במיטה אחת. הבחורים ישנו על גבי הרצפה, או על השולחנות בחדר האוכל, שהפך למקום שינה בלילה.

המעבר לעבודה לא הכביד עלי במיוחד כי רגילה הייתי לעבוד עוד בהיותי בבית הורי, אך טיב העבודה היה חדש בשבילי. יצאנו לעבודה במחצבה ואני, ליניק וסוניה צוקר עבדנו עם הבחורים יחד בטעינת חצץ על גבי אלונקות בקרונות.

זו היתה העבודה הקשה ביותר, שעסקו בה בחורים בלבד, ולא הסכמנו לעבוד בעבודות אחרות, קלות יותר. בייחוד בלטה בקנאותה סוניה צוקר: היא רצתה לעבוד רק בטעינת קרונות, וכשלא היתה עבודה בטעינה הלכה לעבוד בתוך המחצבה, למטה. לעתים סידרו אותנו, הבחורות, לעבודת לילה במנסרה, בהוצאת נסורת, גם זו עבודה לא קלה, שעמדתי בה עם שאר חברותי, ללא כל בעיות.

קשה יותר היה עלי המעבר לאוכל בקלוסובה. לא יכולתי להסתגל לאוכל החדגוני המקובל — ובגלל כך העבירוני לפלוגה ברוקיטנה, שבה היה מזון מגוון ועדין יותר. באתי לרוקיטנה, אך לאחר ימים אחדים חזרתי לקלוסובה, כי על אף הכול נמשכתי רק לשם.

לפעמים היו מסדרים אותי לעבודה במטבח. גם פה היתה העבודה קשה למדי ופעם נשארתי עובדת לבד. כל האנשים היו בעבודת־חוץ ובבית נשארו רק שני בחורים חולים. מכיוון שמהרתי להכין אוכל לחברים העובדים במחצבה פניתי אל שני הבחורים החולים ושאלתי אם יכולים הם לעזור לי בקילוף תפוחי אדמה. הם הסכימו ובאו לעזרתי. והנה לפתע נכנס מרשק לבית וכשראה זאת פתח בצעקה עלי: „איך את מעיזה לפנות לחברים חולים שיקומו לעבודה?!".

כשנתיים עשיתי במקום עד שנתקבלו סרטיפיקטים והחלה העלייה החמישית. אז אושרתי לעלייה אף אני ועליתי בשנת 1929, בפלוגה הראשונה של חברי קלוסובה.

גבעת־השלושה, 1975

בנימין רוים: זדולבונוב, עיירת מולדתי אשר בווהלין, היתה עיירה של יהודים המתקיימים בדוחק ממסחר זעיר וממלאכה. סביבה עממית, חיי עמל ואווירה ציונית — אלה היו התכונות של הקהילה היהודים במקום. גדלתי במשפחת פועלים, למדתי ב„חדר" ואחר כך עברתי לבית־ספר עברי של „תרבות".

בראשית שנת 1927 באתי לקלוסובה. במקום נמצאו אז 15 חברים ובתוכם 3 חברות: איטה ליסטוק ז"ל (לעתיד — רעייתי), ליניק וחנה גרמן. אנשי הקיבוץ היו גרים בדירה שכורה (הבית החדש עמד בבניינו) והבחורים היו ישנים על הרצפה, בצפיפות — והכלל היה: „קאנטעוועץ", לאמור — אי־אפשר לישון על הגב כי אם רק על הצד, ואם רצה מישהו להסתובב על צידו השני היו הכול מתעוררים ומסתובבים גם הם... הדבר הזה עשה עלי רושם קשה, אם כי גם בבית הורי לא הייתי מפונק.

למחרת בואי יצאתי לעבודה במחצבה. סודרתי להעמסת אבנים גדולות על עגלות רתומות לסוסים — וכך היו מעבירים את האבן ממעמקי המחצבה למעלה, ל„מגרש", לעיבוד בצורות שונות ולטעינה בקרונות. העבודה היתה קשה. בתחילה אף נפל עלי פחד בשל הפיצוצים ועומק המחצבה, אך התגברתי — ונשארתי. הייתי אז בן 19 שנה — ובימים הבאים הייתי מקובל כאחד הפועלים הטובים.

כל האנשים עבדו אז במחצבה, החברים והחברות. איטה היתה עובדת במח־צבה וגם אקונומית. היא באה לקלוסובה בשנת 1926, מדובנה, מבית של סוחרים זעירים. בקלוסובה היתה אחת הפועלות הטובות ביותר, דואגת לצרכי החברים,

עושה להשגת מזון ולתיקון הלבוש הדל שהיה לרשותנו. נחוץ היה כוח רב כדי להחזיק מעמד בתנאים החמורים אז בקלוסובה, והיו שעזבו, אך איטה היתה בין הראשונות המעטות שנשארו במקום, על אף הכול.

כאשר הושלמה הקמת הבית החדש עברנו לשם ומאז התחלנו לישון במיטות. לחנוכת הבית הגיעו ממרכז „החלוץ" בראגינסקי ובתיה בנדרסקה. אחרי כן גדל מספר החברים בקלוסובה ושכרנו דירות נוספות.

שליחי הארץ היו מבקרים אצלנו מזמן לזמן, והשליח שהיה מבקר אצלנו לעתים תכופות יותר היה ציזלינג. הוא היה מקובל על כל החברים. ציזלינג היה מספר לנו על עבודתו כחוצב בירושלים, ואף יוצא עמנו לעבודה במחצבה, ומדגים לפנינו כוחו וכושרו בעבודות האבן. באחד הערבים סיפר על משק עין־חרוד. ב„סדר" של פסח 1927 עשה איתנו בקלוסובה, ישב ושר עם החברים. לא היתה עלייה והוא עודד את רוחנו. עוד שליח היה שוהה עמנו באותם הימים — הוא אהרן פרידמן, מעין־חרוד. קראנו לו „סיני" כי היה מרצה לפנינו על סין.

ראשוני קלוסובה היו חברי „החלוץ", רובם בני „עמך", אקדימאים לא היו אז בינינו, ורק מקרמניץ היו אחדים בוגרי גימנסיה רוסית. אלה ואלה לא ידעו עברית. רק אחר־כך החלו להגיע לקלוסובה חניכי בתי ספר „תרבות" יודעי עברית ובעלי השכלה רחבה יותר.

במרכז חיינו עמד מרשק. גם כשהיינו מעטים, ללא עלייה לארץ וללא עבודה במקום — הוא הפיח בנו אמונה שפה יקום קיבוץ גדול ובו חלוצים רבים. הוא היה מקפיד שלא יחשדו בחבר חולה שהוא מתחמק מעבודה. בעינינו אנו, הבוגרים, היה מרשק הכוח הדינמי, המורה המשמש דוגמא לכול. והנה באו צעירים, והתחילו לחלוק עליו בכמה דברים, אך כולם ידעו להעריך אותו. אין לומר שהיתה בו תבונת כפיים בעבודה, אך בכוח המרץ והאמונה שבו היה מתגבר וממשיך ועובד. את שמו של טבנקין היה מזכיר בהערצה ואת הקיבוץ ראה כדרך חיים, כעיקר. שעה שכל החברים כבר שכבו לישון הוא היה עוד טרוד בעניינים שונים, ובא לחדר השינה בשעה מאוחרת ובידו עתון „דבר", והאנשים מתעוררים ויושבים סביבו, כחסידים מסביב ל„רבי". בזכרוני חרותה עד היום התמונה שראיתי לפני עיני בלילות הראשונים, סמוך לבואי לקלוסובה: נר דולק בפינת החדר, ולאור הנר קורא מרשק בהתלהבות מאמרים מ„דבר", בעיקר מאמרי ברל כצנלסון ומשה ביילינסון, אחד מקרא ואחד תרגום, והחברים — מצטופפים סביבו לשמוע את הדברים ולא להחסיר מילה — וכך עד שעה מאוחרת בלילה... למחרת, בבוקר, היינו קמים לעבודה ומרשק מקדים את כולנו.

בשנת 1929 אושרתי לעלייה. באותה שנה ממש הגיעה שעתי להתייצב לשרות בצבא הפולני — וערקתי כדי לעלות לארץ. בחודש אוגוסט בשנה ההיא נערך בצ'כיה כנס בינלאומי של צופים. בוורשה הלבישו אותנו, קבוצת חלוצים מקלוסובה, בבגדי צופים, ובמרכז „החלוץ" אף נתנו בידינו תעודות של צופים. רשאים היינו להיות בכנס הזה רק ימים מספר — ולחזור לפולין. אך אנחנו המשכנו הלאה. הגענו לפראג ושם נפגשנו עם בא־כוח מרכז „החלוץ" בצ'כיה — הח' חיים הופמן (יחיל). מצ'כיה הבריחו אותנו לאוסטריה ושם ישבנו 6 שבועות

וחיכינו לסרטיפיקטים. הגעתי ארצה בימי מאורעות תרפ"ט. איטה עלתה לפני, בינואר 1929, וכאן בארץ נפגשנו ועשינו זמן־מה ביגור ומשם עברנו לגבעת־השלושה.

עינת, ספטמבר 1975

דוב לרנר: באתי לקלוסובה בערב שבו נערכה בקיבוץ חגיגה לחנוכת הבית. החברים שרו ורקדו. באו לחגיגה גם אורחים ממרכז „החלוץ" ומהמועצה הגלילית. השמחה היתה גדולה.

למחרת התבוננתי מסביבי וראיתי מה הם התנאים שבהם חיים החברים: הצפיפות, העבודה הקשה, הלבוש, האוכל... איך אוכל להתאקלם במצב כזה — ואני עודני נער?...

לרוע המזל חליתי ונפלתי למשכב. הרגשתי היתה קשה מאוד. שאלות ולבטים כירסמו בלבי: האם לא צדקה אמי בהתנגדותה ליציאתי להכשרה בגיל כה צעיר? אולי באמת הייתי פזיז מדי?... היו רגעים שהצטערתי על הצעד שעשיתי ואמרתי לקום ולברוח. מאידך, כיצד יתואר הדבר לאחר שהודעתי שאני יוצא להכשרה ומתכונן לעלות בכל התנאים? איך אוכל להראות פני בין חברי בתנועה ובין בני־עירי בכלל? הן הייתי מתקבל בעיני כולם כעריק...

החלטתי להישאר ויהי מה!...

מקלוסובה נשלחתי לפלוגה ברוקיטנה. כאן אמנם היו התנאים נוחים יותר מאשר בקלוסובה, אך גם פה לא האירה לי ההצלחה פנים בהתחלה. המשגיח במקום העבודה שלנו היה „גוי" אנטישמי, איש קשוח המכביד ידו על הפועלים היומיים, ונדמה לי שעינו הרעה הוא שם במיוחד עלי, הצעיר. שוב חשתי שאני מתחיל להתמוטט. בלילות בכתה נפשי. הגעגועים הביתה גברו מיום ליום... במצבי זה עמדו לימיני ועודדוני חברי הקיבוץ הוותיקים. הם זיכוני בתשומת לב וביחס מיוחד ועשו לשיפור הרגשתי דווקא משום שהייתי הצעיר שבתוכם. הודות להם החזקתי מעמד — והמשכתי...

חדרה, פברואר 1976

שלמה נבון (וונחדלה): לפי הוראת מרכז „החלוץ" בפולין יצאתי בחודש מאי 1926 מעיירתי הורודישץ', בפולסיה, להכשרה בקיבוץ קלוסובה. שימחתי היתה רבה על שניתנה לי האפשרות להתחבר עם עוד חלוצים, וביחד לעבוד ולהכשיר את עצמנו לחיי הארץ.

אחרי שעות נסיעה מרובות הגעתי לקלוסובה. כאשר ירדתי בתחנה התחלתי להסתכל סביבי וראיתי לפני כפר קטן, שמסביבו יערות וביצות, ובכל מקום בכפר שלוליות של מים ובוץ. עוד אני עומד ומתבונן בנוף המוזר הזה ניגש אלי בחור והציג את עצמו כחבר הקיבוץ. הוא בא לתחנת הרכבת במיוחד כדי לקבל את פניהם של החברים הבאים להכשרה. בדרך לקיבוץ סיפר לי שהקיבוץ מתחיל רק להתארגן מחדש ואנו בין הראשונים. אשר לדירה — מכינים לנו בית גדול, אך לעת־עתה נגור בצריף קטן, ששכרו במקום מאחד התושבים.

אחרי מנוחה קצרה יצאתי לראות את המחצבה, המקום שבו נעבוד ובו

נצטרך לקבל את ההכשרה שלנו בעבודות האבן. בבואי למחצבה ראיתי לפני מכתש גדול ועמוק ובתוכו תנועה בלתי פוסקת: אנשים, סוסים ועגלות וקרוניות — הכול מתנועע... בגדי הפועלים — טלאי על גבי טלאי וסינורי־יוטה ורגליהם עטופות סמרטוטים. בפינה אחת, על צלע המחצבה, עומדים פועלים ומכושים בידיהם ועוקרים גושי אבן גדולים והם נופלים למטה; בפינה אחרת מנפצים פועלים בפטישים כבדים את האבנים הגדולות וביניהם מתרוצצות עגלות וקרוניות, ופועלים מעמיסים עליהן אבנים בידיים ובקלשונים. הייתי קצת נבוך ממראה עיני וחשבתי לעצמי: „מה? האם מחר אני אצטרך לעבוד כאן, בעבודה זו, ולהיראות כמוהם?..." חזרתי לקיבוץ מהורהר ושותק... היה שם חבר יותר מבוגר ממני שראה אותי בדכאוני, ניגש אלי והתחיל לעודד אותי; „אין דבר, חבר, זה לא כל כך נורא, זה רק הרושם הראשון. ישנו פה איתנו חבר שכבר עבד פעם במחצבה והוא יעבוד מחר יחד איתנו וידריך אותנו. העיקר, לא להתייאש ולא לעזוב את העבודה באמצע, להתאמץ ולא להיכנע עד שנתרגל, ויהיה בסדר".

למחרת ירדנו כמה חברים לעבוד במחצבה. סידרו אותנו להעמיס אבנים גדולות על עגלות. האבן היתה רטובה וקיבלנו שריטות ומכות באצבעות, נרטבנו והתלכלכנו, אבל עודדנו אחד את השני. מדי פעם זרקנו מבט לצדדים לראות איך עובדים יתר הפועלים על ידינו, שהיו כולם „גויים" גדולים וחזקים. רצינו ללמוד מהם ולעשות כמוהם. הפועלים במחצבה הסתכלו עלינו בליגלוג. עוררנו צחוק אצלם בראותם אותנו בבגדים יפים ומלוכלכים ולא הבינו מה עושים היהודים האלה פה, במחצבה. הם חשבו אותנו למשוגעים, או שאנחנו עושים פה איזה ספורט לכמה ימים ונברח מפה. אולם, כשראו אותנו יום־יום באים לעבוד, ולבושים כמעט כמוהם, התחילו להתקרב אלינו ולשאול אותנו שאלות: „מה העבודה הזאת לכם, היהודים? האם המצב שלכם הוא כל כך רע ואין לכם מה לאכול?" — הסברנו להם שאנחנו חלוצים, הרוצים פה רק ללמוד איך לעבוד ואחר־כך לצאת את פולין ולנסוע לפלשתינה ולהיות שם לפועלים, בוני הארץ. זה דווקא מצא חן בעיניהם והתחילו לשנות את יחסם אלינו לטובה ואז נתנו לנו את הכינוי „פלסטינצי", וככה קראו לנו כל הזמן.

בינתיים נוספו לקיבוץ חברים חדשים ועברנו לדירה חדשה, במיבנה שהיה קודם מחסן, בלי חלונות, והאור חדר לתוכו רק דרך הדלת, שהיתה פתוחה כל היום. על אף מצוקת הדיור הגענו עד 40 איש. רוב החברים עבדו במחצבה, יתרם במנסרה. היינו תמיד טרודים ועסוקים בעבודה ובהחדרת אנשינו בענפים שונים של תעשיית האבן. אחרי העבודה היו שיחות ואסיפות, שירה וריקודים. קשה היה לקיים פעולות תרבות. עתון אחד בלבד היה מגיע אלינו כל יום ועובר מיד ליד והיינו קוראים בו בעמידה. אי אפשר היה לקרוא ספר בגלל חוסר אור. ובכל זאת קיימנו קורס לעברית ולפעמים היינו שומעים הרצאה על נושא ציוני אקטואלי.

קצת יותר מאוחר הגיע למחזור שלנו בחור צעיר בשם מרשק, שזה רק גמר את סמינר „החלוץ", שהתקיים אותה שנה בוואַרשה, ונשלח אלינו על ידי המרכז לנהל את פעולות התרבות. הוא נתפס לעניין העבודה והתחיל תיכף להתעניין ולהתערב בכל דבר. בייחוד אהב להתווכח על עקרונות. בהתחלה

התייחסנו אליו כאל טרדן, אך במשך הזמן התחלנו להעריך אותו כחבר טוב, הדואג יותר מאחרים לכל חבר ולכל דבר בקיבוץ.

כך עבר עלינו הקייץ של שנת 1926, קייץ של עבודה והכשרה וחיים בצוותא ואושרנו לעלייה. הקיבוץ התפזר וכל אחד נסע בחזרה הביתה לחכות לעלייה. בינתיים הפסיקה הממשלה הבריטית את מתן הסרטיפיקטים, אחרי המשבר של „עליית-גראבסקי", וחובה עלינו להתאזר בסבלנות ולחכות.

קשה היה לי להתרגל ולהשתלב שוב בחיי העיר. ראיתי את עצמי כפועל בעל הכרה וחלוץ עברי גאה, שהשתחרר כבר מכל המושגים וההווי של חיי הקודמים. בקיבוץ התרגלתי לחיים אחרים, לחיי עבודה ושיתוף, וחיכיתי בקוצר רוח לסרטיפיקט הגואל.

בשנת 1929 קיבלתי מכתב ממרכז „החלוץ" ובו הידיעה המשמחת, כי הגיעו כבר סרטיפיקטים ויכול אני כבר לנסוע לארץ, אך הם מציעים לי לבוא עוד פעם לתקופה קצרה לקלוסובה בתור „גרעין", שכן הקיבוץ זקוק עכשיו לאלה שהיו פעם בקלוסובה בהכשרה, שיבואו להדריך ולעזור וכו׳. בהזדמנות זו הם כותבים לי, שהח׳ מרשק עודנו בקלוסובה ומנצח שם על ההכשרה ונמצאים היום בקיבוץ חברי „גורדוניה" ו„השומר-הצעיר" ואפילו הימנון יש לקיבוץ קלוסובה. כל זה סיקרן אותי ואמרתי לעצמי: „אלכה ואראה את המקום הזה עוד פעם".

בחודש אפריל 1929 הגעתי לקלוסובה בשנית. באתי לקיבוץ בבוקר, בשעת היציאה לעבודה. הבית בפנים ובחוץ הומה ככוורת. חברים כמעט ערומים ויחפים מסתובבים ומחפשים את בגדי העבודה שלהם. אחד החברים יושב על ספסל בחוץ ומתקין נעלי-עבודה מגומי ומחלק לנזקקים להן. צפיפות ורעש. אנשים אוכלים בישיבה ובעמידה ומדברים ביחד וכולם נראים לי משונים בתלבושתם ובייחוד בנעליהם... אני מחפש את מרשק ומוצא אותו מוקף חברים, העוסקים בסידור-העבודה. הוא שמח מאוד שבאתי. אני הולך להכניס את החבילות שלי ולמסור את הבגדים למחסן המשותף, אך ראיתי שכבר חיטטו בחבילות והוציאו את כל הבגדים שלי ואין לי אפילו בגדי-עבודה כדי לצאת לעבודה. התייחסתי בסלחנות ל„קונץ" הזה, שקוראים לו בקיבוץ „פוצעץ". החברה ממחסן הבגדים התאימה לי איך שהוא בגדי-עבודה אחרים וסידרה לי מקום לינה בעליית-הגג, מיטה לשני חברים.

אותי סידר מרשק לעבוד ב„דרובילקה". עבודתי היתה להעלות קרוניות אבן מהמחצבה על ידי כבל חשמלי, להפוך אותם ולהטיל כל אשר בהם לתוך הלוע של ה„דרובילקה", מין חור הבולע את כל האבן שזורקים לתוכו, טוחן אותה לחצץ והחצץ הזה נופל למטה לתוך נפות ונשפך, כשהוא ממויין, ישר לתוך קרונות הרכבת, מוכן למשלוח. העבודה הזאת היתה קשה מאוד ונוסף לכך האבק הלבן כמו שלג, המכסה את כל השטח מסביב, וצורב את העיניים, מדגדג את הגרון ומייבש את השפתיים. על יד המכונות הסתובב כל הזמן מכונאי, „גוי" מבוגר, הוא עובר כל פעם על ידי, מתבונן בעבודתי, שואל אם אני יהודי, מהלל ומשבח את עבודתי ואחרי חמחמאות הוא מוסיף: „ובכל זאת אני מייעץ לך לא להמשיך לעבוד ב„דרובילקה" הזאת, אתה עלול לקבל פה

שחפת ולמות, וחבל עליך, אתה עוד כה צעיר". לא שמתי לב לדבריו, הרכבתי משקפיים על עיני, להגנה בפני האבק, התרגלתי ועבדתי בעבודה הזאת כל הקייץ.

שוב נקלטתי בעבודה ובחברה והיכרתי כבר את רוב החברים ואת הבעיות של הקיבוץ. הבעייה העיקרית שהעיקה על כולנו היתה הצפיפות הנוראה. היינו ישנים שניים־שניים במיטה אחת ורווח קטן בין מיטה למיטה, בלי ארונות ובלי איצטבאות. בחדר־האוכל אכלו במשמרות. חסרו כלי אוכל, במספר הדרוש, חסרו מים והתנאים הסניטריים היו מאוד לא תקינים. ובכל יום באים חברים חדשים לקיבוץ, מהם גם בלי אישורים מהמרכז, וקשה לקלוט את כולם בעבודה ובחברה. הבעייה השנייה — בעיית החולים. אחוז גבוה מאוד של חברים לא היה יוצא כל יום לעבודה. הצפיפות, הרעש התמידי והריקודים עד מאוחר בלילה — אלה אינם תנאים מסייעים לאנשים העובדים בעבודה גופנית קשה.

השכם בבוקר היה השומר עובר ממיטה למיטה ומעיר את כל אחד ואחד לעבודה. רוב החברים היו קמים, אך היה חלק ניכר, אשר מרוב עייפות ורצון להמשיך לישון היו עונים: „אני מרגיש לא טוב" — והשומר לא נגע בהם יותר. אלה המשיכו לישון הלאה והיו קמים מאוחר ומתחילים להסתובב בטלים מעבודה. הדבר הזה בלט מאוד ועורר רינונים בין החברים. ואם קרה פעם שחברים העלו את נושא הצפיפות והחולים על סדר־היום של אסיפה בקיבוץ והציעו לא לקבל חברים בלי אישורים מהמרכז היה מרשק שואל את אותם החברים: „למה יש לכם הזכות להיות בקיבוץ — ולאחרים לא?" גם בנושא החולים אסור היה לנגוע, כי הקיבוץ בנוי על אמון באדם, בחבר. אי־אפשר היה לשנות דבר. פעם נעדר מרשק כמה ימים מהקיבוץ וחברים העלו את עניין החולים באסיפה כללית והציעו שעל החולים להוציא תעודות מחלה. כמובן שקמה סערת־ויכוחים. ההצעה הזאת אמנם לא נתקבלה, אבל עצם הדבר שהביאו את הנושא הזה לוויכוח באסיפה גרם לכך שלמחרת יצאו כולם לעבודה, חוץ מהחולים באמת. האווירה טוהרה ופסקו הרינונים. כעבור כמה ימים חזר מרשק והוא התרגז מאוד, אבל הדבר נעשה והתוצאות הטובות הצדיקו את המעשה.

כידוע, באו לקלוסובה להכשרה גם חברים מ„גורדוניה" ו„השומר־הצעיר", חומר אנושי מצויין וגם הייחס שלהם לעבודה היה טוב. הם היו מותחים ביקורת קשה, ולרוב צודקת, על הנהלת העניינים בקיבוץ, ולבסוף עזבו את קלוסובה. עזיבתם גרמה לנו מפח־נפש והרגשנו היטב בחסרונם. התהלכנו במצב רוח קשה, פסקו השירה והריקודים לכמה ערבים, עד שהתאוששנו.

במחצבות בקלוסובה עבדו אלפי פועלים אוקראינים ופולנים וביניהם היו פורצות לא פעם מריבות המוניות. עבדנו איתם יחד במחצבה והיחסים בינינו לבינם היו הוגנים למדי. הם לא התגרו בנו ולא הציקו לנו. לעומת זאת לא היו לנו יחסים טובים עם שכנינו הנוצרים, שגרנו על ידם. הבית המרכזי של הקיבוץ וכן יתר בתי המגורים שלנו היו פזורים בין בתי ה„גויים", ועל יד כל בית שלהם — באר מים. לעתים, כאשר לא הספיקו לנו המים מהבאר שלנו, היינו הולכים לשאוב מים מהבארות של השכנים ואז הם התחילו לסגור בפנינו את הבארות שלהם על מנעול. לא אחת היינו הולכים בשעה מאוחרת בלילה עם „מפתח־גנבים" ביד ופותחים איזו באר ושואבים מים ומביאים אותם לקיבוץ.

כאמור, הכרתי את מרשק סמוך לבואו, בהיותי בפעם הראשונה בקלוסובה. אז הוא לא התבלט במיוחד. עכשיו ראיתי אותו מלא מרץ, ער ותוסס, מעודד ומשפיע ולא יודע מנוח. תמיד ממהר ורץ מאחד לשני ומדבר בלהט ובתנועות ידיים. אוכל ושותה תמיד בעמידה, צלחת מרק או ספל תה בידיו, ומסתובב מאחורי החברים היושבים מסביב לשולחן ואוכלים, ובכל פעם מדבר עם מישהו אחר. לישון הוא הולך תמיד אחרון, כי קודם הוא צריך לסדר את אלה שאין להם עדיין מקום לינה, ובבוקר הוא כבר מתרוצץ בין קבוצות חברים, עושה סידורים ונותן הוראות, ומספיק לצאת יחד עם כולם לעבוד. מהעבודה הוא חוזר תמיד האחרון ובדרך הוא עוד נכנס לכמה מקומות בכפר לסדר עניינים דחופים. שמו נישא בהערצה בפי כול, בקיבוץ ומחוצה לו. לשטח המחצבה היו באים תמיד יהודים מהסביבה, וגם „גויים", לראות את הפלא הגדול, את החלוצים בעבודתם, ותמיד היו שואלים אותנו: „מי זה ביניכם מרשק?" — מסירותו לקיבוץ ולחברים היתה ללא גבול, אבל את עצמו הוא הזניח תמיד. היינו מאיצים בו שיאכל, שילך לישון. חששנו שהוא יגיע לאפיסת כוחות ויפול למשכב מרוב מאמץ. מאותה סיבה גם מנענו את עצמנו מלהתווכח איתו אפילו על דברים שהוא לא צדק בהם והיינו מוותרים לו. הערכנו את יושרו ופשטותו ואת ההקרבה העצמית שלו למען הזולת.

וככה עברתי שנית את תקופת ההכשרה שלי ושוב אושרתי לעלייה. נפרדנו מקלוסובה ומלאי אמונה ותקוות טובות באנו ארצה והלכנו לקיבוץ גבעת־השלושה ושם עבדנו בבניין, בכבישים ובנטיעת פרדסים ובכל עבודה קשה. כינו אותנו „קלוסוביאקים" — כשם נרדף לפועלים טובים, שאף אחד לא יכול להתחרות איתם בעבודה.

מאז חלפו כחמישים שנה וידעתי תמורות שונות בחיי בארץ, אך זאת אזכור תמיד: בקלוסובה באה המהפכה בחיי; שם נהייתי לפועל עברי גאה, החי מיגיע כפיו ומוציא את לחמו ביושר, וממשיך לעבוד גם כיום בבניין, ורואה זכות לעצמי להימנות על בוני הארץ...

כפר־סירקין, ינואר 1976

בוניה אדירי (פלץ): הגעתי מרובנה לקיבוץ קלוסובה באחד מחודשי הקייץ לשנת 1929 בשעת הצהריים. היה יום ראשון, יום המנוחה שבו לא עבדו במח־צבה. גם החברים שלנו נאלצו לעבוד בשבת ולשבות ביום ראשון, פרט לכמה חברים דתיים שנמנעו מלחלל את השבת. מעטים מבין חברי הקיבוץ עבדו ביום א' בשירותים של הקיבוץ והאחרים הסתובבו בשטח פה ושם, או שישבו ושוחחו קבוצות־קבוצות בצידי הדרך.

למחרת בואי יצאתי לעבודה. היום הראשון היה קשה לי מאוד וחזרתי מהעבודה בידיים פצועות ומיובלות. זו היתה באמת עבודה מפרכת, אך מי שם לב לזה? — היינו כולנו צעירים, מלאי התלהבות, והתקווה לעלות ארצה — צפור נפשנו. חיי הקולקטיב ליכדו אותנו והיינו כמו משפחה גדולה אחת.

השתלבתי בחיי הקיבוץ והתאקלמתי ואני יכולה לציין, שתקופת קלוסובה היתה בשבילי אחת התקופות היפות והמאושרות בחיי. מצאתי עניין במסגרת

החיים המשותפת, ה„מוראל" היה גבוה, וחוץ מהגעגועים הביתה, חזיון טבעי לבת צעירה שיצאה בפעם הראשונה את הבית, הייתי שמחה בחלקי.

עשיתי הכרה עם הרבה חברים. ביניהם היה אחד, ותיק ממני בקלוסובה, ושמו היה פינחס פלץ (בארץ — אדירי). הכרנו והתקרבנו זה לזה, התפתחה בינינו ידידות ובעקבותיה באה אהבה עזה (בקלוסובה קראו לזה „פרובלם").

פינחס פלץ היה בחור חסון, רחב כתפיים וטוב לב. הוא היה אהוב על כולם, הסתגל יפה לחיי הקיבוץ, לא דרש הרבה מן „הקומונה" (כך נקרא מחסן הבגדים), לא היו לו נעליים (אלה שהביא איתו מן הבית נחטפו מזמן...) ואחרי העבודה היה מתהלך יחף.

פלץ — כך קראו לו כל החברים וכך גם אני — היה מעורה בחיי הקיבוץ, אמיץ לב, בקיצור: „חבר'ה־מאן". לעת ערב כשהיו החברים שלנו מטיילים בזוגות, או חבורות־חבורות, היו ה„שקצים" לא אחת מתנפלים עליהם, מתאנים ומציקים להם. ה„גויים" לא נמנעו אף מליידות אבנים בנו, או סתם נטפלים אלינו בקריאות גנאי ובאיומים נגד ה„ז'ידים".

פעם טיילתי, כרגיל, עם פלץ ושני „שקצים" החלו לרדוף אחרינו. הדבר היה בקרבת מקום לקיבוץ ופלץ אמר לי: „תרוצי הביתה ואני כבר אסתדר איתם". ואמנם, התגבר על שניהם והם זכרו זאת זמן רב. מאז שככו במקצת ההתגרויות של ה„גויים" בחברי הקיבוץ.

בתקופה ההיא היתה העלייה לארץ מוגבלת והסרטיפיקטים ניתנו על קצה המזלג, ובכדי להרבות את מספר העולים היו מצרפים לבחור שאושר לעלייה חברה, כ„פיקציה". הבחור והבחורה היו מתחתנים כדת וכדין ועולים יחד לארץ־ישראל. היו מקרים וה„פיקציות" האלה החליטו להישאר כזוג אמיתי גם בארץ, אך לרוב היו בני ה„זוג" נפרדים בבואם לארץ.

כאשר אישרו את פלץ לעלייה צירפו אותי, כמובן, לסרטיפיקט שלו. הגענו ארצה בראשית חודש אפריל 1930 — ונשלחנו לגבעת השלושה.

פלץ — הוא אדירי — נפטר בשנת 1970, והוא בן 62 במותו. אלה שהכירוהו יזכירו את שמו בהוקרה — ואני ושלושת ילדינו נישא בליבנו את זיכרו ביגון ובאהבה כל השנים...

חיפה, נובמבר 1975

שלמה זליחובסקי: בינואר 1929 הגענו, חברי המנוח פסח גולדברשט ואנוכי מעיירתנו רדזימין שליד וארשה להכשרה בקיבוץ קלוסובה.

לאחר נסיעה ממושכת ברכבת מווארשה הגענו לקלוסובה. היה זה בעיצומו של חורף וקור עז שרר במקום. עייפים מהנסיעה הארוכה, עטופים מעילי חורף, ירדנו עם מזוודותינו בתחנת הרכבת ונדהמנו מקבלת פנים רועשת של קבוצת בחורים ובחורות, שמדדו אותנו מכף רגל ועד ראש. הומטרו עלינו שאלות לגלגניות על בואנו לקיבוץ — ומתי אנו חוזרים הביתה. פגישה זו עשתה עלינו רושם לא קל, ובדרכנו לקיבוץ הסביר לנו אחד מהחבורה כי אין לנו להתרשם מזה לשלילה. מחזה זה, שנתקלנו בו, שכיח מאוד בקרב הקלוסובאים. מדי יום

ביומו נשארו בחורים ובחורות ללא תעסוקה, כן גם נמצאו מדי פעם חולים או מתחלים, ולשם „בילוי זמן" היו יוצאים לתחנת הרכבת לערוך „קבלת פנים" לחברים חדשים.

מרשק היה עמוד התווך של הקיבוץ. טרדותיו יום־יום נמשכו משעות הבוקר המוקדמות עד שעות הלילה המאוחרות. לא אחת קרה, שבעת התכנסות החברים לאסיפה בערב, היה עוצם את עיניו והיינו סבורים שהוא נרדם ואינו מסוגל להקשיב לדברי החברים, אולם כעבור שעה קלה פקח את עיניו והמשיך לנהל את האסיפה במרץ רב.

בעייה מיוחדת העסיקה אותנו ללא הרף — והיא סידור טעינת האבנים בקרונות („גרוזעווען" בלע"ז). בשטח המחצבה היתה תעלה, שלתוכה הוכנסו קרונות ובהם הוטענו האבנים שנערמו בערימות לא הרחק מהקרונות. סדר הטעינה היה כדלקמן: היו מניחים לוחות עץ בין שפת התעלה לקרון ועליהם היו פוסעים זוגות זוגות נושאי אלונקות עמוסות אבנים לתוך הקרונות.

בימות החורף, הצעידה של האלונקאים על הלוח, שהיה מכוסה פתיתי שלג וקרח, דרשה זהירות רבה, לבל ימעד הצועד. מרשק היה נוהג לקום בטרם עלות השחר ויוצא למחצבה כדי לתפוס קרונות ולסמנם. דבר זה נעשה עקב ההתחרות שהיתה קיימת בינינו לבין הפועלים האוקראינים בתפיסת קרונות — וכל הקודם זכה. לאחר מכן היה מרשק שב לקיבוץ ומעיר את החברים בשקט ובעדינות, בקראו בשמו של כל אחד, ושואלו אם הוא יכול לצאת היום לעבודה, וכשקיבל ממישהו תשובה שלילית, מסיבת מחלה אמיתית או מדומה, היה עוזבו מבלי להפציר בו יותר וניגש לשני ולשלישי.

זכורני, בוקר אחד עבדתי עם חבר בנשיאת אלונקה לקרון ובן זוגי מעד פתאום בצעדו על הלוח. מרשק שהיה בקרבת מקום, מיהר להחליפו, וממש בעצימת עיניים ובקצב מהיר החל לרוץ עם האלונקה כמוביל — ואני אחריו. מרשק שהיה גבוה ממני, הקשה עלי להחזיק את האלונקה במצב מאוזן, אולם התלהבותו ודבקותו בעבודה הדביקו גם אותי ולא הרגשתי כלל בריצתנו הלוך ושוב עם האלונקה על פני הלוח הצר והחלקלק, בהיותנו נעולי „סנדלים" מתוצרת עצמית, עשויים מצמיגים משומשים.

בהגיע האביב, עם חלוף הקור, היינו מתאספים בערבים בחוץ מסביב למדורה (מדורה זו מטרה כפולה היתה לה: חימום הגוף וגירוש הזבובים שרחשו בהמו־ניהם בתקופה זו). בערבים אלה על יד המדורה, היינו מקיימים שיחות על ההווי הקיבוצי ועל עלייתנו לארץ, והיינו שרים שירים מהווי ההכשרה בגולה, שחוברו ע"י משוררים אלמונים, ומשירי הארץ, שהובאו ע"י השליחים.

חברי הקיבוץ היו ברובם יוצאי ווהלין וליטא (הפולנית) דאז, היינו — וילנה והסביבה, ומיעוטם באו משאר חלקי פולין. את הטון נתנו אז הסמורגו־נאים, בחורים חסונים ועליזים. היה גם בחור, מ־ר, שהתבלט בכושרו לרקוד ולהרקיד ובאירגון כל מיני מחזות בידור מאולתרים. ההווי הקלוסובאי המיוחד, שהתפרסם בתנועה החלוצית בפולין, חישל וחיסן את החברים משך כל זמן שהותם בקלוסובה, ואף חיזק את רוחם של החדשים, החלשים וההססנים, שלא לעזוב את המערכה, על אף הקשיים ואי־הנוחות, בהם נתקלו בראשית בואם.

בשלהי הקייץ, בשנת 1929, אושרתי לעלייה, עם קבוצה גדולה של חברי קיבוץ קלוסובה, ובאוקטובר אותה שנה הגענו ארצה, יחד עם מרשק.

רמת־גן, ספטמבר 1975

רחל מרשק (גוטמן): בעירי קרמניץ, בווהלין, הייתי תלמידת גימנסיה פולנית. כל החברות שלי היו נתונות להשפעת התרבות הרוסית והפולנית — וכך גם אני. רק בית אחד היה בעירנו שהיה שונה מכל השאר מבחינה ציונית: בית רוכל. גם האב והאם וגם כל הבנים והבנות בבית רוכל ראו את עתידם בא״י. שם, בבית זה, היו מדברים עברית יום־יום — והדבר עשה עלי רושם רב. בהשפעת בית רוכל החלטתי אף אני לצאת להכשרה ולעלות לארץ.

נמשכתי לצאת להכשרה בקלוסובה, כי לפני כבר היו שם חברים וחברות מקרמניץ והם שהשפיעו אף עלי. היחס לציונות בבית הורי היה חיובי, אך אבי התנגד בכל תוקף ליציאתי להכשרה. עמדתי על שלי, ואבי שהוקיר אותי מאוד, נטה להסכים להחלטתי לצאת לקלוסובה, הסכים — ונרתע, עד שבאה שעת ההכרעה.

הדבר היה ב„סדר״ של פסח ואני גנבתי את האפיקומן. מנהג הוא בישראל שיש למלא את מבוקשו של בעל האפיקומן הגנוב ואבא שאל גם אותי: „מה את מבקשת?״ — עניתי: „אני רוצה לצאת להכשרה בקלוסובה״ — ואז לא יכול היה להתנגד יותר.

אחרי הפסח, בשנת 1926, יצאתי לקלוסובה. מצאתי שם תנאים איומים בדיור. החברים והחברות היו ישנים על הרצפה — וגם לי סודר מקום שינה כזה. יצאתי עם הבנות לעבודה במחצבה, בניפוי חצץ. העבודה היתה קשה — והאוכל דל ביותר. כל אלה גרמו להחלשת בריאותי. חשבתי שלא אוכל להחזיק מעמד ואמרתי לשוב הביתה, וכן היה זה רצונן של עוד חברות. הענין הובא לאסיפה והיה דיון, עד שקמה אחת החברות הוותיקות ואמרה: „ומי שאין לו בית־הורים לחזור אליו — הרק הוא חייב להישאר בקיבוץ?״ — טענה זו הכריעה ונשארתי.

סמוך לבואי לקלוסובה בא מרשק מהסמינר של „החלוץ״ בווארשה. זוכרת אני שמיד יצא לעבודה בטעינת קרונות, אך לא הסתפק בעבודת יומו. מיד התחיל לגלות פעילות בכל ענייני הקיבוץ והיה מקובל על כולנו.

כאשר באו ימי החגים — ראש השנה ויום הכיפורים לשנת תרפ״ז (1926) — נסענו כולנו לבתי הורינו, כנהוג אז בהכשרה, ונשארו בקלוסובה רק מרשק וביאליסטוצקי. בהיותי בבית הורי זכרתי שהם נשארו שם בחוסר כול — ושלחתי להם חבילת מזון. לאחר ימים אחדים קיבלתי מכתב תודה ממרשק על החבילה ששלחתי להם ושהצילה אותם מרעב ממש...

אחרי החגים חזרתי לקלוסובה, חזרו גם יתר החברים מבתי הוריהם ונוספו חדשים — ומרשק היה כבר במרכז העניינים. הוא היה עסוק בעבודה בשעות היום ולאחר מכן, עד שעה מאוחרת בלילה, בענייני הציבור, ורק לבסוף, לאחר חצות, היה בא לבקר אצלי. היינו כבר בקשרי ידידות והוא היה אומר לי: „אני בא אליך לאחר שטיפלתי בכל ענייני הקיבוץ, אך תדעי שאני מתאכזר אליך כשם שאני מתאכזר אל עצמי...״

באתי לארץ בימי מאורעות תרפ"ט וזמן־מה לאחר מכן בא גם מרשק. היינו יחד בגבעת־השלושה וכאן נישאנו והקימונו את ביתנו. זמן רב שמורים היו אצלי מכתבים ותמונות של מרשק מתקופת קלוסובה, אך בימי החיפושים של האנגלים ופעולותיהם נגד הפלמ"ח („השבת השחורה") קיבלתי פקודה להשמיד ולשרוף כל מה שקשור בשמו של בני — וכך נאלצתי לעשות. בני עצמו היה משתמש אז בשם בני גוטמן, לפי שם משפחתי מבית הורי.

כמו בגולה כן בארץ היה תמיד עסוק בענייני הכלל ולא היתה בכך כל הפתעה בשבילי. מאז פגישותינו הראשונות בקלוסובה ידעתי שזו תכונתו וזה טבעו ואין הוא יכול אחרת. מראש ידעתי: חיי איתו לא יהיו קלים, אך תמיד יהיו מעניינים...

גבעת־השלושה, אוקטובר 1975

איש ונתיבו

חנה שור (גרמן): גדלתי ברובנה, ווהלין, במשפחה לא־אמידה. בביתנו שררה רוח שמאלנית. מפי אמי שמעתי, כי בנעוריה השתתפה בהברחת אסירים פוליטיים שנידונו לגלות בימי המשטר הצאריסטי ברוסיה. אחותי השתייכה לחוג לעזרה לאסירים פוליטיים. אבי סירב לקנות שקל ציוני. למדתי בבית־ספר רוסי, אף כי היתה ברובנה גם גימנסיה יהודית־פולנית. גם אני וגם חברותי לא היה לנו כמעט כל קשר ליהדות.

בשנת 1924 הגיעו לעירנו חברי „דרור" שעברו את הגבול מרוסיה לפולין, ובתוכם: בראגינסקי, בנדורי ובתיה בגדרסקה. הם הקימו אצלנו סניף של „החלוץ" ולאחר מכן אף סניף של „החלוץ־הצעיר". כאשר פניתי להירשם כחברה ב„החלוץ־הצעיר" שאלו אותי: „מה תעשי בא"י?" על זה עניתי שאני רוצה לחיות בקולקטיב — ללא קשר עם ציונות. אז גם הגיע אלי שמה של קלוסובה. אמרו לי ששם יש קומונה ועובדים יחד — ומקיבוץ ההכשרה הזה עולים דרך „קיבוץ ווהלין" לא"י.

אחרי חג הפסח 1926, יצאתי לקלוסובה. בבואי היו בסך־הכל במקום 5 בחורים ואני הייתי החברה היחידה. בתחילה גרנו בדירה כלשהי ליד תחנת הרכבת. כאשר נוספו חברים עברנו לגור במחסן ששכרנו, על גבי „נארעס", ב„אינטרנציונלים", ראשון ושני...

עבדתי במחצבה. את האבן לא חצבו מן ההר, כמקובל, כי אם בעומק: תחת שכבת האדמה היתה אבן שחורה, גראניט (שחם), שהשתמשו בה בעיקר לסלילת כבישים. עומק המחצבה הגיע ל־15—20 מטר. עבדו שם אסירים שנידונו לעבודות פרך בימי ה„צאר". המשגיח שלנו היה אחד מאותם אסירים, שנשאר לעבוד במקום לאחר שריצה תקופת עונשו. היינו כבר אז 3 חברות בקיבוץ: איטה ליסטוק ז"ל, ליניק ואני — ועבודתנו היתה בניפוץ חצץ או בניפויו, וכן בטעינת קרונות. תנאי העבודה היו קשים, והכלים, בהם עבדנו, פרימיטיביים ביותר.

מפעם לפעם סודרתי לעבודה במטבח. שם היו כיריים ועליהם סיר גדול, ואני, שהייתי נמוכה, לא יכולתי להגיע לתחתית הסיר, לבחוש בו את התבשיל — לבל יישרף. לסיר הזה קראו בשם: „די סאציאלע באזע" (הבסיס הסוציאלי).

שליחי הארץ והקיבוץ שביקרו בקלוסובה בזמני כיוונו אותנו לייסוד קיבוץ עירוני ולכיבוש עבודה בעיר, מגמה החופפת את הווייתנו הקלוסובאית, כעובדי מחצבה ומנסרה. חלומי היה לעבוד בקיבוץ בעיר, כפרוליטריון עירוני. כזאת היתה בעיני פלוגת חיפה־יגור.

בגלל נעילת שערי הארץ שהיתי בקלוסובה שלוש שנים, משנת 1926 עד שנת 1929. בראשית העלייה החמישית, עם קבלת הסרטיפיקטים הראשונים, אישרו אותי לעלייה.

כאשר באנו לארץ התקיימה פגישה בינינו, עולי קלוסובה הראשונים, לבין מזכירות הקיבוץ־המאוחד. תביעתנו היתה להקים בחיפה פלוגה עירונית. בכל פלוגות הקיבוץ ציפו לבואם של אנשים נוספים והציעו לנו למלא את החסר בקיבוצים הקיימים. בשבילנו, הקלוסובאים, נקבעו 3 מקומות קליטה: חיפה־יגור, גבעת־השלושה ורמת־רחל. מבית העולים הסיעו אותנו לגבעת השלושה, שנראה קיבוץ בארץ מהו. את החברות הביאו למשתלת הציטרוסים. שם ישבו בחורות על האדמה ועדרו בערוגות של עציצים קטנים. מיד הודעתי: אני רוצה לעבוד בעבודה קשה ולא אעבוד ב„גרינע גרעזלאך" (עשבים ירוקים). אמרתי זאת באידיש כי לא ידעתי עוד עברית. מאז דבק בי הכינוי: „גרינע גרעזלאך".

אחרי האיחוד של הפלוגה עם משק יגור עברתי לגשר (אשדות יעקב). בזמן הראשון עבדתי במכבסה ואחר כך עברתי לעבוד בפרדס ושם המשכתי שבע שנים ב„גרינע גרעזלאך".

תוך החיים והעבודה בארץ רכשתי את תודעתי הציונית ונאמנותי לא"י עד תום...

אשדות יעקב, מאוחד, 1975

משה פורציה: בדומה למלחמת ששת הימים, שהסעירה המוני ישראל ברוסיה הסובייטית ועוררה בהם את זיקתם ומשיכתם לארץ — כך קרה גם לי באחד מימי החורף 1921—1922. לא שישה ימים — רק רגע או שניים, אבל כל פעם, בהיזכרי במה שהתרחש באותם הרגעים, אני חי אותם מחדש.

ישבתי בלשכתו של אחד מראשי ה„צ'קה" — הוא אחי. אני, נער בן 16, שרק לפני פחות משנה סולקתי מצבא בודיוני כאשר התגלה — אחרי פציעתי בקרב — שאני רק בן־15 ולא בן־17, כפי שהצהרתי בשעת התנדבותי לצבא. הבאתי משהו לאחי ועמדתי לקום ולחזור הביתה — ואז הביאו אותו: שוחט כבן 40, גובהו 2 מטרים, יפה תואר, בעל זקן אשורי שחור. ביחד היינו 4 אנשים בחדר: אחי, עוד חוקר, אני, והוא — השוחט. קראתי לפני כן את „עניינו" מהדו"ח שהיה מונח על שולחנו של אחי: שחיטה חשאית של פרה חולבת, שנרכשה אצל אחד ה„קולאקים" בזהב טוב, לשם מכירת הבשר ליהודים בעלי כסף רב, שחשקה נפשם בבשר טרי וכשר. השנה היתה שנת רעב איום, מתו אז מיליוני בני־אדם, בעיקר ילדים. כל פרה חולבת — פירושה הצלת תינוקות

רבים. לא היה אז עוד ספר חוקים (גם עכשיו הוא קיים רק בשביל להדביק סעיף מתאים לפסק־דין המוכן מראש...), אבל כלפי פשע מסוג זה היתה הוראה ברורה וקצרה: לקיר. לא היה שום צורך בחקירה: נתפס בעצם המעשה (בעקבות הלשנה, כמובן).

להבנת הרקע אני חייב כאן הסבר קטן: באותה תקופה סוערת של מלחמת האזרחים ברוסיה, הרג רב והוצאות להורג פומביות, „הורגל" הדור שלי — קטנים כגדולים — למראה האיש ההולך למות: הנה — עוד רגע: הכדור. ופני כולם, כל הנידונים למוות, יהיו הם אנשים שונים ומשונים — אותה המסיכה: כבר לא אדם אלא גווייה. כבר לא קיים שום דבר: רק הוא ומותו.

השוחט נעצר לפני שולחנו של אחי — וזה הקריא לו את הדו"ח (רק הקריא, כי לא היה שום צורך בחקירה), שביום זה ובשעה זו נתפש בפשע זה. וכאשר הטופס נגמר במשפט בו כתוב שהנאשם מאשר בחתימתו שהדבר הוקרא לו והוא שמע והבין, טבל אחי את העט בדיו ונתן בידו של השוחט שיחתום.

וכאן קרה הדבר.

עד הרגע הזה היה השוחט כמו כל אלו שהולכים למות — גווייה שאין בה יותר ולא כלום, חוץ מהדבר הזה: הוא — ומותו. עוד רגע — ייצא שמאלה, למרתף — וכדור בעורף...

ואז קרה דבר שלא ייאמן, בלתי אפשרי, כרעם משמים בהירים: המוות עזב את השוחט! — הוא חזר להיות אדם, בכוח משהו השוב ממוות, חזק ממוות. ידו נשארה קפואה באוויר. לא יכול היה להורידה, לחתום: היה זה בשבת.

ארבעה יהודים ישבנו בחדר, היתה דממה מוחלטת, אבל דיברנו: במוחות הפתוחים... ידענו מה שקרה: ארבעתנו יהודים ובני אדם, אבל אנו השלושה כל כך קטנים — והוא פתאום ענק, בכוח יהדותו. ואז קם אחי, שם את ידו על יד השוחט, הוציא ממנה את העט ואמר כמה מילים פשוטות באידיש: „פעטער, מע דארף נישט"... (כלומר אחרי זה ישמיד את הדו"ח, יקרא לחייל וירמוז: ימינה — החוצה — לחופש). אמר והחוויר כמת; שנינו התחלנו „לאכול" בעינינו את החוקר השכן: מה הוא יעשה? — יכול היה לקום, להיכנס לחדר הסמוך, למנהל המחלקה, למסור מה קרה כאן והסוף המר יבוא מיד. אבל הוא שיתף עצמו למעשה של אחי — אחרי כמה שניות של שתיקה מענה.

מאז לא מצאתי את מקומי. לא רציתי להמשיך בלימודים. לא יכולתי. כל הזמן ניסיתי לענות לעצמי ולא ידעתי איך: הגם אני יהודי? במה? מה הקשר שלי לעמי, לגורלו, לתולדותיו, לעתידו? זה היה תהליך כאוב ודי ממושך: קרוב לשנתיים. ובאשר לגמרי „יצאתי מהתלם", ובאשר כבר ברור היה שהצבא האדום אינו עומד לצאת למסע נצחון לכיבוש אירופה והעולם, להיפך — באוויר הורגש הריח של „נאֶפּ", וגם מפני שאימנו נשארה תקועה לבדה בשטח שעבר לידי פולין וכל 4 בניה כאן ברוסיה — הסכמתי להחלטתם שעלי לעבור את הגבול אליה. הסכמתי, בעיקר, מפני שידעתי ששם, בפולין, אמצא ציבור יהודי גדול ותוסס, ושם אוכל למצוא תשובה על מה שמציק לי.

עברתי את הגבול (באופן בלתי־ליגאלי) ב־1924, לעיר בה נולדתי אם כי לא חייתי בה — לרובנה. תודות לקשרים משפחתיים סודרתי במישרה יפה

במשרד של עורכי־דין מכובדים, ואפשר היה לחיות „חיים משוגעים", אבל הרי לא לשם זה באתי? — — —

בהיותי בן 19 וכדורגלן נלהב, הצטרפתי לקלוב הספורט העירוני, שרובו המכריע היו צעירים יהודים. שם, כעבור שנה, מצא אותנו רביזיוניסט, שכנראה היה ברצונו לארגן בעיר סניף של „בית"ר". בטבע הדברים, שהוא הרביזיוניסט, חיפש נוער מסוג שלנו: ספורטאים, מתבוללים, חניכי התרבות הרוסית, בה גם עשה לנו הכרה ראשונה עם תורת ז'בוטינסקי, על־ידי ספריו וגם ע"י כתב־העת „ראזסוויט". גם השפיע עלינו — היינו כ־11 איש — לעזוב את ה„ספורט קלוב" ולקרוא לעצמנו „מכבי". הבחור פעל במרץ, הרביץ תורה על מנת לרכוש אותנו לציונות במהדורה הז'בוטינסקאית — וזה דווקא הלך.

והנה קרה דבר, שכבר אחרי חודשים מעטים קיבל הבחור סרטיפיקט לעלות לארץ ישראל, ובאשר חבל היה לו שהקבוצה הקטנה שהתחיל ללכד תלך לאיבוד — הלך ומסר אותנו לסניף „החלוץ" ברובנה, שכבר היה קיים אז. מכיוון שהחומר האנושי של סניף „החלוץ" ברובנה ושל הקבוצה שלנו היה שונה המיזוג לא הצליח. 10 מהחבר'ה נשרו מהר. אני נשארתי. אולי מפני שרצוני לרכוש את יהדותי היה חזק יותר. הייתי מבקר בכל האסיפות בסניף, ואף כי הבנתי כבר אידיש, אך לדבר יכולתי, ואף דיברתי, רק רוסית. אני חושב שחברי הסניף התייחסו אלי לא כל כך ברצינות: הייתי בעיניהם משהו אקזוטי, משונה, אבל נסבל... הזמן הלך, החודשים עברו. אני שוקע בחיי שיגרה שנותנת לי המישרה „השמנה". ממני לא תבעו את ההגשמה: להכשרה — לארץ ישראל. הייתי מביא קצת תועלת לסניף עקב מצבי המיוחד: הפכתי כאילו לגזבר נוסף, בלתי רשמי, של הסניף: כל קבוצת חלוצים שנסעה להכשרה לקלוסובה, ידעה את הכתובת של אחד פורציה ברובנה (רק עד לכאן קנו כרטיסים): ההוא כבר יממן את הנסיעה הלאה, עד לקלוסובה...

המצב הזה הביא עלי בסופו של דבר דכאון: „האם לשם כך באתי הנה?" — זה ועוד סיבות אישיות גרמו לכך שהתחלתי לשתות לשכרה, עד שביום בהיר אחד — הדבר היה בשנת 1927 — אמרתי לעצמי „סטופ!" — נכנסתי ל„שף" שלי ואמרתי „שלום", כי מחר אני נוסע לקלוסובה. הוא ביקש ממני לשבת ושם ידו על מצחי, אולי יש לי חום? — אבל בסוף נפרד ממני בחמימות רבה. הפרידה מאמא ואחי (אחד מהם הגיע באותו החודש מרוסיה — 3 שנים אחרי) היתה קצת יותר סוערת: אמא התעלפה, ואני יצאתי את הבית עם בגדים קרועים וכמה „פנסים" מתחת לעיניים. עליתי ב־4 לפנות בוקר על הרכבת והגעתי לקלוסובה.

אני חושב שבתיה בנדרסקה, מזכירת המועצה הגלילית, אמרה למרשק שיש לשים לב ל„גוי" הזה ולעשות ממנו יהודי „כשר" וחלוץ טוב...

יגור, 1975

יעקב מלר: נולדתי בעיירה באֶלז בגליציה המזרחית, עיירה של חסידים, מפורסמת ב„רבי" שהיה בה, ר' ישכר־בר רוקח, אבי שושלת הרבנים מבאֶלז. גדלתי באווירה של אדיקות וקנאות דתית. למדתי ב„חדר" (בי"ס חילוני לא

היה כלל בעיירתנו) והמשכתי ב„ישיבה" בבאלז. לחלק מלומדי הישיבה קראו בשם „יושבים", על שום התמדתם בתלמודם, ואני הייתי אחד ה„יושבים". ב„ישיבה" נהגו גם לשיר ולרקוד שירי חסידים וריקודי חסידים. ב„ימים נוראים" היו באים לבאלז, לחצרו של ה„רבי", אלפי יהודים ממרחקים, מגליציה, ואף מרוסיה. ב„שמחת תורה" יצאה כל העיר במחול...

בהיותי בן 15 התחמקתי מחוגי הדתיים והצטרפתי לחילוניים, ובגיל 17 יצאתי מבאלז, בניגוד לדעת ההורים, והגעתי ללבוב, בירת גליציה המזרחית, כשאני לובש עוד „קאפוטה" ומגדל פאות. בלבוב פניתי למרכז „החלוץ" ושם נפגשתי עם ברלה שטוק, הוא דוב סדן בימינו, שהיה אז בהנהגת „החלוץ" בגליציה. הוא היפנה אותי לשכונה שע"י לבוב בשם סיגניובקה, מקום שנמצאה בו קבוצת הכשרה לחלוצים. ראש הקבוצה היה אברהם סמט, הוא אברהם צמד, כיום חבר רמת יוחנן. בהשפעתו הפכתי להיות צמחוני אדוק עד היום הזה.

לאחר זמן מה הכריזה הקבוצה שביתה, במחאה נגד בעל החווה על יחסו השלילי לחברי ההכשרה, ואז פורקה ההכשרה במקום. מסיגניובקה נדדתי על פני קבוצות הכשרה שונות ובכל המקומות עוד היתה ה„קאפוטה" שמורה אתי ואף את פאותי לא קיצרתי... לבסוף הגעתי לקיבוץ של „התאחדות" בסטניס־לבוב. מייסד הקיבוץ הזה היה פישל וורבר ז"ל. אנשי ההכשרות בגליציה באו משכבת האינטליגנציה, מבין אלה שהתמרדו נגד ההתבוללות. אנשי „השומר־הצעיר" ו„גורדוניה" היו רובם ככולם מסוג זה. ואני הייתי חלוץ „סתם", לא באתי מתנועת נוער כלשהי, אך הייתי נתון להשפעת „גורדוניה". בגליציה התקיימה ההכשרה החלוצית רק בחודשי הקייץ, בחקלאות, אצל בעלי אחוזות, ובחורף היו החברים חוזרים לבתי הוריהם.

כל הקבוצות שעברתי בהן היו אינטימיות, סגורות, אורגניות — ואני לא מצאתי בהן סיפוק לנפשי. אופי זה היה בניגוד לרוחי, בניגוד לבאלז השוקקת המון עם, ורבבות חסידים מכל שכבות העם באים אליה מקצווי ארץ ונמצאים יחד בחברותא. מבאלז ליוותה אותי משיכה לקיבוץ גדול ופתוח. כאשר נודע לי שיש קיבוץ כזה אי־שם בווהלין ושמו קלוסובה — קמתי ויצאתי לקלוסובה ובה מצאתי מרחב לחיי רוחי.

בראשית שנת 1927 באתי לקלוסובה, ואין בידי לא „אישור" ולא המלצה ממישהו, כי שמעתי שהקיבוץ בקלוסובה פתוח לכל איש יהודי. הבית החדש כבר היה קיים. בחדר אחד נמצאה ערימת תפוחי־אדמה קפואים ועל־יד הקירות — מספר מיטות לשינה; חדר שני, קטן, שימש חדר שינה לבחורות; חדר שלישי, הגדול ביותר, שימש לחדר־אוכל ביום ולמקום שינה בלילה. לאחר האוכל בערב היו מפרקים את השולחנות ומניחים קרשים ועליהם היו ישנים החברים בלילה.

בקלוסובה מצאתי את העם, ביטוי לעם היהודי שבגלות, עם רב ומגוון: אינטליגנטים, גימנזיסטים ופשוטי־עם, גם כאלה שלא ידעו קרוא וכתוב. כל זה היה בניגוד לאורגניות ולמושגים של קבוצה סגורה, המקובלים בגליציה. ראיתי בכך המשך לאופי העממי של החסידות בבאלז. הבאתי אתי לקלוסובה את הריקוד החסידי ודווקא הוא שהלם לאופי של קלוסובה; חדוות־היחד, ללא הגבלה כלשהי. הייתי נכנס למעגל הרוקדים ורוקד בחום את הריקוד החסידי

שלי כפי שהיה טבוע בי מימי ילדותי, ואין איש מקפיד עמי, ואין בלבי כל הרגשת „יוצא דופן".

הבאתי לקלוסובה זמר של חסידים ושירי־עם; „מיאסטעטשקא לאדיניו", „אַ דודעלע", „קדיש של ר' לוי יצחק מברדיצ'ב", „וואָס וועט זיין אַז משיח וועט קומען", ועל כל אלה — „מיין שטעטעלע בעלז" — והשירים נתקבלו ונקלטו בחברת קלוסובה מאז ולתמיד.

חברי קלוסובה היו ברובם יוצאי ווהלין ואני הייתי גליצאי, אך לא ארכו הימים ונקלטתי בתוכם, כטיפוס מיוחד, על השירים ועל הריקודים המיוחדים שלי; שונה הייתי מאחרים גם בצמחונות שלי, אך תודות לתכונות העממיות שבי התאקלמתי בתוכם והייתי כשווה בין שווים. ראיתי שזהו המקום להכשרת כל יהודי הרוצה לעלות לארץ, ללא צנזורה. התקשרתי לחברת קלוסובה, עבדתי במחצבה וראיתי במקום את ביתי עד לעלייה לארץ. לא הייתי „חסיד שוטה" של מישהו גם כאן. לבי הלך שבי אחר הדמות החברתית של קלוסובה, הגדולה וגדלה, העממית, הפתוחה לכול.

בקלוסובה מצאתי הווי מיוחד. האסיפות נתקיימו ללא הודעה מראש. לוח מודעות לא היה כלל בנמצא. מרשק היה היו"ר באסיפות ושפת הדיבור בהן היתה אידיש. רציתי לדבר עברית ופעם העזתי ושאלתי: „חבר'ה, מותר לדבר עברית?" — והיתה זאת שאלה משונה בעיני הציבור, אך אני בכל זאת דיברתי עברית. מרשק דיבר רק אידיש, גם באסיפות וגם מחוצה להן, מתוך נאמנות לשפת העם בגולה, עד בואו לארץ.

בסיום האסיפה — היו ריקודים עד אור הבוקר ואני בתוך מעגל הרוקדים ויוצא מתוכו לאחר שאני כולי שטוף זיעה וחולצתי קרועה לגמרי...

מרשק השפיע על החברים בקיבוץ בכוח הדוגמא האישית. הוא היה עובד ללא הגבלת זמן. היתה בו אמונה בלתי מסוייגת בכל אדם, גם קפריסי, וגילה סבלנות לגבי כל חוג. בקלוסובה היתה אז קבוצת חברים שהשתייכו ל„השומר־הצעיר", וכן היו אנשי „גורדוניה" — וכולם נתקבלו בזרועות פתוחות.

עליתי ארצה בסוף שנת 1929, לאחר שהייתי בקלוסובה שלוש שנים. בבית הורי בבאלז הייתי כמי שיצא לתרבות רעה וכשבאתי מקלוסובה כדי לעשות את ההכנות הדרושות לעלייה — הייתי בעיני כול כהרפתקן. הייתי האיש היחיד מבאלז שהיה בהכשרה בקלוסובה וחברי מ„החדר" ומ„הישיבה" באו אלי וביקשו שאספר להם על החיים בקלוסובה, מתוך סקרנות רבה.

המעבר מקלוסובה לקיבוץ בארץ היה בעיני מהפכה ממש; כאן מצאתי חדר אוכל מיוחד לתפקידו, צריפי מגורים קבועים ומיטה לכל אחד. בקלוסובה לא הורגלנו בכל אלה. קשה ביותר היה בשבילי המעבר מהעבודה במחצבה בקלוסובה לעבודה בחקלאות בארץ — לנכש עשבים, „לדגדג" את היבלית — — — מה כל זה לעומת האבן במחצבה בקלוסובה?!... בבואי לארץ נשלחתי לגבעת־השלושה וכאן אני ממשיך כחבר מאז ועד היום.

גבעת־השלושה, ספטמבר 1975

פינחס פרידמן: גדלתי ולמדתי בישיבת באָלז בלבוב.

ייתכן שהייתי גם אני ממשיך לחכות לביאת המשיח, כמו כל בחורי ה,,ישיבה" שחיכו לגואל ובינתיים דאגו לפרנסה, הקימו משפחות ובוססו בבעיות יום־יום — אילמלא זכיתי להיות בין הבודדים שרוח בלתי מצוייה צררה אותם והוציאה אותם משם, אחד ממשפחה ושניים מעיר. הייתי בין אלה ש,,דחקו את הקץ", קמו ועזבו. לא יכולנו להמשיך. העלבון שבהשפלה בפולין באותם הימים (ומתי לא?) זיעזע אותנו כליל, אך רק מעטים היו מוכנים להוציא מסקנות, לנתק קשרים, לעזוב הכול מאחוריהם ולחפש עולם חדש.

באותם הימים היתה חנוכת האוניברסיטה בירושלים. ,,פעמי משיח" — אמרנו, הבודדים מבין בחורי הישיבה ש,,התפקרו".

באחת השבתות, אחרי התפילה ב,,קלויז" עם אבא ז"ל ואחרי סעודת השבת, עם זמירות של שבת, כנהוג, קיצצתי בכל, גם בפיאותי הארוכות, הורדתי את בגדי המשי השחורים מעלי, לבשתי בגדי ,,חלוץ" שהכנתי לי מבעוד מועד ופניתי למועדון ,,החלוץ" בלבוב, שם ביקרתי קודם לכן והסברתי את מצבי. למחרת יצאתי להכשרה חקלאית לסטניסלבוב, למשך הקייץ.

לקראת ראש השנה תרפ"ז חזרתי הביתה. לבאלז, לחגים, כבר לא נסעתי. הייתי כבר רחוק ת"ק פרסאות מהעולם ההוא. הניתוק היה סופי. אבא ז"ל — עולמו נחרב עליו בראותו שהבן עוזב, מתרחק ומנתק שרשרת הדורות, מסורת ותפיסת עולם ודוחק את הקץ.

אחרי החגים, שעשיתי בבית במתיחות רבה, החלטתי לחפש הכשרה קבועה. לשם כך יצאנו אז 4 בחורים מלבוב לוואראשה, למרכז „החלוץ". שם קיבל אותנו בראגינסקי והציע לנו לנסוע לקיבוץ חוצבי אבנים בקלוסובה.

הקומונה היתה מוכרת לי. הכל — של כולם. שם, בבאלז, אכלנו שעועית וכוסמת יום יום וכאן משהו דומה; שם לא היה חשוב מה שאכלנו וכאן לא היה חשוב. הרי לא לשם כך נולדנו, כדי לאכול. נולדנו כדי למלא משימות בעולם הזה. ומה זה חשוב איזה מאכלים, איזה בגדים ואיזה תנאים? אם אין מיטות — ישנים בשניים על ,,נארות". חשוב הרעיון, חשובה הכוונה, חשובה המטרה.

קל היה המעבר, כי התנאים היו דומים. אמנם לפעמים פקד אותנו הרעב, במיוחד בחורף, מחוסר עבודה, כשהשלג כיסה את המחצבות, מקור פרנסתנו. סבלנו גם מקור כשיצאנו לעבודה בשלג בלי בגדים מתאימים, ובמקום נעליים — חתיכות גומי של גלגלים והרגליים עטופות בשקים. הטיפול באבנים מושלגות בידיים חשופות גרם לנו ייסורים ובכל זאת טוב היה לנו. היינו צעירים, מאמינים, בטוחים בדרך ובמטרה. היו אלה ימי הזוהר והחלומות. ביטאנו את אמונתנו העמוקה בביאת הגאולה בשירתנו החסידית כמו שם ובריקודינו, מלאי התלהבות, דבקות והתעלות כמו שם...

עקבנו אחרי הנעשה בארץ. ידענו על הבועזים המחרימים את העובד העברי, מחד, ועל ההתכחשות האדומה של ה,,מופסים", מאידך, והאמנו בדרכנו ובמטרתנו: מדינה יהודית מבוססת על שוויון מלא.

והיו לנו מורי דרך, שהאמנו בהם. אחד מהם היה מרשק. עבדנו יחד במחצבה.

תמיד הייתי מלא פליאה על האמונה העמוקה שלו בכל מה שאנו עושים, על אש התמיד הבוערת בקרבו. הוא היה אז פחות מבן עשרים, אך כאילו עול כל המעשים עבור כל עם ישראל — מוטל עליו, וכל התפרצות שלו — מתוך אהבת ישראל היא באה.

אחרי שנתיים, כשעליתי ארצה והייתי בגבעת השלושה, שמעתי פעם בשיחת חולין, בזמן ארוחת מנחה בחדר האוכל, מימרא זו: „אנחנו הדשן של האדמה היהודית הצחיחה; בלעדיו לא תצמיח אדמה זו פירות..."

אשדות־יעקב (מאוחד), 1976

הנה רותם (מר): דרכי לקלוסובה שונה היתה מדרכם של רבים. יצאתי מעולם זר והגעתי לקלוסובה לא כחברה לתנועה חלוצית כלשהי, לא כציונית וכמעט אף לא כיהודיה.

נולדתי בלבוב, בירת גליציה המזרחית, וגדלתי כנערה פולנית לכל דבר. אבי־זקני היה „חסיד", אבי לא היה אדוק כמותו, אך שומר מסורת. לנו, לילדיו, נתן ללכת בדרך אשר בה בחרנו. אבי היה אומר: „כשם שאני לא המשכתי בדרכם של הורי — כן שמורה זכות זו לילדי".

למדתי בבית־ספר פולני ושפת הדיבור שלי עם חברי וחברותי, ואף עם אבי ואחיותי בבית, היתה פולנית. גם מראה פני היה כשל „שיקסה", ולעתים הייתי מבקרת עם חברותי הנוצריות בכנסיה קתולית — ולא הבחינו בי שאני יהודיה.

עד גיל 13 כלל לא חשבתי על חיים אחרים בעתיד מאלה אשר בהם הורגלתי בסביבתי. ראיתי את עצמי כפולניה ובמיפקד רשמי שנערך בבית־הספר הייתי רשומה כבת הלאום הפולני, מדת משה. עד שבא „משפט שטייגר" המפורסם בשנת 1925 בלבוב — וזה אשר שימש מפנה בחיי רבים מהציבור היהודי המתבולל ואף בחיי אני.

על סטניסלב שטייגר, שהיה סטודנט יהודי מתבולל, העלילו השלטונות הפולניים עלילת־שווא, שהוא אשר ביצע התנקשות בחייו של נשיא מדינת פולין, בעת ביקורו בלבוב. „משפט שטייגר" נערך ברוב פומבי והיה רווי איבה ליהודים והסתה אנטישמית ללא גבול. אז ראינו כולנו, גם בני הנוער המתבוללים, שלא תעזור לנו העובדה שאנו מעורבים בתרבות הפולנית ורואים את עצמנו כבני הלאום הפולני, תמיד יזכירו לנו הפולנים את יהדותנו, תמיד נהיה זרים בעיניהם וחשודים על כל מעשה איבה ותועבה.

למדתי אז בבית־ספר פולני תיכון והיתה שעה מיוחדת המוקדשת ללימודי דת. לנו, היהודים, ניתנה הזכות לא להיות נוכחים בשעורי הדת של הנוצרים. המורה שלהם היה כומר קתולי, ולנו ניתנו שעורים מיוחדים בדת ישראל על־ידי מורה יהודי. יום אחד לא הגיע המורה היהודי ונשארתי בכיתה יחד עם ילדי הנוצרים, בשיעור הדת שלהם. והנה אני שומעת שהכומר הופך את השיעור לדת לנאום הסתה נגד היהודים בעקבות משפט שטייגר. כידוע, שוחרר שטייגר במשפטו, לאחר שהלאומנים האוקראינים הודו ופירסמו ברבים, כי הם שביצעו את ההתנקשות בחייו של נשיא פולין ושטייגר הועמד לדין על מעשה שלא

עשה. באותו שיעור לדת הסביר הכומר הנוצרי לשומעיו הצעירים, כי השחרור של שטייגר בא בשל תשלומי שוחד מרובים שזרמו מכיסיהם של היהודים העשירים. אז הוגדשה הסאה. ראיתי שעלי לברוח מיד מסביבה זו ולחפש לי דרך אחרת.

עד אז לא ידעתי דבר לא על ארץ ישראל ולא על חלוצים העולים לארץ. לעזרתי בא אז בן־דודי פינחס פרידמן שהסביר לי שעתידם של היהודים הוא בארץ־ישראל ולשם עלינו לכוון את צעדינו.

בגליציה היתה הפעולה במרכז „החלוץ" בידיהם של אנשי „השומר־הצעיר" וגם „סתם־חלוצים" נתונים היו למרותם. בן־דודי וחבריו פנו אז למרכז „החלוץ" בוורשה וביקשו מקום הכשרה לפי רוחם ונטיותיהם — והם נשלחו לקלוסובה. שם אושרו לעלייה ושבו ללבוב, לסידור ענייניהם, לקראת עלייתם. בבואו סיפר לי פרידמן הרבה על קלוסובה ועל אורח החיים הקיבוצי — והחלטתי לצאת לקלוסובה. לא היה בידי כל „אישור", אך בן־דודי הודיע לקלוסובה על בואי — וזה הספיק. הורי התנגדו לרעיון זה בכל תוקף ומכיוון שטרם מלאו לי 18 שנה — ויכלו לעצור בעדי על־ידי המשטרה — נאלצתי לחכות זמן מה. בשנת 1928 יצאתי לקלוסובה, ללא ידיעת ההורים.

החיים בקיבוץ כבשו אותי כליל למן היום הראשון. החברים נראו לי כ„היפיס" של ימינו. הכול כאן מנוגד לסביבתי הקודמת, ללא רדיפה אחרי הופעה חיצונית, ללא שיעבוד לאופנה ולכבלי נוקשות. כאן מצאתי חברה יהודית חדשה שלא היכרתי עד כה: גאה, שואפת, מאמינה בדרכה ובעתידה.

רוב החברים בקיבוץ היו מווהלין וחלקם מחבלי פולין אחרים. שפת הדיבור היתה אידיש, אך אני התקשיתי בכך וגם התביישתי לדבר בהברה הגליצאית שלי. המשכתי לדבר פולנית והתקרבתי אז לכמה חברות שאיתן יכולתי לדבר תמיד פולנית והן: רגינה ואסתר וירושבסקי מקאליש, שולמית שידלוביץ מווארשה, ולאחר זמן — ה„אספרנטקות", שבאו משלזיה.

בלילה הראשון לבואי השכיבו אותי במיטה אחת עם עוד 3 חברות, כלומר — 4 במיטה אחת; נכנסתי למיטה — ושכנותי קיבלו אותי בידידות, כאחת מהן מאז ומתמיד. למחרת יצאתי לעבודה במנסרה. הייתי צעירה, בריאה ושופעת כוח וסודרתי באחת העבודות הקשות: בסחיבת ארגזי נסורת, שהיינו מעלים בגובה ניכר ושופכים לתוך דוד הקיטור, שהיה מניע את כל גלגלי המכונות במנסרה. את הבגדים שהבאתי אתי מסרתי למחסן המשותף, לצורך החברות הנוסעות לביתן להתכונן לעלייה, ואני לבשתי בגדים מטולאים ונעלתי נעלי־גומי ככל החברות ושום דבר לא היה איכפת לי. מצאתי את עצמי כבתוך ביתי; זהו המקום שאליו נכספתי לבוא. כל הסיפורים ששמעתי בשעתו מבן־דודי קמו לנגד עיני במלוא חיותם ואורם.

כאמור, יצאתי את הבית בחשאי והורי לא ידעו היכן אני. הם חיפשו אחרי ולא נמצא מי שיגלה להם את מקומי. לאחר שהייתי בקלוסובה חודש ימים כתבתי להם מכתב ראשון, למען ידעו שאני חיה וקיימת ושום רע לא אונה לי. זה לא הרגיע אותם. אבי התהלך כצל ואמי חלתה מרוב געגועים. כעבור זמן מה הגיע מכתב שאבי חלה מאוד והוא מבקש רק לראותני. הבאתי את העניין לאסיפת

הקיבוץ ואישרו לי חופשה, לשהות זמן־מה בבית הורי. באתי הביתה — והייתי כמי שבאה מכוכב אחר...

בינתיים גברו הרדיפות של הפולנים נגד היהודים, האנטישמיות השתוללה ללא מצרים — היו זורקים את היהודים מ„הטראם" [רכבת חשמלית לתחבורה עירונית] והגבילו קבלתם ללימוד באוניברסיטאות. האווירה האנטישמית נעשתה דחוסה ומאיימת יותר ויותר; בכול — אותות מבשרי רעה ליהודים. הורי שוכנעו שלא כאן העתיד לילדיהם והבינו גם לרוחי. הפעם נתנו לי לשוב לקלוסובה, בהסכמתם.

חזרתי לקיבוץ — והמשכתי בעבודתי, ככל השאר, אך תמיד היתה בי הרגשה שאני קצת יוצאת דופן מכלל האחרים, הן בגלל מוצאי הגליצאי והן בגלל השפה הפולנית השגורה בפי. לאט־לאט סיגלתי לעצמי את ההברה הווהלי־נאית בשפת אידיש והחברות קרבוני והייתי לקלוסובאית מושרשת ונאמנה.

בסוף שנת 1930 אושרתי לעלייה ובראשית 1931 הגעתי ארצה, ומאז אני חברה בקיבוץ יגור. כאן התחתנתי, כאן נולדו לנו חמשה ילדים, אשר גדלו והקימו משפחות אף הם, ונמצאים בקיבוצים שונים, הם וילדיהם, עד היום.

יגור, נובמבר 1975

חייקה ליפשיץ (פריד): בקובל למדתי בבית־ספר רוסי, אחר־כך עברתי לבית־ספר פולני, ולא ידעתי אף מלה עברית. לאחר מכן, בראשית שנות העשרים, הוקם בעיר אירגון של צופים, בהנהגתו של לוסיה חודורוב, מאנשי הים הראשונים בארץ. כאשר עלה חודורוב לארץ — הצטרפתי ל„השומר־הצעיר". המשטר בבית־הספר היה חמור ואסרו על התלמידים להצטרף לתנועת נוער כלשהי, אך אני לא נשמעתי לאיסור זה והייתי היחידה מבין תלמידי הגימנסיה הפולנית שהצטרפה ל„השומר־הצעיר". בהיותי במחלקה השביעית עברתי לגימ־נסיה הפולנית ברובנה, „לעשות שם בגרות", והתרחקתי מכל התנועות ולא הת־עניינתי בהן יותר. נמניתי על צעירים וצעירות, שחיו את חייהם העירוניים בסיגנון המקובל: נשפי ריקודים („באלים" — בשפת ה„חבר'ה") וכד', כשהם רחוקים מכל חיים ציבוריים, מכל תנועה.

והנה בא אלי פעם ברדיצ'בסקי והציע לי שאקבל להדרכה קבוצה של „החלוץ־הצעיר", מכיוון שיש לי כבר נסיון מימי היותי מדריכה ב„השומר־הצעיר". בו בזמן באו אלי גם חברי „החלוץ" בסניף המקומי והביאו אותי לביתה של חומה חיות, תושבת קובל אף היא. חומה קיבלה אותי בקרירות ובאי־אמון: האם אני, בת טובים, מבית בורגני, אסכון להיות כאחד החברים ב„החלוץ", שהם כבר פרוליטארים ואנשי עבודה ממש? — קמתי והלכתי ברוגזה מבית חומה, נפגעת מן היחס שלה אלי...

החברה הקרובה שלי בגימנסיה הפולנית היתה אורה שיינבוים. היא הפסיקה לימודיה בקובל ולא נסעה ללמוד בעיר אחרת — ובינתיים התחילה ללמוד בשיעורים לעברית שאורגנו ע"י „החלוץ". שם סיפרו לה על קלוסובה והדברים ששמעה קסמו לה והיא קמה ויצאה לקלוסובה. בהיותי ברובנה קבלתי מכתב מאורה מקלוסובה על הקומונה הגדולה שם, על העבודה הפיסית ועל החברות

המשתתפות באסיפות ומשמיעות דעתן ככל החברים; בכלל — חיים אחרים של נשים, שחרור האשה.

בשנת 1927, בימי „החופש הגדול", נסעתי לבקר אצל אורה בקלוסובה ולשהות איתה יומיים. בבואי התרשמתי מאוד לרעה מהתנאים הסניטריים, ולמחרת — יצאתי עם אורה לעבודה במחצבה, בניפוי חצץ. בערב היתה אסיפה כללית. על השולחן דלקו שני נרות ומרשק קרא מעתון עברי על הקמת הסוכנות היהודית — ותירגם לאידיש. אז קמה סוניה צוקר ודיברה נגד סוכנות שיש בה לא־ציונים. הוויכוח היה ער וזה עשה עלי רושם רב, בייחוד כשבחורות גם הן משתתפות בדיון על גושא כללי.

בהיותי אז בקלוסובה ניגשתי לביקור ברוקיטנה אצל קרובי משפחה — ושם ראיתי לראשונה את יעקב ליפשיץ, אישי לעתיד. חזרתי הביתה ובלבי גמלה ההחלטה, שעם גמר לימודי בגימנסיה ברובנה אני יוצאת לקלוסובה.

בשנת 1929 השלמתי לימודי בגימנסיה, ובשובי לבית הורי בקובל שוב בא אלי ברדיצ׳בסקי והציע לי לנסוע לפגישה של „החלוץ־הצעיר", שתיערך בקלוסובה. הפעם החלטתי לנסוע — ולהישאר בקלוסובה. לא סיפרתי על כך דבר בבית, אך לפני יציאתי לקלוסובה עשיתי מעשה שהפך לסנסציה בציבור: יצאתי לעבוד בבניין, בעיר, לעין־כול. מורים ותלמידים מבתי־ספר באו לראותני בעבודה ממש והביאו לי דברי מתיקה, לאות הוקרה. הדבר היה לפלא בעיניהם. אחותי ריחמה עלי, אבי היה מזועזע, ואני ישבתי על ערימת אבן ובידי פטיש ומפוררת בו חצץ לחלקים קטנים. זו היתה ראשית ההתמרדות שלי בסביבה שבה הייתי, על כל הליכותיה וגינוניה.

נסעתי לקלוסובה — ומאז נשארתי במקום. בכנס של „החלוץ־הצעיר" כלל לא השתתפתי, כי אם יצאתי מיד לעבודה במחצבה. חברתי אורה שיינבוים כבר היתה אז בארץ. הורי בקובל ביקשו שאבוא לפחות להיפרד מהם. העניין הובא לאסיפה כללית ומרשק התנגד לנסיעתי הביתה, שמא לא אחזור. בכל זאת הוחלט בחיוב — ויצאתי לקובל.

בבית הורי שהיתי מספר ימים ושמעתי שאמא לוחשת לאבא, שהפכתי לאחרת, כי השתניתי ואינני יותר „בעלי־בתית" כמו שהייתי לפני יציאתי לקלוסובה... עם חברי מלשעבר — לא הוספתי להיפגש, כי הנושאים שעניינו אותם — „באלים" ונשפי־ריקודים — לא תפסו אצלי כל מקום עוד ולא היה לי מה לשוחח איתם בנושאים אלה... להורי היתה זו אכזבה גמורה. אבי היה איש אמיד, סוחר עצים, הבית היה מסודר, הבת הצעירה נסעה ללימודים בחו"ל — והליכתי לקלוסובה היתה בשבילם טרגדיה... ואני — יציאתי לקלוסובה באה מתוך דחף פנימי למרד נגד הסביבה; מרד הנעורים נגד הליכות החברה הבעל־ביתית ושיגרתה.

לאחר שבוע חזרתי לקלוסובה ויחד אתי באו עוד שתי צעירות, חברותי לגימנסיה. בקלוסובה עבדתי במחצבה. היחס מצד אנשי האדמיניסטרציה במפעל המחצבה היה טוב אלי במיוחד. הם הכירו את אבי והיו קוראים לי: „מדמואזל פריד..." הם הציעו לי לא להיות פועלת, באשר קשה להם לראותני עובדת בעבודת כפיים ממש, כי אם להיות משגיחה על עבודת אחרים. כמובן, שדחיתי את הצעתם האדיבה והמשכתי בעבודתי עם כל החברות.

אחרי העבודה היינו עייפות, אך צעירות, מלאות חיים והומור, וקיבלנו ברוח טובה את כל הקשיים בעבודה ובביגוד, אולי דווקא משום שבאנו מבתים מסודרים; זה היה הביטוי למרד שלנו... בהיותי בבית הורי הייתי בת מפונקת, חלשה בגופי, ומדי קייץ היינו נוסעים לבתי הבראה, אך דווקא בעבודה כאן, בקלוסובה, הבראתי והתחסנתי.

כאשר עלו ראשוני קלוסובה לארץ — השאירו אותי ב„גרעין", ורק בשנת 1932 עליתי ארצה.

גבעת־השלושה, ספטמבר 1975

הקרבן הראשון

(יצחק פרלוביץ ז"ל)

יצחק פרלוביץ היה מפעילי סניף „החלוץ" בביאליסטוק. בית־העם „ציון" היה המרכז לחיי התרבות בעיר ובאגף אחד של הבית היה מעונו של סניף „החלוץ". כל ערב היו מתכנסים עשרות חברים לקריאת עתון עברי, לשירה בציבור, להרצאות ואסיפות. היו גם חוגים, בתוכם גם חוג דרמטי, בהדרכתו של הסופר והמחנך א. ל. פאיאנס; את החוגים הרעיוניים אירגן וניהל פינחס קוזלובסקי (ספיר).

בקייץ שנת 1928 יצאו שלושה מחברי סניף „החלוץ" להכשרה בקלוסובה, והם: יצחק פרלוביץ, שמעון זיידנברג (זן־בר), והח"מ — ירחמיאל קרפיול (גלעדי). עבדנו במחצבה, בעבודה יומית ובקבלנות, וההספק שלנו בעבודה לא נפל מן ההספק של הפועלים האוקראינים, הבילורוסים והפולנים, פועלים ותיקים שבאו מן הסביבה.

היתה שם גם מחצבה עזובה, שהפסיקו את העבודה בה, ובמשך כמה שנים נקוו בה מים והיא שימשה כעין בריכת שחיה. יום אחד אחרי העבודה, הלך יצחק פרלוביץ להתרחץ בבריכה זו ומעד שם וטבע. שעות ארוכות חיפשו אחריו צוללנים בתוך המים עד שאחד הצליח למצאו ולמשות את גופו — ללא רוח חיים. מותו הישרה אבל כבד על הקיבוץ. הבאנו אותו לקבורה בסארני ובהלווייתו השתתפו כל חברי הקיבוץ וגם מאות מאנשי סארני והסביבה. הלכנו ברגל אחרי העגלה שהובילה את הארון מקלוסובה לסארני, מהלך של 25 ק"מ.

ליד הקבר הפתוח ספדו לנפטר — בנימין מרשק וארקה ויינר (ישראלי), שבא במיוחד מטעם מרכז „החלוץ". אחרי דברי ההספד שרנו את ה„שבועה".

כואבים ומזועזעים נפרדנו מחברנו היקר, שנעקר מתוכנו בראשית הדרך...

י. גלעדי (קרפיול)

כפר־סבא, מארס 1976

משימות ומיגבלות

יצחק פרלוביץ (איצ׳ה) ז״ל גדל במשפחת חסידים וקיבל חינוך תורני ב„חדר״ וב„ישיבה״ בעיר ביאליסטוק. אביו, מחסידי הרבי מגור ואיש „אגודת ישראל״, היה מתנגד חריף לציונות ולתנועת „החלוץ״ ושאף לגדל את בניו כרבנים, שוחטים וכד׳, כראוי למשפחה אדוקה, אולם איצ׳ה הצעיר נתפס לרעיון הציוני והצטרף ל„החלוץ״ והיה אחד החברים הפעילים בסניף.

האפשרות לקבלת סרטיפיקט לעלייה עברה דרך קיבוצי הכשרה, שהוקמו ע״י „החלוץ״ באזורים שונים בפולין, והידועים ביניהם הם הקיבוצים קלוסובה, שחריה, תל־חי ועוד.

מזכיר „החלוץ״ העולמי, אליהו דובקין, בן עירנו, היה מבקר בחגי ישראל בבית הוריו בביאליסטוק. ביקוריו היוו הזדמנות לכינוסים של „החלוץ״ בגליל ביאליסטוק, לאסיפות כלליות של חברי „החלוץ״ בעיר וכן לשיחות מפורטות יותר עם חברי ועד „החלוץ״ על המצב בתנועה, על הסיכויים לעלייה ועוד. באחד מביקוריו ב־1928 הציע לנו, לוועד „החלוץ״, לארגן קבוצת חברים טובים לצאת להכשרה בקלוסובה. ואכן, החלטנו אז — איצ׳ה פרלוביץ ז״ל, אני בן־דודו ועוד חבר שלנו — ירחמיאל קרפיול — לעלות על דרך ההגשמה והעלייה ויצאנו ביולי אותה שנה לקלוסובה.

תנאי החיים במקום הדהימו אותנו. ב„קאריירים״ (מחצבות) היתה עבודה פיסית קשה, אך היא לא הפחידה אותנו. ידענו שעלינו להתרגל לכך. הלא זו מטרת ההכשרה. המזון היה דל ובלתי מספיק וגם זה לא השפיע עלינו. היינו צעירים, בריאים, מלאי התלהבות לצורת החיים החדשה. ידענו גם, שבקיבוצים בארץ רמת החיים אינה גבוהה והרעב אינו אורח נדיר שם. בעבודה הפיסית ובחיי הדחק ראינו חלק מההכשרה לחיי קיבוץ בארץ, אך לא יכולנו להשלים עם תנאי הסניטציה והתברואה הירודים. קשה היה להבין איך בנים ובנות, שגדלו בבתי הורים מסודרים, יכולים להסתגל לתנאי חיים היגייניים כה ירודים. ובמיוחד לא יכולנו להשלים עם סילוף המובן של חיי שיתוף, חיי קומונה. מיטה נפרדת לשנת לילה, לוקסוס כזה לא היה באף קיבוץ הכשרה. כרגיל ישנו בשניים או בשלשות, והביטוי „קאנט״, דהיינו לשכב על הצד, היה דבר מקובל, אולם בקלוסובה, המיטות והמשכבים לא היו קבועים. כל אחד שכב לישון באשר בחר. כל המקדים בחר לעצמו את המיטה שמצאה חן בעיניו, וכמובן שע״י כך כל לילה השכנים למיטה התחלפו. שלי לא־שלי, שלך לא־שלך — היה נהוג גם כלפי הביגוד. קמת בבוקר לעבודה ואינך מוצא את המכנסיים. מישהו אחר לקחם, ולך אין ברירה אלא ל„ארגן״ לעצמך מכנסיים של אחר, וחוזר חלילה. לאחר שדאגת ועמלת להכין לעצמך זוג „נעלי עבודה״ מתברר לך בקומך לעבודה שחבר אחר הקדימך ושוב אין לך מה לנעול... חברים חלו במחלות קיבה, מחלות רבמטיות ועוד, והרופא בעיירה חילק סוג אחד של כדורים לכל המחלות, והם כמובן לא הועילו. העיקרון היה, שהקיבוץ הוא ביתו של חבר עד לעלייתו, ועליו לתת תשובות ופתרונות לכל הבעיות של החברים, ולא הירשו לחולים לנסוע לבתי הוריהם להתרפא ולהבריא.

איצ׳ה פרלוביץ ז״ל ואני איתו תבענו שינוי בסדרי החיים: יותר תשומת

לב לפרטיות; על קיבוץ ההכשרה לא לקבל על עצמו משימות שאין ביכולתו למלאן; חבר חולה יש להרשות לו לנסוע לביתו למטרת ריפוי, שכן הארץ זקוקה לעובדים בריאים.

מרשק, הרוח החיה בקיבוץ, הרגיש שאנו רוטנים ומעוררים תסיסה. אסיפה כללית שנקראה כדי לשמוע ממרשק על הנשמע בפלוגות, הדיונים במרכז „החלוץ", הסיכויים לעלייה וכד' הפכה לאסיפה שדנה בנושא: „מה רוצים הביאליסטוקאים?"

איני יודע לאן היתה מובילה התסיסה והתביעה שלנו לשינוי סדרי החיים בקלוסובה, אך בינתיים קרה אסון. ביום ששי לפנות ערב ירדה קבוצת חברים לרחוץ באגם המלאכותי שנוצר ב„קאריער" בלתי מנוצל, שהמים שלא נשאבו מתוכו מילאוהו על גדותיו. איצ'ה פרלוביץ היה בקבוצת המתרחצים, וכשהחל להחשיך והכל מתכוננים לקבלת השבת, חזרו החברים ובפיהם הידיעה המרה שאיצ'ה טבע. מפאת החשכה אי־אפשר היה אף לחפש אחריו. רק למחרת היום הוציאו צוללנים את גופתו.

תחת לחץ בני משפחתי נאלצתי גם אני לעזוב את קלוסובה ועברתי לקיבוץ „תל־חי".

ש. זן־בר

תל־אביב, ספטמבר 1975

פרידה ברגשות מעורבים

הגעתי לקלוסובה בשנת 1929 כחבר „החלוץ" וכאיש „גורדוניה". היות ובשנה ההיא עוד לא היו לתנועת „גורדוניה" בפולין קבוצות הכשרה משלה — החלטתי לצאת לקיבוץ הכשרה של „החלוץ" הכללי, שהשתייכתי לו כחבר „גורדוניה", ולהיות שלם עם הכרתי ומצפוני.

בבואי לקלוסובה מצאתי שם מספר חברים של „גורדוניה" שכבר הקדימוני, אך משום מה לא רצו לגלות את זהותם הציבורית, מתוך חשש שלא יאושרו לעלייה לארץ. כאדם פעיל ומתוך כבוד עצמי לא רציתי לקבל את דרכם ולא השלמתי עם התנהגותם; מיד „גיליתי" את זהותי והתחלתי לפעול בהתאם לצוו התנועתי והכרתי האישית.

נבחרתי לוועדת התרבות וניהלתי גם חוג במסגרת הקיבוץ והופעתי בכל האסיפות והישיבות כאיש „גורדוניה", המייצג זרם מוכר ומאושר במסגרת „החלוץ" הכללי. לא אגיד שדרכי היתה „סוגה בשושנים". חברי וידידי הנערץ ב. מרשק ז"ל רצה „לבולל" אותנו במסגרת המשפחה הגדולה ששמה „קלוסובה" ומעשיו בכיוון זה, אם כי בבעו מכוונות פטריוטיות, לא היו לרוחי.

ואז החלטתי לפעול לפי הוראות המוסדות של „גורדוניה" וייסדתי בעיירה מניביץ', ליד קובל, קבוצת הכשרה של „גורדוניה" והעברתי לשם את חברינו מקלוסובה. צעד זה שעשיתי עורר את זעמו של מרשק נגדי, אולם על אף הכול נרקמו בינינו קשרים אישיים לבביים וכשנפגשנו בארץ לאחר בואי התנשקנו כאחים.

בסיכום עלי לציין, כי עצם השם „קלוסובה" מעורר בי זכרונות וחוויות בלתי נשכחים כראשית הגשמה אישית ופגישה בלתי אמצעית עם המוני נוער חלוצי, ציוני־אידיאליסטי, בחיי עבודה גופנית ובהווי חברתי מיוחד. תקופה זו נחרתה עמוק בלבי, אם גם היא מלווה, מטעמים מובנים, מבחינה ציבורית, ברגשות מעורבים...

דוב רוזנטל

רמת־דוד, 1975

יחד — על אף השוני

בשנת 1928, בהיותי בן 18, הגעתי מעיירתי מאצ'יוב לקלוסובה. ההתאקלמות במקום היתה לי קשה מאוד. המעבר מבית חם לתנאי החיים כאן היה כרוך במשברים. החברים הוותיקים, שנמצאו כבר בקלוסובה שנים אחדות תוך ציפייה לעליה שאיננה, נראו לי כאנשים סגורים וזעופי פנים. שונה הייתי מהם בכמה בחינות. ראשית — דיברתי עברית (עוד בהברה האשכנזית). הדיבור העברי כשלעצמו — עורר לעג, אך אני התעקשתי והמשכתי לדבר עברית יום־יום. שנית, כאשר עזבתי את בית הורי הבטחתי לאבי שאמשיך להתפלל, ובהיותי בקלוסובה — הייתי כל בוקר, לפני היציאה לעבודה, עולה ל„צ'רדאק" ומניח תפילין. אם לא הספקתי משום־מה להתפלל לפני היציאה לעבודה — הייתי מתפלל אחרי העבודה. כך או כך — לא החסרתי אף יום ללא הנחת תפילין. כן התנזרתי מאכילת בשר לא־כשר. התנהגות כזאת היתה מוזרה בעיני הקלו־סובאים, המופנמים, הקשוחים. גם לא מצאתי בקלוסובה אווירה ציונית, כפי שתיארתי לי בהיותי בעיירה.

גרתי ב„מושב", היינו ישנים שלושה אנשים על כל „נארע", והתכסינו כולנו בשמיכה אחת; מי שישן באמצע — מצבו היה טוב, ואלה ששכבו בקצוות — סבלו, כמובן. היו ימים שלא היה לחם. שאלתי: „למה אין לחם ?" — ואמרו לי: „מרשק איננו, הוא בווארשה". כאשר הגיע לחם — אמרו: „מרשק נמצא כבר בסארני...". אולם על אף כל אלה לא נעכרה רוחי הציונית ולא פגה התלהבותי החלוצית; למרות הכול התעריתי בציבור והשתלבתי במערכת החיים של קלוסובה.

עבדתי במחצבה ובמנסרה — וכך עברה עלי תקופת הקייץ של שנת 1928. בסוף השנה ההיא נאלצתי לשוב לבית הורי למאצ'יוב. אבי תיכנן אז הגירת כל משפחתנו לקנדה — ואמר לי: „תעזור לנו לעבור לקנדה — ואתה תעלה משם לא"י". התוכנית הזאת נסתיימה בלא־כלום, ולאחר חודשים מספר, באביב של שנת 1929, חזרתי לקלוסובה.

כאשר באתי לקלוסובה בשנית — היתה לי הרגשה כאילו חזרתי הביתה. החברים קיבלוני בחביבות, כאחד משלהם. מחצית השנה הראשונה, שעשיתי בקלוסובה, היתה בשבילי כעין כור־מבחן, וכעת, עם בואי מחדש, נראו לי החיים בקלוסובה טבעיים יותר.

הפעם היתה הרגשתי טובה יותר גם בשל בואן של קבוצות „השומר־הצעיר" ו„גורדוניה" להכשרה בקלוסובה. לרוב היתה לי איתם שפה משותפת יותר מאשר עם ותיקי קלוסובה. אנשי השוה"צ ו„גורדוניה" ידעו עברית, גם דיברו עברית, ותחושתם הציונית נראתה לי ערה יותר.

מן הראוי להדגיש שהיחסים בין רוב החברים בקלוסובה, שראו עתידם בארץ בקיבוץ המאוחד, לבין חברי „גורדוניה" והשוה"צ, היו קורקטיים, תוך הערכה הדדית. אמנם היו ויכוחים רעיוניים, אך היחסים בין אלה לאלה הצטיינו בחברות רבה. אספר בזה מעשה שהיה: בכ' תמוז תרפ"ט (1929), דרשו חברי השוה"צ ו„גורדוניה" וגם חברים אחרים, כמוני, שתיערך אזכרה להרצל. חברי „גורדוניה" והשוה"צ אף דרשו שבאזכרת כ' תמוז ישירו רק „התקוה" ולא ישירו את ה„אינטרנציונל", והנה נמצא חבר שפרץ בשירת ה„אינטרנציונל" בתום האזכרה. אז ראיתי את מרשק פורש לחדר שני — ובוכה. הוא אמר, שהחבר שפרץ את הגדר חילל את שיר ה„אינטרנציונל".

בזמן ההוא, השליח מהארץ היה הח' י. דובדבני, וזכור לי ביקורו אצלנו, בקלוסובה. הוא סיפר לנו על המערכה לעבודה עברית בארץ ועל המכות שספגו פועלים עברים בפתח־תקווה מידי שוטרים בריטים וערבים. ערב זה השאיר בנו רושם רב והגביר בנו את הכרתנו לבוא לארץ כאנשי תנועת העבודה ולהיות מוכנים למערכת כיבוש העבודה בארץ בכל התנאים.

כאשר פרצו מאורעות תרפ"ט בארץ — סערו מאוד הרוחות בקלוסובה. סמוך לכך נערכו אישורים לעלייה. האישורים היו ללא מחיצות בין תנועות, רק לפי הערך האישי של כל אחד מהחברים. אושרתי אז לעלייה גם אני ובחודש דצמבר 1929 באתי ארצה.

בהיותי בקלוסובה לא ראיתי את המשך חיי בארץ בעבודה במחצבה ובנמל, כדוגמת רוב חברי קלוסובה; שאפתי לעבוד בחקלאות ונמשכתי לשדות הרחבים... אך את דרכי בארץ ראיתי במסגרת הקיבוץ המאוחד, ובבואי לארץ הצטרפתי לגבעת־השלושה.

ישראל כץ

עינת, 1975

חלוצי ברסטצ'קה

נולדתי וגדלתי בעיירה ברסטצ'קה, ווהלין, עיירה שהוציאה מתוכה עולים רבים לארץ, החל מהעלייה השנייה ואילך, עיירה שהדיבור העברי נשמע ברחובותיה בפי הנוער יום־יום, עיירה ציונית שיצאו לה מוניטין ברבים והיו שכינו אותה בשם „ירושלים דווהלין".

בעלייה השנייה עלתה מאיתנו לארץ קבוצת צעירים, שקראו לעצמם „עולי בב"ל", ראשי תיבות של העיירות ברסטצ'קה, בורמל ולובצ'ובקה, הסמוכות זו לזו. הפעילים בקבוצה זו היו יוסף וייץ ויוסף קליבנר (עמיעד) ז"ל, כולנו בני משפחה אחת. איתם יחד עלתה גם מרים וייץ, אחות יוסף, אמו של הסופר ס. יזהר.

עליית הראשונים שימשה כאגדה לדור הצעיר שגדל במקום וכולנו ציפינו ליום שבו נוכל גם אנו לעלות לארץ. לאחר שנסתיימה מלחמת העולם הראשונה נפתח אצלנו בית־ספר עברי ורוב הנוער היהודי למד בו. בין המורים שלנו היה יצחק למדן, משורר „מסדה", שהיה בעצמו מראשוני העלייה השלישית.

בשנת 1924 הוקמו בעירנו סניפי „השומר־הצעיר" ו„החלוץ־הצעיר" — ואני החלטתי להצטרף ל„החלוץ־הצעיר". אנו, הנערים, ראינו את עצמנו חברים־אחים לחלוצים הבוגרים, שרק הגיל מפריד בינינו לבינם. מהחה"צ עברתי ל„החלוץ". כל בני משפחתנו היו על סף העלייה. שתי אחיותי כבר נמצאו בארץ. אמי טענה שגם לפני פתוחה הדרך לעלות לארץ, עם כל בני משפחתנו, אך אני רציתי לצאת קודם להכשרה יחד עם חברי ב„החלוץ" לקלוסובה דווקא. בכלל, הגיעה אז הוראה ממרכז „החלוץ" שכל חלוץ חייב לצאת להכשרה, ובלעדי זה לא יעלה אף חלוץ ארצה.

ראשוני החלוצים הבוגרים מבני עירנו שיצאו להכשרה בקלוסובה היו אריה וולטר ויהושע זפרן ז"ל ויצחק ריקין יבל"א. כאשר הגיעו פעם חברים אלה לביקור בבית — הביאו איתם שירים וריקודים מן ההווי הקלוסובאי. אביו של אריה וולטר, ר' בנימין, היה נוסע מפעם לפעם לבקר אצל בנו בקלוסובה והתקשר לציבור במקום והיה דואג לכל החברים, כדאגתו לילדיו עצמו. על קלוסובה שמענו שזה קיבוץ קבוע וחבריו נמצאים בו עד לעלייתם לארץ, וכי העבודה קשה — אך יש חבירות והדדיות המלכדות את הציבור יחד. סיפוריהם של הראשונים על קלוסובה השפיעו עלינו, הצעירים, שנלך בדרכם ועל־כן בחרנו בקלוסובה, אף־על־פי שהחיים בה אינם קלים כלל. אני ורחל סירקיס, רעייתי כיום, היו בידינו אישורים ממרכז „החלוץ" לצאת לחוות הכשרה חקלאית בטראבניקי, קונגרס־פולין, אך העדפנו לצאת לקלוסובה.

בשנת 1928 בא לביקור ב„החלוץ" בעירנו בנימין מרשק מקלוסובה ובחר לנאום בשבת בבית המדרש. רבים באו לשמוע, צעירים ומבוגרים, והוא קרא להורים שיתנו לילדיהם, הבנים והבנות, לצאת להכשרה ולעלות לארץ. האמהות נחרדו לשמע הדברים ומהן אף שפרצו בבכי, כי לא רצו שבנותיהן תצאנה להכשרה. אמה של רחל, רעייתי, הלכה למרשק והבטיחה לו שפע של דברים ובלבד שבתה לא תצא להכשרה. זה, כמובן, לא עזר לה, ורחל יצאה אף היא להכשרה בקלוסובה.

באנו לקלוסובה בראשית שנת 1929, לאחר שהראשונים מבין ותיקי הקיבוץ כבר נמצאו בארץ. באנו אז יחד מברסטצ'קה 9 אנשים והיינו ה„פרקציה" הגדולה ביותר בקלוסובה. ליד תחנת הרכבת פגש אותנו השומר של הקיבוץ, שמנהגו היה לבוא עם בוקר לתחנה ולראות אם הגיעו חלוצים חדשים, והוא הביא אותנו לבית הקיבוץ. בו ביום עשו כביסה („אובורקה" בז'ארגון של חברי קלוסובה), הורידו ואספו את הצפיות מהכריות לכביסה ובו בזמן אף לקחו מאיתנו את אשר הבאנו. בתחילה זה עשה עלינו רושם מדכא, אך עד מהרה עברנו על כך לסדר היום. הליכוד והעזרה ההדדית בין החברים אישרו מה ששמענו קודם על קלוסובה

ונכנסנו גם אנו לתלם. בכלל, הברסטצ׳קאים נקלטו בקלוסובה, בעבודה ובחיים, ללא קושי והיו כ,,בני־בית״ מיד לאחר בואם.

בקבוצת הבאים מברסטצ׳קה הגיעו אז מטעם ,,החלוץ״ יוצאי ,,החלוץ־הצעיר״ ו,,השומר הצעיר״ כאחד. הרגשת כולנו בקלוסובה היתה טובה ולא היתה כל מחיצה בינינו. לאחר זמן־מה החליטה הנהגת ,,השומר־הצעיר״ בפולין להוציא את חברי ,,השומר־הצעיר״ מקלוסובה ולהעבירם להכשרה לחוד, לפלוגת ,,השו־מר־הצעיר״ בהורין. חברי ,,השומר־הצעיר״ יצאו מקלוסובה כשהם מדוכאים, אך מילאו אחר הוראות ההנהגה הראשית שלהם. מרשק בכה על הפילוג, ועל קלו־סובה כולה עבר אז זעזוע גדול.

מאורעות תרפ״ט החרידו אותנו עד היסוד ונשלח אז מברק למרכז ,,החלוץ״, שכל חברי קלוסובה מוכנים מיד לצאת ברגל לא״י. כולנו היינו דרוכים לעלייה, וקינאנו באלה שזכו ועלו לארץ בעצם ימי המאורעות, בתוכם גם מלכה נובוגרוד, בת־עירנו.

בחודש מארס 1930 הגעתי ארצה ונשלחתי לפלוגת חיפה־יגור.

יוסף קליבנר

יגור, ספטמבר 1975

סמורגונאים

סמורגון — עיר נודעת לשם ולכבוד בפולין ובליטא; עיר שהכילה רבבות יהודים, עיר שהוציאה פעילים ולוחמים לתנועת המהפכה הרוסית, עיר שנתנה עשרות ומאות לקיבוצי ההכשרה בפולין ולעלייה לארץ...

לפני מלחמת העולם הראשונה הכילה הקהילה היהודית בסמורגון כ־50 אלף איש, ושני חלקים היו בעיר: האחד — יהודים עובדי אדמה, השני — עובדי בורסקאות ומתקיני מברשות. אלה ואלה היו אנשי עבודה ועמל.

ראשוני העיר היו יהודים ששרתו בצבא ה,,צאר״ ניקולאי הראשון, ולאחר שסיימו שירותם קיבלו חלקות קרקע בסביבות סמורגון והתנחלו שם. יהודים אלה נקראו בשם ,,קרקע׳דיקע״, לפי השורש העברי ,,קרקע״. אלה היו עובדי אדמה, בריאים וחסונים, ואף אבות אבותי נימנו עליהם, על ה,,קרקע׳דיקע״.

הפרוליטאריון היהודי בעירנו הקיף ציבור רב, ומתוכו נהרו רבים לשורות ה,,בונד״ ושאר המפלגות הסוציאליסטיות. כיוון שרבים בעיר היו דוברי רוסית היתה מימרא מתהלכת ברוסיה על סמורגון שתירגומה העברי — בזו הלשון: ,,תחי האות ,,ש״ (את הסמ״ך היו מבטאים אצלנו ב,,שין״, כדרך הליטאים), שסימניה: שמורגון, שבובודה (,,סבובודה״ ברוסית — חופש בעברית), שוציאליזם (סוציאליזם)״.

בימי מלחמת העולם הראשונה, כאשר קרבה החזית לעירנו, הוגלו כל יהודי סמורגון ע״י הקוזאקים לתוך רוסיה, פנימה. העיר חרבה, הקרקעות שממו. כאשר נסתיימה המלחמה חזרנו לעירנו, מי ל,,קרקע״ ומי לבורסקאות. שוב החלה

הפעילות הציבורית להכות גלים בעיר שקמה לתחיה, אך הפעם נוסף גוון חדש; בעלייה השלישית עלו לארץ ראשוני העולים מעירנו. סמוך לכך נוסדו „החלוץ" ו„החלוץ-הצעיר". רבים מהנוער החלו להצטרף ל„החלוץ" והפעילים בתוכנו היו בנימין מרשק וזלמן אלפרוביץ', שניהם — זכרונם לברכה.

מרשק היה בנו של רב בעירנו, יהודי בעל הדרת פנים וזקנו מגודל וכולו אומר כבוד. בהיות המשפחה בגלות, בפנים רוסיה, נהרג האב בימי הפרעות, לעיני בני־ביתו. ממשפחת מרשק חזרו אל עירנו האם, שתי אחיות והבן, בנימין. משפחת אלפרוביץ' היתה אף היא מכובדת בעירנו, והבן — זלמן — התבלט במראהו היפה בין כל הצעירים.

בימי שלטונה של פולין היינו עיר־ספר, ליד הגבול הרוסי, והמשטרה — עינה פקוחה על כל המפלגות בעיר. בפולין כולה קיבל „החלוץ" לגליזציה מאת השלטונות, ואילו בסמורגון לא קיבל הסניף רשיון לפעולה גלויה. מצאנו לנו מקום לפעולותינו באחד מבתי הכנסת; שם היינו מתאספים אחרי התפילה בערבים, בחורים ובחורות יחד, ומרשק עומד וחוצב להבות אש. לעתים היה גם נושא דברו על א"י ועל העלייה לארץ בפני המון יהודים סתם, מקהל המתפללים — בעמדו ליד ארון הקודש.

בשנת 1926 יצאו מרשק ואלפרוביץ' לסמינר „החלוץ" בוואשה ובסיומו נשלחו — הראשון לקלוסובה והשני ל„שחריה". כך נסללה הדרך לפני כל הנוער החלוצי בעירנו. הרוב יצא לקלוסובה.

היינו כולנו בני עמל ממשפחות עובדות, והמעבר לעבודה בקלוסובה לא הכביד עלינו. ידוע היה שהסמורגונאים יוצאים לעבודות הקשות ביותר: ליד ה„דרובילקה", בטעינת קרונות, בסחיבת אבן במחצבה וכד'. חלוצי סמורגון נשלחו הראשונים לכל עבודה קשה ומקובלים כפועלים הטובים ביותר. מקלוסובה ומקיבוצי הכשרה אחרים יצאו רבים מחלוצי סמורגון לארץ.

סניף „החלוץ" בעירנו הכיל בני איכרים ופועלים, אך הצטרפו אלינו גם בני משפחות של סוחרים ואף בני רבנים, מגדולי התורה. ייזכרו פה שמותיהם של שניים: הדסה ועמנואל פלוטקין, בני ר' שמואל אהרן הכהן פלוטקין, הרב דמתא. שניהם היו צעירים נחמדים, פעילים ב„החלוץ", והיו עם הראשונים שיצאו להכשרה בקלוסובה. שם זכו לחיבה ולהערצה ע"י כל החברים; ראו בהם נציגי האצולה התורנית היהודית. הם אושרו לעלייה ויצאו לסמורגון להתכונן לדרך, אך לצערנו נשארו במקום מסיבות שונות ולא זכו להגיע לארץ, ורק שמם ודמותם נשארו חרותים לברכה בזכרונם של רבים מאנשי קלוסובה.

עלייתי לארץ נמשכה 4 שנים. בשנת 1929 הגעתי לקלוסובה, לבשתי בגדי עבודה ונעלתי נעלי־הגומי ויצאתי לעבודה במחצבה, ללא כל בעיות. כעבור שנה אושרתי לעלייה ויצאתי לסמורגון — להכנות לעלייה, אך לא היו סרטיפיק־טים וחזרתי לקלוסובה. בינתיים נאלצתי להתייצב לשרות בצבא הפולני, ורק כשגמרתי בו שרותי, בשנת 1933, עליתי לארץ.

ישראל מגידיי

חיפה, נובמבר 1975

ההימנון והסיסמא

בן־בית הייתי בקלוסובה. באופן פורמלי לא נמניתי על ציבור החברים במקום. אך קשור הייתי בכל נימי נפשי לחברה הקלוסובאית בשנות 1927—9, ומפעם לפעם באתי לשם ושהיתי עם החברים במשך ימים רצופים, והם אף ראו אותי כאחד משלהם.

בעת ביקורי במקום בשנים ההן התבוננתי בחיי החברה הקלוסובאית יום־יום והתרשמתי מדמותה, כגילוי מקורי, מיוחד במינו. ראיתי בה התפרצות מהפכנית של צעירים וצעירות, שחוללו מהפכה בחייהם ורואים את עצמם כנושאי מהפכה עולמית דרך ארץ־ישראל. פעל כאן דחף של נוער חלוצי, המורד במוסכמות ויוצר דפוסי חיים לעצמו כרוחו, ללא כפייה וללא אפוטרופסות מבחוץ. באופן כללי נראתה לי ההברה הקלוסובאית כאירגון אנרכיסטי: אינדיבידואליזם קיצוני, כל אחד — טיפוס מיוחד בפני עצמו, ממוצא שונה ומסביבה אחרת (לדוגמא: מלר ופורציה...), אך האידיאה הציונית־חלוצית והקולקטיב מלכדים אותם יחד. ערך לעצמן קבעו אז הבחורות שנמצאו בקלוסובה. בינן לבין עצמן דיברו רוסית והזכירו לי דמויות רומנטיות של נשים בתנועת המהפכה הרוסית. ההבדל היה בכך, שהבחורות בקלוסובה לא הלכו לתוך העם לתקן חיי אחרים, כי אם באו לכאן להגשים משאת־נפשן בחיי עצמן. אלה היו בחורות בנות 17—18, יוקדות בחלומות נוער, ורק אחת מהן, בעלת חכמת חיים ופרקטית יותר, דאגה ועשתה למען כולן כאמא.

קיבוץ קלוסובה היה אז קיבוץ הכשרה יחידי בווהלין והאופי המהפכני שמצאתי בו כבש את לבי.

אימתי וכיצד נכתב על־ידי השיר, שנתפרסם כהימנון קלוסובה? — הדבר היה בשנת 1928; ישבתי אז בקלוסובה ימים מספר, חייתי עם החברים את חיי המקום בכול, והרציתי לפניהם על נושאים שונים. אחד מאלה היה על הפואזיה האורבאניסטית, שזכה להקשבה רבה מצד החברים; הם, עובדי מחצבה, ראו את עצמם באור עובדי מכונות ותעשייה בכרך הגדול... גמרתי אז בלבי, שעלי לכתוב ולהעניק להם משהו שיתן ביטוי שירי למהותם ולדמותם. באותם הימים חיברתי את השיר על קלוסובה, המלים והלחן כאחד. בראשית היה לנגד עיני הלחן — והוא של הימנון האנרכיסטים ברוסיה, והמלים חוברו בקצב הלחן ההוא...

בערב האחרון לשהותי במקום, בסיומה של אסיפה כללית סוערת, פניתי לחברים ואמרתי: „חבר'ה, עכשיו אשיר לכם שיר". קראתי אז לפניהם את מילות השיר שחיברתי (באידיש) והם למדו לשיר אותו לפי הלחן ההוא ואחר כך פרצו בריקוד סוער, עד שעה מאוחרת בלילה...

בשנות פעולתי ב„החלוץ הצעיר" ו„בהחלוץ" הייתי מחברם של שירים ופזמונים שונים מחייהם של קיבוצי ההכשרה בפולין והם הושרו ברחבי התנועה. בשל כך קרא לי טבנקין: „הטרובאדור של החלוץ". השיר על קלוסובה נתקבל על־ידי חברי המקום באותו ערב בהתלהבות רבה והם שקבעו הלכה לעצמם ולבאים אחריהם: זהו ההימנון של קלוסובה!...

באותם הימים בקלוסובה גם כתבתי „אין קיינעמלאנד", יצירה בפרוזה המשקפת את ההווי הקלוסובאי. לפני נסיעתי מסרתי את כתב־היד למזכירות הקיבוץ — ובידי לא נשאר כל העתק.

פרשת הסיסמא של קלוסובה — „תורת החלוציות העברית אכזרית במעשיותה ונפלאה במהותה" — אף לה היסטוריה מיוחדת.

לעת חנוכת הבית בקלוסובה בראשית שנת 1927 הייתי בווארשה וקיבלתי הזמנה לבוא, אך מסיבות שונות לא נסעתי. חברי הקיבוץ פנו אז אלי וביקשו ממני להציע להם סיסמא שתהלום את בית הקיבוץ בקלוסובה — והעברתי להם במכתב מיוחד את הסיסמא הזאת. הסיסמא נראתה להם והם רקמו את המלים באותיות של זהב על רקע של בד אדום ותלו אותה על קיר בחדר האוכל. עד היום לא ידוע לי ולא זכור עמי מהיכן לקחתי את הסיסמא הזאת. לי נראה היה אז, שראיתי פסוק זה באחת מיצירותיו של ברנר והייתי בטוח שאמנם שם מקורה, עד כדי כך, שכאשר שאלוני חברי קלוסובה מהיכן נלקחה סיסמא זו עניתי להם שהיא של ברנר.

בשלהי שנת 1933, לאחר שביקר ברל כצנלסון בקיבוצי ההכשרה בפולין, נתקיימה ב„הכובש" בכפר־סבא ישיבת המזכירות המורחבת של הקיבוץ המאוחד ובה מסר ברל על ביקוריו ועל התרשמויותיו. בדברי ברל נשתמעה אז ביקורת על סיסמא זו וטען שהרושם המתקבל הוא: „מרבה אכזריות — מרבה חלוציות". הוא שאל אז בפומבי: „מי חיבר סיסמא זו?" — ומרשק השיב: „ברנר". על זה אמר ברל: „אפשר, אך העניין טעון עוד בדיקה". לאחר הישיבה ניגשתי אל ברל וסיפרתי לו שאני אשר מסרתי סיסמא זו לאנשי קלוסובה ואינני זוכר מאין לקחתי אותה, אך נדמה לי שהיא מכתבי ברנר. על זה ענה לי ברל: „עד כמה שאני מכיר את כתבי ברנר — אין שם פסוק כזה וגם לא יכול להיות..."

על־כל־פנים, בשעה שהעברתי לחברי קלוסובה, לחנוכת הבית, את הסיסמא — נדמה היה לי שהיא ברוחו של ברנר, אך לאחר הספק האמור נשאר שם יוצרה גם אצלי אפוף תעלומה ואלמוניות עד היום הזה.

א. גוברמן

רמת־הכובש, אוגוסט 1975

מן ההווי

(רשימות)

כולם חזרו...

ה„דרובילקה", היא מכונת החצץ — לא דבר של מה־בכך; היה זה מקום חשוב ואנחנו חדרנו לתוכו והקיבוץ הוכיח את עצמו בעבודה בו. כאשר ירד מספר האנשים בקיבוץ נתמלאנו חששות, אם נוכל להחזיק בכל העמדות שכבשנו במחצבה. ידענו שהן צריכות להישמר למאות חלוצים שצריכים לבוא, אך במשך הזמן חשנו שהמאמץ הוא למעלה מכוחותינו.

בערב התקיימה אסיפה כללית, שנמשכה עד השעות הקטנות של הלילה. על

הפרק: האם להמשיך בעבודה ב„דרובילקה" — או לא? הוויכוח לא התנהל בין איש לרעהו, כי אם היה זה מאבק פנימי של כל אחד מאיתנו עם עצמו. לבסוף נפלה ההכרעה, אשר אמרה שלא יעמוד בנו הכוח ויש לעזוב את ה„דרובילקה". אחר ההחלטה באה שתיקה, כתוצאה ממועקה כבדה שהשתלטה עלינו — ופתאום קמנו כולנו כאיש אחד ונסגר המעגל ב„הורה" סוערת...

„סידור העבודה" למחרת היה כבר מסודר בלי ה„דרובילקה" ופה קרה דבר בלתי רגיל: כאשר נשמעה הצפירה ל„דרובילקה" באותו בוקר, אחרי ההחלטה שאין בנו יותר הכוח להחזיק בה — איש לא נדבר עם רעהו, אך כולם חזרו ל„דרובילקה", איש איש למקומו...

חציץ ונפגע...

ד"ר יצחק שיפר, עסקן נודע ביהדות פולין וציר ה„סיים" הפולני, הגיע פעם לביקור בסארני, בשליחות ציבורית-מדינית. מסארני לקלוסובה מובילה שלוחה של רכבת, מרחק של 20 רגע בנסיעה. ד"ר שיפר, בחיצוניותו „דאנדי" בריטי, לבוש כהלכה ומגולח למשעי — החליט אז להקדיש מזמנו הפנוי שעה-שעתיים להצצה חטופה בקיבוץ קלוסובה, ששימעו הגיע גם אליו.

ד"ר שיפר הגיע אלינו, הלך למחצבה וניגש ל„דרובילקה" — לראות אותנו בעבודתנו, אכל איתנו ארוחת ערב — ונשאר להיות עמנו באסיפה, שהתקיימה באותו ערב. אחרי האסיפה — ריקוד „הורה" — והוא בתוך המעגל, רוקד כחסיד נלהב...

בבוקר הקיץ משנתו בשעה מאוחרת ורץ מיד למחצבה, להיות עם החבר'ה בעבודה. ושוב חזר איתנו בערב, אכל, וכאשר היה עייף — הלך לנמנם קימעא, אך ביקש מאיתנו להעירו משנתו אם תהיה שוב אסיפה כללית. וכה שקע בשינה עמוקה עד שעות הבוקר.

תפסנו שהעניין מתחיל להיות מסובך: הוא — ציר ל„סיים" ואיש ציבור רב-פעלים, הוא לא יכול להיעלם סתם ככה...

לפני צאת הרכבת לסארני ניגשנו להעיר אותו והסברנו לו בכל האדיבות שאנו מוכנים ללוות אותו לרכבת. הוא לא השיב כלום. קם והלך אתנו, וכל אותם הרגעים שהלכנו איתו, עד בואנו לתחנה, יכולת לקרוא מעל פניו שאלת-תמהון אחת הבוקעת מעמקי נפשו: „מה, בעצם, קרה אתי כאן?..."

משה פורציה

יגור, 1962

דז'ובה

מעל לכל עמלי המחצבות והמגרשים התנשאה תמיד, כפגע רע, דמותו המאיימת של דז'ובה. כחרב המתהפכת מעל ראשי החוצבים והפועלים, הוא הטיל חתיתו על הכל בשפמו האדיר, במגפיו המבריקים ובשוטו אשר מתחת לבית-שחיו.

אגדות שונות ומשונות, אשר לפעמים גבלו במיסתוריז, התהלכו, כרוחות רעות, על מהות הברנש הפוחז הזה, אך שני דברים היו ברורים מעל לכל ספק: שהוא אחד משרידי „הקטורז׳ניקים" המפורסמים מאז ימי ה„צאר" — ושהוא השוט המונף על ראש הפועלים, מטעם, מכשיר להפחדה, לדיכוי ולניצול מקסימלי של העובדים.

יום אחד, בראות גיבורנו זה שחומר־הפיצוץ אשר הושם למעלה, על ראש ההר, אינו מתפוצץ כה מהר, עלתה חמתו, תפס בשוטו, ובקללות נמרצות פרץ ורץ אל הקיר התלול, בו הוטמן אבק השריפה.

„אני אראה לכם, עצלים" — צווח — „אלמדכם פרק בעבודה, כלבים ארורים!", ובריצת־אמוק הסתער למעלה אל ראש ההר.

עיני כל הפועלים עוקבות בחרדה אחריו, והלה, על כנפי הזעם והנקם, נישא ועולה אל מקום המוקד.

רגעים מספר — ודז׳ובה על המקום. הגיע, ו... טרח! חזיז ורעם, אש ותמרות עשן — ודז׳ובה, ידיו ורגליו פרושות, מתרומם, כעל כנפי־נשרים, במגפיו המבריקים ועולה מתוך האבק והעשן אל־על. עשה סיבוב מלא, התהפך — וצנח מטה מטה אל עמקי המחצבה — לנצח.

למחרת, ערב יום־הכיפורים תרפ"ח, יצאנו עם כל פועלי הסביבה, להלוויית המת. והנה, דווקא „הגויים", אלה שהיו עיקר הסובלים מדז׳ובה, תבעו שמרשק יספיד אותו, והוא נענה לבקשתם, ועל קברו, בין המוני רוסים, אוקראינים ופולנים, שאג ברוסית: „על מה נפל דז׳ובה?..."

שלמה קנטור

קלוסובה, 1928

מעשה שהיה

אני חניך „השומר־הצעיר". בשנת 1929 לא היו מקומות הכשרה משלנו במספר מספיק, לכן נשלחתי לאחת הפלוגות של קלוסובה, לא הרחק מהגבול הרוסי. עבדנו ביער בכריתת עצים. אמנם העבודה לא היתה קלה, אבל מבחינה כלכלית ותנאי הדיור מצבנו היה יותר טוב מאשר בקלוסובה. הרבה זמן לא שהיתי בפלוגה זו, כי הועברתי להכשרה של „השומר־הצעיר" במלינסק.

מתקופת הכשרתי בקלוסובה זכור לי במיוחד המקרה הבא, מעשה שהיה אתי.

בהיותי בפלוגה חליתי וקיבלתי חום גבוה והעבירו אותי לקלוסובה. מרשק קיבל אותי, השכיב אותי במיטתו ומדד לי את החום בפיו על מצחי. מיד קבע שיש לי 40 מעלות חום. עם כל טרדותיו חיכה ע"י המיטה ולא זז עד שרופא בא בכדי להגיש לי עזרה ורק אז התפנה שוב לעיסוקיו.

אליעזר פלג

קיבוץ שריד, 1975

„אין קיינעמלאנד"

(קטעים)

קול ההברה על „קיינעמלאנד" היה מהלך בסביבה הקרובה ולעתים היה מתפשט ומגיע אף למקומות רחוקים, אך לאיש לא היה נהיר פשר־דבר, איש לא ידע מה טיבם של בני המקום — שהוא־לא־מקום, אילו הם עיסוקיהם ומהו משלוח־ידם. אירע, ומישהו נקלע לשם, מציץ ושב על עקביו — ואותו איש אחוז התפעלות ומפטיר: — הו, הו, הו! — ולא ידע איש טעם רוממות רוחו, ואם אמנם יודע הלה מה נעשה במקום־שהוא־לא־מקום זה.

על דבר השם גופא היו מהלכות סברות מסברות שונות. לפי גירסה אחת — „קיינעמלאנד", פירושו שהמקום אינו של אף אחד; בעלי־בתים לא ייזכרו ולא ייפקדו בו; איש הישר בעיניו יעשה, מה ואיך שליבו חפץ, ואין איש מוחה בידו. רצונך לעבוד — עבוד; לא רוצה — לא צריך; רוצה לישון — תישן לך; לא רוצה — אל תישן, רצונך לנסוע — סע בשלום. איש אינו שואל אותך: בן־אדם, מי אתה, מאַין באת, מה רצונך — פשוט מאוד, אין זה נוגע לאיש. על פי גירסה אחרת — „קיינעמלאנד", משמע: בארץ זו לאיש אין כל מאומה, ומה שמצוי בה אף זה אינו נכס של אדם אחד, אלא של כל־כולם. ואם רוצה מאן־דהוא ליטול מה שיש — הוא בא ונוטלו.

ברם אנשי־„קיינעמלאנד" טוענים, כי השם מקורו בתיבה העברית „קונם" — נדר, כלומר: זו ארץ שמטילה נדר, מעין מעשה־כשפים, על כל מי שבא במחיצתה ואינה מניחה לו לצאת. אפילו הוא עוקר עצמו מתוכה, לכורחו הוא שב. מכושף הוא המקום והוא מושך כל איש לעברו. כך, על־כל־פנים, טוענים בני המקום, ואנו, מי אנו שנטיל ספק בדבריהם?!

על הנעשה ב„קיינעמלאנד" — גם על כך נפוצו גירסאות שונות. יש אומרים, כי בני החבורה מכשירים עצמם להפלגה לפאלעסטינע. ברם הכול הטילו ספק בכך. הרי כמה וכמה שנים ה„קיינעמלאנד" נודע לשם, ועד עתה לא נודע על איש שהפליג משם לפאלעסטינע...

יש אומרים, כי החברה שם עד כדי כך אחוזי טירוף שהם מרקדים ומקפיצים איברי־גופם ללא הרף יומם ולילה. קשה לדעת אימתי יש סיפק בידם לחטוף נגיסה כלשהי, או לחטוף תנומה, שלא לדבר כבר על עבודה. על מה ולמה נאריך בדיבור, מוטב שנאמר בקיצור: איש אינו יודע לאשורו — מה הולך שם...

כפי שאתם רואים אותי — אני הנני יהודי בעל־חוטם, חקרן, נהנה מההולך סביבי. אמרתי איפוא בלבי: יעבור עלי מה — אגש לשם ואראה במו עיני מה עושים שם. וכך הווה, אומר ועושה, ומה שהעליתי אנסה למסור בזה.

„לקיינעמלאנד" הגעתי בשעה אפרורית, שעה שלא יום ולא לילה. עוד מרחוק נישאו לאוזני קולות מקורעים ומקורטעים. נכנסתי פנימה, ומה עיני רואות? — סמרטוטים בלויים מכוסי בוץ, אט־אט הם מתגלפים כדמויות בני־אנוש סבוכים כפקעת — אנדרלמוסיה; מתוך פקעת זו מתאידת, כביכול, נהימה מטושטשת. חגה־חגה פקעת זו ללא קץ יומם ולילה: באוכל ובעבודה, באור ובחושך; קורה, וברנש מזנק לפתע לתוך החדר, רעב הוא ככלב ופושט ידו

לפרוסת לחם, והנה נתקל הוא בפקעת־האנדרלמוסיה ומיד הוא סבוך בה, נתון בפנימה וכבר הוא שכח על רעבונו ועל האוכל.

באישון לילה מתרומם לפתע בחור ממשכבו, משפשף עיניו ומטיל עצמו לתוך הפקעת. לא אחת הייתי משגיח בבחור, המחזיק פת־לחם, פיו פעור, משל שכח לסיים את מנת האוכל שלו; או מישהו אוחז במכנסיו המשולשלים מעט והוא נראה כאילו הפסיק באמצע...

נעמדתי מן הצד, מסתכל היטב בפקעת מבולבלת זו, רציתי לתפוס את הבלתי־שכיח בה — והנה קרב אלי בחור בעל־גוף ובעל־קומה וסוחב אותי, באומרו:

„בראטקו (אחא), מה פערת כל כך רואותיך? האם המרקדה אינה נושאת חן בעיניך?"

תוך כדי דיבור הוא מטיל אותי היישר לתוככי הקלחת. בכוחותי האחרונים היצלתי את עצמי.

נראה לי כי אותו בחור היה היחיד שהבחין בי, כי אני זר במקום. לא כן כל השאר. הללו, אפילו הם מתגוררים זה שנים ב„קיינעמלאנד", חשבוני כאחד מאנ"ש. אחד מהם הסביר לי זאת בזו הלשון:

„אצלנו, בראטקו מוי (אחא שלי), עליך להבין, הסדרים אינם כמו הסדרים אצלכם, בעברו האחר של העולם. אצלכם שם, בבוא אדם זר תיכף ומיד אתם מקיפים אותו וחוזרים ומקיפים אותו בשאלות משאלות שונות: מי אתה? מה מעשיך? אצלנו — שאני; אצלנו ווסיו ראוונו (היינו הך): אדם זר — כאדם משלנו. רצונך להילוות אלינו — בוא; לא רוצה — נאפליעוואַט (לא איכפת), ואין זה כלל עסקי אם אתה הנך כאן מזמן או לאו; וואַט טשטאַ (ככה זה)."

ראיתי שממנו לא אשכיל להגיע לפשר דבר; גמרתי אומר לפנות לקבוצת בחורים שרעשו וטילטלו ידיהם — רציתי להקשיב לשיחם ושיגם. לומר את האמת — העליתי חרס. — — —

„העיקר הוא בבנייה וביצירה, היצירה של האדם. העיקר הוא האדם, העם, הכלל, המחדש, הנעלה, המהפכני, העקבי — — —" כך הדהיר עצמו בדברים אחד מהם, עד ששוב לא יכולתי לשמוע.

— מהו המשטר הסוציאלי אצלכם ב„קיינעמלאנד"? — שאלתי.

— „אנו עוקרים מן השורש הרגלים מושרשים ויוצרים תחתם יחסים חדשים בקרב בני אנוש. העיקרון שלנו הוא — חופש ודרור לכל שנברא בצלם. איש איש רשאי לעשות כל שליבו חפץ ובצורה הנראית לו. רוצה לשים מנעליו על ראשו ומגבעת־צילינדר על רגליו — שרוי לו; איש לא יאמר לו דבר. בדרך כלל, אסור לך לומר למישהו — מה אתה עושה; הכול אחוזים קורי שינה — ואם אחד מן החבורה מתחשק לו לזמר — הוא מזמר לו להנאתו. רוצים הכול לעיין בספר, והוא חפץ לרקד — הוא מרקד. זה כותב, זה מדבר, זה צועק ככרוכיה — מה שמתחשק לו לאדם הוא עושה: חופש הפרט. כל אלה בתוכנו פנימה — לנסוע מכאן, זה לא, זה אסור, אפילו דוחק בו הדבר מאוד, אפילו זקוק הוא בהחלט לכך; אפילו עתיד הוא ליפול למשכב אם לא יסע, זה, לא — באל"ף רבתי. הכול רשאי הנך לעשות כאן בתוכנו; ללכת מכאן — ניעלזיא (אסור)."

— מה הנכם אוכלים? — יריתי שאלה נוספת.

— „בזאת איני בקי כלל, לכך יש מטבח, והוא יודע".

— והיכן אתם לנים?

— „יש דואג לכך והוא כבר מרדים את כל החברים. אצלנו העניינים מסודרים בזה האופן: לכל תפקיד נועד אדם ועליו מוטל לטכס עצה, כיצד למלא תפקיד זה".

„רוצה כבודו — הוא פונה אלי בידידות — אראה לו את המזכירות שלנו ובינות לניירות יהיה לאל ידו לקרוא הכל מה שמתארע אצלנו; אמנם כן, אני הנני המזכיר — — —"

תוך כך הוא אוחז בי ומוליכני לתיבה גדושה ומלאה ניירות והשאירני לבדי נובר בניירת.

לעיני התגוללה ערימה של קרעי ניירות שונים, בלויים ומוכתמים. נראה כי זוהי תיבה, בה משליך כל חבר פיסות נייר שכבר אינן שמישות לו. פישפשתי בין הניירות ומצאתי בהם מכתבים של הורים, של אבא־אמא, איגרות של חברים, חשבונות, גזירי עתונים. ובתוך ערימת ניירות השגחתי בקרעי דפים, יומנו של חבר.

הרבה יגעתי וטרחתי עד שעלה בידי לאחות את הניירות הפזורים, והנה אני מביא קטעים מספר מאותו יומן:

יומי הראשון — היום באתי ל„קיינעמלאנד". נכנסתי וצרורי בידי. הנחתי אותו בפינה, הסרתי את כובעי ואת מעילי. איש לא פנה אלי לשאול — מי אני ומאין באתי. התיישבתי על ספסל והייתי יושב עליו כל אותו לילה. משהו מוזר כאן; אימתי ישנים האנשים? כל הלילה היו ישובים, מזמרים ומרקדים. מניין בא להם כה הרבה כוח?!

יומי השני — זה היום השני שלא טעמתי מאומה. משום מה איש אינו קורא לי לגשת לשולחן לאכול משהו. איש אינו מגיש לי... רואה אני על השולחן לחם וכל אחד ניגש ונוגס, אך אני מתבייש. היום פניתי למישהו בשאלה: „מיהו כאן המנהל — בידי מכתב אליו מן המרכז". תקע בי הלה את רואותיו ופרץ בצחוק עד שהתחלחלתי; — „איזה „פראייר" [איש זדון ערמומי]" — הפטיר. יותר לא שאלתי.

אתמול הינחתי את תיבתי, תליתי את מעילי ואת כובעי — והיום לא מצאתי דבר. אני נבוך. איני יודע מה עושים. כל מי שאני שואלו, אולי ראה את כובעי — צוחק לי.

שבוע ימים — אני כבר מקצת בן־בית ב„קיינעמלאנד". מרקד כבר עם כל החברים; אוכל בצוותא־חדא עמהם; זה טוב מאוד. אמנם איש אינו יודע את שמי, מי אני, מה מעשי כאן. איש אינו שואל, אבל אני מרגיש עצמי מעורה. היה זה ביום השלישי, בעת הריקוד — נסחפתי לתוך המעגל והייתי מחולל יחד עם כולם. אחרי כן ניגשתי לשולחן, אכלתי כמו כולם וכך התחלתי חש עצמי כמו בבית.

עשרה ימים — טוב, טוב מאוד, ב„קיינעמלאנד". כל העת אני מרקד ומקפץ. הנני כאן כבר 10 ימים, אבל אף פעם אחת לא עבדתי. אפשר והייתי כן יוצא

פעם לעבודה, אך איש אינו אומר לי דבר. בין כך ובין כך, לא כולם הולכים לעבוד. כל עת תמיד, כדי מחציתם נותרים בבית. שמא הם חולים. כדאי לשאול את מישהו. בדרך כלל אני חש עצמי בטוב, טוב מאוד, רק בדבר אחד קשה — בשינה, אבל, אין דבר — — — —

קלוסובה, 1928 **א. גוברמן**

זוטות

א. מן המילון של קלוסובה:

„משק" — כך נקרא מחסן הבגדים.

„אובורקה" — עבודות נקיון וסידורים בבתי המגורים.

„יומפום" — ביש־גדא, טפשון, כינוי ל„ירוק", לחבר חדש.

„פרובלם" — זוג בעתיד.

„אסור" — סדין המפריד כמחיצה בין חדר הבחורים לבין חדר הבחורות; אזהרה לבחור ברגע מסוים לבל „יציץ" לעבר המקום שבו בחורה עומדת להחליף בגדיה...

„טאגוש" — גרדת, מחלה נפוצה בקלוסובה ובקיבוצי ההכשרה, עקב תנאי הצפיפות בדיור.

ב. ראשי תיבות: מרשק — מ'ורנו ר'בנו ש'מע ק'ולנו.
קלוסובה — ק'יבוץ ל'חברים ו'לחברות ס'ובלים ו'עובדים ב'חברה ה'חדשה.

ג. נוסח של קבלת־פנים לחבר חדש שבא לקלוסובה:

„חבר, בעירכם עוברת רכבת או זורם נהר — ולמה לא היפלת את עצמך לשם לפני בואך לכאן?"

הכוונה היתה לבחון את כוחו ואופיו של החבר החדש; אם לא יגלה סימני חולשה ולא ישוב מיד על עקבותיו — סימן הוא לו שיעמוד בתנאים הקשים של ההכשרה והוא משלנו...

י. י.

הבה נשירה

מאוצר השירה הקלוסובאית — מקור ותרגום

מאידיש לעברית — חנה רביד (גליל־ים)

מורכבת מאוד המשימה לתרגם פזמוני קלוסובה, אשר חותם הספונטניות טבוע בהם.

אנשי קלוסובה, אשר הכריזו על עצמם כעל „בני־הפקר", התירו גם לשיריהם מעין חיי־הפקר; מכל הבא בשורה נטלו — „סלנג" קיבוצי, מילה רוסית או פולנית, ניב עברי, אידיש עממית ליד ביטוי ספרותי־פיוטי פה ושם.

הפזמונים שלפנינו נולדו בעבודה, בשעת האכילה, במפגשים של החבר'ה. המודעות לכך מחייבת את המתרגם להישאר קרוב מאוד לכתוב על כל תכונותיו, לחוש את ההווי בו הושרו השירים, ליצור אותם מחדש מתוך אותו הווי ולשמור על חייהם המקוריים בשפה האחרת.

ח. ר.

שפעט באנאכט

שפעט באַנאַכט, אויף דער נאַרע
לייג איך מיר אַוועק די ביינדעלאַך, די דאַרע;
וואַך מיין האָפענונג אין מיין הערצן,
אַז אין ארץ וועלן מיר זיין אין קערצן.

אַזוי ווי מיר זענען פון באַן אַראָפּגעקומען,
האָבן אונז חלוצים מיט „שלום" אויפגענומען.
וואַך מיין האָפענונג — — —

אין דער פרי עסן מיר טיי מיט ברויט,
אַז מיר גייען אין קאַריער * זעען מיר זיך מיטן טויט.
וואַך מיין האָפענונג — — —

אין קאַריער טוט מען וואַרפן שטיינער פון די ווענט,
אַז איך נעם אַ קוביק צעקאַליטשע איך מיר די הענט.
וואַך מיין האָפענונג — — —

אַ טייל חברים טוען די פיס ברעכן.
אַ טייל חברים טוען די ביינער שטעכן.
וואַך מיין האָפענונג — — —

* „קאריער" — משמעו בפולנית מחצבה בעומק.

די חברים ווילן אין א צווייטן קיבוץ פאָרן,
אָנישט וועלן זיי האָבן אָפּגעהאַקטע יאָרן.
וואָך מיין האָפענונג — — —

די חברים טוען אין מועצה שרייבן,
אַז זיי ווילן אין אַ צוויטן קיבוץ זיך איבערקלייבן.
וואָך מיין האָפענונג — — —

בעטי** טוט דאָך שרייבן, אַז עס וועט זיין בעסער,
דערוייל ווערט די פּלאָג אַלץ גרעסער און גרעסער.
וואָך מיין האָפענונג — — —

חברים, איך בין זיכער, עס וועט טוען באַנג,
ווייל אַ טייל חברים זענען שוין קראַנק.
וואָך מיין האָפענונג — — —

שולדיק זענען דער מרכז און די מועצה,
ווייל זיי געבן נישט קיין גוטע הספקה.
וואָך מיין האָפענונג — — —

געבענטשט האָט אונז בעטי מיט חברות א טוץ,
זיי גייען צום חצץ און ברענגען אַ קליינעם נוץ.
וואָך מיין האָפענונג — — —

(קלוסובה, 1925, המחבר — אלמוני)

תרגום:

מאוחר בליל

עלי הדרגש, לאחר חצות
אניח ,אחלוץ עצמותי הלאות;
היי נא ערה, תקוותי שבלב
כי יום העלייה הולך וקרב.

כאשר ברכבת הגענו הלום
קדמונו חלוצים בברכת שלום.
היי נא ערה — — — —

** בטי — בתיה בנדרסקה, עמדה בראש המועצה הגלילית של „החלוץ" בווהלין.

בלחם ותה נסעד את לבנו,
אל ה„קארייר" נצער והמוות לעינינו.
היי נא — — — — —

ב„קארייר" יטילו אבנים מן הקירות.
אני נוטל קוביה ופוצע אצבעות.
היי נא — — — — —

יש חברים החשים פיק ברכיים,
יש מתענים בשברון מתניים.
היי נא — — — — —

לקיבוץ אחר רוצים הם לנסוע,
אחרת, אומרים הם: תמנו לגווע.
היי נא — — — — —

אל המועצה יריצו מכתבים,
לקיבוץ אחר לעבור מבקשים.
היי נא — — — — —

ובתיה כותבת כי הכל עוד ישתפר,
אך הפגע גדול מיום ליום יותר.
היי נא — — — — —

בטוחני, חברים, שאחר כך תתחרטו,
כי רבים מאתנו כבר קרסו, חלו.
היי נא — — — — —

בכל אשם המרכז, אשמה המועצה,
כי אינם נותנים אספקה טובה.
היי נא — — — — —

זיכתה אותנו בתיה בחברות תריסר,
הולכות הן לחצץ, אך תועלתן — מיצער.
היי נא — — — — —

„סתם חלוץ"

התדע מה אנוכי,
התדע מי אני ?
אני לא שומרניק
וגם לא גורדוני,
וגם לא מושבניק
ואף לא איש קיבוץ.
התדע מה אנוכי ?
— אני סתם חלוץ.

התדע מה אנוכי,
התדע מי אני ?
אני לא אינטליגנטן,
וגם לא המוני
וגם אינני „יסטן" *
ובלי ספציפיות.
התדע מה יש אתי ?
— פשוט חלוציות.

סתם חלוץ, סתם חלוץ,
לבי לך מה ידאב,
המפלגות, הארגונים
צועקים לך : הב, הב !
הכן פלוגות, הכן קבוצות
ואנחנו נעבוד שם ;
השכם כוף, העול העמס,
כי אתה רק חלוץ־סתם.

(1926, המחבר : א. גוברמן)

* כלומר : בלי „איזמים".

נאַר וואָס זענען מיר געקומען

א גאנצן טאָג האקן מיר די שטיינער,
ס׳קומט ביינאכט ברעכן אונז די ביינער;
עסן גיט מען אונדז אויפן שפיץ מעסער,
מ׳זאָגט אונדז צו, ס׳וועט ווערן בעסער.
טשירי־בירי־באם

אַ גאַנצן טאָג גראָבן מיר גריבער;
ס׳ קומט באַנאַכט וואַרפט אונדז אין פיבער.
נאָך וואָס זענען מיר אַהער געקומען,
אַז טויט־שוויס זאָל פון אונדז רינען? —
טשירי־בירי־באם

שלאָפן, שלאָפן מיר אין די באַראַקן,
עס פייפט דער ווינט, עס טוט אַלץ קנאַקן,
אָן מאַטראַצן און אָן בעטן,
ס׳איז נישטאָ אַ גראָשן אויף סיגאַרעטן.
טשירי־בירי־באם

(נוסח אחר:
ווינען ווינען מיר אין פּאַלאַטקעס,
נישאָ קיין הויזן, נישטאָ קיין גאַטקעס,
נישטאָ קיין קישן, נישטאָ קיין בעטל,
נישטאָ קיין געלט אויף סיגאַרעטן).

(קלוסובה 1927, המחבר: אלמוני)

תרגום:

למה, למה לכאן הגענו

יום תמים באבן נחצוב,
עם בוא הליל עצמותינו מכאוב;
לחם צר אנו אוכלים,
אומרים כי ייטב ברבות הימים.

בורות נחצובה כל ימינו,
עם ליל הקדחת תרקיד עצמותינו;
למה, למה לכאן הגענו,
לזיעה ולפרך גופנו נתנו? — — —

בצריפים עם ליל ננוח,
הכל חורק, שורקה הרוח;
אין מזרן ואין מיטה,
אין סיגריה בפרוטה.

(נוסח אחר:
שכון נשכון באוהלים,
אין מכנסיים, אין תחתונים,
לא כרית ולא מיטה,
לא סיגריה בפרוטה).

חתונה בקלוסובה

בקיבוץ קלוסובה,
בזמן מן הזמנים,
ובלי רב וחופה —
במהרה מתחתנים.

בפלוגה יצאתי,
אני ובחורה,
ולאחד החברים הודעתי,
שהערב החופה — — —

(המחבר: א. גוברמן, לאחר החתונה
הראשונה בקלוסובה, 1927)

פון קלוסובה ביז שחריה

א

פון קלוסובה בין שחריה,
אוי וואס הערן מיר אייך?
גרייטן מיר זיך צו דער עליה —
און מיר לאכן פון אייך!

ב

מיר טראָגן קלעצער, האקן שטיינער,
אוי וואס הערן מיר אייך?
און מיר קריצן מיט די ציינער —
און מיר לאכן פון אייך!

ג

נישט דערשלאפן, נישט דערעסן,
אוי וואס הערן מיר אייך?
טאטע־מאמע לאנג פארגעסן —
און מיר לאכן פון אייך!

ד

אנגעטון אין בלויזע לעכער,
אוי וואס הערן מיר אייך?
טרינקען מיר פון יוגנט בעכער —
און מיר לאכן פון אייך!

ה

הפקר יונגן, הפקר מענשן,
אוי וואס הערן מיר אייך?
און מיר דארפן קיינעמס בענשן —
און מיר לאכן פון אייך!

ו

אויסגעשפיגן פון זיך די זארגן,
אוי וואס הערן מיר אייך?
אנגעטרונקן מיטן בלויען מארגן —
און מיר לאכן פון אייך!

ז

צונויפגעגאסן גוף מיט רוח,
אוי   וואס הערן מיר אייך ?
טראָגן מיר זיך ווי א רוח —
און מיר לאכן פון אייך !

ח

און מיר טאנצן און מיר פליען,
אוי וואס הערן מיר אייך ?
און די הערצער ביי אונז גליען —
און מיר לאכן פון אייך !

ט

אויסגעביינקט צום צוקונפט־לאנד,
אוי וואס הערן מיר אייך ?
פלעכטזשע, חבר, האנט־צו־האנט —
און מיר לאכן פון אייך !

י

רוף צום אומרוה דיינעם, שריי :
אוי וואס הערן מיר אייך ?
אם לא עכשיו, אימתי ? —
און מיר לאכן פון אייך !

(1928, המחבר : א. גוברמן)

תרגום:

מקלוסובה עד שחריה

א

מקלוסובה עד שחריה —
מה לנו ולכם ? —
ניכון לעלות באין מפריע
ונצחק לכולכם.

ב

נישא קורות בזיעת אפיים,
מה לנו ולכם? —
נחצוב באבן, נחרוק שיניים
ונצחק לכולכם.

ג

חסרי שינה ורעבים אנחנו —
מה לנו ולכם? —
את אבא־אמא מזמן שכחנו
ונצחק לכולכם.

ד

טלאי וקרע הבגדים —
מה לנו ולכם? —
נשתה מכוס הנעורים
ונצחק לכולכם.

ה

בני־הפקר — הפקר ופרך —
מה לנו ולכם? —
לא נשאל ברכה לדרך
ונצחק לכולכם.

ו

דאגות מלב עקרנו —
מה לנו ולכם? —
מתכלת בוקר השתכרנו
ונצחק לכולכם.

ז

חד הם לנו גוף ורוח —
מה לנו ולכם? —
נתנשא כמו הרוח
ונצחק לכולכם.

ח

ונעופה ונרקודה —
מה לנו ולכם ? —
כי ליבנו כיקוד הוא
ונצחק לכולכם.

ט

לארץ המחר כמהים —
מה לנו ולכם ? —
יד ביד שלבו, אחים,
ונצחק לכולכם.

י

קרא לסער, זעק בלי די —
מה לנו ולכם ? —
אם לא עכשיו אימתי ? ! —
ונצחק לכולכם.

טאכטער געטרייע

ווו ביסטו געווען,
ווו ביסטו געווען,
זאָגזשע מיר טאָכטער געטרייע ?
— אויף הכשרה,
אין קיבוץ קליאָסאָווא,
מאַמע, ס'איז געווען אַ מחיה !

וואָס האָסטו געטאָן,
וואָס האָסטו געטאָן,
טאָכטער מיינע, געטרייע ?
— געטאסקעט האָב איך שטיינער,
צעטראָסקעט מיינע ביינער,
מאַמע, ס'איז געווען אַ מחיה !

וואָס האָסטו געגעסן,
וואָס האָסטו געגעסן,
זאָגזשע מיר טאָכטער געטרייע ?

— קאַרטאָפל פון דעם וואָגן,
אַ תל געמאַכט דעם מאָגן,
מאַמע, ס'איז געווען אַ מחיה!

וואָס האָסטו געטרונקען,
וואָס האָסטו געטרונקען,
זאָגזשע מיר טאָכטער געטרייע?
— שוואַרצע קאַווע, טיי,
איז געווען אַז אך און וויי,
מאַמע ס'איז געווען אַ מחיה

ווו האָסטו שפּאַצירט,
ווו האָסטו שפּאַצירט,
זאָגזשע מיר טאָכטער געטרייע?
— אויף קלעצער און אויף באַלקעס,
מיר זענען געוואָרן קאַליקעס,
מאַמע, ס'איז געווען אַ מחיה!

און ווו ביסטו געשלאָפן,
און ווו ביסטו געשלאָפן,
טאָכטער מיינע געטרייע?
— אויף אַ בוידים היי, היי,
מיט חלוצים צוויי, צוויי,
מאַמע ס'איז געווען א מחיה!

(קלוסובה 1928, המחבר: אלמוני)

תרגום:

בתי, בת חמודות

היכן זה היית?
היכן זה היית? —
ספרי נא לי בתי, בת חמודות.
— הייתי בהכשרה,
בקיבוץ קלוסובה (מ ל ר ע);
היה זה מחיה נפשות.

מה זה שם עשית?
מה זה שם עשית? —
ספרי נא לי בתי, בת חמודות.
— אבנים גררתי,
עצמותי שיברתי;
היה זה מחיה נפשות.

מה זה שם אכלת?
מה זה שם אכלת? —
ספרי נא לי בתי, בת חמודות.
— תפוחי־אדמה אכלתי,
קיבתי קלקלתי,
היה זה מחייה נפשות.

ומה זה שם שתית?
ומה זה שם שתית? —
ספרי, בתי, ספרי בת חמודות.
— קפה שחור, תה קר —
טעם רע ומר,
היה זה מחייה נפשות.

והיכן זה טיילת?
והיכן זה טיילת? —
ספרי, בתי, לי, בת חמודות.
— על קורות ומרישים
שהפכונו לנכים —
היה זה מחייה נפשות.

איפה זה ישנת?
איפה זה ישנת? —
ספרי נא לי בתי, בת חמודות.
— בעליה, על שחת,
עם שני חלוצים ביחד,
היה זה מחייה נפשות.

צאַן חלוצים זענען מיר געווען

צען חלוצים זענען מיר געווען,
זענען מיר אין קיבוץ געגאַן,
איז איינער אויפן וועג פאַרפאַלן געוואָרן,
זענען מיר געבליבן ניין.
אוי, מאַרשאַק מיט זיין שוויצן
דער קיבוץ מיט פּראָבלעמען,
ווער זשע דאַרף דאָס, צו וואָס זשע טויג דאָס
דער רוח זאָל דאָס נעמען.

ניין חלוצים זענען מיר געווען,
האָבן מיר וועגן „פּראָבלעמען" געטראַכט,
איז איינעם דאָס אינגאַנצן נמאס געוואָרן,
זענען מיר געבליבן אַכט.
אוי, מאַרשאַק מיט זיין שוויצן — — —

אַכט חברים זענען מיר געווען,
האָבן מיר אַ קיבוץ גדול געשאַפן,
איז איינער געווען פאַר אַ קבוצה קטנה
און איז פון אונז אַנטלאָפן.
אוי, מאַרשאַק מיט זיין שוויצן — — —

זיבן חברים זענען מיר געווען,
האָבן מיר געלעבט צוזאַמען,
איז געקומען פאַר א יום־טוב,
האָט זיך איינער פאַרבענקט צו דער מאַמען,
אוי, מאַרשאַק מיט זיין שוויצן — — —

זעקס חברים זענען מיר געווען,
געלעבט ווי גאָט האָט געבאָטן,
האָט איינער פון אונז חתונה געהאַט,
און האָט אונז גאָר פאַראַטן.
אוי, מאַרשאַק מיט זיין שוויצן — — —

פינף חברים זענען מיר געבליבן,
ניט פאַרלאָרן דעם מוט,
איז איינער פון אונדז קראַנק געוואָרן,
איז געוואָרן גאָר ניט גוט.
אוי, מאַרשאַק מיט זיין שוויצן — — —

מיר האָבן געוואָלט אים היילן,
טאקע ביי אונדז אין קבוצה,
איז דאָדורך אַ סכסוך אַנטשטאַנען,
איינער איז ניט מרוצה.
אוי, מארשאק מיט זיין שוויצן — — — —

און עס קאָכט מיט סכסוך,
דער קיבוץ מיט פּראָבלעמען
צו וואָס זשע טויג דאָס, ווער זשע דאַרף דאָס,
דער רוח זאָל דאָס נעמען.
אוי, מארשאק מיט זיין שוויצן — — —

(קלוסובה 1928, המחבר א. גוברמן)

תרגום:

עשרה חלוצים היינו

עשרה חלוצים היינו
והלכנו לקיבוץ הכשרה;
אבד לנו אחד בדרך
ונותרנו רק תשעה.

אוי, מרשק המשוויץ כרגיל,
הקיבוץ מבעיות לא ינוח,
למי זה נחוץ, למה זה מועיל? —
יקח את הכל הרוח.

היינו חלוצים תשעה
ועל „פרובלמים" חשבנו;
היה לאחד הענין לזרא
ואנחנו שמונה נעזבנו.

אוי, מרשק — — — —

שמונה חברים נותרנו,
וקיבוץ גדול אז בנינו;
חשק האחד בקבוצה קטנה
ונמלט על נפשו אחינו.

אוי, מרשק — — — —

שבעה חברים היינו
ויחד צעדנו קדימה;
הגיע יום חג ונתקף האחד
געגועים לאבא ואמא.

אוי, מרשק — — — — —

שישה חברים היינו
ויחד חיינו כדת;
קם האחד, נשא לו אשה
וכך בכולנו בגד.

אוי, מרשק — — — — —

חמישה חברים נותרנו
ובאומץ נשאנו העול
עד שפתע אחד מאתנו חלה
ועצב ירד על הכל.

אוי, מרשק — — — — —

רצינו אותו לרפא מן החולי
ודוקא בתוך הקבוצה;
ויכוח התחיל שהיה לסכסוך,
כי אחד התנגד ומיחה.

אוי, מרשק — — — — —

ועלה ורתח הסכסוך אז,
בקיבוץ פרובלמים, ויכוח —
למי זה נחוץ, למי זה מועיל —
שיקח את הכל הרוח.

אוי, מרשק — — — — —

חלוצים, גיכער — — —

חלוצים גיכער, חלוצים זיכער,
נישט אראפגעלאזט די קעפ;
פארפאקט די פעקלעך, פארנייט די זעקלעך,
ווייל דער פאַיעזד גייט אוועק.
פראַשטשאַיטיע ווסיע דרוזיאַ,
פראַשטשאַי קלאַסאַוואַ;
יעדיעם, יעדיעם, נא ווסיעגדאַ.
ארצה ישראל!
אם לא עכשיו — אימתי?
ואם לא עכשיו — אימתי?!

תרגום:

חלוצים, מהרו נא

חלוצים, מהרו נא, חלוצים, ביטחו נא,
אל תורידו ראש! —
הצרורות ארזו נא, השקים קשרו נא,
הרכבת עוד מעט תטוש.

היו שלום ידידים,
היי שלום קלוסובה! —
לצמיתות אנו נוסעים
ארצה ישראל.
אם לא עכשיו — אימתי?
ואם לא עכשיו — אימתי?!

(1929, המחבר — אלמוני)

✶

איך פאָר קיין ארץ,
ס'איז זייער גוט,
איך פאָר קיין ארץ
ווייל איך בין אַ ייד.
איך פאָר קיין ארץ,
ס'איז פעסטגעשטעלט,
ווייל אויף ארץ
שטייט די גאנצע וועלט.

ת ר ג ו ם :

אסע לארץ,
ישמח לבי,
אסע לארץ,
כי יהודי אני.

אסע לארץ —
תם ונשלם,
כי על הארץ
עומד כל העולם.

מדוע העולם הפוך כל כך ?
מה שלמעלה זה למטה,
מה שלמטה זה למעלה,
מה ששחור זה לבן,
מה שלבן זה שחור ? !...

(1930 — הושר לפי אופרטה יהודית,
חיבור של שתי מנגינות)

קלוסובה — בעיירה

א. ארבעה שביקרו

ארבעה הם היו. ארבעה חברים, שליחים מקלוסובה שבאו אל העיירה ואיתם ההרצאה, הסיפור, התביעה... לא בבת אחת באו, כי־אם במועדים שונים בשנתיים הקשות לציונות ול,,החלוץ", שנות 1927—1928.

הראשון בהם מבחינת זמן הביקור — קורין. כך — בשם המשפחה. איש לא ידע את שמו הפרטי. והוא בא ביום שישי אחד על מנת לעשות בעיירה ובסניף — כל השבת. ,,כל השבת" — לאו מילתא זוטרתא. הרי יהיה סיפק בידינו לשוחח ולברר, ללבן ולפתור את כל השאלות והבעיות. טרם היינו אז מוגדרים רשמית לתנועת ,,החלוץ־הצעיר" והיינו סתם הסתדרות נוער ציונית עברית. ואל ה,,הסתדרות" הזאת, ה,,סתמית", הוא בא לפי קריאתנו־הזמנתנו, להוציאנו — ולוא במקצת — מן ה,,סתמיות".

והוא בא למועדון, לבוש חולצה רוסית שחורה, שצווארונה רקום ויורד אל הצד, והוא חגור חגורת־בד שקצותיה משולבים ויורדים לצדדין. בחור יפה, עושה רושם בעיקר על הבחורות: כזה ישנו בקלוסובה, אכן, דבר הוא... ויתלחשו מפה לאוזן: הערב ירצה...

והוא הרצה. לא הרצאה סתם אלא נאום ממש. מסודר, דבר דבור על אופניו. על מה דיבר? על מה נאם? — כמדומה, על המצב. והרי היה המצב קשה. בארץ משבר. עלייה — כמעט לא היתה. בפולין, וגם בעיירה, רבו ה,,יורדים" שהוציאו את דיבת הארץ רעה. בקלוסובה ישבו אנשים וחיכו וחיכו... במצב זה היו דבריו מאירי עיניים. הוא נסך תקווה, הוא עודד, הוא הרים את ה,,מוראל". המועדון היה מלא מפה אל פה. באו לשמוע גם כל מי־שהיו פעם ,,חלוצים" וסתם בחורים ובחורות. ועל המועדון, גם מאחורי החלונות, צבאו אנשים, אבות ואמהות של הנמצאים פנימה וסתם יהודים — עמדו והקשיבו בנשימה עצורה.

במשך השבת ובמוצ"ש — היה הביקור במרכז הכול, מלוא כל העיירה. ישיבות, אסיפות, שיחות; ובערב, במוצ"ש — שאלות ותשובות. ושוב — המועדון מלא ושוב צובאים בחוץ רבים והדברים נבלעים ממש. והשאלות רבות, דחופות ומבוהלות, שהצטברו במשך הזמן ועכשיו הגיעה שעתן והן פורצות ועולות: מדוע ולמה, וכיצד ומתי וכו' וכו'. כל העיניים מופנות אליו, אל השליח מקלוסובה. והוא, הקלוסובאי הזה, הכול הוא יודע, על הכול הוא עונה בפירוט, בטוב טעם, בידיעה — והיתה הרווחה. והעיקר — הרושם! ,,הנה כאלה נמצאים בקלוסובה — ואנו לא ידענו; מניין להם הזמן, הסבלנות והאמצעים ללמוד, לקרוא? — והרי עובדים הם הרבה וקשה..." והיתה התמיהה גדולה וההתפעלות עוד יותר...

השני מקלוסובה שביקר באותה תקופה היה מרשק.

אם אין זכרוני מטעני היו שתי מטרות לביקורו. האחת — לצרפנו לתנועת ,,החלוץ־הצעיר", והשניה — להוציא מן העיירה כמה חבר'ה להכשרה, לקלוסובה. כאמור, היינו אז בהסתדרות נוער סתם, לא מוגדרת, ונמצאנו אז בוויכוח פנימי קשה ביחס להגדרה התנועתית שלנו. אף כי הפעולה החינוכית והתרבותית בסניף היתה מלכתחילה ברוח ,,החלוץ" ו,,החלוץ־הצעיר" הרי לרגל ביקור של קבוצת

נערים ונערות מ,,השומר־הצעיר" מהעיירה הקרובה — עלה אצל חלק מחברי הסניף ובעיקר — מחברותיו הרעיון על הצטרפות להשו"הצ דווקא. אותה קבוצת מטיילים, שהיתה לבושה תלבושת אחידה, ענודה סימני שרד שונים, מזויינת בדגלים, מקלות וחצוצרות, הולכת בסך ומברכת בקולי קולות — היא אשר משום מה הקסימה לחלק מהחבריה. ועלה הוויכוח על גדותיו: ,,חיצוניות" ו,,פנימיות", צורה ותוכן וכו' וכו'.

והנה — מרשק. הוא ודאי יתרץ קושיות ובעיות. שמו ושמעו של מרשק בעיירות הסביבה — הלכו לפניו לא רק בקרב חלוצים וציונים אלא גם בקרב מתנגדים מושבעים, בונדאים וקומוניסטים. מועדון הסניף היה מלא נוער ומבוגרים מכל הסוגים, ובהם קבוצה של קומוניסטים שהיו ידועים כמביני דבר, בעלי־הכרה, קוראי ספר ומתמצאים בבעיות. והנה אותם קומוניסטים, ובעיקר אחד מהם, בקי ורגיל ופולמוסן חריף, מקובל מאוד בעיירה — התחילו בוויכוח אתו על עצם העניין, על הציונות. ואותו קומוניסט מטיח מספרים ועובדות, מנסה להוכיח שאין הציונות אלא עורבא פרח, חלום באספמיה, אוטופיה בלע"ז, ובכלל היא כבר מזמן פשטה את הרגל. ואילו בברית המועצות — היהודים הם בשיא ההצלחה, שיוויון זכויות, בירו־ביג'אן וכו' וכו'.

מרשק מקשיב, ודווקא — בשקט, בסבלנות, לא מתפרץ, לא משסע. והנה הוא מדבר: בשקט ובפשטות מפרק את כל בניינו של הלז. הוא מסביר, מנמק, מפריך טענות, מעלה עובדות שכנגד, תוך בקיאות רבה גם בענייני הארץ וגם בענייני היהודים בברית המועצות. הרושם היה עצום. היתה הרווחה: איש קלוסובה ניצח את הקומוניסט הלז, המפורסם שבעיירה, הבקי והחריף והיודע הכול. ואנו, בני הנוער, ,,החלוצים" — כאילו ברקיע השביעי: הרי משלנו הוא, איש קלוסובה. התהלכנו גאים, שכן אנו המנצחים והיה בזה במישרין ובעקיפין גם משום הטלת משקל כבד לצד ההכרעה בכיוון ההגדרה ל,,החלוץ־הצעיר".

השלישי מבין שליחי קלוסובה שביקרו בסניף היה אריה אברך. שניים הראשונים, נאמר, תירצו קושיות, פתרו שאלות — ממש ,,עקרו הרים", והיה אז מה לעקור ומה לנטוע בליבות בני הנעורים. שהרי היתה זו תקופת ירידה בציונות. קרן הקומוניסטים עלתה, ועלו־גאו הוויכוחים בעיירה בעיקר בין הקומוניסטים ובין ,,החלוצים"; אלה הנערים והנערות שנפשם כלתה לציון, ובזמן שהם עצמם היו דלי ידיעות ונבוכי דרך ומרבי שאול — היה עליהם להילחם מלחמת שפתיים קשה בכמה חזיתות: עם הקומוניסטים, עם ה,,יורדים", עם ההורים וכו'. באותם ימים, שליח או מבקר ציוני שהיה בא לעיירה וידע להבהיר, ללבן, להסביר ואגב כך ל,,הכות" את היריב והמתנגד — והיה ערכו ברום המעלה. וכאלה אמנם היו, כמסופר, שני המבקרים הראשונים. רישומם בעיירה ובסניף היה ניכר זמן רב. והנה — התלחשו יודעי־דבר — הפעם יבוא איש הספר, איש הרוח, איש התרבות של קלוסובה. כך נראה היה אברך עוד בטרם בואו, אך עדיין לא נתפס הדבר כדבעי: מאי משמע? לא ינאם? לא יתרץ קושיות ובעיות?

והנה הוא בא, ולבושו — פשוט, והילוכו — מתון, ודיבורו — שקט. כתרוהו, סובבוהו, כרגיל. אך הוא — ,,שלא כרגיל". ממעט בדיבור, מרבה להקשיב, שופע חמימות בשיחה ומחייך בטוב לב. באסיפה הראשונה ניסו החבר'ה להתהלך איתו

כאשר עם קודמיו: קודם כל — עליו להרצות, אחר כך — יענה על שאלות, שהן כ"כ רבות ומטרידות, ומי אם לא המבקר, שליח קלוסובה, ישיב, יישב ויתרץ? ואמנם מנסה אף אברך בכך, אך ניכר מיד שלא בזה כוחו. תשובותיו והבהרותיו היו קצרות וממצות. נדמה היה שהוא כאילו ממהר לצאת מתוך „סבך" זה כדי להיכנס לעניינים קרובים לו יותר. ואכן, היתה אכזבה מסויימת בציבור החברים: השאלות המטרידות — מה יהא עליהן? והיכן „הנאום" המקיף, המסביר, ה„מרביץ" למתנגדים? אך אברך, כנראה, אינו מרגיש בכך. הוא ב„שלו". מוציא ספר אחד — והוא „מסדה" של יצחק למדן וקורא ממנו; מוציא ספר שני — „בגלגל" של שלונסקי — ואף ממנו קורא ומסביר. הנערים והנערות תמהים במקצת. לא לכך נתכוונו. אבל אברך ממשיך בקריאה תוך הטעמה, תוך הדגשה, תוך הסברת משפטים ורעיונות בהתלהבות עצורה. מורגש — דווקא לכך נתכוון. הנה כאן העיקר — בעמל ש„בכף יד לנו קטנה ואצבעות חמש לה", בעקשנותם של מעפילי „מסדה", וביצירה החלוצית אשר בארץ.

וכך במשך כל זמן הביקור. שיחותיו פחות נתונות לשאלות אידיאולוגיות ויותר מספרות על החיים, על העבודה ועל מסירות הנפש אשר בארץ. קרא מספר „יזכור" לחלוצים שנפלו על משמרתם בארץ ואגב כך סיפר על הדרכים המשובשות, בים וביבשה, שבהן הלכו והעפילו חלוצים... אחרי שיחות אחדות גדלה ההערכה ועלה היחס, ורבים נתקשרו אליו בחיבה ובהערצה. היה לביקורו ערך מיוחד. הוא הפנה את תשומת הלב יותר פנימה ואמצעי לכך — השירה העברית.

הרביעי היה גרינשפון. הוא בא אלינו, אל העיירה ואל הסניף, ללא הודעה מוקדמת. נדמה לי שהיה אז בסיבוב־ביקורים בעיירות ובסניפים להוציא מהם אנשים לקלוסובה. קלוסובה בימים ההם לא הקפידה בקבלת אנשים דווקא באמצעות „המרכז", באישורים רשמיים, בתעודות רפואיות וכדומה. נדמה לי שאף לא שאלה להשתייכות ל„החלוץ" דווקא. די היה לה בעצם הרצון של הבא אליה לחיות בתוכה. ובימים של מצוקה וחוסר עלייה, באין נהירה „טבעית" אל קלוסובה — היו יוצאים ממנה שליחים אל העיירות שבסביבה „לשלול שלל", לאסוף אנשים ולהביאם ישר, לפעמים יחד עם השליח, אליה.

כך, כמדומה, הגיע אלינו גם גרינשפון. היה ערב חורף קר וחשוך, סופת שלג השתוללה בחוץ, והנה הוא נכנס מכורבל כולו במעילו ופניו מוכנסות פנימה, לתוך הצווארון המורם — מחסה ומיסתור מפני הקור הצורב. מעטים היו אז במועדון ומפאת הסופה שבחוץ לא אצו הללו, כאשר עשו זאת בהזדמנויות אחרות, לאסוף חברים נוספים. ישבו להם המעטים מסביב לשולחן שהוקרב אל התנור החם, והוא במרכז, כשגבו אל קיר התנור — מדבר...

על מה הוא מדבר? כמובן, על קלוסובה. מספר על דא ועל הא והעיקר — על הצורך באנשים נוספים לקלוסובה, שאותם הוא מבקש בסניפים ושגם עלינו לתרום תרומה...

והיה אם תשאלו: מה התכלית? הרי הארץ סגורה, עלייה איננה — ולשם מה כעת הכשרה?! והנה לסתירת טענה זו, שהוא עצמו העלה — משל בפיו. והמשל הוא — באילן שגזעו קשוח וזקוף וענפיו קשים ומסתעפים לצדדים, אלא

ששרשיו מעטים ושטחיים, ובאה הסופה ונושבת בו ועוקרת אותו משרשיו והופכת אותו על פניו — ונבל והיה כלא היה; ולעומתו — אילן שני שגזעו גמיש, ענפיו רעננים ושורשיו רבים ועמוקים באדמה פוריה, ובבוא הסופה ונושבת בו — מתכופף אותו אילן, מטה צמרתו וענפיו כלפי מטה עד יעבור זעם הסופה. ואכן, הסופה עוברת, האילן מזדקף וממשיך את חייו.

כך — ממשיך וממשיל גרינשפון — כאילן הזה שגזעו גמיש ושורשיו עמוקים — כן התנועה החלוצית. יעבור הזעם, תבוא עלייה, ואיתה — תעלה ותגדל התנועה החלוצית. ועל כן — אל פחד ואל ספיקות. קיבוץ קלוסובה — חי, חי וקיים!

ב. אחד יצא — וחזר...

קרובה היתה קלוסובה אל עיירתי — מרחק של כמה עשרות ק"מ ברכבת בכיוון דומברוביצה־סארני. לעתים קרובות היה מישהו מהעיירה נקלע אליה, אם לרגל עבודה ומסחר ואם בכוונה תחילה לראות ב„פלא", ואלה היו מספרים ביחידות ובמעגלי קבוצות על זה הפלא המיוחד במינו: 80—100 בחורים ובחורות מכל קצווי פולין חיים בצוותא, נעולים „גומעס" לרגליהם, עובדים במחצבה ובמנסרה (משוריה) יחד עם ה„גויים". ורוחש חיים הוא הקיבוץ הזה: אסיפות, שירה, ריקודים — למרות הנכר מסביב וחוסר התקווה לעלייה קרובה. והיו נערים ונערות מאזינים, משתאים וחולמים...

אותם שליחים שקלוסובה היתה משגרת מדי פעם אל עיירות הסביבה, אם בכדי לעזור ולעודד סניפים בחולשתם, ואם בכדי „להוציא" מהן אנשים לקלוסובה להכשרה — אותם שליחים היו מפעימים את הלבבות החולמים; היו מספרים על קלוסובה, חייה, ענייניה ותקוותיה — ועלתה הרוח בין החבר'ה. ואם היו מצליחים השליחים ו„מוציאים" את מישהו להכשרה וגברה ההשפעה במישרין ובעקיפין ונתהדקו הקשרים.

כך קרה שלאחר ביקורו של אחד משליחי קלוסובה בעיירה, קמו שני בחורים, מן המבוגרים, משרידי „החלוץ" שהיה קיים פעם, ויצאו לקלוסובה, ויהיו הם לשיחה בפי כול. מכתב כי הגיע מהם — ולעתים רחוקות הגיע — היו מספרים בו מפה לאוזן, במועדון וברחוב. והנה משום מה נקלע אחד מהם לעיירה ליום־יומיים, נדמה לי לתהות על קנקנם של החבר'ה — אולי אפשר להוציא מהם מאן־דהוא אל הקיבוץ... והיה אותו ערב בו ביקר ה„קלוסוביאק" שלנו במועדון — ערב מיוחד במינו. אותו בחור ישב לו ליד השולחן, במרכזו, ומסביבו — חבורת נערים ונערות בישיבה, בעמידה, בכפיפת־גו ובהטיית־אוזן — מקשיבים בדחילו ורחימו לדבריו ולסיפוריו... על מה סיפר אותו בחור בן העיירה שבא מקלוסובה? על הכול — על העבודה, על האוכל, על השינה, על האסיפות, על הריקודים וכו' וכו'. ערב חורף ארוך הצטופפו החבר'ה במועדון לאור מנורת נפט מהבהבת — והקשיבו, והקשיבו...

אך לא זה העיקר. העיקר היה — להוציא חבר'ה להכשרה לקלוסובה, והן זוהי אף מטרת בואו הפעם של השליח מקלוסובה. והיה אותו חורף קשה במיוחד.

קור וכפור ושלגים עזים — לא פסקו במשך כל ימי החורף, והכפור למעלה מכל מידה רגילה, ואיך ייצאו נערים ונערות צעירים בני 15—16 בחורף קשה כזה לעבודות אבן ועץ במחצבה ובמנסרה בקלוסובה? מי יעצור כוח בתנאי החיים והעבודה הקשים בקלוסובה ולא ייכשל לחרפתו ולחרפת הסניף כולו? ורבתה המבוכה בסניף וגברה ההתרגשות וסערו הוויכוחים. השליח מנסה לעודד, להוכיח, לעורר — ונדמה שהוא צודק, אך גם נערים ונערות צעירים בפחדם האינסטינקטיבי ובדבריהם המגומגמים והתמימים — גם הם צודקים. ואי המוצא? והנה קם אחד מבין הצעירים ביותר ומודיע על התנדבותו... והיתה הקלה בין החבר'ה וגם הערצה לזה הנער המתנדב שהציל את המצב... אך בכל זאת כירסם הספק: היחזיק מעמד? האם לא ייכשל?

מעשה ההתנדבות של אותו נער, אף כי הוכרז עליו במועדון בפני עם ועדה, היה בבחינת סוד כמוס מחוצה לסניף. אסור היה שהדבר ייוודע בעיירה, ובייחוד להוריו של אותו נער, שכן אם ייוודע להם — ירעשו אמות הסיפים, לבנם הנער המתנדב „יעשו את המוות", יסגרו אותו על מנעול ובריח, ואת הסניף, מקור כל הצרות, יהפכו על פיו. ואכן נשמר הדבר היטב בסוד.

כל ההכנות ליציאה נעשו בחשאי בתוך מועדון הסניף. בו אסף את מטלטליו המעטים, שהיו שמורים לשעת היציאה. ובאותו לילה, ליל מוצ"ש, שבו אורגנה היציאה — כעין חגיגיות סודית שורה היתה במועדון הסניף. רקדו ושרו עד כלות הכוחות ובאותו זמן התלחשו בפינות — ובחדר הקטן, הסמוך, עסקו באירגון היציאה.

היה ליל חורף בהיר וקר. עם היציאה מן המועדון הלכה ורפתה ההמולה ושקט מתוח השתרר. שיירות שיירות צעדו החבר'ה אחרי האחד, „הגיבור", היוצא ברגל לתחנת הרכבת, בדרך לקלוסובה. עם הפרידה גברה המתיחות. האח — הבכור, שברגע האחרון נודע לו על יציאת אחיו הצעיר, השיגו בדרך כדי להיפרד ממנו. נרגשת וקשה היתה הפרידה בין שני האחים. דומם עמדו החבר'ה מסביב לשני האחים כשהאחד מהם, הבכור, מגיש לאחיו הצעיר, היוצא לדרכו, זוג תפילין ושפתיו לוחשות ברעד: „סימן וסמל לזכר בית אבא ואמא שלעולם לא תשוב אליו..." לבבות צעירים הלמו, רעדו... ידיים נלחצו בחוזקה ושפתי הכול לוחשות ברכה ותפילה: רק לבל יחזור, לבל יעזוב...

אחרי שבועיים חזר, לא עצר כוח.

ג. החלה תזוזה — ורבו היוצאים

אמנם חזר הנער, אך לא היה בעובדה זו משום הטחת אשמה על קלוסובה. הנער עצמו לא האשים, לא קבל, לא טען. הוא רק סיפר — על העבודה, על האסיפות, על האוכל, על השירה והריקודים וכו'. הוא עצמו צעיר מדי היה ועל כן לא עצר כוח להתגבר על הקור העז. אצבע רגלו קפאה ולא יכול היה לעבוד — על כן חזר. יעבור, איפוא, החורף העז, החבר'ה יתבגרו וקלוסובה שוב תמשוך אליה...

ואכן, כעבור זמן התחדשה התנועה לקלוסובה. החלה תזוזה. רק זז האחד

וזזו אחריו השני, השלישי והרביעי... כל יוצא להכשרה הפך עניין לסניף לענות בו בישיבות ובאסיפות, לאישור בסניף, לקשרי מכתבים עם המועצה והמרכז, לאירגון היציאה וכו׳. וגם עתה — כאז: מחוץ לכתלי הסניף — הס מלספר ובעיקר לא להורים. אלה לחמו בתוקף ובכל האמצעים נגד יציאת בניהם ובנותיהם להכשרה. רבות וקשות היו מתדיינים איתם. היו מסתירים את בגדיהם וחפציהם, מונעים כל פרוטה מהם והדברים הגיעו אפילו עד כדי מסירת העניין למשטרה.

מעשה באחד שימים על ימים התכונן ליציאתו, העביר בצינעה את בגדיו לבית חברו להצפינם עד בוא מועד, יצא בחשאי מהעיירה לתחנת הרכבת בדרך לקלוסובה, ואחריו אחד־אחד במסתרים חברי הסניף — מלווים ונושאים את חפציו. עם כל רשרוש של צעדים וקשקוש של עגלות באותה דרך היו כולם מסתתרים בבורות שבצידי הדרך לבל ישגיחו עוברים ושבים בחבורת הולכי רגל חשודה בהשכת הלילה... ובכל זאת נודע הדבר להורים שעה אחת אחרי יציאת בנם מביתם ומיהר האב ורדף אחרי בנו אל תחנת הרכבת — אך לא יכול לו. את בגדיו וחפציו אמנם הצליח להוציא ממנו, אך את הבן עצמו לא הצליח להשיב אל ביתו. והגיע הבן לקלוסובה בחוסר כול...

ומעשה בשני שאביו הגיע אליו לקלוסובה על מנת להחזירו ממנה הביתה — ולא עלה בידו... ומעשה בשלישי שהצליח להתחמק מביתו רק באמתלא שהוא יוצא לחפש עבודה בעיר הקרובה. וכך רביעי וחמישי וכו׳.

אבות ואמהות רגזו, רגשו וקיללו את הבנים, את הסניף, את קלוסובה ואת ארץ־ישראל כולה. שם החלוצים ושמה של קלוסובה היו למשל ולשנינה בפי ההורים והיו כאלה אשר היו יורקים בעברם על פני מועדון הסניף, כפי שהיו יורקים בעברם ליד ה„קלויסטר״ בירכתי העיירה. קשה ומר היה המאבק בין אבות ובנים, אך לא נמשך זמן רב. נוכחו אבות כי לא יוכלו לבנים עקשנים — והשלימו. בנים ובנות שאושרו לעלייה חזרו מן ההכשרה ונתקבלו ברצון ע״י הוריהם וגם נעזרו ככל האפשר בעלייתם לארץ.

עם עליית הראשונים לארץ, ועם קבלת המכתבים הראשונים מהם, גברה ההתעניינות. שליח מארץ־ישראל שהיה מזדמן לעיירה היה מוזמן לבית הורים ובצמאון בלעו את דבריו על הארץ, על הקיבוץ וכו׳. אנשי הסניף היו מבאי ביתם של הורים שבניהם היו כבר בארץ, או עדיין בהכשרה, ומכובדים עליהם ביותר. אבות ואמהות היו מלווים עולים לארץ וברטט שולחים להם את ברכתם. מאחורי חלונות ודלתות היו מקשיבים לאשר דובר שם בפנים, במועדון הסניף, על הארץ, על ההכשרה וכו׳ — מפי השליח־המבקר.

עם גידול העלייה לארץ פסקה כליל ההתנגדות ליציאה להכשרה, אם לקלוסובה שהיתה מקום ההכשרה העיקרי לקליטת בני העיירה, ואם למקומות אחרים, בקרבת מקום ובמרחקים. לא היה כמעט בית בעיירה, אשר ממנו לא היה בן או בת בארץ, או בקיבוץ הכשרה. הארץ, הקיבוץ, קלוסובה — הפכו לאחדים בתודעת אנשי העיירה; איתם חיו, בדאגותיהם, בחרדותיהם ובשמחתם...

אריה פיאלקוב

אפק, 1976

ייחודה של קלוסובה

קלוסובה — שם מקום, קיבוץ הכשרה, ציון דרך בתנועת „החלוץ״, אגדה; מן השמות שמקומם כבוד בהיסטוריה של תנועת התחיה הלאומית והסוציאלית היהודית. רושמי קורותיה לא יפסחו על שמה של קלוסובה; כמוה — כסג׳רה, אום־ג׳וני וגדוד העבודה בארץ.

אין קלוסובה קפריזה של מישהו. היא היתה פרי המצוקה והכמיהה של הנוער היהודי בעיירות פולין; התמוטטות העיירה היהודית, שממונה — ערב חורבנה, הולידו את קלוסובה. היא היתה כבשורה לנוער במדבר הגלות היהודית בפולין ושמה נישא למרחקים.

קלוסובה קבעה כלל: הכשרה קבועה עד לעלייה ארצה. נקודות הכשרה נמצאו במקומות שונים, אך ייחודה של קלוסובה לעומת חברותיה — שהיתה סוללת דרך ונרעצת, גולת הכותרת של ההגשמה החלוצית.

מה העלה את קלוסובה בראש, מי קבע את פלא ייחודה? — אנשיה הם שחוללו זאת בחייהם, בגופם.

לקלוסובה באו אינטליגנטים ואנשי „עמך״, חניכי תנועות נוער חלוציות ו„חלוצים־סתם״, ילדי משפחות של חסידים ושל חופשיים בדעותיהם, דוברי אידיש, עברית, רוסית ופולנית; קלוסובה שימשה כור ההיתוך לכולם ויצרה טיפוס חלוצי חדש: „קלוסוביאק״.

על קלוסובה היתה גאוות התנועה החלוצית בפולין, אך היא היתה גם „הבת השובבה״ של התנועה: היא קלטה לתוכה אנשים שונים, גם בלי אישור מרכז „החלוץ״, גם ללא ידיעת עברית וללא חינוך מוקדם בסניף „החלוץ״ — מתוך בטחון בכוחה היא להעלות כל אדם.

חברי קלוסובה גרסו: „מידת־הדין״ בתביעותיהם מעצמם; יקוב הדין את ההר, הר החולשות והסטיות, התנודות וההתפשרות. לפנינו משימה גדולה, משימת דור: ליצור מולדת לעם מחוסר קרקע, להפוך צעיר יהודי השרוי בחיי בטלה ותלישות — לאיש עובד בחיי קומונה. אין לבצע מהפכה כזאת ברכרוכיות; מן ההכרח לתבוע הרבה מעצמך ומזולתך ולעתים אף להתאכזר. וראה גם ראה: קלוסובה שימשה אבן שואבת לטובים שבצעירי העיירות למרות תביעותיה הקיצוניות, ואולי בגללן. הללו ראו בה קריאה למרד בדכדוך, בהרגשת חוסר מוצא, ב„בעלי־בתיות״, בבית אבא...

חלוצי קלוסובה לא עזבוה גם בזמנים של חוסר עלייה לארץ ויצרו לעצמם כעין טריטוריה ארצישראלית שיתופית בנכר, בתוך הגולה. על אף כל התלאות והתנאים הקשים יום־יום האמינה קלוסובה בכוחה לחשל את אופיו של הצעיר היהודי ולחנכו לנאמנות ציונית, לחיי עבודה וקיבוץ בארץ, למהפכה — האמינה והצליחה.

יעקב ליפשיץ

גבעת־השלושה, דצמבר 1975

שנות משבר ותמורות*

בתקופת המשבר שפקדה את התנועה הציונית והחלוצית לאחר כשלונה של העלייה הרביעית, שנות 1926—1928, התרכז כל הכוח החלוצי האמיתי שעוד נשאר לפליטה ביהדות פולין בשלושת קיבוצי ההכשרה הקבועה: קלוסובה, שחריה ותל־חי. נוסף לאלה היה קיים המשק בגרוכוב, בית־ספר חקלאי ביסודו. והאנשים שנמצאו בו בהכשרה מטעם „החלוץ" מספרם היה מוגבל והם למדו בו במשך שנתיים תורת החקלאות, לקראת עלייתם לארץ.

שלושת קיבוצי ההכשרה האמורים לעיל הם שהפכו להיות מרכזי הכשרה קבועים, משום שבדיעבד לא היתה אז עלייה לארץ, אך התגבשותם בתור שכאלה לא באה מאליה. בכל מקום פעל כוח כלשהו של חברי „החלוץ", שהיו מוכנים מבחינה נפשית ומעשית להמשיך ולהיות יחד מתוך שמירת אמונתם לדרך החלוצית.

בשחריה היתה זאת קבוצת חברים מאנשי העיירה סמיאטיץ' ובראשם מנחם פונדיק ז"ל, איש שדגל באידיאולוגיה של קבוצה קטנה, אורגנית. מנחם פונדיק וחבריו התלכדו יחד בסניף „החלוץ" בסמיאטיץ', חיו חיים אידיאיים משותפים עוד לפני צאתם להכשרה — ויחד אף יצאו להכשרה, כשהם שואפים להקים קבוצות כרוחם, קטנות ואורגניות, אך במרוצת הזמן, ביחוד לאחר עליית הגרעין הראשון, הפכו מקומות ההכשרה של שחריה לקיבוצים גדולים.

בתל־חי מצאתי את זאב שינד ז"ל ואת שמחה קמינר יבל"א, בתוך חבורה שנאבקה קשות על קיומה. מקומו של קיבוץ תל־חי היה אז ברודה־אופלין, ע"י העיר חלם. קיבוץ תל־חי מנה בראשיתו 20 איש, וראשוני מייסדיו באו מסניף „החלוץ" בחלם ואליהם הצטרפו 2 חברות מעיירות סמוכות; בעיר חלם עצמה לא נתנו ההורים בשום פנים לבנותיהן לצאת להכשרה...

שינד וקמינר היו כבר בני המחזור השני בתל־חי ואליהם הצטרפו 6 חברים מאופוצ'נו, עיר ידועה באדיקותה הדתית בפולין בזמן ההוא, והללו שיצאו לתל־חי היוו קבוצה שגדלה והתחנכה יחד לפי השקפותיהם הם, בניגוד לנוף הדתי של עיירתם...

בקלוסובה נמצאה קבוצת אנשים שעמדו בסיום ההכשרה והתכוננו לעלות לארץ, אך מתוך הפונטציאל החלוצי הגדול בווהלין לא נתגלו עוד כוחות בעלי כושר אירגוני לחידוש ההכשרה בקלוסובה. התנאים החמורים שבמקום, מבחינת האקלים והעבודה הקשה, לא הוסיפו למשיכת אנשים חדשים עד שבא מרשק. סיפרו שמרשק בא לקלוסובה, ולא מצא בה כלל חברי־הכשרה, פרט למעטים שהתכוננו לעלייה. מה עשה? — לקח מאחד החנוונים בהקפה בקבוק „וודקה", מכר אותו ובכסף שקיבל תמורתו נסע לסארני הסמוכה וגייס משם כמה אנשים לקלוסובה, והפליג הלאה ונסע מעיירה לעיירה, לעשות נפשות לרעיון ההליכה להכשרה...

וכך נוצר ונתהווה קיבוץ קלוסובה מחדש.

התחלתי אז לבקר בקלוסובה לעתים תכופות וראיתי לפני יצירה מקורית. אם התגבשה ההכשרה הקבועה בשאר הקיבוצים הודות לבודדים שנשארו אחרונים

* ראה עמ' 28—31.

על החומה הציונית-חלוצית — הרי בקלוסובה ניתן לרעיון ההכשרה הקבועה נופך נוסף וכאן בא הדבר לידי ביטוי מובהק יותר. שם שמעתי לראשונה ש„אנחנו לא רק קיבוץ קבוע עד שנעלה ארצה, אלא שגם אלה שיבואו ויתווספו ימשיכו בהגשמת הרעיון הקיבוצי בחייהם בעודם בגולה". בקלוסובה התחילו אז לדבר גם על פתרון השאלות שמתעוררות בחיי קבע בקיבוץ. שם הושמעה אז לראשונה ע"י מרשק המימרא: „אנחנו קיבוץ שפותר פרובלימות"; הכוונה, שגם ניתן לפתור שאלות משפחה וחינוך ילדים בקיבוץ ההכשרה הקבוע. זו היתה שאיפתם של החברים בתום לב, ולא היה כל ספק בעיניהם שאם תהיה אפשרות כלכלית — גם שאלת המשפחה, על כל הסתעפויותיה, צריכה לבוא כאן על פתרונה.

יש לזכור: הקמת קיבוצי ההכשרה, כולל קלוסובה, באה בעת ובעונה אחת עם החמרת מצבם הכלכלי של היהודים בארצות מזרח-אירופה. המדינות החדשות שקמו לתחיה לאחר מלחמת העולם הראשונה — פולין, ליטא ועוד — החלו בפיתוח כלכלי של עצמן, כשלנגד עיניהם של שליטי המדינות הללו טובתן של השכבות הבינוניות באוכלוסיה הנוצרית, וכך החלה דחיקת רגלי היהודים במסחר, בתעשייה ובמלאכה, מקצועות שעליהם עיקר פרנסתם של יהודי הארצות ההן. בד בבד אף התברר בראשית שנות העשרים, שהחלומות על מהפכה סוציאלית כללית שתבוא בקרוב ועל עליית מעמדם של הפועלים ודלת העם — התנפצו אל סלע המציאות. החלומות הסוציאליסטיים הלכו ונמוגו עד שהפכו לאשליות גרידא. המצב הכללי חזר לקדמותו, גלי המהפכה שככו; שוב הלכו והתעצמו המשטר הקפיטליסטי ואורח החיים של החברה הבורגנית, על כל צדדיו השליליים, ושוב אין כל דאגה לעובד ול„איש הקטן".

מרשק שהגיע לקלוסובה סמוך לשובו מברית-המועצות, שם פרח עוד האביב של המהפכה, הדביק באמונתו ובפאתוס שלו את שאר החברים בקלוסובה והדליק בהם את שלהבת האמונה והתקווה, שיש אפשרות לקדם את החיים ולהפכם לאי סוציאליסטי גם בתוך החברה הבורגנית שמסביב, אידיאה מרתקת שלמענה גילו החברים נכונות לחיי סבל ומחסור. אמנם אין התלהבות יכולה לשמש כתחליף ללחם ולבגדים ולנעליים שאינם בנמצא, אך לעתים יש בה להקל על המצוקה הנפשית של האנשים, ולתת טעם לסבל שבמציאות יום-יום, כתוצאה מן המשימה הגדולה שנטלו על עצמם.

בקרב אנשי קלוסובה היתה כעין התנשאות על פני שאר היהודים, הממשיכים בחייהם הרגילים, חיי בטלה או התעסקות במסחר זעיר ובתעשייה קלה. כאשר התקשרה שיחה בינך לבין חברי קלוסובה, ובעיקר עם חברות, ראית בעיניהם הנוצצות ובדיבורם החותך והבטוח, שהתמסרו בכל נפשם לאידיאה של בניין משטר-חיים חדש כבר בגולה. לפיכך, אין שולחים עוד חבר תשוש וחולה בחזרה לבית אבא ואמא, להחלמה, לבל ישוב ויחיה בסביבתו הקודמת ויתקיים על חשבון הוריו, כי אם דואגים לו בקיבוץ ואפילו מסדרים מקום הבראה לחברים חולים בסביבה הקרובה, שאקלימה נוח יותר, על חשבון הקיבוץ. כן מכריזים על הקמת משפחות ועל חינוך-ילדים במשותף. והמשפחות אמנם קמו, במספר קטן, גם כשאין הן מצוידות בכל הסידורים הדרושים לכך, מבחינת הדיור וכו'.

בין כך ובין כך — סיסמת הקביעות הוטלה בחלל חיי המקום והחברות ידעו

שלא ישובו עוד לחייהן בעבר בעיירה, לצפות לחתן ולקבל נדוניה שתמצא עבורן, לאחר חיפושים רבים, על־ידי ההורים... הכרת כולם היתה שכובשים כאן עבודה לא רק בשביל הנמצאים כבר במקום, כי אם גם לאלה שיבואו וירחיבו את קלוסובה, והכיבוש בא בהתאמצות יתר, על חשבון הבריאות של העושים כעת בעבודתם הקשה.

כזאת היתה קלוסובה בשנות העשרים המאוחרות.

בבואי לבקר בקלוסובה הייתי נשאר שם שבועיים, לפחות, וקיבלתי מושג ברור על חיי האנשים במקום. התנאים היו קשים, העבודה מפרכת ממש, והמש־כורת הספיקה בקושי לכלכלה מינימלית, ודאי לא לבגדים ולנעליים, שנשתחקו כמו קש על פני האבנים החדות במחצבה. ועל כולם — הדיור, הצפיפות עד כדי זוועה. אני, למשל, ישנתי עם עוד 5 חברים על שולחן לרחבו, שמידותיו הגיעו עד לברכיים, בערך. מול השולחן עמד ארון גבוה ובין חלקו העליון של אותו ארון לבין התיקרה נמצא מקום לשינה לחבר נוסף. על השולחן, ששימש לנו לשינה, היו משאירים מקום פנוי, כרבע מטר מרובע, ובפינה זו אכלו מה שאכלו החברים בשעת שחרית לפני צאתם לעבודה. על המיטות, שעמדו בצפיפות זו ליד זו, היו ישנות החברות, 3־4 במיטה אחת. בסך הכל היו 3 חדרים בבית הקיבוץ, ששכרו מאחד התושבים במקום, בית עץ, ללא טיח וכמעט ללא חצר ליד הבית. המעבר לבית חצה חצר זרה ולא אחת היו בעלי החצר הנכרים מפריעים לעוברים ושבים... הייתי הולך עם החברים לשאוב מים בבארו של אחד התושבים הנוצרים, במרחק רב למדי. מכיוון שלא עמדו לרשותנו דליים במספר מספיק היינו סוחבים חלק מהמים בדוד גבוה, ונושאים אותו בשניים במקל ששמנו בין אזניו. הדוד הזה נקרא בפי החברים בשם: „די סאַציאַלע באַזע..."

אולם על אף התנאים החמורים חשת שיש בליבם של אנשים אלה משהו שהיה יקר להם מאוד, שהם חותרים להגיע אליו — והוא: בניין חברה חדשה.

בכינוסים הכלליים של קיבוצי ההכשרה הקבועה בפולין היו נציגי קלוסובה מעלים שאלות שיסודן בהשקפות אידיאולוגיות. פה ושם היה ויכוח, אך לקלוסובה כבר יצאו מוניטין בתנועה והיא היתה לכול כעין זרקור חזק ומושך, עד שכל קיבוצי ההכשרה היו לצידה של קלוסובה.

לאחר שההכשרה הקבועה היתה לעובדה והתבססה, החלה תסיסה בקיבוצים על קביעת היעד בארץ לחלוץ העולה, עוד בהיותו בפולין.

כאמור צמח בשנת 1925 הרעיון של הקמת קיבוצי עלייה, אך תוך כדי הגשמת הרעיון הלכה למעשה התברר שקיבוץ העלייה אין בו פתרון לכמה וכמה שאלות־יסוד, אחרי בואו של החלוץ ארצה. מה עלה בגורלם של קיבוצי העלייה בבואם לארץ? — הקיבוץ הראשון, הקלאסי, היה קיבוץ „הכובש" מגליל וילנה. בהגיע חברי „הכובש" ארצה התרכזו תחילה במחנה „הכובש", שהיה בשנתו הראשונה בפתח־תקווה ואחר־כך עבר לכפר־סבא; אנשי „הכובש" בארץ נאבקו על קיומם בתנאי עבודה קשים, ולאט־לאט נחלשו קשריהם עם הגולה. על „הכובש" עברו גלי עזיבות במספר ניכר בשנים הבאות, אך על אף הכול היה זה קיבוץ העלייה היחיד שכמעט הצליח במילוי תפקידו — לא לתת לאנשים להתפזר בבואם ארצה.

חלוצי פולסיה היו קשורים ל„קבוצת פינסק" בארץ, וכאשר עברה הקבוצה

להתיישבות בגבת לא היה בידה לקלוט את כל הבאים ורבים מאנשי קיבוץ העלייה מפולסיה התפזרו מחוסר אפשרות קליטה ב„קבוצת פינסק" על פני מקומות שונים בארץ. אנשי קיבוץ העלייה „העובד" מקונגרס-פולין כמעט שלא הכירו האחד את השני לפני עלייתם לארץ ובבואם ארצה לא היוו גוף מלוכד וכל הנסיונות שנעשו לקליטתם המרוכזת עלו בתוהו. בדומה לו אף לא שפר גורלו של קיבוץ „אחוה" מגרודנה-ביאליסטוק, בבוא חבריו לארץ. „קיבוץ-ווהלין" לא התפתח עקב הבגידה של מנהליו. המאזן של קיבוצי העלייה בכללם לא היה, איפוא, חיובי ביותר.

עם יצירת קיבוצי ההכשרה הקבועה, על אף העובדה שבשנות 1927—8 לא היתה כלל עלייה לארץ, נתעוררה אצל החברים, שעשו זמן ממושך בהכשרה, השאלה — מה דמות תהיה לקליטתם בארץ, ומהי הצורה שתבטיח תוצאות טובות יותר. טבעי הדבר, שאנשים שחיו יחד זמן רב בקיבוץ ההכשרה הקבוע, ירצו להמשיך ולחיות יחד גם בארץ. מאידך, השליחים מהארץ, גם כאשר הקפידו לשמור על אובייקטיביות גמורה בדרכי פעולתם, לא יכלו לשוחח עם החברים בהכשרה מבלי לספר להם על הקיבוצים ועל המשקים שמהם באו. קיבוץ עין־חרוד וממשיכו הקיבוץ המאוחד קשורים היו לענייני הגולה החלוצית בתוקף תפיסתם הרעיונית — יותר מאירגונים קיבוציים אחרים, ולכן גם רבו שליחי הקיבוץ המאוחד ב„החלוץ" בפולין. משום כך אף נודע שמם של יישובי הקיבוץ המאוחד בקרב חברי התנועה החלוצית בגולה, בעיקר בגוש הכללי שהיווה את הרוב ב„החלוץ" בפולין. בעקבות כל אלה הועמדו חברי מרכז „החלוץ" בפני עובדת הגדרה עצמית של חברי הקיבוצים בהכשרה הקבועה לתנועות קיבוציות בארץ.

באחת המועצות העולמיות של „החלוץ" בדנציג, בשנת 1928, נפל בחלקי להרצות על ענייני העלייה. שליחי הארץ באותה מועצה היו ב. כצנלסון ול. שקולניק (אשכול), זכרון שניהם לברכה. בין השאר מסרתי בדברי על התופעה החדשה המתרקמת ב„החלוץ" בפולין, שהעלייה החלוצית תבוא מעתה ארצה בגופים מאורגנים, השואפים להצטרף לקיבוצים מסויימים, הידועים להם מראש. שאל אותי אז ב. כצנלסון האם אין להבין מדברי, שהארץ תהיה סגורה בפני אלה שאינם מקבלים את דרך ההגדרה בגולה. בקשר לכך העמיד ברל כצנלסון לפני כמה שאלות מביכות. דברים שנראו לי קודם ברורים לגמרי, נוכח הדיפרנציאציה האידיאית בתוך תנועת „החלוץ" והמצב העובדתי שנוצר בגולה על רקע ההכשרה הקבועה — התחלתי לתהות עליהם מחדש. גם שקולניק הצטרף לוויכוח שצץ לפתע ואמר, בין השאר, בערך כך: „הקב"ה אמר לאברהם אבינו: ,לך לך אל הארץ אשר אראך' — — — מבלי לקבוע צורת החברה אשר ייצור העם לעצמו, והן כולנו מזרעו של אברהם הננו ואב אחד לכולנו; כולנו יהודים..."

בסופו של דבר סוכם אז שהעניין טעון עוד שיקול חדש ועיון נוסף, אך לא כן היו פני הדברים בשורות התנועה בגולה. עניין ההגדרה הפך לנושא אידיאי, שתפס במרוצת הזמן מקום ניכר בחייהם של חברי „החלוץ".

בהמשך ביקורי התכופים בקלוסובה הגעתי יחד עם החברים במקום למסקנה, שיש להקים כאן בית קבוע. מצאתי, שכדאי לבנות פה בית, למען ההווה והעתיד

גם יחד (קיבוצי שחריה ותל־חי נדדו כל הזמן ממקום למקום). מרכז „החלוץ" עשה מאמצים רבים להשגת סכומי כסף למטרה זו — ויצאתי לקלוסובה על מנת לרכוש מגרש להקמת הבית. העניין עלה בקושי רב. כמה מקומות, הסמוכים למחצבה, היו אמנם נתונים לרכישה, אך היתה סכנה בגלל הפיצוצים במחצבה. לעומת זה, לא נתקבלו על־ידי החברים ההצעות לרכישת מגרש במקום רחוק, כי אז היו צריכים ללכת לעבודה דרך יער שכולו ביצה ושלוליות מים. לבסוף נמצאו לנו כמה חלקות אדמה, שהיו בבעלותם של „גויים" שונים, וקשה היה להתגבר על סירובם של כמה מהם, עד שסוף סוף היתה ידנו על העליונה גם לגבי אלה — מאחר שכיבדנו אותם בכמויות הגונות של י"ש חריף ביותר. לאחר ששתו לרווייה די צרכם — הואילו לחתום על שטר המכירה... כל החלקות הללו היוו יחד את המגרש לבית החדש והגדול, העתיד לקום בקלוסובה, בנוסף לבית המוכן בחלקו, שכבר נרכש מאחד התושבים הנוצרים במקום, ואשר נחנך בראשית שנת 1927, ושימש בית מרכזי לקיבוץ בקלוסובה — עד שייבנה הבית החדש.

עשיתי אז בקלוסובה שבועות אחדים ונתתי דעתי על כמה מפעלים קונס־טרוקטיביים שיש להתקין למען הקיבוץ; קניית מכונות תפירה והכנת מלאי של עצים לבניין הבית. כן הייתי עוזר לצרכי אספקה שוטפת. כל הדברים האלה שעשיתי אז — נקראו בפי מרשק בשם: „פעולת הביסוס", אך הבית החדש למגורים — לא נבנה; רק יסודותיו נוצקו בזמן ההוא ולא היה המשך לייזמתנו, מחוסר אמצעים.

יהודה בראגינסקי

יגור, 1975

המפנה הגדול ב„החלוץ"

בקלוסובה נסללה דרך חדשה להכשרה החלוצית, אשר הפכה לנחלת התנועה החלוצית כולה. היה זה כאשר הממשלה המנדטורית ניצלה את המשבר הכלכלי בארץ והפסיקה את העלייה של עובדים לארץ. בקיבוצי ההכשרה ישבו אז מאות חברים, שלפי המקובל הגיע תורם לעלייה. התעוררה, איפוא, השאלה, מה יעשו חברים אלה, האם יחזרו לעיירותיהם, או שמא ישארו בקיבוץ ואף יקראו לחברים בסניפים לבוא ולהצטרף אליהם ולבנות את קיבוץ ההכשרה הקבוע. בעד הישארות החברים בהכשרה הובאו נימוקים כבדי־משקל: פתרון לחברים שניתקו את עצמם מאורח החיים הקודם, הכשרה יותר ממושכת ליצירת גרעינים מגובשים, שיעלו את התנועה לנתיבי הגשמה ממשית. ונוסף לזה גם אתגר כלפי־חוץ: אי־השלמה עם גזירת שערי העלייה הנעולים ויצירת מחנה לוחם לפריצת השערים; אות לבאות, לעליית המעפילים, אשר קיבוצי ההכשרה התייצבו בראשה.

קיבוץ קלוסובה, הן מבחינת הוותק שלו ורציפות קיומו והן מבחינת מספר חבריו הגדול יחסית, תפש מקום ראשי בהתפתחות קיבוצי ההכשרה של „החלוץ" בפולין, והוא שהיה גם הראשון להתגבשות הדרך החדשה. לא עבר זמן רב ודרך זו הפכה לנחלת קיבוצי ההכשרה כולם. הביטוי לכך ניתן במועצת „החלוץ"

בפולין ובכינוס קיבוצי ההכשרה שהיו בשנת 1927 בקאיאנקה. מועצה זו ראויה לציון גם משום שהיא שיקפה את התמורה בדמותה של התנועה, כתוצאה של שלוש שנות פעולה ע״י המרכז החדש, שהיה מורכב מקבוצת פעילים יוצאי רוסיה מתנועת „דרור״ ומשליחים של ההסתדרות והתנועה הקיבוצית בארץ־ישראל.

אנשי „דרור״ היו קבוצת אינטליגנטים צעירים באוקראינה הרוסית, שהתארגנו במגמה לחולל מהפכה בתנועה הציונית ברוסיה, אשר נראתה להם שוקעת במלל מתרברב ואפס מעשה. הם לא האמינו באפשרות לתקן את הדברים מבפנים ויזמו לחולל תנועה חדשה צעירה, אשר אצל חבריה המעשה הציוני בגולה וההגשמה החלוצית בארץ מהווים את תוכן חייהם. כאות לכנותם הרעיונית של אנשי „דרור״ ישמש יחסם ללשון העברית, אשר הפכה לשפת הדיבור של התנועה תוך מאמצים ואף ייסורים לא מעטים. לאחר המהפכה הבולשביסטית וגזירת החיסול שנגזרה על התנועה הציונית ברוסיה עברה הקבוצה המרכזית של „דרור״ לפולין, כדי לבצע בה את אשר נבצר ממנה לעשות ברוסיה. אולם הנסיון לבנות תנועה ציונית־סוציאליסטית חדשה, נוסף לתנועות שהיו קיימות בפולין, לא התקדם במידה הרצויה. מאוכזבים מכשלון ההופעה הפוליטית העצמאית, הצטרפו אנשי „דרור״ לאיחוד של פועלי־ציון (ימין) וצ.ס. צעירי־ציון, אך רק מעטים מהם מצאו סיפוק לשאיפותיהם במפלגה החדשה, שכן גם בה התגלו המומים אשר שימשו בשעתו נושא לביקורת של „דרור״ ולהופעתה בתור ישות עצמאית. בייחוד עוררה מורת רוח מגמת ההסתגלות לחיי הגולה ולהלכי הרוח האידישיסטיים, אשר בקרב הפועלים היהודים בפולין.

כנגד זה התגלתה התנועה החלוצית בתור שדה נרחב לפעולה ברוח העקרונות של „דרור״ ורבים מפעיליה מצאו בה סדן למירצם המהפכני והם השתלבו בה, כאילו צמחו מתוכה, למרות שבאו מבחוץ. הם גם מצאו שפה משותפת עם השליחים מהארץ, אשר ביניהם היו אישים בעלי שאר־רוח, שהשפעתם על חברי „החלוץ״ היתה רבה.

באותו זמן היה אליהו דובקין האיש בעל הסמכות הן בתנועה העולמית של „החלוץ״ והן ב„החלוץ״ הפולני. לאחר שחברי המרכז הפולני עלו לארץ, או פנו ללימודים, היתה דאגתו נתונה לרכז צוות למרכז חדש, אשר יתמודד עם תוצאות המשבר של העלייה הרביעית. לשבחו של דובקין ייאמר, שידע לקרב ולשלב את אנשי „דרור״ בפעילות ב„החלוץ״ תוך חברות כנה ושיתוף מלא.

בפרק זמן זה נעשה חריש עמוק בסניפי „החלוץ״ ו„החלוץ־הצעיר״, שהתארגנו באורח ספונטני בעשרות מקומות. מאות ביקורים בוצעו על־ידי חברי המרכז לשם מגע עם חברי הסניפים והדרכתם ולאירגון המגבית ל„קרן־החלוץ״. היינו יוצאים לערי השדה לארבעה־חמישה שבועות לביקורי־שרשרת ובכיסו של כל מבקר כסף לכרטיס רכבת עד לסניף הראשון בלבד; ההמשך צריך היה להתכסות על־ידי גביית מס־החבר בסניפים שבוקרו. כאמור, פחת מספר החברים בסניפים וגם נסגרו סניפים, אבל בין הנאמנים שנשארו היו בחורים יקרי־ערך, אשר הביקורים עודדו אותם באמונתם ובפעילותם.

ולא רק זאת. לשיקום התנועה ולהעמקת תוכנה היה צורך במבצע לימודי־חינוכי גדול ומרוכז בשביל פעילי „החלוץ״, ובשנת 1926 הוקם בוורשה הסמינר

הארצי הראשון של „החלוץ" בהנהלתו ובהשראתו של יצחק טבנקין, אשר ריכז בשביל הסמינר חבר מרצים בעלי רמה גבוהה, שהעניקו לתלמידי הסמינר ידע רב בנושאי העם היהודי, הציונות, ארץ־ישראל, תנועת הפועלים וההתיישבות בארץ, ספרות עברית ועוד. אך לא רק ידע העניק הסמינר לתלמידיו; טופחה בו רוח של אחריות אישית לתנועה, הרמוניה בין התורה והמעשה והשפעה על־ידי מופת אישי. טובי התלמידים של הסמינר יצאו להדרכה בקיבוצי ההכשרה, ביניהם זלמן אלפרוביץ, פניה ברגשטיין, שלמה מינץ ובנימין מרשק.

אז הוקמה גם הלשכה הראשית של „החלוץ־הצעיר", לביסוס רעיוני וחינוכי של התנועה החדשה ולהדרכת חבריה הצעירים. אורגנו מושבות המדריכים הרא־שונות והוחל בעיבוד תוכניות הפעולה לפי שכבות הגיל השונות. כן הופיעו החוברות הראשונות של העתון „החלוץ־הצעיר", ובהן נוסחו היסודות הרעיוניים של תנועת הנוער החדשה, בעלת הזיקה ל„החלוץ".

במועצה בקאיאנקה הופיעו, איפוא, הביכורים של תנועה חלוצית מתחדשת, הנישאת על כתפי חברים צעירים, שהרעיון החלוצי הפך לחלק מישותם. גם המועצה וגם כינוס הקיבוצים התנהלו על טהרת הלשון העברית, ולרוב עברית טובה, באווירה של חברות וכנות ואף של תרבות־דיבור.

בלטה בה הופעתה של משמרת פעילים שצמחה מבפנים, מתוך קיבוצי ההכ־שרה, המסוגלת להשתלב בהנהגת התנועה. ואמנם במועצה נעשו שני דברים להכנסת המשמרת החדשה בעול האחריות של הנהגת התנועה: שלושה חברים, זלמן אלפרוביץ, בנימין מרשק ומנחם פונדיק, צורפו למרכז; נוסף לזה הוקמה מועצה ארצית ובה באי־כוח קיבוצי ההכשרה, הוועדים הגליליים וחברי המרכז.

קשת מגוונת של נושאים הועלתה בכינוס קיבוצי ההכשרה והדיון בהם העיד שקיבוץ ההכשרה אינו יותר משהו ארעי ורופף, אלא מסכת חיים ארוכת־טווח, שנקבעים בה אורחות חיים ויחסי אנוש, עם השלכות אף על עתידם ודרכם של האנשים בארץ־ישראל.

ב. מרשק, ראשון המדברים בכינוס, אמר בין השאר: „הכשרתנו איננה עונתית, כי אם ממושכת עד זמן העלייה. הקיבוץ איננו משמש לכן אכסנייה לחבר, כי אם בית. קיבוצנו דואג גם לחבריו החולים". המגמה לראות בקיבוץ ההכשרה בית, אם גם תוך התחשבות באפשרויותיו החמריות, התגלתה גם בקיבוצי ההכשרה האחרים. העיד על כך מנחם פונדיק, ממייסדי קיבוץ שחריה. „גם שחריה, אמר, הכניסה הרבה מהיסודות אשר בקלוסובה". שונה היתה דעתו של פונדיק בשאלת ההגדרה לצורות ההתיישבות בארץ, או כפי שזה נקרא בהכשרה — „הגיבוש הקיבוצי". „האידיאל שלנו בא"י — אמר — היא חבורה, ז.א. קיבוץ של אנשים שלא סימן לעצמו עדיין את הדרך להתיישבות".

היה זה טבעי, שחברים היושבים שנים בהכשרה יתעניינו בצורות ההתיישבות בארץ ואף יקבעו לעצמם את דרכם האישית והיו, כמובן, גם שיחות וויכוחים, אך בדרך כלל נשמרה הסובלנות ההדדית בין חברים, בעלי נטיות שונות, ולא נפגמה החברות ביניהם.

כאמור, רבים היו הנושאים שהועלו בכינוס וכולם מתוך נסיון החיים והעבודה בהכשרה. נחשפו גם ליקויים מתוך רצון לתקנם. ההרגשה הכללית היתה של

התגברות על המשבר של העלייה הרביעית, ושל הצטברות כוחות ויכולת לקלוט אלפי חברים חדשים, ומה שלא פחות חשוב — של מודעות ודריכות למשימה הזאת. ואמנם התפתחות הדברים לאחר מכן הוכיחה, כי היתה זאת נקודת המיפנה הגדול בדרכו של „החלוץ" בפולין, שעשה אותו, ובאמצעותו את יהדות פולין, לנושא הראשי של העלייה החלוצית לארץ, ורישומיה הלא הם חרותים במפת ההתיישבות של היהודים במולדתם ובגבולותיה. גם בשינוי־העתים, כאשר הציונות נאלצה ללכת בדרך ההעפלה לארץ, בשנות „הספר־הלבן" הבריטי, צעדה התנועה החלוצית בפולין בראש צבא המעפילים, ורק השואה הנאצית הכריתה את הקיבוץ היהודי הגדול בפולין, על כל חטיבותיו, ועד היום לא קם ביהדות העולם שבט אחר שימלא את מקומו.

ברוך מניב (מינקובסקי)

באר־שבע, מאי 1976

מנוף וסמל

נפל בגורלי להיפגש עם קלוסובה בתקופה בה עברה לדרך חדשה. קלוסובה היתה בשבילי פגישה ראשונה עם חלוץ ממש וגם פגישה ראשונה בבגרותי עם הגולה וכל זה היה בתקופה של חולשה.

יש חרב שהיא נוצצת, יש חלונות ראווה, יש עושר רב, אבל יש יופי במעון הדל שיודעים לפעמים לקשט אותו ולוא גם בפרח צנוע, ולוא גם בווילון צחור קטן; יש גבורה של כוח־רבים, מזויינים, ויש גבורה מתוך חולשה — של מעטים, בלתי מזויינים, עם הכרה חזקה, עם ידיעה שצריך להיאבק; יש מעשים גדולים — בכוח שלטון, בשימוש באמצעים רבים — ויש חלוציות שבאה במיעוט יכולת.

התקופה שאני הייתי בפולין היתה לי פגישה עם ימי החולשה, העוני, המחסור. הייתי שם שנתיים: מאמצע 1926 עד אמצע 1928. החלוצים היחידים שראיתי אותם בעלייתם ארצה במשך זמן שהותי בארץ זו, היו בשבוע הראשון לבואי. מאז ועד צאתי לא עלה אף חלוץ אחד מפולין לארץ־ישראל, אף סרטיפיקט אחד לא ניתן לנו. נאבקנו כולנו, צעקנו חמס לא רק באזני הממשלה, אלא גם באזני ההנהגה הציונית. היתה אז תקופה של חוסר עבודה בארץ ומנהיג ציוני אחד בגרמניה הציע בעתונו (אחר־כך הוא הופיע גאה באומרו: שאו בגאון את הטלאי הצהוב) להוציא מארץ־ישראל 8.000 פועלים כדי להבריא את כלכלתה. באותם הימים היתה ירידה — רבים חזרו לפולין, והיתה בגידה בדרך; תקופה ללא עלייה, תקופה של משבר בציונות. ואז, מתוך חולשה, מתוך העוני צמחו התפארת והגבורה של קלוסובה.

אני זוכר את נסיעתי הראשונה בפולין עם בתיה בנדרסקי ז"ל, שהוליכה אותי לפגישה ראשונה עם קיבוץ־ההכשרה בקלוסובה. היו שם כ־20 חברים בסה"כ. בדרך הסבירה לי בתיה את תפקידנו שהיה ל„אשר" חלוצים, להוציא „תעודת בגרות חלוצית" לחלוצים ש„גמרו" 3 חודשי הכשרה. דנו אז אם האיש

ראוי לעלייה לפי תכונותיו והישגיו. שאלתי היתה: מדוע לתת אישורים אם אין לנו סרטיפיקטים? מה יעשו עם האישורים? הישובו הביתה? ומה יעשו בבית?!

באנו לקלוסובה. לא אספר על אותו הרושם של חדר דל וצפוף ומלא עשן עם „נארות" לנערים ונערות. גם אני באתי מאוהל, מצפיפות לא מעטה ובכל זאת חטאתי — לא היה איכפת לי האוכל, העשן לא הציק לי. התגנבתי לעליית־גג של גוי שהיה בה חציר ושם ישנתי בלילות. ייתכן שלא היו סולחים לי, אך היתה לי גם איזו שהיא זכות: לפני צאתי את הארץ עבדתי בשליחות במזכירות המועצה בירושלים ותוך כדי כך גם בעבודת חציבה, וכשהגעתי למחצבה ידעתי את העבודה, יכולתי גם לעוץ עצה וגם להרים פטיש — ואולי זה עמד לזכותי.

כאשר ישבתי עם בתיה והתחלנו לברר את עניין האישורים, חיוו אנשים דעה על המועמדים. ישבתי והקשבתי ואחר־כך הצגתי את השאלה שכבר קודם לכן הצגתיה לבתיה ברכבת, ואז קפצו שניים בהתלהבות (בין השניים היה מרשק) ואמרו — האם אפשר להציג שאלה כזאת? האם ישובו לעיירה? מה יהיה תוכן החיים שם? האם ישובו לחנויות, לבטלה? — ועלייה אין. אז החליטו לא להוציא את האישורים. זו היתה ההחלטה הראשונה של התנועה החלוצית על ההכשרה הקבועה, או יותר נכון על קביעות בהכשרה עד לעלייה. זה היה מיפנה שרק אחר־כך ידענו להעריכו.

ב־1927, הייתי בסדר של פסח בקלוסובה. היה כבר בית בנוי — בית עצמי, ובית שני בהתחלת הבנייה. היו שולחנות ערוכים והיה ציבור גדול והיו אורחים והיו פועלי הסביבה והיה ריקוד סוער. במשך שנה אחת הוברר שמחולשה, מתקופה של ירידה ושפל — ברצון חזק של מעטים הפך הדבר לדרך סלולה לרבים. קלוסובה לא שאבה את כוחה רק מתוך החולשה. היא התקוממה נגד החולשה. קלוסובה שאבה את כוחה מיהדות פולין השוקקת חיים, גם כשלא ידעה להרים את עצמה מעל לביצתה ושגם לא ידעה לחוש את הסכנה המרחפת, שהיתה בכל הדורות ושישנה גם עכשיו לגבי גלויות ישראל, שגם עתה אינן חשות ואינן מבינות, שהאש מלחכת מתחת רגליהן ומעל לראשן.

אנחנו מפארים את העבר במלוא זוהרו, אך זוכרים שגם לקלוסובה, כמו לגופים אחרים, היו גם חולשות, גם כשלונות. היו בקלוסובה גם שגיאות, גם עזיבות ואינני רוצה לומר שהיא היתה בבחינת נישא מעל כל נישא, אבל האמת היא שקלוסובה היתה הגרעין שממנו צמח ועלה הכוח התמציתי. הכוח המעט שגובש בקלוסובה, הוא אשר האיר באוהל הדל, הוא אשר שימש כוח בעת חולשה, הוא אשר נשא את נס החלוציות בתוך הבגידה, בתוך חוסר ההבנה וחוסר האומץ להתגבר.

הקבוצה הקטנה הקלוסובאית, זו שנשארו ממנה יום אחד רק שניים יחד — היה בה כוח גדול של מנוף. זה הערך היסודי שלה, הערך האמיתי שלה בתוך הכלל; בזאת היתה סמל לחלוץ, לקיבוץ האנשים המרים את העם היהודי ומעביר אותו לפסים של שיחרור עצמי, לפסים של בניין חיים של כבוד, של כוח, של אמונה ושל עליית האדם.

אהרן ציזלינג

(בכנס הקלוסובאים ביגור, נובמבר 1962)

צרכי העליה — מעל לכול

(מזכרונותיו של שליח)

בחורף 1929 הגעתי בשליחות ההסתדרות ל„החלוץ" בפולין. בביקורי הראשונים בסניפים ובקיבוצי ההכשרה נוכחתי לדעת שאלה אשר בווהלין מהווים את החלק החשוב, מבחינת הכמות והאיכות כאחד, ב„החלוץ" בפולין, ובמרכזם — קלוסובה.

באתי מן הארץ מהחזית העיקרית בתקופה ההיא לכיבוש העבודה העברית — מפתח־תקווה. גבעת־השלושה נתונה היתה כולה לתפקידי כיבוש העבודה, תחילה בפרדסים, אחרי־כן במחצבה, במגדל־צדק (במרוצת הזמן — גם בהפעלת נמל ת"א ובעבודות הרכבת בעיר). ידעתי את ערך כיבוש העבודה לפועל העברי ולקליטת העלייה בארץ, ידעתי את הקושי שבהסתגלות העולה החדש לעבודה, שפירושה היחיד בתקופה ההיא — עבודת כפיים, עבודה גופנית קשה, תמורת שכר ירוד ותוך התנכרות לפועל העברי מצד הפרדסן היהודי, על אף השיגשוג הכללי של ענף המטעים בארץ. לא קלה היתה החדירה גם לעבודות הממשלה; שלטונות המנדט ביצעו עבודות שונות, ובחלקן הגדול — ממסי היישוב העברי, אך לא ראו כלל מחובתם להקל במשהו על מצוקת חוסר העבודה ולסייע לעלייה העברית.

בקלוסובה מצאתי ציבור חלוצים שהכשירו עצמם בגוף ובנפש להצטרף לכובשי העבודה בארץ. העבודה במחצבה היתה קשה, אך מקום ההכשרה רב־ערך לעולה החדש בבואו לארץ. באתי לפולין מקיבוץ גבעת־השלושה, שידע תנאי עבודה קשים, שיכון דל ורמת חיים ירודה, אך המציאות בקלוסובה קשה היתה עוד יותר. תנאי העבודה, המגורים, הכלכלה, הביגוד, חוסר סידורים סניטריים — בכל אלה רבתה המצוקה על כל אשר ידענו. בתנאים אלה חייבים היו להתקיים נערים ונערות בגיל 17—20, אשר ברובם לא טעמו עוד טעם עבודה בחייהם, מהם אף שבאו מבתים מסודרים, ואפילו בני דלת העם — תנאי חייהם בבתי הוריהם עלו על אלה שמצאו בקלוסובה.

מרשק היה אז הרוח החיה בקלוסובה, הנושא בעולו של הקיבוץ, דואג למקומות עבודה עבור החברים, לסידור הכלכלה וגם מטפל בבעיות אישיות — ועם זה לא מוותר על מקומו הוא בעבודה במחצבה. בקיבוץ ההכשרה בגולה ראה מקום הצלה מניוון וחיי בטלה, שבהם היה נתון חלק ניכר של הנוער היהודי בערים ובעיירות בפולין, והכשרה לחיי עמל וקיבוץ בארץ. המקסימליזם הציוני והקיבוצי היה במעמקי הכרתו. בקיבוץ ההכשרה ראה תנאי הכרחי לעליית חלוצים לארץ ואין אדם עולה מבלי שיעבור תחילה תקופה מסוימת בהכשרה. בנקודה זו הגעתי איתו לוויכוח, שנסתיים מתוך אחריות לעניין היקר לכולנו.

בסוף שנת 1929, לאחר הפסקה בעלייה, הסכימה ממשלת המנדאט להקציב 600 סרטיפיקטים לעליית חלוצים. הזמן לניצול הסרטיפיקטים אלה היה מוגבל, ולרוב החלוצים, שהיו בגיל הגיוס לצבא הפולני, היו קשיים בהכנת דרכונים לעלייה.

בקלוסובה היה אז מספר ניכר של חברים שהיו מוכנים לעלייה, אך חלק מהם נמצא בהכשרה זמן קצר ורובם התקשו בהשגת היתרי יציאה. מרשק טען

שאין איש עולה בלי הכשרה, שאם לא כן עלול להיהרס מפעל ההכשרה בפולין והדבר יפגע קשה גם בקליטת העולים בארץ, בעבודה ובקיבוץ. חברי קלוסובה, על אף שהשתוקקו לעלייה, קיבלו בכל זאת את דעתו של מרשק, ובלי אישור הקיבוץ בקלוסובה לא הסכימו לעלות.

כאחראי לענייני העלייה במרכז „החלוץ" וכמי שידע מה רבים המכשולים והפגעים בדרך לקבלת סרטיפיקטים מממשלת המנדאט — הסכמתי לעמדתו העקרונית של מרשק שאין עלייה חלוצית בלי הכשרה, אך מאידך ידעתי שהדבר עלול להביא לאי־ניצול הסרטיפיקטים שניתנו לנו ויחזק את דעתם של אלה מבין הבריטים הטוענים, שאין כלל אנשים הרוצים לעלות לארץ. הודעתי, לכן, למרשק ולחברי קלוסובה, שאם אין הם מוכנים לעלות — אעשה אני, ואתי מרכז „החלוץ", לעליית צעירים אחרים, גם אם לא היו בהכשרה, ובלבד שלא ילכו לאיבוד סרטיפיקטים לעלייה. אין לתאר מה רבו אז התלבטויותיו של מרשק. ידוע היה שאין מרשק מוותר על עקרונות. לבסוף גברה והכריעה אצלו האחריות הציונית והוא נרתם להכנת החברים מקלוסובה לעלייה.

במרכז „החלוץ" בפולין היו הפעילים ברובם מבין חברי „דרור", התנועה שגם אני השתייכתי אליה לפני עלייתי לארץ. כולם היו ידועים לי מן העבר והם חברי וידידי, אך בתוכם מצאתי איש חדש שלא הכרתי והוא — פינחס קוזלובסקי, לעתיד פינחס ספיר, שר האוצר במדינת ישראל ונשיא ההסתדרות הציונית העולמית.

בבואי היה כבר קוזלובסקי אחד הפעילים הוותיקים במרכז „החלוץ" בפולין. בחור צעיר ותמיר, בן למשפחה יהודית מסורתית בעיר סובאלק, נתפס לרעיון „החלוץ" והניח לכל תכניותיו האישיות להמשיך ולהשתלם בלימודים, נכנס לעבודה במועצה הגלילית באזור גרודנה־ביאליסטוק ומשם הועבר למרכז בוואַרשה. הוא היה איש עבודה, מסור בכל מאודו לתפקידו, כגזבר „החלוץ" וכמרכז ענייני ההכשרה, ולא היה דבר בפעולות „החלוץ" בפולין בשנים ההן שלא היתה בו ידו של קוזלובסקי. האמצעים הכספיים, שעמדו לרשות המרכז, היו מצומצמים מאוד והוא החל לארגן חוגי יהודים שונים, גם לא־ציונים, לעזרת מפעלי ההכשרה של „החלוץ".

לקוזלובסקי היתה דעה שונה מזו המקובלת על שאר החברים במרכז „החלוץ" בקשר לאופי ההכשרה, אך תמיד עשה עבודתו מתוך לויאליות גמורה למען כל קיבוצי ההכשרה, אם גם לא כולם היו לפי רוחו מבחינה אידיאולוגית. הוא גייס כספים ממקורות שונים ועשה לשיפוץ הבית שנרכש בקלוסובה ולשיפור תנאי המגורים בכל הקיבוצים. כן פעל לגיוס אמצעים כספיים לסידור עלייתם של רבים מבין החברים בקיבוצי ההכשרה, שידם לא השיגה לממן את הוצאות עלייתם ארצה. יוזמתו, מסירותו ומירצו תרמו רבות להרחבת מפעל ההכשרה ולעליית כוחו של „החלוץ" בפולין.

בשנה האחרונה הלכו לעולמם גם מרשק וגם ספיר וזכר שניהם שמור לברכה בלב כל ידידיהם מאז ומעתה.

י. דובדבני

עינת, פברואר 1976

מתעודות הימים ההם (ב׳)

1. מכתבי שליחים בפולין, 8—1926

[1926]

— — — המצב ב,,החלוץ" כעת הוא כזה: עבר הפחד להתפוררות, אך התנועה עמדה מלגדול, בעיקר בין המבוגרים. התנועה הצעירה המתפתחת עכשיו — מוגבלת [במספרה] ואם לא יבוא שינוי במצב בארץ גם התנועה הצעירה כאן לא תתרחב. המרכז [של ,,החלוץ"] מקדיש עכשיו תשומת לבו בעיקר ליצירת מרכזי הכשרה, שישמשו מקומות חינוכיים בשביל ,,החלוץ", שיווצר בהם הווי חלוצי אשר יזין את התנועה במומנט הנוכחי. זהו הכיוון, אבל להגשים את זה עכשיו עולה בהתאמצות רבה ובקשיים גדולים, מפני שזה דורש שינוי ביחס ,,החלוץ" להכשרה. [חבר] ,,החלוץ" הביט עד עכשיו על ההכשרה כעל דבר הכרחי בכדי לקבל את האפשרות לעלות לארץ, אבל לא כעל דבר חינוכי שהוא חלק משלים בתנועת ,,החלוץ", המבדיל אותה משאר התנועות הציוניות.

— — — מתוך המצב האובייקטיבי הזה התנועה נשענת עכשיו על היחיד, ולוא לא נמצא המרכז במצוקה כספית גדולה היה יכול להתמסר לריכוז היחידים האלה, שהיו משמשים בתור דוגמא לנוער הציוני באופן חייהם הקיבוציים והתרבותיים, אבל במצב הנוכחי גם הפעולה הזאת לא יכולה להיעשות בשלמות.

— — — למעשה, אין עכשיו ציונים אקטיביים הרוצים לעלות לארץ חוץ מאנשי ,,החלוץ" המאורגנים בעיקר בקיבוצים.

— — — אם יוצא [לפועל] איחוד הקיבוצים בארץ אפשר יהיה לחנך את ,,החלוץ" על המפעל החי של התנועה הקיבוצית בארץ. זה ישמש גורם לחיזוק התנועה החלוצית בגולה ולעידוד תנועת העבודה בכללה.

א. פרידמן

1.2.1927

— — — אצלנו, פה, עכשיו הרגשה נוראה. יתמות ובדידות. אין עלייה, אין אפשרות לכך. זה עלול לדלדל עד הסוף את התנועה.

— — — וכר לעבודה יש. כשזורעים — בא הקציר. נוכחתי כי טמונים [כאן] אוצרות חלוציים ואין אנו מרגישים. בווהלין היתה ירידה מוחלטת. נדמה היה שפור־התפורר ,,החלוץ", אין הסתדרויות, אין הולכים להכשרה וכו׳. — — — נקראה ועידה גלילית והנה התברר כי עוד כוחנו גדול. מסירות, התלכדות, מתוך יחס פרימיטיבי — שהוא בסיס לרצון נאמן. ובייחוד זה התברר בפגישת העולים, שלמרות הדכאון מ,,בשורת" ההסגר היתה מלאת התלהבות. ואם לא עלייה — הוחלט לשוב מיד לעבודת ההכשרה בקיבוצים.

— — — אחרי הוועידה נסעתי שוב לקלוסובה. היתה שם חנוכת בית, שבניינו עומד כבר מזמן. שמחה מיוחדת במינה: הקמת בית שמתברכים להמעיט שבת בו. מסירות, התלהבות ועמל אין סוף השקיעו בהקמתו החברים במקום. זהו חזיון יקר — — — הקיבוץ בקלוסובה יש בו מכל הסימנים הטובים של קיבוץ חלוצי נאמן.

א. ציזלינג

15.11.1927

אתמול עזבתי את קלוסובה ורוצה אני לכתוב לכם קצת רשמים משם. האמת היא, כי הרשמים עוד כ״כ רעננים ו,,החבר׳ה" כ״כ קרובה לי עד שזה מקשה על כתיבתי.

בית אחד, שלושה חדרים עם מטבח, זהו ה,,לבוש" של קלוסובה. ובתוך הלבוש הזה מכונסים כ־50 איש. הרוב המכריע בני 18־19 — 20־21. כמעט כולם ,,בורחים", כי חבר

או חברה הרוצים לנסוע לקלוסובה מוכרחים „לברוח" מן הבית. זהו המפתן לחיים חדשים, אשר מאחוריו נשאר כל העבר. בבית תסכים המשפחה יותר, כי בן או בת יעבור ל„אדומים" — אבל לא ייסלח לזה אשר הלך אל הקיבוץ: איתו נקרעים עפ"ר כל הקשרים.

פרנסתה של קלוסובה — היא המחצבה. בסביבה זו של פולניה הרי המקום הזה הוא היחידי אשר בו מכרות אבן. מחצבות קלוסובה מספקות אבן למרחקים גדולים — ומשנה לשנה מתרבה מספר המחצבות. גם כיום עובדים כאן בחיצוב אבנים ומסביב לענף זה — כאלף איש, אולם משנה לשנה הענף הזה מתפתח ואין ספק כי במשך שנים מועטות יעבדו כאן אלפי פועלים.

המקום הזה משמש מקום־הכשרה לקיבוץ קלוסובה. לו היו אפשרויות (היינו: כספים לבניין בתים, להשגת קרקע, קצת אינוונטר, קרן רזרבית למקרי מחלה והחלמה, לבגדים — בתור הלוואה למשך זמן קצר) אפשר היה לעשות את המקום הזה למקום מרכזי בווהלין להכשרת חלוצים, כי יכולנו לחדור לכאן גם באלף איש ויותר. המקום רחוק מקונגרס־פולין, ששם שורר חוסר־עבודה, ותמיד חסרים כאן פועלים במחצבות. המחצבה שבו עובד הקיבוץ שייכת ליהודי והוא זקוק לעבודת הקיבוץ, גם מנצל אותו, אם כי הוא מתפאר בפני ציונים, כי הוא „מחזיק" את הקיבוץ. אולם חברי הקיבוץ לא חדרו לעבודות המקצועיות של המחצבה — ועובדים ברובם בעבודות השחורות ובמכונת החצץ. יש, כמובן, סיבות לדבר. אחת הסיבות היא, כי רוב החברים צעירים מאוד ואין כל אפשרות לסגל אותם לעבודה בפטיש הגדול. ויש גם סיבות טכניות שונות. עכשיו החליטו לשלוח חברים ללמוד סיתות. אי־החדירה למקצוע הוא אחד התסבוכות הגדולות של הקיבוץ הזה.

וישנה עוד פרובלימה קשה בקיבוץ — והן המחלות. ההסתגלות לעבודה קשה עולה בקושי רב ובייחוד בגיל צעיר זה, ורבים הנופלים. כיום מגיע אחוז החולים עד שלושים, וזה מאיים. ישנם צעירים, ובייחוד בחורות, אשר את העבודה הקשה עושים כעבודת אלוהים — ונכשלים. אחדים פשוט נופלים, ואין חברים בוגרים עד־כדי־כך שיבינו למנוע צעד זה. תנאי־המקום מכריחים לעבוד בשבת — ויש שעובדים שבעה ימים בשבוע. ואין פלא, אם נחלשים במשך שנה־שנתיים עד למאוד, ובפרט אם אחוז החולים גדול, והנותרים משתדלים להשלים את החסר בכוחות שנשארו. זוהי בלי ספק דרך מסוכנת, אבל בתוך האטמוספירה של קלוסובה קשה לדבר על זאת, כי לא יבינו אותך: אין למעלה מן העבודה.

כגורם חשוב למחלות משמש גם החורף הקשה שבסביבה זו. והלבשה אין ונעליים אין. הגעתי לכאן עם השלגים הראשונים — ועדיין מצאתי את רוב חברי הקיבוץ כשהם יחפים ויוצאים לעבודה עטופים בסמרטוטים על הרגליים, או מתהלכים בנעלי קייץ קלים וקרועים. חסרים גם מעילים חמים. ואמנם, יש כבר כיום הרבה שנתקררו ויש חולים ברבמטיזם וכדומה. ה„בורחים" באים על־פי־רוב עם בגד אחד ועם מעט מאוד לבנים, ומובן מעצמו כי גם לבנים כמעט אינם בנמצא.

ואם להוסיף לכך, כי שלושת החדרים, שאחד מהם הוא חדר־אוכל, מכילים עד 18 מיטות בצפיפות גדולה מאוד, תבינו כי אין גם מקום לישון — ומוכרחים לישון 2 במיטה ומלבד זאת לישון גם על הספסלים, השולחנות והדלתות הפנימיות, אשר מורידים אותן בלילה ומעלים אותן ביום על ציריהן.

אולם דווקא הסבל הזה מקשר את החומר הצעיר הזה, ותבינו, מה גדולה ההתלהבות בריקוד ה„הורה", שבא בערב קר וטחוב לפני השכיבה בשניים על דלתות וספסלים. גם בין חסידים ותיקים אין התלהבות כזו.

התקווה הזאת, לעלייה קרובה — היא הנותנת את הכוח לסבול סבל לא יתואר. וכשאתה בא לקיבוץ זה וחי בתוכו איזה ימים, ושוכח כי אתה נמצא באיזו פינה מרוחקת בווהלין, ואתה נמצא בתוך הקירות האלה, הרותחים — נדמה לך, כי אתה נמצא באיזה מקום בארץ־ישראל, באחד הקיבוצים התוססים, עם כל הפרובלימות שלהם. זהו קיבוץ ארץ־ישראלי טיפוסי, שהמזל גרם לו להיות בסביבה זרה ורחוקה ובתנאים לא ארץ־ישראליים.

ואמנם אותן הפרובלימות שהתעוררו כאן מוכרות כל־כך בתוך הקיבוצים שלנו. כבר הופיעה כאן אפילו שאלת המשפחה. היה מי שחשב, כי בקיבוצים בגולה אין להקים חיי משפחה, מפני שזה מאיים בסכנות מרובות, ואין לעשות את חיי הקיבוץ בגולה קבועים, אבל קיבוץ קלוסובה שואף לחנך את חבריו לחיי קיבוץ עוד בהיותם בגולה. על־כן איננו רוצה להיות רק קיבוץ־הכשרה ומקיים את הקיבוץ במשך כל השנה, ואוסר על חבריו גם את הנסיעה הזמנית הביתה, והחליט כי הקיבוץ מחוייב הוא גופו לדאוג לחולים שבו, ולא כנהוג, שחבר חולה נוסע הביתה להתרפא; הקיבוץ הוא הבית של החבר, עם בית־המשפחה הוא קרע מזמן לכתו לקיבוץ — ואין לשוב. ככה רוצה לחנך קלוסובה.

סוף דבר — אותו קיבוץ נפלא יכול גם להגיע למצב מסובך מאוד. קלוסובה משמשת כוח משיכה ותוכל לשמש גם כוח של הרס — אם תיהרס. ומדוע אין קשר מכתבים בין הקיבוץ בארץ לבין הקיבוץ כאן? תכתבו להם. הם זקוקים לקשר חי עם הארץ.

נ. בנארי

ורשה, 14.5.1929

למזכירות הקיבוץ המאוחד
עין־חרוד

אך זה שבתי מווהלין. שלושה ימים ולילות שהיתי בקלוסובה.

בקלוסובה כיום 130—120 חבר. במשך השבועות הקרובים יגדל, כנראה, המספר עד 160—150. בקלוסובה גופא — במחצבה, במשוריה ועוד — אפשר לסדר בעבודה קבועה למעלה מ־300 איש. השאלות: א) דירות, ובמיוחד לחדר אוכל, מטבח ומוסדות; ב) חוסר כוחות לארגון קיבוץ כה גדול, בייחוד לאחר עלייתו של מרשק, שתהיה כנראה בסוף הקייץ.

הצעתי לסדר פלוגות לפי מקומות העבודה הגדולים והמרוכזים — עם קופה משותפת, השוואה גמורה וסידור הספקה משותף, אך סידור עבודה, מטבח ומוסדות נבדלים, אולם קלוסובה, שתופסת את הקיבוץ בתור הופעה שהחברים קשורים יחד בכול — מתנגדת לזה. שיתוף ללא חציצה כלשהי — זהו העיקר של קלוסובה וממנו אינם רוצים לזוז. לו ההצעה שלי היתה מתקבלת, ואם נביא איש מהקיבוץ אשר ינהל את העבודה התרבותית — נוכל ליצור מרכז חשוב לקיבוץ בארץ.

את הפעולה התרבותית יש להעמיד במרכז עבודתנו בקיבוץ. — — — הקיבוציות התלושה והמופרזת, בלי העמקת ההכרה הציונית־מעמדית, עם אדישות לעברית וארצי־ישראליות „מובנת מאליה" — כל אלה מעוררים דאגה רצינית לא רק בי, אלא גם אצל יתר חברינו כאן. והן קלוסובה — זהו הקיבוץ הכי חשוב, הכי מגובש והכי קשור אלינו, למרות כל ליקוייו. בקיבוץ הזה מתרכז כיום החומר החלוצי הכי טוב, מווהלין ופולסיה.

אבקש מכם שתחשבו באופן רציני על הצעתי בדבר חבר לקלוסובה — — —

י. דובדבני

2. פגישת הקיבוצים בקאיאנקה, 12—18.8.1927

בתאריך שצויין לעיל נתקיימה בקאיאנקה („שחריה") מועצת „החלוץ" בפולין — ועל סדר יומה סעיפים הנובעים ממצבו של „החלוץ" לאחר משבר העלייה הרביעית ועם ראשיתה של ההכשרה הקבועה. דו"ח מפורט ממועצת „החלוץ" נתפרסם בחוברת מיוחדת בשנת 1927 מטעם מרכז „החלוץ" בפולין.

בו בזמן נערכה בקאיאנקה הפגישה הראשונה של קיבוצי ההכשרה בפולין. להלן — מדבריהם של באי־כוח קלוסובה במועצת „החלוץ" וכן החלטות פגישת הקיבוצים, כפי שהובאו בחוברת הנ"ל.

המערכת

מרשק (קלוסובה):

... אנחנו — התנועה — גדלנו ועברנו על מנהלינו; קלוסובה, הביטוי לגידול התנועה, העמידה לא פעם בפני המרכז שאלות שהפתיעו אותו. לא המרכז שיצר את הקיבוץ הקבוע בתור צורת־חיים, אלא התנועה עצמה.

איני מאמין שהציונות הסתמית תהיה מסוגלת להלהיב את הלבבות כיום. החיים הקיבוציים הינם מבחינה זו אולי יותר חזקים, וגם זה לא מלהיב.

בקיבוצים יש גיבוש. בהם נפתרות פרובלימות חדשות. רצינית היא שאלת הרזרבה בשביל הקיבוצים. בסניפים רבים שורר ריקבון. כשבאים ומציעים לחברים לעבור לקיבוצים, משיבים שאין בכוחם לעשות את מהפכת המעבר לחיים החדשים. לעבודה תרבותית אין פנאי, ולא אסכים בשום אופן שבעבודה לטובת הקרנות אפשר לצאת ידי חובת החלוציות. מצב זה בסניפי „החלוץ" משפיע גם על „החלוץ־הצעיר". אלה שנשארים ללא זוז מפריעים לחנך את „החלוץ־הצעיר" וגם לייסד סניפי בוגרים חדשים. המילה החדשה שהמועצה חייבת להשמיע היא: חידוש הסניפים, הקמת סניפים חדשים על חורבות הישנים. רק באופן כזה נכין את הרזרבה לקיבוצים, שכיום היא חסרה לנו.

אשתדל למסור על התפתחות הקיבוץ בקלוסובה במשך השנה האחרונה, אבל קודם על התנאים האובייקטיביים של קלוסובה: תנאי־העבודה אצלנו הם קשים. בתחילה עבדנו 12 שעות ביום, עכשיו, הודות לקיום האגודה המקצועית, שביסודה ואירגונה השתתפנו גם אנו, עובדים אצלנו 8 וחצי שעות. כסף מזומן אין אנו מקבלים, שוררת השיטה של פיתקאות אשר תמורתן הננו מקבלים פרודוקטים בחנות. ברוקיטנה, בפלוגה העסוקה במשוריה (מנסרה), מקבלים כסף מזומן והתנאים שם במובן ידוע יותר נוחים. מתקבל, איפוא, ניצול כפול. הניצול הוא נורא ולפועל בודד קשה להתקיים. מסיבה זו קיים בקלוסובה חוסר פועלים מתמיד. בקלוסובה עובדים כ־2000 פועל. אנו היינו יכולים לסדר 150 איש שיעבדו שנה תמימה.

חברינו הלכו לקלוסובה מתוך הרצון להיות חוצבים בא"י. ורק בכוח הרצון הזה וע"י השיתוף המקסימלי, העזרה והאחריות ההדדית החזקנו מעמד. כל החברים מרגישים שהם כובשים. ואמנם הצלחנו להיאחז בשני ענפי עבודה חשובים במחצבה. חדלנו להיות ממלאי עבודות שחורות, טפלות, במחצבה. כבשנו ענף כזה כמו מכונת החצץ, עבודה שהיא אחראית מאוד. אצלנו אפשר לסדר אחוז גדל של חברות. כבשנו את ענף החצץ. הכשרתנו אינה עונתית, כי אם ממושכת, עד זמן העלייה. החברים ניתקו את קשריהם עם בית־ההורים. הקיבוץ אינו משמש, לכן, אכסנייה לחבר, כי אם בית. קיבוצנו דואג גם לחבריו החולים. רבת ערך היא ההכשרה של שבת חולה בקיבוץ, גם לגבי החולה וגם לגבי החברים.

קלוסובה היא רזרבה ל„קיבוץ והלין" בא"י. שאלת העלייה היא אצלנו הכי חריפה. הפלוגה השלישית מוכרחה לעלות. יש חברים שעזבו את הקיבוץ מחוסר עלייה. יש גם שעזבו מפני טעמים אידיאולוגיים, מפני ההתנגדות לקיבוץ גדול. אקטואלית היא שאלת הרזרבה לקלוסובה. אפשר וצריך להגדיל את מספר החברים/ות.

הדיבור העברי אינו מפותח אצלנו, לעומת זאת משתמשים כראוי ב„דבר". הקיבוץ חי בשאלות התנועה בארץ ישראל.

אין לנו לפחוד מפני יצירת קיבוצים תמידיים פן יישאר החבר כאן. פחד זה מראה שאין אימון בחלוציות. הפגישה הזאת צריכה לברר ולהחליט שדרכנו היא דרך הקיבוץ התדירי. הקיבוץ העונתי לא יוכל להרים את הסניפים ממצבם הירוד כעת. הקיבוץ צריך לרכז מסביבו את התנועה וזה יוכל לעשות רק הקיבוץ התדירי. תמיד התנגדתי לשיטת החינוך ב„החלוץ־הצעיר" — של חיתולו ב„כתונת־פסים". בתנועה אין יודעים את

שחריה ואת קלוסובה של היום משום שלא הסבירו. לא הכשרה סתם תוכל לקשור את החברים לקיבוץ, אלא אותו הדבר החזק שנקרא הגיבוש הקיבוצי, והגיבוש הקיבוצי אינו נמצא בסתירה להכשרה. קלוסובה מצטיינת בזה שהיא סובלת בעד התנועה. לא הרשינו לחברים חולים לנסוע הביתה, כי אילמלא כך לא היינו יוצרים את „החלוץ" השלם. צריך לציין בשמחה שזכינו לתנועה קיבוצית במצב הרע הזה. נחוץ ליצור את הקשר בין הקיבוצים ולשם זה להקים מועצה של כל הקיבוצים. ואשר למצב התרבותי הפנימי: בקלוסובה מתייחסים לכל שאלות א"י כאל שאלת חיי יום־יום. עכשיו עומדת לפנינו שאלת כיבוש השפה העברית.

דוברוביטקר (פלוגת רוקיטנה):

תכנסו לקלוסובה, תרדו לכליות האדמה, תשמעו את קול מפץ הפצצות — ותיפול עליכם אימה. אחרת היא העבודה במשוריה ברוקיטנה. ברוקיטנה יש שמחה, בקלוסובה — סבל ויחד עם זה גם תסיסה, תשוקה להתפרצות, ולא משמחת העבודה זה בא, כי אם מהתמרמרות בשל הניצול. בקלוסובה לא מתמידים לעבוד פועלים הבאים מהמדינה, העזיבה היא תופעה רגילה, רק אנחנו קבועים.

קלוסובה רוצה לפתור פרובלימות, אשר גם בא"י מתקשים בהן. את שאלת החולים היא פתרה מתוך קפיצה. החליטו שהחברים החולים מוכרחים להישאר בקיבוץ ולא לקחו בחשבון את התנאים החומריים. אנו, ברוקיטנה, התנגדנו לכך. אסור להפריז בקיבוציות.

גם אנו כבשנו עבודות אחראיות. היו גם חליפין בחברים בינינו וקלוסובה. ברוקיטנה התנאים החומריים יותר טובים, יש מזומן, תנאי החיים והעבודה יותר קלים. רוקיטנה נבדלת לרע בזה שהיא נמצאת בעיר, מקום אשר יש בו קשיים לקיום קיבוץ. העיר משפיעה לרעה.

שאלת העבודה התרבותית היא מורכבה. החומר האנושי בקיבוצים הוא מגוון. את השיטה צריך להתאים לריבוי הגוונים, למדרגות ההתפתחות השונות. אצלנו העבודה התרבותית מתנהלת על פי רוב לפי העיתונות הא"י. ה„דבר" וגם ה„מסלה" הינם אמצעים חשובים בעבודתנו התרבותית.

צ'רטוריסקי (קלוסובה):

נותן העבודה והאדמיניסטרציה בקלוסובה מתחשבים בנו, מביטים עלינו לא כמו על מתלמדים, כי אם כמו על פועלים. אנו גרמנו לזה שיום העבודה בקלוסובה הוקטן מ־10 ל־8 שעות. גדול ערכה של קלוסובה, כי אפשר לסדר בה קיבוץ של 150 חבר.

בהתפתחותנו חשובה היא ההשפעה של „קיבוץ והלין" בא"י. גם קיבוץ שחריה יימצא במצב דומה לזה שלנו, לאחר שתעלה הפלוגה הראשונה.

אצלנו אין אנטגוניזם בין צעירים ובוגרים. יש הבדל בין יותר ופחות מפותחים.

שאלת החולים וריפויים היא רצינית. צריך לארגן קופת־חולים בשביל כל הקיבוצים של „החלוץ" בפולין.

החלטות פגישת הקיבוצים

א) הפגישה מציינת בשביעות רצון את התגבשות קיבוצי הכשרה של „החלוץ" בפולין, התגבשות שהגיעה לידי סידור תאים קיבוציים קבועים בעלי הכרה חלוצית עמוקה, מבוססים על חיים חדורי רוח יושר סוציאלי, עזרה ואחריות הדדית והמוכשרים למילוי תפקידים חלוציים־כיבושיים בא"י והמחנכים את חבריהם לקראת המפעל הקיבוצי בארץ. הפגישה מכירה בכל הקשיים הגדולים הכרוכים בסידור דפוסי חיים הנ"ל ומציעה למרכז להפנות תשומת לב ראויה לפרוצס ההתגבשות ולטפחו הן במובן החמרי והן הרוחני.

ב) הפגישה ממלאה את ידי המרכז לדאוג ליצירת רשת שלמה של מפעלי הכשרה המכילה בתוכה כל מיני צורות של הכשרה, כמו: עבודה חקלאית עונתית, התמחות

יותר עמוקה בחקלאות במשקים עצמיים, מוסדות עירוניים יחד עם בתי־החלוץ המכוונים בעיקר להקניית מקצועות לחברי „החלוץ־הצעיר", הקניית מקצועות שונים לחבירות לפי הוראות מועצת הפועלות בא"י; את בתי־החלוץ לקשר עד כמה שאפשר בקיבוצים הקבועים.

ג) הפגישה קובעת את הצורך ברזרבה בשביל הקיבוצים ומטילה על המרכז להעביר עבודה מאומצת בסניפים כדי להבטיח לקיבוצים את מספר האנשים הדרוש להם לשם התפתחותם וביסוסם. כל האנשים הנמצאים בהכשרה צריכים לשמש רזרבה לקיבוצים התמידיים וליצירת חדשים.

ד) פגישת הקיבוצים, בדאגה לבחירת החומר החלוצי המוכשר לעלייה לא"י, מכריזה על הכשרה ממושכת בהתאם לאפשרויות ודרישות העלייה. החלטה זו חלה גם על החברים שעברו כבר הכשרה במשך עונה אחת.

ה) הפגישה מחייבת את הקיבוצים, אשר בהם לא השתרשה עדיין השפה העברית, להקנות לחבריהם את השפה במידה שתיהפך לשפת החיים היום־יומיים בקיבוץ. על המרכז לסייע בכל האמצעים.

ו) הפגישה קובעת את הצורך בעתון פנימי של הקיבוצים שישמש ביטוי למתרחש בקיבוצים ויקשר אותם בינם לבין עצמם ובתנועה החלוצית כולה.

למערכת עתון הקיבוצים נבחרו החברים: אלפרוביץ, פונדיק, קמיונסקי, מרשק ודוברוביטקר.

ז) בתור צורת מעבר לאירגון משרד החבירה ע"י מרכז „החלוץ" מחליטה הפגישה על יצירת ועדת החבירה המורכבת מבאות־כוח מועצות החבירות בקיבוצים התמידיים. תפקיד הוועדה לדאוג לרזרבה של חלוצות להכשרה, לחיפוש מקומות עבודה מתאימים בשביל החבירה, להכשרה המקצועית של החבירה בכפר ובעיר, לאירגון משקי פועלות ומשקי עזר ע"י הקיבוצים התמידיים.

3. בפתח עלייה מחודשת

(מתוך שיחות בקלוסובה, ינואר 1929)

... התנועה שלנו מוסרת לעלייה חלק גדול מתוכה. הגרעין הנשאר במקומות אינו מספיק — ונחוץ להמשיך את הקו. הדאגה והאחריות ליום מחר, לרזרבה — מוטלות עלינו, כאן.

השאלות העומדות על הפרק אצלנו כיום הן: עבודה חינוכית בתנועה, קונטקט עם החברים, הוצאה מסודרת של „במחנה" [עתון הקיבוצים], אירגון טוב של המזכירות, הרחבת מקומות העבודה, התכוננות רצינית לעלייה.

... נעמיק חשוב קצת בענייננו. הנה יעלו קיבוצים מרומניה — ודרכם ברורה: דרך הקבוצה הקטנה בארץ. הנה מתגבשת התנועה בגליציה ודרכה כבושה: אל הקיבוץ הארצי של השומר־הצעיר. גם בפולין חיפשה לה התנועה את דרכה ומצאה את קשריה עם הקיבוץ־המאוחד בארץ. אין מקרה בקביעה זו בפולין: אנו נוטים כאן יותר לתנועה המונית. על־כן אין לנו לשים לב לכל הוצאת־לעז על תנועתנו, כי לא מכך אנו ניזונים, אלא להיפך, תמיד לעמוד על הגובה, להעמיק את היסודות הפנימיים של הקיבוץ ולהיות תמיד אמיתיים ונקיים. בזה כוחנו העיקרי והכוח המושך אשר לתנועתנו. אם נסדר 200 חלוצים בחציבת אבנים בקלוסובה — כוח המשיכה אלינו יגדל. זאת היא הלוגיקה של תנועתנו. ואם יש מי־שהוא שרודף בעיקר אחרי השם — נוכל לוותר לו על השם, כי לנו חשוב תמיד התוכן.

... אין פלא, שדווקא בפולין הלכה התנועה אל הקיבוץ־המאוחד. כאן, בפולין, יושבים המוני עם, ישנו עוני בשכבות העממיות וישנו אינסטינקט בריא. יש מקום בתנועתנו לא רק לגאונים, אלא גם לאנשים בינוניים וקטנים ולמעשים גדולים וקטנים גם יחד.

... נצחוננו האמיתי יכול להיות רק בבגרותנו האידיאית, באמיתיות אשר בחיי יום־יום שלנו — ועל זאת אנו צריכים לשמור יותר מכול. למה לנו לרדוף אחרי צללים, אם בחדרנו דולקת עתה אותה המנורה אשר הדלקנו בידינו והמפיצה מסביבנו אור כל כך חביב?!

... ונדע ברורות: עם חידוש העלייה לא הוסרו עוד כל המכשולים מדרכנו. עלינו לעמוד הכן בין גלי־החיים השונים, אשר יכו על הופינו. לנו נחוץ קודם כל כוח פנימי...

4. לחזדרז — ולעלות!

(חוזר)

עקב המספר הרב יחסית (לפי מושגי הימים ההם) של העולים מקלוסובה — היו מזכירי הקיבוץ לתקופותיהם יוצאים לווארשה, למרכז „החלוץ", לטפל בענייניהם של אנשי קלוסובה שאושרו לעלייה, אם לפי סרטיפיקטים מ־ה„שדיול" ואם בדרכים אחרות.

פעולתה של מזכירות העלייה בווארשה היתה קשה ומורכבת, עקב תפקידיה המיוחדים:

א) להדריך את החברים הפזורים במקומות שונים בהכנותיהם לעלייה, על אף המצוקה החומרית בבית הישן והסבכים היורידיים במשרדי השלטון בסידור דרכיות.

ב) לעשות למען הסידורים הכספיים, בעיקר ע"י עזרה הדדית בין העולים עצמם — באירגון קופה משותפת, כדי לאפשר עלייתם של כל האנשים שאושרו לעלייה מקלוסובה, גם של מחוסרי אמצעים.

להלן — קטעים מחוזר של מזכירות העלייה בווארשה, הניתנים בזה כלשונם.

מתוך התאריך של החוזר ניתן להניח שנכתב בידי ב. מרשק, סמוך לעלייתו לארץ.

המערכת

ווארשה, 17.9.1929

קיבוץ חוצבי אבנים בקלוסובה
מזכירות העלייה בווארשה

לכל החברים העולים!

ח. י.

אנו עומדים כבר באמצע העלייה וכפי הנראה עד היום לכל החברים העולים לא ידוע מצבנו הכללי בעלייה. רצוננו, לכן, למסור את [על] המצב בעלייה, אף־על־פי שמסופקנו אם יעלה בידינו להכניס את כולכם לתוך הסבך שבו אנו נמצאים בעליית חברינו.

מקלוסובה עלתה פלוגה אחת ביום 11.9 וביום 18.9 תעלה פלוגה שנייה.

[מאנשינו] עלו:

חברים

1. זבודניק, 2. איגר, 3. ציגל, 4. אורבוך, 5. רודנסקי, 6. צוקרמן, 7. אלנבלום, 8. ויינהויז, 9. וורונה, 10. רצקביץ, 11. קרביץ, 12. רוים.

חברות

1. ציפקוב, 2. רודניק, 3. לביטון, 4. קגן, 5. שטינמן, 6. רובין צפורה.

חבאים [בתור לעלייה]:
חברים

1. זומין, 2. מלר, 3. שוורצמן, 4. רזניק, 5. רפופורט.

חברות

1. ר. וירושבסקה.

החשבון הזה מראה שעד יום 19.9 עלו מקלוסובה 24 אנשים (7 חברות, 17 חברים), מפלוגת עלייה של 106 עולים. ז. א. [זאת אומרת] שצריכים עוד לעלות 57 חברים ו־25 חברות. לפי הידיעות שישנן לנו [בידינו] מכינים כל החברים את דרכיותיהם והרבה חברים יעלו בפלוגה הגדולה ביום 26.9. יתר החברים יספיקו להכין את הוויזות עד יום 30.9 ויעלו, כנראה, בפלוגות האחרונות ביום 12.10 [1929].

כדאי לציין שישנם כמה חברים שיושבים כבר זמן רב בבית, שאין להם קשיים יורידיים והמה עדיין לא מוכנים ולא ממריצים בהכנות. ובמה זה לברר [להסביר]? בחוגים שונים מבררים זאת בחוסר רצון גדול לעלות כעת. אבל אם לברר את זה באופן אובייקטיבי יש לגנות רשלנות כזו כאי־אחריות כלפי מצבנו הכללי. המכתבים שנתקבלים מהארץ, שיצאו משמה עוד באמצע המאורעות [תרפ״ט], מלאים בצעקה לידיים עובדות, לעלייה מיידית, וזה לא תופסים לדאבוננו גם חברינו ולא מזדרזים בהכנות.

חברים! צפויה לנו סכנה גם מצד אחר. ברור לכולנו שכיום אך סרטיפיקט אחד לא ילך לאיבוד, ואם אנו לא ננצל אם הסרטיפיקטים יעלו אחרים, בודדים, שנאשרו על־ידי המרכז [מרכז „החלוץ״] לעלייה. זה כיום יכול להיות בשבילנו דבר פאטלי. ישנה אפשרות אובייקטיבית לטשטש את כל עניין העלייה החלוצית מתוך קיבוצי ההכשרה. למה זה יכול להביא פה ובייחוד בארץ, איפה שגורל התנועה הקיבוצית קשור בעלייה מיידית גדולה, מיותר להסביר. תדעו, חברים, שגורל העלייה הקיבוצית והשפעתנו בעלייה בכלל הוא בידינו. דווקא בימים אלה מוכרח הכוח הקיבוצי המאורגן והמלוכד להתבלט. דווקא כעת מוכרח לארץ להיכנס כוח קיבוצי מנוסה, שמוכן תיכף לעמוד במשמרות, בעבודה ובהגנה. כל החברים שאושרו לעלייה מוכרחים בזמן הכי־קרוב לעלות. על החברים שמוכנות כבר דרכיותיהם, לשלוח אותם „אקספרס״ לווארשה ולחכות לידיעה מתי על כל אחד ואחד לצאת לווארשה. על כל החברים להזדרז בכדי להספיק עד 30 לח. ז. — — —

בברכת העלייה
מזכירות העלייה

ערכים ודרכים

א. עם העלייה המתחדשת

(בשיחת חברים, דצמבר 1928)

במסיבת־חג שהיתה לנו בעין־חרוד, במלאת עשרים וחמש שנה לעלייתה של חיה־שרה חנקין עם קבוצת החלוצים הראשונה של העלייה השנייה, נשתלבו במעגל־הרוקדים גם בניה — האחד, שרק השנה נכנס לעבודה והשני, שעודנו בבית־הספר — וגם העולים החדשים של קיבוץ „חירות"[1] מגרמניה, חלוצי העלייה החמישית.

במעגל אחד רקדו החלוצה מהומל משנת 1903 והעולה מגרמניה משנת 1928, וילדיהם של חברי עין־חרוד, בני כל העליות. יש בזה ביטוי עמוק בלתי־אמצעי של חיינו וסמל לשרשרת־הזהב של עליית־העבודה החלוצית.

העלייה החדשה אשר תבוא לארץ צריך שתהיה קשורה אף היא באורח בלתי אמצעי עם דורות־העלייה הקודמים, עם כלל פועלי ארץ־ישראל. אין העלייה אצלנו מנותקת ומובדלת מהשרשרת כולה. אין ערכה רק בה בעצמה, בבדידותה ובהתבדלותה המשפחתית. ערכה בהיותה חוליה בשרשרת הנמשכת, קשורה בעבר ובעתיד.

דאגתנו העיקרית ביחס לעלייה היא קליטתה על־ידי הקיבוץ בעזרה ובאחריות הדדית ממשית — בעבודה, בחינוך, בהקניית השפה, במקצוע, בהתיישבות; כי כוחנו־אנו, כוחם של פועלים, הוא, קודם־כל ואחרי־הכל, לא בעזרה כספית, כי אם בעבודה ובחברות. חברינו צריכים להיות מוכנים לחיות עם העולים, ולהיות אחראים יחד איתם לסידורם, לקליטתם ולשיתופם במפעל. אין לקלוט את העלייה רק על־ידי שנאמר להם: תלמדו מאיתנו, או רק על־ידי הרצאות ושיחות וביקורים ידידותיים, כי אם על־ידי חיים משותפים עימם.

על הפרק עומדת שאלת כניסתנו לעבודה בחיפה, שתהיה עמדה חלוצית של הפועלים ומרכז לקליטת־עלייה בעתיד הקרוב. הישמשו כעת חברי יגור משען לכיבוש זה? האם תקדמנה הפלוגות את העלייה מתוך הכרת השליחות, שמטילה חובות, — על־ידי שילובה בחיי הפלוגה, בשפה השלטת בה, ברוח המפעל הקיבוצי, על־ידי החדרת האמונה בצורת־החיים המשחררת, הפרוליטארית, ומתוך נאמנות לגאולה האנושית־הלאומית?

היש תכונה כזאת לקראת העלייה? היש תכונה לא רק לקבלת מספר נוסף של ידיים עובדות לשם ביצור המצב הכלכלי, כי אם התעוררות לקליטת חברים לחברה המתגבשת על־ידי המפעל המשותף, היוצרת יחסי־חברים חדשים, המתל־כדת ליכוד חברתי ותרבותי, תוך חיי מחשבה משותפים? התהיה עליית־רוח בתוך הקיבוץ לקראת העלייה הבאה?!...

[1] „חירות" — קיבוץ הכשרה חלוצי של תנועת י.יי.וו.ב. („ברית העולים") בגרמניה, בשנות העשרים.

ב. הקיבוץ והתנועה החלוצית

(במועצת הקיבוץ המאוחד, דצמבר 1929)

הקיבוץ כיום אינו רק תופעה ארץ־ישראלית. עם עלייתם של קיבוצים מאור־גנים, בני שכבות־נוער שונות מן הגולה, נעשה הקיבוץ לתופעה יהודית כללית בארצות שונות. כי פתרון־הקיום לשכבות הסוציאליות השונות ביהדות שבגולה הוא כאן בארץ, בחלוציות הארץ־ישראלית, בעבודה ובצורת־החיים המהפכנית — הקיבוץ. יש הולם־לב משותף לקיבוץ ולתנועה החלוצית בגולה ועל יסוד ההישגים בארץ אנו קובעים את דעתנו על דרכי הפעולה בחו״ל.

הדבר העיקרי, שאנו אחראים לו כרגע, הוא העלייה. אין תקומה לעם שבגולה אלא בעלייה לארץ ובהקמת מעמד־פועלים בה. אין פתרון לעם אלא בהגדלת כוח היהודים בארץ. ועל כן, — העלייה עומדת בראש תפקידינו. בלעדיה אין ציונות־סוציאליסטית מתגשמת. ואולם הנחות־יסוד אלה נתקלות בקשיי־המציאות.

כל תנועה מהפכנית — וכך היא תנועתנו ובכך ערכה — חותרת לשינוי דמות החיים מיסודם. לגבינו — העלייה וההתיישבות בארץ הן יסוד־היסודות, שעל־כן הן קנה־המידה, האנך והמשקולת לכל שאלות חיינו.

הכרח העלייה שולל את הדרך השקטה, „הנורמאלית״. הוא מותח הכול לעבר נקודה זו. יום העלייה לארץ הוא יום חריצת גורל לאדם. על ידי העלייה לארץ גדל כאן פרוליטאריון יהודי. ובשבילנו אין סוציאליזם ללא עלייה. החלוץ — הוא קודם כל איש העולה לארץ, גם אם יש להשאיר בכל מקום מספר אנשים כגרעין לקיום קיבוץ ההכשרה בחוץ לארץ. אכן גדולה יותר הסכנה שבחוסר־עולים מאשר בחוסר הכשרה. עד לעלייה החמישית עלו לארץ חלוצים גם בלי „גרעינים״ ובלי הכשרה קודמת. שחור־הגלות וחוסר האוויר לנשימה ליהודי הצעיר הוא שמאיץ ביהודים לעלות. זהו הכוח המניע אשר יוסיף להמריץ את העלייה. כנגד שחור הגלות — יאיר האור מן הארץ.

בכל מקום בארץ שהיתה בו יד האדם החופשי נוצרו הקבוצה והקיבוץ, המחוללים מהפכה בחיי הנוער היהודי. בעקבות עלייתם של יחידים עלו אחרי־כן עשרות ומאות ותבוא עליית אלפים. בימים שההכשרה המאורגנת בגולה לא היתה קיימת, הכשירה העלייה את עצמה. ואין בגידה גדולה מזו כאשר חיל־מילואים מתעכב בדרך לחזית בנימוק שהוא צריך עוד להתאמן. בשעת הכרח נוטלים את הנשק, לאחר ימי אימון מועטים, ויוצאים למערכה.

אל ישתהה החלוץ בהשגת דרכון, ואל יאחר את יום העלייה. קיבוץ ההכשרה הקבוע ביותר בגולה הוא בכל־זאת זמני. בנים ונכדים לא יגדלו בו. מטרתו להכשיר לחזית — והחזית כאן היא.

הקיבוץ חייב לתבוע מסגרת רחבה יותר ל„החלוץ״. תותאם מסגרת „החלוץ״ להמונים. יהא לנו דבר זה לקו פעולה בכל ארצות הגולה. הסתדרות המונית צריכה להקיף בתוכה את אנשי־העם. תנועה של עשרת אלפים עולים, שכולם תלמידי בתי־ספר, אינטליגנטים, עדיין אינה תנועת המונים. אבל אנשי־עם הם התחלה לעלייה המונית, לחלוציות המונית. אין תנועת הנוער יכולה להתיימר כי היא התנועה המהפכנית, כל עוד לא מצוי בשורותיה הצעיר היהודי, בן

הדלות היהודית שלא עבר את בית־הספר. אין לזלזל באיכות העלייה מחוגי תנועת הנוער, אך ערכה המלא של התנועה יושג דווקא כאשר תתלכד עם איש ההמון. משום כך חשוב כל־כך הטיפול בקליטת החלוצים, שלא זכו להתחנך בתנועת נוער. מכאן גם הערכתנו למגמה של איחוד תנועת הנוער החלוצית עם העלייה החלוצית הכללית. כי ערך תנועת הנוער הוא בחלוציותה, כלומר, לא מובדלת מן ההמון, אלא הולכת בראש, לפניו, איתו ואליו, לחיות בצוותא עם „ההמון" בהכשרה, בעלייה, בקיבוץ ובהתיישבות בארץ.

כל הבא מן הארץ לגולה נחרד: נהרסת העיירה היהודית. חברינו בחו"ל אינם חשים בכך. אולם אנו, שחיינו לפני־כן כמה שנים בארץ, עכשיו כשאנו חוזרים אליה, נשקף לעינינו ההרס בעליל. נהרס היסוד הסטאטי של היהודים בעיירה, כי נהרס בה יסודה הכלכלי. נהרסים היסודות ששמרו על קיומו של העם. במקומם של אלה, מן ההכרח שיוקם המפעל המחנך של ארץ־ישראל, שפירושו — מפעל הכשרה חלוצי לכל נער יהודי. עלינו ללכת אל הילדים, אל הנוער ואל תלמידי בית־הספר. אך עם זה עלינו לבקש דרך המונית בפעולת ההכשרה, לעצב דפוסי קליטה להמוני־אדם, כדי להכשיר את האדם לשינוי יסודי בחיים, — ולתכלית זו יש חשיבות לקיבוץ הקבוע בהכשרה, המשמש בבואה לחיי ארץ־ישראל, והוא מכשיר לעבודה גופנית, לתרבות עברית, לחיי־עבודה משותפים.

חטאנו בהזנחת הלשון העברית בחיי ההכשרה. בלי הלשון העברית אין אהבה לארץ, לנופיה, לכל יישוב ולערכו ההיסטורי; אין תמורה לערך הספרות העברית, לתנ"ך, לתרבות העברית כגורם מחנך בתנועתנו, המעמיק את זיקתו של העולה לארץ ולגורל ההיסטורי של העם. לקתה תנועתנו ביחס בלתי־חלוצי לעברית ולתרבות עברית. חוששני שעמידתנו ומלחמתנו יהיו רופפים יותר בלי ה„אף־על־פי־כן" של ברנר, בלי ידיעת ההיסטוריה העברית ותרבותה. הנאמנות החלוצית המתגלה בהכשרה הקיבוצית בפולין ובגרמניה, בקלוסובה וב„חירות", ביחס לעבודה הגופנית הקשה ותנאי האקלים אינה באה לידי ביטוי דומה ביחס לתרבות העברית.

ג. בין ותיקים וחדשים

(בשיחת חברים, מארס 1930)

מלאה שנה לבואם של ראשוני העלייה החמישית ושוב יש מהלכים לכינויים: „חדש", „חלוץ". שוב — מאבק בין „דורות". טוענים העולים כלפי בני העליות הקודמות: סביבה נוקשה, הווי חיים יציב, קפאון ביצירה — צריך להתחיל מחדש... ולעומתם נזרקת תשובת הפיקחות: חכו, גם אנו כמוכם היינו, עוד תידמו אלינו: אתם מביאים אתכם דוקטרינות, דעות קיצוניות, קנאות וגאווה וכדומה.

מאבק זה המלווה תמיד את העלייה, את התהוות חברתנו הקיבוצית החדשה, ביטוי הוא לחבלי היצירה החברתית, לייסורי ההתהוות וההתמזגות והוא יסוד הכרחי בהתפתחותנו. אבל צפונות בו גם סכנות של נסיגה וירידה.

בדרך ההתמזגות בין הוותיקים והחדשים בארץ־ישראל, בין הקיבוץ והתנועה

החלוצית — אפשרות אחת שהיא „קלה" — לרדת יחד; אפשרות שנייה קשה יותר — להעפיל יחד. יסודות של ירידה קיימים באלה כבאלה.

שומעים אנו קריאת תגר על אי־השוויון בין החברים בקיבוץ, על מחסן פרטי. זה יש לו הרבה, וזה — מעט; אחד — חדרו חסר רצפה ומחצלות, ואצל אחר — מרבדים וספה. אין שוויון בסיפוק צרכים אינדיבידואליים: יש מקבל כסף פרטי מבני־משפחה, מחבר מאמריקה; פלוני יכול להשיג ספר רצוי, לבקר בתיאטרון, להשתמש בזמן החופשה כרצונו על חשבונו, בעוד שאחרים מוגבלים בסיפוק צרכיהם בשל עוניה של הקופה הכללית. מאותה סיבה מקופחים חברים בצרכי נופש, בטיול, ואפילו בהחלמה לאחר מחלה.

אמנם, יסודות החיים משותפים הם במשק, בעבודה, בסיפוק הצרכים הכל־ליים, אך גילויי אי־השוויון, המבצבצים פה ושם, גורמים למתיחות בקומונה. התחלות אלו מוסיפות לטפח נטיות של קניין פרטי בקרב החברים. כל פירצה מתרחבת והולכת.

ומוסיפים החדשים וטוענים: חלוצים אנו למחנה חברים, ראשונים לקיבוצינו „חירות", „רצון",[2] „קלוסובה", „שחריה", „תל־חי", שבגולה. עלינו הדאגה להמשך, לקשרי מכתבים, להדרכה. חייבים אנו להיות ערים למתהווה ב„החלוץ", בקיבוץ ההכשרה, בתנועת הנוער, והנה מצאנו את הקיבוץ גופים־גופים, וכל גוף וכל פלוגה נוטים לבחור להם יחידים מבין הקיבוצים, להסתגר בפני ההמשך, למען שמור על יציבותם, על ההווי ועל רמת־החיים, הרי שקליטתנו אנו כאן בקיבוץ מחייבת אותנו כאילו להתכחש לחברינו, לקליטתם; והם, בבואם, שוב ייאלצו להתחיל מחדש, בלי זיקה לחבריהם למפעל, בלי עזרתנו ההדדית.

וחובה עלינו להודות, שעקביות זו בטענות החברים יש לה יסוד. אל נתעלם מכך, כי תסיסה זו, תסיסת המצפון הקיבוצי, ברכה בה לקיבוץ כולו, לכולנו, לכוח יצירתנו; יש בה קטרוג על עייפותנו הנפשית, על הנטייה הטבעית של בני גיל מבוגר לנוחיות, לזהירות, להסתגלות.

וחוזרת ונשמעת הטענה הארץ־ישראלית־הקיבוצית כלפי החדשים: אין לכם מאמץ חלוצי לקבל באהבה את עול היצירה התרבותית המעמדית שלנו; מגלים אתם זרות כלפי תרבות בת אלפיים שנה, כלפי יצירה לאומית עממית רוויית דם. זרות זו ובליל־הלשונות בחיי יום־יום מסכנים את ההתלכדות, את ההתאז־רחות הארץ־ישראלית, את הזיקה למפעלנו המהפכני — להתיישבות מעמדית. והזרות לצמח, לחקלאות, למשק, להתיישבות, מתגלה בחיי החדש; הבוז ל„רייסן גרעזלעך" (ניכוש עשבים), ההתייהרות בטעינה ופריקה של קרונות בקלוסובה, יחפנות פרוליטארית, הנוחה לבעל־הבית הציוני ונוחה גם לעולה החדש: פחות עול, עבודה יומית בלי דאגות; הטלת ספק בכשרות שיטת הקבלנות בעבודת

[2] „רצון" — קבוצה של כ־25 מבוגרי „תכלת לבן" בצ׳כיה שהתקרבו לחלוציות ולרעיון העליה לארץ־ישראל. באביב 1928 יצאו להכשרה חקלאית במוראביה. ב־1928 החליטו רשמית על זיקתם לקיבוץ המאוחד. עלו לארץ במשך שנת 1929 ולפי הצעת מזכירות הקיבוץ המאוחד נכנסו לפלוגת עין טבעון. באביב 1930 הצטרפה הקבוצה לקיבוץ ג׳ ויחד אתו עלו להתישבות וייסדו את גבעת חיים.

כיבוש אצלנו, — כל אלה הם אלימנטים מפגרים בתנועתנו, הלוחמת לאחריותו של הפועל, חלוץ חברתנו הסוציאליסטית ביצירת המשק והתרבות בארץ.

וחוזרות ונישנות הטענות בפי החדשים: מה לנו ולקבלנות, לשם מה אחריות משקית זו לעבודה? באנו לארץ להיות כאן פרוליטאריון מהפכני; מעיקה עלינו הדאגה לפרדס, האחריות להתחלות משקיות; זר לנו הווי של משפחות עם ילדים, גילים שונים, מבוגרים וילדים בתוך חברתנו האחת; נתרגלנו לחברה שכולה גיל אחד, שהכל רוקדים בה יחד, שווים בכל גילויי חייהם וצרכיהם, בדאגה וב־שמחה; וכן קשה עלינו קנאות זו ביחס לשפה: הדרישה לדבר מיד עברית, ורק עברית. ויש שאתה שומע מפיהם טענה נגד הגמישות היתירה של החברים הוותיקים, זו סלחנותם מתוך זהירות שלא לאבד חבר, ומתוך כך — ויתור על ערכים פרינציפיוניים, פשרנות על חשבון האידיאה.

וטוענים לעומתם הוותיקים: אתם באים לגוף המופשט, שנושא עליו את שם הקיבוץ המאוחד, באים אתם לתנועה המאורגנת, ולא לגוף ממשי, למפעל של יישוב, ליחידה מקומית. אתם רואים את עצמכם נתינים בארץ־ישראל הקיבוצית־הכללית, אבל לא אזרחים ביישובינו. אין אתם יודעים יציבות מהי ומה ערכה לשמירת ההווי הפנימי. החברות שביניכם היא יסוד להתבדלות, ליצירת גוף בתוך גוף. ויש שמטיחים כלפיהם: חסרים אתם דרך־ארץ בפני שאלות המקום; לא כאבתם ולא סבלתם כמונו, ובלא שיקול־דעת נחפזים אתם להנהיג שוויון של עניות וכו'.

והנה, אין מוצא מן המצב הזה אלא לעורר תסיסה בין הוותיקים, ובאותה שעה עצמה להנחיל לחדשים זיקה להתיישבות, לעברית, להשתרשות. המוצא האחר: השלמת החדשים עם אי־השוויון, ואדישות הוותיקים כלפי פירוד הלשונות. בפגישה זו עשויים שני הצדדים להעפיל יחד או לרדת יחד. ויש תנודות בין העלייה והירידה. שעה שאתה רואה, שהמחסן הכללי לא ניצח, שהכסף הפרטי קיים, שהקשרים עם חברי ההכשרה בגולה מתרופפים, והדאגה לקליטתם דועכת, שהיידיש נשמעת ברמה גם בפי חברים ותיקים, וכמזון רוחני בא, במקום ברנר ושופמן, הרומן הרוסי והגרמני — אתה נוכח לדעת, שגם בכל אלה יש משום התבוללות הדדית: נפגשים — ויורדים יחד. במקום להפרות זה את זה, נוצרת שותפות בירידה.

ואף־על־פי־כן ניכרים פה ושם גם ניצני „התבוללות" מסוג אחר, בהתחדשות המשק בעבודה ובחברה, בתסיסה תרבותית, בגידול כוח העבודה ובעליית ערך פלוגותינו במושבות. המצפון הקיבוצי מתעורר.

י. טבנקין

ב. מרשק ז״ל

בנימין מרשק נפטר ביום ב׳ בשבט תשל״ה — 12 בינואר, 1975 — והובא לקבורות בגבעת־השלושה. בזה — דברים ביום השלושים למותו.

כל נסיון לשרטט ביוגראפיה ריאלית של מרשק נדון לכישלון, שכן כבר היה לאגדה, ואגדה אינה זקוקה לאימות ואינה ניתנת להפרכה. רק בודדים זוכים להיות אגדה עוד בחייהם. בעולם אחר, לא זה שלנו — של זרקורים ורמקולים, היו מן הסתם מספרים סביב מדורות ביערות, במרחבי ערבות, באורחות מדבר, או ליד ערש שסבתא מנועעת בליל חורף מול האח — על אחד פלאי גועש וסוער, אשר נשזר בכל מלחמות ישראל, אשר כדורים שורקים מסביבו ופצצות מתפוצצות לידו והוא אינו פגיע, נשרט בלבד, וברעם־קול, בדיבור חוצב, הוא מכריע מערכות לכף נצחוננו; דמות המצויה בכל המקומות בבת אחת, ממרומי החרמון ועד מרחבי סיני, מגדות הירדן ועד חופי ימים. והוא סוחף אחריו המוני עם — — —

יחיד ומיוחד היה, מזג סוער, מרץ שאינו נידלה, מעורבות בכל תחום מתחומי העם, הארץ, היישוב. וגם שהיה מיוחד ושונה, הלך עם בני דורו כאחד בדרך הארוכה והקשה במשך חמשים שנה. לאו דווקא דרך מישרים היתה זאת. עליות וירידות בה, כשלונות והישגים, ועדיין נמשכת הדרך.

ראשיתו בעיירה סמורגון, בסביבות וילנה. מסמורגון יצא לסמינר הראשון של „החלוץ״ בווארשה. שם פגש בשליחים מארץ־ישראל, וראש להם יצחק טבנקין. הפגישה עמו עתידה היתה לקבוע את מסלול חייו של מרשק. הוא דבק באיש כחסיד ברבו, שאין לאבד אף מילה אחת היוצאת מפיו. אותן מלים נחרתו בו כצו עד סוף ימיו.

מסמינר „החלוץ״ נשלח לקלוסובה ומאז אין לדבר על קלוסובה בלי מרשק. קלוסובה היתה אחת מפסגות פועלו של מרשק. קלוסובה היא יצירה קולקטיבית, אך בין מעצבי דמותו של הקולקטיב היה מרשק הבולט ביותר.

אנשי קלוסובה היו מעוררים פליאה ודרך־ארץ אף אצל הגויים הקשוחים, עובדי המחצבות. שוב אין לפניהם לא „ז׳ידים״ ולא „יהודונים״, אלא „פלסטי־נצ׳יקי״, „מרשקי״.

בשנת 1929 עלה מרשק ארצה ונשלח לגבעת־השלושה, אחד הריכוזים של אנשי קלוסובה. תחילת דרכו — אכזבה, „זה לא זה״. אנשי קלוסובה היו חולמים על כיבוש החציבה בארץ, על עבודה בנמל חיפה, והנה פתאום קטנוניות של „תלישת עשבים״; כך נראתה העבודה החקלאית בעיני הקלוסובאים. מרשק לא השלים ואירגן קבוצה של 41 חבר וחברה שאמורים היו לעבור לפלוגת יגור, על יד חיפה — לנמל, למחצבות! ניטש ויכוח מר ולבסוף קיבל מרשק את דין התנועה — קבוצת ה־41 נשארת בגבעת־השלושה.

וכיוון שקיבל את הדין, נרתם מיד לפעילות ולעבודה בכל מירצו: עבודה ציבורית במשק ובמועצת הפועלים; כיבוש עבודה בפרדסים, משמרות, הפגנות — ומרשק בין ההולכים בראש. תמיד מסוער, מרוגש, מטריד אנשים משלוותם ומשאננותם, מתריע ותובע.

בראשית שנות הארבעים מתגייס מרשק לפלמ״ח. היה זה מיפנה גדול בחייו.

הכל חשבו שהוא סוער מדי, לא מרוסן מספיק — תכונות שאינן הולמות אירגון מחתרתי... והנה בפלמ"ח הופך בנימין מרשק, איש שכבר עומד באמצע שנות השלושים לחייו, לבני, אחד מהחבר'ה. בני הוא השם שהפך לאגדה בארץ. וראו זה פלא: בני, האנטי־חייל בכל אופיו, הופך לחייל ודבק בזה עד יומו האחרון!

לא קלה היתה בשבילו המטאמורפוזה הזאת, אך יכול לה. ועדות לכך הסי־פורים הרבים על עלילותיו בפלמ"ח ובצבא והחברים והמעריצים הרבים שרכש שם.

התיישבות יהודית, קליטת עלייה וכוח מגן יהודי — אלה המרכיבים העיקריים בהשקפת העולם של מרשק ובני דורו.

לא קלה היתה ההליכה בצוותא עם בני. היה בכך משום „אחד מהלך ואחד רץ". קשה היה ללכת איתו, כי לא רצה להכיר במצוי. הוא הכיר רק שני צבעים: שחור ולבן. אכן, יותר משהיה מרגיז כשלא צדק, היה מרגיז כשצדק!

תמו חיים סוערים ומסעירים; אותה סערה ש„גם היא קוראת לנו — — — ההרה!"

יעקב ליפשיץ

גבעת־השלושה

גאות והתרחבות

1931-1929

בגולת פולין

(מכתב לחברים בארץ)

ורשה, 23/12/1929

לא כתבתי במשך החודש האחרון, כי הייתי בדרך. רק אתמול שבתי לוורשה ויש לי האפשרות עכשיו למסור לכם מקצת מרשמי מפולניה.

עם בואי לפולין שהיתי כשבוע וחצי בוורשה, ראיתי את העניינים במרכז והייתי בסניף הוורשאי (היתה לי כאן הרצאה על המצב בארץ). נפגשתי עם חברים ואנשים שונים ומהרתי לצאת לדרך.

בשורה ראשונה ביקרתי בכמה קיבוצי־הכשרה: בקלוסובה (240 חברים, עובדים במחצבה בעיקר בטעינת אבנים), בדומברוביצה, פלוגת הקיבוץ הקלוסובאי (80 חברים עובדים במשוריה), בנימן — בקיבוץ „תל־חי" (־35 חברים עובדים בטעינות קרונות עצים), בהורין, קיבוץ הכשרה שומרי (כרגע בס"ה 13 חברים עובדים במשוריה). הזדמן לי להפגש בדרך עם קבוצות חברים עולים מקיבוץ „שחריה", אף כי בקיבוץ עצמו, באיבצביץ', טרם הייתי.

חוץ מזה בקרתי בסארני, נובוגרודק, לידה, גרודנה וביאליסטוק. בכל המקומות היו לי אסיפות בסניפי „החלוץ" והרציתי בהם על המצב בארץ, סיפרתי על עין־חרוד, שוחחתי על איחוד המפלגות ועניתי על שאלות שונות של החברים. נפגשתי גם בכל מקום עם חברי „החלוץ־הצעיר", „השומר־הצעיר", „פרייהייט", המפלגה וכו'.

בקיבוצים הכרתי הרבה חברים מכל קצות פולניה, על עיירותיה הרבות, והתוודעתי ע"י כך במקצת גם לנעשה במקומות שעוד טרם ביקרתי. באופן כזה ניתנה לי ע"י נסיעה זו האפשרות לבוא במגע ישר עם התנועה החיה, להכיר מקרוב חברים, ולקבל מושג חי על המתהוה כאן בתנועה, בחיים ובהווי.

לא הזנחתי גם כל הזדמנות להפגש עם יהודים סתם, לדבר אתם ולשמוע מה שבפיהם. באופן מיוחד התעניינתי במהלך הרוחות בקרב הציבור היהודי ביחס לארץ־ישראל. והנה, אשר יגורנו בא לנו. כל חששותינו, שתנועת העם הגדולה שהתעוררה עם „המאורעות" בארץ לא תדע להיות לדבר בר־קיימא

ולא תהפך לכוח פעולה ממשי, ושאחרי כל ההתלהבות וההסתערות תבוא ההתפכחות היהודית, הקרה, הבוחנת, המפקפקת ומפחדת, כל החששות האלה התאמתו — ולפי ראות עיני — במידה הרבה יותר גדולה מאשר יכלו לחשוב על זה „הפסימיסטים" שבתוכנו. אמנם ההתענינות במה שמתרחש בארץ והחרדה לגורל הישוב — כל אלה עלו וגדלו והקיפו המונים בעם, אולם האמונה בא"י, בבניינה ובעתידה, לא רק שלא גדלה כי אם גם רפתה.

קודם כל היהודי מפחד פשוט. „אין בטחון בארץ הזאת לחיים ולרכוש", „גיי טו מיט די ווילדע אראבער" [מה יש בידך לעשות עם הערבים הפראים]. ולא פועלת כאן כל הסברה והוכחה.

העתונות המקומית נטולה כל רגש אחריות ומדה ו„משחקת" על עצבי היהודים. כל ידיעה קטנה מנפחים עד ל„ווידער אונרוהיג אין ארץ־ישראל" [שוב — אי שקט בארץ־ישראל]. אין לך יום שלא תבוא בעתון איזה ידיעה מדאיגה מארץ־ישראל. אינפורמציה זאת עושה במשך הזמן את פעולתה. אתה מנסה לספר ליהודי כי הולך ושקט, כי החיים נכנסים למסלולם הנורמלי — והוא צוחק לך: „איזה שקט כשאין לך יום בלי הרוגים יהודים". בהבטחות לימים יבואו — למד היהודי לא להאמין.

נוסף לזה השתרשו במוחות היהודים המושג וההסברה, כי אנגליה היא היא שאירגנה את הפרעות והיא הרוצה ומעוניינת בהן גם להבא. וכאן כל הטענות נסתמות: „מה יעזרו לנו כל מאמצינו, כי מה כוחנו ומה ערכנו כלפי אימפריה כזאת..." הלך הרוח הזה והתפיסה הזאת מביאים בדרך כלל בחלקם המכריע לאי־אמונה באפשרות המשכת עבודתנו בארץ, ובחלקם הקטן מסייעים להלך הרוח הריק והשטחי של הרביזיוניסטים.

ועוד דבר. את מצבנו בארץ כאשר הוא, את מעמדנו הפוליטי בארץ וכו', לא הכיר היהודי והציוני אף פעם לאמיתו. בהכרתו של כל יהודי הנוטה לציונות חיה ארץ־ישראל לא כארץ העתיד, כי אם כארץ אשר גם עכשיו היא, במידה זאת או אחרת, „מדינה יהודית" או לכל הפחות „אַ געזיכערטע היים" [בית בטוח]. והנה, גם הארץ הזאת יכולה להיהפך למקום פורענויות ליהודים... יהודי אחד שח לי מתוך כאב אמתי: „הנורא בימי ה„מאורעות" היה לנו לא בקרבנות כשהם לעצמם — לזה הורגלנו — כי אם בעיקר ברגש הבושה כלפי הפולנים, כי הנה אפילו בארצנו אנו לא סובלים אותנו..."

את ההרגשה המעליבה והמכאיבה הזאת פגשתי אצל הרבה יהודים כאן. את היהודי אשר ידע להגיע בהרגשתו זו עד להכרת הצורך במאמצים נוספים בכדי לעשותנו לכוח בארץ — פוגשים מעט מאוד. לעומת זה רב המספר של אלה אשר אמונתם נתערערה. היהודי בעל החשבון רוצה לדעת בטוחות מה יצא מכל הענין, היצא בכלל איזה דבר ואיך ובאיזה אופן, כאשר כל אדירי העולם ו„פראי" הארץ הם נגדנו. ישנן דרגות שונות לביטוי אי־האמונה הזאת. ראיתי גם יהודים מתורמי „קרן־היסוד" הנאמנים — אשר נתנו גם ביד רחבה ל„קרן־העזרה" — והנה הם אומרים כי לא יתרמו יותר ל„קרן־היסוד", כי... „די לנו בקרבנות שנפלו". עד כדי כך, כמובן, לא כולם מגיעים, אבל עד כדי התאפקות מפעולה, עד לאי־הערכת העבודה שצריכים לעשות דוקא

עכשיו אנו היהודים בארץ־ישראל, עד לספק בתכליתיות כל עבודתנו — עד כדי כך הגיעו המונים רחבים בעם. אי־אפשר לפגוש יהודי בעל־ביתי אשר יחשוב עכשיו על עליה לארץ, או על השקעת הון בארץ (לפני ה„מאורעות", מספרים, היתה דוקא ניכרת תנועה כזאת). הוא משתדל גם בכל האמצעים לעכב את עלית בנו החלוץ או השומר המתפרץ לעלות.

ככה הוא המצב. זאת היא הטרגדיה הנוראה של מפעלנו וגם שלנו — שליחי העם אשר לא ידע לגאול את עצמו, אשר לא מכיר ולא יודע מה ואיך לעשות ברגע המכריע לדבר, אשר — בתוך תוכו — יקר לו כתקותו האחרונה... וצריכים אתם לדעת: מצבם של היהודים כאן — איום, ללא כל סיכויים להטבה, ללא כל מוצא. ואין כלל למי לטעון וממי לקוות. היחס החיצוני והפוליטי ליהודים הוא דווקא טוב. פועלים כאן גורמים היסטוריים־כלכליים הרבה יותר עמוקים, אשר שום משטר פוליטי לא יוכל להם. והיהודי דווקא כאן מכיר טוב מאד „ווּ ער האַלט אין דער וועלט" [היכן מקומו בעולם], הוא יודע טוב מאד (גם היהודי האמיד) כי הוא כולו תלוי באויר, כי כל רוח קלה תפיל אותו... אולם, מאידך גיסא, כאשר אתה מספר ליהודי על חיי עבודה כשרים בארץ, הוא, יהודי זה, אשר אין לו עדיין (כאן) כל סיכויים ל„חיונה", דורש ממך לא אחרת כי אם אפשרות להתעשר.

אין מה לדבר עד כמה קשה וזרה לתפיסתו של יהודי זה הקבוצה וחייה. ולא חס ושלום שיהיה מפוקפק בכשרונה הכלכלי, המשקי, או החברתי של הקבוצה. בזה הוא מבין מעט. פשוט אינו יכול לתאר לו — כמה שלא תספר לו עובדות חיים — כי אפשר גם על יסוד חיי אחוה, לא על חשבון השני, בלי קנאה ובלי התחרות, לחיות בתנאים אנושיים וביחסים אנושיים.

והאשה היהודיה הפשוטה נוטה דווקא לפעמים יותר לקבל את הדברים, עד אשר מגיע לדבר האחד הפוסל את הכל: „אַז מען זאָל נישט קענען שיקן דאָס קינד אין אוניווערסיטעט" [כשאין אפשרות לשלוח את הילד לאוניברסיטה]... ולא עוזר ליהודים האלה כלום, לא הכאות סיסטמטיות של סטודנטים יהודים בווארשה, בווילנה ובלבוב וגם בברלין, בווינה ובפראג, ולא העובדה אשר פוגשים אותה כאן בכל מקום לרוב, של המספר הרב של דוקטורים ויוריסטים יהודים העוסקים במסחר הגלנטריה או בספסרות סתם מאין עבודה, מאין מקום עבודה, מאין מי שירגיש בהם צורך מיוחד. אבל כל זה ללא הועיל. התכלית היא — כאז כן עתה — דיפלום לבן וחתן לבת.

...וכל כך מפחד היהודי הזה ולא מחבב (לפעמים זה מגיע עד לידי שנאה) את „החלוצים" ו„השומרים" המוציאים את בנו ובתו לתרבות רעה של עבודה ועצמאות... כואבת מאד ההרגשה כי גם עכשיו „אכן חציר העם"...

ההסתדרות הציונית בתור גורם מארגן, מלכד ומסביר, לא מורגשת כלל. הקהילה היהודית על פי רוב לא מתקיימת. איפה שהיא מתקיימת — קיומה די עלוב ובלתי ניכר. במרכזים ובערים הגדולות לפעמים רק מנפצים שמשות ומתרחרחים ריב.

יש רק כוח אחד, חי ומתפרץ — הנוער היהודי. כאשר אתה מסתכל הנך רואה באמת לפניך הופעת פלאים של מעין הנובע ממקורות עמוקים, ואינו

פוסק. כמה עלו כבר במשך השנים ארצה, כמה עזבו ובכל זאת זורם הזרם המתגבר לתנועתנו, בכל פעם גל חדש רודף את הישן. הנה גם עכשיו ניכרת הזרימה ההמונית ל„החלוץ״. כל המעט שיש כאן בציבוריות, ובפרט בזו שלנו, הוא כמעט אך ורק מהנוער. נוער במושג הקיים כאן — זאת היא שכבת גיל צעירה מאוד. מה שכללנו פעם במושג נוער, אשר היה מקיף בכלל את כל הצעיר גם בגיל יותר בוגר — אינו קיים כאן. הזקנים שבחבורה הם בני 21. השכבה היסודית היא מ־17 עד 20 ומטה. זהו מה שיש לנו בכל ההסתדרויות. מי שיצא מגיל זה „נאכל״ ע״י הסביבה ולחץ החיים.

הכוחות הדוחפים את הנוער והמוניו לתנועתנו הם אחרים במקצת מאשר ידענו פעם. לא סער התקופה, לא מלחמות ותנועות חברתיות, לא היים ציבוריים ולא מחשבה רעיונית — אינם פועלים ולא קובעים כאן. הגורמים הם אחרים, אולי פחות הכרתיים, אבל לא פחות יסודיים.

הנוער היהודי — מהמון העם — אין לו מה לעשות. אין לו סיכויים לאחיזה כל שהיא. פשוטו כמשמעו. החלק הכי גדול (גם של הנוער העובד) מתבטל. גם העסוק בעבודה אינו בטוח בה. הנה, למשל, גם בעיר חרשתית כביאליסטוק נפגשתי עם פועלים צעירים הנחשבים לקבועים בבית החרושת, ובכל זאת יום העבודה שלהם לא בטוח. אין לדבר כבר על חוסר תוחלת ותכלית להמוני הנוער בעיירות הרבות של פולין, הקיימות רק על מסחר ועל יום־השוק. נוסף לזה, הנוער רואה באופן בולט — לא יכול שלא לראות — את מה שאמנם מבינים אולם משתדלים לטשטש מתוך חוסר כל ברירה אחרת ההורים, והוא — כל חוסר היסוד שבקיומם, כל האוריריות ואי־הבטחון שבכל עסקיהם. מכאן הרצון לעזוב את זה ומה שיותר מהר, לברוח. ובאמת בורחים.

בורחת במידה רבה גם הנערה. רב מאוד מספר הבנות בהסתדרויות החלוציות ובקיבוצי־ההכשרה. אולי במובן ידוע מהוות הן את החומר היותר טוב שיש לנו כאן. תום נעורים, יושר־לב, מסירות ונאמנות, התפרצות רצונית גדולה לבריחה מכבלי הישן הקיים — זה מציין כאן את הבחורות הרבה יותר מהבחורים „העצמאיים״ המכירים כבר את טעם החיים. המהפכה שעושה בחייה הבחורה החלוצה היא הרבה יותר קשה ועמוקה. ובאמת כמעט 95% של החברות בקיבוצי־ההכשרה ברחו מבית הוריהם. שוחחתי עם הרבה חברות והתעניינתי בפרטי חיים והווי. לו הייתי רוצה למסור הכול צריך הייתי לכתוב הרבה, והיתה מתגוללת לפניכם תמונת־חיים מנוולת, משעבדת וכובלת, ועוד יותר היתה עולה ביפיה המיוחד דמות בת ישראל הצעירה — כמעט ילדה — הבורחת מביתה ונמשכת בכל לבה לקראת חיים חדשים.

ומה רב השבר וגדולה הטרגדיה, כאשר צ׳נסלור [הנציב העליון הבריטי בא״י] לא רוצה... בקיבוץ כאן לשבת הרבה — קשה, ולשוב הביתה אי־אפשר — זה יותר גרוע מכול. לו הייתם יודעים את כל זה הייתם מבינים מדוע הבחורה מוכנה לכול, מסכימה לכל הדרכים וה„פיקציות״, שאינן נעימות כלל ובהרבה מאוד מקרים מעליבות ומשפילות, ולוא רק פתח מוצא מכאן...

יש להבדיל במידת ידועה בין הנוער של העיר היותר גדולה ובין זה שבעיירה. העיר אבדה במציאות כאן את כל יתרונותיה. בשרשיות החיים אין

העיר נבדלת מהעיירה. יש בה לעומת זה יותר מקלקול מידות בעקב הריקנות שבחיים, שטחיות ודלות חיינו הציבוריים. העיירה עולה בפשטות יחסית. גם בהתאמת דלותה הפנימית לצורתה החיצונית יש יותר מהאמת והשלמות, מאשר בזיוף החיצוני בעיר היהודית בפולין. ובאמת, העיירה היא בעיקר המקור של הנוער הזורם אלינו, גם במובן המספרי, גם במובן החלוציות של יוצאיה. היא הבאזה העיקרית של פעולתנו הדורשת טיפול מיוחד ודאגה מיוחדת, ויש שכר לעבודה הזאת. אתה פוגש כאן תמיד ידים פתוחות ולב פתוח.

המציין את הדמות הרוחנית של הנוער היהודי כאן בכללו — דלות מוחלטת: עם־ארצות המונית, דלות המחשבה וצרות האופק. גם בעל ההשכלה, גם הגימנזיסט, דל לגמרי ובעולמו הרוחני מוגבל מאוד. במקומות שהזדמנתי בווהלין וב„קרסים" [אזורי־הספר] בכלל יודעים קצת עברית. בית הספר של „תרבות" ממלא במובן זה תפקיד חשוב. יש עיירות שהעברית מצלצלת בהן ברחובות ושגורה בפי כל הנוער כמעט. אבל מחוץ לשפה ודברים אלמנטריים גם בית הספר הזה אינו מחנך את הנוער ואינו מעמיק את מחשבתו. גם בידיעת היהדות, הציונות וא"י אין חניך בית הספר של „תרבות" נבדל בהרבה מכל המון הנוער וגם ידיעותיו דלות וקלושות.

אין כמעט לפגוש ידיעה יותר יסודית של התרבות היהודית וגם הכללית, או נסיון של גישה להשקפת עולם. חסרים לגמרי מושגים מדעיים, סוציולוגיים וכו'. מעמיקי חקור ודעת לא נפגשים כמעט. הידענים, מנהלי העבודה התרבותית, מכירים, למשל, את הציונות מתוך חוברת אחת של ספרית „יסודות". ספר סוציאליסטי רציני אין איש מכיר. אין מה לדבר עד כמה אפסית היא ידיעת הארץ ותנועת העבודה. מפי האנשים הנמצאים כבר איזה זמן ב„החלוץ" ועומדים על סף העליה אתה יכול לשמוע שאלות כגון: „כמה פועלים יש בעין־חרוד", „אם אילת השחר קרובה לירושלים", „מה זה מושב עובדים", וכו' וכו'. את הידיעות על הארץ שואבים מה„היינט", מה„מאמענט" ומה„פאלקס־צייטונג". יש משהו איום בבורות ובעם־הארצות ובהעדר מחשבה המציינים את הדור הזה של בני עם־הספר בפולין.

בהסתדרויות „החלוץ". „החלוץ" גדל במספר סניפיו ובמספר חבריו. הזרימה הזאת מתמדת ונמשכת גם כרגע. אין לי כל ספק כי אפשר היה בכל זאת לרכז בתוך „החלוץ" ומסביבו הרבה יותר ממה שיש. מה שבא עכשיו ל„החלוץ" בא לחלוטין מעצמו, מבלי שתיעשה לשם זה כל פעולה מצד „החלוץ". הכוח המושך איננו הסתדרות „החלוץ" בעבודתה הפנימית, כי אם זהו כוחה של א"י העובדת, אשר „החלוץ" הוא הדרך היחידה להגיע אליה. במובן ידוע זה טבעי ומובן, אבל מתפקידו של „החלוץ" להקיף את כל הנוער הזה הנמשך לארץ במסגרת הסתדרותית חזקה, בעלת תוכן ועבודה פנימית, אשר פועלים בה חיים עצמאיים, חיי תרבות וחיי חברה המכשירים את החבר לארץ, לעבודה ולחיים. לוא היה הדבר כך היה יכול „החלוץ" להיות באמת להסתדרות ההמונית של הנוער היהודי הנושאת איתה ערכי חיים חדשים. אולם המצב לא כזה. ולא רק שזה מונע ממנו את האפשרות ללכד בתוכו את כל אלה אשר לו הפוטנציה לאחדם,

כי אם גם נוטל ממנו את תכנו, עושה את חייו הפנימיים לדלים, אינו מאפשר לו למלא את תפקידו החשוב. הן לא נוצר ולא קיים „החלוץ" רק בתור התאחדות טכנית של עולים. „החלוץ" צריך להכשיר אנשים לארץ, להקנות להם את ערכי העבודה ואת ערכי תנועת העבודה, להכשירם למושגי חיים מתחדשים ולכל זה הרב העשיר והקשה הנקרא אצלנו חלוציות. אין „החלוץ" עושה את זה כרגע. הסניף החלוצי או שלא פועל לגמרי, או שמעביר עבודה מחוסרת תוכן וערך. עבודה תרבותית שיטתית לא נעשית באף מקום, הציבור אינו מתחנך על משהו. אין מושגים אלמנטריים. את השפה יודעים מעט, ומי שלא יודע על פי רוב לא לומד. ה„דבר" איננו ברוב סניפי „החלוץ" וחזון הארץ מגיע רק ע"י פטרושקה [כתב ה„היינט" בא"י]. ספר של ברנר, למשל, לא פגשתי ואין יודעים אותו. לרוב החברים חסרה הכרה ציונית סוציאליסטית, חלוצית, ואין מקנים את זה ב„החלוץ". כאשר מציעים לחברים לשאול על המתהווה בארץ אין יודעים כמעט על מה לשאול. העבודה התרבותית היחידה שנפגשת הרי זה ה„קעסטל-אָוונט" [ערב של שאלות ותשובות]. לפעמים, במקרה הכי טוב, גם איזה שיחה שערכה התרבותי והחינוכי לא רב.

סיבות שונות הביאו לידי מצב עגום זה. העיקריות מהן לדעתי הן: א. ההתרוקנות המתמדת של הסניפים ע"י עלית החברים, מבלי כל דאגה להמשך העבודה ב„החלוץ"; ב. חוסר כוחות מנהלים והדלות התרבותית של אלה שמנהלים עכשיו; ג. חוסר ספרות מותאמת לעבודה עצמית; ד. הערכה בלתי מספקת של עבודה תרבותית בתור חלק בלתי נפרד ועיקרי בהכשרה חלוצית לארץ; ה. חוסר כל הדרכה וטיפול מרכזי בעבודה התרבותית והחנוכית. אין לא תכנית, לא הוראות ולא כל עזרה מצד המרכז, מה שיכול היה בהרבה לשנות את מצב הדברים.

מה שהתברר לי בבהירות מוחלטת, כי הדבר המרכזי עכשיו ב„החלוץ", הקובע את גורלו ואת עבודתו, והקובע במידה רבה גם את גורל חיל המילואים לציבור הפועלים בארץ, הוא ההכשרה התרבותית ב„החלוץ" וחיים פנימיים בעלי־תוכן בסניף המקומי. זה דורש מאמצים גדולים, עבודה רבה והתמדה, אולם זה אפשרי. יש חומר היולי רב, פשוט וטוב, המוכן לקבל את הכל. צריך לתת לו, להדריך אותו. אין ספק כי מה שיזרע יכה שרשים. הכרחי לדעתי עכשיו: א. לקבוע תכנית מינימלית של הכשרה תרבותית ב„החלוץ", אשר בלעדיה לא יכול חבר להגיע לעליה; ב. לעכב לפי סדר ידוע את מספר החברים אשר היותם במקום הכרחי בשביל המשך חיי ההסתדרות; ג. הכרחי סמינר מרכזי למדריכים; ד. הוצאת ספרות מתאימה לעבודה עצמית ביידיש; ה. הספקה מסודרת של ספרות ארצישראלית, בפרט ה„דבר", והוראות לשימוש בו; ו. הוצאת ספרות הנותנת אינפורמציה נכונה וכנה מא"י; ז. ביקורים מתמידים, בפרט של אנשי הארץ, בסניפים; ח. דאגה מיוחדת מצד המרכז להדרכה תרבותית, לעבוד תכניות של עבודה בהסתדרות ולהשתלמות עצמית, לסדור ספריות, למתן הוראות וכו'. זאת היא, לדעתי, הפרובלימה המרכזית ב„החלוץ".

יש גם פרובלמה ארגונית אחת בסניפי „החלוץ": זהו המצב שנוצר בכמה מקומות לרגלי האיחוד של הסתדרויות הנוער ב„החלוץ". בהרבה מקומות, בפרט

בעיירות, אין השאלה קיימת כמעט, אולם יש מקומות שנוצר בהם מצב בלתי־נורמלי המכניס דמורליזציה רבה, זה באותם המקומות שחלק גדול מחברי „החלוץ" נמצא בהסתדרויות אחרות כגון: „השומר־הצעיר" וכו׳. החברים האלה חיים את חיי הסתדרותם הם והשתייכותם ל„החלוץ" אינה מתבטאת בכלום. „החלוץ" במושגי אנשי ההסתדרויות אלה הנהו לא יותר מפדרציה טכנית. זה כמובן מסרס את תכנו האמתי של „החלוץ" ומחלק את חבריו לסוגים שונים. ה„רק" חלוצים, אשר להם „החלוץ" ההסתדרות האחת שלהם — לא רוצים להשלים עם מצב כזה, של חברים בעלי חובות ומחוסרי חובות בהסתדרות אחת. זה לא מאפשר עבודה נורמלית בסניף ולפעמים יוצר גם יחסים לא רצויים כלל ב„החלוץ". אמרתי כבר, לא בכל המקומות עומדת השאלה בחריפותה. יש גם מקומות שכלל לא קיימת הפרובלימה הזאת. יש גם מקומות אשר חברי השוה"צ לא יודעים כל „חכמות" ומשתתפים באופן פעיל וחברי בעבודת „החלוץ", אבל ישנם גם סניפים שהשאלה מופיעה בכל חריפותה, כתופעה מפריעה, ולפעמים הורסת את הסניף החלוצי. פתרונים לזה אין אתי עדיין.

קיבוצי הכשרה. רוב החברים העולים עוברים את קיבוצי־ההכשרה. זאת היא הדרך הקבועה לעליה. בכמה קיבוצים מרכזיים ביקרתי. שני דברים עיקריים קובעים את הערך הגדול של הקיבוצים: א. מכאן מתחיל המימוש של הנכונות החלוצית, זהו הצעד הראשון של קריעה עם סדרי החיים הישנים, כאן מתחילה ההסתגלות הפסיכולוגית לקראת המעבר לחיים חדשים בארץ; ב. הקניית הרגלי־עבודה, נטילת הפחד בפני העבודה הגופנית. הרבה יותר מזה הקיבוצים כאן לא יכולים לתת. אמנם גם זה הרבה וחשוב מאוד, אולם המציאות הקיבוצית כאן מוסיפה לערכים חיוביים אלה הרבה הופעות שליליות.

אין לי כל אפשרות למסור לכם את תמונת החיים האמיתית כאשר היא בקיבוצי ההכשרה כאן. הן הורגלנו בארץ במצבי־חיים שונים לא להיות כלל מפונקים, אולם תנאי החיים וסדרי־החיים, כאשר פוגשים כאן, לא ראינו אף פעם במצבים הכי קשים. לא יאמן כי יסופר. בקלוסובה, למשל (ולא רק שם), בחדר קטן מטה ע"י מטה ובכל מטה ישנים 4 אנשים. חוץ מזה ישנים על הרצפה. אין בזה כל הגזמה. ישנים בחדר האוכל וישנים במטבח ובמחסן. ישנים גם בעליה (זה נקרא כאן „האינטרנציונל השני") וגם על ה„בוידעם" שמעל העליה („האינטרנציונל השלישי"). ב„אינטרנציונל השלישי" הזה יש כמובן רטיבות, קור ורוח. בתנאים האלה האנשים ישנים מעט מאוד. ומעט השינה רק מעייפת ומפרכת את הגוף. אפשר לתאר בתנאים כאלה את מצב הנקיון. המצב הסניטרי וההיגייני הוא למטה מכל ביקורת. מצב ההלבשה וההנעלה רע מאוד. ובחוץ קר, גשם ובוץ. התוצאות מובנות — כ־30% חולים, רבמטיזם המוני וגם מחלות לב והחלשת ריאות. שכר העבודה זעום — 3½ זה׳ ליום לבחור, ו־2 זה׳ לבחורה. מחוץ לתנאים האוביקטיביים האלה יש גם הרבה דברים שעל קרקע זה נעשו הרגל ולמסורת ולפעמים כמעט ל„פרינציפ" והם ראשית כל אי־החשבת כל „הקטנות" האלה של דאגה למינימום תנאי־חיים, מינימום תנאים נורמליים של עבודה ושל מנוחה לחבר. הרשלנות בענינים אלה היא

גדולה לאין שיעור. סדר, ריגולציה קצת של סדר החיים — כל אלה הם בבחינת „משפטים קדומים בורגניים". חוסר כל דאגה לנקיון והיגיינה. „שיתוף" עד כדי שיתוף וחוסר קביעות בכובע, במגבת, לפעמים אפילו במטפחת־אף. חופש מוחלט לפעמים עד כדי הפקרות. האיש חפשי לצעוק, לרעוש ולהפריע בכל שעות היום והלילה. החשבון הממוצע של שינה לאיש בקלוסובה הוא לא יותר מ־2 שעות במעת־לעת. התוצאות לגוף מזה מובנות.

בתנאים כאלה של דוחק, רעש ועייפות אין כמובן כל אפשרות להעביר איזה שהיא עבודה תרבותית או ללכד איזה חברה קיבוצית. מצב ענינים כזה נושא אתו סכנות רבות. קודם כל דלדול גופני, לפעמים אפילו אינוולידיות. השנית, חוסר כל אפשרות של חינוך חברותי־קיבוצי, ובכלל של עבודה תרבותית חינוכית כל שהיא. יש גם סכנה מיוחדת גדולה גם במובן הקיבוצי שלנו: יצירת מושג לא נכון על חיי הקיבוץ בכלל. הן כאן חושבים את החיים האלה לכל הפחות לסטדיה הראשונה של חיי קיבוץ בארץ. משתרשת ההרגשה כי הקיבוץ מזדהה דווקא עם העדר מינימום של תנאי חיים אנושיים. ההלצה הזאת הנשמעת כאן „אַז חלוצים זענען נישט קיין מענטשן" [חלוצים אינם בגדר בני־אדם], בתנאים האלה מצלצלת כאמת חיים, ומגיעים להיפך מזה שאנו מעונינים. דווקא אנו, שהקיבוץ הוא לנו בנין חיים חדשים, בנין משק פועלים עצמאי משותף, מעונינים גם בחינוכנו כאן להקנות ולהשריש את ההכרה ואת ההרגשה כי קומונה — זאת היא עליה בחיים, מקסימום של תרבות חיים. בחינוכנו אנו לקיבוץ עלינו לחנך ולהכשיר — כליסודות בלתי נפרדים של קיבוצ־וּת — לסדר, לדאגה מיוחדת לצרכי האיש, להחשבת טפוח הקטנות בחיים הנבנים, להנהלה משקית ורציונלית, לשמירת כוח האדם, להווי חברה נושאת תרבות פועלית שיתופית חדשה. אנחנו בהרבה משיגים כאן בתנאים האלה את ההיפך. אין כלל בתנאים האלה אפשרות לדעת מי אתנו ולנו ברצינות, ומי רק מלווה דרך זמני. זה גם עלול להתנקם בנו בארץ, בבואם של אנשים, אשר יש להם השלייה של נסיון חיים קיבוציים מבלי כל יכולת להבחין בין עיקר וטפל בחיינו.

ומאידך גיסא, לו הייתם רואים את כל האנשים הצעירים והצעירות האלה, אשר הקיבוץ הזה הוא להם אחיזה ראשונה בדרך חיים חדשה; לו הייתם רואים את מצב־הרוח הכללי כאן, איך שהאנשים מקבלים את היסורים באהבה, וכמה מסירות ונאמנות הגובלים לפעמים עם פתוס צעיר מתפרץ; לו הייתם רואים את זעזועי־הנפש הטהורים של כל הבחורים והבחורות הפשוטים האלה יוצאי העיירה היהודית, מחוסרי ידיעות וחינוך, אשר אינסטינקט נעורים הביא אותם עד הלום... צריך להפוך אנרגיה מתפרצת זו לכוח דינמי. אני חושב כי זה אפשרי, אולם צריך להעביר כאן איזה „מהפכה" פנימית. ראשית, הבטחת מינימום של תנאי חיים, כתנאי עיקרי. והשנית, יד מנהלת חברית, אשר תדע ליצור הווי חיים מסודר ותנאים לחינוך חברתי — קיבוצי. כצורך עיקרי במובן זה — אשר בלעדיו לא ימצא הדבר את פתרונו — אני רואה את בואם של חברים מהארץ (אנשי תרבות ומשק) לשבת, לחיות ולעבוד בתוך הקיבוצים. בלי זה הדבר לא יזוז. ובאמת נחוצים חברים אשר לא רק ידעו למסור על

חיי הארץ, אלא שידעו גם לארגן ולסדר ולנהל את כל הענינים בקיבוץ. זהו התפקיד הכי חשוב בכל פעולת המשלחת.

הרזרבה הקיבוצית. החלק המכריע של העולים עולה בקיבוצים אשר מטרתם קבועה מראש לקיבוץ ידוע בארץ. אין הדבר ככה רק ביחס ל„השומר־הצעיר" ו„הקיבוץ־המאוחד". „גורדוניה" גם היא מחנכת את החברים לצורת חיים מסוימת קבוצתית (קבוצה קטנה). עכשיו מתארגן אפילו קיבוץ ה„התאחדות". המשיכה לקיבוץ הנה תופעה טבעית וטפוסית כאן ב„החלוץ". נוכחתי עד כמה בדויים מהלב הדברים, שנשמעו פעם על חינוך חד־צדדי וכיוון מסוים מצד שליחי הקיבוץ, כהסברת התופעה ההמונית של בואם של האנשים לקיבוץ. הנוער בא בהמוניו לקיבוץ, אולם לדאבוננו הרב — מבלי אשר יהיה מי שימשוך אותו לזה, מי שיכוון אותו ומי שידריך אותו. טבעי ומובן הוא, כי הנוער ההולך ארצה מתוך בריחה מהחיים והיחסים הקיימים, נמשך לאותה צורת החיים, אשר נראית לו כנושאת המהפכה המלאה בסידורי החיים וסוללת דרך חדשה לגמרי. זהו הכוח הדוחף, מבלי שהאנשים ידעו עוד איזה דבר על הקיבוץ, מבלי אשר מי שהוא יסביר להם ויהפוך את הרגשתם זו להכרה מסוימת.

התעניינתי לדעת מה מביא את החבר לבחור בדרך החיים הקבוצתית. בקלוסובה היתה לי גם שיחה כללית בשאלה זאת. פתחתי בדברים קצרים המעמידים את השאלה בכל חריפותה. ציינתי בערך: „הרוב של ציבור הפועלים נמצא עכשיו מחוץ לקבוצה. ישנם רבים אשר יצאוה. בבואכם ארצה תפגשו אולי לפעמים לעתים קרובות ביחס של זלזול ובוז לקיבוץ. הדרך הקיבוצית עכשיו היא במובן ידוע גם בציבור הפועלים „נגד הזרם". יסודות חלוציים, ציוניים סוציאליסטיים, ישנם בכל צורות חיי הפועל. ישנם מקרים של עזיבת הקיבוץ בין העולים. חייכם כאן אינם דומים לחיי הקיבוץ בארץ. על כן הייתי רוצה באסיפה זו של אנשים אשר בחלקם הגדול עומדים על סף העליה, שיעשה לו כל אחד את חשבון הנפש מדוע בחר בחיי הקיבוץ בארץ". השתתפו בשיחה 16 חברים. אין כמובן למדוד את כל החברים לפי אלה. בכל זאת דבריהם מציינים משהו. היה ענין רב לשמוע את הדברים, אשר יש בהם אולי מעט מהכרה אולם הרגשת חיים אמתית מקורית, על כן גם יסודית. הנה לכם קטעים אחדים מדברי חברים שונים: „הסביבה הקיימת מעיקה ומעליבה. הקיבוץ הוא נקודת ההצלה ממה שמקיף אותנו כאן בעיר, בחיי הורינו, בעסקי האוויר"; „מפני בואנו מגלות אירופה אין אנו הולכים לא"י ליצור שמה את החברה הישנה. המושך — הפרצוף המוסרי, הסוציאלי, של הקיבוץ"; „אין אנו מביאים קרבן למישהו בבואנו לקיבוץ. זאת היא לנו דרך לפתרון משותף לשאלה הפרטית של כל אחד מאתנו"; „אינני מאמין בסוציאליסטים בלי מינימום של התאמצות לחיים סוציאליסטיים"; „הבחורה הולכת לקיבוץ כי כאן יש שינוי חיים יסודי"; „אני פועל מילדותי. החיים הראו לי את כל ריקבון חיינו. אני מאושר להמצא בין נוער אשר ירק בפני מציאות זו" וכו' וכו'.

זהו מדברי החומר הכי טוב שיש לנו. אולם ישנם רבים אשר הצטרפותם לקיבוץ היא מקרית, או נובעת מתוך נימוקים וכוונות צדדיות. יש על כן

להניח למפרע, כי חלק ידוע של אלה היוצאים כאן לקיבוץ לא יכנסו לתוכו בארץ, או בכל אופן לא ימשיכו בו הרבה זמן. גם מאלה הנאמנים יהיה לא תמיד קל בתוך הקיבוץ, באשר, ציינתי כבר, לא פעם חסרות ידיעות אלמנטריות על חיי הקיבוץ ושאלותיו, ומתוך זה משתרשים לפעמים גם כמה מושגים לא נכונים אשר קשה לעקרם.

צריך שהחברים בארץ יבינו את זה. ישנם, לדעתי ארבעה גורמים עיקריים אשר יקבעו את זיקתם של העולים לקיבוץ. בחלק־זה תלוי מהחברים בארץ: א. העלאה מחדש בציבור הפועלים של הערכים היסודיים של תנועת העבודה בארץ, אשר פעם קבעו את האטמוספירה הציבורית של הפועל, ואשר בזמן האחרון הועם זהרם — היחס הקנאי לעבודה גופנית, האמונה בפעולה המשקית העצמית של הפועל, מושגי העזרה והאחריות הדדית, כיסוד תנועתנו, השאיפה לצורות חיים חדשות ובפרט לקבוצה. הזלזול בערכים האלה אשר העולה פוגש לפעמים בין פועלים קובע בהרבה את תפיסתו ויחסו לדברים; ב. לא פחות חשוב הוא הכשרון של החברים בתוך הקיבוץ לפגוש את העולה החדש, להבין אותו, להסביר לו ולהכניס אותו לתוך העניינים. לא תמיד אנו יודעים את המלאכה הזאת והתוצאות האלה נראות מפעם לפעם. ההד הזה מגיע גם הנה ע״י מכתבי־חברים; ג. צריך לתת כאן בגולה יותר ידיעות ויותר הסברה למושגים על חיינו בארץ. צריך להוציא חומר רציני לגולה על התנועה הקיבוצית, על חיי המשקים וכו׳. ה„מבפנים" לא מתקבל כאן, כמעט אפילו לא בקיבוצים. אין מה לדבר ביחס לסניפים. גם שום הד חי אחר מחיי הקבוצה בארץ לא מגיע הנה להמון החברים; ד. יצירת תנאים כאלה בקיבוצים כאן, כפי שציינתי לעיל, שלא ישרישו מושגים לא נכונים על חיי הקיבוץ, ושיאפשרו בתוך קיבוצי־ההכשרה מינימום ידוע של התלכדות קיבוצית ועבודה תרבותית.

„החלוץ־הצעיר". על התפקיד החשוב שממלא „החלוץ־הצעיר" אפשר ללמוד עכשיו ב„החלוץ". יכולים ללמוד את זה גם בעליה. הגרעין היסודי עכשיו ב„החלוץ" הוא על פי רוב מיוצאי החה״צ. שאלת החה״צ היא שאלת קיומו של „החלוץ". חומר היולי ישנו בהחה״צ, לדעתי, טוב מאוד: הוא צעיר, עובד ורוצה ללמוד ולדעת. כל התכונות האלה יחד מציינות, נדמה לי, רק את החה״צ. מובן שזה דורש טיפול מיוחד ואחראי. במקומות אין די מנהלים אשר אפשר לסמוך עליהם. גם למרכז החה״צ אין כרגע נושא. ודווקא כאן נחוצה הדרכה מרכזית חשובה ורצינית. במידה ידועה זה תלוי מהכוחות הנוספים שיבואו מן הארץ. — — —

ל. לויטה

משב־רוח חדש

בשנת 1926 התקיים ברובנה כינוס של סניפי „החלוץ־הצעיר" בווהלין ואני קיבלתי הזמנה אישית לבוא לכינוס. בפגישה זו השתתפו חומה ואברך. בכינוס הוחלט על הקמת מועצה גלילית של החה"צ בווהלין ובראשה הועמד אברך. ביוזמת המועצה התקיימה בשנת 1927 מושבת מדריכים ראשונה של „החלוץ־הצעיר" באלכסנדריה, ליד רובנה, ומשם יצאו מדריכים לסניפי „החלוץ־הצעיר". מרכז המושבה היה נחום בנארי ובין המרצים היו מינקובסקי (ב. מניב), ברדיצ'בסקי ומרשק. במושבה זו שמעתי בפעם הראשונה על קלוסובה. לילה לילה, באופן לא־רשמי, היה מרשק מספר על קלוסובה, ואנחנו, הצעירים בני 16—17, נדלקו דמיונותינו ונמשכנו לקלוסובה. הדרך שבה חונכנו וחינכנו היתה מאז ברורה: מ„החלוץ־הצעיר" ל„החלוץ", מ„החלוץ" לקלוסובה ומקלוסובה לארץ־ישראל.

הפגישה עם בנארי היתה לנו הראשונה עם איש הארץ. שאיפותינו לבשו אז צורה מוחשית. כאשר סיפר לנו בנארי על ילדים בגילנו בעין־חרוד — הלמו לבותינו בחוזקה מרוב התרגשות...

בשנת 1929 התקיימה מושבה שנייה של „החלוץ־הצעיר" בברסטצ'קה. הפעם היה מספר המשתתפים רב יותר — וכולנו היינו מועמדים ליציאה הקרובה להכשרה.

בחודש אוקטובר 1929 באתי לקלוסובה. מרשק כבר עלה לארץ ובמקומו שימש כמזכיר דניאל לוי.

בחודשים הבאים נוספו לקלוסובה עוד מדריכים וחניכים של החה"צ. הם היו יודעי עברית, אנשי רוח תנועתית, מסירות נאמנה ושאיפה לעלייה לא"י מתוך אידיאה והכרה. חניכי החה"צ שבאו השפיעו מאוד על חברת קלוסובה. הם ליכדו את כל השאר מסביבם. ראשוני קלוסובה היו מבוגרים יותר, וכעת באו חברים צעירים, מלאי התלהבות — ורוח צעירה החלה לתת אותותיה בכול. מגמתנו היתה להמשיך בדרכם של הראשונים: הכשרה קבועה, עבודה ושיתוף — ותקווה לעלות במהרה לארץ־ישראל.

בבואי התחלתי לעבוד במחצבה ובמנסרה. החורף שפך שלטונו מסביב, ואנו, לבושי סמרטוטים, היינו עושים בעבודתנו מבוקר עד ערב, בקור הצפוני שבפולין.

זמן־מה עבדתי גם בגן־ילדים שהוקם בקלוסובה, בעיירה. הדבר היה בו בחורף, בתנאים של חוסר עבודה לחברים ובעיקר לחברות. אז באו אלי בהצעה שאלך לעבוד כגננת בגן ילדים שהוקם במקום לילדי היהודים. בתחילה היה ויכוח אם עבודה זו הולמת את רוחנו, כי ראינו את העיקר בעבודה פיסית במחצבה ובמנסרה. לבסוף הוחלט בחיוב, אך התנאי שלי היה, שהפעולה ב„גן" תתנהל רק בעברית. מדי ערב הייתי יושבת עם הגננת השנייה, שעבדה אתי באותו „גן" ולא ידעה אף מילה עברית, ומכינה איתה את התוכנית העברית לילדים ב„גן" ליום המחרת. בכלל, היה זה מקרה יוצא־דופן, אך העובדה שאלמד עברית לילדי ה„גן" — הכריעה, וראו בכך חלק מהמסכת החלוצית שלנו.

בשנת 1930 בא שליח חדש מהארץ — לויטה, מעין־חרוד. הוא נשאר בקלו־סובה להיות איתנו יחד וזה היה חידוש גדול בחיינו. לויטה הולל ממש מהפכה בקלוסובה. הוא הסביר לנו שאין מצווה בחיי סיגופין דווקא, כי־אם יש לעשות לשיפור התנאים בהכשרה. אנחנו חשבנו לתומנו, שככל שהתנאים קשים יותר — כן זה מחשל יותר את החלוץ לעמידתו בארץ; לויטה טען שדווקא בתנאים יותר טובים ניתן להיאבק ולהשפיע על דמותו של החלוץ. לא האידיאליזציה של התנאים הקשים היא היוצרת אווירה מחנכת להגשמה חלוצית וקיבוצית בארץ. אם אין — אז אין, אך המגמה צריכה להיות: לא יותר גרוע כי אם יותר טוב. כל הטוב שבחיים — אמר — מגיע לאיש העבודה. לויטה נתן כיוון חדש למחש־בתנו, בניגוד לתפיסתנו עד כה. זה היה משב־רוח חדש. לויטה פעל והכניס שינויים וסידורים חדשים בחיינו, שהיו לברכה לקיבוץ, והשפיע הרבה על דרכה של קלוסובה, כבש את לב החברים ורכש לו שם ידידים רבים, מאז ועד היום.

זוכרת אני את בואו של טבנקין לקלוסובה בשנת 1930, בבואו בפעם השנייה לשליחות בפולין. הרכבת מוורשה לקלוסובה היתה מגיעה פעמיים ביממה. חיכינו לבואו של טבנקין בחצות הלילה — ולא בא. למחרת עבדתי בחדר האוכל והנה נכנס אורח ושואל בעברית: „איפה כל החברים?" — מכיוון שהיינו רגילים בביקורם של אורחים מבחוץ הבאים לקלוסובה (מהם גם טרדנים לא מעטים) ואת טבנקין לא הכרתי עוד — עניתי לו מה שעניתי, כדי לצאת ידי חובה. והנה נכנס לויטה לחדר האוכל ושניהם, לויטה וטבנקין, התחבקו שעה ארוכה. אז נודע לי מיהו האורח החדש, שבא אלינו...

בחודש אוקטובר 1930 נתקבלה מיכסת סרטיפיקטים חדשה ובקלוסובה אישרו חברים לעליה — ובתוכם גם אני. עליתי כ„פיקציה" עם אברך בסרטיפיקט אחד ובשנת 1931 הגעתי לארץ.

רחל יגורי (צם)

יגור, אוקטובר 1975

„קבוץ חוצבי־אבנים" בקלסוב
כו לחדש חשון שנת תרפ"ה

אספה כללית
בקבוץ „חוצבי אבנים" בקלסוב
כו חשון תרפה

קבוצת חברים, קלוסובה 1925

במשוריה, רוקיטנה 1926

קבוצת חברים, רוקיטנה 1927 ; בין העומדים — משמאל : א. ציזלינג (א"י)

חנוכת בית הקיבוץ בקלוסובה, ינואר 1927

הסותמים בדינמיט חורים שנקדחו בסלעים לפיצוץ, 1927

על קברו של יצחק פרלוביץ ז"ל, 1928

ליד ה„דרובילקה", 1929

חנה׳לה, הבת שנולדה בקלוסובה, והוריה, 1928

„קלוסוביאק״

מועצת „החלוץ" ופגישת הקיבוצים בקאיאנקה, 1927

מימין לשמאל, עומדים, שורה א' למעלה:

1. ... , 2. לאה רבינוביץ, 3. איטקה מינץ, 4. זלמן אלפרוביץ, 5. רחל מונדשר, 6. י. בראגינסקי, 7. בלה רובינס׳
8. יעקב מאייק, 9. משה בקר, 10. יצחק קפלן, 11....———— , 12. חיים רוזמן, 13. דוד מרקביץ, 14. ישעיהו פונדיק;

עומדים, שורה ב':

1. זלמן קפלנסקי, 2. ב. מרשק, 3. פ. קוזלובסקי, 4.....————, — 5. דוד צירולניק, 6. אברהם רוטנברג, 7. ב. מינקובסקי,
8. עובדיהו יוסלביץ, 9. א. גוז'לצ'ני, 10. י. פונט, 11. בנדר, 12. מאיר פיליכוביץ, 13. שלמה מינץ;

יושבים, שורה ג':

1. שאול רובין, 2. א. דובקין, 3. חומה חיות, 4. פניה ברגשטיין, 5. יעקב גולדשטיין, 6. ז'ניה יונס, 7. ישעיהו וויינר, 8. טיגר, 9. א. ציזלינג, 10. בתיה בנדרסקי, 11. יעקב לנדא, 12. פרומה יונה צ'רטוריסקי

יושבים, שורה ד':

1. א. גוברמן, 2. חוה זובץ', 3. אברהם — — 4. פירר, 5. לאה גלברט, 6. א. ברדיצ'בסקי, 7. צבי בלומברג, 8. מניה בראגינסקי, 9. מנחם פונדיק, 10. אליקום;

שוכבים, שורה ה':

1. ברל קמיונסקי, 2. נתן ויינברג, 3. דוד בוימפלג, 4. שרה מגיד, 5. מרדכי סלט, 6. אורי מרמור, 7. לוסיה גולדברג,
8. מרדכי גרינברג, 9. פייבל פוז'יץ, 10. חנה דזינציול.

פגישת קיבוצי ההכשרה בדומברוביצה, 1930

בין העומדים מימין — שליחי הארץ: מ. ברסלבסקי, ה. פינסקי, ל. לויטה, ש. הפטר, י. טבנקין.

במחצבה, 1930

במחצבה, 1930

בחורות בעבודתן במחצבה, 1930

במשוריה, קלוסובה 1930

קבוצת חברים בקלוסובה, 1930

הגרעין לשמירת המקום, קלוסובה, פברואר 1932

חברי קלוסובה, קיץ 1932

חברי קלוסובה, 1933

חברי קלוסובה, 1934 ; משמאל — גרשון אוסטרובסקי (א"י)

חברי קלוסובה, 1934 ; מימין — נחום בנארי (א"י)

חברי קלוסובה, 1935 ; מימין — משה מז׳יבובסקי (א״י)

חברי קלוסובה, 1937

במשוריה, דומברוביצה 1930

קבוצת חברים בדומברוביצה 1930, עם שמואל'יק הפטר (א"י)

„הורה", דומברוביצה 1933

ב מ ע ב ר

(מתוך יומן)

פברואר 1930

... עיירתי ראטנה. שבת. מועקה בלב ואין אוויר לנשימה. צר מסביב. אין לי יותר מקום כאן. מחר אני יוצא מן העיירה למקום שלבי כה משתוקק לבוא אליו. שם אחוש טעם של חופש. שם לא אצטרך להישען על כתפיהם של אבא־אמא; אהיה איש פרודוקטיבי, עובד — המתקיים מיגיע כפיו. ארזתי בחבילה את בגדי ושאר דברים אישיים. מחר, ביום ראשון, אני נוסע מכאן לקלוסובה.

יום ראשון בבוקר. השכמתי קום — ואני מוצא שבביתנו השתררה עצבות. אבא נאנח. אמא בוכה. תקוותו של אבא היא שלא אוכל לחיות בקיבוץ, כי שם יש לעבוד קשה ואני הן כה חלש בגופי, ומלבד זה — תנאי החיים שם, שאין להשוותם כלל לאלה שאני רגיל להם פה, בבית; בקרוב, ודאי, אברח משם — ואשוב לכאן...

אני נפרד מהורי. אמא מחבקת אותי ומתרפקת עלי, אך אבי מסרב להיפרד ממני. דממה מסביב. דמעות על כל פנים. יבבה חרישית. הכל בוכים — ואף אני...

ליד האוטובוס — עשרות אנשים, שבאו להיפרד. עיניהם נעוצות בי — מי בביטול ומי בקנאה...

האוטובוס זז ממקומו. הדרך אצה לי — ואני כבר בסארני. בעוד חצי שעה אהיה בקלוסובה, המקום שאליו כה נכספתי, שבגללו בא הקרע ביני לבין הורי והבאתי עליהם ייסורים כה מרובים...

הגעתי לקלוסובה ביום גשם. ניגוד חריף בין הטבע לבין חלומות הפז שלי... הראשון אשר נקלע לי בתחנת הרכבת היה בחור שלא מחברי הקיבוץ ושאלתי אותו: „איך מגיעים לקיבוץ?" — הוא הסתכל בי והשיב: „כה יפות הנעליים שלך — אך בעוד שעה כבר לא יהיו ברשותך. במקומן תקבל זוג של „גומות". וחבל על המעיל היפה שאתה לובש! קום, בחור, וסע מיד בחזרה לביתך!"

„אל דאגה" — עניתי לו והמשכתי בדרכי. והנה נפגש לי בחור שעל ראשו מין כובע ישן ומכנסיו קרועים ולרגליו — „גומות". שאלתי אותו למקומו של הקיבוץ — והוא הראה לי את הדרך לשם.

באתי לבית הקיבוץ. החלונות שבורים; לוחות של עץ במקום שמשות של זכוכית. ליכלוך. טחב. טיפות של מים נושרות מהתיקרה בלי הרף. כיכרות לחם על פני שני שולחנות ארוכים. על אחד הקירות — סרטים אדומים מאובקים חופפים את תמונותיהם של ברוכוב וטרומפלדור. עיני נצמדות אל הכתובת שעל־יד התמונות ואני מתבונן בה ארוכות...

לפתע באה במרוצה אחת הבחורות שעבדה במטבח ופנתה אלי: „חדש, מאין, אולי תאכל משהו?" — היא פנתה למטבח ושבה כשבידיה קערית עם דייסה למאכל עבורי.

החבירות העובדות במחסן הבגדים נוטלות ממני את החבילה שהבאתי ומשאירות בידי רק בגדי עבודה. אחד הביא לי זוג „גומות".

נפגשתי עם חבירה שהכרתיה מתוך חיים משותפים במושבת מדריכים של

„החלוץ־הצעיר". איזו עדינות ריחפה אז על פניה ועל ידיה הלבנות — וכאן לבשו פניה ארשת של רצינות ודאגה... קבלת פנים פשוטה: „ובכן, גם אתה פה? — כל השבילים מוליכים לכאן".

למחרת יצאתי לעבודה במחצבה. סחבתי אבנים לטעינה בקרונות בקצב מהיר. אחד פנה אלי ואמר: „בימים הראשונים, עד שתתרגל לעבודה. אל לך לסחוב אבנים גדולות. את הכבדות תשאיר לי ואתה קח את הקלות". תחילה נעלבתי, אך נעימת הדברים של הבחור ההוא היתה חברית, פשוטה — ומשכנעת...

בערב נתקיימה אסיפה, מוקדשת ל־5 שנות קיומו של הקיבוץ במקום.

חדר צר — ויותר מ־200 לבבות הולמים בו יחד. הקירות והתיקרה כאילו נשמו בכבדות, הזיעו. קשים החיים, קשים העניינים, אבל אמיתיים... אחד אמר: „ידענו מכשולים, אך יכולנו להם. מתוך סבל ועקשנות נוצר כאן בית־היוצר לחלוציות עברית". שני ממשיך ומספר על „חורף קשה, חוסר עבודה, עזיבות... והנה גדלנו והיינו לעם רב..." כל מילה שנאמרה — קולעת, נחרתת בלב, מלהיבה ותובעת. האוכל גם אני להעפיל כמוהם? — כל נימי נפשי לוחשים: „כן..."

ואחרי האסיפה — ריקוד עד חצות.

בבוקר השכם יצאנו לעבודה. למרות חבלי ההסתגלות נכנסתי לעבודה והיא היתה לי להרגל, לטבע.

אני מתבונן בנעשה סביבי — ובי עצמי, בנפשי פנימה. כאן חיים מאתיים איש בצוותא. גדול הרעש. אין שקט. הכול תוסס. אין כאן רומנטיקה שתאחד לבבות. אך חש אני שבמקומה נובט וצומח דבר־מה מוצק יותר: חברות! לא אינטימיות מעורפלת — כי אם חברות־אמת, שיש בה לקרב לבבות ולאחדם יחד.

שמואל גולדמן

נוסח קלוסובה

הקלוסובאים לא ניסו מעולם לנסח את התוכן האידיאי של חיי הקומונה לפי עקרונות של אסכולה חברתית מוגדרת, אולם צורת החיים ויחסי החברה החופשים היה בהם נוסח חיים של קומונה אנארכיסטית, אשר יסודותיה מושתתים על חברה של בני־חורין, ואשר הגרעין בתוכה אינו משליט את רצונו, אלא משמש דוגמא עצמית, מחנכת ומשפיעה. האימון ההדדי היה עיקרון מוחלט. אי־לכך לא התנהלו בקלוסובה ספרי־חשבונות, ולא היה רישום מוקדם של סידור עבודה יומי. תקופה מסויימת שימשתי כרכז הפלוגה בטומשגרוד וכאשר חזרנו לקלוסובה בסיום העבודה במנסרה של טומשגרוד מסרתי לגזבר את הכספים שנשארו ברשותי, ולא נשאלתי לכל דין וחשבון כספי.

נושא העבודה, היחס לעבודה, היה ערך מקודש ושימש מבחן אישי וקנה מידה לחברות אמת. באשמורת הבוקר היה שומר הלילה עובר את מקומות המגורים של החברים, מתעכב על יד כל מיטה, מעיר את החבר, פונה אליו

ואומר: „חבר, אתה קם היום לעבודה?...” צורת פנייה זו העמידה את החבר במבחן אישי רציני לגבי יחסו לעיקרון של חברה חופשית, שאינה משליטה את רצונה על הזולת. אולם החברה ידעה תמיד להבחין בין חבר אשר לא יצא לעבודה בגלל עייפות־יתר, חולשה, או מחלה לבין השתמטות מדעת והוציאה את פסק־דינה ביחסה אל האיש. את השקפת החברים על נושא העבודה אפשר להדגים ע״י מקרה שקרה: אסיפת החברים החליטה להגיב על מעשה של חבר — ע״י אי־סידורו בעבודה במשך 3 ימים. החבר חדל לאכול באומרו: „אם אינני עובד, אין לי זכות לאכול ע״ח עבודתו של הזולת”. והקיבוץ נכנע.

שלא כתנועות חלוציות אחרות, אשר גרסו חינוך הפרט לחיי הקבוצה, תוך סלקטיביות של בעלי תכונות מיוחדות והתאמה אישית, על־מנת ליצור השתלבות אורגנית בחיי הקולקטיב, פיתחה קלוסובה את הרעיון של קיבוץ גדול ופתוח, אשר הסביבה החברתית והווי החיים הם המהווים בו את הגורם המשפיע והמחנך.

תנאי העבודה הקשים לא הקלו על הנערים והנערות הצעירים את הסתגלותם לחיי עבודה במחצבה ובמנסרה, לצפיפות של 2—3 אנשים במיטה צרה, לתזונה דלה ובלתי מספקת; אין תימה שמספר החולים גדל והלך.

בעייה מיוחדת היתה ההלבשה. המקור היחידי של מחסן ההלבשה (מחסן א׳) היו הבגדים והלבנים שהביאו איתם החברים החדשים שהגיעו לקיבוץ. כאשר נפסקה העלייה לארץ ושהותם של החברים בקלוסובה התמשכה, לא הועילה תבונת כפיהן של הבנות, אשר ישבו במחסן הבגדים, והטליאו טלאי על גבי טלאי, כי לא היה כבר מה להטליא, והחורף קשה, ואין מה ללבוש. גם החברים אשר התנגדו לכל עזרה מבחוץ, נאלצו להיכנע, ובעזרת מרכז „החלוץ” קנו בד ותפרו במקום מכנסיים לחברים ובגדים הכרחיים לחברות. ההנעלה מצאה פתרונה ע״י רכישת צמיגים משומשים, והתקנת נעלי־גומי. אולם תמיד ידעו למצוא איזה זוג נעליים בודדות, למקרה של נסיעות חוץ. וכאשר לא היו בולי־דואר לשיגור מכתבים יזמו החברים טכניקה של רחיצת בולים משומשים לשימוש חוזר...

החורף של שנת 1930 היה קשה ביותר. חוסר העבודה גרם לגרעון כספי גדול והרעה נוספת בתנאים הכלכליים. רבים היו האנשים אשר השתהו בקלוסובה מספר שנים וציפו לעלייה. חברים רבים התלכו כצללים אולם למרות המצב הקשה המשיך הקיבוץ בחייו. הגרעין הפנימי בתוכו שימש דוגמא לעוז רוח לא ע״י הטפת מוסר, אלא ע״י פעילות שקטה.

השיחות בקלוסובה על הקיבוץ והחברה היו תמיד ברמה תרבותית מחנכת. בשיחות אלה חושל הרעיון הקיבוצי. רעיון הקומונה של אנשי קלוסובה לא היה מושתת על התיישבות חקלאית דווקא. הם דגלו ברעיון הקומונה הגדולה, של פלוגות עירוניות אשר יעסקו בענפי הבנייה, מלאכה וחרושת; קיבוץ פתוח, שלא כמשק החקלאי המציב — לדעתם — גבולות ומצמצם את יכולת הגידול וכוח הקליטה.

לשינוי מהותי ולעידוד חיי החברה בימים הקשים, תרמו רבות שליחי הקיבוץ מהארץ. השליחים התרשמו עמוקות מתנאי החיים הקשים, מלהט הנעורים ומחוסנם האידיאי של חברי קלוסובה. בשיחות החברים הרבות השכילו להבהיר את דרכו של הקיבוץ בארץ; את עיקרון ההתיישבות וההתנחלות על הקרקע, חידושן

של חוויות והרגשות המקשרות אדם לאדמה, לחיי טבע ועבודה; משק פועלים עצמאי הכולל בתוכו גם חקלאות וגם מלאכה ותעשייה, ואינו מתבודד מכלל ציבור הפועלים, ומאבקו לחברה צודקת במולדתו החדשה. שיחות אלה היו נוקבות ורבה היתה השפעתן לשינוי פני הדברים. תרומה מיוחדת תרם בנדון הח' ל. לויטה, אשר שהה בקלוסובה תקופת זמן יותר ממושכת, אכל איתנו את לחם העוני וחי את חיי המקום. קרבתו אל החברים ומגעו האישי עם כל חבר השפיעו השפעה קורנת על החברה לשינוי מושגים, הרגלי מחשבה, וסדרי החיים יום־יום בקיבוץ.

לקלוסובה היתה השפעה עצומה על הנוער בעיירות פולין.

כפעיל בתנועת פועלי־ציון ונוער „פרייהייט" באתי בדברים עם סניפי הנוער בווהלין וקראנו לוועידה אזורית של „פרייהייט" ברובנה. חברי הסניף המקומי החליטו לנצל נוכחותו של הח' פולושקו ממרכז „פרייהייט" ולקיים אסיפה פומבית. לאסיפה באה קבוצה גדולה של אנשי השמאל ה„בונד" וצבאו על דלת הכניסה, בכוונה לפוצץ את האסיפה. הסדרנים לא יכלו להתגבר עליהם ונתבקשתי לבוא לעזרתם. רק יצאתי התחילו להתלחש: „אַ קלאָסאָוויאַק". פניתי אליהם ואמרתי: „חברים, למה תפריעו לאסיפת פועלים?" — תשובתם היתה: „אתם ציונים בורגנים ולא פועלים". הושטתי את ידי ואמרתי: „הראו לי ידיכם. הנה ידי המיובלות, אני חוצב אבנים החי בקומונה של פועלים, האוכל פת־קיבר, ואתם אוכלים לחמניה בחמאה משולחן הוריכם". פרמתי מעילי ואמרתי: „הנה כותנתי היחידה ואף היא לא שלי היא — כי אם של הקומונה; מיהו הבורגני ומי הפרולטאר?" — החבר'ה הרכינו ראשם וזזו אחורנית, ואחד מהם ניגש אלי, שם ידו על כתפי ואמר: „סליחה, חבר" — ועזבו את המקום. זה לא היה כוחו של צעיר רזה ופרוע שיער, זה היה כוחה של אותה קומונה נפלאה אשר שמה הגיע למרחקים.

ושוב עולה בזכרוני שיחת חברים בבית העץ הקטן, אשר קראו לו „דום־פאלסטינצוב" (בית הפלשתינצים). הבית צר היה מלהכיל את כל החברים העומדים צפופים ומקשיבים לדברי שליח מהארץ. והנה נפתחה הדלת, חבר פורץ פנימה ללא נשימה וקורא בקול רם: „אושרו סרטיפיקטים, ישנה עלייה". כסופת פתע פורצת שירה אדירה, והריקוד מתחיל, איש אל איש, יד על שכם, העיניים עצומות, הראשים נעים ימין ושמאל, בדבקות של תפילה זכה. ריקוד עד כלות הנפש. ולמעלה, על השולחן, עומד השליח מהארץ — ועיניו לחות...

אף עתה, במרחק הימים, מירושלים עירי, אראה את קלוסובה ברחשי אהבה וחסד, קלוסובה שאלפי בני־נוער נמשכים אליה למצוא פורקן ללהט אמונתם, בפולין היהודית אשר איננה עוד...

יצחק (אלתר) יגודובסקי

ירושלים, נובמבר 1975

צבי גוטרמן: באחד מימי אוקטובר הסגריריים בשנת *1929* יצאתי בדרכי לקלוסובה. הגעתי למקום בשעות הצהריים המאוחרות. בתחנת־הרכבת נתגלתה לעיני תמונה מרהיבה, שלא רגיל הייתי לראותה בעיירתי הקטנה פלוטניצה, (בסביבות פינסק): מספר רב של חלוצים־פועלים, בידיהם ועל כתפיהם כלי־עבודה שונים ובפיהם שירה. ואני, ובידי מזוודתי, מתלווה אליהם, בחזרם מן העבודה.

הגענו לבית־הקיבוץ, שכלל חדר־אוכל, מטבח, מכבסה וחדרי־שינה, אשר שימשו גם כמחסן בגדים. הבחורות ישבו על ערימות בגדים והטליאו טלאי על גבי טלאי, מהמטבח ומהמכבסה עלו ריחות שונים ומשונים, ובחדרי השינה ישנו חברים לאחר יום עבודה. כל הדלתות היו פתוחות לרווחה. הכל מתערב כאן יחד. רושם בלתי מלבב. התאמצתי לחשוב רק על הדברים היפים ועל האידיאלים שלי...

אחרי שמסרתי את בגדי — או ליתר דיוק אחרי ש„נלקחו" ממני בגדי למחסן המשותף — עליתי על משכבי, עייף מן הדרך הרחוקה שעשיתי. כך עברו עלי שעותי הראשונות בקיבוץ.

למחרת יצאתי לעבודה במחצבה: העמסת אבנים בקרוניות. קשה לתאר את מחשבותי והגיגי באותו יום ראשון לעבודתי בקיבוץ. למעשה, היה זה היום הראשון שהכרתי מהי עבודת כפיים. שבור ורצוץ, ידי פצועות וזבות דם, חזרתי אחרי העבודה לבית־הקיבוץ, לחדרי. באותו יום לא ידעתי את נפשי. בערב התאספו החברים והחברות — ושרו. גם אני הצטרפתי לשירה, אם כי לשיר אינני יודע. באותם רגעים שכחתי את עייפותי ואת האוכל שלא טעם לחכי; השירה מילאה את כל נפשי.

אַט־אַט נכנסתי לתלם והרגשתי את עצמי כאחד החברים הוותיקים.

חורף 1930. התרגשות גדולה בקיבוץ. דובדבני עומד להגיע לקלוסובה, לאשר חברים לעלייה לארץ. בלב כל חבר השימחה גדולה ומהולה בעצב, מעצם הספק שמא לא יאושר לעלייה. רבים החברים הנמצאים בקיבוץ מספר שנים, ביניהם גם חולים וחלשים בגלל התנאים הקשים. החברים משוחחים איש עם רעהו, מעריכים כל אחד ואחד מהו מצבו, ומה סיכוייו לאישורו לעלייה. חברים רבים מנסים אף בימים האחרונים לשנות תדמיתם, לקראת האסיפה הכללית של הקיבוץ האמורה להתקיים בימים הקרובים, בהשתתפותו של חבר המרכז, אשר תציע את רשימת המועמדים. מספר הסרטיפיקטים, שעמד לרשות הקיבוץ, היה מוגבל, ללא כל פרופורציה למספר החברים הרוצים לזכות בהם.

מה היו הקריטריונים המזכים חבר לעלייה? — א. נאמנות לקיבוץ; ב. היחס לעבודה; ג. האימון שנתן חבר בחברו. לעתים נדמה היה ששני הסעיפים ב' ו־ג' מתנגשים זה בזה. נהוג היה שחבר שאינו יוצא לעבודה יש להאמין לו, שהסיבה השמורה עמו מספקת, אך לא תמיד היה בכך יחס חיובי לעבודה... ואף־על־פי־כן, חבר שלא היה לו אימון בחברים אחרים, שאין בכוחם לצאת לעבודה, נתקל בתגובה שלילית של הקיבוץ כולו.

מעשה בחבר שהיה ישן על ה„צ'רדאק" (עליית הגג), ומבין עשרות חברים

שהיו ישנים שם קמו לעבודה יום אחד רק מעטים. הבחור ההוא השמיע אז דברי ליצנות על חשבון הנשארים לשכב במיטותיהם, מתוך אי־אמון גלוי בהתנהגותם. תגובת הקיבוץ לא איחרה לבוא: כאשר נתקיימה אסיפת האישורים לעלייה היו רבים שזכו ואושרו והם היו מאושרים בכל המובנים, ולעומתם היו שלא אושרו ויצאו מאוכזבים וממורמרים, בתוכם אף הבחור החשדן ההוא, שבא על עונשו...

אביב 1930. בהתרגשות ובאווירת חג קיבל הקיבוץ את טבנקין ולויטה בבואם אלינו. הכל חיכו לאותם רגעים שהאורחים כבר יגיעו. ואכן, לא התאכזבנו. אותם הימים שטבנקין ולויטה שהו במחיצתנו הפכו לימי חג והשראה רוחנית, במלוא מובן המילה. שעות על שעות ישבנו והקשבנו למוצא פיהם. ההרצאות היו מגוונות, סמינר בזעיר אנפין. במרכז ההרצאות: הגשמה אישית ע״י עלייה לארץ, ההסתדרות, כיבוש העבודה, הגנת הארץ, ההתיישבות על כל צורותיה, ועל־הכל על הקיבוץ המאוחד, המנוף הגדול והכביר שביכולתו לרכז המונים רחבים להתיישבות, ללא הגבלה — בחקלאות, בתעשייה ובמלאכה.

לאחר שטבנקין נסע נשאר עוד לויטה עמנו בקלוסובה. נוסף על ההרצאות שנשא לפנינו התעניין במצב הלקוי בשטח הבריאות, ההזנה הלקויה והנקיון. לויטה עשה הרבה לשיפור התנאים, ואכן הצליח להתגבר על ליקויים שהיו נחלת־שנים, וזכה להערכתנו על פעילותו הברוכה.

ורואה אני חובה להעלות מאורע מיוחד: ביקורם של טבנקין ולויטה בפלוגת ההכשרה של בית״ר בקלוסובה. מזכירות פלוגת בית״ר הזמינה אותם להרצאה ולארוחת ערב חגיגית — והם נענו בחיוב להזמנה. לאחר הפגישה סיפרו טבנקין ולויטה, שהפגישה היתה מעניינת מאוד.

בין שאר הדברים שהועלו באותה הפגישה, היה גם תפקידן של פלוגות בית״ר בארץ בהפרת שביתות של פועלים. חברי פלוגת בית״ר הבליגו הפעם על דבריהם הנוקבים של טבנקין ולויטה באותו עניין, שלא כדרכם של הרבי־זיוניסטים כל הימים...

גבעתיים, 1975

מנוחקה שטינמן (ז״ק): לא נשארו אצלי תמונות מימי קלוסובה, אך בלבי ובזכרוני נחרתו הרבה תמונות מהימים ההם, אחת התקופות המעניינות בחיי.

אני בת עיירה קטנה, ולדימירץ, אזור סארני, חברה בהשומר־הצעיר. בשנות 1930—31 שערי הארץ כמעט והיו סגורים, והרבה חלוצים חיו בצפיפות במקומות הכשרה שונים וציפו לעלייה. על־כן לא היה מקום בהכשרה של השומר־הצעיר והחלטנו, קבוצה בת שנים־עשר איש מבני עיירתי, להצטרף להכשרת קלוסובה. אני עדיין זוכרת את יום־הפרידה, כיצד בני העיירה ליוו אותנו, כאילו היינו גיבורים היוצאים לחזית להילחם, כי קלוסובה היתה „שם־דבר״.

עקב התנאים הקשים עזבו רוב חברי את קלוסובה ונשארתי לבדי; בת יחידה מקבוצתי. כשחזרו חברי הביתה התחילו השכנות לדבר על לב אמי שאף היא „תציל״ אותי משם; זה לא עבור בת ישראל כשרה, היא עלולה עוד להביא ממזר לעולם, ושנית, עובדים שם עבודת־פרך. אמי התחילה לבקר תכופות

בקלוסובה וניסתה להשפיע עלי שאשוב הביתה, אולם חברי מההכשרה שיכנעו אותה, שאין יסוד לחשדות ואין מקום לחששות, וכי אני דווקא מתאימה לחיים החלוציים האלה — והיא נרגעה.

הייתי בין הצעירות ביותר והסתכלו עלי כעל ילדת־פלא. רוב הזמן עבדתי עבודה מפרכת במחצבה. מכיוון שלא יכולתי להתרגל לנעליים שנעשו מצמיגים ישנים, התהלכתי כל הזמן כמעט יחפה. עוד זכורים לי המשגיח ומקלו, והקצינים הפולניים שביקרו והסתכלו עלינו בתמיהה.

לא חסרו גם תיגרות־ידיים בינינו לבין ה„גויים". מנהלי המחצבה היו מביאים לעבודה מקצועית (סיתות) מומחים־גויים ממרחקים. במשך הזמן למדו חברינו גם את העבודה המקצועית וייתכן שזאת היתה אחת הסיבות להתנפלות עלינו.

פעם נתקלו חברינו בשיכור משתולל המרביץ לאשתו ושכניו, והם ניסו להפריד ביניהם. מאוחר, באותו ערב, התנפלה עלינו קבוצה גדולה של בריונים בגרזינים. הצלחנו להתגונן ולא היו קרבנות בנפש. ופעם ספגתי אף אני מכות. מכיוון שהייתי חברה בהשומר־הצעיר, הייתי מבקרת מדי פעם בקן הקטן בקלוסובה, שהיה במרחק־מה. פעם בחוזרי משם באחד במאי אחרי פעולה בקן, פגשו אותי שוטרים פולנים והרביצו לי.

החיים החברתיים והתרבותיים העשירים היו פיצוי טוב לקשיים בעבודה ובכלכלה. התנהלו שיחות וויכוחים מעניינים ומעמיקים על בעיות קיבוץ ופוליטיקה. רוב שליחי הארץ ביקרו אצלנו, ביניהם: טבנקין, לויטה, ברסלבסקי ובן־אשר. אחד השליחים, יוסף מלמוד, אף לימד אותנו להשתמש בנשק, ז"א באקדח, בעליית הגג של חדר־האוכל. כל המבקרים אצלנו התלהבו מהרמה החברתית והתרבותית הגבוהה שהיתה בקלוסובה. בן־אשר רצה להעמיד אותנו במבחן, על כן התחזה להלך אלמוני, נודד עני סתם, המוכן לישון בחוץ. הזמנו אותו פנימה, כיבדנו אותו בארוחה וסידרנו לו מקום לינה בבית. אחר־כך סיפר ברבים על קיבוץ ההכשרה שלנו והכנסת־האורחים החמה שזכה לה...

בין החברים היו מהאינטליגנציה, בחלקם דוברי רוסית, במיוחד מסביבת ווהלין (רובנה, קובל, ועוד). ולמרות הדעות השונות שררו בינינו יחסי חברות טובים.

אחרי תקופה ארוכה במחצבה סידרו אותי לעבוד במטבח. בבית הורי בכלל לא עסקתי בבישול, וכאן נעשיתי פתאום מבשלת ל־300 איש. עדיין שמורים בזכרוני הכיריים הגדולים והדוודים בתוכם ואני, כמעט ילדה, עומדת על ארגז וכף עץ באורך של מטר בידי ואני בוחשת ובוחשת. השליחים התעניינו ב„צעירה המבשלת" ואף תיארו אותי פעם במאמר שהופיע בעתון בווארשה; כתבו שם על מבשלת־הפלא ועל הידע שלה בבישול...

אחרי שנה בערך התפנה מקום בצ'נסטוכובה, הכשרת השומר־הצעיר, ונתבקשתי לעבור לשם. ביקרתי ביקור קצר בעיירתי; הרבה ידידים באו להתראות ולשוחח ואף אותן השכנות באו כאילו לראות אם באמת באתי בלי תינוק. הן בירכו את אמי על מזלה הטוב, אבל ציינו שהעבודה הקשה גזלה קצת מיופיי. בכל־זאת לא השפיעו לעכב אותי גם הפעם. עברתי להמשיך בהכשרה בצ'נסטוכובה ואחרי

שהות של תשעה חודשים שם זכיתי סוף־סוף לסרטיפיקט הנכסף ועליתי לקיבוצי בא״י, קיבוץ „בניר״.

אחרי כמה שנים בהיותי בג׳וערה, ואני אז ממלאת תפקיד מחסנאית בקיבוץ, בא יצחק טבנקין לבקר את בנו משה, שהיה שם בקורס. לא ניגשתי אליו, לא העליתי על דעתי שעדיין זוכר אותי מקלוסובה, אבל הנה הוא קרא בשמי והעלה זכרונות מביקוריו בהכשרה שלנו בימים ההם — והתרגשתי...

בכלל, כל כנס ופגישה עם חברים מאז — חוויה גדולה עבורי. חשוב מאד שפרק היסטורי זה בתולדות התנועה החלוצית — לא יישכח.

עין־השופט, ינואר 1976

אברהם שטינברג: חמישה חברים היינו שיצאנו יחד מעירנו שדליץ להכשרה בקלוסובה. הדבר היה במוצאי חג הסוכות תר״ץ (1929) — ואני אז צעיר בן 19 שנים.

מיד עם בואנו עברנו כל מדורי הטיפול הראשון, המיוחד ל„ירוקים״, ולמחרת יצאנו לעבודה במחצבה, כאזרחי הקיבוץ. המעבר לעבודה זו היה בשבילנו מהפכני ביותר. בבתי הורינו לא ידענו איך ומה עושים משהו בעבודה כלשהי, ומה עוד — במקום כזה, במחצבה, בעבודה קשה כל כך. בכל זאת הפכנו במהרה לפועלים טובים, מסורים ונאמנים לקיבוץ. מהבית החם של אבא־אמא הגיעו מכתבי־געגועים, והחברים שנשארו בבית כתבו לנו על הבילויים הנעימים בעיר, הטיולים בצוותא מחוץ לעיר ועל המסיבות החברתיות הנערכות משבת לשבת, אך אנו לא הפסקנו מהליכתנו בדרך שבה בחרנו: נערי הפינוקים היו לאנשים חדשים בקלוסובה וגילו כוח למאבק ולסבל.

והנה קרני המקרה שלא מש מזכרוני עד היום: לפתע קיבלתי התקפת „המעי העיוור״ בצורה מסוכנת. מיד התארגנו החברים בקיבוץ להצלתי: הכינו אלונקה מכמה ענפי־עץ, ריפדו אותה בשמיכות והביאוני לקרון משא מיוחד ששכרו, ברכבת היוצאת לווארשה, בליווי שני חברים, כדי להכניסני לבית החולים „צ׳יסטה״, לניתוח מיידי.

בבית החולים נותחתי, אך בבית הורי לא ידעו כלום על כך, גם לא קרובי משפחתי הענפה בווארשה גופא. כאשר הורשיתי לצאת את בית החולים נסעתי בחזרה לקלוסובה, מבלי לרדת הביתה, ועם כניסת הרכבת לתחנת שדליץ, עיר מולדתי, בדרך לקיבוץ, הסתתרתי מעין רואים. רק לאחר שבועות של החלמה בקיבוץ, כאשר ראו שכבר הבראתי כליל, הרשו לי לנסוע לחופשה הביתה.

המקרה הזה המחיש בעיני יותר מכל דבר אחר — מהי קלוסובה ומה הם חיים משותפים...

תל־אביב, 1975

נקודת אור

באחד מימי האביב הראשונים של שנת 1930 — באנו עשר בחורות לקיבוץ ההכשרה בקלוסובה. לא היה זה דבר רגיל, כי ביום אחד יבואו עשר בחורות מעיירות שונות ומבתים שונים לחיות בקיבוץ הכשרה. לפני בואנו לא נדברנו כמובן, וגם לא הכרנו זו את זו, אך היה לכולנו רקע דומה. אני אומרת „לכולנו" ומתכוונת לאלה שבאו באותו יום ולאלה שהגיעו לפנינו: איחד את כולנו הרצון העז להגיע ארצה. ידענו גם על הקיבוץ, אך ההכרה הקיבוצית באה בהדרגה, במרוצת הימים.

לא אחטא למידת הענווה אם אוסיף, שקבוצת בנות זו הוסיפה נופך מיוחד משלה לצביון החברתי של קלוסובה.

האם ידענו ידיעה של ממש מה מצפה לנו בפינה נידחת זו ששמה קלוסובה? — בוודאי שלא. המעבר מבתים מסודרים, פחות או יותר, לתנאי החיים בקלוסובה היה קשה מאוד. היתה שם צפיפות איומה בדיור, וזה גרם למחלות שונות. תנאי ההיגיינה היו בלתי נסבלים. לעתים קרובות חסרו מים לרחיצה. האוכל היה דל. נתווספו לזה קשיי ההסתגלות לעבודה פיזית קשה, שלא נתנסינו בה אף פעם.

בכל זאת החזקנו מעמד. איך? — קודם כל היינו צעירים והתגברנו על כל הקשיים, כי היתה אמונה בלב, כי קסמו לנו הארץ והקיבוץ. חשנו כי ניתן טעם לחיינו. והיתה אווירת־יחד, שמקורה בהתלהבות פנימית ובהחלטה נחושה של „אף־על־פי־כן". הנכון הוא, שצריך היה לחיות את זה ולחוש זאת, כי בבואי כעת לספר את סיפור קלוסובה לילדי או לאחרים — זה מתקבל לא הגיוני וכאילו לא משכנע. האם זו אשמתי?...

מובן מאליו, כי תפקידם של שליחי הקיבוץ מהארץ, שביקרו אצלנו, היה חשוב לאין ערוך. זכינו לביקורים ולסידרה של הרצאות בלתי נשכחות של יצחק טבנקין ז"ל, שהדביק אותנו בלהט אמונתו. במיוחד זכור לי סדר של פסח בהשתתפותו. כן זכורה עמי אסיפת האזכרה לרצח השלושה ביגור. מאז קשרתי את גורלי ליגור. כמו כן באו אלינו שמואליק הפטר, הרשל פינסקי, משה בר־סלבסקי, ל. לויטה, בן־אשר ועוד. קשה להעריך את תרומתם של שליחים אלה לחיזוק ולעילוי החיים החברתיים בקלוסובה.

באנו, כאמור, עשר בחורות. הסתגלנו בהדרגה לתנאים הקשים וגם לעבודה במחצבה. לא פעם היינו בוחרות שם את העבודה הקשה יותר, כדי להוכיח שאיננו זקוקות לפריבילגיות. אולם את עיקר תפקידנו ראינו בשיפור תנאי החיים בקלוסובה. זה כלל את הצורך להקפיד יותר על נקיון כללי בתנאי הצפיפות, סידור החצר, דאגה לחולה. בעזרת השליחים הכנסנו אז גם כמה „חידושים", שעשויים להעלות עכשיו חיוך על השפתיים, כמו מכונה לחיתוך לחם, מכונת תפירה לתיקון בגדי עבודה, סידורים שונים במחסן הבגדים ועוד ועוד. עזר לנו בזה במיוחד ל. לויטה, ששהה אז בתוכנו.

עברו 45 שנה. הרבה דברים מאז נשתכחו או ניטשטשו, אך נשארה התמונה הכללית של קלוסובה, קיבוץ של הכשרה קבועה עם משטר חלוצי מחמיר, שאנחנו קיבלנו על עצמנו ולא נכפה עלינו מהחוץ, חלילה; קיבוץ הכשרה שהיה לנו

בית ובגללו ניתקנו כמעט כליל את הקשר לבית הקודם. מותר להודות, כי התאכזרנו לא מעט להורינו שלא הבינו, ואולי גם לא יכלו להבין אותנו.

הקלוסובאים בארץ מתחלקים לשלוש קבוצות: אלה שהקיבוץ היה בשבילם המשך טבעי לקלוסובה; אלה שניסו לחיות חיי קיבוץ ובגלל סיבות שונות עזבו; ואלה שמיד עם בואם ארצה התפזרו בערים ובמושבות. דומני, כי לא אטעה, אם אגדיר כי קלוסובה מהווה בשביל כל אלה, ללא יוצא מהכלל, נקודת אור, אליה חוזרים ובה נזכרים מדי פעם. בשבילי קלוסובה ויגור הם שלימות חיים אחת.

ז׳ניה רמון (מנדל)

יגור, אוקטובר 1975

נוכח גזירת פספילד

— — — בחודש מאי 1930 נגזרה גזירת פספילד על העלייה העובדת — ושמועות הגיעו כי גזירה זו נגזרה לשנים אחדות. מכה קשה הוכתה התנועה הציונית. עלה גל של מחאות. הרחוב הגיב כדרכו: התעורר למחאה, ועם זאת לא ניצל מן היאוש...

בחיי ההכשרה הורגשה המכה ביותר. כאן נגעה הגזירה בציפור־נפשו של כל אחד. הן פה היתה העלייה שאלת חיים אישית, וכולנו עמדנו בדרך לארץ, מצפים לעלייה. כהלומי־רעם התהלכנו. השתרר מצב־רוח של דיכאון, ואף בתוכנו החלו פה ושם לבצבץ סימני רפיון.

באחד הערבים נערכה אסיפה. בפתיחה הוצגה השאלה בפשטות ובכוח: „מי איתנו ומי אינו איתנו? כותלי הבית הזה הם ששמרו בימי מצוקה לשעבר על הגחלת שלא תכבה. ציבור האנשים שנמצא אז כאן — הוא שעמד לתנועה בצר לה, עד עבור זעם. הנעמוד גם אנו?"

מצפונו של הציבור התעורר, התגבר, עשרות חברים דיברו בשיחה זו ובפי כולם סיכום אחד: „לא נירתע, לא נשלים עם הגזירה, נפרוץ גבולות ונעלה".

ונאמרו הדברים הפעם לא כמליצה השגורה בכל שעת־צרה לעלייה. איש איש הבחין בתוכן המיוחד, המחייב, המקופל במשפט זה. כאן ניתן ביטוי ראשון ומפורש לנכונות לפרוץ שערים נעולים גם בדרך בלתי־רגילה ובלתי־כבושה, רמז ראשון להעפלה. התנועה החלה לעלות בשלבים גבוהים יותר, ומושגים חדשים החלו להתרקם גם במלחמה בגזירות העלייה. היה זה קולו של חוש הקיום הראשוני אשר הופעל, כי יותר מדי גדול היה המחנק מסביב, ואימת הכליון המרחפת על הגולה דחפה ודירבנה לכל מעשה. היה ברור, כי לנו אין דרך חזרה, ונכונים נהיה להחזיק מעמד במבצרי־ההכשרה כל כמה שיוטל עלינו, אך עם זאת נדרשת מאיתנו פעולה אקטיבית יותר כדי לקרקר את חומת הגזירות גם במחיר קורבנות בגופנו ממש. ההחלטה שמילאה את הלבבות היתה ברורה: אין כוח בעולם שיהא ביכולתו לשלול מאיתנו את הדבר הקובע תוכן חיינו — בכל התנאים נעלה.

השיחה היתה ערה, והדברים פיכו בעוז ובנכונות — ובכל זאת לא מיצו את כל שתסס בלבבות. כמו מאליהן השתלבו הידיים לריקוד בהתלהבות ללא גבול, עד אפיסת הכוחות... ריקוד כזה ראיתי אז בפעם הראשונה בימי חיי. מאות אנשים התלכדו במעגל כגוש אחד — והמעגל מתרונן וזועק, מסתער ויוקד. כל געש חרונו ולהט כיסופיו הערה הציבור בריקוד זה. כל אחד ראה חובה לעצמו להצטרף למעגל, — בדרך זו אמר, כאילו, לתת גם ידו לשבועה.

המעמד המיוחד בערב זה נחרת עמוק, עמוק בלב הכול. האווירה טוהרה, הרוח הרעה חלפה, עברה.

למחרת קמנו מחודשים, מחוסנים יותר, נכונים לכל אשר יעד לנו גורלנו בבאות.

חיים דן

1941

ה„אספרנטקות"

באתי לקלוסובה מעיר מולדתי דומברובה־גורניצ'ה, בשלזיה העליונה, אשר במערב פולין, על גבול גרמניה.

הורי היו מדלת העם, עמלים ואדוקים. אבי היה צבעי ובקושי עלה בידו לפרנס את משפחתו (היינו 9 ילדים). לאחר שגמרתי בית־ספר עממי, התחלתי אף אני לעבוד. בגיל צעיר למדתי מלאכת התפירה ועזרתי בעבודתי לכלכלת בני ביתנו. הדלות היתה רבה וראיתי שאין לי עתיד כאן.

הייתי בחברתם של פועלים ופועלות צעירים — ויחד הצטרפנו ל„פרייהייט", נוער של פועלי־ציון — צ.ס. (ימין). אבי התנגד למעשה זה, כי לא רצה שאמצא בסניף בשעות הערב, ביחד עם בחורים.

בהיותנו בסניף „פרייהייט" בעיר למדנו עברית וגם שפת „אספרנטו". לימוד שפת „אספרנטו" הפך כעין אפידמיה שהקיפה את הנוער כולו. המדריך שלנו הסביר לנו שזוהי שפה בינלאומית, ואף עלינו ללמוד ולדעת שפה זו — שפת העתיד לעולם כולו.

בהגיענו לגיל 18 הצטרפנו ל„החלוץ" והחלטנו לצאת להכשרה לקלוסובה, משום שהיא רחוקה מהבית, וההורים לא יוכלו להפריע לנו. התנגדותם של הורי ליציאתי להכשרה היתה חריפה ביותר. הם פשוט התביישו בפני אנשי סביבתם, שהבת שלהם תימצא בקיבוץ הכשרה, מקום שבו בחורים ובחורות נמצאים תמיד יחדיו.

בשנת 1929, סמוך לימי המאורעות בארץ, באתי לקלוסובה ומיד החלו הורי להמטיר עלי מכתבים שאשוב הביתה. אמי אף איימה בהתאבדות אם לא אחזור... ואני הייתי מנחמת ומעודדת אותם במכתבי אליהם ומבטיחה להם שעוד מעט אשוב ואעלה לארץ. וכך נמשכה ישיבתי בקלוסובה 22 חודש, מבלי שביקרתי בבית הורי אף פעם אחת.

צעירים, רעננים, באנו קבוצת אנשי „פרייהייט" מזגלמביה לקלוסובה והבאנו

עמנו רוח של עממיות ועליזות. לא אחת הייתי מופיעה עם חברתי פייגלה ווײנדלינג בתכנית של שירה וריקודים לפני ציבור החברים, להנאת כולם, ושם יצא לנו „די עספעראַנטקעס" („האספרנטקות"), בגלל השפה המוזרה, שפת אס־פרנטו, שהיתה שגורה בפינו.

כעירוניות המשכנו גם בקלוסובה להקפיד על לבושנו הנקי והמסודר ועל הופעה חיצונית נאה — בניגוד למקובל בחברה. גם בשעות העבודה, במנסרה, היה לבושנו שונה משל אחרים — והבחורים היהודים הבודדים, פקידי המנסרה, היו מחזרים אחרינו ומחפשים קרבתנו. משום כך, כדי שלא אצא לתרבות רעה, החליטו לסדר אותי לעבודת לילה במטבח, להרחיקני מהשפעת זרים...

אנחנו, אנשי „פרייהייט", שותפים היינו לחברינו יוצאי „החלוץ־הצעיר" בתחושת אחריות תנועתית, על כל החובות הנובעות מכך. מצאנו בקלוסובה קבוצה גדולה של חניכי „פרייהייט" ממקומות אחרים ובדעה אחת עם חניכי „החלוץ־הצעיר" עשינו להעלאת רמת החיים החברתיים בקיבוץ עם ה„סתם־חלוצים" הרבים ביחד.

„האספרנטקות" הפכו ל„שם דבר" בקלוסובה והיינו מקובלות על הציבור, אך עובדת היותנו עירוניות אף הביאה להסתייגות מאיתנו, ואולי משום כך אף נידחה אישורנו לעלייה, אשר זכינו לה סוף־סוף רק כעבור שנתיים...

פנינה מגידיי (פרלה אלבוים)

חיפה, נובמבר 1975

ביתי ובית־ספרי

— היי, קלוסוביאקים, התזכרו את יענקל'ה בורשטיין, המומחה בהשמעת מנגינות בצפצוף, ואתם מתרכזים מסביבי להאזין לשריקתי, מעשה־אמן, להנא־תכם ? — הרי אני היום בן שבעים שנה ומעלה, תושב חדרה, ואשתי היא חנה ציגל, חברת קלוסובה גם היא, ולנו 4 ילדים ו־10 נכדים, כן ירבו, ועוד כוחי במתני וממשיך לעבוד יום־יום על אף גילי, ומשתתף בשמירה אזרחית בקביעות, ואני אזכור תמיד את כולכם, קלוסוביאקים יקרים, אלה אשר איתנו ואלה שאינם עוד איתנו — את כולכם באהבה אזכור...

אני בן העיר קובל בווהלין. אמי מתה עלי כחודשיים לאחר שילדה אותי — ואני את פניה אינני זוכר. אבי היה שעון ועמל קשה על פרנסת ביתו. ומה יהא גורלו של תינוק שנתייתם בגיל כה רך ? — נכמרו עלי רחמיהם של הסבתות שלי ושל השכנים — וכולם זיכוני ביחס מיוחד ; הן יתום אני — וצריך לדאוג למזונותי, ללבושי וכו', וכך אף עשו וקיימו במשך שנים, עד הגיעי לגיל בית־הספר.

בעירנו היה מחנך דגול שהקים וניהל בית־ספר עברי ושמו יוסף אברך, דודו של ישעיהו אברך. הוא צירפני לבית־הספר העברי שהיה בהנהלתו, אך אודה על האמת : לא היה לי רצון לשבת על ספסל הלימודים. בחרתי להימצא ברחוב,

להסתובב סתם פה ושם, והייתי מאחר לשיעורים, עד שנפלטתי מבית־הספר. על אף שידוליו של אברך וכוונותיו הטובות — לא המשכתי בלימודים בבית ספרו, דבר שאני מצטער עליו עד היום; בשל כך לא רכשתי השכלה, כדרוש.

באחד מחודשי הקייץ של שנת 1930 הגעתי לקלוסובה ועם בואי נתגלה לפני עולם חדש, אשר לא ידעתי. הכל עובדים, הכל שווים, אחד עוזר לשני ושמחת חיים בכול. ללא כל שהיות ומעצורים השתלבתי גם אני בתוך החברה ובפעם הראשונה בחיי חשתי שגם לי יש ערך, שגם אני אדם ככל האחרים, ומתייחסים אלי כאל בן־אדם. הרגשתי כאילו נולדתי מחדש והחלטתי שכאן גם ביתי אני. יצאתי לעבודה במחצבה ומילאתי הכול כראוי והייתי לפלא בעיני היהודים וה„גויים" כאחד. קונדראט, העגלון האוקראיני, היה מביא בעגלתו, הר־תומה לשני סוסים, טון ורבע אבן מעומק המחצבה לטעינה בקרונות. כדי להרים את המדף באחד מצידי העגלה ולפרוק ממנה את האבן היו באים שני פועלים ועושים זאת יחד בכל כוחותיהם. ניגשתי לעגלתו של קונדראט וכהרף עין הרמתי לבדי את המדף וכל החומר נשפך מיד על פני הקרקע, לתמהונם של קונדראט וחבריו... עבדתי ב„דרובילקה" ובכל עבודה קשה במחצבה ושמי „יענקל" היה מהלך על פני המחצבה כולה בפי היהודים וה„גויים", כאחד הפועלים החזקים והטובים ביותר. חברי הקיבוץ ידעו שיענקל'ה בורשטיין לא ישאירם לנפשם בכל עבודה שהוטלה עליהם; הייתי לעזר ולמשענת לכל אחד.

פעם סידרו אותי לעבודה במנסרה של לרנר, הבונדאי להלכה והמעביד הקשה למעשה. והנה אני רואה שאחד הבחורים שלנו, צנום וחלוש, עובד עם „גוי" ענק, כששניהם מעמיסים על שכמם בולי עץ כבדים. „הגוי" הבריא והחסון צועד וממהר בכוונה קדימה וסוחב אחריו את הבחור שלנו, הנגרר אחר „הגוי" בשארית כוחותיו. ניגשתי אל החבר שלנו ואמרתי לו שאני אחליף אותו. התחלתי לדחוף את „הגוי" והוא נאלץ לרוץ לפני ולא היה ביכולתו להדביק את הקצב שלי. בקושי סיים את יום עבודתו אתי — ועמד מולי כשהוא פוקח זוג עיניים תמהות, נרעש ונפחד כולו...

קלוסובה שימשה לי גם כבית־ספר. כאן מילאתי מה שהחסרתי בימי ילדותי, בהיותי בבית־אבא. הייתי בחור פשוט, ללא השכלה, אך הליכות החיים שרכשתי לי בקלוסובה נטעו בי הרגלים חדשים ביחסי אדם ונימוסי ציבור.

וכיצד נתגליתי כבעל כישרון לציפצוף, לשריקה בשפתיים? הנטייה לציפצוף היתה בי גם קודם. כאשר הייתי בצבא הפולני והגיע תורי לשמירה — השמירה נמשכה 12 שעות רצופות, פעם ביום ופעם בלילה, לסירוגין — הייתי עומד על משמרתי ושורק לעצמי ניגוני תפילות שזכרתי. כאשר באתי לקלוסובה סיפרו עלי הבחורים מקובל, שיש בי כישרון טבעי להשמיע בציפצוף כל מנגינה, על כל תגיה וקמטיה, בדייקנות להפליא. בין השירים שהתהלכו אז בקלוסובה היה גם השיר „סלוצק מיין שטעטעלע" (סלוצק עיירתי), שהביא אותי להתרגשות רבה. מיד תפסתי את המנגינה של השיר הזה והתחלתי לצפצף אותה לעצמי. שמעו זאת החברים ודרשו שאתן חלקי באחת המסיבות שנערכו בקלוסובה. שרקתי מנגינת „סלוצק מיין שטעטעלע" וכאשר סיימתי צעקו כולם „ביס, ביס" (הדרן!). מאז כאילו נפתח מעיין בלבי והציפצוף שימש לי ביטוי לרגשותי

ולחוויותי. הייתי משתתף בכל אסיפה, עוקב אחר הדיונים, אך לא ביקשתי רשות הדיבור, אולם אחרי האסיפה היו מתרכזים מסביבי כל החברים ומבקשים שאצפצף. ישנתי על „הצ׳אַרדאַק״ וכשהייתי פותח בציפצוף — הושלך הס בכל המקומות מסביב והכול רצו להאזין לשריקתו של יענקל׳ה בורשטיין. היינו חוזרים מהעבודה במחצבה בשירה, וכשהייתי פותח בציפצוף היו החברים מחייכים ונהנים. זה היה בשבילי הסיפוק הגדול ביותר.

בימים ההם שהה עמנו בקלוסובה יוסף מלמוד, איש כפר־גלעדי, שליח ה„הגנה״ בארץ. הוא ישב בתוכנו והיה מאַמן את החברים והחברות לשימוש בנשק על הצ׳ארדאַק״. האימון היה באקדח. בשיעוריו של יוסקה מלמוד השתתפתי גם אני. ידעתי להשתמש בנשק מימי היותי חייל בצבא הפולני, אך האימון באקדח היה חידוש בשבילי. בצבא הפולני ניתנו לנו, החיילים מן השורה, רק רובים, ואילו אקדחים היו רשותם של קצינים בלבד. למדתי, איפוא, גם תורת השימוש באקדח — ותמורת זה, בתום כל שיעור, היה יוסקה מלמוד עומד על כך שאתרום איזו מנגינה בשריקה.

בקלוסובה ישבתי בקביעות ולא זזתי מהמקום אף פעם, עד לעלייתי לארץ. כאשר באו ימי הרדיפות והנגישות של השלטונות נגד הקיבוץ והרבה חברים נאלצו לצאת מקלוסובה למקומות הכשרה אחרים, הייתי אני בקבוצת ה־12 שנשארה במקום, בחורף הקשה של שנת 1931, בתנאים חמורים מאוד, לשמור על הגחלת, מתוך תקווה — אולי ושמא עוד יעבור זעם וקלוסובה תקום לתחיה ותגדל מחדש.

בקלוסובה גם התקשרתי עם רעייתי לעתיד — חנה ציגל. חנה היא בת סמורגון ובאה לקלוסובה בשנת 1929, שנה לפני בואי. בשנת 1932 אושרנו שנינו לעליה והיינו מיועדים לעלות יחד בסרטיפיקט אחד. כאשר חזרתי מקלו־סובה לבית אבי בקובל, לשם ההכנות לעלייה, פנה אלי אבי ואמר לי: „נו, הגיע הזמן לחשוב על תכלית...״ כלומר: כל מה שעשיתי עד כה אינו אלא מעשה נערות ועכשיו הגעתי לפרקי וצריך לחשוב על „שידוך״ הגון ועיסוק כלשהו עבורי. מיד גם הופיע שדכן והביא איתו חבילת תמונות של צעירות ממקומות שונים והציע לי לבחור באחת מהן... אמרתי אז גם לאבי וגם לשדכן, שהם טועים בי טעות גמורה. כל מה שהיה אתי אי־פעם בהיותי בקובל — טענתי — חלף ונגמר ולא ישוב יותר, בקלוסובה הפכתי לאיש חדש וכעת פני רק לעלייה לארץ עם החברה שבחרתי בקלוסובה. אבי לא הבין ולא השלים בשום אופן והמרחק בינינו גדל עוד יותר. החיים בבית הפכו לי לגיהינום. בכיליון עיניים חיכיתי לניירות מהמשרד הא״י בווארשה עד שבאה סוף סוף השעה הגדולה וקיבלתי את הניירות ונסעתי לווארשה. לשם גם הגיעה חנה ויחד עלינו לא״י לבנות את חיינו החדשים.

יעקב בורשטיין

חדרה, פברואר 1976

בתוך עמי

— — — לכתוב על קלוסובה?... כה רחוקים הימים... ותקופת שהותי שם היתה כה קצרה. סה"כ שהיתי בפולין כחצי שנה, רק חלק קטן מזה בקלוסובה. תקופה ארוכה יותר הייתי עם החברים בדומברוביצה ופרק זמן שוטטתי על פני פולין. קשה כיום לתת הערכה של ממש, אם כי רשמתי לעצמי שם חלק מהת־רשמויותי, אך אלה אבדו לי בדרך.

דבר אחד אני יכול לאמור בבטחון: אני אישית זוכר חסד נעורים לקלוסובה ולתנועת „החלוץ" בפולין, משום שרק שם הכרתי את עמי, למרות שבאתי מארץ־ישראל.

עליתי ארצה עם הורי בהיותי ילד קטן (1911). גדלתי והתחנכתי על ברכי ההתיישבות העובדת והייתי קשור בטבורי אל העמק והגליל, אל ההווי הארץ־ישראלי דאז, כמו כל בן כפר לאדמתו ולמולדתו. אבל את עמי, את העם היהודי, לא הכרתי. והאמת להגיד — גם לא משך אותי. היה בזה אולי משהו מן ה„כנע־ניות", אף כי תנועה זו אז עוד טרם נולדה.

בתקופה גדוד העבודה, אליו הצטרפתי עם עלותו לעין־חרוד, קסמו לי רעיונות כלל־עולמיים על אחוות־עמים, על מהפכה נגד הבורגנות העולמית (כולל יהודים). שורשי היו די עמוקים כדי שלא להצטרף אל הגל העכור של היורדים (קב' אלקינד), אם כי היו ביניהם — הטובים בחברי. אך הרעיונות לא עזבוני. ורק בהגיעי לפולין ובהפגשי עם התנועה החלוצית — חזרתי אל עצמי.

בינואר 1931 הגעתי לפולין באמצעות שמואליק הפטר ז"ל, שישב אז במרכז „החלוץ" בווארשה, והכוונה היתה — אימוני „הגנה" ב„החלוץ".

קלוסובה, גדול הקיבוצים באותה תקופה, שימשה לי כאכסניה ראשונה. החבר'ה קיבלה את הנושא שלי בהתלהבות ובסקרנות מירבית. היה בו מן החידוש והביא עמו ריחה של א"י. אחרי יום מפרך במחצבה, או במנסרה, היו באים במרוצה לאימונים, אם בבית — בעליית הגג, ואם באחת החורשות. מרופא יהודי בעיירה הסמוכה השגנו אקדח והוא הסכים להשאירו בידי לזמן ממושך, לפרקו ולהרכיבו עשרות פעמים. פעם גם ערכנו תמרון הפתעה של התקפה והגנה על בית הקיבוץ. היו גם ערבי הווי ארוכים של שיחות בקבוצות קטנות, על חיי קיבוץ, על נוהג ונוהל, על נוף הארץ, סיפורים ושירים ארץ־ישראליים. למזלי נשמרה בזכרוני שפת האידיש האודיסאית שלי, שחציה רוסית, והיתה לנו שפה משותפת.

תנאי החיים היו קשים למדי. רק מי שעבד במחצבה קיבל פירור של בשר ביום. נעליים — רק מי שנסע העירה. הנעליים המקובלות היו מיני סנדלים עשויים מצמיגים ישנים, קשורים בחבלים אל הרגל העטופה בסמרטוטים. הצפיפות היתה איומה; ישנים היו שניים במיטה ולפעמים שלושה. הורגלתי למחסור בארץ, אך שם הוא נראה לי קשה פי כמה, אולי בשל החורף האכזרי, השלגים והכפור. אך זה לא הפריע ואולי עוד דירבן לשיר ולרקוד עד שעה מאוחרת. וכל זה בתקופה שסרטיפיקטים אין, העלייה ארצה היא חזון לעתיד רחוק, וה־הורים — למרות חורבן הכלכלה היהודית מפתים את בניהם ובנותיהם לחזור הביתה.

כשהוטל על קלוסובה לשלוח חלק מחבריה לשיקום ההכשרה בדומברוביצה, התארגנה קבוצה טובה ומלוכדת והם ביקשוני להצטרף אליהם. נעניתי ברצון. שם צריך היה להתחיל הכל מהתחלה, ונקלעתי לכל סבך הבעיות האירגוניות־חברתיות שהתעוררו. את פעולתי הבטחונית המשכתי, כמובן, גם כאן.

כעבור זמן יצאתי בתיאום עם המרכז בוואשה לסיור בסניפי „החלוץ" וה־כוונה היתה להקים במקומות סניפי „הפועל", כדי שהספורט ישמש מסווה לאימוני ה„הגנה". בהזדמנות זו, ראיתי את הסטיכיה העצומה של המוני בני נוער, לא רק בקיבוצי ההכשרה (קיבוצי ההכשרה היוו את פיסגת ההגשמה בטרם עלייה); פגשתי תנועה עצומה שעוד טרם הגיעה להכשרה. עברתי בהרבה ערים ועיירות וראיתי את ילדי „החלוץ־הצעיר" במועדוניהם ובבתי הוריהם; ביקרתי גם בקיבוצי הכשרה נוספים ובסניפים של „השומר־הצעיר". בעיניהם זה אולי היה טבעי, אבל בעיני זה היה חלום — לראות עם יושב בניכר, באווירה של אנטי־שמיות פעילה ואכזרית מחד, והתבוללות מאידך, וחי יום־יום ושעה־שעה את חיי ארץ־ישראל שלא ראו מימיהם; מכירים את אתריה ההיסטוריים ואת ישוביה החדשים כאילו רואים אותם לילה לילה בחלומם; שרים את שיריה ומתרפקים על נופה; בני נוער, העושים מאמצים על־אנושיים כדי להסתגל לעבודת כפיים ולחיי קומונה באותה הצורה הקנאית כפי שראו אותה אז, כדי להיות ראויים בעתיד המעורפל לקבל סרטיפיקט ולעלות ארצה.

כך נתגלה לי עמי ורק אז הבנתי, שמהפכה זו, שעושים נערים ונערות אלה על גופם, היא המהפכה הגדולה והיפה ביותר והיא כל כולה — שלי.

כשאני מעביר כיום לנגד עיני את אותם הימים, נראים לי הדברים, שאני אולי תרמתי לחברים שם, כפעוטים לעומת מה שהם תרמו לי.

יוסף מלמוד

כפר־גלעדי, פברואר 1976

שורות

(מפנקסו של שליח)

קלוסובה, יוני־יולי 1930

במקום כ־200 איש.

עובדים: במחצבה	—	67	חברים,	26 חברות
במשוריה	—	10	חברים,	5 חברות
מטבח	—	3	חברים,	5 חברות
כביסה	—	—	—,	3 חברות
סידור בית	—	—	—,	4 חברות
מחסן (בגדים)	—	—	—,	4 חברות
חצרן	—	1	חבר	— חברות
מחסנאי־פרודוקטים	—	1	חבר	— חברות

ס"ה עובדים 134, חולים ותשושים — כ־60 איש.

במאי — הכנסה: מהמחצבה — 600 ז' [זהוב־„זלוטי" — מטבע של פולין; השער לדולר — 6 ז'] ; מהמשוריה — 2000 ז'.

הגרעון עד 1 ביוני 1930 — 4000 ז'.

כלי מטבח וחדר־אוכל — 48 ספלים, 50 קערות [צלחות], 20 כפות, 15 מזלגות — — —

לסידור: מכונת לחם [לחיתוך לחם], צלחות ללחם, ספלים, קערות, כפות, מזלגות, כפיות, סכינים, קומקומים, קערות לרחיצה, מברשות, ראי, קרשים לכביסה, דליים, ספלים לשאיבת מים, מנעולים, מחברות, עפרונות, ספרים לפרו־טוקולים, נעצים, ניר־כתיבה.

סידור הכיריים; עבודת נגרות; פח לציפוי שולחן.

חולים: בדיקה כללית ע"י רופא. קייטנה.

המחסן [לבגדים]: סידור ארונות — להשאיר 2 נגרים.
ריכוז בגדי החורף בארגז־נפטלין.

חילוף, איסוף וחלוקת הלבנים לפי הבתים ע"י מסדרות הבית: יום ו' — „קבוצה קטנה", שבת — „הקיבוץ", יום ג' — „הפלוגה" ו„המושב".

סידור המחסן לפי מינימום ידוע של לבנים ובגדים לכל חבר; הרשמת הבגדים; מספרים.

המחסן מקבל מכל חבר נכנס את הבגדים לפי הרשימה שנקבעה על־ידי המרכז. בלעדי מינימום זה — חבר לא מתקבל.
הקצבת 100 ז' לגומיות־נעליים [חומר לנעלי־גומי].
ועדת הספקה.

מטבח: סידורים טכניים: שולחן לרחיצת כלים; ארון כלים; ארון לחם; חצי דלת לחדר אוכל ב'; 4 שולחנות וספסלים; סידור התיקרה בחדר־האוכל; הזנה רציונלית, גיוון האוכל; אכילת החברים צריכה להתרכז בחדר־האוכל, בשתי משמרות; קבוצת עובדי מטבח; תורנות לארוחת הערב לחדר־האוכל; תורנות הלילה — סידור לשבוע.

סידור הבית: שבתון — נקיון; סיוד.

הדירה החדשה — עוברים לשם: חדר הבחורים מ„הקיבוץ" והחברות ה־„שלישיות".

משפלת לילד (של וינברג) — בילה סנדרוביץ.

ענייני עבודה — ועדת סידור העבודה: יעקב ליפשיץ, בלומנקרנץ, קרופניק.
[לפרסם מדי יום] רשימת העבודה על הקיר של כל חברי הקיבוץ (ברשות סידור העבודה).

על החולים להודיע מבעוד ערב על אי־יציאתם לעבודה.
רשימת עבודות רזרביות למקרי חוסר עבודה, חולשה וכו׳.
השתתפות כללית של כל החברים בתורנות בשבתות ובמועדים, לפי רשימה מוקדמת.

ראשי־פרקים להרצאה
הציונות בשעה זו (לכ׳ תמוז)

1. האגדה העממית בעיני הדור.
2. האישיות הגדולה והביטוי לתקופת חיים.
3. הס, פינסקר; מה חדש ביטא הרצל? —
4. „מדינת היהודים״ — משק כנפיים.
5. ההסתדרות הציונית.
6. פוליטיקה יהודית.
7. התוכן הסוציאלי.
8. מה הקימה הציונות הפוליטית?
9. ההשפעה גם על תנועת הפועלים.
10. תנועת התחיה היהודית.
11. מצב הציונות בשעה זו.
12. הרגשת האסון הציוני.
13. הפועל בתור יורש הציונות ההרצלית.

עבודה תרבותית: חוגים ללימוד עברית; חדר קריאה; הרצאות ושיחות; חינוך לרמת תרבות של חיים חדשים.

הנהלה: לוי, יעקב ליפשיץ, פיש, גוטרמן, בלה גלמן.
שיתוף האנשים החדשים בהנהלה.

הנהלת חשבונות — מ־1 ביולי 1930.
פנקסי קופה, חייבים וזכאים, פנקס ראשי, שוברות.
יום בשבוע להנהלת חשבונות.
דו״חות חודשיים.
הכנסת והוצאת פרודוקטים לפי חשבון, משקל ומידה.

האסיפות: חינוך להנהלה עצמית; פרוטוקולים; קשרים עם הארץ; הקשרים הבין־קיבוציים.

חשבון

ההוצאות של הכספים שנתקבלו מהמרכז ע"י לויטה ביום — 1.7.1930:

לדירה חדשה, בעד חצי שנה (6.7.30 — 6.1.31)	—480	זהובים
לחדר קריאה בעד שלושה חודשים (1.7.30 — 1.10.30)	—80	"
כלי מטבח	140.20	"
למחברות, עפרונות ופנקסים	—.41	"
לסידורים במטבח	20.35	"
לנגרות־ריהוט	13.55	"
קרשי כביסה	7.30	"
מספריים לפח	—.6	"
להארה [תאורה בחדר האוכל]	—.6	"
שונות לסידור וקישוט הבתים	5.60	"
לחומרי ריהוט	—.167	"
סה"כ	—.967	"

טזיסים לשיחה
תכנים וסמלים

סמלים כוללים — הערך של סמל משותף לרבים; בחירת הסמל והדגל; סמל אחד לימי חול ולימי חג; סמל אחד — דגל אחד; דגל לאומי ודגל מעמדי.

1. המלחמה לשחרור הלאום — לא רק נחלת תנועתנו.
2. מעמד הפועלים כמשחרר. האינטרנציונליזם של הפועלים.
3. היש לאומיות אחת?
4. הדוגלים במעמדיות ועל־מעמדיות.
5. הציונות והסוציאליזם בתנועתנו.
6. מהותה של ציונות.
7. ערכינו בתוך הציונות.
8. שיתוף חיים ושיתוף דרך.
9. הדגל האדום והקומונה.
10. הקולקטיביזם שלנו לא בדרך כל תנועת הפועלים.
11. הלאומיות אצלנו ואצל אחרים.
12. האהבה למולדת — והפועל.

דומברוביצה, 3.7.30

מספר החברים — 135, מזה 60 חברות.
עבודות חוץ — 90, עבודות בית — 25, חולים — 18.
אפשרויות עבודה לעוד 20 חברים.

סידור חשבונות.

קייטנה.

קלוסובה, 12.7.1930

ישיבת ההנהלה: סדר עבודת ההנהלה; גומיות לנעליים; סידור העבודה; העבודה התרבותית; העוזבים; הקייטנה; דירות לחורף; הכנות לעלייה.

ל. לויטה

מטבח

סדור העבודה [illegible]

סדרים שנעשו:
שלחן רחיצת כלים
ארון כלים
ארון לחם
[illegible]
[illegible]

ענייני עבודה

ועדת סדור העבודה: [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

חג הפסח תרצ"א

(מיומן קלוסובה, 3.4.1931)

מועדים לשמחה. התכונה לחג ול„סדר" רבה. הקיבוץ סוייד וקושט מחדש. במטבח נמצאו במשך יומיים כל העובדים בו לשם שיפשוף הכלים והסירים וכן לציבוע. עובדי המשמרת הראשונה הסתלקו לישון בכדי להיות ערים לחצות, ל„סדר".

בערב היה הקיבוץ מלא מפה לפה. לא חסר איש. השולחנות הועמדו לאורך חדר־האוכל, ארבעה במספר. באו גם בהמון מתושבי העיירה הפרטיים. המולה ורעש, שירה וצהלה והשראת חג על כל פנים.

דפיקה בשולחן הודיעה על פתיחת ה„סדר". התחילו ב„אינטרנאציונל" וב„התקוה". פתח טבנקין על פסח ואביב, חירות ועבודה, גלות וארץ. הדברים השתלבו. סיפר גם על הפסח בארץ, על ה„סדר" עם א"ד גורדון בכנרת, ועל ה„סדר" בעין־חרוד, וסיים בברכת: „נשמח כולנו בחג זה"... יענקל בורשטיין העניק מהרפרטואר שלו בציפצוף של „סלוצק מיין שטעטעלע" וכל הקהל ענה אחריו בהתלהבות גדולה.

הסעודה היתה משופעת בכל טוב. מצות ללא זכר של חמץ: חג כשר.

אחר כך הוצגה הצגה — דיאלוג של פרלה ופייגלה. תשואות ודרישות „הדרן" — והן מוכרחות היו להיכנע ונתנו „פופורי" [„תמליל" של ראשי שירים שונים, שרק קשר מלים דומות ביניהם]. לבסוף — ה„הגדה", קב ונקי, ואיש לא נוקה. הרביצו הכותבים על ימין ועל שמאל, למרבה הצחוק והקולות. סיימו בשירים עד אור הבוקר... לשנה הבאה בארץ־ישראל !...

אורחים לחג. באו החברים גראבוב וגוטרמן, יבוא גם הח' קליגר מרובנה [מהמועצה הגלילית של „החלוץ" בווהלין]. מכתבו של לויטה — אף הוא אורח לחג. מוסר פרטים על העלייה וכן גם רשימת החברים שעוד יעלו בעלייה הזאת. בסיכום יגיע מספר העולים של קלוסובה ל־68, על אף כל הקשיים. גם זה נס...

ליל פסח שני — והרגשת החג עמו. הוצאו השולחנות והספסלים ונעשה נסיון לשלב את כל החברים במעגל הריקוד — — —

בימי שהותו של טבנקין תסודרנה שיחות והרצאות בשאלות יסודיות של הקיבוץ ואקטואליות של „החלוץ", הערב, הרצאה ראשונה על מושב הפלינום האחרון של המרכז.

מן הקודש אל החול. בקשר עם המצב במחצבה — הסירוב להרבות את מספר העובדים של הקיבוץ בעבודה המתרחבת במחצבה — פנתה המזכירות במכתב מיוחד לפיינשטיין הזקן בווארשה לבירור המצב. תשובה טרם נתקבלה.

הבשורה אשר נידונה בכליה

(במעגל שליחות אחת)

יפה היא העזה

סוקרטס

שמה ושימעה של קלוסובה הגיעו אלי במחצית השנייה של שנות העשרים, כגילוי עצמה, כעילוי קומת הקיבוץ המאוחד, כשיא ייחודו. לא ידעתי, מה דמות ארעוד לבית קיבוצי — לסתם חלוץ מעיירות פולין, עד לעלייה לארץ בתקופת־חירום של נעילת שערים, לא ידעתי, מה טעמה וריחה של „הכשרה־קבועה" עממית, המכנסת מאות חלוצים וחלוצות בהווייה שיתופית ומתקיימת מעבודה

שכירה במחצבה ובמנסרה. שמו של מרשק הלך לפניו כאיש היקוד, התנופה והקצב הנועז. ובשיח אישי סיפר לי פעם משה ברסלבסקי, כי בקלוסובה יש בחור יודע עברית, בקי בעתונות הארץ־ישראלית ויודע מהמתהווה בכל פינה בארץ, ושמו חיים פיש. זכור היה אתי גם ויכוח של טבנקין עם הגל הראשון של קלוסובה לקיבוץ. מוזר היה לעלייה זו המעבר מעבודה במחצבה וב„טארטאק" — לגן־הירק, והם הגיבו: „די גרעזעלעך", וטבנקין עמל להסביר להם, כי הקיבוץ הוא מפעל קולוניזאטורי שסוד כוחו וטעם־חייו ב„גרעזעלעך"; טול את ה„גרע־זעלעך" ונטלת את נשמת החדווה מהאדמה הזאת. ידעתי גם את מלחמות עולי קלוסובה, עם מרשק בראשם, על הקמת קיבוץ חדש, שיאמר מילה משלו, בת גון משלו, בטמפרמנט ובריתמוס הקלוסובאי — בארץ, המלחמות שנסתיימו תוך נפתולים מרים בקבלת דין מרות הקיבוץ במצוקתו — בהשלמת משקים קיימים ושמירה עליהם בפני מייט. מרשק נכנע לסמכותו של טבנקין.

מתוך הדי־הדים ובנות־קול חשתי מרחוק, כיד הדמיון הטובה עלי, כי יש כאן עניין עם משהו שטרם נתנסיתי בו גם בקיבוץ בארץ, גם בהווי כיבוש עבודה במושבה, בהווי העוני והרעב; גילוי חדש, לא מקובל, ולא שיגרתי גם במציאות החלוצית כאן. היה יסוד למשיכה מאגית: אבוא ואראה את הארץ הזו. אך מכיוון שמעולם לא הצעתי את עצמי לשליחות, לא העליתי על דעתי כי ביום מן הימים אראה את קלוסובה הראשונית, המקורית, בכור מחצבתה.

כיצד בכל זאת הגעתי לקלוסובה ובצורה שבחרתי להגיע אליה?

בקייץ 1929 עמד להתכנס בווינה האדומה כנס הנוער הסוציאליסטי הבינלאומי. במשמרת הצעירה של „אחדות־העבודה" הקלאסית, אשר נשאה את השם שניתן לה על ידי ברל: „בחרות סוציאליסטית", ופעיליה־מרכזיה היו בגבעת ברנר, טרם היות השם הזה, — נתקבלה החלטה לצאת במשלחת לווינה. ב„אחדות העבודה" היתה זיקה בת נימה מיוחדת לסוציאליזם האוסטרי על אחדותו והיסוד הבונה שבו: מפעלי השיכון של הפועלים, הקואופרציה, תנועת הנוער וחינוך הילדים, כולל ה„שוצבונד" כאירגון הגנה של הפועלים. בבדידותנו הנחשונית וייחודה של היצירה החלוצית בארץ היינו זקוקים גם ללב שומע בסוציאליזם העולמי, לשותפים־מעט ורעות כלשהי ברוח. וכזה היה הסוציאליזם האוסטרי, חרף גילויי התנכרותם האידיאולוגית של מנהיגיו היהודים. טבנקין אמנם שאל אותי, האין פרה ברפת יותר חשובה ממשלחת לווינה, אך לא גילה התנגדות רצינית.

וכה יצאנו לאחר ליל־המשאל במועצת „אחדות־העבודה", על איחוד עם „הפועל־הצעיר", 30 בחורים ובחורות עם משה שרתוק בראש, כשאנו מצויידים בכפיות בדואיות לבנות, באניה — לווינה.

הייתי תמים להאמין, כי אם אני הולך לכנס בווינה, אסור ואציץ בכנס הנוער החלוצי בגרמניה, ה„יונגיידישער וואנדערבונד" („ברית־העולים"), כאשר כינה את עצמו אז, אשר ממנו יצא ועלה לפני זמן־מה לגבעתנו קיבוץ הכשרה „חירות". רצינו להאמין, כי אכן הובקעה הדרך והיא פרושה לפנינו — לגדלות. עלינו על הקרקע 35 נפש, ומיד לעלייה נשרו מהם 5, והנה נתגלה מקור עלייה בשבט היהודי בגרמניה. לא הסחתי את לבי מהרהור לשוט במוזיאונים באירופה

ולהתהלך באוצרות האמנות שלה, בעיקר באיטליה, כאשר ברומא תחנתי האחרונה צפוייה היתה בבית הוריו של אנצו סרני.

אך הכול התגלגל והשתלשל אחרת.

*

כנס הנוער בווינה נתקיים באווירה של שלהבת בשורה עליזה לסוציאליזם באירופה. היו רגעי שיכחה יפה והתלהבות זוהרת בתהלוכות הנוער ביום ובלילה, כאשר כל פועלי וינה וסביבותיה שופעים שימחה. צלילי ה„פרוינדשאפט" בכל פינה, מפי זקן וילד, גבר ואשה, קסמו מאוד לאוזן הבחורים והבחורות שלנו בכפיות הלבנות, המייחדות את הארצישראליות שלנו. וינה האדומה קיבלה אותנו במאור פנים. בתהלוכות הלפידים, כאשר בית העירייה הסוציאליסטית מואר בחלל, בין ארץ לשמים — עלתה החדווה לרמה אכסטאטית. בוועידת האינטר־נאציונאל של הנוער, רצוף לכנס — הרגשנו עצמנו כבני בית; המשלחת היחידה מהמזרח התיכון. בכנס הזה, במעמדי השראה עממית של רבבות נוער שבאו מכל ארצות המערב, בשיתוף ללא חייץ של פועלי אוסטריה, אפשר היה להאמין, כי קיים סוציאליזם באירופה וכי חזון למועד.

עם סיום הכנס ונעילת הוועידה של אינטרנאציונאל הנוער, הלך חלק מאיתנו לקונגרס הציוני, ואני עם כמה שותפים וחבורת נוער מארגון „הבונים" מדנציג פנינו לכנס של „ברית־העולים" בסביבת ההכשרה בכפרי הגרמנים באיזור המלן — בפראנצווזנבורג. אנשי החבורה הצעירה מדנציג, שקסמה לי מאוד, הזמינו אותי לבוא לעירם ולנסות לאחד אותם עם התנועה החלוצית בגרמניה. וכך בא יום ומצאתי עצמי בדנציג, בה שהיתי 21 יום, ושם פקדה אותי בת־קולה של השחיטה בחברון ומאורעות תרפ"ט, כולל מברק מיצחק בן־צבי בעתון „היינט" בווארשה בנוסח זה: „מ'אַטאַקירט רחובות, ראַטעוועט אונדז" (תוקפים את רחובות, הצילו!). ואני ידעתי כי הדרך המובילה מסעי הערבים לנבי־רובין בימי חג שלהם עוברת ליד הגבעה שלנו — מחוץ למושבה. באווירה זו סוכם האיחוד בין ארגון „הבונים" ל„ברית העולים", איחוד אשר כעבור זמן נתנסה גם בפיצול, בכיוון לבית"ר. וכה, עוד בהיותי בדנציג, קיבלתי הוראה ממזכירות הקיבוץ בארץ ומשאול מאירוב (אביגור) בווארשה — להישאר לאחר המאורעות כשליח לנוער ו„החלוץ" בגרמניה.

לא חלפו ימים רבים לאחר מאורעות תרפ"ט ובאווירת המבוכה ללא לוז מוצק בבעייה הערבית בציונות בגרמניה, נתכנסה ועידתה ביינה. באתי לוועידה ועליתי ליציע. ואת מי אני שומע? את ברל מדבר באידיש מעל הבמה. פתע נדמה היה לי, כי אני רואה לנגד עיני פועל ארצישראלי כבול באזיקים, משיח את לבו באווירה זרה, בפני יהודים זרים... עם סיום הישיבה ניגשתי אל ברל, האיש הראשון שראיתי לעיני מן הארץ לאחר המאורעות. כל מה שהצטבר בי מאז ההדים הראשונים השתלט עלי והתפרץ בפגישה זו. חיבקתי בו את כל ארץ־ישראל בדמע. בשובי איתו ברכבת לברלין אמרתי לו אגב שיח על הוועידה: „הם אינם מבינים אותך" — ובעיניו נע חיוך סמוי...

האיש השני שבא מן המאורעות — היה טבנקין. הוא הגיע לברלין בדרכו לפולין לקראת סמינריון „החלוץ", אשר צריך היה להימשך מחצית השנה. תוך כדי הילוכי־שיחין, לוויתי אותו למוזיאון האמנות בברלין. מעל למדרגות הכניסה לפתח האולמות, עמד פסלו של רודן: הגבר ומחשבתו. הוא נעמד רתוק כמוני לראשונה מול פני הפסל הזה, וכה, בין הילוך להילוך, הצצה והצצה, הזמין אותי טבנקין לבוא לפולין, לסמינריון „החלוץ", ובינתיים להשתתף במחנות „החלוץ־הצעיר", המכונות „מושבות". באוויר מגעי אז עם טבנקין לא יכולתי לסרב. ואולי היה גם משהו שלחש לי: „לך־לך". הזמנה זו היא שהובילה אותי כעבור ימים לקלוסובה.

תחנתי הראשונה בפולין בבואי מגרמניה היתה במחנה „החלוץ־הצעיר" בכפר פולני קטן, זלנה, בווהלין, לא רחוק מתחנת הרכבת בסארני והמחצבה בקלו־סובה. המעבר מהווי ואוויר ה„יונג־יידישער וואנדער בונד" בגרמניה למחנה של עשרות נערים ונערות מעיירות ווהלין בגיל הנוער העובד בארץ, על כל ההבדלים של סיגנון חיים, לשון ותרבות, נתקיים בי כבמטה קסם, כהרף עין. את החודש הזה, במקום הזה, ביליתי עם טבנקין עם חבורה של נערים ונערות גלויי־לב ותמימי־דרך, מנותקים מהעולם כולו; אי זעיר המוצנע מעין העולם, בתוך חורשה — בין המיליונים של יהדות פולין, לאחר השחיטה בחברון...

מכאן היה עלי ללכת, כבר בלי טבנקין, לבדי, לעוד מחנה של „החלוץ־הצעיר" על נהר הנימאן. בהילוך ממחנה למחנה ברור היה, כי עלי לקפוץ ולהציץ בשני קיבוצי ההכשרה הקבועה הגדולים בפולין — קלוסובה ודומברוביצה, אשר כיוונתי את לבי אליהם מאז. נהיר היה לי, כי לא אופיע שם כשליח מהארץ, כי אם כבחור סתם, המבקש לפי תומו ולפי רוחו להתנסות בהכשרה חלוצית, ולראות כיצד מקבלים בחור כזה המתהלך ביניהם כרואה ואינו נראה. אולם כיצד עושים זאת? היתה אתי חבילה גדולה, כבדת־משקל, של ספרים, צורך עבודה במחנה הבא, אשר היה עלי לקחת אתי ולהעביר מכאן לשם. עם חבילת ספרים גדולה כזו מיד יבחינו כי אין הבחור כה פשוט וכה תמים, כאשר אבקש להתקבל בהכשרה. הבעייה היתה היכן לגנוז את הספרים לפני שאני דורך על אדמת קלוסובה. בבואי מתחנת הרכבת בסארני — הבחנתי לא רחוק במספרה; אלך ואסתפר ואבקש להפקיד שם את החבילה עד למחרת היום. הדבר עלה בידי. יצאתי מהמספרה בגפי, ללא חבילה, רק עם מעיל העור, אשר המחסנאית בקיבוץ בחרה עבורי לדרך. וכעת פני לקלוסובה, לקיבוץ, כברת דרך מהתחנה.

היה זה יום קייץ חם. התחלתי לחשוב על התנהגותי שם, על סיגנון דיבורי. סבא שלי היה אומר: שקרן צריך להיות בעל זכרון טוב. מיד החלטתי לספר את האמת עלי, מחוץ לפרט אחד צנוע — היותי אי־פעם בארץ ושינוי שמי שם.

עוד לא חלפו מאות מטרים מהתחנה, בעוד אני הוגה עם עצמי, והנה באים לקראתי שני בחורים ובחורה אחת, זורקים מבטים עלי, תוהים. לפי לבושם ומבע פניהם השגתי מיד: משם. לא גיליתי יוזמה והמשכתי לצעוד, אך גם

הם הבחינו בי מיד, כאחד שרק עכשיו ירד מהרכבת ומתכוון אליהם. הם שגילו יזמה והתחילו בשאלה, אם באתי ברכבת זו ואם עוד באו אתי? — הם דיברו אידיש, וכה התחילה שיחה ללא חייץ. „א נייער" (חדש)? — „יא" — (כן). — „האָסט דו אַן אישור" (יש לך „אישור")? — „ניין" — (לא), „דארף מען טאקי האבן אַן אישור? איך האָב געהערט, אַז אין קלוסובה נעמט מען אויך אַן אָן אַ אישור" (האם באמת נחוץ „אישור"? שמעתי שכאן, בקלוסובה, מקבלים גם ללא „אישור"). — יאָ, פונדעסטוועגן איז בעסער מיט אַ „אישור". (כן. בכל זאת מוטב כשיש איתך „אישור"). — „איז מען אזוי מחמיר" (האם מחמירים כל־כך)? ארשות־הפנים היו מהוססות וגמישות, הן ולאו. — „פון וועמען דארף מען באַקומען אַן אישור" — (ממי יש לקבל „אישור")? — „פון דעם מרכז" — (מהמרכז), — „וואָס קען איך טון, אַז אויב האָב ניט קיין אישור" (ומה אעשה אם אין בידי „אישור")? — „דערווייל קום מיט אונדז, מיר וועלן שוין זען" (בינתיים בוא איתנו — ונראה).

וכה נולד נוסח ההתוודעות שלי בקלוסובה ודומברוביצה ללא סתירות ופירכות. נולדתי באודיסה על חוף הים השחור, ברוסיה. באה המהפכה ונעקרתי משם. נקלעתי ונדדתי באירופה. ראיתי נופים יפים, הרי־שלג, יערות, נהרות ואגמים והתהלכתי בין אוצרות אמנות: כנסיות, תמונות, פסלים. מרחוק שמעתי על קלוסובה. בת קול הגיעה גם אלי. אמרתי אל לבי: אבוא ואראה את קלוסובה. אנסה ואתנסה בה. אך אם יש גזירה של „אישור", בניגוד למה שהתרשמתי מרחוק, איני יודע מה עלי לעשות. „אין קלוסובה האב איך געהערט דארף מען ניט האבען קיין אישור. יעדער איינציקער קען מאכען א נסיון" (שמעתי שאין בקלוסובה צורך באישור; כל איש יכול לעשות נסיון). האמת היא, כי עם מושג ה„אישור" נתקלתי כאן לראשונה. הופתעתי, אך החזקתי מעמד, בייחוד כשמלווי לא גילו קשיחות כלשהי. הוברר לי, כי לקראת כל רכבת שמגיעה לתחנת הרכבת יוצאים אי־אלו חברים מהקיבוץ, לפגוש את המישהו או המישהי, מי שלא יהיה, העשוי לבוא להכשרה. בדקתי שוב ושוב כמופתע באמת, מאימתי התחדש הצורך ב„אישור"? — „איך האב געמיינט, אז אין קלוסובה אלעס איז פשוטער. א חלוץ וויל גיין קיין קלוסובה, מאכען א פארזוך מיט זיך אליין, מיט זיין לעבען, זאל ער קומען, זאל ער פארזוכען. קלוסובה איז אפען, אפענהארציק" (סבור הייתי שבקלוסובה הכל פשוט יותר, כל בחור יהודי, חלוץ סתם, הרוצה לבוא ולבחון את עצמו בחיים החדשים כאן — יבוא; קלוסובה פתוחה לכול). קלוסובה קסמה לי מרחוק כבית רחב, גלוי ופתוח, ללא חייץ, לכל דיכפין בעיירה היהודית. בינתיים לא התנזרתי משאלה תמימה: „רעדט מען ביי אייך א ביסעלע העברעאיש" (האם מדברים אצלכם קצת עברית)? — התגובה היתה הססנית, ביישנית; נקודה חלשה.

*

עוד אנו מהלכין ומשיחין, והנה באים לקראתנו ארבעה בחורים, שניים חסונים ורחבי כתפיים ואחד נמוך־קומה ורזה, צנום, חיוור, ואחד צעירון. היום יום

ראשון. אין עובדים. שבת במחצבה וב„טארטאק". הם מחליפים מבטים ערים עם מלווי ושואלים: „א יאמפאם?" תפסתי: כינוי אירוני לחדש, לירוק. והתגובה בצופן המבטים שלהם: כן. נעמדים באמצע הדרך, לא רחוק מהמחצבה, בה הם עובדים. הם שואלים אותי עלי, ואני שואל אותם עליהם, ומגניב, כאילו בהיסח הדעת שאלת־אגב: „וואס איז אזוינס א קיבוץ" (מהו קיבוץ)? הם מחליפים מבטים.

שהיית־מה ואחד גבה־קומה, מוצק ופשוט, בנעלי גזרי הצמיג הקשור בחבל לרגליים והחולצה הבלויה־פרועה, משיב: „וואס איז אזוינס אַ קיבוץ? מ'ווייסט ניט, מ'קען ניט זאגען. זעסט דו אים", מצביע על אחד דמן חבריא, „ער איז שוין דריי יאהר אין קלוסובה, און פרעג אים, וואס איז א קיבוץ וועט ער דיר ניט זאגען" (אין יודעים, אי־אפשר לומר, הנה ההוא, הנמצא כבר כאן 3 שנים, שאל אותו מהו קיבוץ — ולא ישיבך דבר). ומישהו רומז על הנמוך והרזה בחבורה: „ער איז א פאעט" — וכאילו התכוון לאמר: אתה רואה, הנה פייטן וגם הוא לא יגיד לך. — ואני ממשיך להיתמם ולתהות בקול: „אז מ'לעבט אין אזא ענין מוז דאך זיין א טעם, א זין, פאר וואס מ'לעבט דא. סתם אזוי גלאט אין דער וועלט אריין — דאס גלויבט זיך ניט" (אם חיים כאן — הן מוכרח להיות טעם לדבר). והשיח באותה רוח נמשך בעמידה זו, אך הגדרה — מה זה קיבוץ, לא קיבלתי. כאילו משהו חי ומעשי וכובש, אך בלתי נתפס במילים, בלתי־מושג.

היה יום קייץ חם וצמאון תקף אותי. העזתי לשאול: „קען מען דא כאפען אַטרונק וואסער, איך בין זער דורשטיק" (האפשר לקבל כאן לגימת־מים, כי צמא אני מאוד). וכאן אירע משהו מופלא. אחד אמר לרעהו, נראה נער רך, שנתגלה לעיני: „לויף צו און ברייננ א גלאז" (רוץ ותביא כוס). המרחק ממקום עמידתנו למטבח ולחדר האוכל היה מאות מטרים, אם לא למעלה מזה. לא ראיתי כל בניין באופק. הזעירא־דמן־חבריא הסתלק בזריזות וכעבור דקות מספר חזר וכוס בידו, וכולנו יחד, קרוב למניין, זזנו למחצבה הגדולה, העמוקה, הריקה, השובתת בשבתה, ללא נפש חיה, כחום היום. „דא איז דא א קוואל" (כאן — מעיין). הלכנו וירדנו כרבע שעה מרמה לעומק אחרי עומק, משכבה לשכבה במחצבה זו שאבירי קלוסובה העמיקו בה, עד שהגענו למעיין מטפטף טיפין טיפין מקירותיה. הכוס נתמלאה בקצב אחד, בזו לאחר זו, פעם, פעמיים ושלוש, וגמעתי כוס זו בכל פעם מחדש. והכוס השיבה את נפשי וטעמה שמור אתי עד היום, לא פחות מטעם מי המעיין, בעלייה ברגל לפיסגת החרמון, המעיין האחרון, שעות אחדות לפני הפיסגה — במסע עם „מחנות העולים" ללא ויזה סורית־צרפתית כעבור שנים. זכרון־החיך של מי המעיין במחצבה ההיא בקלוסובה ניעור בטעם מי־החרמון... מי יודע, אם לא שתיתי בכוס היחידה שהיתה במטבח של הקיבוץ. לא ראיתי כוס אחרת בכל הסעודות בחדר האוכל. באותו הרף עין הועמקה ראייתי את קלוסובה; קלוסובה הממשית, הפשוטה, גלויית הלב, אשר אלהים עשה אותה ישר בפרך־המחצבה והווי העוני הנבחר...

לאט־לאט עלינו בחתחתי אבני־וריסוקי־גידי־המחצבה — לדרך בה הגיעה הכוס אלינו, עד שהגענו למרפסת־המבוא הקטן של חדר־האוכל. בחור אחד, בריא וחזק, רחב כתפיים ומוצק, בלבוש ובנעלי־הצמיגים של קלוסובה, ראוי

להיות חוצב גם בימי „גדוד־העבודה" בארץ, קם פתע בבואנו והתיישב מחדש, כאותה ישיבה, המתוארת באפוס הרוסי של איליה מורומיץ, אשר ישב במשך שנים על האדמה וינק ממנה את כוחו וגבורתו. ואני בחרתי בו ברגע לשבת מולו על דרגש נמוך, בחינת הדום, והוא שפתח את פיו, בלי צרמוניה יתירה: „א יאמפאם ?... — יא". והתחילה שוב פרשת ההתוודעות האישית, ההדדית, בתבנית ובסיגנון שקבעתי לי, בדרך הסלולה כבר, ללא נימת הונאה בקולי. כל מה שסיפרתי היה אמת. רק לא הכול סיפרתי. ובשלב מסויים לא התנזרתי שוב מאותה שאלת־אגב תמימה כביכול: „וואַס איז א קיבוץ ?" ותשובה ספונטאנית לא איחרה לבוא: „דאַס איז א מאגנעט, דאַס ציט" (הקיבוץ — כמוהו כמגנט), ובאופן ישיבתו, כאילו צמוד לאדמה בממשות משקלו, ובתנופת־רמז ידו אליה הדגים את זאת.

ובינתיים הופיע בחור בר־קומה בינונית וארשת ערה, שגילה יזמה להחליף מילים אתי. קמתי ונגשתי בעקבותיו לארון בחדר הסמוך לחדר־האוכל, כאשר אני נשען בגבי אליו. מיד ידעתי, כי כאן אני עומד במבחן רציני. בחור לא פשוט ולא תמים. הוא שאל שאלות לא בהטעמה כחוקר, ואף על־פי־כן נראה היה בעליל, כי הוא חותר לאן שהוא, למה שהוא, וסקרן לדעת, מיהו ומהו הבחור שנקלע לעיניו. חזרתי על עצמי בוואריאציה יותר מעודנת וגמישה ובזהירות, רמזתי לו על מבוכתי מול הצורך ב„אישור" מן המרכז, שהתחדש לי רק כאן בדרך מהרכבת לקלוסובה. הוא לא גילה חומרה יתירה גם בנקודה זו. אך ברגע מסויים הוא הפתיע אותי בפליטת הערת־אגב: „מעיל העור שלך כאילו בא מ„גדוד העבודה"..." נעצתי עיני תמהון בעיניו, כאיני משיג ותופס על מה הוא סח. האמת היא, שמעיל עור זה הגיע למחסן א' בגבעה שלנו על ידי בחור חמד אחד שעלה מארפורט בגרמניה עם קיבוץ „חירות" ויכולתי לעמוד במבחן זה גם במכונת אמת. אך לפי נעימת הערה זו מיד ידעתי, בפני מי אני עומד. זהו חיים פיש, עליו סיפר לי משה ברסלבסקי. — כה עמדתי במבחן העדין ביותר ללא חיוך סמוי בעיניים ועל שפתי, ולאחריו הוא הזמין אותי: „דערווייל קום עסן" (לפי שעה — בוא לסעוד).

בחדר האוכל כבר סעדו את סעודת הצהריים. היום יום ראשון והשעה קרובה לשלוש. קלוסובה, כאשר התברר לי אחר כך, חיה בקצב ומעגל משמרות ביום ובלילה, בעבודה, בחדר האוכל, במזלגות ובכפות, במיטה ובנעליים. קטן חדר האוכל מהכיל את כולם ומעט מיטות, או „נארות", לכולם. כ־300 נפש היו בימים ההם במקום פזורים בבתים זעירים במרחב של כפר למראה עיניים. נכנסנו לחדר האוכל, ומארחי מצא חלל צר ודחוק ליד השולחן. — מה דמות אערוך לשולחן הזה ?

פירורים, פירורי לחם בהם מנגבים את הכף או המזלג, שהיה רק כרגע בפי החבר שקם מעל השולחן. והסעודה מה היתה ? — פרוסת לחם לבן מתפורר, ומרק של „טייג" (בצק), אם זכרוני אינו מטעני, מרק כזה, ללא „עיניים" וללא סממן של טעם כלשהו. מרק של תענית. הצמאון שוב פקד אותי, אך מנוי וגמור היה אתי לעמוד בנסיון הסעודה הזו על כל טעמי־טעמה. נגבתי את הכף משיירי האוכל שקדם לי בפירור הגון מפרוסתי. מארחי שאל אותי: „קענסט דו דאַס

עסען?" (התוכל לאכול זאת), ותגובתי היתה: „פאר וואָס ניט, מ'קאַיעט און מ'שלונגט אַרונטער" (למה לא: לועסים ובולעים). אך גם העזתי לשאול אותו: „פאר וואָס אַזויפיל ברעקלעך ברויט אויפן טיש, ס'איז דאָך אַן עבירה" (על מה כה רבים פירורי הלחם על השולחן, והלא חבל על כך). הוא הגיב במבט של סלחנות נבוכה כלשהי...

עם סיומה של הסעודה קמנו, כאשר אנו עוזבים שולחנות זרועים פירורי לחם, כפות, צלחות או קערות צרות ועמוקות, מלוכלכות, עם שיירי אוכל, וכל אחד הלך לדרכו, מבלי לקבוע פגישה או שיחה נוספת. עזבתי את חדר האוכל עזוב ונעזב, כשאחרונים ובודדים עוד בולעים את כף המרק ולועסים את פרוסת־הלחם.

החלטתי לנוע ולהתרשם מהתנאים החיצוניים של חיי קלוסובה ולנצל כל מבט, כל חיוך וכל חילוף־מילים עם כל מזדמן בדרך. בחורה טרם נזדמנה לי לראות ולשוחח. חרף כל הצפיפות הפאנטאסטית, אשר שימעה הגיע אלי, בתוך הבתים הקטנים — הרי בין בית לבית היה מרחב ומראה כפר, אוויר לנשימה. היתה פינה בקיבוץ, אשר כינו אותה „האינטרנאציונל השלישי". על שום מה? על 3 הקומות של „נארות", אשר שימשו למיטות, כביכול, זו על גבי זו, יותר מאשר באניה לדלים באומות.

כעבור שעה, של מבטים וחילופי מילים וחיוכים, חזרתי משוטט בקלוסובה והתהלך בה לחדר האוכל. כבמטה קסם חדר האוכל היה נקי. השולחנות מסודרים, הרצפה מצוחצחת וחבורה צפופה של אנשי קלוסובה מכונסת בו. ופתע שמעתי שירה בצוותא, מלוכדת פיסית ונפשית באווירת דמדומים. אחר־כך הובהר לי, כי יש הימנון לקלוסובה, וכי זהו ההימנון. וההימנון — תוכו כברו. כה התאים לחולצות וללבוש כולו, ובעיקר, לסמל הסמלים של קלוסובה — לנעליים, גזרי־„טייארים" קשורים בחבל לרגלי אדם. ראוי סמל זה, עם ההימנון, להישמר בזכרון העם. את ההימנון — ראשיתו שמעתי במרחק־מה, בכניסה לחדר האוכל, ואחר כך נבלעתי בתוך תוכה של החבורה; ינקתי חיות, ראיתי בשורה.

החבורה התחילה להתפזר, חדר האוכל התרוקן, ואני יצאתי לחפש את המקום, שאת שימעו שמעתי עוד בארץ: חדר תרבות. ידעתי כמה זמן חלף עד שזכינו על ה„גבעה" שלנו לחדר תרבות עם כסא־משען לגבו של החבר לאחר יום עבודה. והנה גם כאן, אומרים, קיים משהו מעין זה. לאחר גישושי עקבות — הגעתי. נכנסתי בענווה וברטט, לפני ולפנים. חדר בגודל צנוע. שולחן עם עתונות על השולחן. ספסל ליד הקיר וספסל מולו. איני זוכר, אם היה גם ארון בחדר. אי־אלו חברים בודדים, ואחד עומד. מיד לכניסתי טבעה עיני על השולחן את ה„דבר", אך עלי להיזהר ולהתנזר, לכבוש את עצמי. איני יודע עברית. בחור מאודיסה, נודד בעולם, ומבקש להתנסות דווקא בקלוסובה. רק כותרת אחת או שתיים בהצצה ממרחק... חברים דיפדפו בעתונות אידיש בפולין. האיש שעמד, טיפוס מוצק וחד, זרק עלי מבט מלמעלה למטה. לא היה זה מבט של עין יפה, מתוך

סקרנות־חסד. כאילו נרתע ממני ונכווה. היה זה מבט זועם יחיד לאחר כל המבטים, שחוק וידידות בעין, שכה פונקתי בהם כאן עד כה. המשכתי לשבת ולדפדף דווקא בעתונות אידיש, מבלי להסגיר את עצמי, ולו ברמז קל. בינתיים שרוי בתחושה: איני מוצא חן בעיניו. חשוד. מבט אחר משל כולם, מסוג אחר. מיד ידעתי: זהו המזכיר, המנהיג, הרועה המטביע חותם אישיותו החדה, המושחזת, הקנאית, על קצב החיים במקום הזה. האיש הזה אינו רוצה לראות אותי כאן. בסימן המבט הזה הייתי שרוי כמחצית השעה בחדר התרבות של קלוסובה, מבלי לגעת ב„דבר".

באפילה חזרתי לבדי כלעומת שבאתי לחדר האוכל, שטרם נתמלא לקראת ארוחת הערב. בחרתי לי לשבת בפינה ליד החלון, כאשר ביני לבינו יושבות שתי בחורות. ביוזמתן ובזכותן התגלגלה שיחה ערה. מתוך נסיוני בקיבוץ ידעתי לשאול שאלות הרבה על עבודה במטבח, על סידורים במחסן הבגדים, פרטי פרטים, ועל עבודת הבחורות. התברר, שהן עובדות ב„טארטאק". הבחורות ענו לשאלתי בגילוי לב, באווירה בלתי־אמצעית. שיחה קולחת. בשלב מסויים בשיח, הן שאלו אותי ומתוך ערות יפה, חיננית, בעיניים: „אתה נשאר כאן? איתנו?" — ואני בשלי: „מה אני יכול לעשות? נחוץ „אישור" ו„אישור" — אין". על כך הן הגיבו, ותגובתן היתה חמודה ולטפנית: „אַזאַ איינעם ווי דו וועלן מיר נעמען אָן אַ אישור" (אחד כמוך נקבל בלי אישור). צחקנו. מטוב לב. הלב הבלתי־מסוייג.

בארוחת הערב מעל שולחנות נקיים ובלבוש כמעט שבתי במושגי קלוסובה למראית עין ו„תפריט" יותר חי ביחס, לא עמדתי בנסיון של לעיסה ובליעה בגרון יבש וצר, גם לאחר כוסות מי־המעיין. אכלתי בתיאבון ארוחה צנועה שבצנועות, אשר הרכבה נעלם מזכרוני ואף־על־פי־כן בגדר ארוחה גם בקיבוץ בימי כיבוש עבודה בארץ, אשר ידע גם רעב, בגבעת־השלושה ובגבעת־ברנר. והשיחה עם שתי הבחורות משתי עיירות בפולין היה בה משהו המרענן את הנשמה... בינתיים, מבלי להבחין בכך, נסתיימה סעודת הערב. כלי האוכל הורדו, השולחנות נוגבו, והתחילה התכנסות בולטת וצפופה מאוד מחדש בחדר האוכל, לקראת משהו. חשדתי באסיפה כללית. שאלתי את ידידותי: „וואָס וועט דאָ זיין" (מה יהא כאן)? — „אסיפה כללית". — „קען מען דאָ בלייבן" (האפשר להישאר)? — „יאָ" (כן), היתה תגובתן. חזרתי על שאלתי בוואריאציה אחרת: „אפשר איז דאָס ניט איינגענעם, אַז אַ פרעמדער זאָל זיין אין אַ אסיפה פון דעם קיבוץ" (ואולי אין זה נעים שיימצא באסיפת קיבוץ איש זר)? — והן בשלהן. כאילו אמרו לי: קלוסובה גלויית־לב ואין לה מה להסתיר, ואין לה מה להתבייש בפני העולם כולו. היה משהו מלטף בתגובה זו מפי בחורות פשוטות בקיבוץ הכשרה.

לא חלפו דקות וחדר־האוכל עלה לשיא צפיפותו בישיבה ובעמידה. בחינת עומדים צפופים, אך ספק רב אם ניתן להשתחוות רווחים. המזכיר עמד כבר ליד שולחן להנהלת האסיפה, והאסיפה אינה מתחילה. שתיקה מרוכזת. ציפייה ללא לחש־רחש. חשדתי, כי בשלי כל השתיקה. הדממה הכבידה, וכנראה חשתי, אם לא ראיתי, כי נזרק מבט ברור, חד־משמעי, משולחן היושב ראש לבחורות שלידי. פניתי אליהן שוב: „אולי בשלי האסיפה אינה מתחילה?" — והפעם הן הודו בעיניהן: „כן". קשה היה להבקיע מעבר לעצמי דרך גוש צפוף כזה

ולצאת החוצה. גם לא נעים לחוש עליך מאות עיניים של גוש אנושי בצאתך כמגורש ומנודה, כלא רצוי כאן לעת כזאת. ברגע זה התמזל מזלי, כי רק שתי ידידותי חצצו ביני לבין החלון הפתוח, חלפתי על פניהן, כשהן מצטמצמות — וקפצתי החוצה דרך החלון. אך תוך כדי קפיצה נהיר היה לי, כי איני מוותר על קשב לאסיפה כללית בקלוסובה. מצאתי בול עץ, ישר בקפיצתי ליד החלון, התיישבתי מניה וביה ונשענתי בגבי לקיר חדר האוכל מתחת לחלון הפתוח. מה יכול להיות: האם יגרשוני גם מהחלון ?...

כה שמעתי מעבר לחלון ויכוח ער באסיפה כללית זו בכל ייחודו וטעמו הקלו־סובאי. מה עמד למעשה על סדר יומה של האסיפה ? נדמה, סעיף אחד ויחיד: „חופש" לחברה, ששארי בשרה הגיעו מדרום אפריקה לבקרה. הייתי עייף וייגע, סחוט מהדרך מאז עלות השחר, בעיקר מקצב המגעים האינטנסיבי, המבטים, ההגיגים מאז בואי הנה. הרשמים היו חריפים, מפעימים, מסעירים. מפעם לפעם נפלה עלי תנומה, משהו לא חדש אצלי גם באסיפות כלליות בקיבוץ בארץ — לאחר יום עבודה במושבה, כאשר החברים בגבעת־השלושה ובגבעת־ברנר חומדים לעתים לצון ומעירים אותי מרדימה בכוס מים קרים על פני... הפעם נפתלתי, נאבקתי מאוד עם חבלי התנומה על עפעפי. לאחר כל מה שעבר עלי משך היום היה בי עניין מיוחד להיות ער בקשב דק לאווירה הפנימית של אסיפה כללית זו, וכאן, ועל נושא זה, ובסיכום הייתי נוכח בה במצב חלומי תוך ניעורי־ניעורים, מתוך אי־שקט להפסיד משהו חשוב. מפעם לפעם ניגשה אלי בחורה, שואלת אם איני מוכן ללכת לישון. היא תראה לי את המיטה. הודיתי לה על דאגתה ותשומת לבה, וביקשתי ממנה להישאר במצב זה על העץ הכרות עוד קצת ועוד קצת. והיא לא גזרה עלי לקום וללכת בעקבותיה. היה משהו נעים בגון קולות הבחורות תוך התנומה: הן אתה עייף, בוא תשכב... ועוד יותר נעים היה, שהן לא התאכזרו אלי והשאירו אותי לנפשי, מכונס ועטוף במעיל העור שלי, אשר כמעט הסגירני — — —

מה נשאר לי ובי מתמצית האווירה של האסיפה הזו בקיבוץ הכשרה, אשר הסתננה אלי בנפתולי נים־ולא־נים, עד לאחר חצות ? — נימה אחת חוזרה על עצמה בוואריאציות שונות בדברי חברים: קלוסובה — זהו הבית שלנו, הבית הקיבוצי כאן עד שנבוא לשם. כה אנו חיים וכאלה הננו. אם הקרובים שלך מדרום־אפריקה כה רוצים לראות אותך — יבואו לכאן, ואם אינם רוצים לבוא — לא צריך („אזוי זענען מיר, אזוי לעבען מער, דאָס איז אונדזער היים. דאָ. געפעלט זיי — זאָלן זיי קומען אַהער, ניט — דאַרף מען ניט"). בדיבור בסיגנון זה היה משהו פטריוטי, הכרת ערך, רווי גאון. בחורות ובחורים שאינם מתביישים בהווי הרעיוני שלהם, פשוטי עם צעירים שאינם מצניעים לכת, עם החזון בבשרם, בגופם.

אם איני טועה, שמעתי גם את קולה של הבחורה המבקשת את החופש לסיור עם קרובי משפחתה — קול ענות חינון צנוע. לא הצלחתי להגיע עד להחלטתה של האסיפה, למרות מתח־העניין בה. סוף סוף הקימה אותי בחורה אחת ללכת בעקבותיה אי־שם למיטה אחת בחדר אחד, באפילה.

*

בין הדי קלוסובה, שהגיעו אלי עוד למחנה „החלוץ־הצעיר" בווהלין, היה הד למחלת עור הנפוצה במקום בעטיה של הצפיפות הפאנטאסטית, עד לפיסגת „האינטרנאציונאל השלישי"; „מצרים" — שם המחלה, שם שופע הומור ואירוניה עצמית, שניתן למחלת העור, כיד ההומור הקלוסובאית. מנוי וגמור היה אתי לא להירתע ולעמוד גם בנסיון „מצרים" עד תום. האירוניה העצמית מצאה חן בעיני. רבצתי בבגדי במיטה, כשאני מצטמצם ומתכרבל במעילי. רק את הנעליים חלצתי. נפלה עלי תרדמת אלוהים עמוקה. והנה באישון לילה מישהו נוגע בי ואומר: „מאך א קאנט". מיד השגתי, כי עלי לצמצם ולשכב על צד כשפני לקיר, בכדי שיהיה מקום לשותפי במיטה לשכב גם כן על צידו.

למקור הנוסחא „מאך א קאנט" הגעתי רק כעבור יום־יומיים במקום הכשרה קבועה אחרת, בבחינת בתה של קלוסובה — דומברוביצה. שם הובאתי ל„טאר־טאק", מקום העבודה לניסור ועיבוד לוחות העץ במכונות. העמדת הלוח לכל ארכו על רוחב העובי הצר שבו — כינויו: „קאנט". „מאך א קאנט" — עשה עצמך מצומצם על צידך — כלוח עץ במכונת הניסור.

קלוסובה עבדה בחלקה לא רק במחצבה, כי אם גם ב„טארטאק" אשר טרם ראיתי, והייתי מתוקן לעשות „קאנט" ללא רתע מ„ממצרים". כלל גדול שמור בתוכי: שומר פתאים ה'...

עם האיר השחר קמתי, נעלתי את נעלי המסומרות להילוכין, ויצאתי לאוויר, מבלי להתבונן ולהבחין בפרצופו של שכני הקרוב ושותפי ל„קאנט". שאפתי מלוא ריאותי אוויר. לאחר „הקפיצה" דרך החלון מהאסיפה הכללית, היה ברור, כי עלי להסתלק מכאן מוקדם ככל האפשר.

ובעוד מהדהדות באוזני המלים „אזוי זענען מיר, אזוי לעבען מיר", נכנסתי לחדר האוכל, אשר שיירי פרוסות לחם וספלי ציקוריה (תחליף לקפה) עוד היו ניכרים על השולחנות, לאחר צאת האנשים לעבודה. היה יסוד להניח, כי כולם כבר יצאו למחצבה, בנעלי הצמיגים ובחולצות הקרועות... רק אחד ויחיד ישב ליד אחד השולחנות ליד ספל ופרוסת לחם. מי הוא הבחור? — זה היה הפייטן שפגשתי בבואי ליד המחצבה, מכונס ושרוי בעצמו. גם אני זכיתי במנת לחם וספל ציקוריה. סקרן הייתי לדעת, מה הוחלט לאחר הוויכוח הער באסיפה הכללית, מה סוכם? קנאי הבית הקיבוצי בהכשרה קבועה עממית עד בוא שעת העלייה, ה„גזלנים" הללו בעלי הפאתוס והטמפרמנט היוקד בכת של יחפנים, אביונים — בבגדים צואים, הישנים שנת „קאנט" תוך מגיפת־מצרים, החליטו רובם או רובם ככולם, לתת לבחורה את החופש לחודש ימים לבילוי וסיור עם קרוביה מדרום אפריקה. — שמחתי להחלטה זו, כאילו הדבר נגע בי מאוד, כאיש שטבל ולוא טבילת הצצה אחת בקלוסובה.

קפץ עלי יצרי הטוב לגלגל שיח עם מי שמצניע את נפשו בגופו והוצג בפני כ„פאעט", ולתהות קצת על קנקנו, על סף פרידה ראשונה מקלוסובה:

— „הנה אני, בחור שנקלע מאוניברסיטה במהפכה הרוסית לאירופה, התהלכתי בארצות שונות, עליתי בהרי שלג, ירדתי לאגמי־תכלת קוסמים, הצצתי באוצרות אמנות במוזיאונים שונים; האם גם אתה היית בוחר בהילוך כזה ומוצא עניין בו?"

תגובתו הספונטאנית של בחור צנוע וענוו עם אלוהים, כפי שהיה נראה באותו רגע בעיני, לא איחרה לבוא:

„וואָס האָב איך, וואָס דאַרף איך, פאַר וואָס זשע ניט" (מה יש לי, מה אני צריך, ולמה לא)?

ראיתי בן־חורין מקריירה ומקנין. במחצבה בקלוסובה נחצבת נפש חדשה. ההימנון של קלוסובה, הפולמוס הער, שופע עוצמה, באסיפה הכללית ותגובת הפייטן מולי — התמזגו מזיגה אחת. והמזיגה היתה יפה: ה„צעכראָסטעטע כאַ־ליאַסטרע" המוקרנת באור הגנוז מארץ־ישראל... כעבור זמן נודע לי, כי המשורר הוא אברהם לעוו, אשר עלה מקלוסובה לגבעת־השלושה, וכתב שם שירים באידיש עד ערוב יומו.

נפרדתי ממנו במבט חם וער, והלכתי לראות את החברים בעבודה, במחצבה. הלכתי בשביל בו הובלתי רק אתמול למעיין. נפגשתי עם רבים מחברי המקום בחילופי מבטים וחילופי מילים. רבים שאלו אותי: „בלייבסט דו ביי אונדז" (אתה נשאר אצלנו)? — ואני חוזר על פזמון ה„אישור", אך ברמז וחיוך סמוי מוסיף: „ייתכן ועוד נתראה, אחזור אליכם". כעבור זמן נודע לי, כי שמו של המזכיר, המטביע חותמו על קלוסובה הוא דניאל לוי, וכי הוא הרחיק והעמיק לחשוד בי, כאיש הנושא באחריות כבדת־משקל למקום לא רחוק מהגבול הרוסי, כי אני מרגל משם, ובוחר להתחזות ולהסוות את עצמו כמי שבא להכשרה חלוצית...

כה נפרדתי מתוך סיקור כולל את האנשים וקצב התנועה בעבודת המחצבה, כשאני זורק מבט אחרון עוד מאחורי, כאילו נפרד בחלום בהקיץ מתקופה ממש על פלנטה אחרת של הווייה חלוצית שופעת ממשות הכוסף לאשר לא כאן, וחלף בי הרהור: אילו הקיבוץ בארץ היה שרוי באווירה כזו כמו שפגשו וטיפלו בי כאן, ולא כשליח מן הארץ, כי אם כבחור המבקש להתקבל להכשרה, היה כובש את העולם.

פתע ראיתי לעיני את העדה הנוצרית הקדומה, אשר משך 300 שנות שליחות כבשה את העולם, טרם סייף והיראַרכיה של שלטון כהונה. ובמה? — בסוד המאגיה: כמים הפנים לפנים — כן לב האדם לאדם... ידעתי: הבחורים והבחורות של קלוסובה לא יכלו לשער בנפשם ולהעלות על דעתם, כיצד ראיתי אותם מאתמול אחרי הצהריים עד השחר הזה, עתה על סף פרידה; כבשורה עליזה ממעמקים. ראיתי את קלוסובה אשר חינה עולה בתום לב, בגילוי לב, בהווי אכזרי; קלוסובה — משכמה ומעלה מן העם השרוי במ"ט שערי גלות, בן המיליונים, בפולין.

ידעתי כי אבוא שוב לקלוסובה, אך בפעם הבאה לא בהסתר פנים, כי אם — עם אוסף רפרודוקציות של מיכאל המלאך ורודן, עוד אשוב ואראה את קלוסובה מתוך שפע שחוק מחזה מלא.

*

הגעתי למספרה שליד תחנת הרכבת. חבילת הספרים היתה שמורה. העמסתיה עלי ועליתי לרכבת אשר הסיעה אותי לדומברוביצה, קיבוץ ההכשרה השני בגודלו

במעגל תעוזת הקומה הקורנת של הקיבוץ המאוחד בפולין. ושוב ברור היה לי, כי גם כאן אנסה את מגעי בהסתר פנים לאחר שכה זכיתי בו בקלוסובה. אולם כאן העניין נראה היה בראשיתו לא כל כך פשוט. בסביבת תחנת הרכבת לא היתה כל אחיזה להפקדת חבילת הספרים שליוותה אותי כדבשת על גבי עד הנה. לא נשארה לי כל ברירה, כי אם לסחוב אותה מרחק הגון לקיבוץ, ושם להתפתל בהסברת פקדון בידי כשליח להובלה בלבד, למחנה של „החלוץ־הצעיר" על הנימאן. בשיח לפי תומי, כביכול, עם הנפגשים אתי בדרך — החבילה לא עוררה חשד כה גדול, כאשר חששתי, הכול היה יותר פשוט מכפי ששיערתי. ההנהגה במקום לא היתה כה מתוחכמת, לא בבחינה הסמויה של חיים פיש ולא בחשדנות הזועמת של דניאל לוי, חשדנות במרגל רוסי, העלול לסכן את המקום בעיני המשטרה החשאית הפולנית. — לא שיניתי מנוסח וטעם בואי לכאן מאשר בקלו־סובה, ואווירת קליטה של חלוץ חדש ופתיחות עממית במגע עם הבחורים והבחורות נתקיימה בי כאן לא פחות מאשר שם. הייתי כבר בקי ורגיל. ולאחר מתח ההתנסות הראשונה — כאן הכול היה רגוע וטבעי. התפרקתי, נחתי מקצב המתח הראשון. גם העוצמה והממד של קיבוץ הכשרה זה היו יותר צנועים. ללא מחצבה, וללא חוצבים. רק „טאַרטאַק" ואולי עבודות־ישירות־ולוואי ארעיות וצד־דיות, אך סדנא דהכשרה חלוצית עממית מתוקנת לאורך־רוח עד לפתיחת שערים — חד הוא. כאן היתה לי יותר שהות והגעתי לשיח קצר, חטוף או ממושך, כמעט עם כל החברים והחברות במקום ומעבר לריתמוס הקלוסובאי. אלו היו גם ימי־חול ועבודה רגילים, ולא היום הראשון. פקדתי לבדי ובליווי חברים וחברות את ה„טאַרטאַק" במשמרות־עבודה ביום ובלילה.

באחד ההליכין לשם לאור היום שוב שאלתי חברה אחת: „שאלה לי אליך, הגידי לי, מה זה קיבוץ?" והיא ענתה: „מ'אַרבעט צוזאַמען, מ'זאָרגט צוזאַמען און קראַנקע באַקומען דיעטע" (יחד עובדים, יחד נתונים לדאגות והחולים מקבלים אוכל דיאטטי). — צחקתי והעמקתי לשאול: „זאָג מיר דעם אמת: מ'זאָרגט טאַקי צוזאַמען אָדער ס'רעדט זיך סתם אזוי?" (הגידי נא: האם באמת יש דאגה משותפת, או אלה הם דברים בעלמא?) היא היססה בעיניה, אך גברה על עצמה: „דאָך אַזוי" (ובכל זאת — כן).

כאן הישגתי את מלוא משמעותו של ה„קאנט", אשר נתנסיתי בו עד מיצויו אח"כ באותו לילה במיטה — בשיא חדש. לאחר הילוכין ושיחין עד לאחר חצות הובלתי למיטה אחת בחדר, שהיו בו הרבה מיטות, ורבצתי בה בבגדי, כרגיל, לאחר חילוץ נעליים. בחדר דלקה עששית, שהפיצה אור כהה על סביבותיה. במיטה שכב כבר אחד לפני, בתרדמה עמוקה. הייתי השני. אני, כמובן, לא העזתי לאמר לחבר בהכשרה: „מאַך אַ קאַנט", אך אני עשיתיו על קצה חודה של מיטת הברזל. באשמורת השלישית, לאור קלוש זה, שמעתי שיח בחורים עם בחורה. בחור אחד התבטא בגידוף ובבוז כלשהו על ה„תימנער" (כינוי לחדש פה) הרובץ כאן.

לא חשד שאזני כרויה. והבחורה הגנה עלי: „וואָס האָסט דו צו אים, וואָס ווילסט דו פון אים, וואָס האָט ער דיר געטון" (מה יש לך כנגדו, מה רע עשה לך)? והקול נעים וחם, פשוט ונשי. ונרדמתי. כעבור זמן־מה מישהו מזיז אותי

ואומר: „מאך א קאנט". נדחקתי לרובץ לפני. זכיתי, איפוא, ל„קאנט" משולש, שלושה במיטה אחת...

דומברוביצה אישרה־העמיקה את חריצי רשמי מקלוסובה, אם כי בטמפרמנט פטריוטי יותר צנוע, בגוון של ענווה נעימה.

כה הייתי שרוי בערות מושלמת 3 ימים בהווייה זו, במבטים, שיחין והילוכין, ליד השולחן בחדר האוכל ובמיטה בלילה, רואה ואינו נראה. בריתמוס מגעי לא הייתי מסוגל כלל לגלות פגמים ומישקעים, דברים לפי טעמי ושלא לפי טעמי. בחינת שכרון טבילה משכחת במעיין חיותו של עם המיליונים, נידונים בגלות־הגלויות הגדולה בפולין, אשר בחוריו בכל מקום מכריזים בתשובה לשאלת עיסוקם: „וואס טוסט דו?" (במה אתה עוסק)? — „איך בין אן אינזשיניער" (אני מהנדס). — וואס הייסט (מה פירוש)? — „מ'מעסט די גאסן" (מודדים את הרחובות, כלומר: שרויים בבטלה)...

ושוב, בצאתי מדומברוביצה עם חבילת הספרים על הגב, חלף בי אותו הרהור: אילו הקיבוץ בארץ היה יודע כאמן־בנאי־עם כה לקבל אדם חדש, מבלי שידע ויכיר אותו, העולם לא היה עומד בפניו.

*

וכה הגעתי מחדש אל עשרות נערים ונערות של „החלוץ־הצעיר", על חוף הניימאן, מול לידה העיר, והפעם לבדי, בלי טבנקין, ובאין שליח אחר מן הארץ עמדי. הפעם היה לי כבר ברור יותר למי ולמה צריך לחנך את הנוער הזה, לאיזה מין תחנת־מעבר־וביניים בדרך לארץ. ראיתי כבר ושמעתי כבר את קלוסובה ודומברוביצה, ולווא אפס קצהו, הכשרה — לשליח; „מכל מלמדי השכלתי".

לאחר התנסות זו — משב הרוח והשייט בדוברה יצוא ושוב על הניימאן השפיעו השפעה מרגיעה, פייסנית, לטפנית. המחנה משך חודש חלף, נדמה לי, יותר מהר, בזרם רך, מוצנע, משלושת הימים בקיבוצי הכשרה יחידה במינה זו. שלושת הימים הללו היו תקופה, תקופת־בשורה, לא ימים.

עוד על הניימאן הגיע אלי הד, כי ביום צאתי מקלוסובה בו בערב הגיע לשם מברק ממרכז „החלוץ" בוורשה, כי יבוא אליהם שליח מהארץ, בן־אשר. כאשר נודע מברק זה נשמעו זעקות מקצה קלוסובה ועד קצה, ודניאל לוי דפק בזעם על השולחן. ייתכן מתוך כעס על עצמו. וייתכן שכל החברים ניסו להיזכר בשאלותי אליהם ותשובותיהם אלי. הם לא יכלו לשער, כמה יפים ומבשרים הם היו בעיני.

בינתיים התלגלגלו הדי־הדים בהכשרות על ביקורי זה מתוך סמיות ואלמו־ניות, והיו מקומות הכשרה, שאחד הופיע שם כבן־אשר שביקר בקלוסובה בעילום שם. והתעורר חשד, האין האיש בלש מהמשטרה החשאית, אשר ביקש וניסה לנצל סיפור זה, לשם חדירת־מודיעין בהכשרה. כזאת היתה אז האווירה בפולין: גם בקיבוצי הכשרה — חששנות, בפני הבולשת הפולנית.

לא זכור לי, מתי קיימתי את הנדר שבלב לחזור לקלוסובה ודומברוביצה עם

מיכאל המלאך ורודן, אך חזרתי. בא יום והייתי שם שוב. עם הרבה חברים וחברות נפגשתי מתוך שחוק מלב מלא. לא זכור לי, אם פגישה כזו, באווירה זו, נתקיימה גם עם דניאל לוי. ייתכן וחייץ סמוי בינינו נשאר בליבו. בינתיים אירע ראשיתו של מאורע בחייו האישיים. בפינסק ובווארשה הכרתי סטודנטית אחת ושמה רוזקה, שהיתה קרובה לפעילי „החלוץ". והנה נרמז לי, כי מתרקם קשר בין רוזקה זו לדניאל לוי מקלוסובה. כאשר הגעתי לקלוסובה מצאתיה שם בביקור אצלו. העובדה, כי דניאל לוי בדמותו הנזירית, הקנאית, המהוקצעת, באופיו של מנהיג כת סגפנית, מהפכנית־חלוצית, יכול היה למשוך או אף לכבוש סטודנטית נחמדה כזו, העשוייה ללכת אחריו לכאן, בקלוסובה — העלתה בבת־אחת את סוד האישיות הזו וכוחות נפשה גם באור אחר בעיני. מי שמוכשר להיכנס לפרדס אהבה באוויר קלוסובה ותנאיה, התחלתי לחשוב, אישיותו יותר מורכבת ועשירה, לא כל כך חד־צדדית, ולא כה נזירית־סגפנית. מיד עלתה לפני השאלה הקלאסית: „ההיכרתיך, הנזיר?"...

בואה של אשה אל לוי לקלוסובה היה מאורע בקיבוץ. באינסטינקט סמוי השיגו הקלוסובאים כי אין זה גילוי שיגרתי בעולמו של איש כדניאל, והם עקבו בעין בוחנת אחרי דניאל והסטודנטית מפינסק, אשה צעירה וחמודה שבאה אל רועה העדה הקנאי, התובע כל כך הרבה מאחרים ומעצמו. ייתכן, כי ביקור האשה אצל רועה קלוסובה בבואי מנעה פגישה משחררת מתוך שחוק מלא לאחר הרפתקה, שיצא ממנה כועס על עצמו ודופק ביד־זעם על השולחן, כפי שנמסר. ייתכן, כי הכעס היה — למה לא ראה ולא הבחין בארצישראלי, והגיב על היותי שם כפי שהגיב...

הפגישה עם החברים היתה נעימה, משוחררת מכל מישקע פגום. קיימתי גם את הנדר שבלב. בקלוסובה ובדומברוביצה, בחבורות זעירות, לאור היום או לאור מנורה כהה, הראיתי תוך הערות־לוואי אוסף מלא של רפרודוקציות מיצירות מיכאל אנג'לו ורודן, שני אמנים במרחק של מאות בשנים בין הרנסנס והמאה שלנו. וכאן למדתי משהו חדש בהווי הקיבוץ בהכשרה. מול תנוחות העירום בפסלי רודן, בייחוד, נשמעו ונראו תגובות צחוק עולה על גדותיו: „או, אן אסור", אַ „גרויסער אסור" (אסור גדול) — תגובה ספונטאנית זו, שלעתים הפכה לתגובת שרשרת, פוענחה לי רק אחר כך. בהווי הצפיפות — חדרי המגורים והשינה היו משותפים לבחורים ובחורות יחד, וכאשר בחורה החליפה חולצה או חצאית, היתה מזהירה בקול את הבחורים, או מנעה את כניסתם לחדר. ולפי דרגת ההתערטלות ניתן האות: „אסור" או „אסור גדול"... ואצל רודין, כידוע, לא קשה למצוא את האסור הגדול...

מגע־החסד ועין־החסד לא נפגמו, לא הועמו ולא הפכו חולין בלבי גם בביקורי השני, ולא בהסתר פנים. ראיתי שיש עם מי ללכת לאחר מאורעות תרפ"ט לקראת „הספר הלבן" הראשון של האנגלים. באתי בסוד העוצמה השורשית, החיונית, של גילוי המרד החלוצי, המעלה את דיוקן האדם היהודי הצעיר, גם בהווי העוני והפרך, בתוך מ"ט שערים של דילדול וניוון. יבוא יום ואשאל את עצמי: מה בין אנשי קלוסובה בגלות־פולין וה„ביטניק", ה„היפי", בימינו?

— והתשובה: קבלת־עול מלכות הפרך והעוני להצלת־עם ובניין העולם, **או אי־קבלתה...**

✶

עבודתי בפולין נעשתה בעיקרה בסמינריון מרכזי חצי־שנתי של „החלוץ" בוורשה — יחד עם טבנקין, משה ברסלבסקי ולויטה. הייתי שרוי עם חברי הסמינריון הרבה ב„מכאן ומכאן" ו„בהערכת עצמנו" של ברנר, וסיכום השיחין על ברנר נתקיים משך ימים בתקופה שנשארתי לבדי בו, כאשר טבנקין ושאר שליחי הארץ יצאו לקונגרס של ארץ־ישראל העובדת והוועידה העולמית של „החלוץ" בברלין.

עוד סיירתי בסניפי „החלוץ־הצעיר" ו„החלוץ" בווילנה, עירו של הגאון, והגעתי עד קוסוב וקוטי בגאליציה, מקום הבעש"ט בראשית התגלותו. לא הייתי בן־חורין מקסם כלשהו מול האבן הענקית של דובוש, אשר לפי המסורת שדד מעשירים וחילק לעניים...

ביקרתי כמעט בכל הערים והעיירות הגדולות בפולין והגעתי לגבול הפנימי של השליח להישאר בחוץ לארץ, אשר פקד אותי פתאום. ידעתי, כי עלי לשוב הביתה, לגבעה, אשר כבר בחרה לאחר מאורעות תרפ"ט במישאל חברים את השם „גבעת־ברנר". עד כאן. קיים רגע כזה, אני מניח, בקצב נפשו של שליח מן הארץ — והנה בא. הייתי תמים להאמין, כי אני יוצא רק לשלושה חודשים וחוזר מיד הביתה. והנה כבר שנתיים מאחורי.

בחרתי לחזור שוב כלעומת שבאתי, דרך וינה. ומה מצאתי וראיתי כעבור שנתיים בווינה ובגרמניה? — רוח אחרת היתה מסביב. היו כבר סימנים לעליית הנאציזם בגרמניה, אך בעיקר חשתי בתמורה הנוגה באוויר ההיכל של ועידת האינטרנציונאל הסוציאליסטי, שנערכה אז בווינה. האינטרנאציונאל זקן, אלוהיו זקנו עמו. בכל אשר פניתי ראיתי הוגי ורועי הסוציאליזם כימי דור, בעלי־מוניטין ואיקונין של סמכות, אך זקנים, זקנים מאוד; צופן ארשת הזיקנה לחש מכל פינה. לנאומים על במת האינטרנאציונאל לא היה כיסוי. ראיתי ושמעתי את ליאון בלום מעל במה זו, אלגנטי, אריסטוקראטי, לבוש לפי האופנה הצרפתית המעודנת ביותר, מזהיר את העולם בפני מלחמת־אזרחים באירופה, אם לא יושם מעצור בפני עליית הנאציזם בה. לא הייתי בן־חורין ממחשבה טורדת: אלה לא יצילו את העולם. עקידה רוויית מסירות נפש נגד ריאקציה וחורבן — סמי מכאן...

בוועידה זו, בראשית שנות ה־30, שלא כרגיל בוועידות האינטרנאציונאל, נתקיימה ישיבת־לילה עד לאחר חצות. באי האינטרנאציונאל לא העלו בזכרונם, מתי היה כדבר הזה. ובישיבה זו אוטו באואר, האינטלקט הער, החיוני של הסוציאליזם באירופה, נאם את נאום הסיכום. מבחינת התוכן והמסקנות, לא היה הבדל בינו לבין ליאון בלום. למשיאי עצות מרדניות מהיום למחר לתנועת הפועלים האוסטרית — אמר: „מי שלא התנסה ולא ראה פועל לאחר יום עבודה, לוקח את הרובה, נפרד בנשיקה מאשתו, ויוצא למשמר של ה,שוצבונד' — בל ישיא

לנו עצות. תנועתנו מהווה מזיגה של נכונות וזהירות". וכה הזהיר את העולם, את המעצמות: „אם יתנו לנאציזם לעלות לשלטון — לא יהיה מנוס ממלחמת־אזרחים עקובה מדם באירופה". בסוציאליזם האוסטרי היה כיסוי כלשהו לאזהרה זו במופת פרישת הדגל של מרד הנואשים שבא אחר כך בווינה ובלינץ, אך בלבי ידעתי: האינטרנאציונאל הזה אינו מתוקן לעמידה בנסיון גדול של ריאקציה בעיצומה. כאלה לא ינהלו מלחמות אזרחים, כאלה לא יצילו את הסוציאליזם באירופה...

למחרת בבוקר, בישיבת נעילה אפורה, עגמומית, נתקבלו החלטות ברוח הנאומים של ליאון בלום ואוטו באואר, ולאחר ההחלטות קמו כל נבחרי הוועידה על רגליהם ושרו את ה„אינטרנאציונאל". באותו הרף־עין ראיתי קבר פתוח — והאינטרנאציונאל אומר במילים של ה„אינטרנאציונאל" „קדיש" על עצמו...

איש מאיתנו לא חזה אז את הכלייה, את גלעד המרד של גיטו וארשה. באותה שעה נידונה הבשורה של קלוסובה למיליונים של יהודי פולין — בגורל העולם.

למחרת נסעתי מווינה לסניף ארגון „הבונים" ליד קאסל. פרחי קצונה גר־מניים התקיפו את נערי ונערות „הבונים" על הנהר בחלוקי אבנים, והתחיל המשחק בהגנה עצמית. האבנים הקטנות הללו בישרו את האבנים הגדולות על גב אסירי המוות שנמחצו תחתן לעיני הימלר במטהאוזן...

ובלילה האחרון לפני צאתי מארפורט לרומא נגזר עלי לעמוד ולהתבונן לראשונה בתהלוכת־לפידים מסוג אחר שידעתי עד כה — תהלוכה נאצית, כאשר כל ימי הביניים קמו לעיני בכל מבע טירוף הזעם, בעיניים ובפנים של זקנות וצעירות, בקצף על השפתיים, החוזרות בקצב אחד: „יודה פאֶראֶקא..."

יבואו ימים ואראה פתע את השלהבת האחרונה של הסוציאליזם באירופה במרד של פועלי וינה, ואת הבשורה של קלוסובה עולה באש המרד של גיטו וארשה...

ח. בן-אשר

אילת, 12.11.75

עם חללי יגור

„לקיבוצנו בקלוסובה: —
שלושה מחברינו נפלו. בואו במאות לכרות
ברית חיים ומוות".

(מברק מפלוגת חיפה־יגור).

מסגרת שחורה, שנשקפה מעל קיר חדר־האוכל הגדול שבקיבוץ קלוסובה, הודיעה לחברים שבאו לארוחת־הצהריים, כי שלושה מאנשינו, חברי קיבוץ יגור, נרצחו בארץ וכי ארבעה נפצעו. השתררה דממה כבדה. חברים ניגשו כבדי־צעד אל הקיר, קראו את המברק מן הארץ, השהו מבטם על שמות החברים שנפלו: הינדה פישמן, שמואל דישל ויעקב זמיר, שקעו במחשבה רצינית — וחזרו לעבודה.

אותו הערב נדם השיר וחדל הריקוד. הלבבות הלמו בחוזקה. העיניים התיזו ניצוצות. אחת המחשבה וההרגשה שמילאה את לב כולם: שותפות הגורל לחיים ולמוות. לפני חודשים ספורים חיו ועבדו איתנו יחד, עתה כבר פגעו בהם, בעמדם על משמר העבודה, כדורי המרצח הערבי. מחר, ייתכן, נהיה במקומם. הכרת הנכונות למות, בבוא השעה, היתה כמובנת מאליה ואפשר היה לקראה מעל פני החברים. לא נכונות הנושאת את נפשה לעטרת־גיבורים, אלא רגש טבעי של חיים תוך נכונות למות, אם יהא צורך בכך בדרך ההגשמה.

היתה אסיפת־אבל לזכר החברים שנפלו. חברים דיברו על ברית־דמים החדשה המקשרת אותנו עם תנועת־העבודה והקיבוץ, על הנתיב האדום המוביל מקלו־סובה עד חיפה־יגור, שנתקדש עתה בדם־נעורים חם. כל הדיבורים היו דלי־מבע לעומת השיר של קלוסובה: „אנחנו חלוצים מקיבוץ קלוסובה", שהתפרץ ממעמ־קים, כשהוא קורן ברטט פנימי של בטחון. הורגש מהי קלוסובה לכל אחד מאיתנו: עתיד חיי פועל, שותפות בדרך־חיים אחת, קשר בל־יינתק המרתק את כולנו יחד, רוקם אותנו בריקמת־חיים אחת, של שמחת עבודה וחבלי יצירה ונכונות ליפול על קידוש החלוציות.

אורי ינובסקי

„ידיעות", 1931

קלוסובה ופלוגותיה הראשונות

עוד בטרם הוקם „גוש קלוסובה", עוד לפני ההסתערות לכיבוש העבודה בערים ובעיירות ברחבי פולין, קמו לקלוסובה פלוגות במקומות שונים, בעיקר — בסביבתה הקרובה. כך נוסדו הפלוגות ברוקיטנה, טומשגרוד, דומברוביצה, סחוב ואוסטקי, ואף במקומות רחוקים יותר — מניביץ, קליבן ויאנוב. הגדולה בפלוגות קלוסובה היתה דומברוביצה, וביזמתה אף הוקמה פלוגה בקרושין, בת לדומברוביצה, בראשית שנות השלושים.

כל הפלוגות הללו נימנו על קיבוץ קלוסובה וראו בה את מרכזן, נתונות למעגל השפעתה והדרכתה. לרוב אף היתה להן קופה משותפת. חברי מזכירות קלוסובה היו מבקרים מזמן לזמן בפלוגות, משתתפים באסיפות ודנים בכל ענייניהן. בימי אישורים לעלייה היו עושים לשיבוץ חבריהן ברשימות העולים מקלוסובה ולסידור ענייני עלייתם, מתוך אחריות הדדית.

הקו המשותף לפלוגות קלוסובה בשנים הראשונות — שעבודת אנשיהן היתה מרוכזת במקום אחד, חברים וחברות יחד, לרוב — במנסרות. יוצאת מן הכלל היתה הפלוגה ברובנה, שחבריה עבדו בחקלאות.

הפלוגות נחשבו כנקודות הכשרה קבועות. מהן שהאריכו ימים ומהן שנאלצו להתחסל מחוסר עבודה, אך חבריהן לא התפזרו לבתי הוריהם, כי אם עברו לקלוסובה, או לאחת מפלוגותיה האחרות.

המערכת

פלוגת רוקיטנה

אחרי שנות פורענויות, סבל ועינויים, שהשביעתנו מלחמת העולם הראשונה — הגיע סוף־סוף השלום המיוחל בין פולין שזכתה בעצמאות לבין הבולשביקים, שמיגרו את מלכות „הצאר" ניקולאי.

רוקיטנה היתה לעיירת ספר. היהודים נעורו לחיים חדשים ובמישנה־מרץ שיקמו את חיי הכלכלה והתרבות. המסחר בעצים החל לפרוח. המנסרות ובית־החרושת לזכוכית עבדו במלוא הקיטור. ניבנו גם מלבנות. הכול שיגשג ופרח ועליית רמת־החיים נתנה אותותיה בכול. אולם, הגיאות הכלכלית לא סינוורה את העיניים ודווקא בתקופת פריחה כלכלית זו החלה ברוקיטנה תסיסה ציונית. הנוער, על־אף הרווחה שנהנה ממנה בבית ההורים ועל־אף פיתויי ההתבססות הכלכלית במקום, לא שעה לעגל־הזהב והיה נסער מחזון הציונות והתקומה הלאומית. וציונות — פירושה ציונות־חלוצית.

בראשית שנת 1925 ייסדנו נקודת הכשרה ברוקיטנה. תחילה חששנו, שמא לא יימצאו מועמדים, שיוותרו על חיי־הנוחות שבבית־אבא ומרצונם הטוב יקבלו על עצמם עול עבודת־כפיים קשה ומפרכת וחיי קולקטיב, שתבעו מהאדם הינזרות מהווי־חיים שהורגלו בו ותמורה יסודית בהשקפת העולם. אולם, חשש זה נתבדה. הנוער הרוקיטנאי נכון היה מבחינה נפשית למהפכה אישית זו, אם כי היא היתה קשורה גם במצוקה חמרית.

אני הייתי מהראשונים, שקשרו גורלם בנקודת ההכשרה. עזבתי את בית־אבי והצטרפתי לקולקטיב. החברים האחרים היו: נפתלי גילמן, אברהם גייפמן, שלמה׳קה ושמעון גנדלמן ושתי חברות. שכרנו דירה, התקנו דרגשים לחברים ומיטות לחברות ורכשנו כלי־מטבח. כל אחד מאיתנו לקח צרורו על שיכמו, עזב את הבית ועבר לגור בדירה המשותפת ששמה „קיבוץ״. עבודתנו היתה במנסרות ובטעינת אדני עץ על קרונות ברכבת.

מרכז „החלוץ״ שלח לנקודת־ההכשרה ברוקיטנה תגבורת של חברים מקרמניץ, שומסק ועיירות אחרות. עם בוא החברים החדשים עלתה קרנו של הקיבוץ שלנו בעיני יהודי רוקיטנה.

הקיבוץ הפיח רוח־חיים בעיר. הוא הפך למקום מיפגש מרכזי של הנוער ברוקיטנה, שינק ממנו ערכי חברה ורוח. בערבים, ובייחוד בלילות שבת, המה הקיבוץ מאורחים רבים, שבאו להאזין להרצאה ולתכנית שבת שסודרה בכוחות עצמיים, והעיקר — לרקוד ריקודים חלוציים בהתלהבות חסידית.

כעבור שנה לקיום הקיבוץ — בשנת 1926 — אושרו לעלייה כמה חברים. הידיעות שקיבלנו מהארץ לא היו מעודדות ביותר. רבים מעולי „עליית גראבסקי״, שהדחף לעלייתם היה כלכלי גרידא, ירדו מסיבת המשבר הכלכלי שפקד את הארץ. אף רוקיטנה „זכתה״ ליורדים משלה.

במשך הזמן חל שינוי במעמדה של קבוצת ההכשרה ברוקיטנה: היא התאחדה עם הקיבוץ בקלוסובה הסמוכה ונקראה „פלוגת רוקיטנה״.

בתחילת שנת 1928 יצאתי עם שמעון גנדלמן לקלוסובה. כאשר התחדשה העלייה — אושרו חברים מקלוסובה לעלייה, הקיבוץ התרוקן כמעט כולו מהוותי־קים ובמקומם באו חברים חדשים. בקלוסובה הוחלט אז לגבש „גרעין״ של חברים ותיקים, שתפקידם להדריך את החדשים. אף אני זכיתי להיכלל ב„גרעין״ זה, אולם לא לזמן ארוך, כי במאי 1929 התייצבתי לצבא הפולני, נמצאתי כשר לשירות וכעבור חודשיים היה עלי לצאת לשירות פעיל. הנימוק הזה הוא שהכריע שיאשרוני מיד לעלייה.

דוב בן־יהושע (וורונה)

ת״א, 1967

טומאשגרוד

בעירי, קרמניץ, הייתי חבר „החלוץ־הצעיר״ ומימי ילדותי שאפתי לעלות לארץ ישראל. ידעתי שהדרך לארץ מוליכה דרך ההכשרה של „החלוץ״. בשנת 1928 יצאתי להכשרה בקלוסובה. על קלוסובה שמעתי מפי חברים בוגרים ממני, שקדמו לי והיו כבר בקלוסובה — ונמשכתי גם אני לשם.

כאשר באתי לקלוסובה התרשמתי במיוחד מהתנאים הקשים שבהם חיו החב־רים: עבודה מפרכת במחצבה, צפיפות בדיור, היגיינה לקוייה והמזון — על סף הרעב.

לאחר שבועות אחדים נשלחתי לפלוגה חדשה שהוקמה אז, היא פלוגת

טומשגרוד, מרחק 22 ק״מ מקלוסובה. העבודה במקום החדש היתה במנסרה. כל אשר הרווחנו עבר לקופה המשותפת בקלוסובה, ומשם היו מעבירים אלינו מיצרכי אספקה. מדי שבת היינו הולכים ברגל (מחוסר כסף להוצאות הנסיעה) מטומשגרוד לקלוסובה, כדי להיות נוכחים באסיפות שהתקיימו במוצאי שבת. למחרת היינו משכימים קום וחוזרים ברגל לטומשגרוד, כדי שלא לאחר ולהגיע בשעה הקבועה בבוקר לעבודתנו במנסרה.

הפלוגה בטומשגרוד מנתה בסך־הכול 20 איש ולא התנהלה כל פעולה תרבותית. היינו ניזונים מן ההווי של קלוסובה — מרחוק.

אני עצמי הגעתי לארץ בראשית שנת 1930 — ומאז אני חבר בקיבוץ יגור. כאשר באתי לקיבוץ בארץ ונתנו לי מיטה פרטית לישון בה ובחדר האוכל היה סוכר „חופשי״ לשתיית תה — היה כל זה כמהפכה בעיני, בהשוואה לקלוסובה...

צבי זעירא

יגור, 1975

דומברוביצה

א

פלוגת קלוסובה בדומברוביצה נוסדה בשנת 1925, ומזמן לזמן היה משתנה ההרכב של אנשיה. העבודה היתה במנסרה. בקייץ 1929 נשלחתי לשם להכשרה יחד עם עוד שניים מבני עירי, לודביפול בווהלין, וכשהגענו למקום לא מצאנו איש. מיד לבואנו פנינו להנהלת המנסרה, הצגנו את עצמנו שאנו חלוצים ותבענו זכותנו לעבודה. אנשי ההנהלה נענו לנו בחיוב ונתקבלנו לעבודה, אך היינו צריכים להוכיח שיש בכוחנו לעמוד בה ולהצליח.

העץ הגלמי היה מגיע למנסרה ברכבת צרה מהיערות הסמוכים ובפריקת בולי העץ הענקיים עבדו בעלי מקצוע מבין האנשים בסביבה, ורק בימי חג ופגרא שלהם נמסרה לידינו גם עבודה זו. בינתיים התחילו להגיע אנשים נוספים לקיבוץ וחדרנו לכל העבודות במנסרה. תוך חודשים מועטים הגיע מספר החברים ל־100, שבאו מכל קצווי פולין, ביניהם גם חברות מהשומר־הצעיר, שתפסו מקום נכבד בעבודה ובחברה, והן כעת חברות בקיבוץ־הארצי של השוה״צ בארץ.

קלוסובה שימשה לנו לדוגמא בחיי השיתוף. מזמן לזמן היו מבקרים אצלנו חברי מזכירות קלוסובה והשתתפו באסיפותינו, לעתים גם היינו נוסעים לשם וכן היו באים משם אלינו. היינו צעירים והחיים היו עליזים — וכולם רוצים לעלות במהרה לארץ.

מבין שליחי הארץ היה משה ברסלבסקי האיש שישב בתוכנו זמן ממושך יותר. הוא חי את חיינו ונתחבב על כל החברים. שפת הדיבור של החברים היתה אידיש, אך ברסלבסקי לא ידע לדבר בה, ובכל זאת מצא שפה משותפת עם הציבור כולו. הרצאותיו על החיים בארץ היו בעברית והחברים נהרו לשמוע, בעיקר יוצאי עיירות ווהלין, שכמעט כולם ידעו עברית. ברסלבסקי אירגן שיעורים

לעברית לאלה שלא ידעו את השפה, והשיעורים נערכו לפי העבודה, במשמרות: עובדי המשמרת הראשונה ביום — למדו לפנות ערב, ועובדי המשמרת השנייה בלילה — למדו בבוקר. בקייץ 1930 גדל מספרנו ל־150 איש. חיי החברה היו שוקקים ומעניינים, בערבים התקיימו אסיפות והרצאות, וברסלבסקי מילא בכל אלה תפקיד נכבד.

הפועלים הנוצרים במנסרה היו בעלי משקים חקלאיים בכפרים שמסביב, אך הקומוניסטים היו מסיתים אותם נגדנו והם התנכלו לנו. היינו מתווכחים איתם ועומדים נגד תעמולתם העויינת, ורק כאשר גדל מספרנו ונוכחו לדעת שאנו מהווים כוח — נאלצו להשלים עם קיומנו במקום.

הציפייה לעלייה היתה רבה, אך שערי הארץ היו נעולים. כידוע, חודשה העלייה בשנת 1929 והראשונים שעלו היו ותיקי קלוסובה. בשנת 1930 החלה אף עליית חברים מדומברוביצה.

נתן גור (גורפינקל)

יגור, אוקטובר 1975

ב

מימי ילדותי תעמוד לנגד עיני תמונת־זוועה, שראיתי מקרוב.

לאחר שנסתיימה מלחמת העולם הראשונה והפולנים זכו להשיג עצמאותם מחדש, החלה השתוללות אנטישמית מצד החיילים הפולנים. בעירי חנה חיל־מצב מצבאו של גנרל האלר, שהיו מכונים „האלרצ׳יקים״, ואלה היו שונאי ישראל הגרועים ביותר. מפעם לפעם היו עורכים צייד אחר יהודים בעלי זקן ונטפלים להם, כדי לשפר את מראה פניהם... פעם עמדתי ליד החלון בביתנו והנה אני רואה יהודי זקן היוצא מביתו לרחוב ובידו חבילת עתונים למכירה, וניגש אליו חייל פולני, שלף סכין ותפס בזקנו של היהודי וחתך בו, השערות והבשר כאחד, והיהודי האומלל זועק זעקות אימים ודמו שותת...

חלפו שנים אחדות, גדלתי ובגרתי, אך אותה זעקת אימים, תדהמה ואין־אונים מסביב, לא יסורו מעיני. החלטתי היתה נחושה: בארץ השנאה והדמים הזאת — לא אשאר. הצטרפתי ל„החלוץ״ ונשלחתי להכשרה בקלוסובה, בדרך לא״י.

בימות החורף של שנת 1929 הגעתי לקלוסובה. מכיוון שלא הספיקה העבודה לכל החברים במקום נשלחתי לפלוגת קלוסובה בדומברוביצה. שם היתה אז עבודה למכביר במנסרה הגדולה, אשר בבעלותם של יהודים. לא מצאתי כאן שינויים רבים בהשוואה לקלוסובה. גם כאן כמו שם היו רוב החברים יוצאי ווהלין, בחורים חסונים ונועזים ובחורות בעלות חן ויופי מיוחד, שעבדו גם הן בעבודות קשות.

יום אחד נודע לנו שבקרבתנו התמקמה קבוצת רוסים לבנים, פושעי מלחמת העולם הראשונה, שנמלטו מן היד המעניש של ברית המועצות, וממשלת פולין שיקמה אותם באדיבות רבה. מיד עם בואם החליטו „להשתעשע״ קצת עם „הפלסטינצים״. באחד הלילות קרבה למחנה שלנו עגלה רתומה לזוג סוסים וממנה ירד אחד הפורעים, ענק מטיל פחד, וניגש לדירה שבה נמצאו מספר חברים

מקיבוצנו. שאלוהו מה רצונו — והבריון הוציא אקדח וירה פעם ופעמיים לתוך החדר. בנס לא היו קורבנות, אך באותו רגע קרב אל הבריון חבר שלנו שהיה בשמירה, הניף מקלו הכבד והלם על ראשו של היורה. הלה נפל מתבוסס בדמו, אקדחו נעלם, הסוסים ברחו והעגלה התהפכה ומתוכה נפל רובה... למחרת הגיעה המשטרה והסתפקה ברישום דו"ח, והפורע, שהגיע עם המשטרה, חזר על עקבותיו בבושת פנים.

ידענו שבזה לא נגמר עוד העניין. נפוצו שמועות על תכונה להתנפלות במחנה הפושעים. היינו חבורת צעירים בני 18—19, מחוסרי נסיון אך גמרנו אומר: לא נלך כצאן לטבח. יעבור עלינו מה שיעבור — אך נתגונן. באין נשק — הכינונו מקלות מסומרים וגם השחזנו את סכיני המטבח. מסרו שכוונתם של הפורעים בעיקר להתקיף את הבנות שלנו.

היום המיועד להתנפלות היה יום השבת. התחלקנו לחוליות, שניים־שניים בכל חוליה, את הבנות השארנו במקום מרוחק יותר, והיינו מוכנים לכל אשר יבוא. לאור היום הגיעה קבוצה של 10—12 פורעים ועד מהרה פרצה קטטה בינינו. נכנסנו לקרב נגד המתנפלים בכל אשר בידינו והעומד בראשם קיבל „טיפול" מיוחד, בעזרת „נאבוט" וסכין כאחד. מיד הביאו אמבולנס להסיע את הפצוע לבית החולים, ושאר הפורעים נסוגו, כשהם קוראים בקול: „לא, לא, אלה לא ז'ידים..."

יעקב אלוני (לבנבוים)

יגור, 1975

„איך חיים הדגים ביבשה?"

(חיה, שרה ושרה מגן־שמואל מספרות)

חיה גרביה (פוקס): אנחנו, שלושתנו, חניכות קן השומר־הצעיר בסוקו־לקה, עיירה שבין גרודנה לביאליסטוק. האוכלוסיה היהודית בעיר זו מנתה 12 אלף נפש. בעיירתנו היו חיים ציבוריים ערים ותוססים, מגוונים שונים: ציונים, פועלי־ציון, החלוץ, השומר־הצעיר ו„בונד". קן השומר־הצעיר הכיל כ־180 חבר ואנו היינו בהנהגת הקן. למדנו בגימנסיה פולנית, אך באופן פרטי למדנו גם עברית. לאחר שנסתיימו לימודינו בגימנסיה התכוננו לנסוע ללימודים באוניבר־סיטאות מחוץ לפולין, אך בתנועת השוה"צ נתקבלה החלטה על חובת הגשמה אישית. בני שכבת הבוגרים בקן היו כולם יוצאי בי"ס תיכון ואילו הלכו להמשיך ולהשתלם — לא היו עולים לארץ; אלה שנסעו ללמוד, בניגוד להחלטה, הוצאו מהתנועה ויש מביניהם כעת שהם פרופסורים בארצות הברית.

בחודש מארס 1929 קיבלנו הוראה מההנהגה הראשית לצאת להכשרה לפלוגת השומר־הצעיר בהורין שעל־יד סטולין, והגענו לשם שלושתנו עם מטען כבד, לאחר פרידה נרגשת מבתי הורינו, מהסביבה ומאורח החיים שבו הורגלנו.

שרה שפירא (וילנצ'יק): בהורין היינו 7 חודשים — מאפריל עד נובמבר 1929. הפלוגה מנתה 30 איש. בחורף בא שפל בעבודה והאנשים החלו להתפזר. כאשר החליטה הקבוצה שהיא מתחסלת — סירבנו לחזור הביתה, רצינו לעלות לארץ. פנינו אז במכתב למזכירות דומברוביצה וקיבלנו תשובה חיובית ויצאנו לשם. באנו בערב וליד תחנת הרכבת חיכו לנו והביאו אותנו לצריף גדול, שהיו בו מיטות רבות, להשתכן בו.

חיה גרביה: יציאתנו להכשרה היתה מהפכה בחיינו. חששתי כי לא יקום בי הכוח לחזור על מהפכה זו שנית ולא הייתי בטוחה אם אצליח לעמוד בה עוד פעם. משום כך החלטנו לא לשוב לבתי הורינו ולהמשיך בהכשרה עד אשר נעלה לארץ. בזמן שפנינו למזכירות דומברוביצה — כתבנו גם להנהגה הראשית של השומר־הצעיר שאין אנו רוצות לחזור הביתה וכי אנו אומרות לצאת לדומברוביצה, והסכימו — שננסה... בדומברוביצה עבדנו במנסרה, בעיקר — במיון ובבניין ערימות של „פרקטים" (חומרי עץ לריצוף), לפי הסוג ולפי הגודל. חיש מהר למדנו את עבודת המיון עד שעשינו בה מבלי להשתמש כלל באמות־מידה בידינו, כי אם לפי טביעת־עין. ה„פרקטים" נועדו לייצוא לחו"ל, בחלק גדול — למצרים. הפכנו לבעלות־מקצוע ויצא לנו שם טוב בעבודה. שכרנו ליום־עבודה הגיע ל־8 זהובים, שעה שהפועלים השחורים הרוויחו רק 3 זהובים ליום. הפועלים ה„גויים" היו מביעים השתוממותם בגלוי: כיצד למדנו כה מהר את עבודת המיון?!...

בקיבוץ נמצאו אז 180 איש, נערים ונערות, חלוצים טובים שרצו לעלות לארץ. באופן כללי היינו בעלי רמות שונות, אך ידעו והכירו את הצרכים התר־בותיים שלנו והיו עושים למעננו במיוחד. החברים לא היו נתונים כלל לקריאת ספרים, אך אותנו רשמו בספריה בדומברוביצה, ושם קיבלנו ספרים והיינו קוראות הרבה ליד נר או מנורת־נפט. נמסר לנו מקום לדירה באחד החדרים הטובים שנשכר מ„גוי" אוקראיני ושלושתנו היינו ישינות יחד במיטה אחת.

בשנת 1930 בא שליח מהארץ, משה ברסלבסקי, והשתקע בדומברוביצה. בבואו הכניס רוח טובה לקיבוץ. הוא עשה הכרה עימנו ומאז השתדל להיפגש איתנו לעתים תכופות. איתנו היה מדבר עברית. הוא עשה עלינו רושם רב. איש יקר, בעל תרבות ובעל טאקט ביחסי אנוש. כשהיה חוזר מנסיעותיו ויורד בתחנת הרכבת היתה שאלתו הראשונה: „איך חיים הדגים ביבשה?" — והכוונה היתה לנו, החברות מהשומר־הצעיר אשר במקום. הוא שמח לפגוש אותנו, כאומר: אם אתן כאן — כבר טוב...

באותם הימים הכרנו גם את לויטה, שליח הארץ ל„החלוץ", שהיה בא לבקר בדומברוביצה. הפגישות והשיחות איתו השאירו בנו רושם רב. בכלל, כל הופעה שלו לפני הציבור היתה רבת־רושם והחברים שתו בצמא את דבריו.

בסוף שנת 1930 אושרנו שלושתנו לעלייה בדומברוביצה וכשבאנו לארץ הצטרפנו לקיבוץ שלנו, קיבוץ עלייה א' של השומר־הצעיר, בבנימינה.

שרה שפירא: בערב הראשון, כאשר באנו למקום, היה הרושם מזעזע. בחדר האוכל עמד שולחן ארוך, חשוף, ועליו כיכרות לחם וניגשו חברים ונגסו חתיכות

מן הלחם. בכול — ליכלוך וזוהמה. המיטות היו פרועות. האנשים לא התרחצו. בהורין היו תנאי ההיגיינה הרבה יותר טובים. בדומברוביצה לא היו כמעט כל סידורים סניטריים. התנאים האוביקטיביים היו קשים ולאנשים לא היה אומץ להתמודד. החברים חשבו שזה מין „בון־טון" של חלוציות אם ישנה אי־איכפתיות הבאה מתוך רצון לזרוק הכול מן העבר, מעין מרד נגד הזעיר־בורגנות. בתחילה חשבנו שלא נוכל להחזיק כאן מעמד בתנאים אלה. במשך הזמן חלה התפתחות לטובה. השתדלנו לא לדבר, לא להוקיע, אך אמרנו להוכיח על־ידי התנהגותנו אנו שאפשר גם אחרת.

התחלנו בעצמנו להקפיד ולהתרחץ יום־יום. בקייץ הלכנו לנהר הורין. מדי יום ראשון, יום המנוחה, עשינו נקיון בבית־המגורים ובעקבותינו הלכו גם שאר הבחורות והבחורים. יצאנו לעבודה מסודרות, בלבוש נקי. החדר שלנו היה שונה מכל האחרים והיו קוראים לו: „החדר של השומרות/קות..." בקיץ עברנו לגור באורווה עם שונים — והליכות החיים שלנו השפיעו על כל החברים. ראו איך שאנו מסדרות מיטה ועשו כמונו. בהתחלה חשנו מצד הרוב כלפינו יחס של זרות, אח"כ הכול חלף והיחס השתנה, כי ראו שאין לנו תביעות, לא באוכל ולא בשאר. אנו מצידנו השתדלנו ליצור ולטפח קשרים עם הציבור כולו. גם התחלנו לקחת חבל פעיל בחיים. אחרי יום עבודה קשה הייתי חובשת בהתנדבות. חברים רבים סבלו מפורונקולוזה והיה לי ארגז לצרכי חבישה והייתי הולכת לקופת־חולים בדומברוביצה ומקבלת שם תרופות ואחר־כך הייתי עוברת מחדר לחדר, לטפל בנפגעים ובחולים. המעורבות שלנו בחיי הפלוגה גדלה ורכשנו לנו ידידים רבים. הם הרגישו שאנחנו אחרות, אך „לא נוראות..." בקיבוץ החלו להקדיש יותר תשומת לב לנקיון, לסידורים, לתרבות־חיים. זה גם סלל דרך לפנינו והרגשנו את עצמנו כחברות.

אני עצמי למדתי שם הרבה. היו בינינו הבדלים, גם משום שהיינו בני שכבות סוציאליות שונות. אנו, בהשו"הצ, באנו לרוב מתוך הבורגנות והזעיר־בורגנות. הצעירים שמצאנו בדומברוביצה היו משיכבה סוציאלית שונה מאיתנו, רובם בני מעמד פרוליטרי, אך היה זה נוער מצויין; אנשים פשוטים, אך פחות „מסו־בכים" מאיתנו. בסתר לבי חשתי שאנו, חברי השוה"צ, יש לנו גם מה ללמוד כאן: עממיות, פשטות, פחות אידיאולוגיה — אבל יחס עמוק לציונות ולא"י, ללא התחכמות. זה השפיע עלי. השליחים מהארץ גם הם השפיעו עלינו.

שרה חנני(גולוב): השומר־הצעיר בפולין הקיף בעיקר נועד לומד ואינטלי־גנטי. „החלוץ" הצטיין בעממיות ובשורשיות והיתה בו גם שיכבה של אינטלי־גנציה. בהשומר־הצעיר היינו כולנו בערך על רמה אחת — נוער לומד שהלך להגשמה. באנו מבתים טובים, מתנאי חיים נוחים, עברנו לעבודה קשה, והחזקנו מעמד בכוח האידיאה הכללית והאמביציה האישית. כאשר באנו לדומברוביצה קיבלנו הלם מהתנאים שמצאנו במקום. בציבור חשנו הסתייגות מאיתנו. היו אף שראו בהליכותינו כעין התנשאות של אנשי השומר־הצעיר. במרוצת הימים נפלו המחיצות בינינו. שימשנו דוגמא אישית לכל הציבור על־ידי־כך שיצאנו לעבודה כשאנו חובשות מטפחת על הראש. ביום ראשון, יום המנוחה שלנו, היינו מכבסות ומנקות את בגדיהם של כל חברי הקיבוץ. היתה תורנות, אך אנו היינו הראשונות.

החברים נוכחו לדעת, שכל מה שאנו עושות לא בא מתוך רצון להתבלטות, כי אם באופן טבעי, פשוט — לא יכולנו אחרת. ביחס אלינו נשמר מעין „דיסטאנץ" אך תוך כדי העבודה רכשנו לנו ידידים. המחיצות בינינו נפלו גם משום שהכירו אותנו יותר מקרוב וגם משום שהיתה התפתחות כללית לטובה.

בבואנו ארצה הלכנו לקיבוצנו בבנימינה והמשכנו כחברי השומר־הצעיר מאז ועד היום, אך בזכרוני שמורים לטובה עד היום הרשמים המיוחדים מהימים ההם.

חיה גרביה: בסיכום נוכל לציין, כי על אף כל הלבטים והקשיים אשר ידענו נשארו לכולנו זכרונות טובים מימי היותנו בדומברוביצה. למדנו שם הרבה — מה שלא היינו מצליחות ללמוד בשום מקום, ונשארו לנו חוויות חיוביות; זכור נזכור את השליחים ואת כל החברים והחברות מאז ברחשי לב עמוקים ובהוקרה.

גן־שמואל, אפריל 1976

קבוצה חקלאית ברובנה

למדתי ב„ישיבה" ברובנה ובתוך ה„ישיבה" היינו חבר צעירים שהתעורר בהם הרצון לעשות למען הציונות והעליה לא"י, ומצאנו את דרכנו ל„החלוץ־הצעיר".

רובנה היתה עיר ואם בווהלין, עיר שרובה יהודים. אחד מראשי־העיר היה יהודי, ציוני, ואליו פנינו שיעזור לנו להקים קיבוץ הכשרה. הוא אמר לנו שיש ל„אורט" אדמה הראויה לעיבוד באיזור רובנה והוא מוכן למסור אותה לקבוצת הכשרה שלנו. גם אגרונום־מדריך העמיד לרשותנו וכן מסר לנו דירה לגור בה. הסכמנו להצעה זו מיד — וכך הוקמה בראשית שנת 1930 קבוצת הכשרה חקלאית ברובנה.

ראינו את עצמנו כאחת מפלוגות קלוסובה, הפלוגה היחידה שעסקה בחקלאות. לעת ייסודה מנתה הפלוגה 12 איש, 8 בחורים ו־4 בחורות. חברי הפלוגה באו ממקומות שונים בווהלין. מבין חברי הקבוצה זכורים לי חיה רייכשטול ומשה זפרן ז"ל וייבדלו לחיים — בן־ציון מלמד (חיפה) ודוד שטרקמן (יגור).

חברי הקבוצה שלנו ברובנה גילו יכולת ומסירות בעבודתם. היינו מדשנים את הקרקע בזבלים כימיים והאדמה נתנה יבול ברכה. את התוצרת החקלאית שלנו היינו מוכרים בשוק ברובנה ורב היה הביקוש לתוצרת שלנו, כי זו היתה ה„סחורה" היפה ביותר.

לא רחוק מאיתנו נמצא כפר פולני שאנשיו הציקו לנו ואף סחבו מפרי אדמתנו. עינם היתה צרה בנו, נערים ונערות יהודיים, העובדים בחקלאות ומצליחים בעבודתם. לעזרתנו באו מבין היהודים הגברתנים אשר בעיר. בקרב יהודי רובנה היו אז כמה מרכזים לכוחות פיסיים: כבאי־אש, שחקני כדורגל, עגלונים וסבלים. אחד מאלה, „סיביריאק" לשעבר, יהודי רחב־גרם, השמיע דברי אזהרה לפולנים העויינים לנו ומיד פסקו מעשיהם נגדנו. אז למדתי להכיר ערכו של כוח מהו...

הקבוצה החקלאית שלנו ברובנה התקיימה שנה אחת — ובסוף שנת 1930 התחסלה. היו בינינו שהצטיינו בעבודתם במיוחד והוצע להם מטעם חברת „אורט"

לנסוע על חשבונה לחוץ־לארץ ולהשתלם בחקלאות, אך חברינו העדיפו להמשיך בהכשרה ולעלות מהר לארץ.

כל הימים היו עינינו נשואות לקלוסובה. עם חיסול הפלוגה ברובנה התפזרו חבריה על פני קיבוצי הכשרה שונים — והרוב עבר לקלוסובה.

אריה סוסל

חיפה, מאי 1956

טופיק

בחודשי הקייץ של שנת 1931 נפל דבר בחייה של קלוסובה. השליטה במחצבות עברה מידי יהודים לידי בנק פולני — והממונים מטעם הבנק הפולני החלו לדחוק רגלי הקיבוץ מהמחצבה.

כתוצאה מחוסר העבודה הורע מצבו החומרי של הקיבוץ. באסיפה שנערכה בקשר למצב החדש שנתהווה במקום הוחלט לא להחזיר חברים הביתה בשום אופן ולהקים פלוגות בסביבה, כדי שהעובדים שם יוכלו לתמוך באלה שנשארו בקלו־סובה עצמה.

באותם ימים הגיעה ידיעה כי זקוקים ל־20 איש לעבודה במנסרה אשר בכפר טופיק. נשלחתי לשם לבדוק ולראות את המקום.

כל הלילה נסעתי ברכבת הקטנה בתוך יער והגעתי לטופיק לפנות בוקר. הצגתי את עצמי במשרד ונתנו לי צריף־מגורים לחלוצים. מיד הודעתי לקלוסובה שאפשר לבוא. כשהגיעו יתר החברים נערכה אסיפה, קבענו כללים ועשינו סידורים מתאימים.

היינו במקום קבוצה קטנה של חברים והקשרים בינינו היו הדוקים וטובים במיוחד. בכלל, לחיינו בטופיק היה אופי מוזר. במקום נמצאו כמה משפחות נוצריות ומשפחה יהודית אחת. אבי המשפחה היה יהודי זקן שהיה מכונה ר׳ יענקל טופיקר. בני משפחתו עבדו חלקם במנסרה וחלקם בחקלאות. אנחנו, חברי הקיבוץ, גרנו בשכנות לביתם של ר׳ יענקל ומשפחתו.

מדי יום, אחרי העבודה, היינו ניגשים אל ר׳ יענקל והוא היה מספר לנו על תולדות המקום, מראשיתו ועד היום.

הישיבה אצל ר׳ יענקל, שהיתה מהנה מאוד, היתה למעשה הבילוי היחיד שלנו בטופיק. אסור היה לצאת ליער, בגלל הקרבה לגבול. מפעם לפעם אף היה מגיע אלינו איש ממשמר הגבול הפולני — לערוך מיפקד ולבדוק אם כל אנשינו נמצאים במקום...

בטופיק עבדנו חודשיים, עד שנגמרה ההזמנה שקיבלה המנסרה — וחזרנו לקלוסובה. בבואנו לקלוסובה ראיתי שארון הלחם ריק לחלוטין... מסרנו מיד את כל הכסף שחסכנו במשך הזמן למזכירות בקלוסובה, לקנות לחם ומצרכי מזון אחרים לחברים במקום — — —

שמואל מנדלבוים

ת"א, 1976

קרושין

בית הורי ברפלובקה אשר בווהלין היה כעין אי ארצישראלי בעיירה. כל הבנים והבנות בביתנו למדו וידעו עברית ושאפו לעלות לא״י. מבין תשעת הילדים שהיו בביתנו זכו שמונה לעלות לארץ ורק אחינו הצעיר לא הספיק לעלות וניספה עם הורינו בשואה.

הייתי חבו׳ה בהשומר־הצעיר ופעילה ב„קן״, אך בשלב מסוים, בשנת 1930, חשתי שעלי לעשות מיד צעד ממשי לשם עלייתי ארצה. החלטתי לצאת מפולין בכל המהירות — ויהי מה. בחרתי לצאת לקיבוץ הכשרה כללי, מתוך דחף פנימי. עזר לי בכך אריה אברך ז״ל, שנזדמן באקראי לעירנו.

לאבי היה בית מלון ומפעם לפעם היה אבי יוצא לתחנת הרכבת, לפגוש אורחים הבאים להתאכסן בעיירה. ידוע היה, שסימן ההיכר בלבושם של צעירי „החלוץ״ הוא מעיל עור, וכל בעל מעיל עור הוזמן על־ידי אבי לבוא אל ביתנו. כך פגש שם אבי גם את אריה אברך והביאו אלינו. אברך היה אז מזכיר המועצה הגלילית בווהלין וסיפרתי לו על החלטתי. כעבור זמן־מה קיבלתי ממנו „אישור״ לצאת להכשרה בקליבן, פלוגת קלוסובה.

בקליבן נמצאו אנשים מעטים והעבודה היתה במנסרה. במקום היה גם בית הבראה לחולים ולנופשים מקלוסובה ואף שם עבדו כמה מהחברות של הפלוגה. המנהלת של בית ההבראה היתה מרים בר ז״ל. שם נפגשתי בפעם הראשונה עם חברתי ינטיל טורקניץ, היא יהודית שרון, כעת — חברה בגבת.

עשיתי בקליבן שבועות אחדים. סודרתי לעבודה במנסרה, במיון „פרקטים״, אך כעבור זמן־מה פחתה העבודה ונאלצנו להעביר את אנשי הפלוגה למקומות אחרים.

נשלחתי לדומברוביצה ושהיתי בה חודשים מספר. התנאים היו קשים, ידענו ימים של רעב. העבודה לא הספיקה לכולנו — ונתקבלה החלטה לאשר את החברים לעלייה ולשלחם לבתיהם, שיחכו שם עד שיתקבלו סרטיפיקטים, אם כי הדבר היה לאחר גזירת פאספילד ולא היתה כלל עלייה לארץ. אני התנגדתי להחלטה זו. אמנם לא הייתי בקלוסובה, אך הזדהיתי בכל לבי עם עיקרון ההכשרה הקבועה, המקובל בקלוסובה, כדרך לכל חלוץ עד עלייתו לארץ. בו בזמן נמצאה עבודה למספר חברים בקרושין, מקום נידח ביער, מרחק של 25 ק״מ מדומברוביצה. נשלחנו לשם 20 איש, 16 בחורים ו־4 חברות. גרנו בצריף קטן. המיטות היו מסודרות כאיצטבאות זו על זו והמיטה שלי היתה על אחת האיצטבאות העליונות.

עבודתנו היתה במנסרה ואני התמחיתי במיון „פרקטים״. עבדנו בקבלנות ויום העבודה נמשך הרבה שעות, אך המשכורת שקיבלנו היתה טובה למדי, בתנאים ההם. אחרי יום עבודה ארוך, בשובי לצריף שלנו, הייתי עולה למיטתי, אשר למעלה, ושקעתי בקריאת ספרים. אז עשיתי לראשונה הכרה עם ספרות אידיש וכן נמשכתי לספרי עיון בבעיות הציונות הסוציאליסטית. עבודה וקריאה מילאו את כל חיי. באופן כללי היתה לי הרגשת בדידות בחברה שבתוכה חייתי...

בשנת 1932 באה עליית ה„מכביה״. ביום בהיר אחד בא אלינו חיים־ליב פיש, פנה אלי וקרא לי לצאת איתו אל מחוץ לצריף — והודיע לי בחשאי שאושרתי

לעלייה לארץ באופן בלתי־ליגאלי ועלי לצאת איתו מיד לדרך. החברים בקרושין לא ידעו כלל „מה הולך פה". רק אחר־כך נודע, כי האישורים לעלייה זו הועברו בכל המקומות באורח סודי, לפי קביעת המזכירות המרכזית בקלוסובה, בסמכותו של מרכז „החלוץ", מטעמים מובנים.

מיד הזרתי לצריף ונטלתי את המזוודה שלי עם חלק מחפצי האישיים והלכתי עם פיש לתחנת הרכבת באנטונובקה, שהיתה במרחק של 27 ק"מ מקרושין. את המזוודה שלי תלינו על מקל ושמנו על כתפינו, וכה צעדנו שנינו ברגל דרך יער עד שהגענו עם חושך לתחנת הרכבת באנטונובקה, ומשם הגעתי לרפלובקה לבית הורי, להפתעתם הגמורה.

הדבר היה בחודש ינואר 1932 ומכיוון שעליית „המכביה" נקבעה לימי הפסח — יצאתי עוד בינתיים לוורבה ואף שם המשכתי בעבודות במנסרה. שם פגשתי חברות רבות מקלוסובה, בתוכן גולדה מינץ, ז'ניה מנדל ועוד. בחודש מרץ 1932 נשלחתי סופית הביתה להכין את הניירות שלי ולעשות את כל שאר הסידורים הדרושים לקראת העלייה לארץ, ובסוף החודש הגעתי עם עליית ה„מכביה" לארץ.

סונקה גרובר

יגור, אוקטובר 1975

יאנוב

יאנוב שע"י פינסק, בליבה של פולסיה, עיירה קטנה היתה, מנתה בסך־הכל כ־6000 נפשות — שמחציתם יהודים. פרנסת יהודי העיירה היתה על המסחר ועל המלאכה, כברוב עיירות פולין. כמפעלים יוצאי דופן בעיירה היו המנסרה (משוריה), מעין „אחוזה" חקלאית ובית־בד לשמן ובשלושתם עבדו חברי הקיבוץ.

הפלוגה — שמה הרשמי היה „קיבוץ חוצבי אבנים בקלוסובה, פלוגה ביאנוב ע"י פינסק" — נוסדה בשלהי שנת 1929. במאי 1930 — מועד בואי אליה — מנתה 31 חברים ובהם 4—5 חברות. כעבור זמן קצר נוספו עוד כמה חברים וחברות ומנתה 35 חברים ובהם כ־10 חברות.

העבודה העיקרית של הפלוגה היתה במנסרה, במרחק של 2—3 ק"מ מבית המגורים של הפלוגה. עבודתם של הבחורים במנסרה היתה בהגשת קורות עץ ובהכנסתם אל מכונת הנסירה („גאטור"), ובסידור ערימות של לוחות־עץ. גם בחורות עבדו במנסרה ועבודתן היתה באיסוף השבבים, הנסורת ושיירי העץ שבתוך המנסרה ומסביבה. בדרך כלל עבדו בשתי משמרות, כל משמרת — 8 שעות. משמרת הלילה היתה נגמרת ב־12 בלילה. לעבודה וממנה הלכו, כמובן, ברגל. שכר העבודה של בחור למשמרת היה 3 זהובים. לבחורה — פחות. יום א' בשבוע היה יום המנוחה.

כמה בחורים ובחורות עבדו ב„אחוזה", בגן ירקות שבעליו היו יהודים. כמו־כן עבדו כמה בחורים בבית מלאכה — שמשום מה נקרא בפי החברים בית הבד — לעשיית שמן. כל עבודות הבית נעשו בידי החברות.

הפלוגה שכנה בבית ישן בקצה העיירה. חדר גדול שימש חדר מיטות לבחורים ובשעת הצורך — גם מקום להתכנסות ציבורית, כגון אסיפות, שיחות, ישיבות וכו׳. חדר קטן יותר שימש חדר מיטות לחברות. המטבח שימש גם חדר אוכל. מקלחת, כמובן, לא היתה, והיו מתרחצים בחצר במים קרים שהיו מובאים בדליים מן הבאר שבעיירה.

מלבד בית המגורים הכללי — היה ברשות הפלוגה חדר מגורים נוסף, שנקרא „מושב" במרחק מה מן הבית הכללי, והוא שימש בעיקר ללינת לילה לבחורים. המיטות בחדרי הלינה היו מיטות־עץ רחבות, שבכל אחת מהן ישנו בשניים ולעיתים גם בשלושה.

התזונה בדרך כלל היתה דלה. ההכנסה מן העבודה הספיקה בקושי לכיסוי ההוצאות ההכרחיות לתזונה, שכר־דירה וכו׳. הוצא מעט מאוד להלבשה ולהנעלה, שהרי את אלה הביאו איתם החברים מן הבית. נעלי עבודה היו לפעמים עוברות מרגל לרגל, מן המשמרת האחת אל האחרת. וכשחבר שנאשר לעליה, או מסיבה אחרת, היה צריך לנסוע לעיירתו, לבית־הוריו, היה שם עינו בנעליו של חבר שזה אך מקרוב בא — ו„מזמין" אצלו את הנעליים...

בעיית השיתוף ובעיות השוויון תפסו מקום רב בעיסוקי החברים, בדיונים כלליים ובשיחות פרטיות. כבכל הקיבוצים בעת ההיא היו הבגדים, שהחבר הביא איתו, בבחינת רכוש משותף, שהוכנסו למחסן הכללי וממנו קיבל כל אחד את מלבושיו, אם משלו ולפעמים לאו דווקא משלו. זכורה לי אסיפה סוערת ביחס לבחור אחד שנתגלו אצלו 2 זוגות גרביים שלא מסרם למחסן הכללי — והאסיפה גינתה את מעשהו זה בכל לשון של גינוי.

בנושא השוויון, שהיה אחד מן הנושאים ה„מדוברים" ביותר, התקשרו אף ענייני הכסף הפרטי, בולים למכתבים, הנאות מן החוץ וכדומה.

ומעשה בבחור שבא לביתו של אחד מקרוביו למסור לו ד"ש משפחתי, הוזמן לשתות תה ונעתר. הבחור חזר לקיבוץ וסיפר לתומו את הדבר. תמהו החברים והיו אף שקבלו: מעשה אשר לא יעשה!...

העניינים התנהלו — להלכה ע"י הנהלה, או מזכירות נבחרת באסיפה הכל־לית, אולם למעשה — קבע בכול איש אחד שהיה הכול: גם מזכיר, גם גזבר, גם מנהל עבודה, גם מנהל אספקה (אקונום) וכו׳. איש זה כל עיסוקו וכל זמנו היו בעסקי הכלל. יומם ולילה היה טרוד בעניינים. אמנם רשמית היה לצידו גם מזכיר, ולפעמים גם גזבר, אולם אלה למעשה לא קבעו דבר. המזכיר שימש רק כרושם פרוטוקולים בישיבות ובאסיפות.

השאלות שנידונו באסיפות — נוסף על ענייני השוויון — היו בעיקר בענייני עבודה ובעניינים אישיים. ענייני העבודה התמקדו בעיקר במה שכונה „יחס לעבודה". כל התרשלות, כל מקרה של אי־יציאה לעבודה ללא סיבה סבירה — שימש נושא לדיונים. העניינים האישיים היו מסביב למקרי מחלה ובקשת חופש. שאלת החולים היתה מן הקשות ביותר בכל קיבוצי ההכשרה, וגם ביאנוב. החברים ביאנוב לא העזו לפסוק בזה על דעת עצמם, כי אם היו מזעיקים חבר מהמזכירות בקלוסובה, או את השליח שהיה פעיל באיזור (היה זה אז הרשל פינסקי ז"ל

מגבת, שמקום מגוריו היה בפינסק ובה שכנה המועצה הגלילית של „החלוץ" בפולסיה).

שאלת האישורים לעליה בתקופה ההיא, תקופת „הספר הלבן" של פאספילד, היתה, כמו בכל פלוגות ההכשרה, השאלה הקשה ביותר. המועמדים לעליה היו רבים והסרטיפיקטים מועטים. בחורף 1931 זכתה יאנוב, על־פי החלטת המזכירות בקלוסובה, רק ב־2 סרטיפיקטים, שלמעשה ע"י „פיקציות" יכלו לעלות בהם 4, כלומר — 2 בחורים ו־2 בחורות. ורבתה ההתמרמרות בפלוגה, שהיתה בטוחה שמגיע לה יותר. בהתערבותו של הרשל פינסקי הושגה פשרה: אם לא יעלו משום מה מבין הנאשרים בגוש קלוסובה — יבואו במקומם 2 הראשונים, לפי התור, מבין אנשי יאנוב, ושקטו הרוחות.

העבודה התרבותית — היתה חלשה למדי. היו 2 חוגים ללימוד עברית, אחד למתחילים והאחר למשתלמים, אך אף הם לא התקיימו בקביעות וברציפות. כל עתוני התנועה בעברית וביידיש, וכן גם „דבר", הגיעו לפלוגה, אך את העתונות העברית — רק מעטים קראו. לפעמים התקיימה שיחה כללית על המצב בארץ ובציונות והיא היתה בעיקר בקשר עם הגזירות על העלייה, חוסר סרטיפיקטים וכו'. העבודה במשמרות הקשתה על עבודה תרבותית סדירה. חצי מן הבחורים, ולעיתים גם בחורות, עבדו במשמרת שניה, כלומר בערב, והיה למעשה רק ערב אחד, ביום א', שהיה פנוי לכל החברים, והוא היה על פי רוב מוקדש לאסיפה כללית.

בסופו של קייץ 1931 התחסלה הפלוגה עקב צימצום העבודה במנסרה.

בראשית 1933 התחדשה הפלוגה ביאנוב והפעם ע"י אנשי „שחריה", ותולדותיה מאז משתלבות בתולדות קיבוצי גוש „שחריה".

א. פיאלקוב

אפק, יוני 1976

לסניף החלוץ
ולהסתדרות החלוצית.

1930 7/IX
מס' 28

אנו מודיעים כי הח' הפונה לכם
בזה - אורה פלוגן. הוא חבר קבוצתנו
ונוסע לארצה להשתלם בסמינריון החלוצי.

היות, והמצב הכספי בקבוצתנו
קשה מאוד לא יכלנו לספק לח' את
הוצאות הדרך לארצה, אנחנו מבקשים
בזה לכל סניף וסניף בו יפנה הח'
לתמוך בו בכסף להמשכת הדרך
ולהמציא בשבילו את האמצעים הדרושים
בכדי לאפשרו להגיע למקום-חפצו

בשם החלוץ
בשם ההנהלה
...החלוצי אבנים
פלוגה. בינוב

פגישת קיבוצי „החלוץ" בדומברוביצה

השתתפו: קלוסובה ופלוגותיה,
„שחריה" ופלוגותיה
וקיבוצי השומר־הצעיר.

ב־7—9 ביולי 1930 נתכנסה בדומברוביצה פגישת הקיבוצים אשר לפולסיה־ווהלין בהשתתפות באי־כוח שבע מאות חברים, ההיים בקיבוצי־הכשרה. הגידול הזה של התנועה הקיבוצית בשנה האחרונה היה בו משום הפתעה וביטוי לכוח חלוצי ההולך וכובש. במשך השנה הזאת נתבססו הקיבוצים הקיימים ונתרחבו, נאחזו בעמדות־עבודה חדשות, גילו מאמצים רבים בשמירה על המקום בכל התנאים והעמידו את עצמם, מתוך אינסטינקט חלוצי, לשירות התנועה כולה. שאלות רבות ומורכבות עלו ונצטברו מתוך קרקע גידולו המיוחדת של הקיבוץ ותבעו את פתרונן.

מן הדו״חות שנמסרו על־ידי באי־כוח שש־עשרה נקודות־העבודה, נתגוללה תמונת החיים של הקיבוץ. משקים עצמיים כמעט שאינם והעבודה היא ברובה שכירה: במנסרות, מחצבות וכו׳. תנאי־העבודה קשים. העבודה נמסרת בחלקה בקבלנות, אך שכרה הירוד אינו מאפשר רמת־חיים הוגנת. יום־העבודה הוא להלכה בן 8 שעות, אך למעשה עובדים שעות נוספות, גם מתוך רצון לכבוש עמדות חדשות בעבודה. תנאי התשלום — בפיתקאות ובשטרות, מה שמכביד על סידור ההספקה. בשכר־העבודה הזה אין לספק את כל אותם הצרכים שמחוץ לכלכלה, שכר־דירה, הלבשה והנעלה והוצאות הריפוי הגדולות. במקומות שונים אין בטחון ביום־העבודה. כל קלקול במכונה — גורר אחריו בטלה ממושכת לרבים מן החברים. תנאי־הקיום מרבים גם את מספר החולים בקיבוץ.

חריפות ומורכבות הן בכל מקום שאלות האירגון הפנימי. מישטר החיים בנוי על יסוד השיתוף המוחלט, גם מתוך הכרח־חיים, שאין לקיים בלעדיו את הקיבוץ בתנאיו הקשים, וכן כפרי הכרה רעיונית, אך דל ומועט הוא הניסיון האירגוני והחברתי.

נמסר גם על המצב התרבותי בקיבוצים. תנאי־העבודה הקשים, העבודה וה־שינה במשמרות ביום ובלילה וכן הפיזור בדירות — כל אלה עושים לאל הרבה מן המאמצים המושקעים בפעולה זו. כן לא נתגלו עד עתה כוחות מספיקים המוכשרים לשאת בעולה.

לאחר ההרצאות בשאלות העיקריות: הקיבוץ והתנועה, יסודות השיתוף, שאלת ההכשרה והעלייה, העבודה התרבותית — החלו הוויכוחים בשאלות הנידונות, שהשתרגו כולן יחד, וכל הוויכוח היה מרוכז בהגדרת הקיבוץ בגולה ומסקנותיה הממשיות בחיי יום־יום. דמותו המיוחדת של הקיבוץ, כקבוע וכבלתי־קבוע בהרכבו, התפקידים החלוציים שהעמיס על עצמו בקליטה מתמדת של חברים חדשים וב־הקלטתם בעבודה, הרחבת המסגרת הקיבוצית בהעדר התנאים ההכרחיים להרחבה, כיבוש נקודות־עבודה חדשות בסביבה באינציאטיבה עצמית, וכן תנאי הקיום הקשים, שהקיבוץ נתון בהם גם בלאו־הכי — כל אלה נותנים את אותותיהם

המובהקים בחיי יום־יום. הקיבוץ מתאבק במציאות זו וקובע מתוכה את סדרי חייו ואת מהותו, מתוכה הוא עונה לכל השאלות המתעוררות. כאן באו לידי ביטוי שתי דעות נגדיות, אשר נושאיהן היו גופים קיבוציים שונים. השאלה העיקרית היתה: מהו, בעצם, הקיבוץ בגולה, ההינהו קיבוץ־הכשרה בלבד וה־הכשרה היא שקובעת את תוכנו העיקרי, או שהוא דרך־חיים קבועה, המתחילה כבר בגולה ונמשכת בא״י? מכאן גם השאלה: מהי הזיקה של החבר אל הקיבוץ וכן הזיקה של הקיבוץ אל התנועה.

קיבוץ קלוסובה, הקיים כבר שנים רבות, ואשר החזיק מעמד גם בשנות המשבר הגדול, ללא פרספקטיבות של עלייה ולנוכח התפוררות התנועה בפולין, הופיע גם בפגישה זו נאמן למסורת שלו: הקיבוץ אינו מקום־הכשרה סתם, שחבר עובד בו זמן מסויים בכדי לאפשר את עלייתו ארצה, אלא זוהי דרך של חיי־קבע, שהחבר מתחיל בהם כבר פה, בגולה, והמשכם הטבעי הוא בארץ. הקיבוץ הוא האחראי לגורל חבריו ופותר מתוכו את כל שאלות החיים. הקיבוץ קובע את דרכו מתוך תנופה חלוצית, מתרחב וכובש עמדות חדשות. בשעה זו של סגירת השערים, מקומו של החבר בקיבוץ, ואין לשחרר חברים שיסעו לביתם ויתנוונו בינתיים בעיירה מתוך ציפייה לעלייה. חברים חולים נשארים בקיבוץ ומבריאים במקום, בהתאם לאפשרויות שישנן.

לעומת קיבוצי קלוסובה עמדו חברים בני גופים אחרים והבליטו את מציאות החיים הקשה מנשוא, שהקיבוץ נתון בתוכה והכובלת את הרצון הקולקטיבי המסתער. הכרזות חגיגיות, שאין להן מצע של מציאות ושל יכולת ממשית — ערכן כאפס. הקיבוץ בתנאיו הנוכחיים אין בכוחו לפתור את כל שאלות חבריו. התרחבות בלתי־מחושבת מתנקמת בבריאות החברים ומקימה מחנה גדול של חולים וחלשים. חברים שחלו או נחלשו רשאים לשוב לבתי הוריהם אם יש להם שם אפשרות להבראה. כעת, כשהעלייה סגורה, צריך לתת חופשה לחברים הנמצאים בהכשרה זמן רב ועייפו, וע״י כך לאפשר קליטה של חברים חדשים מן התנועה. בדרך זו תוכן רזרבה יותר־גדולה ויותר־בריאה מבחינה גופנית לעלייה הבאה.

טבנקין סיכם את הוויכוח וציין את הקושי הגדול בהכרעה בשאלות אלו. שתי דעות נתגלו כאן ושתיהן נשענות על מציאות־חיים קשה. לתנועתנו כתנועה חלוצית מתרחבת יש תמיד שתי דרגות של התפתחות. שלב ההתפתחות, שאליו העפילו חלוצי התנועה — עדיין לא הגיעו אליו כל החוגים המצטרפים. אך יש עיקרים מכריעים ומחייבים והם שמחנכים את התנועה. התנועה נושאת בעצם באחריות גדולה מאוד, בעקרה אלפים מן הנוער היהודי מתוך מציאות גלותית, אשר אם כי היא מתמוטטת עודה מקיימת ומפרנסת, ותנועתנו מובילה אותם בדרך חיים חדשה וקשה. והנה עם החרדה שנתגלתה כאן לגורל האדם שנקלע אלינו יש לחרוד גם לתוכן המהפכני של התנועה ושל הקיבוץ. אין התנועה להוטה אחרי הייסורים והקורבנות, אך הכרחית ההכרה, שמן הקושי אין להימנע ושצריך להתמיד בכל התנאים.

אין כל ספק, שצריך לשמור על החומר האנושי שלנו, שצריך לשמור על היחיד; אבל אין החבר יכול לחיות בהכרה תמידית, שחייו כאן, בקיבוץ, הם לא יותר מפרוזדור, וכי הקיבוץ כאן משמש רק אמצעי למטרה. אין להבדיל בין

אמצעי ומטרה; לאמיתו של דבר מהווים שניהם פרוצס אחד. **צריך** להקנות לחבר את הכרת הערך של כל שעה ושעה מחייו כאן. לקיבוץ יש ערך **עצמי** מכל הבחינות.

בוויכוחים עמדו החברים גם על שאלות אחרות, על ערך הקיבוץ בתנועה, על אירגון החיים, על הצורך ביצירת קשרים בין כל קיבוצי התנועה, וכן גם על העבודה התרבותית. במסקנות שנתקבלו נעשה נסיון לגבש את כל הכיבושים הרעיוניים של התנועה הקיבוצית. מסקנות אלו, הקובעות את קו הפעולה של הקיבוצים, ישמשו ודאי תחנה חשובה בדרכה של התנועה הקיבוצית ובעיקר בשעה זו, כשהתנועה יצאה למרחב ומוסיפה להתבסס ולחתור לכיבושים חדשים.

מ. ב"י

„העתיד", 1930

מתעודות הימים ההם (ג')

להלן — קטעים מן הדיון בפגישת הקיבוצים בדומברוביצה (7—9.7.30). הדברים הועתקו מתוך צרור דפים שנשארו לפליטה באחד התיקים האישיים של שליח הארץ ל„החלוץ" בפולין בזמן ההוא.

דפים אלה — הם רק חלק מפרטי־כול שנרשם בו במקום. דו"ח מלא בדפוס של דברי החברים בפגישה — לא פורסם בשעתו. הרישום נעשה בידי חברים שונים וניתן להניח שאיננו מלא ואיננו ממצה כל שנאמר.

לצערנו, לא נשתמרו ולא נמצאו דבריהם של שאר החברים שהשתתפו בשיחה — והם: מ. ברסלבסקי, ה. פינסקי, נ. גורפינקל, ד. לוי, א. גוברמן ושמואליק הפטר. ואעפ"כ אנו רואים צורך להציל מן הנשייה את המעט ששרד והגיע לידינו.

המערכת

7.7.1930

אשר גולדרינג (שחריה): עלינו להעביר עכשיו אישורים לעלייה. במצב של חוסר־עבודה השורר כעת אצלנו, באיבצביץ', זהו המוצא להתגבר על התנאים הספציפיים שבהם אנו נתונים. בשאלת החולים — יש לדאוג שהקיבוץ ירפא את חוליו, אך אין להסתפק בהחלטה שאנו מרפאים חולים ולא לאפשר לחבר חולה לחפש לו אמצעי אחר להבראתו.

יעקב ליפשיץ (קלוסובה): הדרישה לאישור חברים לעלייה בזמן הזה באה מתוך חולשה ועייפות. הביסוס האידיאולוגי, כביכול, אינו מוצדק בהחלט.

צביה סראָבנגורה (שחריה): אנו מדברים על קיבוץ קבוע, אך אין להתעלם מן האפשרויות המוגבלות של הקיבוץ. אי־אפשר שאנו נפתור את שאלת החולים. יש להעביר כעת אישורים לעלייה ואין בכך עייפות והשתמטות. במקומם של היוצאים יבואו חברים חדשים מהסניפים.

משה גלצקי (פלנטי, השומר־הצעיר): אנו רואים את הקיבוץ כאן כממלא תפקידים חינוכיים וזוהי נקודת המוצא לפתרון הפרובלימות הפנימיות של הקיבוץ.

אשר לחולים — הדרך הנכונה היא עד כמה שאפשר לפתור שאלה זו בתוך המסגרת הקיבוצית ואם אין זה באפשרותו של הקיבוץ — הפתרון מוכרח להימצא מחוץ לקיבוץ. אצלנו אין שאלה זו אקטואלית ביותר, כי זמן ההכשרה מוגבל.

צרפתי (שחריה): אין לנו להיתפס לדוגמאטיות. חלק גדול מהחברים בקיבוץ הגיע לקיצוניות בעניין הקולקטיביזם. יש אידיאליזציה של שינה בארבעה במיטה אחת. אין לעשות פולחן מהקולקטיב ואין לבטל את העצמיות. הניגוד לקולקטיביות איננו אינדי־בידואליזם כי אם איגואיזם. בקיבוץ צריך לאפשר לחבר להביא לידי ביטוי את כל כוחותיו ואין להזניח את הפרט. התנועה החלוצית צריכה לחתור למקסימום של שפע וריבוי גוונים.

שאלת האישורים לעלייה — היא שאלת התנועה כולה. אם זה לא יזיק לתנועה — אנו בעד אישורים לעלייה.

שאלת החולים איננה כלל שאלה פרינציפיונית. אם הקיבוץ יכול להבריא את החולה — שיעשה זאת. אם לאו — מובן שלא נסכן את חיי החבר.

פיש (קלוסובה): מתריסים כנגד קלוסובה שהעבודה שם קשה ולא צריך לעבוד בה. תמוה בעיני לשמוע דברים כאלה מפי חבר שלנו. האם רק „גוי" יכול לעבוד בעבודה קשה ויהודי — לא? אין אנו רוצים שיהיו בארץ „גויים" לעבודות הקשות כי אם לעשות בעצמנו בכל העבודות, גם הקשות ביותר.

אפשר לדבר נגד הפרזה, אך גם ביקורת זו צריכה להיות מתוך גישה חיובית ליסודות. בקלוסובה יש מעוף, יש חתירה לדבר־מה גדול. עצם ההיאחזות במקום זה, שתנאי העבודה והחיים בו הם קשים, עצם המפעל — הוא דבר גדול. לא רק בזכות העבר ראויה קלוסובה לעמוד במרכז, אלא גם בזכות קיומה כיום. אין אנו רוצים שתנאי החיים בקיבוץ ההכשרה יהיו קשים דווקא, אולם אסור לנו להירתע מפני תנאים קשים. אחת ברור: לא נרצה שמפעל ההכשרה ישוב להיות כפי שהיה בשנות 1924—5 — ויש לברך על העמקת יסודות ההכשרה.

אין אנו יכולים להסכים להצעה על אישור חברים כעת לעלייה ושליחתם בחזרה לבתיהם. על־ידי־כך נביא לפירוק הקיבוץ — המשען היחידי של התנועה החלוצית בשעה זו. אין מקום לבהלה גם נוכח הגזירות החדשות על העלייה לארץ. אנו לא נשלים ונפרוץ את השערים הנעולים. עלינו לחפש דרך לארץ — מחוץ לסרטיפיקט.

הויכרמן (קב׳ רובנה): כל השאלות צריכות למצוא את פתרונן בתוך הקיבוץ. בשאלת החולים צריכה להיות עזרה הדדית בין הקיבוצים. עלינו להיות מוכנים לחדור לכל עבודה. אין עבודה שתהיה קשה בשבילנו.

פיאלקוב (יאנוב): השאלה היא, האם באמת פותר הקיבוץ את כל שאלות החיים של החבר. העובדה שהחברים נעזרים על־ידי הוריהם להוצאות העלייה מוכיחה אף היא שיש גבול לאפשרויות של הקיבוץ בגולה. מתוך כך עלינו לראות ולבחון מה באמת יש ביכולתנו לעשות ומה לא.

8.7.1930

פיש (קלוסובה): בדברנו על פעולה תרבותית בקיבוץ אין להתייחס למושג הזה לפי ההגדרה המקובלת. לא השיחה, לא ההרצאה ולא העתון והספר לבדם קובעים אצלנו את תכנה של העבודה התרבותית. בתוכנו מתבטאת התרבות בעצם המעבר לעבודה, בעבודה, ביחסים בין החברים. בחור מישראל שלמד ושנה בביתו, ומה גם יוצאי בתי־ספר תיכוניים, לגביהם יש בוודאי באלימנטים האלה של מעבר לעבודה ושל העבודה בקיבוץ — מן הסיפוק הרב לחייהם הרוחניים ואף לצרכיהם התרבותיים. אולם כעת, ההרכב של קיבוצינו מחייב אם לא תפיסה אחרת של המושג „תרבות בקיבוץ" — הרי הדגשה של הצד השני בעבודה התרבותית, הצד הלימודי וההסברתי.

אצלנו כעת טיפוס אנושי חדש, משכבות העם הרחבות, המחוסר לפעמים לא רק

הכרה חלוצית ברורה, אלא גם ידיעות אלימנטריות על הציונות וא״י. פעם היתה כניסתו של בחור — ומה גם בחורה — ל„החלוץ״ קשורה במהפכה יסודית. הם באו מתוך שאיפה ונכונות לשינוי ערכין. כעת חדלנו להיות הסתדרות של יחידים, „בני־עלייה״. אנו מברכים על ההרחבה, אך לא נרצה שהגידול הכמותי יבוא על השבון האיכות.

ראשית כול, צריך לעשות את כל המאמצים להנחלת הלשון העברית לכל החברים. לשם כך יש לנצל אף את האפשרויות המצומצמות שישנן בקיבוץ. זה מחייב לימוד השפה לאלה שאינם יודעים — ולהשליט את השפה העברית כשפת הדיבור בחיי יום־יום בחוגי היודעים. אם החבר הלומד בחוג לא ימצא גם מחוצה לו סביבה עברית — התוצאות שאנו מקווים להן לא תבואנה.

הצורך השני — להחדיר את המציאות הארצישראלית לקיבוץ ההכשרה. חיי הארץ ושאלותיה צריכים להיות גם שאלות יום־יום של הקיבוץ כאן. החבר בקיבוץ ההכשרה בגולה צריך לנשום ולחיות באווירתה של ארץ־ישראל. „דבר״, עתוננו, צריך להגיע לכל הקיבוצים.

ואחרון: הכרח חיוני הוא — השתקעותו של חבר מא״י בקיבוץ. נוכחותו תשפיע בהרבה בשטחים ההם — ולא רק בהם.

פיאלקוב (יאנוב): הכיוון של הפעולה ההסברתית צריך להיות שהחבר יידע את יסודות הקולקטיב בארץ.

צרפתי (שחריה): אין להגביל את פעולתנו התרבותית בפתרון שאלות קיבוציות גרידא. תכנית הפעולה צריכה להיות בכל עומקה. אין תרבויות מתנגדות. השאלה היא, איך לאפשר לאנשינו ליהנות מהתרבות.

גלצקי (פלנטי): תפיסתנו אנו את פעולת התרבות בקיבוץ איננה אבסטרקטית. הגישה שלנו נובעת מעצם החיים. באים לקיבוץ אנשים בעלי רכוש תרבותי שונה ועלינו למזג את הכול יחד לשם יצירת הווי חברתי משותף. העבודה התרבותית אצלנו מתבטאת בקריאה משותפת, בשיחה וכו׳. התנאים האובייקטיביים בקיבוץ מכבידים, כי רוב החברים עובדים בשתי משמרות, ועל כן אנו מנהלים בעיקר שיחות בחוגים מצומצמים.

שרה גולוב (דומברוביצה): התפקיד העיקרי של הקיבוץ כאן הוא להכשיר חלוצים לא״י. הקיבוץ כאן צריך לחנך את אנשיו לקיבוץ בארץ. אם יש תופעה של „משק פרטי״ בתוך הקיבוץ כאן — צריך להילחם נגדה. עלינו להקדיש תשומת ליבנו בעיקר לתרבות־החיים, לעשות לשיפור ההווי ולהעלאת רמת חיי החברה יום־יום.

9.7.1930

ארק׳ה ויינר (פינסק, מרכז „החלוץ״): התפיסות השונות נובעות מתוך השאלה — מה תפקידו של הקיבוץ בתנועתנו בגולה. אנו יודעים להעריך את הקיבוץ, אנו יודעים שהוא מבצר התנועה החלוצית. הקיבוץ מראה לכול שיש דבר־מה ממשי וחיוני בתנועתנו. אולם הקיבוץ כאן סוף־סוף אינו אלא אמצעי למטרה, בשביל ארץ־ישראל, ולא מטרה בפני עצמו. הקיבוץ עומד לשירות התנועה, להעברת המוני חברים לעבודה פרודוקטיבית. אנו מתייחסים בחיוב לחתירה ליצור כאן הווי קיבוצי מעולה יותר, אך תמיד יש לזכור שהכול צריך להיות מכוון למטרה האחת והיחידה שלנו, שהיא — ארץ־ישראל סוציאליסטית.

תנועתנו צריכה להיות המונית ואנו רוצים בהרחבה, אך גם זו תוכל להיות עד גבול ידוע. אין זה בא מתוך רצון בנוחיות כי אם מן הצורך לשמור על בריאותו של האיש העובד. עלינו להכין אנשים בריאים לעבודה בארץ, אחרת לא תהיה לנו רזרבה להגשמה ולכיבוש עמדות עבודה בארץ. עלינו לזכור שהחומר האנושי שלנו מורכב ברובו מחברים צעירים ואפשר שהעבודה הקשה איננה בשבילם. ההגזמה בענין זה אין לה כל הצדקה. מפריזים גם בשאלת החולים. אין אני אומר שכל חולה צריך להישלח

הביתה, אך אם הגיע חבר חולה למצב מסוכן ואין באפשרותו של הקיבוץ לרפאו — יש להפנותו לביתו, אם לאו — מגיעים לאבסורדים.

בשאלת האישורים לעלייה: כעת, בעת נעילת שערים, כשאין עלייה — אין אישורים לעלייה. אנו בחזית והמצב עדיין לא ברור ואין עוזבים את המערכה בשעת הסכנה. אם יש חוסר עבודה במקום אחד — אין לפזר את החברים לבתיהם כי אם להעבירם לקיבוץ שני, או לארגן קיבוץ במקום אחר. צריך ואפשר למצוא מקומות עבודה חדשים.

ועל הפעולה התרבותית בקיבוץ. אמנם ההווי הקיבוצי כשלעצמו זה תרבות, אולם תרבות חיים ראוייה לשמה תיתכן רק באם יהיו חיי עבודה נורמליים. הסידורים המעשיים והטכניים הם תנאי מוקדם להווי קיבוצי־תרבותי ראוי לשמו.

לויטה (א״י): למועצה זו — ערך מיוחד בבירור שאלות הקיבוץ כי משתתפים בו אנשים שהקיבוץ הוא בשבילם ערך חיים, אלה שכבר התנסו בחיי קיבוץ בארץ ואלה שמתחילים בחיי קיבוץ כבר כאן, בגולה. הגישה שלנו היא שהקיבוץ הוא הביטוי לתוכן היסודי של הציונות הסוציאליסטית. הקיבוץ בארץ, על אף כל ליקוייו, יש בו שינוי ערכי חיים, הקיבוץ בגולה יש בו משהו המביא לידי ביטוי את נשמת החלוציות. אם ההנחה הזאת היא נחלת כל המשתתפים בפגישה — או אז עלינו לדון על השאלות המשותפות לכולנו בלב פתוח, מתוך רצון ונכונות להבנה הדדית.

נקודת המוצא לתנועתנו היא המטרה הסופית. היא שנתנה בידינו את המנוף להס־תערות על המציאות וליצור מה שיש לנו כאן ובארץ. אנו חותרים אל המטרה, אך טרם הגענו אליה ועודנו בדרך. מפעם לפעם עולים אנו על שלב חדש וישנן תחנות בדרך. בכל זמן עלינו לבחון באיזו תחנה אנו נמצאים — ולפי זה לכוון את פעולתנו. אנו רואים בקיבוץ כאן חלק מהתנועה הקיבוצית כולה, ולכן גם כאן הקיבוץ איננו רק פרוזדור כי אם קיבוץ קבוע במצב של התחלה. מתוך הכרה זו, שאנו כאן רק בראשית הדרך, עלינו אף לגשת לבירור השאלות הקונקרטיות. עלינו להחדיר כאן הבנה יותר גדולה למפעלנו הקיבוצי בארץ במגע עם כל פרט ופרט. גם אם אנו קובעים שהקיבוץ הוא דרך להמונים, נחוצה גישה מיוחדת לכל אחד, לכל חבר, לפי הכלל: כל המקיים נפש אחת בקיבוץ — כאילו קיים עולם מלא.

שאלת החולים היא אחת השאלות הכאובות. לא נכונה עמדתם של אלה הרואים לפניהם את המוצא הקל, על ידי זה שהקיבוץ יפטור את עצמו מלשאת בעול פתרון השאלה הזאת. קודם כל צריכה להיות דאגה לסידור חיינו הפנימיים בכדי למנוע החרפתה של שאלת החולים. אמנם ישנם תנאים בלתי־תלויים בנו, אך הרבה גם תלוי בנו עצמנו. יש להתחשב באפשרויות ואם אין לקיבוץ היכולת לפתור שאלה זו במלואה — יש לחפש מוצא שני. לפעמים צריך לחפש פתרון באופן אינדיבידואלי, ובמקרים יוצאים מן הכלל להרשות לחולה לנסוע הביתה להתרפא. אני מכיר את הקשיים שבדבר, אך אין ברירה אחרת.

בשאלת הרחבה וצימצום: בפרינציפ כולנו בעד הרחבה, אבל הרחבה איננה אומרת רק תוספת אנשים, אלא ניצול כל התנאים והאפשרויות. אם מתרחבים על חשבון מינימום הצרכים של חברים הנמצאים במקום — אין זו הרחבה.

בזמן של חוסר עבודה אין לשלוח אנשים הביתה, כי אם צריך לחשוף ולמצוא מקומות עבודה חדשים. אין להשלים עם חוסר עבודה בחורף ואין לשבת בחיבוק ידיים.

ועל הכול, יש לזכור שחיי קיבוץ פירושם — דרגת חיים יותר עליונה. מכאן החובה להשגיח על הנקיון ולעשות לשיפור התנאים בכל שטחי החיים. כל מפעל סידורי קטן שאנו מתמסרים לו הוא צעד קדימה לקראת מפעל גדול, לתרבות יותר גבוהה בדרך היצירה המשותפת.

טבנקין (א״י): בוויכוח הזה מתגלות שתי דעות ושתיהן נשענות על מציאות קשה. כל הדברים האלה נוגעים מאוד בחברים, אך גם בתוכן החיים, בעיקרים. יש דבר המלווה את תנועתנו תמיד ואין מפלט ממנו: היות שאנו תנועה חלוצית המתרחבת תמיד, גם

בארץ וגם בגולה — לכן ישנן שתי דרגות של התפתחות ונוצר ניגוד בין השתיים. התנועה הגיעה לאיזו דרגה ולחוגים חדשים — דרגה זו עוד צריכה כיבוש, ויש סכנה להחזיר את התנועה אחורה. יש אף סכנה של כיתתיות, אם התנועה לא תשים לב לחוגים המצטרפים אליה. על־ידי כך תנתק את עצמה מן העם. גם זו בעייה קשה והיא מקשה בייחוד על התנועה הקיבוצית המאוחדת, הבונה על כיבוש מתמיד של ההמונים והרואה את התנועה הקיבוצית כדרך לעם.

בכל זאת יש עיקרים — והם המכריעים. לא כל חבר חדש יכול להשיג את הדרגה שהתנועה הגיעה אליה, אך בכל זאת מה שהיה פעם נחלת יחידים הוא עכשיו נחלת מאות רבות. אנו רואים כל השנים גידול מתמיד והדרגות שאליהן הגיעו הראשונים צריכות להיות קו לכל התנועה, בגידולה ובהתרחבותה.

בדברי החברים יש חרדה לגורל האנשים הנמצאים אצלנו, אך יש גם חרדה לתוכן הריבולוציוני של תנועתנו. אין זה משחרר אותנו מן הדאגה להקטין את הקושי. מטרתנו אינה הסבל והקורבן, אך להכרה זו מתלווה גם הידיעה הברורה, שאין הדרך קלה ביותר ולעתים אין להימנע מן הקושי. בליבו של כל אחד מתחוללת מהפכה כשצריך להתרגל לקניין ציבורי במקום קניין פרטי וכרוך בזה סבל נפשי רב, ויש בזה גם קורבן. התוכן המהפכני מתבטא בחיי כל אחד ויש מלחמה פנימית בנפשו של כל אחד. וזה כוחה של תנועה מאורגנת שהיא מגבשת את הרצון ואת ההכרה של כל פרט ופרט. תפקידו של הקיבוץ לגבש את הרצון הריבולוציוני. עלינו להראות לחבר את הדרך וליטול על עצמנו את האחריות לגורלו. כמובן שעלינו הדאגה להמעטת הסכנות. הסוציאליזם המהפכני אינו מחפש את הסכנה, אולם הוא גם יודע שאין להימנע ממנה.

מה מושרש יותר בנפשו של כל אדם מאיתנו — האם המרד נגד הקיים או היסודות הקיימים? אם אנשים מסכנים את חייהם ובוחרים בעבודה קשה — ודאי שזה לא פשוט, ואם שולחים את חברינו לעבודה במקום שפועלים „גויים" בורחים ממנו — ודאי שזה רע, אך ממה עלינו לפחד: האם לא מזה שאנשים משתמטים מעבודה קשה? הן אנו מכירים את תנועת הפועלים היהודית, את הבריחה מעמדות עבודה, אחת אחרי השניה! הפחד מפני העבודה הקשה הלא הוא כל כך מושרש בתוכנו — ואין צורך לטפח אותו. ואיך צריך לנהוג הקיבוץ, שיש לו ערך מחנך? — אי אפשר ליצור פה, בגולה החלוצית, תיאוריה שיש עבודות שאינן בשביל יהודים.

נכון שאת כיבוש העבודה צריך להתאים ליכולת הגופנית של החבר וצריך לשמור על החומר האנושי, על היחיד, ועלינו לדון על כך איך לא להביא לריבוי חולים. לא הייתי רוצה שעניין החולים ייפול עלינו למעמסה, אך לא תהיה אחריות קיבוצית באם נשתמט מפתרון שאלה זו. כמובן שפיקוח נפש דוחה כל המצוות. מראש יש לדאוג שיאשרו להכשרה חברים המסוגלים לעמוד בעבודה פיסית ושיוכלו לחיות בקיבוץ חיי פועל וחיי תרבות עבריים.

בוויכוח נשמעה דעה שהקיבוץ שלנו כאן הוא קבוע בצורת קביעות המקום, אך האנשים אינם קבועים. מאידך, יש חברים המתנגדים לדעה זו וטוענים: הננו פועלים קבועים, הננו אנשי קיבוץ קבועים. בעיני — טענתם של חברים אלה היא הקובעת. עם בואו לקיבוץ ההכשרה יחדל החבר לחיות חיי בטלה ורצונו הוא לחיות חיי שותפות ושוויון. הערך העליון של תנועתנו הוא — ארץ־ישראל, ואליה אנו מתכוננים, אולם עלינו להבין שאין החבר בקיבוץ כאן יכול לחיות תמיד מתוך הכרה שהוא משמש רק אמצעי למטרה. אין להבדיל בין אמצעים למטרה, כי לאמיתו של דבר האמצעים והמטרה מהווים פרוצס אחד. החיים בקיבוץ הם ערך לעצמם בכל מקום. צריך שיהיה חשוב לאדם כל רגע בחייו וירגיש שפתוחה לפניו הדרך לחיות חיים מלאים.

בענין אישורים לעלייה: בזמן שיש עלייה אסור לנו לעכב עולים. בזמן ששערי הארץ סגורים — אין לאשר אנשים לעלייה, כי האדם מחוץ לקיבוץ עלול להתנוון במשך הזמן.

חבל שלא היה כאן דיון משותף בבעיות הקיבוצים של השומר־הצעיר. אין אני

סבור שתנועת השומר־הצעיר צריכה להסתפק בהישגים העצמיים שלה ורע מאוד יהיה לתנועתנו — על כל חלקיה — אם לא יהיה בה תוכן מקרב ומאחד.

ולסוף, אני קובל על שהוזנחה ההכשרה החקלאית בקיבוצינו. זה בהחלט לא מוצדק. סוף־סוף, ההכשרה החקלאית היא החשובה ביותר בשבילנו. יש ערך מחנך וגם ערך אנושי בטיפוח האחריות למשק עצמי. נחוץ משק עצמי, ואפילו קטן, על־יד כל קיבוץ הכשרה.

מסקנות הפגישה

פגישת קיבוצי „החלוץ" בווהלין־פולסיה, בשם 700 חברים שניתקו את קשריהם עם ביתם ועברם והתרכזו בקיבוצים לשם הכשרה לעלייה ולעבודה בארץ, מצרפת את מחאתה למחאת המחנה החלוצי נגד הגזירה על עליית פועלים לארץ, המתנקשת בזכות האלמנטרית של המוני העם היהודי לבניין מולדת־עבודה והפוגעת באופן בלתי־אמצעי באלפי חלוצים מאורגנים בקיבוצים, הנכונים לעלייה מיידית.

בשעה זו מוטלת על התנועה החלוצית החובה להדק את השורות, להעמיק ולחשל את הרצון החלוצי ולהרחיב את שטח ההכשרה הקיבוצית — הביטוי הממשי לחלוציות המגשימה — למען הכשיר חיל־מילואים נאמן, מוכן תמיד לעלייה ולהצטרפות למלחמתו של הפועל העברי בארץ ולמפעלו הקיבוצי. כתמיד בשעות המבחן, יידע גם הפעם הקיבוץ לעמוד על משמר ענייני התנועה ולהיות מיבצר ומעוז לחלוציות העברית, העק־שנית והמעפילה.

הפגישה מביעה את בטחונה, כי החברים בקיבוצים יידעו בשעה זו לגלות את אחריותם החלוצית ונאמנותם הקיבוצית, יתלכדו יותר מסביב למפעל הקיבוץ, יבצרו את עמדותיו ויעמיקו את תכנו וייאחזו במקום עדי נפרוץ שערי הארץ.

בשמחה וברצון מציינת הפגישה את התפקיד החשוב, אשר מילאו הקיבוצים החלו־ציים בתקופה האחרונה בעלייה, בהצטרפות חבריהם לתנועה הקיבוצית בארץ, בהיקלטם בה, בשמשם לה משען וסעד נאמן בביצור עמדותיה הקיימות, ביצירת עמדות חדשות ובהמשכת המפעל הקיבוצי של הפועל העברי בארץ.

בהעריכה את הקיבוץ כביטוי השאיפה לשינוי יסודי של ערכי חיים והתחדשות חברתית לקראת חיי עבודה, שיתוף ושוויון בארץ, וכנושא העיקרי של התפקידים החלו־ציים של מעמד הפועלים בארץ בהגשמת הציונות־הסוציאליסטית, ובהעריכה את מקומו המיוחד של הקיבוץ בתנועה החלוצית בתור יסוד חינוכי ובתור הצורה היחידה באירגון ההכשרה ובסידור העלייה — מדגישה הפגישה את החשיבות החיונית:

א) בהגברת המגמה הקיבוצית בחינוכו של „החלוץ";

ב) בחינוך וכיוון קיבוצי „החלוץ" לקראת המשכם בתנועה הקיבוצית בארץ.

ליל־אישורים

...הגעתי לקלוסובה. תנאי האקלים, כנראה, קשים כאן מאלה אשר בווארשה. חורף. קור. קלוסובה כולה כאילו טובעת בשלג. כאשר עם בואי הלכתי לבתי הקיבוץ לביקור חולים (ביום בואי שכבו יותר מ־50% של החברים ב„גריפה" המונית) היתה „סכנת נפשות" להגיע לבתים. דרכנו עד הברכיים בשלג. נוסף לזה רוח וחושך. בדרך ליווני כל הזמן השורות של בלוק: „ערב שחור, שלג לבן, על רגליו לא יִכון אדם..."

זאת לי הפעם הרביעית לביקורי בקלוסובה. ודווקא יוצא לי לבקר בכל פעם בתקופת שנה אחרת. לפי זה שונה גם המצב והווי החיים בקיבוץ. בביקורי

הקודם בקייץ, זקפתי הרבה שינויים לטובה בתנאי הקייץ הנוחים. והנה עכשיו... בחדר האוכל — הקירות נוזלים מזיעה. צבע הקירות המסויידים נהפך כחול. מסיבת החורף ירדו החברים מעליית הבית והועברו לבתים. בחדר האוכל ובחדר הקריאה לא נגעו. הבניינים הציבוריים משמשים רק לתפקידי ציבור. הצטופפו קצת בחדרים, שוב שלוש חברות במיטה. באי־אלה חדרים הוקמה „קומה שניה". לזה נוסף המצב הקשה בקיבוץ: חוסר עבודה כמעט מוחלט. בימי ביקורי עבדו לא יותר מ־10 אנשים מ־160 הנמצאים במקום. יש מחדש גרעון קרוב ל־4000 זה׳. לפני חודשים אחדים כיסה הקיבוץ עצמו, בלי כל עזרה מן החוץ, את גירעונו הקודם. צימצמו את הכלכלה. פסקו כמעט מקורות האשראי. כל יום מאיימת סכנה להפסיק לקבל קמח. כזאת היא המצוקה. אולם יחד עם כל זה — הקירות הדולפים, הקור בחורף, חולי ה„גריפה" והמצוקה הכלכלית — הרגשתי מיד עם בואי, בשיחות ראשונות עם חברים, איזו יציבות בחברה והשתרשות במקום. בתוך הקירות הזולפים האלה הרגשתי חמימות מיוחדת. מאלף הדבר, כי דווקא בקיבוץ זה, הכי גדול וההמוני מאלה שישנם לנו פה — מורגשת באטמוספירה הכללית חמימות מלכדת יותר מאשר בכל קיבוץ אחר, ולוא גם כזה אשר יש לו פרטנזיות לאינטימיות, אורגניות וכו׳. האווירה הזאת שנוצרה פה אינה מקרית. היא פרי גישה ידועה לקיבוץ כאן, כאל ראשית של דרך חיים, שאין זה רק מעבר; ההת־אחזות פה עד העלייה — זהו שיצר את האטמוספירה הזאת.

כמובן שיש גם הרגשת הקושי והמצוקה. בכל זאת לא שומעים הרבה תרעו־מות. החברים מבינים למצב, כמעט שנושאים אותו בהכרה. ישנם גם הישגים ידועים בסידורים על אף כל התנאים הקשים. הסידורים שהתחלתי בהם לפני חצי שנה במטבח וכו׳ מצאו המשך וממשיכים קנאים ומסורים. המטבח בקלוסובה כיום מסודר למופת. נוספו קצת רהיטים, כל מיני „מחוטים" לשמירת הכלים וכו׳. על כל העבודה במטבח מנצח בחור המסור לדבר ועושה את מלאכתו מתוך ידיעה ומסירות רבה. נוצרה גם סוף־סוף קבוצה קבועה של עובדות במטבח, ודווקא מהדור הצעיר בקלוסובה (כאלה שבאו לפני 7 חודשים); 4 חברות קבועות, אחת נחמדת מהשנייה (כמובן, לא רק במובן האסתטי — גם זה עומד על הגובה — אבל בעיקר במסירות, בסדר ובאחריות). החברים יודעים להעריך את טיב העבודה במטבח. מי שמכיר את „פרובלימות" המטבח בקיבוץ, בפרט בזמנים של מצוקה וחצי רעב, יודע מהי החשיבות החברתית הרבה בזה שאין טענות מצד החברים לגבי המטבח. זה מעיד גם על אחריות רבה. יש אימון מוחלט למטבח. נוסף לזה, המחסנאי החדש מראה יכולת וגם אליו יש אימון. החברים מכירים גם בשעה שאין סיפוק מספיק לצרכיהם, שלא בו האשם, כי אם בתנאים האובייקטיביים. בארבעת החודשים האחרונים, מהפסקת העלייה, הכישלונות הפוליטיים, הדיכאון הכללי — לא עזב אף חבר את הקיבוץ. לעומת זה נוספו חברים חדשים מקבוצת רובנה — 3 במספר. הם היותר צעירים בזמן היותם בקלוסובה וגם בגיל; זהו הנוער של קלוסובה.

מוציאים גם יומן (דוגמת עין־חרוד שלנו). בהשפעת מחלקת השחמט ב„דבר" התקיים כאן טורניר שחמטי „גרנדיוזי". הד לו עוד מצאתי בבואי.

היה מאורע: נתקבל מכתב ממרשק — הראשון לאחר שנה ורבע. הגיעה

אליו השמועה שמתפזרת קלוסובה. כתב מכתב־13 דפים. עברית. הקריאו אותו ותירגמו. עיקר מכתבו — על הקיבוץ־המאוחד, עם הדגשת האחדות לדרך המשו־תפת שלו בארץ. עשה רושם. „מתכוננים" לענות לו.

בנוסעי הפעם לקלוסובה דאגתי לראות את קלוסובה בלי עליזה [פלדמן], הנמצאת עכשיו בפלוגת פלצ'י, החברה היודעת תמיד לדאוג, מבלי סידור עליון, לכל דבר שדורש דאגה: סידורים, נקיון, קבלת אורח. והנה, לא אלמן הקיבוץ — באו אחרות, חברות שקטות היודעות לשאת בעול ובדאגה לדברים קטנים, — זה הטיפוס „הבלתי נראה" המהווה את היסוד לקיום של כל קיבוץ. גם בסדר בבתים, למרות הצפיפות, יש סימני דאגה וטיפול.

רציתי עוד בערב הראשון להתחיל באסיפה, אולם רוב החברים שכבו ב„גריפה" ואיימו עלי לבוא לאסיפה באותו ערב, אם היא תתקיים. למחרת הבטיחו להבריא. נכנעתי. סידרנו ישיבת ההנהלה. בירנו את המצב והסיכויים לעבודה: ב־4.1.1931 תתחיל העבודה במנסרה, שתעסיק 50 איש. ישנם עוד איזה סיכויים למקום עבודה חדש ע"י רוקיטנה. לא ברור מה יהיה במחצבה. כאן לא מחפשים מוצא בשליחת חברים הביתה, כי אם בחיפוש עבודה. עיקר הפרובלימה כיום: כיצד להסתדר בזמן המעבר עד שתתחיל העבודה. הייתי במצב של חבר המרכז, ששומע על המצב ואין בידו להושיע. במצב זה, הכספי, של המרכז, עד כדי חוסר הוצאות הדרך לסידור ביקורי בקלוסובה, לא היה שום דבר ממשי בפי. דיברנו על קומבינציות שונות.

השאלה השנייה: סידור מהיר של יציאת העולים לשם הכנות לעלייה. יש גם שאלה חריפה של בעליים ובגדים. בקיבוץ עצמו היו כבר מסתדרים איך שהוא, אבל לצאת מן הקיבוץ אין פשוט במה.

למחרת היתה האסיפה. רבת עם. תכונה רבה ותסיסה. פתחתי באסיפה. עמדתי על המצב בארץ ובתנועה ולמה זה מחייב אותנו בבחירת העולים. סיפרתי על חלוקת הסרטיפיקטים ע"י המרכז. צריך היה לבחור ב־70 איש מתוך 260 מועמדים. דיבר לוי: „הימים של אישור יכולים להיות ימים של עלייה או של ירידה לקיבוץ. צריך ליצור אטמוספירה שתביא לעלייה פנימית..." החברים לא דיברו. קיבלנו את זה כשתיקת הודאה. ניגשו לבחירת מועצת העלייה (הוועדה המאשרת יחד עם ב"כ המרכז את העולים מהקיבוץ). ציינו את הצורך שהמועצה תהיה בעלת סמכות רחבה ושיהיה אליה האימון המוחלט של כל ציבור החברים. למועצה נבחרו: לוי, יעקב ליפשיץ, פיש, חנה מילר, שולמית שידלוביץ, בלומנקרנץ, רבין.

במועצה ישבנו שלושה לילות ושלושה ימים רצופים. העבודה היתה לא קלה, מלווה בקשיים ממשיים וגם פסיכולוגיים. לדוגמא: א) צריך היה לבחור 65 חברים מתוך מספר של 260, אשר כולם נמצאים זמן ממושך בהכשרה. ב) למושג „האישורים" יש כבר כאן מסורת ידועה. זה היה מציין עד עכשיו שהחבר ראוי לעלייה ולאו דווקא אישור לעלייה ממשית. הפעם אחרת: מספר הסרטיפיקטים נקבע למפרע והאישור פירושו הוא לא הערכה סתמית, כי אם בחירת העולים למעשה. ג) אישור הצורה של שני סוגים: לעלייה ולרזרבה (מהרזרבה יעלו רק במקרה שלא יוכל לעלות מי שהוא מהנאשרים לעלייה).

נתקלתי במסורת ידועה בהעברת האישורים, אשר קשה היה להתגבר עליה.

הצעתי, למשל, לעבור על כל רשימת החברים קודם למען קבל את התמונה הכללית ואח"כ בפעם השנייה לאשר את האישור האחרון. החברים התנגדו לעבור פעמיים על רשימת אותם החברים. שאלה שנייה היתה שאלת הרזרבה. הצעתי לאשר לחוד את הרזרבה ואת העולים. לא הסכימו. דרשו לאשר יחד את כולם ואחר־כך להבדיל את הרזרבה למעשה. רוב הנאשרים אושרו בהסכמה כללית.

סך־הכל היו 47 סרטיפיקטים. הורדנו בשביל פלוגת קליבן סרטיפיקט אחד לשני חברים, לפלוגת יאנוב — סרטיפיקט לחברה ושניים לשני זוגות. היה רעיון לאחד את האישור בקלוסובה ובדומברוביצה, אולם היה בזה קושי. פלוגת פלצ׳ צורפה לדומברוביצה, רק את חברי קלוסובה משם אישרנו על חשבונה של קלוסובה. נשארו 33 סרטיפיקטים לחברים, 10 לחברות. אחרי צירוף הזוגות יצא בס"ה — 36 חברים ו־33 חברות. לרזרבה 16 חברים ו־8 חברות. באישור החברים לא התחשבנו עם שום גורמים יורידיים וכדומה. במה התחשבנו באישורים? — היה כאן צירוף של גורמים: זמן היות החבר בהכשרה, יחסו לעבודה ולחברה, ידיעת השפה, העמידה בקיבוץ, מידת ההסתדרותיות, „הפועליות" והקיבוציות וכו׳. כל אלה צורפו יחד. היסוד המכריע והכולל היה כאן — הערכת ההתאמה של החבר לדרישות הארץ והקיבוץ כיום. על כן גם היו מקרים, כי חברים הנמצאים הרבה זמן בהכשרה לא נאשרו, ולהיפך, חברים בודדים הנמצאים 7 חודשים בקיבוץ נאשרו לעלייה מתוך הערכת ערכם האישי לקיבוץ. למעשה, הרוב המוחלט של הנאשרים נמצא יותר משנה בהכשרה, וחלק ניכר יותר משנה וחצי. לא הסתפקנו במועצה רק בהצבעה, כי אם בירינו שאלת כל חבר, בירור רחב, ועל־פי רוב היינו מגיעים להסכמה כללית של כל החברים. לאחר שאישרנו את כל החברים קבענו מתוך אלה את הרזרבה וציינו את הזיווגים. בזה צריך היה לבוא לאסיפה.

יש להכיר את האטמוספירה המתוחה הנוצרת בקיבוצים תמיד לפני האישו־רים. לא בהרגשה קלה הלכו אנשי המועצה לאסיפה. בעברנו ליד בתי הדירה המפוזרים של הקיבוץ ראינו כי כל הבתים ריקים. חדר הקיבוץ היה מלא וגדוש. מחנק. הקירות מזיעים. נדהמתי לשקט הרב השורר בחדר, שקט בלתי רגיל בציבור כל כך גדול. איזה דיכאון של ציפייה לדבר מכריע. היתה הרגשה רצינית מיוחדת בגישה אל השולחן.

התחילה האסיפה. פתחתי את האסיפה בבירור אופני האישור במועצה ובתביעה מהחברים ליחס אחראי לעניין ולבירור חברי של כל הטעון בירור מוקדם. קבענו למפרע, כי הבירורים הכלליים יהיו לפני הקראת הרשימה. היו בירורים סביב אופן ההצבעה במועצה והיו עוד שאלות, למשל — מה עם החברים אשר העבירו סידורים יורידיים וכו׳. כל הזמן היתה מתיחות של אי־סבלנות, של הרצון לשמוע את שמות החברים הנאשרים. דיברנו גם מקודם על אופן אישור הרשימה ע"י האסיפה. הוסבר לחברים, כי אמנם מהצד הפורמלי הזכות לאסיפה לערער על החלטות המועצה, לאשר ולא לאשר חברים, להוסיף חדשים וכו׳, אבל האחריות המוסרית גם בעד העלייה וגם כלפי הקיבוץ כאן מחייבת את החברים לקבל את מסקנות עבודת המועצה. הרגשנו שיש אחריות בציבור.

מתוך שקט מוחלט של הקשבה הקראנו את הרשימה. מי ידע כמה לבבות הלמו בחרדה למשפט הנחרץ על מיטב מאוויי ההגשמה של כל אחד. היו הערות.

אחד החברים קבל — בבכי נאמן — על אי־אישורו לאחר היותו זמן ממושך בקיבוץ ובעמדו לפני סכנת הליכה לצבא. שני, שרק זה בא מביתו לשם סידור עלייתו, טען כי ניירותיו כבר מוכנים, והנה... צויינה גם ע״י חברים אחריות העבודה של המועצה ונשמעה תביעה לחברים שלא נאשרו הפעם, מתוך מיעוט הסרטיפיקטים, להישאר נאמנים לקיבוץ עדי יגיע תורם. אחרי כן עברו להצבעה על הצעות הוועדה. הצביעו בעד ונגד והנמנעים ביחס לכל חבר מוצע. לא דיברו. היה שקט גמור ויחס רציני ואחראי מאוד בזמן ההצבעה. היתה שמירה עצמית מלפגום ומלפגוע באחריות הרגע. לא פעם הרגשתי בהרמת ידיים מיוחדת זאת, כאילו ידיים אלה לא רק מצביעות, כי אם מרימות את ערך הקיבוץ והרגשת האחריות ההדדית. כל החברים שהוצעו נאשרו ברוב דעות מוחלט. כל הצעות הוועדה אושרו. היה זה גם סימן של נאמנות וכנות למסקנות המועצה וגם ביטוי לעלייה פנימית בקיבוץ. בדרך כלל הכריעו לא פניות אישיות ולא האינטרס הפרטי, כי אם אינטרס קיבוצי אחד. ההצבעה סויימה בשלוש וחצי בלילה. בסיכום ההצבעה דיבר לוי, דברים נאמנים על רמת האסיפה: „האישורים הפעם מציינים התקדמות חברתית רבה כלפי כל המקרים הקודמים״. אותי הרעיד הרגע עד שעלה לי בקושי לסיים את דברי. דיברתי על העולים והנשארים, על קלוסובה ועל זכותה ביחס לקיבוץ ול„החלוץ״, על האהבה הרבה שמקום זה צריך לנטוע בלב חבריו העולים והנשארים ובלב כל אלה הנפגשים איתו, מקום זה, אשר על אף כל הקשיים והתלאות בחיים, נוצרת בו הרגשת אהבה כזאת למקום. ב־4 בלילה, בשירת ההימנון הקלוסובאי, סויימה האסיפה.

נשארתי לעוד יום. היה לי צורך להיפגש ולשוחח עם חברים, מה שלא יכולתי לעשות בימי הישיבות. למחרת היתה מורגשת בקיבוץ בדרך כלל שביעות רצון מהאישורים. „אַ גוטע און ריכטיקע באַשטעטיקונג״, „נאך ניט געווען אזא״.*

דיברתי עם הרבה חברים העומדים לעלות. רציתי לדעת במה יוצאים מקלוסובה, מה קיבלו. ההרגשה הכללית אצל כל אחד שקיבל כאן דבר מה חשוב ויסודי. גם בין הנשארים בדרך כלל הרגשה, שכדאי גם להישאר, יש בשביל מה. יש לי הרגשה, שאישרנו עלייה די חשובה (אני מכיר כאן כמעט את כל החברים). מחוץ להישארותם המכוונת של לוי ופיש לא התחשבנו באישורים עם דבר הבטחת גרעין במקום, כי אם רק בסגולות העולים. למרות זה נשאר גם במקום גרעין טוב, אשר ידע לקיים את הקיבוץ ולהצעידו קדימה.

בערב היתה שוב ישיבה עד 5 בבוקר על סידורים טכניים שונים.

ביום השני לבואי זכרו החברים על יום מותו של ברוכוב ולפי דרישתם הרציתי הרצאה להערכת אישיותו.

מקלוסובה יצאתי לדומברוביצה. אף כי עייפתי מאוד מלילות ללא שינה ועבודה מתוחה היתה בכל זאת הרגשה של סיפוק נפשי רב — — —

(מתוך דברים בסמינר „החלוץ״ בווארשה,
סוף דצמבר, 1930)

ל. לויטה

* אישור טוב ונכון שכמוהו עוד לא היה.

מוֹלַדְתִּי

וַאֲנִי תְּפִלָּה מוֹלַדְתִּי, מוֹלַדְתִּי!
רְצִי נָא, מִנְחָתִי הַדַּלָּה —
אֶת עַצְמִי לָךְ אָבִיא,
לְרַטֵּב וּלְזַבֵּל בְּזֵעָתִי וּבְדָמִי
רִגְבֵי אַדְמָתֵךְ, שְׂרוּבֵי-חַמְסִינִים.

לִשְׁעָרַיִךְ הַנְּעוּלִים אֶפֹּלָה כְּהַלֵּוִי
לוּ, תְּנִינִי לָשׂוּם בָּעוֹל צַוָּארִי —
לָלֶכֶת בַּתֶּלֶם עִם שַׁחַר טָלוּל,
וְלָשׁוּב עִם עֶרֶב בְּעִקְּבוֹת הַצֹּאן.

כְּיַעֲקֹב בְּעָבְרוֹ אֶת הַיַּרְדֵּן
אָבוֹא אֵלַיִךְ וְאֶתְחַנָּן:
נָא אַסְפִינִי, וְאַל תְּקִיאִינִי
אֵם־אֲדָמָה!

א. אברך

ביום הגיעו ארצה, ט"ו תמוז התרצ"א

בעליית ה„מכביה"

א. חלוצים-„תיירים"

בימים הסוערים של מלחמת העולם הראשונה טולטלו יהודי סמורגון, עירי, לרוסיה. יחד עם אלפי פליטים אחרים עברנו ממקום למקום עד הגיענו לאיזור הדונבס, שם נגולה במקצת מעלינו חרפת הרעב, אם כי, המצוקה היתה רבה. התחלנו להתאזרח במקום. אנחנו, הילדים, נקלטנו בבתי־הספר ובחברת הילדים והסתגלנו מהר למציאות החדשה. והנה באחד הימים הודיעו השלטונות הסובייטיים, שכל הפליטים בעלי אזרחות זרה יוכלו לחזור לבתיהם. תוך זמן קצר חזרנו הביתה, לפולניה.

העיירה חרבה עקב פעולות המלחמה. הקרבות שהתחוללו כאן הפכוה לאדמה חרוכה. לא קל היה להתחיל הכל מחדש. בעיקר לנו, הילדים, היה קשה ביותר, אך לא היתה ברירה. האנשים התאוששו, קמו הסתדרויות נוער ומפלגות על כל גווניהן.

החלטתי לצאת להכשרה, אלא שדבר זה היה מלווה בקשיים. תנועת „החלוץ" וההכשרה עוד לא היו מבוססות במידה מספקת. המועמדים להכשרה היו מרובים מן האפשרות לקלטם. ראשוני החלוצים מהעיירה יצאו לגרוכוב, ע"י וארשה. בחרתי בקלוסובה שהפכה אז ל„שם־דבר" בגלל סיסמתה: בואו, בואו הכול... בינתיים פרצו מאורעות תרפ"ט על כל זוועותיהם ואי־אפשר היה לשבת ולחכות לאישור ממרכז „החלוץ". ארזתי את החפצים והגעתי לקלוסובה. שם מצאתי כמה מבני עירי, סמורגון, ולמחרת יצאתי לעבודה.

עבדתי עם הבחורות בניפוי חצץ והפרדתו למידותיו. עם אתים ביד גרפנו אותו אל רשת גדולה, אשר עמדה במלוכסן. יצאנו לעבודה השכם בבוקר. לא כולם סעדו ליבם בסנדביץ' אשר הוכן ליוצאים למחצבה. התרגשתי מאוד, כאשר אחד החברים שאל לשמי והגיש לי לחמניה טריה, מרוחה בחמאה, לפי הוראת תורנית המטבח. התנאים הקשים בשטח התזונה, הדיור והלבוש לא השפיעו עלינו לרעה. הרוח הקלוסובאית רוממה אותנו עד כי לא הרגשנו בעקיצות היתושים מביצות פולסיה ולא בפצעים על הידיים, שלא היו רגילות לעבודה קשה. התגברנו על הכל וציפינו לעלייה.

והרגע המיוחל בא. אושרנו לעלייה במסגרת ה„מכביה", שהתקיימה בת"א בשנת 1932. היתה זאת, כידוע, עלייה חלוצית במסווה של תיירות. קיבלנו דרכון ל־4 ימים בלבד ויצאנו אז מפולניה המוני נוער מכל האירגונים.

בבואנו לווארשה השתדלנו בפרוטותינו האחרונות לרכוש אי־אלה פריטי לבוש למען ניראה כתיירים ממש, מי כובע קש, מי סיכה לדש החליפה ומי כסיות, ואמנם נראינו כתיירים לכל דבר. אלא שהנאתנו הופרעה ע"י חברת האניות ובמקום אניית־נוסעים העמידה לרשותנו, בנמל קונסטנצה, אניית־משא לבהמות. האוכל היה רע וגם המים חסרו לפרקים ובמקום ארבעה ימים שהינו על סיפון האנייה עשרה ימים.

שמש אביב הקבילה את פנינו בדרוך רגלינו על אדמת הארץ. נמצאנו בתל־אביב כל הימים עד נעילת ה„מכביה" והופענו במצעד הסיום תחת דגל „הפועל".

קשה לתאר את החוויות במעמד חגיגי זה. יש לזכור כי היו אלה ימים של חוסר עלייה, של ישיבה ממושכת, כמעט חסרת סיכויים, בקיבוצי ההכשרה — והנה פרצנו ועלינו...

גולדה שלם (פרגמנט)

יגור, 1963

ב. מכתב ראשון מחברינו, עולי ה„מכביה"

קשה עדיין להתרכז, בכדי לכתוב לכם מכתב מפורט מארץ ישראל. הרשמים עוד כה חדשים, שהמות לא הספיק לעבדם כראוי. ההרגשה, שרגליך דורכות על אדמת א"י, ארץ שחלמת עליה כל־כך הרבה, קוראת אותך לכתיבה, בכדי לשתף אתכם בכל אשר עבר עלינו בימים הספורים שלנו כאן.

...ירדנו בחיפה, פה פגשנו את פינסקי והפטר. יצאנו ברכבת מיוחדת לתל־אביב. כבר ברכבת השתחררנו קצת מרשמי האניה ושמחנו לקראת כל ישוב, הר ועמק. החבריה שכחה, שהיא נושאת אתה שם של תיירים ושירת „על יד חיפה יש כרמל" — נישאה באוויר בלי הרף. בתל־אביב ע"י הרכבת נאסף המון כה גדול, שקשה היה למצוא אחד את השני. פגשו אותנו לויטה וטבנקין. בבוקר בא מרשק ונתקיימה האסיפה הראשונה בצריף „הנוער־העובד". בנקובר סיפר על מצב הקיבוץ בכל עשרים הנקודות שלו. אחריהם מסרנו אנו, הקלוסובאים, על הנעשה בעולמנו.

היתה עבורנו קבלת פנים נהדרת ב„בית־העם" בתל־אביב, שסידרו אותה „הנוער־העובד" ו„הבחרות־הסוציאליסטית". דיברו י. גלילי ובן־גוריון. בן־גוריון דיבר על התהלוכה של „המכביה" והזכיר עוד תהלוכה צנועה מאוד והיא הליכת החלוצים עם החבילות על כתפיהם לנוח על מחצלות במרכז החקלאי. דבריו היו מעודדים מאוד. כשנגמר הנשף לא היה רצון להתפזר. זמן רב נמשכו ריקודי „הורה" בכל הרחוב.

את רשימת חלוקת האנשים תשלח לכם המזכירות. אסמן רק את האנשים שבאו יחד אתי לפלוגה חיפה־יגור והם: תרפק, קסל, הינקנדיקר, ביסקר, בתיה ויינר, ז'ניה מנדל, רוחמה לווין, סוניה גרובר, צפורה כץ, זעירא, חנליס, סוניה גולצמן ופייגל קוזניץ.

ביגור רבתה השמחה לקראתנו. בחדר האוכל המואר נפגשנו כולנו, הקלוסובאים. זמן רב נשמעה קריאת השמחה: עליה חדשה אצלנו. שעות רבות רקדו „הורה" משכרת. מראה החברים טוב מאוד. כולם שזופים וחזקים. כמעט כל החברים מהעליה הקודמת מדברים כבר עברית יפה.

בחדר האוכל — אטמוספירה קלוסובאית. לחדרים באים רק לנוח וכבר אפשר למצוא את כל האנשים בחדר האוכל, ממש כמו בקלוסובה בימים הטובים.

ינטיל טורקניץ' (יהודית שרון, גבת)

חיפה־יגור, 16.4.1932

קלוסוב

בְּלֵב הַכְּפָר בִּנְיָן פָּשׁוּט שֶׁל עֵץ וָאֶבֶן.
אַךְ מְפַכֶּה הַגִּיל מִבַּעַד הַקִּירוֹת.
אֶחָד הִדְלִיק פֹּה מִנַּפְשׁוֹ שַׁלְהֶבֶת
וְהִתְלַקְּחָה לְאֶלֶף שַׁלְהָבוֹת.

פֹּה כָּל חַלּוֹן פָּתוּחַ וּפָרוּץ כָּל פֶּתַח
לְכָל אֲשֶׁר נַפְשׁוֹ אֱלֵי עָמָל וָשִׁיר,
אֶל דֶּרֶךְ הָאוֹרָה שֶׁתּוֹלִיכֵנוּ בֶּטַח
מִכּוּר הַמַּצְרֵפָה אֶל מַחֲרֵשָׁה וָנִיר.

מָלֵא־גָּדוּשׁ הַבַּיִת בָּנִים וּבְנוֹת־הַחַיִל,
שֶׁבָּאוּ מֵעָרִים וַעֲיָרוֹת לָרֹב.
וְאִם הַבַּיִת צַר – הָעֲלִיָּה רַחֲבַת יָדַיִם,
וְאִם חָסֵר הַכָּר – הֵן יֵשׁ עוֹד הָאֶגְרוֹף.

פֹּה אֶבֶן מִן הַקִּיר לָשִׂיחַ מְבַקֶּשֶׁת
וּלְסַפֵּר עַל סֵבֶל, חֹסֶר וּמְצוּקָה.
דּוֹמֶה זֶה הַבִּנְיָן לַעֲגָלָה עִקֶּשֶׁת
הַמִּטַּלְטֶלֶת אַט אַךְ בֶּטַח בְּדַרְכָּהּ.

רַבִּים־רַבִּים כָּל כָּךְ בְּזוֹ הָעֲגָלָה עָבְרוּ,
רַבִּים כָּל כָּךְ הִסִּיעוּ בָהּ יְמֵי מַחְסוֹר.
לֹא פַּעַם הַיָּדַיִם עֲבוֹדָה חָסְרוּ,
וְהַפֶּה חָסַר הַלֶּחֶם הַשָּׁחוֹר.

אַף־עַל־פִּי־כֵן לֹא נִפְסְקָה הַדֶּרֶךְ,
הַדֶּרֶךְ הַקָּשָׁה בַּסֶּלַע וּבַצּוּר,
וְלֹא נָפְלָה הָרוּחַ וְלֹא כָּשְׁלָה הַבֶּרֶךְ.
הִנָּעֵר! לַעֲמֹד אָסוּר!

וְנוֹהֲרִים מֵאוֹת אֶל הַקִּירוֹת הָאֵלֶּה,
הַזּוֹהֲרִים בְּאוֹר בְּאֶמְצַע הָרְחוֹב.
הָיִית לְאַגָּדָה, הָיִית סִפּוּר־שֶׁל־פֶּלֶא,
אַתְּ עֲיָרָה קְטַנָּה, קְלוֹסוֹב!

1931

אברהם לב

(תרגם מאידיש: ש. מלצר)

חלוץ־משורר

(לזכרו של אברהם לב)

בעירי סטולין אשר בפולסיה הייתי תלמידת בית־ספר „תרבות״. האווירה בבית־הספר העברי היתה, כבכל המקומות, ציונית־ארצישראלית. בעיר היו קיימים כבר סניפי השומר־הצעיר ו„החלוץ־הצעיר״ — והנוער הלומד הצטרף להשו״הצ. כך עשו כל חברותי ואף אני אמרתי לעשות כמוהן. באחד הימים בא אלי אחד מחברי „החלוץ״ לדבר על לבי שאצטרף ל„החלוץ־הצעיר״. סניף החה״צ הכיל בני פועלים ופשוטי העם — „ולמה לא תלכי איתם, דווקא משום שאת משכילה, ותהיי להם למדריכה ? !״ — דבריו השפיעו עלי והצטרפתי להחה״צ. נבחרתי כמזכירת הסניף וכתבתי מכתבים למרכז, כי הייתי היחידה בסניף שידעה עברית...

הייתי צעירה לימים, רק מלאו לי 16 שנה, והנה בא אלי אחד מחברי „החלוץ״ שהיה כבר בקלוסובה ויעץ לי לצאת להכשרה בקלוסובה, ושם יקבלו אותי על אף גילי הצעיר. כאשר נודע להורי שברצוני לצאת לקלוסובה — קמה סערה בבית; אבי על אף היותו ציוני מסור — התנגד בכל תוקף ליציאת בתו הנחמדה והאהובה לקלוסובה, להיות שם כאחת הפועלות... לא ראיתי דרך אחרת אלא לצאת בהסתר מן הבית. שלוש חברות היינו יחד בעצה אחת, ובשעות הלילה באחד מחודשי שנת 1931, לקחנו את חפצינו מבתי ההורים לסניף „החלוץ״ — ויצאנו בחשאי לקלוסובה.

בבואנו לקלוסובה פגשונו חברי הקיבוץ ליד הרכבת. לפי חזותם — הבגדים הקרועים, נעלי הגומי — היו בעיני כ„שקצים״. הם לקחו מידינו את המזוודות שלנו והביאו אותנו לבית הקיבוץ.

הגעתי לשם — ונדהמתי למראה עיני. הבית, המטבח והריחות שנדפו משם — הכל היה זר לי, אם לא גרוע מזה. אמרתי לקום מיד ולחזור על עקבותי לבית הורי, אך התביישתי; הן ברחתי מהבית... מתוך אמביציה שנתעוררה בי הבלגתי ונשארתי.

למחרת יצאתי לעבודה במחצבה, בניפוי חצץ. קשרתי קשרים עם שאר הבנות שהיו במקום ונוכחתי לדעת שחיי הקיבוץ יש בהם אור פנימי וידידות הדדית — והם כבשו את לבי. התחלתי להתאקלם.

לאחר זמן־מה הופיע אבי בבית הקיבוץ ותבע ממני ומהמזכירות שאחזור הביתה, אם לא — ילך ויודיע למשטרה שבתו הצעירה, אשר טרם הגיעה לגיל הבגרות, נמצאת כאן בניגוד לרצונו ולהסכמתו.

נאלצתי להזור לבית הורי. התגעגעתי מאוד לקלוסובה והורי ראו שאני מתה־לכת קודרת כל הימים. כעבור שבועיים קמתי וחזרתי... הפעם לא עשו הורי כלום נגד נסיעתי לקלוסובה, אם כי מאוד היה קשה להם להשלים עם יציאתי מהבית.

שבתי לקלוסובה — ושוב יצאתי לעבודה במחצבה. כעבור זמן־מה חליתי. האבק של החצץ פגע בגרוני. מיד שלחוני לבית ההבראה של הקיבוץ בקליבן ושם גם עבדתי בפלוגה. כנראה שהדבר נודע בבית הורי וסמוך לבואי לקליבן באה דודתי מסטולין והודיעה לי שאבא חולה אנוש ועלי לבוא מיד לראותו.

נסעתי הביתה — ומצאתי את אבי בריא ושלם; היתה זו רק אמתלה להוציאני מהקיבוץ.

קמתי וחזרתי לקלוסובה. אז נפגשתי בפעם הראשונה עם אברהם לב. הוא הגיע לקלוסובה לפני ועם בואי החל לבקרני, קרא לפני משיריו ואחד השירים הקדיש לי. הוא היה עובד ביום במנסרה או במחצבה — ובערב מתייחד באיזו פינה וכותב. חברי הקיבוץ ידעו שבתוכם חי משורר והעריכוהו. פעם גם סידרה מזכירות הקיבוץ ערב מיוחד שבו קרא לב משיריו, לפני הציבור כולו.

בראשית שנות השלושים הוציאה המועצה הגלילית של „החלוץ הצעיר" בווהלין חוברת שירים של לב בדפוס, בשם „ביי קלעסאָווער פעלזן" (ליד סלעי קלוסובה).

התיידדנו והתקרבנו, ומאז היינו יחד בכל שעות הפנאי שלנו („פרובלם" — בלשון החברים בקלוסובה). כאשר גברו הרדיפות של השלטונות הפולניים נגד הקיבוץ בקלוסובה שלחו אותי ואת לב בתוך קבוצה של 16 איש לכיבוש מקום חדש — הוא קיבוץ ורבה. שם היינו יחד בין הפעילים בגרעין הראשון וקלטנו חברים נוספים. לא ארכו הימים — ואושרנו לעלייה, אך לב עוד נשאר שבועות מספר, לרגל סידורים שונים.

יצאתי לביתי בסטולין להתכונן לעלייה — ויום יום היו מגיעים אלי מכתבים מוורבה, מלב. הורי שאלוני ממי המכתבים הללו התוכפים ובאים — ואני, צעירה תמימה, התביישתי לספר להם שיש לי בחור אהוב והוא הכותב אלי... אמרתי להם שאלה הם מכתבים מחברים וחברות שונים, ידידי בקיבוץ.

סוף־סוף נתגלה הסוד להורי. לאחר שבועות אחדים יצא גם לב מוורבה לעיר מולדתו וילנה, להתכונן לעלייה, ובדרך לווילנה הגיע אל ביתנו בסטולין. הורי קיבלו אותו יפה והוא עשה אצלנו יום שבת באווירה משפחתית נעימה. שנינו היינו מאושרים וידענו שבקרוב ניפגש ונהיה יחד בא"י.

בסוף שנת 1932 עליתי ארצה וכעבור זמן־מה בא גם לב. אני הייתי כבר בגבעת־השלושה ולב בא גם הוא לשם. כאן נערכו נישואינו באופן רשמי, כאן בנינו את ביתנו המשותף ונולדו לנו שלושה בנים לתפארת. לדאבוננו הרב נפל בננו משה'לה בשרות צה"ל בשנת 1961, והאסון העיב על חיינו מאז כל הימים. בארץ המשיך לב ליצור ולכתוב ושמו יצא לתהילה ברבים כאחד המשוררים המחוננים בשפת אידיש של החיים החדשים בארץ. שיריו התפרסמו בעתונים שונים בארץ וברחבי הגולה, אף זכה לראות ספריו בדפוס, אך מותו של משה'לה היקר שלנו רדף אחריו כצל. הוא היה שומר עלי שאחזיק מעמד, אולם הוא עצמו דעך וחלה ונפרד ממני ומבניו ומכל ידידיו בשנת תש"ל לעולמים...

טייבלה לב (שוכמן)

גבעת־השלושה, 1975

דניאל הלוי

(דברים באזכרה, ביום השלושים)

נולד בשנת 1906 בקאליש, קונגרס־פולין.
נפטר בשנת 1956 בעין־כרמל.

לפני 27 שנים, בשלהי 1929, בליל חורף בקלוסובה פגשתי לראשונה בדניאל לוי, או כפי שהוא היה מקפיד בשעתו: דניאל הלוי.

עוד חי העם בהמוניו — הוויה יגעה ומעורערת עד היסוד, ועם זאת — שופעת עסיסי חיות וכוחות רבים. אלה בקלוסובה היו בניו ובנותיו של העם הזה, שבתחושת נעורים עמוקה חשו את השקיעה ואת ההתמוטטות, את ההכרח בעלייה ובמיפנה. אף־על־פי־כן, יצויין — הם לא התקבצו לכאן מכל קצוות פולין היהודית כפליטי שואה מתקרבת או כנמלטים על נפשם מן המצוקה. הפרק העממי־ההמוני ביותר בתנועה החלוצית בפולין — ראשיתו לא עם המנוסה ההמונית של העלייה הרביעית, לא בגבור מועקת המסחטה הכלכלית ושנאת ישראל, ואף לא בימי הגאות לתנועה הציונית בפולין.

מאורעות 1929 בא״י — הם שהסעירו לבבות צעירים, הם שטילטלו רבים מקרב מחנות זרים ומתנכרים אל המחנה הזה, הם שקראום לדגל. סולידאריות יהודית עמוקה, תחושת הסכנות הצפויות לעתידה היהודי של ארץ־ישראל (עתה היינו אומרים: הסכנות למדינת ישראל), מופת העמידה על הנפש של היישוב העברי בארץ, כשציבור הפועלים בראשו — אלה הזעיקו בנים ובנות להמון בית ישראל בפולין והם שהנחום: מה לעשות.

הם היו מוכנים לעלייה בכל הדרכים, הם התהלכו בלואים וקרועים, רגליהם עטופות קרעי גומי, וראשם מורם וקומתם זקופה. הם קיבלו על עצמם דינם של תנאי־חיים בלתי־אנושיים בשם ערכים אנושיים. הם צעדו רוננים: „צעכראסטעט די הערצער, צעפראַלט דאס לייב, מיר שמידן דעם מארגן...״ (איזה חוט גורלי וטראגי נמתח מן השיר הזה אל „מיר זיינען דא...״). הם עבדו רובם במנסרות ובכל עבודה, וגם ידעו את הבטלה מאונס, ונשאו בגאווה את השם „קיבוץ חוצבי אבנים״. שם זה יותר מאשר העיד על עיסוקם היה להם לסמל, ביטוי לכמיהת התחדשות, לחתירה „לסלעיות״; הוא נסך הרגשת ערך וייעוד, בחינת: אתם הסלע...

דניאל לוי, היה בין המעטים שבאו לכאן מתוך הכרה ברורה ודעה צלולה.

שלא כרובם של בני דורו בנוער היהודי בפולין, הוא לא היה זר לפולין, לתרבותה, להירואי שבמסורתה, לנופה. בהתרגשות העמוקה שהיתה מציפה אותו תמיד עם זכר נופו של גן־העיר בקאליש, היה יותר מגעגועים לילדות רחוקה. היה בזה משהו מחוויית־מולדת. הוא היה בן־בית ביהדותה של פולין, בציבוריותה, בתרבותה, בלשונה, בספרותה. בציונותו המאכסימליסטית ובחלוציותו הארץ־ישראלית לא דבק מעולם זילזול כלשהו בגולת־ישראל, חייה, ערכיה, תפארתה. הוא רחש כבוד (ותבע כבוד) לעם הזה, לתרבותו העממית, לאוצרות המפכים בלשונו; והיה גאה על מסורת הגבורה המהפכנית של הפועל היהודי.

ככל שחשבונו עם הגולה היהודית לא היה פשוט — הוא היה מוחלט, ברור ונחרץ. קלוסובה לא היתה לו מקום עבודה או הכשרה ולא תחנת־ארעי, היא היתה לו דרך־חיים ועיקרון, פרי חשבון חיים יהודי נוקב והשקפת־עולם פרוליטארית־סוציאליסטית יסודית. אלה היו לו חיים של משמעות. אופייני ביותר לדניאל לוי הוא המסופר על שיחתו עם אחד החברים בקלוסובה, לאחר שזה נעדר משם שלושה חודשים ללא רשות, ועשה בביתו, — דבר שראו בו משום הפרת־משמעת חמורה ו„עריקה". העבריין התכונן לשמוע מפי לוי הטפת מוסר, תוכחת „ציונות" נוקשה, דברים בוטים על פגיעה בחובה ובחובות... והנה לוי אמר לו, בכל החומרה והפשטות: „היודע אתה מה שעוללת לעצמך? הפסדת שלושה חודשי חיים"... כאן דניאל לוי כולו! הוא התייחס תמיד לדברים בכל הרצינות. בפני רצינות־יחס זו בפי אדם שגם בצעירותו לא היה תמים או סנטימנטאלי — עמדה הציניות עצמה כמבויישת. היתה זו רצינות שעוררה כבוד; פשוטי־עם ו„גראבע יונגעז" חשו כי יש כאן „משהו"...

לכאורה היה כעין חיץ מסויים בין לוי ועמה של קלוסובה. עם עמידתו במרכז העניינים בקלוסובה ובהנהלתה, היה כאילו מסוגר בעצמו. הוא לא טפח על שכמם של חברים, לא שיתף עצמו במעשי קונדסות והפקרות, לא סיגל עצמו ל„חברהמאניות" ולסיגנונה. הופעתו בין ה„חבר'ה" היתה לעתים בולמת את ה„חופש" ונועלת פיות מנבלים... „ער שווייגט" — כך היו אומרים עליו, בנעימה של תמיהה ודרך־ארץ כאחד, בחורי קלוסובה הרעשניים. לא היתה זו שתיקה של אדישות או העמדת־פנים. ככל ששתיקתו היתה מרובה — היה משקל לדברו; הכרעתו המחמירה — תוקפה המוסרי היה בלתי מעורער. גם הבלתי־מרוצים, הרוטנים והמקופחים, לא יכלו להטיל בו דופי, רחשו כלפיו דרך־ארץ וקיבלו את פסק־דינו. אף אלה שלא הכירוהו — העריכוהו. האינטואיציה הפנימית של הרבים לא טעתה.

מקובל לדבר על „הטיפוס הקלוסובאי". זהו דיבור של שיגרה. הטיפוסי לקלוסובה היה — ריבוי הטיפוסים האנושיים שבתוכה. היא קיבצה את השונים ואת הרבים, ונפשות רבות בעלי תכונות שונות — „עולמות" — התהלכו בתוכה וחיו בה, מיעוטם ניכרים ובולטים, ומרביתם בלתי־ניכרים ו„אלמונים". ואמנם כל דפוסי החיים החיצוניים, הצפיפות הדחוסה, ההמולה והרעש, האוניפורמיות בסיגנון החיים וההווי, הקיבוציות הגלמית הפרימיטיבית כאילו שיוו כאן לכל דמות אחת — גוש יצוק אחד. והיתה גם אידיאולוגיית־נעורים שכאילו סייעה לכך ואפילו העלתה על נס „גושיות" זו.

כזה היה הנוף. חרותה בזכרון התמונה של הפגישה בין שליח הארץ וקלו־סובה: בחדר קטן של ביקתה כפרית דחוסים זה על גבי זה — קומות, קומות — שלוש מאות נפש, כשאנשים וקירות נוטפים זיעה בעיצומו של ליל חורף רוסי — קיר אדם, גוש בשר אחד. כך היתה תופעתה החיצונית של הווייה סעורה זו. במגע קרוב יותר ניגלו כאן דמויות, שפע נפשות חיות, איש איש וייחודו. דניאל לוי היה בתוך זה — אינדיווידואליות מובהקת. בגרותו (לא הגילית), תרבותו הפנימית, הראציונאליזם של מחשבתו, הקמצנות שבדיבורו, חומרתו — לא חשפוהו לעיני כל במלוא מהותו ותכניו. רק מי שזכה למגע קרוב איתו —

ניגלה לו מבעד לקליפה הנוקשה תוכו האנושי. תכונתו של דניאל לוי אינה מתמצית בכך ששום דבר אנושי לא היה זר לו — הוא צפן בתוכו שפע חוויות אנושיות ועולם רחב ביותר של אינטרסים, מאוויים וצרכים, ואופקיו רחבים. לא בקלות ולא בבת אחת ניגלה לזולת עולמו הפנימי של דניאל לוי. המוסיקה היא שהסגירה אותו לראשונה. הייתי אומר, הוא היה אדם בעל כמיהה מוסיקאלית עמוקה. בפניה נמוגה כל „חומרתו", עם צליליה היה נעלם החיץ בינו לבין החבריא; כיצד ידע להקשיב ל„ציפצופו" הפלאי של אחד הבחורים, וכיצד היו אורים פניו עם שירת החן של הבנות, וכיצד היה לאחד עם הציבור השר בצוותא. הם ידעו בקלוסובה את „חולשתו" והיו „מותחים" אותו באמצעותו של הזמר ומכניסים לתוך המעגל האחד המתרונן. נוכחותו של לוי וניצוחו לא סבלו את הזיוף ואת הצעקה הפרועה, הוא אצל על הציבור מתרבות השמיעה המוסיקאלית שחונן בה מטבעו ומהלחן האנושי והעממי הזך שהתנגן בעמקי נשמתו.

לימים ובחורי קלוסובה נקמו בו, בדניאל לוי, את „נקמתם", — הם ראוהו בסער אהבה עזה... והלחש עבר במחנה: „ס'האט געפלאצט דער פראסט"... כמי שהיה אומר: גם הוא „ככל האדם"... והדברים נאמרו ברוח טובה, מתוך שמחה, הערכה וידידות אמת.

בתי הקיבוץ הפזורים בקלוסובה ורחובותיה ראו גם את דניאל לוי איש־הרעים ואיש השיחה, שמעו את שיחו הקולח משך שעות כמעיין המתגבר, ראו את כמיהתו לאדם, התרגשותו העמוקה בשעות צער ובשעות שימחה, ערותו המחשבתית וערנותו הנפשית, את חתירתו לתרבות של חיים ולחיים של תרבות, את טעמו המעודן ואת לבו הפתוח ליפה ולנעלה.

ככל שידע דניאל לוי להיות מחמיר במשפטו על אנשים ועם אנשים, כן ידע גם לרחוש אמון ואהבה. כמעט ולא ידע בנידון זה את „האמצע", את היחס הפושר והמתפשר, וקשתה עליו לעתים ההערכה „האובייקטיבית". לא אחת התדיינו עמו על כך בדונגו בדיני־נפשות בקלוסובה. את הבלתי־אהוד הוא לא אהד בכל מאודי נפשו, עד לחוסר יכולת לשאתו. אבל בו בזמן היה נאחז, במלוא יקוד נפשו, בכל ניצוץ אנושי־חלוצי, לטפחו ולהעלותו, והוא העניק „אשראי" בלתי מסוייג לכל אשר גילה בו נאמנות, כנות, חן ויופי.

יותר משהיה דניאל לוי איש־החומרה, היה הוא איש־העקרונות. אידיאלים גדולים ועקרונות מוצקים היו לו אַמות־מידה, עיקרי־הבחנה ומידות־דין. כך ראינוהו וידענוהו בכל שלבי חייו המבוגרים — משך 27 שנים.

תנועתנו התברכה במה שהיינו קוראים פעם „הקבוצה הפולנית" — הופעה מופלאה זו של גרעין לא גדול, בעצם, של חלוצים, חברים וחברות צעירים, אשר הגיעו להזדהות אישית גמורה עם הארץ ועם הקיבוץ והיו נושאי דברו ושליחותו במשך שנים רבות, עוד בטרם הגיעו לארץ (ויש גם שלא הגיעו...). דניאל לוי היה אבן־יסוד בקבוצה זאת. — — —

ודניאל לוי — זה „המכונס בעצמו" — ידע להיות ידיד ורע במשמעות העמוקה ביותר של הדבר. הוא לא היה „פזרן" ביחסיו עם בני־אדם. מתק שפתיים, אדיבות מעושה, חכמת הסתגלות אל הסובב — לא היו ממידותיו. אולם

למי שניתנה חברותו — היא היתה נאמנה ורצינית, „לא יכלו לה צבאות הימים", מרחקים ונדירות־המיפגש. היה ברעותו של דניאל לוי ממה שקוראים רעות־גברית. לא חיצונית וסנטימנטלית, — שורשית, מתמדת, איתנה כסלע... תוך רעות זו באו לידי ביטוי גילויים אנושיים עמוקים ביותר, חרדה חברית, רצון לעזור לחבר ברע לו, דאגת ידיד. והוא איננו עוד.

ל. לויטה

1956

הצעירים שבחבורה

זלדה כהן

ילידת סארני (ווהלין). פעילה ב„החלוץ־הצעיר". בשנות 2—1930 — בהכשרה בדומברוביצה ובקלוסובה. עלתה לארץ בינואר 1933, עבדה כמה חודשים בעין־חרוד, אחר־כך עברה לנען.
במוצאי־שבת 19 באוגוסט 1933, שלחה יד בנפשה.
בת 22 במותה.

שונות הן הדרכים בהן יבטא כל אחד את רגשותיו ויחסו הפנימי לדבר יקר לו, אך תמיד יש לו לאדם מעיין המיוחד לו לעצמו, אשר בו ודרכו משתפכים רגשותיו אלה. השירה — זה היה מעיינה המיוחד של זלדה.

יחס פנימי עמוק היה לה לכל שיר, וכל מי שידע להבחין את הנימים הדקות בשירתה, את הניואנסים השונים, בבחירת השירים וחומר השירה — ידע להבין גם ליחסי־נפש שלה ולמצבי רוחה.

וכה רשמה במחברתה:

„השירה והניגון אינם דבר־מה אבסטרקטי. תמיד קשורים הם ברגע בו למדת את השיר, באדם חביב שלימד אותו, במצב רוח. יש גם שירים שהם פרי תקופות. תשיר אותם ותפסיק; תשוב אליהם — תתחיל ותחדש את יחסך אליהם. ועוד סוג של שירים, שתשיר אותם בלי הפסקה, לעולם אינם מתיישנים, תמיד להם אותו התוכן, ורק במאורע חשוב תרגיש משהו אחר בהם.

„קיבוץ קלוסוב המאוחד חי, חי וקיים!"

— תמיד אפשר בזה לרענן „הורה" ותמיד יבטא שיר זה דבר־מה חשוב בשביל חבר שחי עמך זמן ממושך בקלוסובה, אך מעודי לא שרתי עוד שיר בצמאון כזה, ומעולם לא ביטא שיר זה, שאני שרה וחוזרת עליו בכל „הורה", את אשר ביטא בשבילי ב־8 במאי [1931] בדומאצ'בה".

דומאצ'בה, 8 במאי 1931 — ועידת „החלוץ־הצעיר" בפולין, ועידת התנועה שזלדה היתה כל־כך קשורה בה. כינוס של מאות ילדים, בני השדרות העניות, אשר עוד בילדותה חלמה על עבודה ביניהם וכל־כך טוב היה לה בתוכם.

קשר נפשי מיוחד היה קיים בינה לבין ילדים. בעבודתה בין צעירים, במושבות־קייץ, בטיול ובמשחק, במכתבי־חוזרים שלה לילדים ב„החלוץ־הצעיר" — במומנטים כאלה היתה כולה קורנת, כולה חיים ופיה מלא שירה נפלאה.

יחס של רצינות עמוקה נודע לה ליסודות התנועה. לאור יסודות אלה ידעה תמיד לבחון את עצמה, שמחה כשעמדה במבחן, ביקרה את עצמה קשה כאשר נדמה היה לה שלא עמדה בו.

ממחנה עויין לציונות באה אלינו. ללא חינוך ציוני, ללא ידיעת השפה, ספגה את רוח התנועה. לא ראתה טעם בחיים מחוצה לה, שאפה לשלמות בתוכה:

„מתקשרים לקיבוץ רק אז כשמקשרים את הגורל האישי איתו. עלייתו — עלייתך, ירידתו — ירידתך. מי מחברי הקיבוץ אינו זוכר, ויזכור לכל ימי חייו, אסיפות שהעלוהו ?! היה בקלוסובה — האחד במאי. מילים פשוטות ויוצרות אטמוספירה, וה„הורה" משלימה ומבטאה את הלא־נאמר".

וכן גם בקשר לעליה לארץ, שאיפת־קסם שמילאה את כל נפשה:

„אם גם שרוי אתה במצבים קשים ביותר — כשתעלה על רעיונך „עלייה" תתמלא תקוות, שירה פנימית, וקל מאוד להתגבר על קשיים, יהיו אשר יהיו. הכול יחלוף — ויתחלף בהרגשה נעימה: עלייה!"

יחס זה משתקף גם ברשמיה הראשונים מא"י, במכתביה לחברים בגולה. לאחר רצח ארלוזורוב, במכתבה הראשון מא"י לחברים בקלוסובה, היא רושמת:

„דווקא בימים עצובים אלה, כשכל אחד מסתגר בכאבו הוא, המשותף לכולם, יש רצון להיות יחד..."

מיותמת מאב מילדותה, נושאת בעול עבודה ובדאגת־מחיה מנעוריה הרכים, בסביבה של עיירה קטנה — צמאה לדעת, חיפשה אחרי מקורות שונים ורכשה לעצמה עמדה, אימון ואהבה מצד כל אלה שנפגשו איתה בעבודה ובחיים. תמיד באווירה של אהבה — בבית היתומים ובבית, בסניף ובקיבוץ. ועל אף כל זה — היה דבר־מה שתמיד כאילו סגר את ליבה בפני אחרים. שמחה וערה בחברה, מעורבת עם הבריות — חי בה, בתוך־תוכה, רגש של בדידות. בתוך שימחת חיים רבה בלט תמיד מעיניה היגון, העצב הגדול...

עשירת רוח ונפש העסיקו אותה שאלות חיים בשטחים שונים. ידעה לבטים ומלחמה פנימית מתמדת:

„מתי תיפסק מלחמה תמידית זו שבין השכל והנפש ?... יצרים שחיים בי עוצרים את ה„אני" שלי ומחלישים את הרצון.."

בעלת לב חם ורגיש — תמיד מוכנה להקל ולעזור. ברכות אמהית טיפלה בחבר חולה. גם את הביקור האחרון שלה, ברגעים האיומים האחרונים, עשתה בחדרה של חברה חולה — — —

א. ברדיצ'בסקי

יגור, 10.10.1933

אברהם גרבוב

נולד בשנת תרע"ד בכפר סמוך לראטנה (ווהלין). מקבוצת הבוגרים של „החלוץ־הצעיר", שיצאה מתוך הסמינריון העולמי של „החלוץ", 1930, לעבודה בתנועה. פעיל במועצות הגליליות של „החלוץ־הצעיר" ובמרכזו. איש קלוסובה.

בארץ — חבר רמת־הכובש. איש עבודה והגנה.

נרצח ביום א', י"ד באדר תרצ"ט, בסביבות ירושלים.

בן 25 במותו.

אברהם נולד בכפר האוקראיני רוקיטה שבווהלין. בהיותו בן ארבע עברו הוריו לגור בעיירה הסמוכה ראטנה. שני טורי בתים לה, לעיירה זו, ומקצה האחד תראה את הקצה השני. צעדים מעטים — ואתה ניצב על הגשר שעל נהר הפריפץ', החוצה את העיירה, ומכאן — לשדות. גל פרעות עבר על העיירה בעוד אברהם ילד. מראות דם ואש ראה בימי ילדותו בעיניו: יהודים נרצחים, יהודים מבוהלים בורחים על נפשם דרך שדות ויערות למצוא מחסה מפורעים. אחות בכירה שמה נפשה בכפה להציל את אבא, בני משפחה, והימים ימי תוהו ובוהו. ה„גוי" העובד ברכבת מתנכל לה, לנפשה. אימה ועמידת גבורה על הכבוד והנפש: היא קופצת מהרכבת תוך כדי הילוכה ובורחת היערה. מעשה האחות — חוויית ילדות המלווה כל השנים. כאב צורב. גרעין נקם. צו ושבועה — לכוח ולגאון יהודי.

בן־זקונים למשפחה גדולה ואמידה בעיירה. חמימות. אהבה, רוחב־לב ושלוות־יחסים — אווירת הבית. בן־זקונים ואהוב על כולם. האהוב.

הנער החסון והיפה, אשר בדמותו יש משהו מ„שגץ" כפרי — בו רנים הנעורים, לו קוראת רוח־אביב; החיים קוראים לו.

מי יספר, מה אמרו המלים: „ארץ־ישראל", „החלוץ", „קלוסובה", לילד היהודי בעיירות והלין? אי הביטוי לאותה אהבה בה נצמד אליהן? בתשוקה עזה, הוזה בהקיץ, התרפק ולחש שמות אלה כלחש שם אמא, שם נערה אהובה. עם תפילת אבא־ אמא בעין דמועה עלתה דמעת הבדולח גם בעין הילד. מספר התפילות והתנ"ך ספג לתוך נשמתו את הכמיהה והגעגועים לארץ. וחלוצים עברים, שנטשו עיירה ובית־הורים בשירת מרד ו„הפקר־כאליאסטרע" — המחישו את החלום, הראו דרך. וקלוסובה — זה האי המופלא בפינה נידחת של פולין, על קצה הגבול, אדמתה סלע ובה יהודים עובדים כ„גויים", שרים שירי סער ומרד, לועגים לקטנות, לחיים „מסודרים", כי נכבשו לשירת המחר, למהפכה העברית. לא יבוש עוד יהודי בעבודה ולא יבושו נער יהודי ובת־ישראל בלבוש־סמרטוטים לגופם וב„גומעס" לרגליהם. אגדת קלוסובה נישאה על פני עיירות ווהלין.

„ארץ־ישראל", „החלוץ", „קלוסובה" — הצמיחו כנפיים לנשמה. נתגלתה דרך: יש מוצא.

אברהם יוצא לקלוסובה — לחברה הגדולה והסואנת.

היתה בו משיכה לעבודה קשה, בה — אפיק לשפע הכוחות הגופניים והנפשיים. איזה רצון להיאבקות ב„איתנים", לחזות מבשרו את המחריד והקדוש שבהולדת ההווייה החדשה, לראות את הידיים מוכות הפצעים, ולמתוח את הכוח,

את כל הכוח. העבודה ה„דקה" לא משכה את לבו. חציבה בסלע, עבודה ליד ה„גאטור" במגסרה, סלילת כבישים בארץ — זו דרכו.

בסמינריון — [הסמינריון השני של „החלוץ", וארשה 1930] — שתקן, מרוכז בתוכו, מהצעירים ביותר. קבוצת „החלוץ־הצעיר" בסמינריון מתלכדת תוך כדי בירורים בשאלות התנועה. חוויות חברות בפגישה, בשיחת רעים, בערבי שירה מרוננת וכובשת. סמוך לסיום הסמינר הופיע עתון „החלוץ־הצעיר". הכוח הדוחף לחידושו — קבוצת חברי התנועה בסמינריון, והם גם שהשתתפו בו בחלק ניכר. תשומת לבם של המדריכים והחברים כאחד הופנתה אז אל רשימתו של אברהם. שתקן זה, המכונס בתוכו — הבריק לפתע לעיני כולם, הבריק והפתיע. המשורר! עוד קודם לכן, לפני צאתו להכשרה, הוציא עתון פנימי בסניף — „ביטויים" היה שמו. בו פירסם רשימות, כמה מהן הועתקו ל„להבות" [עתון הנוער החלוצי, יצא לאור ע"י מרכז „החלוץ" העולמי ומרכז החה"צ בפולין]. לשונו — לשון המראות; גם המופשט היה למוחשי. הביטוי — צלול וטהור, עצמי, חצוב „מלבו ומסלעו". תמיד חשנו בדבריו את כל הכאב וחבלי היצירה של הביטוי, ההתלבטות מסביב לכל מלה, שתהיה נאמנה לאמת האישית. לשונו — לשון השירה — לא היתה שאולה, היא היתה ראשונית, מקורית.

קבוצת הבוגרים הראשונה, חניכי התנועה מילדותם — זו היתה מתת הסמינריון ל„החלוץ־הצעיר"; קבוצה מלוכדת, מסורה לפעולת התנועה ולבניינה.

שנת 1931. התנועה החלוצית במצוקה. שערי הארץ סגורים. ההכשרה פחתה במספרה. איים בודדים נשארו ושמרו על אשה של התנועה. והנה קבוצת מסתערים. חודשים ישבו על התורה, דבקו בתנועה, ינקו ממעיינה. הרבה למדו — ועוד יותר נתעשרה נפשם בחוויות. עם המחנכים, אנשי ארץ־ישראל — קשרים אישיים. עין חברית, מבוגרת, מלווה ומדריכה מתוך חרדה ודאגה. בכל התום והמסירות של נערים מתלהבים „זרקו" את עצמם לתוך התנועה, יצאו לדרכים: להקמת סניפים, לבירורים אידיאיים בפרוס ועידת דומצ'בה.

אברהם, יותר מכולם, היה מאז האיש החי במעבה־התנועה, תמיד בנדודים. מעיר לעיירה ומעיירה לכפר נדד, והליכתו מאוששת. אהבה רבה נשא איתו לילדים, לעזובים ולמופקרים. הוא אירגן, ליכד, כבש בחום אישיותו, באש האמת הפנימית שלו. על נקלה היה הורס את המחיצות בינו, הזר־האורח, לבין הילדים וחברת־הנוער, להיותו קרוב אליהם, לאהבה אותם. הוא קרן והאציל על סביבתו, שר בדבקות, מרתק בקולו האיתן, הגברי. במשך כל שנות פעולתו בתנועה ובהכשרה זכה לחמימות ולאהבה רבה, להערצה גלויה ומוסתרת.

הנדודים הממושכים, הפגישה מדי פעם עם סביבה חדשה, עם חברים חדשים — כל זה מתח את הכוחות, אך גם עייף. דרוש היה מעיין בלתי־פוסק בשביל לדלות ממנו בלי הרף מילה חדשה, לשמור על רעננות הפגישה עם נוער, חדש ואף מטריד לא במעט, ולהקשיב לו באהבה. הוא שיקע את עצמו, את כולו, בחיי היום־יום של התנועה. החוזר והמכתב מהדרכים מספרים על כל פרט קטן בחיי הסניף. איגרת שלו — זו היתה שעת־שמחה לכולנו. איזה תיאור נאמן, מלא הומור. וידענו לצחוק — צחוק טוב וחפשי — לאיזו הערת־אגב קונדסית שלו.

הכוחות הנפשיים נמתחו לשירותה של אידיאה, שהועלתה בנשמת האדם

כאש קודש. הכוחות נידלו ונתעשרו כאחד. מסביבות עוני ודלות ישראל וממרחבי שדות ויערות נאגרו צלילים בנפש פנימה. משני עולמות הוא ספג. „ככל אשר תמתח את המיתר, כן ירחיק עוף חץ החיים" — והוא מתח בלי הרף. האישי — זה היה התנועה. יש שעמד מלכת, אמר לשוב למעיין הזך של ה„אני" — אולם חיי התנועה הסעירוהו שוב, לפעולה, לחברים הנושאים בעול.

אברהם נאבק עם איתנים שבקירבו ובחיים מסביב לו. שונה מהמקובל, בניגוד לו, כמעט תמיד בהתנגשות עמו. פעמים אמרנו בליבנו: כמה הוא לא מציאותי — תמיד הוזה, שקוע, כאילו, בחלום, ללא רצון להשלים עם עול של חיים. איש ההכרה האידיאית, האדם שחי חיים תנועתיים כה ערים וסוערים, בהתמכרות מלאה למעשה — עמד שקוע בתוכו, מאזין להמיית צלילים — לפיהם ביקש לכוון את חייו.

נסיעתו לירושלים, לסמינריון של מדריכי הנוער העולה מלווה התלבטויות וספקות קשים. מחד גיסא — רומזת אפשרות לרוות צמאון לדעת; מאידך גיסא, מדאיגה חובת התגמול לתפקיד, לחברה — מחר, מחרתיים. שמחה והיסוסים משמשים בליבו בעירבוביה.

הוא אך עלה בדרך החדשה — והנה מצאתו יד־המוות. אל סלעי ירושלים נופץ — והוא רק נכנס בשעריה, והוא עודנו בשער — — —

מ. קליגר

רמת־הכובש, 1940

מתעודות הימים ההם (ד')

1. סקירה על המצב בקלוסובה, אוקטובר 1930

הדין וחשבון מקיף את ששת החדשים האחרונים.

קשה היתה ירושת החורף: מספר רב של חברים חולים וחלשים וגרעון בסכום של 7000 זהובים. אולם האמונה בכוחותינו לא רפתה ומלאי תקווה ומרץ נכנסנו לעונת הקיץ. במחצבה נתחדשה העבודה בכל הענפים והקיבוץ תפס בהם את מקומו הניכר. מדי יום באו חברים חדשים, המכניסים, כרגיל, תסיסה ועידוד. בני חינוך וסביבה שונים — מאוחדים היו ברצון ובנכונות למשוך בעול ולשאת באחריות, למלא את מקום הישנים שנאשרו לעלייה ולהוות חוליה נוספת בשלשלת. הקשיים הכרוכים במעבר ובהסתגלות לעבודה, לחיים החדשים — נתקבלו באהבה. ברגעים קשים ומעיקים — הפנו עיניהם לכתובת המתנוססת בבית המרכזי של הקיבוץ: „תורת החלוציות העברית אכזרית במעשיותה ונפלאה במהותה", שלא נתנה להרדים את המרץ, הזכירה את השאיפה המחייבת והזהירה לבל יסטו מן הדרך הקשה, אך האחת, לבל יחפשו את המוצא הקל.

בעצם ימי ההתעוררות האלה — באה גזירת העלייה. קשה למסור על הימים ההם בקיבוץ. הקיבוץ כולו הועמד במבחן והציקה השאלה: היעמדו בו החברים, הידעו לחשוף בקרבם את הסבלנות והעקשנות הנחוצות בשעה זו? בסיפוק ניתן כעת לציין: מלבד מעטים שלא נמלאה תאוותם המיידית לסרטיפיקטים וערקו — הציבור ברובו הגדול עמד בנסיון. יסודות האמונה וההכרה לא נתערערו: החברים לא נרתעו בפני הגזירה הקטלנית והתערו במקום. מעשה הראשונים — ההתבצרות במקום בשנות המשבר וההסגר 1926—1928 — שימשו מופת וסימן לממשיכים.

בעבודה — היו תנודות ותמורות. היו ימים שחסרו ידים עובדות, אולם לא ניצלנו גם מימים שסבלנו מחוסר עבודה חלקי, אך בדרך כלל היה מצב העבודה משביע רצון. הסתגלותם של החברים החדשים לעבודה התקדמה בטמפו מהיר. הקיבוץ כבש את מקומו במחצבה ובמנסרה בכל המקצועות, כבשנים הקודמות — וביחוד בענף הטעינה, הנמצא כמעט כולו בידינו. חדרנו גם למקצוע חדש — לסיתות. הודות להתמחות חברינו ואחריותם רכשנו את הכרתם ואֵמונם של הבעלים, באופן שכל העבודות האחראיות נמסרות לידינו. גם העבודות הנמסרות לרביזיוניסטים, מתחרינו במקום — ענין הקובע לעצמו פרק מיוחד — מוצאות לפועל בהדרכתנו. הרגשת הגרעון לא פסקה להעיק עלינו ובכיוון זה — לכיסוי הדפיציטים — נעשו כל מאמצינו. ואם כי ירודים הם מחירי העבודה, ביחוד ביחס לאשתקד (בעבודה יומית לבחור — 3 זהובים, לבחורה 2 ז'. בעבודה קבלנית 5—6 זהובים) — עלה סוף־סוף בידינו לכסות את הגרעון בשלמותו ולאחד בספטמבר נשאר לנו עוד עודף בסכום קרוב ל־600 זהובים. כתוצאה מזה באה גם השבחה הדרגתית בהספקה; ההוצאות לחבר ליום עלו בראשית הקיץ ל־1.30 זהובים, ועתה הן מגיעות ל־1.34 זהובים.

ברם, גם עם כיסוי הגרעון, לא באה הקלה ניכרת בקיבוץ, בשל המצב הכספי הדחוק בו אנו נתונים. התשלום הוא בחלק רב בפרודוקטים והעודף המגיע אין נותני העבודה מדייקים בתשלומו; החוב המגיע לנו כעת הוא בעד כמה חדשים. חוסר מזומנים — זוהי הצרה התמידית בקיבוץ, המקשה על סידור צרכים הכרחיים יום יום ולא מפעל אחד שהיה בידינו לקיימו — נכשל מסיבה זו.

קשה ביותר היא שאלת החולים. הקיבוץ חתר בכל יכולתו לפתרון שאלה מכאיבה זו, הן על ידי הקצבת הספקה מיוחדת לחולים והן על ידי סידור חברים חלשים בבתי הבראה של הקיבוץ בדומברוביצה וקליבן, אולם סוף־סוף זזנו בנקודה זו אך מעט. בעצם יש לדעת, שאין בקיבוץ, מחוץ לשניים־שלושה, חולי מחלות יסודיות, ביחוד כיום. יש רק כאלה שאינם יכולים לצאת לעבודה, או שעובדים בהפסקות — מתוך חולשה, הבאה מתוך עבודה קשה, בכלכלה הבלתי מספיקה ותנאי דירה בלתי נוחים. פתרון יסודי לשאלת המחלות — זאת אומרת מניעת גורמיהן — על ידי התקנת תנאי דירה מתאימים, כלכלה מספיקה והזנה רציונלית. החולשות והמחלות בקיבוץ אלה הן „דמי־רבי", שמשלמת התנועה בעד העברה לעבודה של דור שרוי בבטלה וחוסר מעשה, והקלת מעמסה זו מעל הקיבוץ — המכשיר לאותה המהפכה — היא מחובתה של התנועה כולה, על מוסדותיה המרכזיים.

יש לציין התקדמות ניכרת בשטח הגיבוש החברתי. האופי המיוחד של קיבוצי ההכשרה בגולה — הרכב האנשים המשתנה עם כל גל של עליה — מעמיד בפני הקיבוץ את השאלה, איך לשמור על הערכים שנצטברו לבל יטושטשו עם יציאת נושאיהם. שיטת הגרעינים — באה לקדם סכנה זו. מדי עליה משאיר הקיבוץ בתוכו גרעין של חברים שבידם מופקדת ה„ירושה" לשמרה ולהנחילה לבאים, לחדשים. דבר זה תלוי תמיד מכשרונו וממשקלו של הגרעין. ואם כי הגרעין האחרון לא כולו חונן ביותר באותן הסגולות, מה שהקשה על פרוצס ההקלטה של החדשים וגרם מפעם לפעם להופעות שליליות בחיי הקיבוץ, הנה סו"ס ניתן לציין כעת ליכוד פנימי ועלייה ביחסי החברים ותתירה לכוון ולשעבד את הרצון הפרטי להכרח הכללי. גוברת גם הזיקה למפעל ולעיקרים הטבועים ביסוד חיינו. כאמור, היו גם עוזבים, היוצרים סביבם אטמוספירה קשה ומשאירים אחריהם רושם רע, אך כפי שהודגש — ידעו החברים ברובם להתגבר על כל אלה והקיבוץ ניצל מזעזועים הבאים, כרגיל, עם כל עזיבה.

המאמצים לשיפור העבודה התרבותית לא הצליחו בכול. השיעורים לעברית, שנוסדו הודות לאיניציאטיבה של החו' לויטה, לא נתברכו באריכות ימים יתירה. החברים שבים עייפים מהעבודה ולא תמיד קל לקשרם לשולחן הלימודים. חסרים גם „מורים", בשל יציאתם של החברים המתאימים לסמינר. אך אין הקיבוץ נוטה להשלים עם המצב הנוכחי ולקבלו כרעה שאין לשנותה. שאלת העברית — הנחלתה לכל החברים והשלטתה בחיי יום־יום של הקיבוץ — אינה פוסקת מלהטרידנו. אנו גם מקווים שסוף־סוף ימצאו התנאים

המתאימים לקיום השיעורים. במשך הזמן התקיימו הרצאות ושיחות בשאלות יסודיות ואקטואליות. זכורות ביחוד הרצאותיהם של החברים טבנקין ולויטה מא״י. על־יד הקיבוץ קיים חדר־קריאה מיוחד. העתונות הא״י („דבר״, „הפועל־הצעיר״, „מבפנים״, האיגרת), כן גם המקומית („העתיד״, „באפרייאונג״ ומהעתונות היומית: ה„היינט״) מתקבלת בסדר ונפגשת בהתעניינות מצד כל החברים. יודעי עברית (מדברים, מבינים) — כ־70 אחוזים בקיבוץ.

ראויים לציון מיוחד הביקורים של החברים מארץ־ישראל: טבנקין, לויטה וברסלבסקי. ימי שהותם של החברים מא״י הם ימי חג לקיבוץ. דופק החיים הולם אז ביתר עוז. הלב פועם למשמע פריסת השלום החיה על החברים הנמצאים כבר בארץ. הרגשת הקשר עם הארץ מקבלת עידוד נוסף. השיחות של הימים ההם על החיים בארץ ובקיבוץ נחרתו עמוק־עמוק בזכרון, לימים רבים. לנוכח כל זה — מתבלטת ביותר חיוניותה של הדרישה הבאה מצד הקיבוצים על ההכרח בהשתקעותו הקבועה של חבר מא״י בתוכם. זכור בעיקר ביקורו של הח׳ לויטה. בנוכחותו הוכנסו כמה סידורים טכניים וסאניטריים, שופרו תנאי הדירה ונרכשה גם דירה חדשה, נוסדו — כפי שנזכר — השיעורים לעברית וסודרו פנקסי חשבונות. במשך הזמן ביקרונו גם מטעם הנהלת הסוכנות היהודית לשם בדיקת המצב בנקודות ההכשרה, הח׳ שפר, נשיא המשרד הא״י המרכזי בווארשה, והח׳ ש. צמח מארץ ישראל.

בתקופה האמורה חודש גם הנסיון לתת ביטוי מוחשי **לקשרים עם הפלוגות**, שנוסדו על ידינו בזמנים שונים — דומברוביצה, קליבן, יאנוב — קשרים, שעד עתה היו קיימים רק בכוח, מתוך הרגשת הדרך והתפיסה המשותפת. בימי פגישת הקיבוצים בדומברוביצה נמצאה הצורה הממשית לארגון על ידי הקמת „גוש קלוסובה״, עם מזכירות מרכזית בקלוסובה, שעמלה הרבה להידוק הקשרים ולהרחבת שטחי העזרה ההדדית בין הפלוגות. צעד ראשון בכיוון זה — היו בתי ההבראה המשותפים בדומברוביצה ובקליבן. בשטח זה עזר לנו הרבה הח׳ משה ברסלבסקי (א״י).

פרק מיוחד קובעים לעצמם **הריביזיוניסטים**, חברי בית״ר, שכנינו במקום. כל חייהם של אלה מסתדרים על פי „הפקודה״ וה„ראפורט״. בעיני נותני העבודה הם, כמובן, פחות „מסוכנים״ מאתנו ונהנים גם מזכויות מיוחדות. התחרותם בנו ניכרת על כל צעד ושעל ומשמשים הם תכופות לנשק בידי הבעלים נגדנו. מתוך זה גם המתיחות המיוחדת ביחסינו ההדדיים.

שאלת העלייה — בוערת ותכופה. הרבה חברים שנאשרו והיו מוכנים לעלייה — נאלצו להתעכב בעטיה של הגזירה הפתאומית. בקיבוץ מוכנה כעת גם פלוגה חדשה וגדולה הציפיה לעלייה, ציפיה המתנפצת לעת־עתה אלי שערים סגורים... מתוך פרשת הימים האחרונים יש להזכיר את השביתה הכללית של ציבור הפועלים במחצבות המקומיות, בשל אי־הדיוק בתשלום במשכורת, שביתה שנגמרה באכזבה ובמפח־נפש גמור.

כיום נמצאים בקיבוץ 180 איש, מהם 40 אחוז חברות. העבודה במנסרה נפסקה והיא כולה מרוכזת במחצבה. הסיכויים להבא מעורפלים ובכל אופן בלתי מזהירים. ממשמשת ובאה עונת החורף והעבודה במחצבה מצטמצמת מאוד. נוסף לזה — הדאגה לפלוגות שהעבודה בהן נפסקת. נגשנו לחפש מקומות עבודה חדשים. כיבוש ראשון הניתן כבר לציון — היא הפלוגה החדשה, בעבודת מחצבה על יד דובנה, שקלטה לע״ע 20 איש. שאלה זו — מציאת מקומות עבודה חדשים וההכנות לקראת עונת החורף — היא עתה בראש דאגותינו ובשטח זה מכוונים כעת כל מאמצינו.

„במחנה״, א׳ חשון תרצ״א

הפלוגה ביאנוב, 1930 ; בין העומדים למעלה — ה. פינסקי (א"י)

הפלוגה באנטונובקה, 1934

הפלוגה בלוצק, 1934

חוטבי עצים, לוצק 1933

המתפרה בלוצק, 1934

בעבודת בנין, לוצק 1934

ב„משק בית", לוצק 1935

סבלים, לוצק 1935

קבוצת חברים בלוצק, 1935

בית־הבראה בנובוסטאב

חוטבי עצים, אוליקה 1934

הפלוגה והסניף, רוזישץ' 1932

קבוץ קלוסובה פלוגת בקורץ

קבוץ קלוסובה פלוגת בשומסק כובשים 1932

קבוץ „קלוסובה"
20 XI 1933

פלוגה בברסטצקו 8.IX.33.

הפלוגה בטורצ'ין, 1933

הפלוגה בלנוביץ, 1933

לובומיל, 1934

הושצ'ה, 1935

לוקאצ'י, 1935

הפלוגה בהורוכוב, 1936

ורבה 1931 ; בין היושבים — יהודה קופלביץ (א"י)

ורבה 1933

חלוצי גרמניה בוורבה, 1933

במשוריה,, ורבה 1934

ורבה, 1934

2. מכתבים

הרשל פינסקי:

א

קלוסובה, 23.1.1930

במקום 180 איש, מהם — 62 בחורות. האנשים גרים ב־3 בתים — 11 חדרים. מלבד זה משמש בית הקיבוץ חדר אוכל, מטבח, מחסן בגדים. הכלכלה גרועה. בשר אינם אוכלים כבר מדצמבר. אנשים ישנים שלושה במיטה. העבודה אינה מעסיקה כיום את כל האנשים. לפי החשבון יש מספר אנשים מיותר.

בתור מקום עבודה יש לו (לקיבוץ כאן) ערך רב. החבר מקבל פה הכשרה גופנית טובה. האדם משתנה כאן, מנתק את קשריו עם סביבתו הקודמת. אולם החומר האנושי צעיר מאוד. הרמה התרבותית ירודה. חוסר כל ידיעה על הנעשה בארץ. יש צורך דחוף בעבודה תרבותית־חינוכית יותר יסודית. אולם גם תנאי המקום מכבידים מאוד. בחדרים אין אוויר לנשימה וזה משפיע על מצב הבריאות. יש הרבה חולים וחלשים והם נמצאים בקיבוץ, אינם שבים הביתה ואינם יכולים גם להבריא. הדבר התכוף ביותר — דירות בשביל האנשים. יש לחפש דרך להטבה כלכלית.

היתה לי ולדובדבני ישיבה עם הנהלת הקיבוץ. דנו על מצב הדירות ומצב העבודה. מתברר שאין אפשרות לשכור דירות במקום, אולם הוחלט לשכור את 2 החדרים שיש להשיגם. חברי ההנהלה אינם מגלים הבנה לסדר את החיים בצורה יותר נוחה. יש יחס הפקרי לאדם ולבריאותו. דנו גם בדבר אפשרויות להגדלת מספר האנשים. לפי החשבון יש 40 איש מיותרים כיום. חברי ההנהלה טענו, שחסרים להם אנשים חזקים יותר לעבודות הקשות שתתחלנה בעוד 2—3 שבועות. לשם כך הם צריכים להביא עוד אנשים מהסניפים. ד. ואני התנגדנו להגדלת מספר האנשים כל עוד אין דירות בשביל אלה. לחברי ההנהלה יש דעה אחרת.

דנו גם בדבר הקמת הבנין לקיבוץ. החברים רוצים בבנין דירות. היות והבנין צריך לעלות בסכום כסף גדול ואין תקוה שיעלה להקימו, הוחלט להתחיל עכשיו בבנין בית האוכל. בנין זה לא יפתור את השאלה החריפה של הדירות במקום, אולם יכניס בכל זאת קצת רווחה וסדר בחיים. המטבח יהיה בתנאים יותר היגייניים. יוכלו לאכול על יד השולחן כבני־אדם, ויהיה גם מקום לחברים להיוועד בערב.

הכנסת איש מן הארץ לקיבוץ — דבר חשוב הוא. יש גם לדאוג למנהל חשבונות לקיבוץ. עד עכשיו אין הנהלת חשבונות מסודרת. כל הרשימות הן על פיסות נייר ובבלוקים. אין גם הבנה לכך. צריך להכניס לשם זה איש מיוחד.

ב

פינסק, 6.2.1930

— — — בקיבוצי ההכשרה יש לדאוג לתיקונים יסודיים. מצד אחד — הופעה מרעננת ובעלת ערך רב: מאות צעירים וצעירות שעזבו את בתי הוריהם, את חייהם הבטלניים ועברו לעבודה פרודוקטיבית ולחיי קיבוץ בגולה. כאלף איש נמצאים כיום בקיבוצי ההכשרה בפולניה, למרות חוסר העבודה והמשבר הכלכלי הגדול השורר כיום בארץ זו.

יש לקוות שלאביב יגדל בהרבה מספר הקיבוצים והחברים העובדים בהם, אולם את הקיבוצים גופא צריך לשכלל. כיום תנאי החיים בהם נוראים. אין כל אחריות ודאגה לאדם. חלוציות — זאת אומרת לסבול, אם אפילו אין בזה צורך. מביאים אנשים מבלי להתחשב במצבו של הקיבוץ, באפשרויות העבודה, והעיקר — בתנאי הדירה.

רבו העובדות שחברים ישנו 3 ולפעמים 4 במיטה. קרו מקרים שחברים חיכו בבואם מעבודתם (המשמרת השניה), עד שיקומו אלה שישנים ויפנו להם מקומות. במקום אחד מצאתי חברים ישנים על התנור, על הרצפה, בתנאים אנטי־סניטריים נוראים.

תנאי דירה אלה הם ברוב הקיבוצים. קלוסובה המפורסמת הולכת בראש, ואין להתפלא שכה מרובים שם החולים והחלשים. במקום להכשיר את החבר לעבודה פיסית — מכשירים אותו למחלות ומעלים ארצה אנשים שנחלשו וקשה מאוד להסביר את הדברים האלה לחברים. אותם האנשים המנהלים את העניינים — אין להם הבנה לזה ואזניהם אטומות (בייחוד בקלוסובה). ברם, בזמן האחרון ניכר איזה־שהוא שינוי לטובה.

גם במובן ההשקפה הקיבוצית — אין רצון להתעמק בשאלות החיים הקולקטיביים. ישנה הדוגמה הקיבוצית — ועומדים על „קוצו של יוד", מבלי לדאוג לעיקר, ובהקפידם על טהרת הקומונה הם עלולים לפעמים להיתלות בטפל ולהסיח את דעתם מהעיקר.

מה שמעסיק את מאות חברינו בקיבוץ בארץ, הדאגה ליצירה המשקית המשותפת, לטיפול המשותף בילדים, עניני חיים משותפים — כל זה לא ידוע, ואולי גם לא מעניין אותם. בכלל, בקיבוצים כאן לא היה בזמן האחרון חינוך בכיוון לפעולה משקית עצמית, וביחוד לחקלאות. אולם מסביב לידיעה שמביא מכתב מפתח־תקוה אודות חברה ש„בגדה בעיקרי הקיבוץ" והרשתה לעצמה ללכת לסינימה עם בחור שאינו חבר הקיבוץ, והקיבוץ עבר על זה בשתיקה, מסביב לידיעה זו יהיו ויכוחים סוערים. זה מוכיח שהקיבוץ בארץ אינו עומד על הגובה, ומובן שיש לאלה שיעלו, עם אותם החברים שעלו בשנה האחרונה, להחזיר לקיבוץ את טהרתו הקומוניסטית...

נודע לי שישנה אי־שביעות רצון גדולה בין אלה שעלו ארצה בשנה האחרונה ונמצאים בפלוגות הקיבוץ. יש הצעה לארגן פלוגה מיוחדת של חברים כאלה. דבר זה עומד לבירור ולעיון בין חברי קלוסובה כאן.

ג

קלוסובה, 26.10.1930

הנני נמצא כבר היום השלישי בקיבוץ זה והריני כולי תחת רושם הידיעות האחרונות מן הארץ. ימים קשים צפויים לנו ולמפעלנו. כנראה, שרוצים באמת להשמידנו. התחילו להחשיב את המפעל הציוני בתור כוח, שיש לגדע אותו. והנני חושש מאוד, שמא יחדור היאוש ורפיון הידים לתנועה. בין היהודים בעלי־הבתים — דכאון, מפח־נפש ויאוש. „הכול אבוד" טוענים רבים. וארץ־ישראל נחוצה עכשיו כל כך. עוד לא היתה תקופה כה קשה ליהדות כתקופה הנוכחית. החורבן הכלכלי הוא איום. המשבר אוכל בכל פה. עניות מנוולת. עמדות כלכלה הולכות ונשמטות. הנה אני נמצא עכשיו במחצבות קלוסובה, מפעל שהיה כולו יהודי והודות לזה אפשר היה לסדר כאן בעבודה מאות חלוצים. קיבוצנו מנה כאן השנה למעלה ממאתיים איש. כעת — 160. גם קיבוץ רביזיוניסטי פה, בן 90 איש. והנה מפעל זה הולך ונשמט מידי היהודים. לרגלי המשבר הכלכלי החליט בעל המפעל לייסד חברת מניות, למשוך שותפים לעסק. „גויים" רכשו להם את רוב המניות ונגלתה המגמה לדחוק את רגלי הבעלים היהודים מכאן ויחד עם זה אורבת הסכנה גם לפועלים היהודים.

כך רואים בעליל את הרס החיים הכלכליים של היהודים. אין מוצא ואין מפלט. א"י נקודת האור האחרונה והיחידה — וגם את זו רוצים לשלול.

היו לי אסיפות כאן. לע"ע שוררת התלהבות. רצון לבלי חת, החלטה להמשיך. מי יודע מה יגידו הימים הבאים. ואיך מצב הרוח אצלנו? איך הגיב הישוב?

במכתבך האחרון כתבת, שהנך לומד ממכתבי כמה קשה נעשתה עלי עבודתי כאן. אמנם כך הוא. חייתי בחדשים האחרונים עם הנעשה בגבת יותר מאשר עם עבודתי כאן. אולם עכשיו שעת חירום למפעלנו, ומוכרחים לעבוד ביתר מרץ והתלהבות. צריך לשמור על הגחלת. הנני עובר עכשיו מקיבוץ לקיבוץ ומהקיבוצים לסניפים לעורר,

לעודד, לדרוש נאמנות, עקשנות. הנוער מתפרץ, דורש העפלה. דורשים עלייה בכל התנאים ובכל הדרכים. אני חושב שאסור לרסן אותם. למאסרי חברים על הגבולות יהיה הד. צריך ליצור את ההרגשה גם בציבור היהודי וגם בעולם כולו, שנלחם מלחמת חיים ומוות בעד זכותנו לעלייה ולעבודה בארץ.

אני נשאר כאן כל החורף. אמנם אני כולי מלא פחד וחרדה ויש רצון בימים אלה להיות בארץ, אך אין כעת לעזוב את המערכה כאן.

ד

קלוסובה, 26.10.1930

לוועד־הפועל של ההסתדרות

ח. י.

הגיעו כבר אלינו הידיעות בדבר הצהרת הבגידה והזיוף של ממשלת הפועלים בלונדון. המבוכה גדולה, יש חרדה רבה למפעלנו. הפעולה הציונית בגולה — בסכנה גדולה. היהודי ה„בעל־בית" אומר שהכול אבוד. צריך לחזק את „החלוץ" ולעודדו. צריך לשאת את המילה המעודדת ודבר א"י החיה להמונים הרחבים. אולם בכדי להלהיב את הקהל לפעולות יש צורך במפעל נועז. לא ייענו ההמונים לתביעות כספיות, באם לא יראו מאמצי העפלה. צריך להקים תנועת מחאה כבירה נגד אנגליה. די כבר לשבת במנוחה ולשכך את ההתרגזות המתפרצת. היו לי אסיפות בקיבוצי דומברוביצה וקלוסובה — שני הקיבוצים הכי גדולים שלנו. החברים נשבעו אמונים לתנועה. היה דכאון רב, אולם גם רצון מוחלט להישאר נאמנים עד הסוף. הוחלט לא לעזוב את הקיבוצים, לפנות בדרישה של גיוס כוחות ועמידה במערכה.

אחרי האספות שרר שקט כמה רגעים ואחר כך עד שעה מאוחרת בלילה — ריקודי „הורה" מתוך דבקות והתלהבות, שכמוהם עוד לא ראיתי בגולה. אולם החברים דורשים עכשיו מעשים, עלייה בכל הדרכים ובכל התנאים. הם דורשים התפרצות לארץ. הנני חושב, שהם צודקים. רק התפרצות כזו יכולה לעודד את תנועתנו ובתוקף פעולות אלו נוכל גם לבוא להמונים הרחבים. ואם נעצור בעדם, נשתק בזה את כל התנועה כולה. הנוער גלהב לקראת מעשים נועזים שיש בהם משום הקרבה. אל לנו לרסן את הרצון המתפרץ. מעשים תכופים דרושים בשעה זו. אני חושב למותר להוסיף שהקשרים אתכם מוכרחים להיות אמיצים ומהודקים. עליכם להודיע לנו פרטים על המצב בארץ, על הצעדים שנעשו, על מצב הרוח בישוב ובציבורנו אנו.

האסיפות בקיבוצים עודדו אותי. עוד לא אלמן ישראל. יש מחנה חלוצי נאמן ובנו תלוי כוחו וחישול רצוננו, באם נדע לא לרסן [אותו] עכשיו. הנני יוצא מכאן לביקורים בסניפי „החלוץ" בווהלין; המגע הישר עם החברים הוא כעת הכרחי. יהיו דברי החברים באסיפות הקיבוצים והתלהבותם לעידוד גם לנו. חזקו ונתחזק!

מכתב לאח

קלוסובה, 30.5.1930

משה ברסלבסקי:

שוהה אני כבר ימים אחדים בקלוסובה — זה הקיבוץ החלוצי הגדול ביותר מכל קיבוצי ההכשרה בגולה. כיום — מונה מאתיים איש. היו ימים ומספר החברים הגיע למאתיים ושמונים איש. הקיבוץ דומברוביצה שהנני מצוי בו — הנהו ענף לקיבוץ קלוסובה. ישנם עוד קיבוצי הכשרה בסביבה, יותר קטנים, אף אלה ענפים לקיבוץ הקלוסובאי — דהיינו שהקיבוץ הזה כבש עמדות עבודה חדשות על ידי חבריו.

קיבוץ קלוסובה הנהו לב התנועה החלוצית בפולין. כל היפה וכל המופקר גם יחד

בביטויו הכי נמרץ נתגלה כאן, ועודנו מתגלה, אך ביופי מועם. על הכותל כאן תלויה רקמת מלים אדומה האומרת: „תורת החלוציות העברית אכזרית במעשיותה, ונפלאה במהותה"... ואימרה זו מבטאה את החלוציות הזו, הקיצונית, שאינה יודעת רחם. כאן מחצבות גדולות ענקיות, ועבודה זו היא שאולי קבעה את הפרצוף הסלעי־האכזרי לחבר־האנשים שהיו כאן. כאן הקיבוץ בלב הגולה מסמל מהפכנות קיצונית — נעקרים מתוך סביבת ההורים ומתחילים הכול מחדש. ניתקים כל החוטים המקשרים עם הבית ועם העיירה. חברים עובדים כאן בהכשרה שנה ויותר ואין מניחים לחבר לנסוע לבקר את המשפחה ואפילו אם היא גרה בריחוק של ק"מ ספורים. בליל ה„סדר" לא נסע איש לביתו, הגם שהיו חברים שמשפחתם גרה בריחוק של תחנה אחת ואפשר להגיע לשם בנסיעה מהירה של חצי שעה. כאן, בקיבוץ, הבית האמיתי. תנאי העבודה קשים מאוד — ותנאי הכלכלה גם הם קשים מאוד. עכשיו — בקייץ — התנאים יותר נוחים. אך בחורף, הצפיפות והדוחק נוראים. — — — חברים רבים נחלשו כאן, ומה שמעניין, שהקיבוץ לא הירשה מעולם לחבריו החולים לנסוע לביתם — ולהבריא שם, כי הקיבוץ ראה את עצמו אחראי לחיי חבריו. אלה כמובן נשארו — אך ללא תנאי הבראה. וכך נתהלכו כאן חודשים רצופים ללא עבודה.

הקיבוץ קיים כבר שש שנים רצופות. הוא תקוע בלב ווהליניה והשפעתו עצומה על התנועה החלוצית בכל הסביבה. היתה כאן אישיות אחת רבת־השפעה — מרשק, בעל טמפרמנט חלוצי סוער. הוא שהטביע את חותמו על הקיבוץ והוא בעצם יוצר קלוסובה — בכל אופן יוצר הקולקטיביזם הקלוסובאי. כולם מזכירים אותו בדחילו ורחימו. עלה כבר לארץ אחרי המאורעות ונמצא כיום בקיבוץ המאוחד בפתח־תקוה.

לקיבוץ פרצוף פרוליטרי בולט — משהו סלעי ומוצק. ידוע הריקוד הקלוסובאי והשירה הקלוסובאית. קלוסובה — היא מעין סמל, בכל אופן — דרך מאוחדת קולקטיבית. בהרבה הם מזכירים את גדוד העבודה ע"ש יוסף טרומפלדור בשנותיו הראשונות עם הקרימצ'קים שבתוכו.

כמובן שכיום, אחרי חילופי הגברא הרבים לרגלי העלייה לארץ ולרגלי סיבות רבות — אומרים חברים רבים, שקלוסובה אינה כבר קלוסובה. אך גם כיום מורגש „משהו" ממה שהיה. דבר מה שהולך בכל זאת מדור לדור.

שוהה אני כאן כבר ימים אחדים. ערכנו בערבים גם שיחות בשני לילות בזה אחר זה. היום יום ראשון. בוודאי תיערך עוד שיחה אחת. באתי ליומיים בלבד כי לכאן עומדים לבוא חברים אחרים והשבוע יבוא לכאן לויטה מעין־חרוד ואולי ישתקע כאן שבועיים ימים. אך חברים כאן מפצירים בי מאוד שאבוא לכאן ובוודאי אעשה זאת. ואולי באופן יותר ממושך. בכל אופן הנני נשאר כאן כמעט עוד שני ימים נוספים. אמש גם נועדנו, חברים הקרובים לענייני תרבות, וסידרגו מעין תכנית לעבודה תנועתית תרבותית שהינה מוזנחת כאן מאוד. הערב אני חוזר לדומברוביצה דרך העיר סרני.

ד. לוי:

א

קלוסובה, 21.6.30

שלום לך, ברסלבסקי.

— — — שיחותיו של טבנקין היו חשובות מאוד. רוב השיחות נסבו על קליטת העלייה בקיבוץ בארץ. נתעורר מסביב לזה ויכוח. היו שלוש אסיפות בענין זה. — — — אף פעם לא הוארו השאלות האלה במידה כזו.

החלטנו גם על מועמדים לסמינר „החלוץ". יש שבעה חברים: טננבאום, גולדמן, גרבוב, גוטרמן, רחל צם, שרה רודר וחייקה פריד. את פיש עיכבנו לפעולה בקיבוץ.

לויטה נמצא אתנו כבר שבוע ימים וישהה כאן עוד כמה שבועות. יש לו תכנית פעולה רחבה ואם יבצע אותה היא תהיה חשובה מאוד.

האנקיטה כבר הועברה. יש כ־70 חבר שלא יודעים כמעט לגמרי עברית, עוד כ־30 שיודעים בינונית, והשאר — 100 בערך — יודעים. שני הסוגים הראשונים חולקו לשש קבוצות ונקבעו שישה חברים שילמדו עברית. השיעורים יתחילו כבר מחר.

בינתיים אין ערב פנוי: שיחות, אסיפות, וכו'.

ב

קלוסובה, 22.9.30

לח' טבנקין ולויטה — שלום רב.

אפשרי מאוד שהטון של מכתבי זה יהיה יותר מדי פסימיסטי, מכיוון שאני כותבו תחת הרושם של ימים מאוד קשים בקיבוץ, שההרגשה בהם היתה: „די וועלט גייט אונטער" [העולם יורד לטמיון] ואין גם מי שינסה להצילו. היה זה שבוע שהתחיל בשביתה, שתוצאותיה היו מראש צפויות לרעתנו מכל הבחינות ושבכל זאת אי־אפשר היה להימנע ממנה. והנה בא גורפינקל ו„בשורה" בפיו: העבודה בדומברוביצה נפסקת בראשית החודש הבא. הוא יצא — וחבר מקליבן בא: העבודה שמה נפסקה, חברים אחדים נמצאים כבר ברובנה ואין להם כסף להוצאת הדרך לקלוסובה. מישהו גם הביא ידיעה שיאנוב נתפזרה, ושאת אמיתותה איננו יכולים עדיין לקבוע. ואח"כ מכתב מן המרכז, תשובה על מכתבינו, בהם דרשנו לסדר את הענינים התכופים כגון: לבנים, נעליים, דירות וכו' ושאת תוצאות אי־הסידור לא הסתרנו במכתבים הנ"ל. התשובה: „אין־עצה" — וחסל. ואחרון־אחרון: יום אתמול, יום מלא התרגזויות לרגל השביתה ש„נגמרה" במפלה בשביל כל הפועלים (הבטחה לשלם 70 אחוז מהשכר, ולמעשה שלמו 50 אחוז וגם למטה מזה) ובמשנה־מפלה בשבילנו: אנחנו לא קיבלנו אף פרוטה! ובערב — התנגשות עם פועלי המקום (היה הרי יום ראשון ויום תשלום) שנסתיימה עם כמה חברים פצועים לא מסוכנים, ועם כמה „גויים" עם פצעים קצת יותר קשים. ואח"כ, כשהתחילו אסיפות ימי ראש השנה, פרצה איזו חברה עצבנית בקול לא־אנושי לרגלי אבן שנזרקה, כנראה ע"י המתנפלים הקודמים, וקמה פניקה — — — אפשרי שכל זה מוסיף לפסימיות שבטון, אולם בכל זאת אין להניח שהטון ביסודו לא מוצדק.

איני יודע, אם במרכז רואים את הסכנה הרבה שלפניה אנו עומדים כעת. כנראה שלא יודעים אותה, אחרת היו התוצאות אחרות. אילו הרגישו כעת במרכז, שעומדים בפני פירוק כל המפעל ההכשרתי ואילו הבינו שזה מעמיד בסכנה לא רק את טיב העלייה, אלא את עצם קיומו של „החלוץ" — אינני מתאר לי שאי־אפשר היה למצוא כעת בווארשה מקור לכמה אלפים זהוב לשם יסוד כמה נקודות חדשות לפחות. וכעת הרי זו לא רק שאלה של הרחבה. זוהי קודם־כל שאלת השמירה על הקיים. הנה שאלת דומברוביצה: מאה וחמשים איש המאבדים את מקום עבודתם, הרי אינם ענין של איזה

עתיד רחוק — בעוד שמונה ימים ישבו אנשים בלי עבודה וגם בלי מוצא אחר (אנחנו לא נוכל כעת לקלוט אותם מטעמי עבודה וגם מטעמי הדירות) — — — הקרקע נשמטת מתחת לרגליים וצריך להתאמץ מקסימלית ולמצוא מקומות עבודה (מבלי לדבר כבר על הסידורים ההכרחיים בשאר הקיבוצים) — — — ובאמת איני יודע במה זה יגמר.

את המכתב הזה איני כותב סתם לשם כתיבה, יש לי גם מטרה קונקרטית. ראשית, לדעתי, עליכם להקים סערה במרכז ולגמור פעם במצב־רוח זה, ש„אין־מוצא" ו„אין־עצה". באם המצב הזה לא ישתנה מיסודו יש באמת סכנה, שבעוד חודש־חדשיים יהיו אנשים בהכשרה מינימום שבמינימום וגם אלה שיהיו לא יחזיקו מעמד לרגלי חוסר כל סידורי הכנה לקראת החורף. ושנית: הכרחי שמישהו מכם יבוא אלינו לכמה ימים לשם סידור עניני דומברוביצה וקליבן וגם קבוצת רובנה (גם מהם כבר באו אחדים אלינו). הזמן כבר כה קצר, ואולי נמצא בכל זאת איזה מוצא ולא לשלוח את החברים הביתה, וזה הרי כרוך בהרבה מאוד ענינים, שאי־אפשר לדון עליהם במכתב. בכל אופן, איך שלא יגמרו הענינים, בואו של אחד מכם הכרחי. בלעדי זה איני רואה שום אפשרות לפתרון השאלה. אני יודע אמנם,, שאתם טרודים מאוד בעניני הסמינר ושישנם חוץ מזה כל מיני ענינים, אולם פתרון אחר לשאלה הזאת איני רואה ואני בטוח שגם אתם תסכימו לדעתי זו.

על עניני המקום נדון בהיות מי מכם אצלנו. המצב בקצרה: עובדים כבר לאחר שנסתיימה השביתה. המצוקה הכספית הורסת אותנו. מגיע לנו מפיינשטיין יותר מחמשת אלפים זהוב. בשר כבר לא נותנים לנו. כל שאר הפרודוקטים עולים כפליים. גשמים ובוץ — ואין גומות (אין גם לקבל בהקפה). שכר הדירה לא שולם עדיין בחודש זה והבעלים לא נותנים מנוח. המצב החברתי הוטב קצת. חוסר הנעליים מקשה גם על סידור אסיפות, כי החברים לא באים לרגל הבוץ. מצב הרוח בכל זאת איננו כה קשה ומדוכא כשהיה.

מה שלום החברים „שלנו" בסמינר?

ג

קלוסובה, 3.4.1931

ללויטה — שלום!

...מכתבך הוקרא בערב בחדר־האוכל ונשמע ע"י כל החברים בשמחה רבה. שימש כדיסוננס רק הקטע בו אתה כותב על הארכת הוויזה לשלושה חדשים בלבד, ובכך אתה רוצה לסיים שליחותך. האומנם? — היה לא תהיה!...

פה הרבה חברים חדשים. בדרך־כלל אנשים טובים, אולם „ירוקים", וזה מורגש מאוד; אין ליכוד ויציבות, הכל עדיין במצב נוזל ויש תנודות. כל זה, כמובן, יתחשל במשך הזמן ויהיה טוב. היו גם כמה עזיבות.

למרות חוסר אנשים, בעיקר בחורות (מתוך 195 איש — 54 בחורות), בעונת־עבודה זו — צפויה סכנה שהעבודה במחצבה תישמט מידינו. יש לחץ נורא מצד כל מיני מוסדות על האדמיניסטרציה לדחוק אותנו מן המקום.

ד

וארשה, 21.8.1931

לחברים בקלוסובה — שלום!

לא צדקתם במנעכם ממני, במשך שבועיים ויותר, ידיעות על הנעשה בקיבוץ קלוסובה. ואין להצדיק זאת בחוסר־כתיבה מצידי. לא כתבתי, כי לא היתה לי

אפשרות כלשהי. כל הזמן טולטלתי ממקום למקום, ורק השבוע הגעתי לוורשה. האווירה פה, בפרט כשנמצאים במצב של ארעיות במקום (רק אתמול נקבעה עבודתי), אינה נוחה ביותר להתרכזות הדרושה לכתיבה. אילו היה המצב בקיבוץ נורמלי, פחות או יותר, ויציאתי — זמנית, גם אז חוסר־קשרים כזה מכאיב לי לא במעט, אולם במצבו הנוכחי של הקיבוץ, כשבכל יום עלולים לבוא שינויים ותמורות, כשהקיבוץ נמצא במפנה, המטה אותו לשטחי מציאות חדשה, שהולידה כבר מפעל חדש, רב־ערך להתפתחות הקיבוץ בעתיד ולתנועה שמסביבו, — במצב זה, כשנגזרה עלי תלישות מאונס מענייני הקיבוץ — חוסר קשרים לא ייסלח.

רגעי היציאה מן הקיבוץ יישארו בחיי טבועים בחותם של עינויי־נפש קשים, שהרבה כמותם לא יזדמנו בחיי אדם. אולם לא רק רגעי היציאה. קשה מאוד השהייה מחוץ לקיבוץ לאיש שנקשר לא רק מתוך הכרה, אלא מתוך הרגלי חיים והווי יום־יומי למפעל ששמו קלוסובה. לא אאריך בזה, כי בטוח אני שגם לכם ברור הדבר. אלא מה? — זה יחייב אתכם לקשר חי אתי, שיש בו במידה רבה מהקלת הקושי.

ח. ל. פיש:

א

קלוסובה, ספטמבר 1930

לחברים בסמינריון של „החלוץ" בוורשה — שלום.

...קודם כל, כמובן, על השביתה. אנו עומדים עתה כבר בקיצה ונוכל למסור לכם תיאור מקיף על גורמיה, מהלכיה וסופה המכאיב, בעיקר — ביחס אלינו.

השביתה התנהלה על ידי ועדה מיוחדת בתור באות־כוח כל הפועלים. הרכבתה של אותה ועדה, חוסר כל אוריינטציה של חבריה — מה שידענו מראש והתברר ביחוד בפגישתנו הראשונה אתם — והכרתם הפועלית העמומה — הספיקו להטיל ספק בהצלחתה של השביתה. נוסף לזה ראינו ברור שלא עכשיו, בסופו של הסיזון, הזמן המתאים להפסקת העבודה. אולם אנחנו נצטרפנו לשובתים לא רק משום שהגורם לזה — עיכוב התשלום — מוצדק הוא, אלא גם משום שהועמדנו בפני עובדה קיימת; הפועלים כולם נסחפו בפסיכוזה של השביתה והתערבותנו לא יכלה לפעול כלום. במצב זה אילו יצאנו לעבודה והיינו רק כפורצי שביתה, תפקיד שכל ישותנו מתנגדת לו. באסיפה שהוקדשה לשאלה זו — הוחלט פה אחד על אי־התערבות אקטיבית, גלויה, בהנהלת השביתה מתוך הכרת מצבנו המיוחד במקום, דבר שאינו מצריך פירושים מיוחדים. הוחלט גם על צמצום ההספקה עד למינימום האפשרי ולחפש עבודה במנסרה לימות השביתה. קווינו שיעלה בידינו למצוא עבודה שתעסיק מספר ניכר של חברים, אך זו היתה אשליית שוא ושמונת ימי הבטלה יכניסו אותנו שוב לגרעון של 1500 זהובים, בקירוב.

פגישתנו הראשונה עם חברי הוועדה המארגנת — שבאה לפי הזמנתם — אישרה את הערכתנו. כאן נפגשנו פנים אל פנים עם הבערות והטמטום, אשר רק בעטיים ניתנת האפשרות לכל מיני בריות ערמומיות לצוד אנשים בחרמם, לנצלם, לדכאם — ולפשוט את צלם האדם שעליהם ולרמסו ברגליים...

בינתיים בא אינספקטור העבודה וה„סטארוסטה" מסארני, שלקחו עליהם את התפקיד לתווך בין הפועלים לבין הבעלים.

אחרי מו"מ הוסכם שלפני היציאה לעבודה ישולם לפועלים 70% מהחוב והשאר עד ה־10 לחודש הבא; הקאנטינה תבוטל ולהבא יהיה תשלום במזומנים מדי חודש. לכאורה, הכול בסדר; הנצחון על צד הפועלים. אך כיצד זה התבטא למעשה? — החלו בתשלום בשבת אחרי הצהריים, אחרי שדחוהו מיום ששי, בכוונה שהוא יצא לפועל אחרי נסיעתו של האינספקטור. התור — לפי הא"ב. חשבונו של כל אחד נמשך שעה

שלמה. הכוונה מתבררת מדי פעם יותר ויותר. בחשאי סילקו את החובות לקופצים, הרעשנים ביותר, ביניהם כמובן גם חברי הוועדה המארגנת — שהסתלקו מיד וישבו לשתות, ואשר לנשארים, ה„נחותים", הללו יפוטרו במשהו או יוסיפו וידחום ולע"ע יבוא היום השני ותתחיל העבודה — ואז... ראינו שאי־אפשר לחכות ופנינו מחוץ לתור. דוחים למחר, היינו להיום. בבוקר — המון פועלים מכונסים על יד המשרד, תובעים כסף והתשובה —— אין, אפס הכסף. הפועלים מתרגזים — אך לשוא; אין למי לפנות. אין בא כוח ואין דואג והאדמיניסטראציה ממש מרחיקה בכוח. פנינו שוב והפעם התשובה ברורה: לא, אין כסף. קשה למסור למישהו מן החוץ את הרגשת העלבון והכעס כפי שהיא מעיקה עלינו כעת. דומה, שלנו יותר קשה מהפועלים האחרים. הללו הן לא ירגישו את כובד העלבון כמונו. וכמוהם — כמונו חסרי אונים להושיע...

ואצלנו עתה מצב כספי ממש קאטאסטרופאלי. צריך לשלם שכר־דירה ויש גם להכין דירה חדשה, נוספת, בשביל יושבי ה„צ׳רדאק" [העליה]. הרבה חברים יוצאים לעבודה יחפים, כי אין נעלי גומי במספר מספיק, ויש גם להעביר את החברים מקליבן, במקום שנגמרה העבודה, ואין גם כל אפשרות להעביר חברים למקום העבודה החדש שנמצא לנו על יד דובנה. כל אלה הם תפקידים דחופים שאינם סובלים דיחוי — ואי המוצא?... כנראה שמלבד מפח־נפש תגרור אחריה השביתה עוד אי־נעימויות בשבילנו. ממקור אחראי ונאמן נודע לנו, שבמשרד ההנהלה התרעמו עלינו על שגם אנו לא עשינו כמעשה הרביזיוניסטים, שבאו בהודעת התרפסות לפני פיינשטיין ערב השביתה, שרק עקב האיומים של הפועלים הנוצרים אינם יכולים לצאת לעבודה. כשביקר באותו יום אחד מהגדוד הבית"רי במשרד, שאלוהו אם הם יכולים להוסיף אנשים לעבודה, והלה ענה, שפרופס [מפקד בית"ר בפולין] מתנגד להרחבה ורק אחרי שהסבירו לו שזה מכוון נגד החלוצים — אמר, כי למטרה זו יכולים הם גם לעבור על פקודת „הקומנדנט" הראשי...

סדר טרדותינו ודאגותינו אינו מסתיים עוד. חוץ מהדאגות המפורטות לעיל והדאגה הרגילה לחורף הממשמש ובא — נוספת חדשה, המטרידה ומדריכה מנוחתנו. בקליבן נפסקה העבודה, גם בקבוצת רובנה היא נגמרה ועתה — חדשה: בדומברוביצה תיפסק העבודה במנסרה ביום הראשון באוקטובר לזמן בלתי־ידוע. בכל אופן לכמה חדשים, או לכל החורף. קשה להשלים עם הרעיון, שקיבוץ בן 140 איש יתפורר ביום אחד. כמה מרץ, כוחות ומאמצים הושקעו בהקמת הקיבוץ הזה! האפשר שכל המאמצים האלה ינופצו אל הסלע? הניתן להעריך מה רבה המכה אם חברים יאלצו להתפזר לבתיהם, למורת רוחם? מאות חברים נותקו מסביבתם, מהוריהם, לא נרתעו בפני מכשולים וגזירות, הבליגו על עלבונות, פרי שרירות לבם של נותני העבודה המנצלים, רק בשל ההכרה שכבר כאן הם מניחים יסוד לחייהם העתידים, שכבר פה הם יוצרים גוף קיבוצי שימשיך קיומו גם בארץ והקשור קשר אורגני עם הקיבוץ דהתם — האפשר שכבר בראשית צעדם יאוכזבו? אם לא נקדם את פני הרעה — לא תהיה לנו לחורף הכשרה או שתהיה בהיקף צר, מינימלי מאוד, ז.א. שלא תהיה לנו עלייה...

התנועה במרכזה ובהיקפה נתבעת עתה לפעילות משנה. הכרתנו כאן היא, כי יש ברחבי ווהלין ופולסיה, וילנה ופולין הקונגרסאית, מקומות עבודה, שאפשר לחדור אליהם. צריך רק לחפשם. על המרכז לדעת שהמצב הנוכחי בקיבוצים מחייב, הוא עתה מרכז השריפה. יש לגייס אמצעים מיוחדים לחיפוש מקומות עבודה חדשים ובכלל לחלץ את הקיבוצים מן המיצר, שבו הם נתונים כעת. ידוע לנו שהמצב הכספי עגום מאוד, אבל אנו גם חושבים שאפשר עוד בכל זאת להשיג כמה אלפים זהובים לצרכים הדחופים האלה. הדאגה לגורל ההכשרה לא צריכה להיות רק נחלת החברים בקיבוץ. זו צריכה להיות דאגת התנועה כולה, כי באין הקיבוץ, מפעל ההגשמה הממשי, חסר גם הכוח התובע, המעודד והמשפיע. הכרה זו צריכה ללוות את כל אחד מאתנו, הפעם יותר מתמיד, כי כולנו הועמדנו עתה במבחן.

חברים, אני עומד לגמור. משום מה יצא כל המכתב „שחור" ואילו רציתי להוסיף ולכתוב — הן דלגתי על המצב הפנימי, החברתי — היו אולי נוספות עוד כמה טיפות מרות. לא מעטים הם אלה המונים אותנו בראיית־שחורות מקצועית. ככה גם מגדירים

הרבה את הפועל בארץ ואת עתונותו בשל כובד ראשם ורצינותם, המוגזמים לדעתם. אילו רצינו אף אנו להשקיף מעט לאחור, או להשוות את חיינו ומצבנו עם אלה שמחוצה לנו ברחוב היהודי בכלל — ודאי שהטון היה אחר לגמרי. וכשאתה רואה את החברות היוצאות השכם בבוקר לעבודה בלי נעליים, את החברים כשהם גומעים את הארוחה ישר מהקערות, כי רק כעשר כפות בקיבוץ ואין כסף לקנות חדשות; כשאתה יודע שזה שישה שבועות שלא החליפו לבנים — ועל אף כל אלה תפרוץ לעתים תכופות „הורה" אדירה מלאת התלהבות ודבקות, או שירה חזקה שנימת אמונה ואומץ, שאינה משתמעת לכמה פנים, חוזרת בה — תגבר בך שמחתך והרגשת סיפוק תמלאך. אבל לי נדמה שהתמדת רגש זה של סיפוק אין כמותה מסוכנת בשבילנו, המעפילים הנמצאים עוד בחצי דרכם או בראשיתו. איתן הוא יסוד האמונה שלנו, ואם גם אמונה מלווה לרוב גם בספק טורד — אנו סו"ס יודעים להגביר את הרגש הראשון על השני (בחינת „ואף על־פי־כן...") ובמצב כזה לא נחשוש לחשוף את כל המגרעות ונשקיף ישר בפני המציאות המרה. הכרת יעודנו וההכרח במפעלנו תשמרנו בפני רפיון־ידים ותגביר רוחנו גם בימי חירום.

ב

קלוסובה, 20 באוקטובר 1930

לחברים בסמינריון — שלום.

...הדאגה המרכזית כעת אצלנו היא בקשר עם הפסקת העבודה. מקודם הודיעו על זה במודעות, שגררו אחריהן פירושים שונים. לרוב סברו שזהו תכסיס מחושב מראש, מצד נותני העבודה, כנהוג בעולם הרחב, בכדי להוריד את המחירים או לפטר מספר פועלים. אולם כעת הוברר שזה לא כך; מתגלה שבעלי המניות האחרים — כולם נוצרים — דוחים את פיינשטיין היהודי מהנהלת העסק, מתוך ריבוי אחוזי השקעותיהם בו. מגמתם היא שהבעלות על המחצבה, האדמיניסטרציה ובעקבותיהן ודאי כל הפירמה — יגיעו למצב של פולוניזציה. פיינשטיין הזקן הודח כבר מכסאו, בתור נשיא ההנהלה, וכן גם ליאו בנו מהיות חבר בה, ועוד יהודים מהאדמיניסטרציה מחכים כל יום להודעת פיטורים. היום ביקר כאן אחד מההנהלה החדשה — נוצרי — והוא הזמין לראיון את באי־כוחנו, שאל למהותנו והשמיע אגב חיוך: „הרי אתם בולשביקים בזעיר אנפין". אולם למראה העווית פניהם של חברינו, הדגיש שרק מתוך צחוק אמר ככה. לשאלתנו, אם העבודה תיפסק באמת ביום 24 באוקטובר — ענה שזה עדיין לא ברור: בווארשה יחליטו. בכל אופן — לנו נכונו ימים קשים. לא קשה לתפוס שבעיני נותן העבודה הפולני יכובדו יותר אנטק ופרנק שלהם — ממנו, הז'ידים, הזרים...

בפלצ"י, הפלוגה החדשה שלנו ע"י דובנה, סודרו 5 מחברינו ועוד כ־15 מדומברוביצה. הם הסתדרו שם יפה. החברים שלנו הם המהווים את הגרעין במקום. נקלטו שם גם כמה חברים מקליבן. סיכויים להתרחבות נוספת אינם לעת עתה, אך בעלי המחצבה באותו מקום — עוד מפעלי חרושת להם בסביבה ואולי נחדור לעוד מקום.

בדומברוביצה העבודה תתחדש בקרוב. נמצאים שם כמאה ועשרה איש ואם תתאמתנה השמועות שהגיעונו עתיד הקיבוץ לקלוט עוד אנשים. יש להתיחס לאותן השמועות בפקפוק.

המצב שנוצר כעת אצלנו מחייב חיפוש רצוף של מקומות עבודה חדשים.

ג

קלוסובה, 4.11.30

שלום לך, ברסלבסקי.

— — — אתה רוצה ודאי לדעת מהנעשה אצלנו. אחרי ה־24 באוקטובר, הוא התאריך הרשמי להפסקת העבודה, באה דווקא רווחה לנו. צירופי עובדות וענינים שונים גרמו לכך שאנחנו כעת העובדים היחידים במגרש, במחצבה, אולם מצב זה, כפי שנמסר לנו ע״י הנהלת המחצבה, יימשך כך עוד ימים אחדים בלבד ושוב נעמוד בפני שאלה קשה, ביחס לקיומנו להבא.

המצב החברתי — משביע רצון. הרשל פינסקי, ששהה אצלנו השבוע, אמר שאין כלל להשוות את המצב כעת למצב שהיה לפני 4—5 חדשים. אין אנו שרויים באילוזיות, אך רואים אנו שהמצב הנוכחי בציונות, אחרי הדו״ח של סימפסון והצהרת הממשלה האנגלית, אף כי חמור הוא יותר מכפי שהיה אחרי גזירת העלייה במאי, לא יגרום לעזיבות כמו אז. יש בטחון פנימי בציבור ויש גם אטמוספירה טובה, ואילו רק לא יפגעו בנו התנאים האובייקטיביים במקום — חוסר עבודה! — נאמין באמת בעקשנותנו, שהיד הפושעת תישבר לה...

א. גרבוב:

א

רובנה, 15.3.1931

אין לי כרגע „המוזה" לכתיבת המכתב שעליו הרהרתי מכבר, שאתה ודאי ראוי לו. אנסה, בכל אופן, „לחגור" עשתונותי.

מכתבך, העובר בקו הענין החברי העמוק, שלא בדרך־אגב, ולשם יציאת ידי חובה בלבד — הידק יותר את הקשר האינטימי בינינו. ודברי, אשר חנקתי אולי בפניך ולא היתה ההזדמנות להגידם לך, אם־כי לחיצת היד והנשיקה הכילו הרבה, אגלה לך עתה: אני אוהב אותך אהבה עזה (מלים גדולות כתבתי, העט הגדיל בכוונה). עזה — אני תופס את זה במוחי, עוד יותר בלבי, כאבן קלוסובאית וכאבן מחצבת ירושלים, שאני עתיד להידבק אליה...

ב

קלוסובה, 15.2.32

אני עובד, בריא, מנוצל וגא, חוטף ובולע לאחר יום־עבודה מילה מודפסת מפה ומשם.

אנו חיים כאן ערב מאורעות גדולים: עליה ב׳. הומה החלל ומעיק. חברים נוסעים, באים חדשים. והתקוה לגדולות ישנה. לפחות, זאת היא הרגשתי. הדאגה תתרכז כיום, ובצדק, מסביב לבנין קלוסובה; בלעדיה קשה, קשה מאוד. מוסרים על המצב בפלוגות. וחוט השני המשזר במפעל הוא קלוסובה. דומברוביצה מתמוטטת, נשארות פלוגות קטנטנות, הזאת קלוסובה?

משרד הצעירים (במועצה הגלילית של החה״צ) נפתח. הכל עדיין בבחינת נסיון, אולם לאט־לאט נכה שרשים. הקשרים עם הצעירים יתמידו, פשטות הניב והביטוי תרענן ותלמד את המנהלים שלנו להסתכל, לחשוף את הפנינים הטמונות בכל צעיר.

ג

לכווה, 16.3.32

...בסוד אגלה לך, שלא פעם, עת עמדתי רצוץ ועייף ברחוב, מתמתח, נכון לישון ואין מקום ואין כסף, וצריך להשפיל את עצמך עד שנמצאות הפרוטות הדרושות — אז תקפני לא פעם הרצון לברוח אליכם אולם מחשבותי [לוחשות] לי: זאת היא בריחה מעמדה, מחזית ההתמדה והעקשנות. כלך לך, ערוך גלות!

ד

קלוסובה, 4.4.32

הזכרת, על יסוד ביקוריך בפעם האחרונה בווהלין, את מצבם של סניפינו וכתבת על פעולות המועצה. מה אומר ומה אדבר — להכאיבני באות ההצעות.

— — — חסרות הפרוטות, וכשאין שפירוגרף, נייר ובול אי־אפשר להוציא חוזר. הסניפים אינם קשורים אתנו לגמרי. במה מתבטא קיומה של המועצה? נכון מאוד, שפעולתה העיקרית של המועצה הם הביקורים המתמידים בסניפים — אך אין הכוחות בגליל שיתמסרו לזה. אי־אפשר להטיל זאת על שכמם של יחידים, שאין הזמן עומד לרשותם. כולנו חיים בקיבוץ, קשה מכל הטעמים היציאה, ולו רק לזמן מועט.

— — ואני בתור פרט חובט את ראשי בכותל: מה יהא? אני מסמיק עד קצה הצפרניים, המצפון לא נותן מנוח, הוא מרים קולו, מאיים, ואני לוחש לו באזניו: לא אשם, לא אשם, תן לי עבודה ואמלאנה. אצא לי אל המנסרה — וארגע.

ואשר לחיי פה. בקיבוץ למעלה משלושים איש. כולם עובדים. בערבים — ליכוד חברתי דרך שירה, שירת רבים ויחיד. כולי מצפה לימים יבואו, כי תקום קלוסובה. אין טעם בלעדי זה.

— — אני עובד ליד ה„גאטור", עבודה קשה. שבע רצון. היום חולף בעבודה, בערב — עייפים, מעט רצוצים, השינה — מה יפה היא. ואמנם שוכבים לישון בשעה מוקדמת, שותים תה והמיטה — אם ורע.

ביום חול מספיקים לקרוא רק את ה„היינט". ספר מזמן לא התחלתי לקרוא, אי־אפשר. הופרה שבועת האמונים לספר. „דבר" אינו מתקבל. למה זה? סמכתי על הבטחתך אך לא קיימת. כיצד לא תבין (והרי בעצם מבין אתה) נחיצותו בשבילנו? העתון היחידי ממנו תזונה מבריאה. ו„במעלה" ועוד. אל תחוס על בול והעבר אלינו אם לא ספר, לפחות עתון הגון משלנו.

פליטת־פה פלטת, ואגב גם שמעתי עליה: הוחלט על העברתי לווארשה. לא אסכים לכך. — — אני חי בקלוסובה, כאן יהיה משכני האחד, אם גם אלקה, אם גם ארד מעט בסולם ההתפתחות הרצויה לכוחותינו השכליים, אך פה אוסיף לעלות בעצם חיי. ספר לי באמת, הקורא עתה, המשתלם?

בסיכום: יש בנפשי חלל ידוע, הדאגה להתפתחותי מכבידה, סופי מה יהיה? האסתפק ב„היינט" (אוי ואבוי לי) וספר אין. חסרים גם הרבה ספרי־לימוד במדעי־הטבע והחברה, שעלינו היה, לדעתי ולדעתך, לעבור עליהם. מתי אספיק לצקת איזה יסוד למחשבה, מתי — לאלהים פתרונים. — —

ח

מלניצה, 29.6.32

— — —מהסניף בקאמין־קאשירסק הוציאו את מ. להכשרה. אני מתאר לי, שהכוונה לרכז כעת קבוצת „אנשים הגונים" בדומברוביצה, אשר הקרקע שלה הנה כעת קרקע־בתולה, ניתנת לחרישה טובה. אשמח מאוד בהתקבל מכם ידיעה על דומברוביצה חדשה;

מציאות, תנאים וחברה אחרת. אבל מאידך גיסא טענתי, ואני טוען גם עתה, לא באופן כללי כי־אם כלפי מקרים בודדים, שאנו מוכרחים להתחשב עם צרכי הסניף ההכרחיים. לעצם הענין הזה אומר: אם ישנו קומץ של חברים, אשר במציאות של „החלוץ־הצעיר" מחויבים הם בפעילות לא רק בסניף כי־אם גם מחוצה לו — אסור בהחלט לפזר אותו או להוציאו מתוך מסגרת זאת. ולמה באמת נוציא חבר בגיל של 17 שנה לקיבוץ, למה לא יעבור את „החלוץ"? האם כך נבנה את „החלוץ"? — אמנם גורלנו הוא גורל ממשיכים, רזרביסטים בכל עת ובכל שעה, נכונים מאז ומתמיד, אבל בו בזמן שרוח חדשה עברה על חברים רבים בסניפים ויש רצון לצאת — ומיד — להכשרה, אסור להוציא את האחד הבולט בסניף זה או אחר במקרה אשר ביציאתו כרוכה סכנה לקיום הסניף.

כל הדברים הללו אינם דורשים אישור ממישהו, וכוחם עומד לי לדבר בתוקף על כל שאלות הקיבוץ, כי בעצם חיי הייתי קלוסובאי. כך, לפחות אני מעריך את עצמי, ואם תיעצני לבוא לקלוסובה, עצתך במקומה תהיה רק אז אם תהיה בך האמונה, בי, בך, בכוחות כולנו לבער הרבה דברים מתוכה לא כמיסיונרים אלא בחיים הפשוטים, הרגילים, לתקן ולהדגיש את המתוקן, ולצאת מקלוסובה, אם לעלייה ואם לעבודה בסניפים, מושלם יותר, ומרגיש בכוחות עצמך ובכוחות כולם, נושם לרווחה. — —

ו

ווארשה, 1.11.32

— — — מתוך מכתביך נראה שהתערית בעבודה, עבודה תרתי משמע — עבודת הקיבוץ והמועצה. חששתי לסתירה הזאת, אשר בה חייתי בזמני בקיבוץ. כעת אני רואה, שאפשר גם לחיות אחרת. אני, בכל אופן, לא יכולתי. היכרתי את זאת בתור חולשה אישית. ערגתי לכליל השלמות בעבודה אחת, אבל השלמות היתה ממני והלאה.

סימן טוב הוא לך, שאתה מגלה יכולת בריאה לאחות את שתי הפעולות. הקיבוץ והתנועה דבוקות הן — והכרחי להרגיש אותן בתור כאלה. —— —

לעבודה בתנועה בלבד — דרגה, אך לעבוד ולחיות בקיבוץ — דרגה אישית גבוהה. החיים בקיבוץ הם גם יסוד לפעולה חינוכית בתנועת נוער. הדרישות והתביעות מהזולת הן אז אחרות בתוכן ובצורה גם יחד. — —

הנה עובדה היא, שכל המוסדות המרכזיים של תנועתנו עושים עבודתם מתוך הקיבוץ. דבר זה קובע בהרבה בזיקת חברינו שבתנועה אל הקיבוץ, ואולי יותר נכון שזהו ביטוי תמציתי לאופן חינוכה, ביטוי מרכזי לעצם קיומנו, לעצם תפקידנו על הבמה החלוצית.

ז

ווארשה, 30.8.33

אני כותב לך קטועות וקצרות, דוגמת קוצר־רוחי הפעם. וזה הדבר: היום נודע לי, שזולדה איבדה את עצמה לדעת. — — נתקבלו מכתבים מהארץ, גם העתקה ממכתבה האחרון לאחותה. אינני מוכן עכשיו לחקור אחרי הסיבות, אבל השערות סומרות, הדמעות חונקות, וכולך — אי מנוחה — — —

אני מזועזע וכל כך קשה כעת לגשת לעבודה, להרתם מחדש בעול של שנה לפחות, עד העלייה.

יוסף פולישוק:

קלוסובה, 21.2.1931

...בקלוסובה, בתחנה, פגשתי את פיש, שהכרתיו עוד מקודם. הסתכלתי, איזה בן אדם משונה, איזה כובע, איזה נעליים — אלה הן ה„גומות" המפורסמות. באתי לקיבוץ, ומה שראוי להדגיש — קיבלו אותי יפה מאוד. היחס לחבר חדש — ראיתי: לא רק אלי, גם לעוד חברים חדשים — הוא באמת נעלה. הדאגה לו, שמא קשה לו להסתגל למאכלים ולכל פרט ופרט. מצב הרוח כל השבוע הראשון לאחר בואי היה מרומם, שהשפיע עלי הרבה מאוד. באמת מצאתי יותר משחשבתי למצוא אחרי שמעי הכל על קלוסובה. לא רק נוכחתי בנכונות דרכנו, אלא גם הרגשתי אותה. נדמה לי, את כל חבר אני מכיר שנים ואת כל אחד אני אוהב, על חסרונותיו ומעלותיו. נדמה לי, התעליתי לאותה מדרגה של אושר החיים, של ילד הרואה בפעם הראשונה את הכול מסביבו ומלא אהבה לכל דבר ודבר הסובב אותו. אני משתדל בכל יום לחדור יותר לפנים החיים של הקיבוץ, להכיר יותר הכול, השתתפתי באסיפה. על הפרק עמדה שאלה של הוצאת חבר מהקיבוץ. החבר הוצא במספר קולות מכריע, איש לא היה נגד, אבל הרבה לא הצביעו כלל. ובאמת הופעה מעניינת: חבר נמצא 17 חודש, כולם מכירים אותו, כל אחד אומר שהוא צריך היה לעזוב עוד זמן רב קודם, כמה פעמים עמדה שאלה זו על הפרק והדבר לא הוחלט. אפשר לראות את זה כחולשה. אך בכל זאת נדמה לי — אין דבר נעלה מזה: היחס לחבר הנמצא זמן רב בקיבוץ, יהיה זה ירבעם בן־נבט — בכל זאת קשה להחליט עליו, אך כשבאו מים עד נפש...

יש נשמה בקלוסובה והיא היוצרת חלוציות המחזקת. עתה מתחילים בשיעורי־ערב לעברית, למרות כל הקשיים. יש ענין רב וערות רבה מצד החברים. יש 5 קבוצות ו־5 מורים. מחר ביום הראשון השיעורים הראשונים. היתה אסיפה, נבחרה ועדת תרבות שצריכה להתעסק בשיעורי ערב וגם, במידת האפשרות, בעוד דברים. יותר מ־50% לא יודעים עברית כלל, הרבה היודעים מעט; סודרו 4 קבוצות של הלא־יודעים כלום וקבוצה אחת של היודעים מעט. יש קשיים רבים, החברים עובדים בזמנים שונים, חלק עובד מ־4 לפנות בוקר עד 1 אחר הצהריים, חלק מ־1 עד 11 בלילה, וחלק מ־7 בבוקר עד 4. לכן קשה להתאים את השיעורים לזמן. החברים גם עובדים קשה ויש צורך לנוח אחר העבודה. בכל זאת אני מקווה, שלמרות כל הקשיים הדבר יתקדם.

כשבאתי לקלוסובה היו 90 חבר, נתווספו במשך הזמן יותר מעשרים חברים מדומברוביצה וכמה חברים שבו לקיבוץ. יש חוסר אנשים לעבודה אעפ"י שהעבודה בדרך כלל אינה מכסה גם את הוצאות ההספקה.

מה שנוגע לעבודתי כאן: מחוץ ל־8 שעות העבודה הריני מנהל שיעורי ערב בקבוצה אחת. שיעורי הערב התחילו השבוע. במשך השבוע התקיימו 3 שיעורים כמעט בכל קבוצה. אמרתי כבר, יש קשיים גדולים בדבר, בכל זאת החלטתי להתעקש. הלוזונג שלי — לא לוותר אף על שיעור אחד גם אם צריך יהיה ללמוד עם איש אחד במקום ה־17 הנמצאים בקבוצה, ואני חושב שזה יצליח. בשיעור הראשון השתתפו במקום 17 רק 5, בשני 11, בשלישי 14. אני הולך מפלוגה לפלוגה ואוסף את ה„חברה". קשה — אך אין דבר, נתגבר על כל הקשיים.

מתוך „אגרת" לחברי הסמינר החלוצי ב'

י. בידר:

דומברוביצה, 11.2.1931

באתי לקיבוץ ישר מווארשה — ומצאתיו במצב רע מאוד. חוסר העבודה ששרר בקיבוץ מצד אחד והחולים שנמצאו בקיבוץ באחוז גדול, מצד שני, היו עלולים לערער בכלל יסודות קיום הקיבוץ להבא. כל זה היה טעון סידור באופן מכסימלי ולראות גם לשמור על מקום העבודה. שלחנו 15 חברים לקלוסובה וגם 15 חברים למקום עבודה חדש, וכאן נשארו רק 11 חברים ו־7 חברות לשמור על המקום. התחלתי גם לעבוד במזכירות ובסידור העבודה והנהלת החשבונות. אנו מקווים שבעוד כמה שבועות תתחיל כאן העבודה ויסודרו בה שוב הרבה חברים. ובנידון לסידור עבודה תרבותית לא יכולתי עוד לעשות שום דבר ורק כעת, כשהחיים הפנימיים בקיבוץ הסתדרו כבר, נגשנו, זלדה כהן ואני, לעבודה תרבותית. כבר התחלנו לסדר חוגים ללימוד השפה העברית ושיחות וגם הקראות מספרים שונים.

(כנ"ל)

צבי גוטרמן:

קרושין, 29.1.1931

...בטח תדעו כבר, שנוסדה פלוגה חדשה בקרושין על יד קלוסובה, או יותר טוב לאמור — על יד דומברוביצה; הפלוגה מונה חמישה־עשר איש. בהתרחבות הפלוגה אינני מאמין הרבה, מסיבות שונות. גם אני נשלחתי הנה. היתה לנו פה שיחה על ערך המקום החדש לעבודה בשעה זו של חוסר עבודה, ושהעקשנות של החלוציות כבשה את זאת. על עבודתי התרבותית פה במקום פשוט אין לי מה לכתוב. עבודה תרבותית כמעט שאין. רק פעם בשבוע שיחה על נושאים שונים. עבודה תרבותית איננו יכולים פה לסדר מפני סיבות שונות. הסיבה הראשונה והחשובה היא שאנו נמצאים במקום לא יותר מ־15 חברים ואנו עובדים בשתי משמרות...

(כנ"ל)

הסתדרות „החלוץ" בפולין

קבוץ חוצבי אבנים

ע"ש

יוסף טרומפלדור

בקלוסובה

הכותרת לטפסי־מכתבים מקלוסובה

גירוש קלוסובה

1937-1931

התנקשות שלטונות פולין
(מכתב)

קלוסובה, 13.5.1931

לחברים בווארשה — שלום!

בימים האחרונים צומצם להפתעתנו מספר החברים בעבודת המחצבה, אף כי העבודה עצמה לא פחתה — ולהיפך, עוד רבתה. על טענותינו במגרש המחצבה קיבלנו כל מיני תשובות ואמתלאות, שאי־אמיתותן היתה בולטת מאוד. החלטנו, לכן, להידבר בקונטורה (משרד ההנהלה) עם פיינשטיין בעצמו. רצינו להכריח אותו לדבר אתנו גלויות, אולם, כנראה, שגם הם, באדמיניסטראציה, החליטו לגלות לנו את כל המצב. בנו של פיינשטיין אמר: „אל לנו לשחק במחבואים, אגלה את הכול, אולם אני מקדים ואומר, שאין רשות כל־שהיא להסתמך בשום הזדמנות על השיחה הזאת, ואם גם נגד התנאי המפורש הזה תעשו כך בכל זאת, תדעו מראש, שאני אכחיש כל מילה. ובכן, דעו, שיש עלי אמצעי לחץ כאלה, שאת מהותם איני יכול להסביר, המכריחים אותי לפטר אתכם עד האחרון במחצבה. את הדבר הזה לא נעשה באופן בולט, הדבר ייעשה בהדרגה, מעט־מעט, עבודתכם במחצבה תפחת ותלך מיום ליום ובעוד ימים ספורים אף אחד לא יישאר. זה אמנם מכאיב לי מאוד, גם בתור נותן עבודה ועוד יותר בתור יהודי, אולם אין לי כל מוצא אחר. זה הכול מה שרציתי לאמר. החלטתי לאמר זאת, כדי שתהיה אפשרות בידכם לעשות מה שביכולתכם".

למרות זה, שהמצב היה מורגש לנו קודם היתה הודעה זו הפתעה מדהימה בשבילנו, שהכניסתנו במבוכה רבה מאוד. על שאלתנו: „האם אפשר לכם לסלק אותנו מן העבודה באופן כזה ולהשאיר אותנו בלי נשק כל שהוא ביד להגן על עצמנו, על ידי זה שאינכם נותנים לנו לגלות את הנימוקים הדוחפים אתכם לצעד זה?" — באה התשובה, שהוא אמנם מבין את זה, אבל אין בידו לעשות שום דבר. שאלנו „אם אחרי שתפטרו את חברינו מהעבודה, יפנה אל הפירמה מרכז „החלוץ" בווארשה בשאלה על סיבת הפיטורים, מה תענו?" — והשיב: „תשובתנו תהיה קצרה מאוד: אנו מסתלקים מביאורים כל שהם..." ועוד שאלה: „ואם מרכז „החלוץ" יפנה בשאלה שניה: האם צומצמה העבודה, או שנשארה בכמותה הקודמת — מה תהיה תשובתכם?" — התשובה: „אבהיר את המצב כמו שהוא: העבודה לא פחתה ונשארה במצב הקודם". זהו, בערך, תוכן השיחה.

לשיחה הזאת קדמה שיחה יותר מפורטת (שאליה הוזמנו לוי ופיש) עם בעל המנסרה לרנר. השיחה היתה ידידותית ואבהית באופן יוצא מן הכלל. הוא קודם כל ביקש מאתנו אינפורמציה על מצבנו בקשר עם מאורעות הימים האחרונים — „באשר הוא עומד לבקר אצל ה„סטארוסטה" (מושל המחוז) בסארני לפי דרישת האחרון ונחוץ

לו לדעת איך להתנהג ומה לדבר". בשיחה הזאת הסביר לנו לרנר באופן די גלוי ובולט, שעמדתנו במחצבה תישמט מידינו למרות רצונם הטוב של אנשי האדמיניסטראציה ופיינשטיין, באשר הם תלויים ברצון השלטונות וחסדם וכפופים, לכן, להוראותיהם, אשר הפעם הן מכוונות נגדנו. מה שנוגע לו עצמו, ללרנר, הרי הוא לא יירתע מפני כל הפחדות מצד מי שהוא, כי הוא אינו תלוי בהזמנות הממשלה, אולם ישנו מצב אוביקטיבי שאיננו לטובתנו. „תדעו לכם — אמר — שימים קשים מאוד באים לקראתכם: המנסרה תעבוד בסך־הכול עוד חדשיים, וגם במשך הזמן הזה יהיו צמצומים הדרגתיים בעבודה, ואם יתברר, שגם אצל פיינשטיין עבודתכם תיפסק — הרי לכם תמונה ברורה ממצבכם בעוד חדשים אחדים. עליכם לדאוג לזה ולאחוז באמצעים הדרושים בעוד מועד". השיחה הזאת ארכה כשעתיים. האיש הזה גילה הבנה למצבנו והיתה מצידו במידה ידועה גם חרדה לגורלנו, למרות היותו נותן העבודה. רק לאחר שיחתנו עם פיינשטיין הוברר לנו שעיקר תפקידה של שיחה זו עם לרנר היה להכשיר אותנו להודעת פיינשטיין. זה, נראה, גם סודר כך, לאחר התיעצות בין לרנר ופיינשטיין.

ממקורות צדדיים, אולם נאמנים למדי, נודע לנו שהשיחה עם פיינשטיין היא תוצאה ישרה משיחה דומה לזו בכל פרטי צורתה שהיתה לו לפיינשטיין עם ה„סטארוסטה" בסארני. בדרך רשמית לא היה בידו לעשות שום דבר, אולם „אונטער פיר אויגן" (בארבע עיניים) אמר לו: „אם לא תפטר בימים אלה את כל החלוצים העסוקים אצלך, לא תקבל כל הזמנות נוספות מהממשלה. מחצבותיך תוכלנה לעבוד על פי הזמנות מפלשתינה".

למרות זה, שהמצב החדש עורר כבר בתוכנו שאלות אקטואליות הדורשות את פתרונן המידי (מורגש חוסר עבודה שילך ויגבר מיום ליום, מתוספים חברים, באים חברים מקליבן וכן חברים ותיקים לאחר שעמדו למבחן הצבא, יש הכרח לחפש מקומות עבודה ועוד כל מיני שאלות), איננו יכולים להיפנות כעת אפילו לדיון בהן ומה גם לסידורן, באשר יש הרגשה — וההרגשה הזאת אף פעם לא היתה כל כך חותכת — שלאחר קיום של שבע שנים — גורלנו כאן אבדון.

ברור לנו, שיש לעורר את כל כוחותינו ולהקים תנועה רבה מסביב לענין הזה, כי אין זה רק ענין של קלוסובה (גם אילו היה כך — אין חשיבות הענין פוחתת), כי, לפי דעתנו, יש לחשוש, שכזה יהיה גורלה של כל נקודה בהכשרה שלנו בפולין.

ד. הלוי

הונף גרזן על קלוסובה

קלוסובה!... לא שם היא, כי אם מושג תובע ומחייב, סמל לקנאות ועקשנות, ביטוי חי לתורת החלוציות העברית. המקום הזה בית הוא למאות החברים שעבדו וחיו בו, הנמצאים עתה בארץ, במערכות העבודה והכיבוש — ולמאתיים החברים הנמצאים בו כיום, וגם מגדל־אור הוא ומרכז לאלפי חברים ב„החלוץ", מנוף ומשען לתנועת „החלוץ" כולה. במשך שבע שנות קיומו ידע הקיבוץ מעט נצחונות ועליות והרבה כשלונות בתנועה ובארץ, אך לא ידע ירידה. איתן עמד ולא נרתע בפני גזירות והתקפות. — — —

על הקיבוץ הזה הונף עתה גרזן. קיומה של קלוסובה בסכנה. והפעם הסכנה גדולה ורצינית, והיא באה מצד חדש לגמרי.

בראשית האביב, עם התחדשות העבודה במחצבה, הודיעה מינהלת הפירמה, שבהזמנות לחצץ ומיני אבן אחרים שקיבלה מהממשלה (הצרכן העיקרי של

הפירמה) יש תנאי מפורש המחייב אותה לקבל לעבודה פועלים רק מבין מחוסרי העבודה הרשומים ב„גמינה" (שלטון המקום), המקבלים סיוע מקופת הממשלה. למעשה נהנים מהסיוע הזה רק הפועלים הנוצרים, כי ה„גמינה" היתה תמיד מוצאת אמתלאות וטעמים פורמליים לפסול את חברי הקיבוץ ולפטרם מקבלת סיוע, אם כי מהמשכורת של הקיבוץ נפרשים תמיד סכומים מתאימים לקרן הממשלתית לביטוח מחוסר עבודה. ניתנה, איפוא, האפשרות להתקבל לעבודה לפועלים נוצרים בלבד. רק במשך הזמן נוכחנו [לדעת] למה קולע התנאי „התמים" ההוא. נודע לנו, שהשלטונות, ע"י באי־כוח שונים — אינספקטורי העבודה, „הסטארוסטה" ופקידיו — לא פסקו בהזדמנויות שונות לרמוז ל„פירמה" כי „לא רצוי" לקבל את ה„פלסטינצים" לעבודה. על אף רצונם מוכרחים היו נותני העבודה, המחשיבים מאוד את פועלי הקיבוץ, להסתגל לתנאי שהותנה עמהם. הרבה עבודות עיקריות, שהיו בחזקתו של הקיבוץ מכמה שנים, לוקחו ממנו ונמסרו לנוצרים. כן נשמטה מידי הקיבוץ העבודה במכונת החצץ, שהיתה במשך כל השנים שייכת לו וחברי הקיבוץ התמחו יפה בעבודה הזאת והיו לבעלי נסיון בה. בעבודה במחצבה נשארו מהקיבוץ רק כ־30 איש, שהיו רשומים מקודם ועבדו גם בחורף בעבודות שהזדמנו במגרש המחצבה. הגזירה הזאת היתה מכה רבה לקיבוץ, בכל זאת לא אמרנו נואש. התקוה היתה, כי עם התרחבות העבודה והתמעטות מספר מחוסרי־העבודה (עם התחלת העבודה בשדות והתחדשות העבודה בשאר המחצבות שבמקום) יוכל גם הקיבוץ להרחיב את מקומות עבודתו. גם הפירמה הבטיחה זאת ומצידה עמלה להרבות את מספר העובדים במחצבה מבין חברי הקיבוץ.

משנוכחו השלטונות, שאין כל החתירות האלה מוליכות למטרה — נקטו בדרך שניה, יותר מוחשית: ניסו באמצעים יורידיים — אדמיניסטרטיביים להכריח את הקיבוץ לעזוב את המקום. יום לפני פתיחת הוועידה הארצית של „החלוץ־הצעיר", כשתיכננו באי־כוח הקיבוץ לצאת לוועידה, נקראו לפתע למשרד המש־טרה המקומית וה„קומנדנט" הקריא בפניהם פקודה מה„סטארוסטה" בסארני (עיר המחוז) לפזר מיד את הקיבוץ, „באשר אינו ליגאלי". באותו ערב בא פקיד גבוה של ה„סטארוסטה" לקיבוץ והציג כמה דרישות, שהיה בהן כדי להמתיק את הגזירה ולפרשה כהוגן: במשך שבוע להמציא ליגליזציה, וגם תעודת אזרחות לכל חבר (חוק שאינו מחייב שום תושב פולני) וכדומה. „אם לא — אמר — תישלחו כולכם מכאן רגלי, כי פולין עניה היא ואין לה כסף לכרטיסי רכבת". יחד עם זה פתח אז מפקד המשטרה ברדיפות ונגישות על הקיבוץ. בכל יום — מאסר חבר חדש על פגם זה או אחר בניירותיו, ואם רצה הקיבוץ להוכיח את כשרותו של החבר — היה צריך לשלם בעד טלגרמות, גדושות וכתובות ביד רחבה, שנשלחו ע"י המשטרה המקומית למשרד המשטרה במקום מגוריו הקודם של החבר שנכלא במאסר. על באי־כוח הקיבוץ, שנקראו מדי פעם אליו „בעניינים דחופים" — היה הקומנדנט שופך קיתונות של חירופים וגידופים גסים. הקיבוץ פנה מיד למרכז „החלוץ" בווארשה ומסר על המצב. בא חבר המרכז עם עו"ד שביקרו אצל ה„סטארוסטה" בסארני, והלה, באדיבות חיצונית, פקד על פקידיו למצוא לדברים סידור מתאים.

השלטונות נוכחו אז, כי גם דרך זו אינה טובה בהחלט, כי מבליטה היא מדי יום המזימה הנחרשת. לא פסקו אמנם רדיפות והצקות של המשטרה בצורות אחרות: הסיתו את בעלי הדירות להוציא את חברי הקיבוץ מבתיהם; הסיתו את השכנים הנוצרים לחסום את הדרך המחברת את בית האוכל עם הרחוב שבו מרוכזים בתי הלינה של הקיבוץ; חברי הקיבוץ הוכרחו לכתת רגליהם ולסובב את כל העיירה ברצותם ללכת מאחד הבתים של הקיבוץ לחדר האוכל — ובחזרה. אולם השלטונות ראו בכל־זאת, כי אין הקיבוץ נרתע בפני המכשולים שהושמו בדרכו. מה שעלה כה קל עם המוני היהודים המנושלים במכרות הנפט בגליציה ובבתי־החרושת לטבק בגרודנה — לא עלה בנקל עם הקיבוץ החלוצי העקשני. בכל אלה האמצעים שנקטו לא ראו ביצוע מוחלט של זממם — לסלק את הפועלים היהודים מהמקום.

בזמן האחרון ראינו, כי למרות התרחבות העבודה במחצבה וחוסר פועלים מוחזרים חברי הקיבוץ בלי עבודה. כשביקרו באי־כוח הקיבוץ ב„קונטורה" — אמר מנהל הפירמה בגילוי־לב: „גוזרים עלי — — —"

והגזירה הולכת ומתגשמת. חברי הקיבוץ יוצאים למגרש ומוחזרים ריקם בחלקם הגדול. על תביעות החברים עונים מחלקי העבודה: „מה אנו אשמים, הן תדעו כי לא נוכל..." שבעה־עשר חברים קיבלו כבר הודעות פיטורים רשמיות, כלומר — בעוד שבועיים לא יוכלו גם אלה מהרשומים לדרוש עבודה במחצבה. השאר, הודיעה האדמיניסטרציה, יפוטרו במשך חודש יוני. לראשית יולי לא יישאר אף חבר שלנו במחצבה וכל זה בשעה שהעבודה במחצבה לא פחתה אלא להיפך — מתרחבת ומתרבה. מוזמנים פועלים חדשים ממקומות רחוקים, קרונות מוחזרים ריקים לתחנה, כי לא מספיקות הידיים. מכריחים פועלים נוצרים למלא עבודות נוספות. יש פועלים המרוויחים גם שמונה זהובים ליום — משכורת בלתי רגילה בתנאים הנוכחיים בפולין. ועינינו אנו — רואות וכלות!...

הידיעה על המצב בקלוסובה החרידה את מחנה „החלוץ" בפולין. הכרת כל התנועה היא שההתנקשות בקלוסובה היא ראשיתו של מסע המכוון לליקבידציה של כל מוסדות ההכשרה של „החלוץ" בפולין. רואים השלטונות כי בשמה של א"י ובהתאמצות עצמית כובש „החלוץ" עמדות חשובות לעבודה העברית גם בגולה — ועלה זעמם.

עכשיו מצבו של הקיבוץ הוא קטסטרופלי. מעיק הגרעון של החורף, חוסר העבודה מתרבה — ומגדיל את הדפיציט. במנסרה נפסקת העבודה בעוד שבועות ספורים, במחצבה לא יתנו לנו לעבוד. עמדת עבודה יהודית שנכבשה בעמל כה רב ובייסורים כה קשים במשך שבע שנים — סכנת הרס צפויה לה. זוהי המזימה שחרשו השלטונות, המזימה מאז לנשל את הפועל היהודי מעבודתו, שהפעם — על אף כל הנסיונות לחפות עליה — אין כמותה לגילוי ולזדון.

התשקוט הציבוריות היהודית?

ח. ל. פ.

קלוסובה, 28.5.31; „דבר", 21.6.31

בימי חירום

א. השקט המציק...

גדול כוחה של מלכות — ו„הנצחון" על צידה!... מה שזממו הצוררים — להכרית לחם מפי עובדים עברים, באשר הם עברים — בוצע והיה. ניטלה העבודה מהקיבוץ לאחר שהיה עסוק בה שבע שנים רצופות.

הולך ופוחת מספר האנשים בקיבוץ, ממאתיים בראשית הקייץ — עד לשמונים כיום. ועוד היד נטויה להקטין אף מהמספר הזה. צו הגורל — ואין עצה!...

למודי רעש הננו. לציבור גדול הורגלנו. הרעש — ביטוי לכוח חזק, ל„עם רב". כיום — פסק הרעש. אין יותר האסיפה הגדולה, המלאה. למתי־מעט היינו; רק שמונים איש, ועוד פוחת והולך הציבור. בקיבוץ, בחדר האוכל — שקט, שלא הורגלנו לו ושהיה, לכן, לטורח ולמשא, ללא נשוא.

הגוף החי הגדול נגזר לגזרים, מתפרד והולך לחלקים. איברים, איברים נקרעים ממנו. החברים מתפזרים לפלוגות, למקומות עבודה חדשים, שנמצאו אחרי חיפוש אינטנסיבי בימים האחרונים. פלוגה פה ופלוגה שם. מדי יום נוסעים חברים, נקלעים לעברים שונים. צובט הלב, קשה הפרידה. מפי כל אחד קריאה אחת מתמלטת: — ארורה היד שעקרתנו מפה!...

ב. „עם קשה־עורף"

עובדה פרדוקסלית:

השלטונות עמלו לנשל אותנו מהעבודה במפעלים פרטיים. רבות עמלו, ורצונם קם בידם. המחצבה — מקום עבודתנו — היא כיום „יודן־ריין" כמעט במאה אחוז. אולם בו ביום שנושלנו מהמחצבה — חדרנו לעבודת הממשלה גופא!... לא יאומן — אולם עובדה!... בעמל רב ובכל האמצעים גורש השטן מהמסדרון — וחזר ונתגלה בתוך החדר, בבית פנימה.

ה„גמינה" המקומית סוללת כביש, מטילה מס מיוחד על התושבים בצורת ימי עבודה ומקבלת כסף תמורתם. התחכמו בעלי המנסרה — נותני העבודה שלנו — והודיעו שיכניסו את המס בימי־עבודה ממש. העבודה נמסרה לנו, לקיבוץ. עשרים בחורים ואתיהם מתנופפים באוויר יצאו לעבודה, בהובלת חול ואבן, בחפירת תעלות ובורות וביישור הדרך. „עבודה ארץ־ישראלית אמיתית..."

לרוגזם של השלטונות אין גבול. חוצפה כזאת — היסבלו אותה?... יהודים בעבודת ה„גמינה" — וכדי בזיון וקצף!...

לא תחשה ה„גמינה". המשגיחים על העבודה עומדים על־יד החברים ומת־כוונים להקניטם בכל מיני אמצעים. תחילה — בנאומי חמלה על העבודה הקשה והמפרכת ועל החיים הטובים בבית־הורים רחוק. אחר־כך — בדברי עלבון ולעג על חשבון היהודים ו„תכונותיהם הארורות", בנוסח הידוע. אולם — ללא הועיל!... עם קשה־עורף — החלוצים, מהעבודה לא ילכו!...

אך — לא ינוחו הצוררים. פנו לבעלי המנסרה והציעו להם להפחית מהמס הנחה הגונה ובלבד שיסולק ב„אופן אחר". כשלא הועילה גם התרופה הזאת —

נקטו באמצעי מוחש יותר: הטילו על כל אחד מחברינו מכסת עבודה, שגמירתה מצריכה לא פחות משלושה ימים. עבודת שמונה שעות מפרכת ביום — נחשבה לכל חבר רק לשליש יום עבודה.

הפעם עלה רצונם בידם. עוד „נצחון" של השלטונות!... אולם — הלאורך ימים? עם קשה־עורף הם החלוצים. כל החשבון עוד לא נגמר...

ג. נאמנות לעיקר

מיום ליום הלכה והתבהרה ההכרה: הקרקע נשמטת מתחת לרגליים, הסכנה לא תפסח עלינו. היה ברור: על אף כל מאמצינו לא נוכל להישאר במקום במלוא המספר והכרחי לדאוג לסידורם של החברים „המיותרים" במקומות־עבודה חדשים. אולם — היעלה הדבר? הנצליח? — — — משבר, חוסר־עבודה, ואמצעים אין...

היתה גם דעה מצד קרובים מן החוץ על אפשרות של פיזור חברים „לבתיהם", אם לא יעלה לסדרם בקיבוצי עבודה חדשים — אבל הדברים האלה לא מצאו כל הד ולא הגיעו גם לדיון. מבין הציבור לא נמצא אף אחד, שימלאו לבו להצביע על מוצא כזה. מחשבה אחת נתבלטה ונשתררה: עיקר שטופח באהבה ובכאב במשך שנים רצופות, ערך שעליו הושתתו כל חיינו בקנאות ובעקשנות והיה לנחלת התנועה כולה — עיקר העבודה והקיבוץ, התמדה וקביעות בם — הנבגוד בו? התבגוד קלוסובה, בה בעצמה? הנהיה „אנו ללא־אנו?"...

מחשבה איומה זו הדריכה מנוחה, והרצון הלוהט להימנע מהסכנה ההיא דירבנה לפעולה. במרץ וביתר עוז הוחל בחיפוש מקומות־עבודה חדשים — וכיום נציין בשמחה ובגאון: המאמצים נשאו פרי. במשך זמן קצר, כמעט בלי כל עזרה מהחוץ, סודרו במקומות־עבודה שונים מאה ושלושים איש, בערך. דומב־רוביצה וקרושין — הפלוגות הישנות, טומשגרוד, טופיק, פלצ'י, ורבה — הפלוגות החדשות — על פני כולן נפוצה כעת הגולה הקלוסובאית. אף אחד לא נשלח הביתה. כל זאת באתנו ולא שקרנו בברית. לא נתנו לנחשול המאורעות להציפנו — ונאמנים נשארנו לעיקר, לו נשבענו. ניצלנו משרפת נשמה.

ד. עזרת אחים

היתה זאת החלטת־אלם, אך ברורה ומפורשת דיה: אם לא יתגלו מקומות עבודה חדשים בסביבה ובגליל — לעבור ולנדוד גם למרחקים ובלבד להמשיך במסלול. נשלחו לכן מכתבים לקיבוצים הרחוקים — שחריה ותל־חי — אולי יוכלו הם לקלוט מאנשינו, אולי יעלה לסדר מהם בסביבתם.

התשובות לא איחרו לבוא — והריהן ככתבן וכלשונן:

„קיבלנו מכתבכם, הידיעות החרידונו, קראנו לאסיפה מיוחדת ופה אחד הוחלט: למרות חוסר־העבודה השורר בקיבוצנו ולמרות הסיכויים העגומים לימים הבאים לקלוט מקלוסובה חמישה אנשים. יצאו נא חבריכם אלינו מיד ונדאג לסידורם. נתאמץ כמו־כן להבא להוסיף ולקלוט מחבריכם".

משני הקיבוצים — תשובה אחת, רוח אחת...
שאו ברכה, אחים!...

ה. לקראת תקופה חדשה

קלוסובה לא תעזב ולא תשם. לא בנקל נעזוב מקום, שנרכש בעמל ובייסורים קשים. סבל שבע שנים לא ילך לתוהו כה מהר. המקום המעולף רקמת גבורה והעפלה לא ימח במהרה. קבוצת אנשים תשאר בו בכל התנאים. ימים קשים צפויים לקבוצה הנשארת, אך העקשנות שבה מלווה ההחלטה הזאת — בטחון וערובה בה; נאחז במקום ונחכה עד יעבור זעם, עד תקופת העבודה החדשה, ונסתער אז מחדש על המחצבה ועל עמדותינו הקודמות. בלב הכל מפעמת התקוה, כי במקום הזה עוד יקום ויבנה קיבוץ גדול כבראשונה, לפני „המאורעות" — ואמונה זו תעודד את הגרעין הנשאר גם בימי המעבר הקשים הבאים לקראתו, תוסיף לו כוח ומרץ.

כיום, עם ריבוי פיזורינו — הקיבוץ הוא עתה בן שמונה פלוגות ושלוש מאות חברים — השאלה היא, איך לשמור במצב החדש שנוצר על אחדותו של הקיבוץ לבל תבוא התפוררות בתוכו? איך לקיים את הליכוד בין הפלוגות והחברים? כיצד להבטיח, שהאפיקים־הפלוגות יוטבעו באופיו של המבוע — הקיבוץ־האם, באופיה של קלוסובה? כיצד לשמור על המגמה והיסודות לבל יטושטשו? — לשאלות האלה הוקדשה אסיפה מיוחדת בקיבוץ, והדברים דלעיל באו לידי ביטוי משותף ומרוכז. בסיכום הוחלט על הקמת מזכירות מרכזית בקיבוץ, שמתפקידיה: הוצאת עתון, חוזרים, מכתבים; ארגון מועצות וכינוסים; ביקורים תכופים וממושכים בפלוגות, הגברת העזרה ההדדית, החברתית והכלכלית ביניהן, הידוק קשריהן ושיתוף הנסיון הקיבוצי.

ההחלטות — לא „מן השמים", אך האווירה באסיפה הזאת ספוגה היתה השראה בלתי רגילה ורטט מיוחד. היה בה מאותו שאר־הרוח המציין שעת יצירה, האופייני לזמן לידתו של מפעל חדש. שעה מיוחדת היתה זאת: בקו ההתגברות על פגעי הרגע והבטה נועזת מעבר לאופק. מוחש היה הרצון: למרירות, לעלבון, לצער ולכאב שהצטברו בלבבות — לתת מוצא בפעולה מאומצת ומוגברת, במפעל חדש, רב־מעוף. בזאת תשוך מעט סערת הלב. במפעל ההוא נערה כעת את כל מרצנו, והצלחתו — שאלת חיים היא לקיבוץ.

קלוסובה נכנסת כעת לתקופת התפתחות חדשה.

ח. נ—ן

קלוסובה, יולי 1931 („העתיד")

„ללב הרחוב היהודי נחדור!"

חיים אנו בתקופת הרת זעזועים חברתיים וכלכליים, הנותנים אותותיהם בכל פינה בחיי הפרט והציבור. מפרפר ומתלבט הדור; פרפורים של מעמד שוקע — ולבטים של מעמד עולה, כובש. על פני גלים אלה, סואנים, מאיימים, שטה גם ספינתנו ונחוצה מתיחות מתמדת, ערות בלתי פוסקת ונכונות לכל מעשה נועז, למען שמור על ספינה זו היקרה לבל תיטרף, לבל תנופץ אל צוקים וסלעים. הנדע לחשוף בתוכנו את הכוחות והסגולות האלה בשעה זו? הנוכל? הנעמוד?

הוויתנו הועברה, במידה רבה, בזמן האחרון מן הקיבוץ במקום — **לדרכים**. נודד ומיטלטל השבט החלוצי בישראל, מחפש מקום מקלט לו, עבודה לכפיו ומוצא למרצו, לרצון הגשמתו. תנודות בלי הרף וחוסר בטחון ביום המחרת — זהו מה שמציין את מצבנו בזמן האחרון וגם כיום. לא יאומן באזני רבים, אך עובדה היא: במשך שבועיים ימים לא עבר יום, שלא יתקבלו בו מכתבים וידיעות מפלוגה זו או אחרת על הפסקת העבודה, רידוקציה, סכנת ליקווידציה והכרח גלות. הנה נבנתה קרושין, גדל מספר אנשיה לשישים, נרכשו דירות, סודרה ההספקה והובטחה עבודה לחדשי הקייץ — ולפתע ידיעה מבהילה: במצב העבודה חל שינוי לרעה, יותר מחמישים אחוז מחוסרי עבודה, גרעון יום יום והכרח נדידה למקום אחר. הנה יאנוב, הפלוגה המונה שנתיים לקיומה, נקודה מבוצרת, מחוסנת וגם בה נגעה יד המשבר והיא עומדת בפני פיזור, אולי גם — גמור. והנה דומברוביצה, הסובלת גם היא קרוב לשישה שבועות מחוסר עבודה רב, בעיקר לבחורות, מתוך ציפיה מתוחה לחידוש העבודה, המובטחת בלי הרף על ידי הבעלים, אך פעמיה מאחרים, מאחרים... וקלוסובה — מצבה הלא ברור וידוע ואין להאריך — — — והנה גם ורבה, הפלוגה שכל כך הרבה תקוות תלינו בה ובערב עבות אחד — ידיעה מדהימה: העבודה נפסקת בשל איסור אכספורט העצים לצרפת ואנגליה, מצבנו בסכנה — — — ידיעה שכל כך החרידה את כל החברים בקיבוץ והומתקה לבסוף על ידי ידיעה נוספת, שהחברים בכל זאת ישארו במקום, באשר עזרת האדמיניסטרציה מובטחת בשל עניינה ודאגתה לנו. הניתן למצות ולבטא את כל התלאות שהגיעונו ועברונו בזמן האחרון ?... רק ראשי פרקים ציינו בזה, רמזים על דא ועל הא — והמבין יבין.

ויש לציין: אם עלה בידינו להחזיק מעמד גם בימי זעם אלה ולהשאר במלוא מספר אנשינו, הרי זה קודם כל הודות לאחריותם של החברים עצמם ולמשמעתם, שאיפשרו ניצול מיידי של האפשרויות שנתגלו. לא נמצא אף אחד שימרה ולא יציית להחלטה על העברתו למקום אחר. החברים הבליגו על רגש ההתקשרות למקום הקבוע ולסביבה ונסעו לאשר נשלחו והודות לכך ניצלנו מכל מיני סכנות. כן, ציבורנו עמד בנסיון — ותשמש לו זאת אות ומופת גם לימים באים.

בימי רעה אלה מצא הקיבוץ שלנו עוז בקרבו להתחיל במפעלים חדשים ונועזים בתנועת ההכשרה שלנו בפולין כולה. פלוגות חדשות הוקמו על־ידינו באוליקה ורוז׳ישץ׳ וכן גם בפינסק.

במקצוע העץ, בתעשיה שבה התרכזה כל הכשרתנו, גדול המשבר, העבודה מצומצמת וגם נפסקת בהחלט — ומן ההכרח למצוא ענפי עבודה חדשים לקי־בוצינו ולהסתגל לתנאים החדשים, כל כמה שלא יהיו קשים. לנו, חפצי החיים, חיים בעבודה ובקיבוץ, אין דרך אחרת — וזה שנתן בנו את העוז למפעלים החדשים ההם, למרות היותנו מחוסרי אמצעים, בלי כל עזרה מן החוץ, בבדי־דות... בעיר ובעיירה צפונות אפשרויות שניתן להשתמש בהן וליצור על ידן בסיס לקיומנו. שלושת המקומות שמנינו, רק התחלה הם, התחלה זו ימשיך הקיבוץ בתקוה ועקשנות. רבת מכשולים וקשיים היא דרך הקיבוץ בעיר ובעיירה, אך הליכוד והעקשנות בהם חונן ציבורנו, אשר בכוחם ניצלנו אנו, צעירי ישראל, פועלים חדשים, ללא מוצא פרוליטארי ובלי מסורת של חיי עבודה, מחרפת רעב,

בה בשעה, שמאות אלפים ומיליוני פועלים מנוסים ובעלי הרגלי עבודה ועמל מדורות — רעבים ללחם — בהן, בסגולותינו אלה — נאמינה — נוכל להתגבר על כל המכשולים, להתקיים ולפעול. ותהא זאת בעיני רבים פרספקטיבה של הזיה, אך אנו מאמינים שיבוא יום וכל היישוב היהודי, המפוזר בערים ועיירות, זרוע יהיה רשת של קבוצות וקיבוצים של חלוצים עובדים. ללב החברה והרחוב נחדור ונציל מעולם כלה זה כל חלקה טובה וכל אבר חי ובשורת־מחר רענן במולדת רחוקה נביא בכנפינו לאחים נדכאים ואובדים.

„הו, חלוץ, חלוץ יגע, האמינה — — —"

מזכירות קיבוץ קלוסובה

קלוסובה, 3.11.1931

לקלוסובה בפיזוריה

וארשה, 8.11.1931

חברים יקרים,

חשבתי עכשיו להיות ביניכם. היה לי צורך לפני עלייתי להיפגש אתכם ולהיפרד מכם. אולם לא ניתן להגשים את הדבר. רק לפני יומיים שבתי מביקורי בליטא ובלטביה ובעוד כמה ימים (ב־11 לח. ז.) אני עוזב כבר את וארשה על מנת להפליג ב־14 לחודש באניה היוצאת מקונסטנצה לארץ־ישראל.

במשך השנתיים של עבודה ב„החלוץ" כאן נוצרו קשרים ויש רצון לשמור עליהם גם לאחר שגבולות וימים יפרידו. הרצון הזה אינו מקרי ואינו רק אישי. כל תנועתנו ומפעלנו קיימים במידה רבה בכוח הקשרים המיוחדים בין נושאי המפעל וגורל־החיים האחד. הן תנועתנו בכל גילויי פעולתה, חייה ומאווייה, חדורים יסוד אחד עיקרי, הוא יסוד החברות הגדולה, חברות בין אנשים, חברות בין פועלים, חברות כיסוד לבנין חברה, משק וחיים מתחדשים, חברות כערובה לנצחון בכל מפעל יצירה ובכל חזית מלחמה. בכך הן לא רק אמת חיי חברתנו הקטנה, בכך הן „כל התורה", אשר לשאיפת הסוציאליזם בעולם, למלחמת הפועל בכל מקום. עם החברות, ז. א. עם אחדותו, ליכודו, כוחו המשותף הוא עולה. בלעדיה — נכשל, יורד ונופל... ואיתה יקום.

ולנו — ילדי מציאות יהודית מנוונת, הבועטים בה, המסתערים לחדש הנכסף, ובדרך אליו נפגשים במציאות אכזרית וקשה; לנו — צמאי גאולה בתוך עולם שוקע, דוחקי־קיצים, אשר נתקו קשרים עם עבר ומתעקשים להשליט את „מחרת החברה" בתוך חיי היום שלנו, כאשר מסביב זרות, התנקשות, התנכרות ובריחה מתמדת מכל העמדות — לנו היתה החברות לראש־פינה ולמסד לכל בנינו, הוויתנו ומלחמתנו — „שם ופה". בחברות הזאת, אשר באחדותנו, בשלמות הסתדרותנו, בהתלכדות קיבוצנו, בהכרת שותפות גורלנו ושיתוף חיינו, בה — הכל, בה כוח ההסתערות, בה עצם יכולת קיומנו, בטחון נצחוננו, תוכן חיינו וערכם הכביר לכלל ולפרט.

על כן בסיכום עבודת האחד בתוכנו יסוכם קודם־כל רכוש זה של חברות, של קשרים אשר נרכשו, אשר התעמקו. זה תמיד ישמש גם כסימן לעבודה שנעשתה ולפרי אשר נשאה, כי רק בכוח זה נבנות תנועתנו והסתדרותנו, מתהווים, מתפתחים ומתקדמים קיבוצינו, נקשר ו„מכשיר" עצמו המחנה כאן למפעל בארץ.

גם בתפקיד „שליח" הארץ, הבא הנה לזמן־מה על מנת לחזור — בזאת בעיקר יבחן — יצירת הקשרים הבלתי־אמצעיים בין הארץ והגולה, מימוש החברות אשר לכלל מפעלנו, המתחיל כאן „ומוצא את המשכו הטבעי בחיי העבודה והשיתוף של הפועל העברי בארץ־ישראל"...

על כן גם לי בכל עבודתי כאן במשך שנתיים יקרה כל כך ההזדמנות המיוחדת שניתנה לי לאימוץ קשרים עם קלוסובה, מפעלה ואנשיה. ההזדמנות הזאת, שנתנה לי את האפשרות להכניס ולהשקיע גם את המעט משלי (משלנו הקיבוצי בארץ) בזה מפעל הסלע אשר לתנועתנו כאן, היא גם נתנה והעניקה לי באופן אישי רב: בגילוי כוחות הנפש וההעפלה הרבים הגלומים בתוך תנועתנו, ודווקא בתוך הנוער הזה אשר להמון בית ישראל; בחישוף כוחה של החלוציות העקשנית המתגברת על הכל; בכל „האיפופיה" ההירואית של עמידה על משטר חיי העבודה; בהיותה גם לי לבית — לבית קיבוצי ופועלי ארץ־ישראלי — כאן על „אדמת נכר" בתוך שממות ישראל...

היתה לי על־כן קלוסובה למיטב זכרונותי כאן. אין קשי פרידה. הן אני עולה „לארץ המאוויים" לכולכם, לביתי שלי (גם הוא של כולנו). איני חס על קשרים ניתקים. אני צובר את הקשרים הנמשכים, אשר לא יינתקו. צובר אותם כרכוש האחד, אשר ניתן להוציאו מכאן. ואני רוצה להאמין, כי אני „עולה ברכוש גדול"...

מעיקה רק וקשה ההרגשה ביחס לאלה הנשארים כאן הנאבקים עם כל־כך הרבה קשיים. הנה הקיבוץ שאבד את מקומו הקבוע ונמצא בדרכים (ככתוב בביולטין האחרון שלכם), היודע כל כך הרבה בטלה מאונס, רדיפות, מחסור, מצוקה, רעב וסבל... ומחזיק מעמד. ולא פעם אנו שומעים גם מבפנים את הדברים: הכדאי להשקיע כל כך הרבה כוחות ומרץ נעורים „כאן"? המוצדק? הצריך? הנה לא מזמן נזרקה המלה: „רומנטיקה של קושי"... ויש גם הרוטנים: „קל לדבר, מאשר לחיות בחיים אלה. הדברים יפים הם, גם התורה נהדרת, אולם המציאות היא אחרת לגמרי. כל־כך אכזרית, אוייבת ומתנקמת. האפשר לדרוש מאנשים כל כך הרבה?" וכל אחד אשר „דרש" נתבע גם הוא לחשבון עצמי. וטוב לזכור: תורת חיים זאת, דרך חלוצית זאת (קלוסובאית) לא ניתנה „מלמעלה למטה", לא פרי רצון עיוור של מישהו להגשים „תיאוריות" ונוסחאות, — תורת חיים היא, אשר בכור־החיים של רבים צורפה, אשר מנבכי תנועתנו עלתה. לא מתוך נוחיות ולא בתוך נוחיות נולדה. לידתה ותורתה בתוך קשי החיים, במצוקה, בימי משבר וסגירת שערים — שם בין סלעי קלוסובה, כהמשך אינסטינקטיבי לא־אכזב למקור האחד הנאמן של תנועת העבודה בישראל; תורת־חיים, אשר היתה לדרך חיים לדור, לחלוצי העבודה, אשר לרבים היתה מזמן להכרת חיים ולמצוות חיים. מכאן — היתה לסמל ולדרך לתנועה כולה.

אולם חשוב מאוד שאלה החיים בתוך זה יידעו תמיד להעריך נכון את חייהם

הם, את מה שגלום בהם ומה שהם מעניקים לחבר ולציבור כולו. דיברנו על זה לא פעם. אולם במציאות החיים לא תמיד לכולם נראים הדברים בכל בהירותם ומוחשיותם. קשי החיים לא פעם מאפיל על הראיה וההבחנה הנכונה של הדברים והסיבות. אולם אין ספק, כי כאשר יידע החבר לעשות את חשבונו הוא האמיתי בקיבוץ אז יראה: הקושי, המצוקה, הסבל — לא מיוחדים הם לנו, הם מנת חלקו של הפועל (ושל הפועל היהודי!) במשטר חיים מנוון זה. למי שרוצה (ומוכרח) להיות פועל לא ניתן להימלט מכך (לא פה, לא בארץ, עדי יבוא היום...). גילויי הרע בתוכנו ובסביבתנו — הם ברובם המכריע פרי מורשת דורות, „חיי נמלים", פרי חיים ללא עבודה, על קנאה, התחרות ו„כל דאלים גבר". ויחד עם זה — כל הטוב בחיינו, כל המעשיר את תכנם, כל המעלה את האדם ומקיל על הכלל — כל אלה מצורות חיינו המחודשים ניתנו לנו. הרמת הערך העצמי, העצמיות — מחיים על עבודה. האחריות המשותפת, הרגל ליחסים חדשים בין אנשים, תוכן וטעם ותכלית בחיים — מהעבודה ומהקיבוץ ניתנו. וגם יכולת הקיום בעבודה בתנאים האיומים של חוסר עבודה גדל ומצוקת המונים — רק הודות לצורת הארגון והחיים הקיבוציים הושגה. בהם לא רק נטילת עול חלוצי, כי אם גם ההקלה בחיים ובעבודה. וכל זה — על רקע חיי ירידה, דלדול והתנוונות להמוני יהודים והמוני נוער ללא אחיזה, ללא בסיס, ללא תכלית...

חבריה, אין דבר! — „... צעכראַסטעט די הערצער, צעפראַלט דאָס לייב... מיר שמידן דעם מאַרגן... מיר שאַפן אַ לעבן..." הבו גודל לפועל ידינו ולמפעל חיינו! הוא יתגבר על כל הקשיים...

לפני שנה בזמן הזה „אישרנו" יחד חברים לעלייה. עלו מעטים. נשארו הרבים בתקוות העלייה. היעלו בקרוב עוד? היעלו רבים? — עדיין הדבר לוטה בערפל ורבים הספיקות. בכל זאת אל תחדל תקוה ואמונה בתוכנו. לא כל כך יוכלו לנו ולעקשנותנו החלוצית. עלה נעלה! ואני אמונה, כי אף־על־פי־כן, לא רחוק היום וכולנו ניפגש יחד בקיבוצנו האחד בארץ ונזכור — כזכור איש את מיטב זכרונות העזת־העפלת־נעורים — את ימי קלוסובה, גם את זה ה„סבל החוגג", גם את זאת הכמיהה לעלייה...

חזקו. לכדו השורות. עלו.
להתראות.

ל. לויטה

מתעודות הימים ההם (ה׳)

מלחמת-קיום עקשנית

(כרוניקה מפרסומי קלוסובה ומרכז „החלוץ״)

קיבוץ קלוסובה — המזכירות המרכזית
ביולטין מס׳ 2

קלוסובה, **30.10.1931**

הקיבוץ מונה כעת 42 איש, בחורים ובחורות במספר שווה.

בעבודה היו חליפות ותמורות בלי הפסק. לבחורים בכל־זאת היתה עבודה כמעט כל הזמן. אחר המצב בין הבחורות. רק בשבוע שעבר היתה עבודה לרובן — ובשאר הימים סבלו מחוסר עבודה, לרוב — מוחלט. לאחר הרידוקציה נתקבלו חזרה 4 חברים לטעינת קרונות, כמו־כן 2 חברות לניפוי חצץ. חוץ מזה נתחדשה העבודה ב־„קריבקה״ (המחצבה הרחוקה), שהעסיקה 8 חברים. גם העבודה לבחורות במשך שבוע היתה במחצבה, בניפוי חצץ. מקרה זה של קבלת חברים במספר „כה רב״, הוכיח פעם נוספת, כי מרכז הכובד של ה„ענינים״ הוא באדמיניסטרציה המקומית. במנסרה מצאו להם עבודה 2—4 אנשים ליום. מצב זה בעבודה הולך ומתקרב לקיצו ושוב אנו עומדים בפני פרספקטיבות בלתי ברורות.

שאלת הקיום של הקיבוץ הועמדה שוב בכל חריפותה, ומן ההכרח לחפש מקומות שיקלטו מספר נוסף מחברי הקיבוץ.

ידיעות מזכירות מרכז „החלוץ״ בפולין, מס׳ 4

(מתוך מכתב מקלוסובה)

5.11.1931

...לנו אמונה במקום הזה, שעוד יקום וייבנה כמקודם, אך על מה מתבססת אמונתנו זו? מגבוה לוחצים להפסיק את כל העבודה. לפי המצב הנוכחי — תקוותינו קלושות מאוד. ובמנסרה? המצב לא ברור עדיין. אינספקטור העבודה שלח לכל קיבולת הוראות, הניתנות בנקל להתפרש נגדנו; העסקת בעלי־משפחה, מכל משפחה — רק אחד, שלילת זכות עבודה מאלה המקבלים תמיכה ממקורות אחרים... וכדומה. — — —

ביולטין מס׳ 5

קלוסובה, **13.12.1931**

המצב בעבודה מחמיר והולך מיום ליום. העבודה הקבלנית במחצבה נגמרה ונשארו קבועים ורשומים בטעינת קרונות רק 3 חברים. היו בכל זאת ימים, שבאופן בלתי־רשמי קיבלו כ־10 חברים לעבודה על־יד קרונות ובעבודות אחרות. על הדרישה להעביר את ששת האנשים שהיו רשומים בעבודת קבלנות לטעינת קרונות, ענה פיינשטיין בשלילה, לעומת זה באה הבטחה מצידו, שכעבור עשרה ימים תתחדש העבודה בקבלנות הזאת שוב. לדבר האחרון יש להתיחס בפקפוק רב. אשר למצב העבודה במחצבה בכלל — אי־אפשר כיום להוציא דבר ברור מהאדמיניסטראציה במקום. מחכים להוראות מוורשה. אחת נתקבלה כבר והיא: להודיע על צמצום כללי ביום ה־26 לאפריל. כבר ישנן על כך מודעות רשמיות. מקווים בכל זאת שגם אחרי

היום ההוא תימשך העבודה בטעינת קרונות, כי ישנן הזמנות לחצץ שלא נמלאו עוד. המצב יתברר בימים הקרובים.

במנסרה נמצאה בשבוע האחרון עבודה ל־6 בחורות, אצל סוחר שבא לבחור מרצפות־עץ. חוץ מזה נתקבל חלק מהעבודה במכונת הקציעה. גם העבודה האחרונה וגם זו הקודמת לא קבועות הן ולא תמשכנה זמן רב. במגרש המנסרה אין כמעט יותר עבודה קבועה ורק לפרקים מזדמנת עבודה ארעית למספר חברים.

במלבנה עובדות 2 בחורות, שהתמחו יפה בהכנת לבנים. המשכורת טובה גם היא, בערך עד 2.50 זהובים ליום.

בדרך כלל היו עסוקים עד עכשיו מ־20 עד 25 איש. יחד עם השרות הפנימי (5) — 30 איש בערך. חולים — 3. הנשארים — מחוסרי עבודה, ברובם הגדול בחורות.

הסיכויים להבא מתבררים יותר ויותר והם מאוד עגומים. התפתחות הענינים מתקדמת בעקביות יתרה ולפי מה שיש לראות כבר עכשיו תימצא עבודה (וגם זו לא קבועה ולא בטוחה) בתקופת החורף המתקרבת ל־10 אנשים, זאת אומרת שבמקום יוכלו להישאר — 15, לכל היותר — 20 איש. הדאגה, לכן, היא כפולה. ראשית: מקומות עבודה חדשים ל־25 איש, שמוכרחים לצאת מהמקום, ושנית הבטחת הקיום לקבוצת האנשים הנשארת במקום.

מצב הרוח הכללי טוב. בחדר האוכל ובמטבח הוכנסו תיקונים. הובא גם חבר כובען מסארני להכנת כובעי חורף לחברים. מתכוננים לחידוש השיעורים לעברית, וכמו כן לפעולה תרבותית שיטתית. כהתחלה לכך בא שיעורו של ינובסקי בסוציאליזם. בקיבוץ שהה הח׳ ברדיצ׳בסקי. ביקורו הכניס חיים. הרצה על אברהם רייזין ויצירותיו וכן גם על המצב בתנועה. לנושא האחרון שולבו הרהורי חג (בליל ראש־השנה) פנימיים ונוקבים. האסיפה בערב זה נמשכה עד שעה מאוחרת ונסתיימה בשירים עממיים שונים.

לקלוסובה עברה כעת המזכירות הגלילית של „החלוץ־הצעיר" בווהלין. לשם כך השתקע בקיבוץ הח׳ גראבוב.

בינתיים

קלוסובה, 4.3.1932

בקלוסובה עתה 12 איש. כולם מחוסרי עבודה. במנסרה מתכוננים להתחדשות העבודה עוד החודש, במארס. נותני העבודה הודיעו, כי יתקבלו לעבודה רק כאלה שיש להם תעודות חוסר־עבודה. בענין זה גדול הלחץ מצד השלטונות — ורבים החששות.

בקלוסובה כעת יותר מאלף מחוסרי עבודה, רובם ככולם נוצרים פולנים, הרשומים ב„גמינה" ונהנים מסיוע השלטונות במחוז ובגליל. מבקשים כל מיני תחבולות להעסקת המובטלים.

במחצבה — אין חדשות. שלג מלבין עוטף הכול ואין מפריע מנוחתו. שקט ודממה. קשה כמעט להכיר, כי במקום הזה עבדו פעם 1500 פועלים ובתוכם כמאתיים בחורים ובחורות שלנו, צובאים על קרונות ומכונות, המגרש והמכרות. היהיה גמול לעמלנו, היתגשמו חלומותינו ? !...

בינתיים — מצב כספי קשה. מכל אלה שקיבלו פעם „סיוע" על שמם מה„גמינה" (מה שאיפשר את קיומה של הקבוצה בחדשים האחרונים) נשאר רק אחד, ומכסתו המצערה מספיקה, כמובן, לכסות רק חלק קטן מההוצאות.

שאלת הקיום נעשתה, לכן, עוד פעם חריפה ביותר.

אגרת לפלוגות ולחברים

קלוסובה, 3.4.1932

בשבועות האחרונים רוכזה מחדש תשומת הלב של הקיבוץ וחוגים אחרים בתנועה לנעשה בקלוסובה — ולא לחינם. למרות הכרתנו בנחיצותה של אינפורמציה תכופה על כל פרטי הדברים לציבורנו המפוזר ולרבים — לא יכולנו בכ"ז למלא את הצורך הזה מתוך נימוקים שונים התלויים במקום; טרדות בלתי פוסקות בשל כל מיני פגישות — עם המשטרה, ה„גמינה" ונותני העבודה, הקשיים בראשית הסידורים החדשים וכדומה, אך בעיקר מחוסר בהירות וקביעות, גם יחסית, במצב. אין להניח, שבמובן זה יבוא בקרוב שינוי לטובה, אך נשתדל בכל־זאת למסור מזמן לזמן על המתרחש בחזיתנו זו, על המכשולים והמאמצים, ההפרעות והכיבושים, עם חבלי בנינה של קלוסובה מחדש.

„בחזית" — לא בעלמא נאמרה מילה זו. אנו נתונים כאן במצב של חירום ומתחדשות עלינו גזירות ופקודות — לבקרים, האווירה ספוגה רעל ומשטמה והכל עשוי בזדון־רשע, בכדי להקשות על קיומנו, להזיק ולהפריע. מלחמת הפועל היהודי על זכותו לעבודה, לפחות במשק היהודי, מצאה לה כאן אחד מביטוייה הקלאסיים. לעין כול, נעשה פה עוול, עושק, והמוחה היחידי — הקיבוץ לבדו, קומץ האנשים שבמקום כנגד צד תקיף וכול־יכול. מלחמה זו, שאינה חדשה לפועל היהודי — קלוסובה יחידה היא המחזיקה מעמד בה ולא נרתעה כל הזמן. וכל זה, כל אותה העקשנות — מתוך ההכרה, כי כנים אנו, כי זוהי שליחותנו ומלחמתם של רבים אנו נלחמים.

בעלי המנסרה הסכימו למסור לידינו את העבודה, עם התחדשותה. הידיעה הזאת התגלגלה והגיעה לשלטונות — ושימשה אות ומקור להתקפה מחודשת עלינו ובצורה חריפה יותר. גזירת הסגר הוצאה על המקום, איסור להביא את החברים שנדרשו על ידי המזכירות; הללו נעכבו על ידי המשטרה בסארני, תוך מתן פקודה מפורשת לחזור למקומותיהם הישנים ולא לעבור לקלוסובה. האנשים הגיעו אחר־כך לקיבוץ באופן לא נוח כלל. בקלוסובה עצמה התקיימה סידרה של „ביקורים" מטעם המשטרה, ריגול ממש והצקות מה„גמינה". זו האחרונה סרבה לאשר את תעודות חוסר־העבודה, שהביאו אתם החברים, מתוך אמתלאות שונות. פנו גם לשלטונות בוורבה לבל יוסיפו לתת ימי בטלה לחברי הקיבוץ. מחוץ לכל אלה — נוצר לחץ כפול ומשולש על מקומות העבודה בלוויית איומים „חוקיים", כביכול.

הרדיפות הפעם גברו על אלה דאשתקד. כל זה הביא במבוכה את בעלי המנסרה ועם התחלת העבודה נאותו להעסיק רק 6—7 חברים מהקיבוץ, ויתר העבודות, שהן בחזקתו של הקיבוץ משנים, נמסרו לנוצרים. שוב פעם עלו החששות וגדל הכאב, אך בכל זאת לא אמרנו נואש — ולהיפך: גברה העקשנות וחזק הרצון להיאחז במקום למרות הכול.

תמורה מכריעה במצב באה לפני שבוע, לאחר פגישה מיוחדת בין באי־כוח הקיבוץ ונותני העבודה. לאחר הסברות והוכחות מצידנו הסכימו להגדיל את מספר האנשים של הקיבוץ בעבודתם. להלכה ניתנה האפשרות להעסיק עוד 15 איש, אך למעשה יוצא, שבכל יום עסוקים יותר מהנורמה שנקבעה. מורגש גם חוסר־ידים עובדות ונדרשו תיכף אנשים חדשים. כיום מגיע מספר האנשים במקום ל־33 ולכולם עבודה (ועוד חברים העסוקים בעבודות הבית).

נקל לשער, מה מתהווה בשל כך מבפנים. בציבור הרגשת כוח עולה למרות כל המכשולים והתקלות. „חדשים" (אחוז ניכר של חברים מהסניפים) ו„ישנים" (חברים מהפלוגות ומהבית) — כולם מלוכדים בשאיפה אחת. גדולה השמחה לקראת כל חבר חדש הנוסף ובא (בקיבוץ מתקבלים מכתבים מחברים בסניפים המבקשים להוציאם להכשרה לקלוסובה, נכונים לכול...), ובערבים — מסיבות ושירה המכריזה על התחדשותה של קלוסובה.

אולם אין לקבל את הדברים כהווייתם עכשיו. מאוד נוקף הלב וגדולים החששות להבא, כי גדולים וחזקים גם הצוררים החותרים תחתינו בכל האמצעים שבידיהם. מהנהלת המנסרה מוסרים לנו על אינטרבנציות מצד השלטונות במקום ובמחוז — וכולן, בעקיפין או במישרין, מכוונות נגדנו, נגד ה„פאלסטינצים". מאיימים על בעלי המנסרה בעונשי קנסות ומאסר ומי יודע אם הללו יתמידו בהחלטתם. המשטרה קוראת בכל פעם את באי־כוח הקיבוץ ל„ראיונות", העוברים בוויכוחים על הקיבוץ וטיבו, ועוד שאלות, שמכולן מבצבצת הכוונה הנעלמה להכשילנו. בקיבוץ השפעת הדברים היא הפוכה בהחלט. הציבור מתחשל בהכרתו, בעמידתו ובעקשנותו.

לעת עתה יש לנו לציין כמה כיבושים במלחמתנו. כמובן, שכל זה מגביר את רוגזם של השלטונות עוד יותר, אולם גם אם תישמרנה בידינו העמדות שכבר כבשנו — לא נוכל להסתפק בהן. כל זה לא מבטיח עוד את התפתחותו הרצויה של הקיבוץ במקום. המשען העיקרי שלנו כל השנים וגם להבא הוא — המחצבה. כאן מרכז הכובד; רק בה ועל ידה — האפשרות להתרחבות ולהתאחזות ממשית. ידענו זאת מתמיד וזוכרים גם כעת. יש כבר סימנים בולטים להתחדשות העבודה כעבור שבועות מספר. כאן תהיינה החומרות קשות יותר. החוקים שהוצאו לאחרונה להגנת המובטלים ניתנים לגמישות יתירה, כרצונו של הצד „המעונין", והפוליטיקה שנקטה הממשלה כלפינו — בנקל תמצא לה „בשעת רצון" קרקע חוקית. חוששים גם לפיקוח מתמיד של אינספקטורי העבודה. אולם למרות כל ההפרעות האלה — הכרתנו היא גם הפעם, כי כיוון הדברים למעשה תלוי במידה מרובה מהאדמיניסטרציה במקום. זהו גם ציר הבירורים הנמשכים כל הזמן בין הקיבוץ והמשרד. בחרדה ובמתיחות נחכה עתה להכרעה — והיא קרובה.

זאת היא המערכה הכבדה ביותר — ואליה עלינו לרכז מעתה את כל כוחנו ומרצנו.

ביולטין מס׳ 6

קלוסובה, 20.4.1932

במשך הזמן רפו קצת נגישות המשטרה, אך החתירה במסתרים נמשכת. בינתיים גדל הציבור והוא מגיע כעת ל־38 איש. העבודה כולה מרוכזת במנסרה. מתנהל מו"מ עם בעלי המלבנות ואולי נוכל להחדיר גם לשם מספר אנשים. במחצבה תשבות העבודה עוד ימים ספורים. המכשולים, כידוע, רבים, וגורלנו לא נחרץ עוד.

4.5.1932

חדרנו מחדש למחצבה! על אף כל הסייגים והגזירות נתקבלו כבר לעבודה 9 חברים ומובטחת עבודה לעוד אנשים. בקלוסובה יימצאו בקרוב כ־60 איש. אנו מלאי תקווה.

ביולטין מס׳ 8

קלוסובה, 25.5.1932

העבודה במחצבה התרחבה. דרושים היו עד 300 פועלים. בעת ובעונה אחת — התחילה העבודה גם בשאר המחצבות שבמקום. מדי בוקר, צהרים וערב — וצפירות הסירנות מנסרות באוויר ונישאות מכל עברים. מלכות העבודה שבה לשכון בקלוסובה, רבת המפעלים והאוצרות. ב„גמינה" אפסו בינתיים מחוסרי עבודה רשומים והקיבוץ ניצל

את השעה ובא בדרישה לנותני העבודה — להכניס מאנשיו למחצבה. תחילה בפחד, מופרז ומוגזם, אחר כך בהבטחות ושוב פעם בדחיות, בכדי לנצל את הרגע למענם — דרכם של מעבידים מנצלים ומשרתיהם בכל הזמנים — עד שסו"ס נתקבלו חברי הקיבוץ לעבודה בטעינת קרונות, בניפוץ חצץ ובהעברת קרוניות מה„קריבקה" — המחצבה הרחוקה ביותר, עד לתחנת הקרונות. בס"ה עובדים כבר כ־25 והובטח להכניס עד 40. כלי העבודה שנדחו לקרן זווית — הוצאו והתחילו שוב להבריק על שכמיהם של בחורים היוצאים ושבים מעבודתם, בוקר וערב. הסיכום הכללי — נפתח השער הנעול.

ועם זה — גדלו גם האפשרויות במנסרה. לא נגזרה כליה על הכפר והריהו תובע את שלו בעונתו. קול האדמה קורא, והאיכר — יקרה לו אדמתו, גם הדלה, גם כפויית הטובה. מעטים, איפוא, הפועלים מהכפרים — ומשום כך גם בטלים כל הסייגים: לא משגיחים בגזירות ופקודות, כשהעבודה מחייבת. באו קונים וישנה עבודה ופועלים „גויים" אינם — חסל לכן כל פחד בפני ה„גמינה" והאינספקטור וכת דילהון — וחלוצים מהקיבוץ מתקבלים בזרועות פתוחות. עוד יותר: נדרשים אפילו בימות החג שלהם. טענתו של הקיבוץ, כי הכל תלוי, למרות האיסורים המתנקשים שבפקודות הממשלה, מנותני העבודה עצמם, מהמעונינים באופן ישר והמוציאים לפועל — טענה זו נתאמתה בהחלט.

העבודה במנסרה כעת — בעצם תקפה; עובדים עד 50 איש בערך, בחורים ובחורות במספר שווה.

המלבנות — מעבר לעיירה הן, בקצה האופק, במקום הנמוך ביותר — ונמוכה בהן גם דרגת העבודה. פרימיטיביות במכשירים — וחנוונות פעוטה בהנהלת העבודה ובסידור התשלומים, כמנהג יהודים "בעלי־בתים" בעיירה, שרוצים להתראות ולהידמות לגדולים באמת. כל זה מטביע את חותמו: עובדים ולא עובדים, בהפסקות. אין מחסה ואין מסתור מגשם ומרוח. כל פגע קל שבטבע — מזיק ופוגע גם במהלכה הנורמלי של העבודה. יש ולפעמים נשברת ה„מכונה" ובעלי מלאכה באים ומוסיפים תיקון על תיקון, מסמר על מסמר — וחוזר מחדש ה„גלגל" ללוש את הטיט בבור — ומתחדשת העבודה. בכל זאת נשמר המקום ועובדות בו, בחשבון ממוצע, בקביעות 5—6 בחורות.

בשבועיים האחרונים נוספו ובאו עד 50 איש, מקצתם מדומברוביצה ורובם מהסניפים. גדלה הצפיפות, כי הכול עדיין מרוכז בבית הקיבוץ, ועלה הצורך ברכישת דירות נוספות. הדבר עולה בקושי, אך בכל־זאת נרכשה מחדש דירת „משק־הפועלות" לשעבר, ועתה במהלכו משא־ומתן עם בעל „המושב". רחוב ה„פלסטינצים" — הומה שוב מעוברים ושבים שלנו ולפני חצות, עת כל החברים מתפזרים מחדר האוכל — דרישות שלום נישאות מזה לזה בהדי שירה וקולות. בדרך כלל — השיר והריקוד אורחים תמידיים הם בקיבוץ, אך כריקוד שהיה ביום 8 במאי — היום שבו נגזרה אשתקד גזירת הגירוש על הקיבוץ והפך להיות להיסטורי בתולדותיה של קלוסובה — לא זכו כתלי הבית לראות בתוכם מזמן...

„בסלעים" מס' 2

קלוסובה, 15.7.1932

העבודה בוערת. בעצם תוקפה. גדל חלקנו במחצבה בטעינת קרונות — בעיקר, וגם במנסרה. הפועלים הנוצרים חזרו לכפר בשל עונת הקציר — ובמקומם נדרשו מאתנו אנשים למילוי העבודות. מספר האנשים גדל, לכן, עד ל־75—80 בערך. גם במספר זה אי אפשר היה להיענות לכל התביעות, אולם מן הנמנע היה לקלוט עוד אנשים משום שכל העבודות מחושבות לזמן לא רב. בכדי לשמור על העמדות העיקריות ולשמור על שמו של הקיבוץ — כפרטנדנט לכל העבודה תמיד — יצא לאנשים לעבוד 12 שעות וגם יומיות כפולות. העבודה בהיקף זה או אחר מובטחת עד לאוקטובר. הסיכויים לאח"כ מעורפלים.

מטרידה ביותר הדאגה לימות החורף. מה יהיה כעבור חדשיים ? מרגישים בכובד השאלה כל החברים, רובם המכריע חדשים — והזרועות מתפשטות ומשתלבות בריקודים כאומרות לאמץ את המקום אל הלב ולא להניחו והקולות הומים כנשבעים לו אמונים מעבר לגבולות ולזמנים...

ביולטין מס׳ 14

קלוסובה, 20.9.1932

במצב העבודה, שהיתה בוערת ביולי ובמחצית אוגוסט, חלה מהפכה גמורה. בשבועיים האחרונים היו ימים של חוסר עבודה חלקי. במנסרה — עבודות המגרש קרבות לקיצן, תישאר רק הטעינה שאת גודלה אי־אפשר עוד להעריך. על חידוש קרוב של העבודה במנסרה אין שומעים, אולי בדצמבר. כן גם במחצבה. העבודה מסתיימת. תימשך לכל היותר עד 1 באוקטובר. במלבנות עובדות רק 4 בחורות. 70 האנשים הנצאים כיום במקום, שרק לפני חודש יכלו לעבוד בהתאמצות בלתי רגילה (היו גם ימי־עבודה של 16—18 שעות), חדורים עתה דאגת המחרת : העבודה מאין תימצא ? האומנם חוזר אלינו החורף דאשתקד ?...

בחיי החברה עברה קלוסובה בהרכבה החדש את תקופת ההיקלטות וההתאזרחות בקיבוץ. כעת מורגשת יציבות. בזמן האחרון נתקיימה שורה של שיחות על שאלות הקיבוץ פה בארץ ועל המצב ב„החלוץ״.

מרכז „החלוץ״ בפולין

„ידיעות״ מס׳ 6—7

(מתוך סקירה על קלוסובה)

7.10.1932

המצב הולך ומחמיר. באים ימים של חוסר עבודה מוחלט. מספר האנשים במקום פחת עד ל־60, ובדלית־ברירה עוד יוסיף לרדת. גם לפני שנה היה כך : נשארו אז במקום רק 12 איש. אחר־כך גדל מספרנו עד 80—90. אפשר שהפעם לא תימשך תקופת המעבר זמן רב, כי בדצמבר תתחיל העבודה במנסרה בהיקף רחב. על אף כל הפגעים והצרות רב, לכן, בטחוננו כי עוד ישובו ויבואו ימים שבהם תוסיף להישמע כאן הלמות חיים ועבודה בקצב סוער — — —

חוליה בשלשלת

זוכרת אני את הרגע שקיבלתי הודעה לצאת להכשרה לקיבוץ קלוסובה. הדבר היה בשנת 1934 ואני אז נערה צעירה ב„החלוץ־הצעיר״. ידעתי שעל מנת לעלות לארץ־ישראל יש קודם כול לעבור הכשרה, שתקנה לי זכות לעלות. אפילו לא חלמתי על קלוסובה. שמועות היו שלשם שולחים רק יחידי סגולה, כי זהו קיבוץ מיוחד בטיבו, ואני לא הייתי יחידת סגולה כל כך, מכאן תבינו שהתרגשותי עברה כל גבול.

בתחנת הרכבת בקלוסובה, חיכו לקבל את פנינו חלוצים ותיקים. אנו, „העולים החדשים", שזה עתה הגענו, נראינו כ„תינוקות" לעומתם. קיבלנו באהבה את כל חוקי המקום ונפרדנו ללא הגה מכל החפצים שהבאנו מהבית; מבט אחרון על השמלה הטובה שנתפרה במיוחד ליציאה, על המעיל שכה עמלו להשיגו, על מנת שיהיה חם לילדה... מעתה הפכו חפצינו לחלק מהקומונה.

על אף כל הגזירות של השלטונות, שוב גדל מספר החברים בקלוסובה. ידעתי שהאנשים בקיבוץ באו ממקומות שונים, מבתים שונים, ממשפחות בעלות רקע שונה, וכדי לחיות יחד יש צורך ללמוד ולשנן לעצמנו: הלאה הפרט, קדימה הכלל. היו אנשים שההסתגלות קשה היתה להם, אני השתלבתי מהר מאוד, ואולי דווקא מתוך זה ראיתי שלא הכל ורוד כל־כך ויש מקום לשיפורים ולשינויים. ידעתי שעל מנת לפתור בעיות יש צורך לראשונה לעוררן, ומתוך רצון כן לעזור לא היססתי להעלות בעיות כבר באסיפה הראשונה שבה השתתפתי.

הבעיה שלי היתה האוכל. יתכן שזה יישמע פרוזאי להקים שערוריה בגלל אוכל, כשקיימת אידיאולוגיה כל כך חשובה, כמו החלוציות ובנין הארץ, אך ידעתי באינסטינקטים הפשוטים שלי, שכל הדברים הגדולים והטובים מתחילים מהאוכל...

בקלוסובה היה נהוג בעבר לבשל כל יום דוד „חומר נפץ" (כלומר שעועית עם גריסים) ובצל מטוגן שלא פעם, בגלל פטפוטיהן של הטבחיות, היה נשרף או מלוח, וחלק גדול מהאנשים לא אכל זאת. באסיפה הראשונה טענתי שגם עם מיגבלות תקציביות אפשר לשנות את התפריט ולהפכו למגוון יותר. ראשית דרשתי שיחליטו על איסור השימוש בשעועית וגריסים שנקרא בשם „חצץ" („שטצ׳בל"). הווה אומר: תיקון בתפריט.

מסתבר שבעיית האוכל באמת הציקה לכולם. עובדה, שבאותה האסיפה נבחרו טבחיות חדשות ואני בתוכן, ואנו באמביציה על־אנושית אכן הפכנו את דוד השעועית לדוד גן־עדן. יום יום תפריט חדש ומבלי לעבור על התקציב. גם את הלחם הרטוב שקיבלנו — שינינו, וה„חברה" התחילו לאכול טוב, וגם לעבוד במרץ, לשיר ולשמוח. בקיצור: הצלחנו.

נתנו דעתנו על מקומות הלינה שלנו. אנו, הבנות, ישנו באיזה בנין ישן ובלתי נוח, בצפיפות כזאת שנאלצנו לשכור דירה נוספת לבנות. אך זה היה אידיאלי לעומת ה„הוטל" של הבנים. הם גרו באיזה „בוידים" ענק שנקרא בשם „צ׳רדאק". מה אומר ומה אדבר, היה זה מלון בעל עשרות כוכבים... התגברנו גם על בעיה זו, ובעזרת נקיון ואוורור שיפרנו את המקום והגענו אפילו לסדינים לבנים.

וכך עברנו מפתרון בעיה אחת לאחרת והרגשנו סיפוק עצום בכל הישג. היינו צעירים ובריאים והיינו מוכנים לכל קרבן. לא פחדנו מכל עבודה ומאמץ ואנו, הבחורות, רצינו להשתוות לבחורים בכול. עלבון צורב הרגשנו שלמחצבה בקלוסובה סירבו לקבל לעבודה בחורות יהודיות, בטענה שהן לא מסוגלות לעבוד קשה. שיכנענו את מנהל העבודה, שהיה יהודי, שיקבל בנות יהודיות לנסיון. הוא הסכים ולפני כן עשו בדיקות שרירים קפדניות לבחורות ובחרו את החזקות ביותר, ואני בתוכן, ונשלחתי למחצבה. הבנות עשו עבודה יפה ו„לא

ביישו את הפירמה". כל צעד קדימה וכל הישג שהישגנו נשאנו בגאוה וידענו שאחורה לא נסוג, ככל אלה שקדמו לנו במקום הזה: אנו — חוליה בשלשלת ארוכה על אף העבודה הקשה והתנאים הקשים. חיינו חיי חברה פעילים. היינו רחוקים מבית ומשפחה וניסינו להתגבר על הגעגועים והבדידות בחיי חברה הדוקים וערים. האהבות פרחו אצלנו ולא מעט זוגות קמו בקיבוץ. הקשר היה הדוק ,וגם היום, בארץ, לאחר כל כך הרבה שנים, יש קשר אמיץ בין רבים מחברי קלוסובה, קשר שהוא אופייני לבני משפחה, כי בעצם היינו משפחה אחת גדולה.

לסיכום אני רוצה לאמור: אם אנו חיים היום בארץ כאנשי עבודה ציוניים, אוהבי הארץ ונאמנים לה, הרי זה לא במעט הודות להכשרה שקיבלנו שם, בקלוסובה.

טובה פלד (הוכמן)

עפולה, ינואר 1976

הייתי האחרון שיצא את הבית

הגעתי לקלוסובה מעירי מזיריץ', בווהלין, בשנת 1932 — ונפל בגורלי התפקיד העצוב להיות האחרון היוצא את הבית בקלוסובה. הדבר היה בסוף שנת 1937 — ומאז נעזבה קלוסובה.

בשנים האחרונות, עד לחיסול הסופי, פחת והלך מספר החברים במקום, ובשנה האחרונה, 1937, נמצאו בקלוסובה כ־50 איש. מצבנו הכלכלי היה חמור מאוד. בתוקף הגזירות של השלטונות ניטלה מאיתנו העבודה, שהקיבוץ עסק בה שנים רבות ולא היה לנו ממה להתקיים. הבעלות של המחצבה עברה ברובה מידי פיינשטיין לידי הנוצרים. גם המנסרה עברה בחלקה הגדול מידי לרנר לידי בעלים פולניים. חלו שינויים גם בהרכב של ציבור הפועלים הנכרים במחצבה. רוב הפועלים הגויים כבר לא היו האנשים הקודמים, שהתייחסו בכבוד לחלוצים כי אם פועלים חדשים, פולנים שהובאו בהכוונת השלטונות משלזיה. אלה היו בריונים, משתוללים ומתפרעים, שהטילו פחדם על הסביבה כולה, ועל הכול — שונאי ישראל שהציקו לנו, חברי הקיבוץ, ואירגנו התנפלויות עלינו ועושים מעשי זדון כדי להצר צעדינו בכל מקום. שנאתם אלינו, החלוצים, היתה חריפה ביותר, כי ידעו את יכולתנו בעבודה וראו בנו מתחרים מסוכנים להם. על כל צעד ושעל היו מתגרים בנו וצועקים בקולי קולות: „ז'ידים, צאו מפה, לכו לפלשתינה". גם המשגיחים היהודים במחצבה פחדו מפני הפועלים הפולנים האלה.

בעבר היתה טעינת קרונות במחצבה כמעט מונופולין של הקיבוץ, אך במרוצת הזמן נדחקנו משם וחלקנו צומצם בה עד שנשללה מאיתנו כליל. לא בנקל עלה הדבר בידי המנשלים הפולנים. עשינו מאמצים רבים כדי להחזיק מעמד בעבודה זו ולו אף בחלק כלשהו, היינו יוצאים באישון לילה וחוטפים קרונות לטעינה, עבדנו בלילה — ועד שעות הבוקר היה הכול גמור. בבוקר, כאשר באו הפולנים

לעבודתם במחצבה — נאלצו לחכות עד שבאו קרונות חדשים, בשעה מאוחרת יותר. הפולנים הרגישו במה שקרה ובערה בהם חמתם. הם האשימו את גבירצמן, אחד המנהלים היהודים במחצבה, שהוא המערים עליהם לטובתנו — והגיבו בחומרה רבה. וכך נשללה מאיתנו העבודה גם במחצבה וגם במנסרה ונשארנו מחוסרי עבודה ומחוסרי לחם. ועל אף הכול, גם בתקופה האחרונה, לא נפלה רוחנו: היינו שרים ורוקדים...

לבסוף לא היתה כל ברירה אלא להפחית את מספר החברים; מהם שאושרו לעלייה ומהם שעברו לקיבוצים אחרים, ונשארו במקום רק 15 איש, בחורים ובחורות. יצאנו מכל הדירות ששכרנו בעבר מתושבי המקום וכולנו היינו מרו־כזים בבית הקיבוץ. האווירה האנטישמית היתה לוהטת ומורגשת בכל אשר פנינו. מעשי האיבה והאלימות של הכנופיות האנטישמיות גברו והלכו והגיעו עד לביתנו ממש. היו זורקים אבנים לתוך הבית ושוברים שמשות ובלכתנו ברחוב היו מתקיפים אותנו ומכים והשלטונות והמשטרה ושאר שומרי החוק והסדר מע־לימים עין ממעשיהם, ואף מעודדים אותם מאחורי גבנו.. כשהיה בא שליח, או חבר מהמרכז, לבקר אצלנו, היינו הולכים כולנו לקבל את פניו בתחנת הרכבת וללוותו לבית הקיבוץ. בערבים לא היינו יוצאים החוצה והיינו ישנים כולנו על ה„צ׳רדאק״, כמקום יותר בטוח מפני סכנת התנקשות בחשכת הלילה.

המצוקה גברה בכל השטחים. חשנו שגורלו של הקיבוץ נחרץ סופית וכי הקיץ הקץ על קיומו לאחר 13 שנים. קלוסובה המפוארת עמדה בחורבנה, מתקרבת והולכת לקראת הסוף הבלתי נמנע, לחיסולה הגמור. ראינו שאין מפלט ואין ברירה כי אם לצאת... התושבים היהודים בעיירה הצטערו מאוד על עזיבתנו, כי נשארו במקום פחות יהודים, ונפרדו מאיתנו בכאב ובבכי...

מטעם המרכז בא אז לקלוסובה החו׳ נתן בליז׳ובסקי, לביצוע החיסול הטראגי. כל החברים נסעו ועלי הוטל להישאר עם נתן ולעשות יחד אתו את כל הדרוש בשליחות עגומה זו. נתן היה המוסמך מטעם המרכז ואני עזרתי על־ידו עד הרגע האחרון. מכרנו את מכונות התפירה — והכסף שקיבלנו תמורתן שימש לנו לסילוק חובות. את הארכיונים — שרפנו. שלושה ימים נשארנו לבדנו. בשעות היום היינו הולכים לביתנו לפרק ולמכור כל שניתן למכור ובלילות הלכנו לישון בדירת קרובי משפחתו של נתן, שהתגוררו בעיירה בקלוסובה. בית הקיבוץ נמכר לוועד בית־הספר העברי במקום; על־פי התכנית עתיד היה להימצא בו ובבתים נוספים, שעמדו להיבנות — בית־ספר עברי, והיתה בכך נחמה פורתא, אך לא לאורך זמן...

ביום השלישי, כאשר הלכנו משם לתחנת הרכבת, כדי לנסוע ולהסתלק מהמקום — הפניתי ראשי להעיף עין בפעם האחרונה על הבית ששקקו בו פעם חיים כה תוססים, כה סוערים, בית שעשה היסטוריה ועתה נשאר ריק ושומם — ועיני מלאי דמעות...

אייזיק צנטר

פתח־תקוה, אוגוסט 1975

התחלה חדשה:
גוש קלוסובה

1939-1931

בסערת „הכיבוש הגדול"

מאיר שמיר (פטרושקה): בשנת 1931 נחרדתי לידיעות שהגיעו על ההת־נכלות של השלטונות האנטישמיים לקיבוץ בקלוסובה, לנישול היהודים מהעבודה במחצבה. שמעתי שקלוסובה יוצאת לדרך לחפש מקומות הכשרה חדשים והמגמה היא לחדור לערים.

בשבתי בבית הורי בעיירתי אוליקה אשר בווהלין, התבוננתי וראיתי שמדי יום באים איכרים־גויים מכפרי הסביבה ובידיהם משורים וגרזינים, לעבוד בחטיבת עצים בבתי היהודים. שאלתי אז את עצמי: למה לא נמלא אנו, החלוצים, עבודות אלה אצל היהודים, למה לא יחדור הקיבוץ גם לכאן, לעיר ולעיירה, ונכבוש את העבודה גם בהן למען ההכשרה החלוצית?!

כתבתי אז על כך למזכירות קלוסובה והחלה התכתבות בינינו מסביב להצעה זו, ובעוד נמשכת חליפת המכתבים ביני לבין מזכירות קלוסובה קמתי ועשיתי מעשה: פניתי לכמה מחברי „החלוץ" בעירי והצעתי להם להקים קיבוץ במקום. חברי הסכימו לי ומיד הלכתי ושכרתי דירה ולשם העברנו את חפצינו מבתי הורינו, קניתי משורים וגרזינים ושאר כלי עבודה — ולמחרת יצאנו לעבודה. הודעתי על כך לקלוסובה וביקשתי שישלחו אלינו חברים נוספים. כעבור ימים אחדים הגיעו אלינו 15 איש שנשלחו מקלוסובה. הקיבוץ במקום הפך לעובדה קיימת.

לאחר שהפלוגה באוליקה התבססה יצאתי לעיירה רוז׳ישץ׳ הסמוכה, אספתי את חברי הסניף ואמרתי להם שבאתי לייסד כאן קיבוץ — ולמחרת יצאתי לחפש עבודה ולשכור דירה. מיד הגיעו אלי מאוליקה 10 חברים וכך נוסדה פלוגת קלוסובה גם ברוז׳ישץ׳. במקום היוצאים מאוליקה הגיעו חברים חדשים לשם מקלוסובה, וכן לרוז׳ישץ׳. משם פניתי לקאמין־קאשירסק — ונוסדה שם פלוגה נוספת בעזרת הנוער החלוצי במקום.

משם יצאתי למאצ׳יוב. במקום הזה היו מכרות־גיר ומנסרה. פניתי לבעלי המחצבה והבאתי לפניהם הצעתי לקבל לעבודה חלוצים המכשירים עצמם לחיי עבודה בא״י. ימים אחדים נמשך המו״מ ועשיתי ככל שביכולתי כדי לשכנע את גותני העבודה, עד שלבסוף נתנו הסכמתם. הודעתי על כך לקלוסובה ומיד באה

למאצ׳יוב קבוצת חברים משם, כדי להניח יסוד לקיבוץ חדש. מכיוון שידעתי עבודת נגרות הכינותי בימים שחכיתי לבוא החברים מקלוסובה — מיטות בשביל האנשים העומדים להגיע, ובבואם מצאו לפניהם דירות מסודרות.

במאצ׳יוב חדרנו לעבודה במחצבה ובמנסרה בצד הפועלים הנכרים ועבודתנו זכתה לשבחים בפי כול. מספר החברים בקיבוץ הלך וגדל וקלטנו גם חברים מסניפי „החלוץ״. שכר העבודה שקיבלנו היה טוב והגענו להישגים חמריים שכמותם לא ידעו בשאר קיבוצי ההכשרה. האוכל עלה בטיבו על זה של פלוגות אחרות, לכל אחד היתה מיטה משלו, ואף חשבנו לבנות בחסכונותינו בית לקיבוץ במקום. רצינו שהקיבוץ שלנו יהיה למופת בתנאי החיים שלו ולהוכיח לכול שאפשר לה להכשרה החלוצית לקיים את עצמה בכבוד.

בשנת 1932 התקיימה בלוצק מועצת גוש קלוסובה בהשתתפותו של גרשון אוסטרובסקי, מטעם מרכז „החלוץ״. במועצה זו דיברתי גם אני ומסרתי על כיבוש הערים ועל האפשרויות הטמונות בהן להכשרה החלוצית. לאחר שסיימתי דברי פנה אלי גרשון שאצא לווארשה ואעשה בקונגרס-פולין פעולה דומה לזו שעשיתי עד כה בווהלין. הסכמתי להצעתו של גרשון ועברתי לווארשה ושם כבשתי עיר אחר עיר להקמת קיבוצי הכשרה. עזרתי להוציא את גרוכוב למרחב והייתי בין כובשי העבודה בלב העיר וארשה ובסביבותיה והקימותי פלוגות בערים ובעיירות שונות שהיו אחר כך ל„גוש גרוכוב״.

במרוצת הימים הפך כיבוש הערים להכשרה החלוצית למיבצע עצום, שהקיף מאות ואלפים, ומדי אזכור את התקופה ההיא יתמלא לבי גאווה על הזכות שנפלה בגורלי להיות בין סוללי הדרך החדשה בהכשרה, לאורה של קלוסובה ובשליחותה.

יגור, 1975

ישראל סבוראי (טייצ׳ר): אחת הפלוגות שנוסדה בסוף שנת 1931 היתה בעיר לוצק, ובין המייסדים היה בן-עירי (מזיריץ׳) יעקב מאירזון, שנשלח מקלו-סובה לכיבוש המקום. באתי לשם בראשית שנת 1932. הקיבוץ היה צעיר לימים, מעט חברים, חברות עדיין לא היו. הכל היה זמני. עבודה עדיין לא היתה ויצאנו העירה לחפש עבודה במאפיות יהודיות ובמקומות עבודה פרטיים, בחטיבת עצים, בטחנת קמח ובעבודות שונות אחרות. החדירה לעבודה היתה קשה מאוד, כי לא ברצון נתנו עבודה לחלוצים, מפני שלא האמינו שיוכלו לבצע אותה. היהודים במקום היו ספקניים, „הגויים״ התייחסו אלינו בזילזול ובלעג, אבל במשך הזמן ראו בנו פועלים לכל דבר.

במרוצת הימים השגנו עבודה וגם שלחו לנו חברות מקלוסובה, לארגן את משק הבית. העבודה של החברות היתה קשה מאוד. אפילו מים לא היו והצטרכו לגנוב בלילות מים אצל הגויים ולא פעם התנפלו כלבים עליהן. החברות עבדו בהכנת אוכל, תיקון הבגדים, כביסה, וכל זה נעשה בידיים, בצורה פרימיטיבית ובחוסר תקציב מינימלי. הן עמדו בזה ממש בגבורה ובמסירות לאין גבול.

במזכירות קלוסובה הוחלט להרחיב את מקומות ההכשרה בכל עיירות ווהלין. יצאתי וביקרתי בעיר קוריץ. שם היה נוער יקר, דיברו עברית והיו חדורי הכרה ציונית. גם שם קמה פלוגת הכשרה.

אחר כך נשלחתי עם עוד 2 חברים מלוצק לאוסטרוג. לקחנו משור, וגרזן — ונסענו. כסף להוצאות הדרך לא היה, נסענו מסניף לסניף, בכל מקום קיבלנו הוצאות עד הסניף הבא, וככה, אחרי תלאות רבות, הגענו לאוסטרוג. ראשית כול פנינו לחברי „החלוץ" וביקשנו את עזרתם. הם יעצו לנו לארגן אסיפת נוער ולהסביר את הענין. בליל שבת התקיימה האסיפה ובאו מכל השכבות והסתדרויות הנוער. הסברנו את מצב היהודים בפולין ודרשנו מהם לעבור להכשרה ולהתכונן לעלייה, כי זה המוצא היחידי להם ולעתידם. במוצאי־שבת אורגנה אסיפה המונית שבה ביקשנו לעזור לנו בארגון הקיבוץ ובחיפוש עבודה, ובאמת נרתמו לזה הרבה יהודים בעלי השפעה.

התחלנו בעבודה אצל היהודים, בעיקר בחטיבת עצים ובמאפיות, אבל רצינו לחדור גם לעבודה בעירייה. זה היה קשה מאוד, אך נמצאו יהודים טובים שעמלו והשיגו לנו עבודה בפריקת תפוחי אדמה, מטעם העירייה. זו היתה עבודה מכניסה וזה איפשר לנו איך שהוא לארגן את חיי הפלוגה במקום. חברי „החלוץ" במקום עזרו לנו בכול, במסירות ובאהבה.

ביחסם של אנשי המקום אלינו — חל שינוי לטובה. בהתחלה הסתכלו עלינו מי ברחמות ומי בלעג: „החלוצים האלה יהיו פועלים?" אבל במשך הזמן התרגלו וראו אותנו כחלק מהנוף העירוני. השפענו רבות על היחס של הנוער לעבודה. גם ההורים התחילו להעריך אותנו ולא התנגדו שילדיהם ילכו בדרכנו.

כפר מעש, ע"י פתח־תקוה, 1975

דוב אורנשטיין: בעיירתי קאמין־קאשירסק בווהלין, הייתי בין ראשוני „החלוץ־הצעיר" וראינו את עתידנו ב„החלוץ", בקיבוצי הכשרה ובעלייה לארץ. שמה של קלוסובה הגיע גם לעירנו והיא היתה בעינינו כאגדה. אפשר לומר ללא הגזמה: האגדה השניה — אחרי אגדת הרצל. בשנת 1929, בהיותי בן 16, קמתי ונסעתי להתארח בקלוסובה ושהיתי שם חודש ימים כדי לראות ולחוש מקרוב את פלא קלוסובה. יצאתי לעבודה במחצבה והייתי נושא־כליו של הבחור „המפוצץ", כלומר הייתי מביא אתי אחריו ארגז עם חמרי דינמיט, שבהם היה משתמש לפיצוץ שכבות אבן במחצבה. לאחר חודש ימים נאלצתי לחזור לעירי והמשכתי בפעילותי ב„החלוץ־הצעיר" — וכולי ציפיה לגיל התבגרות, למען אוכל לצאת להכשרה ולהישאר בה כאחד החברים.

והנה באה תקופת הגזירות והרדיפות נגד הקיבוץ בקלוסובה ולעירנו הגיעה בראשית שנת 1932 קבוצת בחורים מקלוסובה להקים פלוגה ולחדור לעבודה במנסרה שהיתה במקום. מיד יצאתי אליהם ועזרתי להם בסידורים הראשונים. ראיתי עצמי כאחד מהם, אולם היות שהפלוגה נמצאה בתוך עיירתי לא יכולתי לחיות בה חיים מלאים כשאר החברים וראיתי הכרח לצאת להכשרה במקום אחר.

לעזרת הפלוגה בקאמין־קאשירסק באה אז לזמן־מה חייקה פריד מקובל,

מוותיקות קלוסובה, והיא המליצה עלי בפני מזכירות קלוסובה ומשם קיבלתי אישור לצאת להכשרה למקום אחר — לפלוגה שהוקמה זה עתה במאלוריטה, שע"י קובל. מיד יצאתי לשם. העבודה היתה במנסרה והיינו צריכים לעמוד בהתחרות עם פועלים אוקראינים. עבדנו בכל כוחנו והיינו סוחבים קורות עץ גדולות בשניים — והוכחנו שלא רק שאיננו נופלים מן „הגויים" אלא אף עולים עליהם.

בשנה ההיא, שנת 1932, יצאה קלוסובה למסע כיבוש על פני ערים ועיירות, ונכבשתי לקול הקריאה שיצא מקלוסובה לכבוש את הערים והעיירות להכשרה החלוצית. חברי מזכירות קלוסובה נתנו עינם בי ונעניתי בכל לבי, והייתי בין הפועלים והפורצים ראשונה במסע „הכיבוש הגדול".

המקום הראשון שאליו פניתי היה — בריסק־דליטא. שמעתי שיש שם מנסרה ויצאתי לכבוש בה מקום לפלוגה חדשה של קלוסובה. באתי לבריסק לבדי, בחוסר כול, ורציתי לפנות לסניף „החלוץ" במקום. בלכתי ברחוב פגשתי בחור צעיר שעשה עלי רושם כאחד קרוב לנו ושאלתי אותו לכתובת הסניף. הצעיר הלז השיב לי שהפעילה בסניף היא חברה מהשומר־הצעיר ושמה עתליה רוזנבלום ומסר לי את הכתובת למקום מגורי משפחתה. באתי לבית הוריה — והבת איננה בבית. אחותה אמרה לי שעתליה יצאה למושבת מנהלים של השומר־הצעיר. היא שאלה אותי: „מה רצונך"? — אמרתי לה שבאתי להקים כאן קיבוץ. ואז היא השיבה לי ששמעה מאחותה שעומדים לייסד כאן קיבוץ של השומר־הצעיר. היא הזמינה אותי לסעוד אצלם וללון בביתם, כי ביתם פתוח לכול, אך כאשר שמעתי ממנה שעומדים להקים כאן קיבוץ של השוה"צ — הודיתי לה על הזמנתה האדיבה ומיהרתי להסתלק כדי שלא ישימו כל מיכשול למטרתי אני: לכבוש את בריסק עבור גוש קלוסובה.

אותו לילה, לילה ראשון במקום החדש, לנתי בחוץ, בשדרות העיר תחת כיפת השמים. למחרת קמתי והלכתי לבעל המנסרה, יהודי מאנשי המקום, וגיליתי לו את סוד בואי אליו. אמרתי לו שאני בא־כוחם של חלוצים המוכנים לעבוד בכל עבודה קשה, כהכשרה לקראת העלייה לא"י. בעל המנסרה הביע ספיקות אם נוכל לעמוד בעבודה הקשה הצפויה לנו כאן ואני הבטחתי לו שיכול נוכל. לבסוף הסכים להצעתי ואמר לי להביא לכאן קבוצת חלוצים לעבודה. הוא אף הצביע על כמה חדרים פנויים בצריפים שבשטח המנסרה, לשיכון האנשים שיבואו.

מיד תפסתי את החדרים שנועדו לנו ולא זזתי משם, כי אם שיגרתי מכתב דחוף למאלוריטה שיבואו מיד עוד אנשים ליסוד הקיבוץ החדש. אני עצמי יצאתי לעבודה במנסרה — ועבודתי נתקבלה בהערכה על ידי כל הגורמים, המנהלים והפועלים כאחד. לאחר ימים אחדים הגיעו עוד בחור ובחורה ממאלוריטה והמ־שכנו לקלוט אנשים חדשים יום־יום. חדרנו לכל ענפי העבודה במנסרה ואף לעבו־דות שונות בעיר, מחוץ למנסרה: הבחורים — בחטיבת עצים, הבחורות — במשק בית.

מספרנו הלך וגדל והגענו ל־80 איש, והדיור באיזור המנסרה היה צר מהכיל את כולנו. שכרנו, לכן, בית לדירה במרכז העיר ושמו של הקיבוץ יצא ברבים.

פרנסי העיר היהודים, ובראשם אברהם לוינסון, ציר ל„סיים" וסגן ראש העיר, הושיטו לנו את ידם והביעו נכונותם להיות לנו למשענת בכל אשר יידרש מהם.

מכיוון שהייתי הראשון שכבש את בריסק ניתן לי הכינוי „נפוליון" וכך נודע שמי בציבור. בבית משפחת רוזנבלום זכרו את ביקורי הבלתי צפוי, כחלוץ אלמוני, ביום בואי לבריסק, והזמינו אותי לבקר אצלם. בינתיים חזרה הבת עתליה לבית הוריה ואם כי רגזה עלי על שהקדמתי את קן השומר־הצעיר ביוזמתי אני — השלימה עם עובדת קיומנו כפלוגת קלוסובה בעירה, בבריסק. לימים היתה עתליה לרעייתי ויחד בנינו את משפחתנו בארץ ונולדו לנו 4 ילדים.

כאמור — גדל הקיבוץ בבריסק, חדר לכל סוגי העבודה וכבש לו הערכת רבים, אך הבולשת הפולנית החלה להתחקות על עקבותינו: מי אנו ומה אנו, החיים חיי קומונה בלב העיר, האין מקום לחשד נגדנו — שמא אנו רוקמי מזימות עויינות נגד מדינת פולין, ומסוכנים לשלומה? — בראש הבולשת הפולנית בבריסק עמד יהודי מומר, ובאחד הלילות פשטו הוא וכמה מעוזריו על בית הקיבוץ ושמו עליו מצור. ראש הבולשת דרש שיופיע לפניו המנהל, כלומר — אני, אך אני הייתי אז בביקור אצל חברתי עתליה. כאשר חזרתי באישון לילה לבית הקיבוץ, עצרו אותי במפתיע אנשי הבולשת. ראש הבולשת קרב אלי, התבונן בי ובמראה פני ואמר: „פנים שכאלה אינן מהוות סכנה למדינת פולין" — והסיר את המצור מבית הקיבוץ ופנה עם אנשיו לדרכו.

לאחר בריסק יצאתי לכיבוש ערים נוספות. בזה אחר זה תקעתי יתדות לקיבוצי הכשרה חדשים בפארצ'ב, לובארטוב, בילגוריי, קראסניסטב וזאמושץ'. השיטה שלי היתה לבוא למקום חדש, לפנות לסניף „החלוץ" וללון באשר יינתן לי, לרוב על ספסל במעונו של הסניף, ולמחרת לצאת ולחפש עבודה. כאשר השגתי כמה מקומות עבודה הודעתי על כך לקיבוץ בבריסק ומשם באו מיד אחרי אנשים מספר וכך הונח היסוד לפלוגה חדשה.

מזאמושץ' יצאתי ללובלין לביקור בקיבוץ השוה"צ „בנתיב אל־על" שנמצא שם, הוא הקיבוץ של עתליה, וכאן קרה לי מקרה מיוחד: בבואי לשם פנה אלי ירוחם משל, שהיה אז חבר פעיל בקיבוץ השוה"צ במקום, וביקש ממני שאוותר על זמושץ' למען השוה"צ, מכיוון שזמושץ' סמוכה ללובלין ואנשי הקיבוץ של השוה"צ מעוניינים מאוד בכך. לאחר שכבר היה „על מצפוני" כיבוש העיר בריסק, שהשוה"צ לטש לה עין, החלטתי להענות לבקשתו של ירוחם משל, הוצאתי מזמושץ' את חברי קלוסובה לפלוגה אחרת, והעיר זמושץ' קמה לנחלה לקיבוץ השומר־הצעיר.

בשנת 1933 תם מסע הכיבושים וחזרתי לבסיס־האם שלי, בריסק, שם אושרתי לעלייה ובה בשנה עליתי לארץ ישראל, ארץ חלומותי.

תל־אביב, נובמבר 1975

ברוך הדרי (ביז'אבשי): נמניתי על החברים הראשונים שנשלחו מקלוסובה להקמת פלוגה חדשה בוורבה (מחוז דובנה).

מקום העבודה היה — בית־חרושת למרצפות־עץ, שהיה שייך לבעל הון נוצרי מבלגיה, ומנהלו של בית־החרושת במקום היה יודלביץ, יהודי מלטביה, נוטה לציונות. הוא שעזר לנו לחדור לעבודה ועמד לימינו של הקיבוץ החדש בכל אשר היה לאל ידו.

למשענת היו לנו חברי סניף „החלוץ" במקום, ובראשם הח' ישראל ספיר (כעת — חבר רמת הכובש), שהיה מסור לנו בכל נפשו, עושה עמנו שעות רבות יום־יום, ולא חס על כל מאמץ, כדי לסייע בידינו בסידורים הראשונים במקום.

במרוצת הזמן גדלה הפלוגה במספר אנשיה, וראוי לציין במיוחד את האחוז הגבוה של חברות בוורבה.

מצבנו החמרי היה טוב בהשוואה לנקודות הכשרה אחרות, והיינו אף עוזרים לחברים שנשארו בקלוסובה וסבלו שם מחוסר עבודה, בגלל הגזירות של השלטונות. עזרנו גם לפתרון בעיות של חברים חולים בקלוסובה ודרשנו העב־רתם אלינו.

בית־החרושת היה מקום העבודה העיקרי במקום ועליו היתה גם פרנסתם של יהודי העיירה. הכל הלך למישרים, אך לאחר שנה נהפך הגלגל: פרץ משבר, בעל בית־ההרושת לא עמד בתשלום חובותיו והמחאות שניתנו בחתימתו לכל מיני ספקים שלנו — חזרו מחוסר כיסוי. מצבנו היה אז מורכב למדי: עבודה היתה, אך תשלום לא קיבלנו. לא אחת אף קרה שהחבר'ה יצאו בבוקר לעבודה מבלי שבא כל אוכל אל פיהם. בעיירה התהלכה שמועה, שבית־החרושת הגיע לפשיטת־רגל. הימים ההם נשארו חרותים בזכרוני, כי הייתי „מנהל־אספקה" והייתי מתרוצץ ממקום למקום, כדי להשיג שק קמח לאפיית לחם. לא אחת הוצאנו מהתנור לחם בעודו חם והאנשים שלנו התנפלו עליו לאכול אותו, כי היו רעבים, ואחר־כך סבלו מכאבי־בטן...

למרות הכול החזקנו מעמד ולא אמרנו נואש. המצב הקשה ליכד אותנו יחד ולא זזנו מהמקום. לאחר זמן מסוים חלפה תקופת המשבר והמצוקה ונפתחו לפנינו סיכויים חדשים.

רמת־גן, ינואר 1976

אברהם שטינברג: קלוסובה היתה כעין אימפריה, שחלשה על עשרות פלוגות בערים ובעיירות שונות — ואני הייתי בין הפעילים הראשונים במסע „הכיבוש הגדול". באתי לקלוסובה כחבר השומר־הצעיר, אך זכיתי לאמון מלא מטעם הקיבוץ ואמנם מילאתי שליחותי בנאמנות לכל אורך הדרך.

הייתי עם הראשונים שהגיעו לאוליקה ולרוז'ישץ', והנחתי יסוד לקיבוץ בלוצק, שהפך לאחר זמן לא רב לאחד הקיבוצים הגדולים בגוש קלוסובה.

מלוצק עברתי לוורבה ומשם נשלחתי לבדוק אפשרויות להקמת נקודות הכשרה נוספות בגליציה המזרחית. הנקודה הראשונה היתה העיר ברודי. עם בואנו לשם — סבלנו קשות מצדדים שונים. בעיר זו נמצאו אז קומוניסטים לא מעטים והם הכריזו עלינו מלחמה. מאידך, שמה עלינו את עינה לרעה משטרת

המקום, ובאחד הלילות, לאחר חצות, פרצו כוחות המשטרה לבית שבו היינו באופן ארעי (בסך־הכל נמצאנו במקום רק 3 אנשים, בהם — חברה אחת) וכלאו אותנו בבית־הסוהר. ישבנו בבית הסוהר על לא עוול בכפינו ושוחררנו לאחר יומיים, הודות להתערבותו של ד״ר טהון, הציר ל„סיים" מטעם הציונים בגליציה.

על אף הכול היתה מאז הפלוגה בברודי לעובדה קיימת ולאחריה בא תורן של ערים נוספות: זבארז׳, זלוצ׳וב, טראנופול ועוד.

כך נוספו פלוגות חדשות לגוש קלוסובה גם בגליציה.

תל־אביב, 1975

בדרכים *

עם הכניסה לערים נתקע „החלוץ" בלב המציאות היהודית. בתוך הרחוב היהודי, בתוך הבליה והכליה, במקום שהמוני יהודים נידונים לשחיקת הגוף והנפש, מקים „החלוץ" את קיבוצו, את ביתו. אור בו והמיה ורחש חיים אחרים. מכאן פשוטות הידיים לעבודה; לעין כל מונף הגרזן והפטיש, לעיני אבות ואמהות, אחים ואחיות, במלוא הקומה המזדקפת, בגאון ובכבוד — לעיני כל ישראל.

העובר בחודשים האחרונים ברכבות־המסע ברחבי ווהליניה ופולסיה, יכול היה, תוהה ותמיה, לקבל מושג־מה מלבטי המחנה החלוצי, ממאמצי הכיבוש הרבים ומהטלטלה שאינה פוסקת. בכל אותו קו־המסילה הארוך למן רובנה בואך סארני, הנמשך הלאה־הלאה לבאראנוביץ׳ וללידה — בכל אותן התחנות המרו־בות נודדים ומהלכים בחורים מישראל, אנשי הקיבוצים שבסביבה, ומבקשים עבודה להם ולחבריהם. אין אף תחנה אחת ב„קו" שלא פקדו אותה, עבדו בה לסירוגין, נעקרו ויצאוה לשוטט מחדש.

הנה הינם! בכל תחנת רכבת, בהציצך החוצה אל הרחבה או לבין מערכות הקורות והקרשים במגרש הגדול הסמוך, לבקש אותם, את „היחפים העברים במאה העשרים", אתה גם מוצא ומגלה אותם; אם גם אינך מכיר אותם בתחילה, אתה מגלה אותם. אתה חוטף שיחה מבעד לחלון הרכבת, ובזוז המסע נישאים קולות ה„שלום" בחלל־האוויר. אכן, יש חברות וריעות בתנועה החלוצית.

אתה יורד באחת התחנות, בו ברגע עולים בחורים ובחורות — הם מפליגים הלאה. זוהי פלוגת אחד הקיבוצים המתגלגלת כבר חודש ימים מתחנה לתחנה בסביבות פולסיה ועדיין לא מצאה לה אחיזה. ליד התחנה — חברים העובדים במקום. הם מכירים את החבר הבא מן ה„מרכז", „עטים" על מזוודתו. „סרטיפי־קאטים בתוכה" — חומד לצון מאן־דהוא. צועדים יחדיו אל ה„קיבוץ". השעה —

* קטעים מתוך מאמרו הגדול של משה ברסלבסקי שנתפרסם לראשונה בהמשכים ב„העתיד" בווארשה וחזר וראה אור בספרו „בהיאבקות על הדמות", הוצ׳ הקיבוץ המאוחד, 1967.

שעת חילוף־משמרות. אלה באים ואלה יוצאים לעבודה, עדיין עובדים, אך מעל קירות המנסרה מבשרות כבר המודעות פיטורי פועלים בימים הקרובים — המנסרה עומדת לשבות מעבודה.

וברכבת — שוב פגישות. מישהו נוסע הביתה מן הקיבוץ להתגייס, חברה נוסעת ל„ריכוז". מבעד לחלון טסים שדות ויערות. „גויים" ו„גויות" קוצרים ומאלמים, חבורת צעירים רוכבים על אופניים בשביל שליד המסילה, ונעים וטוב כשאתה מספיק להבחין תוך כדי טיסת הרכבת, שחברים הם אלה לתנועת־נוער ואצה להם דרכם למושבה הסמוכה.

במעון „החלוץ" בעיר והלינאית אתה נפגש בחמישה־עשר חבר וחברה — „קלוסוביאקים", שהגיעו לכאן עם בוקר. יוצאים הם לכיבוש נקודה חדשה, הרחק־הרחק בדרומה של והליניה. כאן נתעכבו מחוסר אמצעים להמשיך דרכם. וחברים מתרוצצים ברחובות העיר, מחשבים ומטכסים עצה היכן למצוא את הכסף: מחר עליהם להיות במקום, ולא — — —

קיבוץ קלוסובה „עורך גלות". קירות הקיבוץ ניבטים בכתבותיהם האדו־מות, ובחללו מרחפת תהייה מוזרה על דממה זו שנשתררה לפתע באותו מקום, ששנים על שנים פעם בו הלב הקיבוצי הגדול; במקום שערב־ערב רחשו בו חבורות־חבורות, גלויי־ראש ושזופי־פנים, סוליות לרגליהם. תוהה הקיבוץ על עצמו בדממה המוזרה שאינו רגיל לה. חמישים איש נמצאים פה כיום, ויתרם — היא הגולה הקלוסובאית — נדדו ונאחזו במקומות שונים בווהלין.

וקלוסובה עצמה, — רחוקה היא כיום, מה רחוקה! כל הפלוגות, בנותיה, מפוזרות ברחבי ווהליניה, בערים ובעיירות, בתוך בית־ישראל. והיא, האם, מרו־חקת ונידחת. דומברוביצה האחת היא שנפתלת סמוך לה על קיומה הקשה, אך יתרן גדלות ועולות בערים, גם מתבססות, ובכל־זאת קלוסובה — היא הבירה, אליה נשואות העיניים; היא „ירושלים" לגלויותיה.

בקלוסובה עצמה נדם הולם המחצבות. שכך הרעש הגדול. היו ימים — הן בקלוסובה אפשר כך להתחיל — היו ימים והמוני פועלים המו ורחשו, קדחו בסלעים, ניפצו ופוצצו. קולות־הנפץ היו פולחים את חלל האוויר ערב־ערב. עגלות עמוסות אבן הועלו על־ידי סוסים בשארית הכוחות; עגלות נידרדרו מטה, ובחורים מ„שלנו", שזופים ונוקשים, היו משוטטים, סוליות־גומי לרגליהם, במח־צבה ובמגרש, ליד הקרונות וה„דרבילקה", וזו היתה נושמת כיצור־קדומים אדיר, וקולה מנסר בחלל. ובחורות ישבו פה בסמוך, ישבו על תילי האבן וניפצו חצץ. בחורים ובחורות — מווהליניה ומפולין הקונגרסאית, מפולסיה ומגליל ביאליס־טוק, מליטא הפולנית ואפילו מגליציה, — קיבוץ גלויות.

עתה הושלך הס במלכות העבודה. גם ה„דרבילקה" הגדולה אילמת, כ־מתאפקת.

המגרש הגדול. ערימות־אבן רבות. מכאן, מלמעלה, נראה לוע המחצבה הגדול, הפעור. קירות האבן הזקופים מחרישים. הוד של גבורה שנאלמה, שקפאה. כאן, בעבי־האדמה, עוד חבויים אוצרות אבן עצומים. עוד יבואו ימים... אך עכשיו, בחורה אחת יושבת בעמקי המחצבה, על תל־אבנים היא יושבת ומנפצת.

אחת ויחידה. „גויים" אחדים משוטטים שם. הנה עגלה אחת ריקה מידרדרת למטה, והבחור האוחז במושכות חבר הקיבוץ הוא. בודדים, בודדים. פה ושם.

בית הקיבוץ [בקלוסובה], העומד כבר שש שנים תמימות, הוא יכול לספר ולספר. הן לפני ימים — והם לא רבים — נתרוקן כמעט לגמרי. גלה אז הקיבוץ בהמוניו, נתפזר לרחבי ווהליניה. עכשיו נמצאים בו שוב שישים חבר וחברה. אך מי יודע, מה צפוי לו בימים הקרובים? פוחתת העבודה והולכת.

ובכל־זאת קלוסובה — גם במתי־מעט — קלוסובה היא: בהווי, במסורת, באוויר־החיים; יש בה משהו המשווה דמות לאדם ולחברה. הנה הינם הבחורים. משהו יסודי, קרקעי, יצוק בהווייתם: בדמות, בלבוש, בהליכות ואפילו באופן שאדם מגלגל לו סיגריה. הנה חבורת בחורים ובחורות חוזרת בערב מן העבודה, ונדמה לך: ראית אותם בשכבר הימים, לפני שנה או שנתיים. הללו הם, הללו. אז היו יותר, אז היו רבים.

בבית הקיבוץ בפנים, אתה מתמלא מעין יראת־הכבוד כבבירה עתיקה. מאות היו כאן, מאות עלו מכאן, אבל צילם עוד תועה ומרחף פה בחלל. משהו נשאר גם עם לכתם.

ב„אינטרנציונל השני" שורה אפלולית גם בעצם היום. מיטות־מיטות. נתפרק ה„אינטרנציונל השלישי" למעלה, והוא עזוב ושומם. בחורים אחדים מוטלים עכשיו במיטות, שקועים בתרדמה לאחר עבודת הלילה. האפלולית רוחשת דמי וסוד. רבים כאבו פה וחלמו; פה פרכו עצמותיהם לראשונה בעבודה. הד של הוויה סוערת, חוגגת ורוויית יסורים עוד תועה. פה ושם, בארגזים שמתחת למיטות, עוד חבויים שיירי אגרות ומכתבים מחברים וחברות שהיו כאן, שעלו, שיצאו לפלוגות אחרות. בניב הפשוט אצורה אהבה: „ס'בענקט זיך נאך קלוסובה".

עם ערב מתכנס הכל לחדר־האוכל כבשכבר הימים. יש ערב והוא מחריש; והשתיקה לא מדכאון באה — מחיי קבע שבעבודה ובעמל היא נאצלה. יש ערב והגוף הקיבוצי רטט עובר בו. כוחות עצורים מתפרצים ובכולם אוחז הסער: רוקדים! ככה, ככה רקדו גם בימים שעברו. זו נשמת הריקוד שנוגדה פה — על סלעי קלוסובה. זה הריקוד שבחברות איתנה, פרימיטיבית, רבת־עם. זרועות מושלכות למעלה כאז, כבאותם הימים, בכוח ובהסתערות. אין אני, ואין אתה, כי־אם גוש אחד מלוכד של פועלים־אחים. הנה אתה מבחין, בפנים המעגל, בחורה אחת רוקדת; בהתמכרות כל הישות, בגוף ובנפש: אש דת.

ויש ערב בצוותא בחדר־האוכל. שירים מושרים, בעיקר רוסיים. בחור ווהלינאי שר שירת־יחיד. הכל שותקים, ובשתיקה זו עצורה שירה. הנה היא פורצת פתאום ובבת־אחת מפי כולם, בעוז ובכוח, והיא מכה גלים. געגועים למרחב, למרחקים; הרגשת רחבות רבה — ק ל ו ס ו ב ה.

חליפות ותמורות, דור עולה ודור בא, וקלוסובה — היא כשהיתה: קלוסובה. היאך אמר אותו חבר שבא מכאן לאחת הפלוגות לעזרת הכיבוש: „יש פה משהו מקלוסובה". „מי יודע אם בפלוגות החדשות תהיה קלוסובה" — השיב בחור שני בחרדה.

היו ימים וכאן היו רבים — מאות; היו ימים ונשארו בודדים, ספורים: עשרה חברים בכל הבית הזה, אך גם אז היתה זאת קלוסובה. בלילות החורף

הקרים ישוב ישבו צמודים שעות על שעות ושרו. הם היו מעטים, אבל הזרועות היו פתוחות לקראת עם רב. הנה לפני שש שנים בדיוק ובקלוסובה נשארו רק שני חברים, אח״כ רק חבר אחד, בודד ויחידי. וגם אז, בהיות פה רק אדם אחד, גם אז היתה זו קלוסובה.

משה ברסלבסקי

„העתיד" 2—1931

המועצה הראשונה של קיבוץ קלוסובה

(דומברוביצה, 25—27 בדצמבר 1931)

לא רצה הגורל שמועצת קלוסובה הראשונה תתקיים בקלוסובה עצמה. ימות הכינוס חלו בזמן המשבר החמור ביותר בקורות קלוסובה והמקום לא יכול היה לשמש אכסניה למועצה. הגורל נפל על הפלוגה הגדולה ביותר, על דומברוביצה.

ובדומברוביצה רבתה התנועה. הצריף סויד וקושט ברוב פאר. על הכתלים כתובות וסיסמאות שונות: תורת החלוציות העברית מכריזה על אכזריותה והדרה. מנגד — קריאה לאיחוד פועלי כל הלאומים ו„הגברת הקיבוץ כמצפון החלוצי של המעמד". משבר, התקפות ומכשולים? — התשובה האחת והיחידה: „כפלים עמול, כפלים יצור". רב הפיזור של הקיבוץ, הפלוגות נפוצות בקצווי גלילות שונים. הנשכחה הדרך, המטרה? לא ולא! — „מבין סלעים מתוך יערות — אלי קרקע במולדת". ברורה הדרך, אין תועה.

יום הפתיחה. חברי הקיבוץ השכימו לקום (אותו יום חג היה ושבתו מעבודה), הוציאו כל בגדי החג והחדרים נוקו בשקידה כלקראת ה„סדר" בערב פסח בעיירה. מחכים לצירים, לאורחים. מלפני יומיים באו הסנוניות הראשונות: תשעה חברים מקלוסובה ברגל. הנשארים עודם בדרך. לפה"צ הגיעו אנשי קרושין כולם בשירה ובזמרה. אחה"צ ע"י הרכבת רעש והמולה. הכול צרים על בית הנתיבות. והנה באה הרכבת ובה חברים מקלוסובה, ורבה, לוצק, אוליקה, רוז׳ישץ׳, וארשה, (לוי, בנדורי) רובנה (קליגר), והמון אורחים מהעיירות הסמוכות. הכול נוהרים בתרועה ל„צריף". נפגשו אחים פזורים. מספרים זה עם זה ממה שעבר עליהם מהיום בו נפרדו. הצפיפות רבה — מספר האורחים מגיע למאה — וגדול הרעש, כמו בקלוסובה בימי גאותה. שירה ושמחה משמשות יחד — מלכות החלוץ העברי עלי אדמות בגולה ללא מפריע. רבה השמחה, ההתרגשות — ומי שלא ראה את אלה...

ערב הפתיחה. ה„צריף" הוצף אור חשמל. במקום ציבור של 250 איש. „אינטרנציונל". דברי פתיחה של פיש, לוי, בנדורי: „קשה המצב, עלינו להסיק מסקנות. התדע המועצה לעמוד על הגובה?" רטט עובר בציבור. קלוסובה עוטה פנים רציניות, נקמט המצח, נוקף הלב והשכם נטוי לסחוב ולסחוב. הן זו הדרך...

למחרת נקבע סדר הדיון: המצב בציונות ובארץ, ב„החלוץ" ובקיבוץ. אין קיבוץ קלוסובה רשות לעצמו. כל גדלו — בהיותו נושא בדאגה להמונים, מכיר

ויודע את חובתו ויעודו לגביהם. הח׳ יאנובסקי בפתיחת השיחה על המצב בציונות עומד על המשבר וסיבותיו, על ההתנקשות בעלייה ומלחמת הפועל בארץ על עבודה והתיישבות. הוויכוח היה רציני, חדור דאגה וחרדה לנעשה בתנועה, לנפש הציונות. „לנו ההכרה, כי לפנינו רק א״י. אין דרך חזרה. אנו סו״ס נעלה, בדרך זו או אחרת, אבל מה יהיה גורל ההמונים שמחוצה לנו?״; „בראש ההסתדרות הציונית עומדים אנשים הזרים לנו ברוחם ובמעשיהם. האם האנשים המוסרים את כל חייהם על הציונות יכולים ללכת יחד עם אנשים הרואים בא״י רק ענין של פוליטיקה?״; „לנו הציונות חיי יום־יום, אך יש הרבה, שאצלם היא רק ענין של בנקטים, של שבת וחג״; „המחנה הציוני לאמיתו של דבר הוא קטן, כי ציוני הוא רק מי שמגשים״. נמתחה ביקורת על הסוכנות שמסכימה לקבל את מכסת הסרטיפיקטים העלובה ב„שדיול״ האחרון. „נחכה עוד יותר ולא ניתן את עצמנו להתעללות כזאת״. יחד עם ביטוי המרירות לעוול בגזירת העלייה היתה גם הבעה לנכונות להתפרצות ולכל מעשה נועז לפריצת השערים הנעולים לעלייה.

השתתפו בשיחה החברים: ינטיל טורקניץ, זלדה כהן, צוקרמן, מגידיי, פיש־ביין, לוונבוים ועוד.

סיכם את הוויכוח הח׳ בנדורי. בדבריו עמד על המסיבות והתנאים שבהם תלויה הגשמת הציונות. „המצב הקשה יוליד גם את הכוחות שיתחילו תקופה חדשה. יש לכינוס הזה הביטוי החלוצי הגדול — ציונות, חלוציות, קיבוץ — עדות לכוח גדול שיעמוד לנו בשעת מעבר זו״.

על המצב ב„החלוץ״ פתח הח׳ קליגר. בדבריו עמד על מצב העיירה היהודית, חורבנה הכלכלי וניוונה החברתי, התסיסה בנוער והנעשה בסניפים. בוויכוח בלטה הדאגה לנעשה בתנועה, מחוץ לקיבוץ. ציר הבירור היה המצב בסניף. הבוגרים נמצאים במצב קשה מחוסר אפשרות לעבור להכשרה. אין תגובה מתאימה לנעשה בסניפים. הפתרון האמית הוא בהרחבת כוח קיבולה של ההכשרה. צריכה להיות גם הדאגה לסניף בתור שכזה; גם בסניף צריך להיווצר הווי חלוצי. מחובתו של הקיבוץ להתמסר גם לטיפול בסניפים ובעיקר גדלות החובות עם החדירה לערים.

את הויכוח סיכם ד. לוי.

והמועצה עברה לדון בשאלות הקיבוץ. סקר את התפתחות הקיבוץ בתקופה האחרונה והתפקידים להבא — בשם המזכירות — הח׳ פיש. בדבריו עמד על כוחו של הקיבוץ להתגבר על המשברים שבאו עליו בזמן האחרון.

אח״כ באו דינים־וחשבונות מהפלוגות. אחת לאחת נגולה פרשת התלאות של כל נקודה: קלוסובה שפצעיה עדיין לא הגלידו, החרבה, המיצערה, שכל־כך רבות התקוות בה לעתיד; דומברוביצה הסובלת ממחנק כספי קשה; ורבה העולה וגדלה; קרושין ויאנוב המפרפרות בין קיום לחידלון; אוסצ׳ילוג שחבלי כיבוש ראשונים עוברים עליה; אוליקה, הפלוגה בעיירה ויחס התושבים המתנכרים; רוז׳ישץ׳ — ומלחמתם המחפירה של הרביזיוניסטים; לוצק ופינסק המבטיחות והנלחמות במכשולים שבדרכן. הקו המשותף: אין מבוכה פנימית בקיבוץ. כל המשברים וגזירות העלייה לא ערערו את יסוד האמונה, ולהיפך: גברו הכוחות הפנימיים וגדול הבטחון בעתיד.

הזדמן למקום גם הח׳ וושצ׳ינה ומסר על קיבוץ שחריה; שני גושי ההכשרה העיקריים ב„החלוץ" בפולין סיפרו על כיבושים וסיכוייהם ועלה לעיני כול כוח חלוצי גדול העומד במבחן וחותר קדימה.

הוויכוח היה רציני. הכל הדגישו את הצורך בהגברת המלחמה על העבודה, התרחבות בכל מקום ובייחוד בחדירה לעיר ובהתבצרות הפנימית של הקיבוץ בה. היו שערערו נגד הרחבת סמכותה של המזכירות. גדולה האמונה באינסטינקט הבריא של האסיפה הכללית בכל פלוגה. יאנובסקי טען לחינוך כל פרט על ידי תרבות הספר. לעומת זה הוכיחו אחרים את הערך המהפכני שבעבודה. „הפכנו יהודי אווירי לפועל — וזה לא חינוך, תרבות?" (יענקל). הוויכוח הסתעף ועלה בדברי גולדה מינץ: „ראשית תרבות כל אדם היא העבודה. העבודה משנה את האדם, מכניסה אותו לחוג אחר של עניינים ומחשבות. היא גם האל"ף של פעולתנו התרבותית. ביטוי חיינו הוא בקול; קול העבודה וקול האסיפה. האסיפה מחנכת לקראת חיים עם אנשים. על ידה קובעים הרבה אנשים יחד את חייהם המשותפים. אם קולה יהיה חזק נשאר גם מקום לאותו הניגון בלי קול, ליחיד כשהוא יחיד. גורם חינוכי שלישי מחוץ לעבודה ולאסיפה הכללית — הוא לימוד העברית. העברית היא הביטוי למהפכה שלנו. וחשיבות רבה לשיחות כלליות בשאלות אקטואליות על התנועה בהיקפה הרחב וגם בשאלות חיים מחוץ לתנועה. צריך תמיד לזכור שיש עולם רחב. אנו אנשי מעשה ודורשים מכל חבר בתנועה להיות חלוץ למעשה, אך מלבד זה דורשים אנו מכל אחד גם להיות חלוץ בהכרה. עם כל הקושי והטראגיות שבחיים בהכרה, הם פחות טראגיים מחיים ללא הכרה. מטרת חינוכנו ועבודתנו התרבותית: להחדיר באדם הכרת חייו".

בנדורי ולוי סיכמו: „תקופה זו תרשם בהיסטוריה החלוצית כמעשה גבורה של קלוסובה ושחריה. בזמן של חוסר עבודה כללי ידעו הקיבוצים להחזיק מעמד. יש לטפח ולהמשיך את החדירה לערים, להקדיש תשומת לב מיוחדת לסידור החיים בפנים. הזמן האחרון הוכיח את צדקת הדרך של הקיבוץ הקבוע יותר מכל תיאוריות. הקיבוץ — לב התנועה ומרכזה וממנו נשאב כוח בימים הקשים".

המועצה עברה לבחירות. למזכירות המורחבת נכנסו 16 חברים והם: גרבוב, סוניה גרובר, אליעזר וולקון, זלדה, טננבוים, ינטיל, יאנובסקי, יענקל, לאנגר, גולדה מינץ, מאירזון, פישביין, פולישוק, פיש, קופיט, קופרשטיין. מהם נקבעו למזכירות הפעילה: גולדה, יענקל, פולישוק, פיש.

אחרי עבודה מאומצת של שלושה ימים רצופים ננעלה המועצה עם אור הבוקר בדברי ד. לוי.

מבעד לחלונות בקעו צפרירי שחר, עת מהבית עלו הצלילים הנשגבים של שירת העמל והדרור, הקרב והסער. בפעם האחרונה השתלבו החברים לריקוד נלהב, רוגש, רוטט, ריקוד פרידה. מהמנסרה הקרובה נישאה צפירת בוקר הקוראת למשמרת הראשונה וחברי הקיבוץ יצאו לעבודה. האורחים החלו גם הם להתכונן לדרך. הכל מרגישים שיוצאים מהמועצה ברכוש רב: גברו הכוחות, גדלו הכנפיים. במרץ כפול, בהתאמצות מוגברת מתאזרים הכל לפעולה.

והיא מה רבה!...

ח. נ.

„בסלעים" מס׳ 1, ינואר 1932.

גליון — דובנובציצה 20 ינואר

תוכן:

מאת המערכת

מתעודות הימים ההם (ו')

"גוש קלוסובה" — בצמיחתו ובהתהוותו

(לקט מאיגרות ובטאונים)

להלן — קורות ה„גוש" בשנתו הראשונה, 2—1931, שנה גדושת סבל ומצוקה, רעב ומחסור, תנודות וזעזועים בעבודה ובתנאיה, טלטולים בלתי פוסקים — ועמידה איתנה על אף הכול; היאבקות מתמדת לקיים את ההכשרה החלוצית בנסיבות חדשות, במציאות קשה וחמורה, תוך אימוץ כל כוחות הנפש והאמונה, עד שהיה ה„גוש" לישות ממשית, גוברת ועולה.
על כך יסופר בדפים שלפנינו, מתוך מכתבים ורשימות של חברים שראו אור בבטאוני מזכירות קלוסובה ומרכז „החלוץ" בפולין, דברים כנתינתם, מתוך העשיה, בעצם ימי המערכה, בזמן ההוא.

המערכת

בפלוגות

30.10.1931

דומברוביצה. במקום — 85 איש (45 בחורים, 40 בחורות), כעת — הקיבוץ הכי גדול במספר חבריו בפולין. לבחורים יש עבודה, כמעט לכולם; הבחורות, ברובן, מובטלות מעבודה. במנסרה נעשים תיקונים ולפי היקפם ניתן לקוות, שהעבודה, לכשתתחדש, תהיה במסשטב גדול והקיבוץ יעמוד לפני התרחבות, אך אימתי יבואו הימים הטובים האלה לא ידוע עדיין. במצב הדירות חלו שינויים לטובה. נשכר בית גדול ומרווח המכיל את רוב החברים. נעשו צעדים גם לסידור הפעולה התרבותית.

13.12.31

בשבועות האחרונים רבתה העבודה. הגידול הזה הוא זמני וחולף, מפני שהפירמה רוצה להשלים את ההזמנות שעוד נשארו לה ולהפסיק את העבודה. לפי מה שמסרו במשרד תימשך ההפסקה חודש ימים ואחרי־כן תתחדש שוב. בינתיים תהיינה עבודות שונות במגרש, גם גאטור אחד יעבוד אולי לסירוגין. מקווים גם לקבל עבודה בטעינת קרונות. למרות כל אלה צפוי חוסר עבודה, בעיקר לבחורות.
הקיבוץ שימש בימים האחרונים אכסניה לכינוס „החלוץ־הצעיר" במחוז — ביום שבת וראשון, 6—7 בחודש זה. סביבת הצעירים השפיעה מאוד על חיי הרוח בקיבוץ. מטעם המרכז השתתף הח' ברדיצ'בסקי. בנוכחותו התקיימה גם שיחה על המצב. הודות ליזמתו התארגנו מחדש השיעורים לעברית בחוגים ועובדה גם תוכנית לפעולה תרבותית שיטתית לקראת החורף. נבחרה ועדה שלתוכה נכנסו הח"ח זלדה כהן, ינטל טורקניץ, חוה מרקוס, נחמה לווין, בנימין צוקרמן, זסלבסקי וגלמן. הוציאו עתון פנימי העושה רושם בתוכנו המגוון ובצורתו. העתון נתקבל בשמחה על ידי כל החברים (בעריכתו טיפלו ינטיל וזסלבסקי).

4.3.32

מספר האנשים קרוב ל־55. אין כל הקלה במצב הכספי, והתחדדו היחסים עם הסוחרים־הספקים. מבפנים עדיין לא הושלטו הסדרים שנתערערו עם יציאת מספר גדול של אנשים — ושוקדת על הדבר הנהלת המקום (צוקרמן, ברונשפיגל, ווייצנהויז, יאנובסקי, קופרשטיין; בסידור העבודה —— הופנטל וכהן).

15.4.32

„במנסרה של שניידמיל תיפסק העבודה לזמן בלתי ידוע. במשרד לא קיבלנו עוד תשובה ברורה על זמן ההפסקה. אנו משערים, שבעבודות מגרש שונות נוכל להעסיק כ־20 מאנשינו במשך שבועיים לכל היותר. תוכל להישאר במקום רק קבוצה קטנה של 15—20 איש. כל המאמצים נתונים כעת לחדירה לעבודות חוץ שונות, מחוץ למנסרות. ההספקה מסתדרת בקושי נורא. האנשים יוצאים ממש רעבים לעבודה. מצד החברים יש הבנה לכל המתרחש סביבם ומכירים את השעה שבה נתונים. ובכל זאת מתכוננים ל„סדר". ישנה ועדה מיוחדת המטפלת בעריכת ה„הגדה". געגועים תוקפים אותי: אשתקד בקלוסובה, ליל הסדר, 180 איש, טבנקין, ה„הגדה", שמחת העבודה וההתרחבות — והנה עברה שנה הרת מאורעות, פיזור רב... אולם שלמות בכול"

(זאב וייצנהויז)

20.4.32

מדומברוביצה יצאו כבר כל האנשים „המיותרים". הפלוגות הבליטו הרגשת אחריות רבה. שם נשארו רק 25 איש — הגרעין לשמירת המקום.

1.8.32

שוב עלה מספר האנשים עד ל־40, קשה העבודה, אך אין דיוק בתשלומים, והרעב — אורח תמידי בקיבוץ. ושוב אנוסים היינו להקטין מספר האנשים — והוא עומד כיום על 30 בסך־הכל. ומה קשה היתה הפעם הפרידה לחברים אלה מאלה! האנשים רובם המכריע חדשים, שנקלטו בחברה ובעבודה וסימני הווי חדש נצנצו והלכו ונוצרו. היתה זאת שאיפת הכלל להתחיל הכול מחדש, והחדשים נרתמו בעול מתוך רצון להקמת דומברוביצה גדולה ובריאה, אולם יד המציאות היתה גם בהריסת התקוות האלה.
הגרעין הנשאר מזדיין בסבלנות ובעקשנות ואינו משלים עם הקיים.

13.12.31

טומשגרוד. פלוגתנו במקום נתפזרה. נותני העבודה לא סיפקו כל עבודה חדשה. חברי הפלוגה עברו לקרושין.

30.10.31

יאנוב. הרידוקציה, שהוכרזה בשעתה, יצאה סוף־סוף לפועל ובמנסרה נפסקה העבודה. שניים מצאו להם עבודה בבית־בד, אך מובן שאין הכנסה כה זעומה יכולה לשמש בסיס לקיום הפלוגה. עמדה לכן שאלת קיום הפלוגה במובנה הפשוט של המילה הזאת והיא קשתה ביותר מתוך ריחוק הפלוגה משאר נקודות הקיבוץ. על־ידי המזכירות נעשתה פעולה מאומצת, בכדי לסדר את החברים במקומות עבודה אחרים — והתוצאות: אוליקה ורוזישץ' קלטו 6 אנשים, 8 נכנסו לפינסק — וביאנוב עצמה נשארו עוד 11. המזכירות פנתה לחברים שם, שיחדרו לאיזו עיירה סמוכה ויסתדרו בעבודותיה. ברור, שרצוי יהיה, אם יוכלס החברים להסתדר בעיירה יאנוב עצמה וע"י כך יוכלו לשמור על הנקודה, על המנסרה, עד אשר תתחדש בה העבודה בזמן מן הזמנים. הבירור בענין זה עדיין נמשך — ובמצב של היום, ברור, שהמוצא היחידי הוא לחדור לעיירה.

30.10.31

קרושין. שקט השתלט במקום הזה. לא שיחקה לו השעה, והבתים שהמו מהציבור, שגדל בבת אחת לאחר קליטת יוצאי קלוסובה, שוב פעם השתררה דומיה בתוכם. מספר האנשים ירד. באופן פתאומי צומצמה העבודה בטעינת הקרונות ובשאר המקצועות, מחוסר הזמנות לפירמה. החלו מיד בחיפוש מקומות חדשים והעברנו מאנשי המקום לפלוגות באוליקה ורוזישץ'. בסך־הכל נשארו עכשיו בקרושין 25 איש (14 בחורים,

11 בחורות). למספר כזה הבטיחו המעבידים עבודה, אך זה מכוון בעיקר לבחורים ולא לפרופורציה כזו, אשר עכשיו במקום. בכל זאת מקווים, שהציבור הזה שנשאר יסתדר כבר, ולוא גם בקשיים.

13.12.31

התנאים האובייקטיביים השתנו באופן יסודי. העבודה במגרש המנסרה (הגאטורים אינם עובדים) רבה, גם בטעינת קרוניות וגם בענפים אחרים, כגון נסירת עצים, סידור קרשים וכו׳ ומספיקה ל־55—60 איש, בערך. עד עכשיו לא יכלה הפלוגה להתרחב מחוסר דירות. כעת הוסר המכשול הזה; ישנן במקום דירות לששים איש. אחרי משא ומתן עם נותני העבודה הסכימו לבנות צריף לפלוגה, שיכיל שני חדרי שינה גדולים, חדר אוכל ומטבח. הפלוגה, שמנתה קודם 25 איש, קלטה עכשיו 29 איש נוספים: 14 מחברי טופיק, שנמצאו בקלוסובה, ואת כל חברי טומשגרוד — 15 חברים וחברות. הוסדרו גם היחסים עם הפלוגה בדומברוביצה ונבחרה הנהלה חדשה המורכבת מהחברים: קופרשטיין, סוניה גרובר, מניה קופיט (הראשון — גזברות, השניים הבאים — מזכירות), קסל, שכטרמן (סידור־עבודה), בידר והופנטל. בסידור ההספקה יעבוד הח׳ גכמן.

ניגשים גם לסידור העבודה התרבותית. הרגשת כל האנשים במקום הי׳א, שמעתה נפתח פרק חדש בתולדות המקום. הדאגה העיקרית כיום היא: המזיגה של כל החלקים לחטיבה אחת — — —

4.3.32

קרושין ויאנוב — שתיהן נשמו. הראשונה אחרי שנה אחת של קיום, השניה אחרי שתי שנים ומעלה. אנשי קרושין עברו לדומברוביצה, אחרוני יאנוב — לפינסק ולוורבה.

1.8.32

סטפן. בת דומברוביצה. נוסדה בראשית מאי ומונה כיום 17 איש (חברות — 4). הבסיס לייסוד הפלוגה היתה העבודה ביער, טעינה ועוד. והנה פחתה העבודה ביער. עסוקים שם יום־יום 4—6 חברים; 2 בחורות עובדות בתיקון שקים בטחנות קמח (1.20 ז׳ בעד 12 שעות עבודה). החדשיים הראשונים לקיום הפלוגה היו חדשי עבודה מלאה לכל החברים — כולם ותיקים מדומברוביצה — אך הכניסו בכל זאת את הפלוגה לגרעון של 120 ז׳. אחרי האישורים לעלייה נשארו מהוותיקים רק שניים ובמקום נוצר מצב חברתי קשה. באו חברים מסניפים לקיבוץ והם עצמם צריכים לבנותו. דרושה עזרה תמידית של המזכירות עד שהחדשים ירכשו ותק.

1.9.32

„אנו מחוסרי עבודה לגמרי, רעבים פשוט ללחם. מה לנו לעשות? אנו אובדי עצות״.

(צפורה גורביץ)

10.9.32

״— — — באין ברירה נמצאה העצה האחרונה: ליקבידציה של הפלוגה. החברים נשלחו לקרמניץ, אוליקה, ורבה, בריסק. הפלוגה התקיימה רק 4 חדשים״ **(הנ״ל)**.

30.10.31

ורבה. הפירמה נאלצה לצמצם את תוצרת בית־החרושת ולזמן ידוע להפסיק את העבודה בו, מפאת סגירת גבולה של צרפת בפני אקספורט העצים מפולין. מקווים, שבראשית השנה החדשה ישתנה המצב לטובה והעבודה תתחדש. בינתיים, דואגים נותני העבודה להעסקת האנשים אשר במקום.

13.12.31

הפלוגה מונה כיום 45 חברים. מחוץ לחברי פלצ׳י, שנתחסלה מחוסר עבודה, עברו לשם החברים: מניה פרנס, צילה חמר, שושנה כ״ץ ויצחק איגר. כל האנשים עובדים ויש גם דרישה לידיים נוספות. נרכשה דירה חדשה אך בזה לא נפתרה עוד שאלת הדירות. הדירקטור משתדל שייבנה צריף גדול, שיכיל את כל חברי הפלוגה. מחכים להסכמת הבעלים. מזכירות הפלוגה היא בת חמישה חברים: בר, חמר, גוטרמן, וולקון וקרפל. המזכירות שוקדת על קשרים עם קלוסובה. ממשיכים גם בחיפוש מקומות עבודה בסביבה.

20.4.32

„בבית החרושת נפסקת העבודה. במגרש תימשך העבודה שבועיים לכל היותר ותעסיק רק חלק מהחברים ואחר כך אפשר שתיפסק לגמרי. לאדמיניסטראציה אין לעת־עתה תקווה להטבת המצב בקרוב. קשה מאוד סידור האשראי. בוורבה עוד לא היה לנו זמן כזה. בעיירה יש שמועות, שהפירמה — באנקרוט ואין מקבלים שום שובר או ערבות, ויהיה על הסכום הכי קטן. איך תסתדר הספקתנו ביחוד בחג הפסח — איננו יודעים. המצב הולך ורע מיום ליום. על הפסקת העבודה הודיע לנו אתמול הדירקטור באופן רשמי. „אני מוכרח לגלות את הקלפים״ — אמר. אם לא ישתנה המצב — נוכרח להוציא מכאן אנשים ולהשאיר גרעין לשמירה על המקום. מספרנו כיום 54. מצבנו רציני מאוד...״ (**אליעזר וולקון**).

1.8.32

„בחודש האחרון לא היתה שום תנועה על המגרש. המנהל יעץ לנו להשאיר רק גרעין בן 5—6 לשמירה על המקום ואת היתר להוציא. קשה היה לנו בכל זאת לוותר על מקום עבודה שהושקעו בו מרץ ויוזמה במידה כה רבה והחלטנו להסתפק במינימום ולהישאר. יש לנו סבלנות לחכות, באם יש צורך. בערב החגיגי שלנו, ב־15 ביולי, במלאת שנה לקיום הפלוגה, באה הרגשה זו לידי ביטוי משותף על ידי כל החברים.

כעת בשורה טובה בפינו: המנהל בא מבלגיה וכבר ניגשים לעבודה. משלנו נכנסו לרשימת הפועלים כל הבחורות ואפשר יהיה במשך הזמן לסדר עוד. הוכנס שינוי בשכר ובסדר העבודה. הכנסנו גם חברים בעבודות על יד תחנת הרכבת. לנכרים קשה להשלים עם העובדה, שחלוצים תפסו מקום בעבודות הממשלה ומחפשים תחבולות שונות להכשילנו, אולם אנו נשמור על העמדה הזאת ונגן עליה בכל תוקף.

התחלנו בפעולה תרבותית. מתקיימים שיעורים לעברית בשני חוגים. מעבירים בכל שבוע סקירה כללית על־פי עתונות השבוע. הופיע הגליון הראשון של עתון פנימי, שייצא פעם לשבועיים. מתקבלים „דבר״, „מבפנים״ ו„במעלה״ (**הנ״ל**).

20.9.32

„מצב העבודה אצלנו הוטב. עומדים להתחיל בבית החרושת בהכנסת סחורות ממין חדש, שיעסיקו עוד אנשים — — —״ (**הנ״ל**).

30.10.31

פינסק. גם לבירת פולסיה חדרנו החודש. קטנה ההתחלה: רק 9 חברים מונה הפלוגה ולא לכולם עבודה קבועה, אך המקום הזה מבטיח הרבה. פינסק היא עיר של תעשיה מגוונת ובכלל של עבודה, אם גם רבים בה מחוסרי עבודה ומבקשי עבודה. אך מה שלא יעלה בידי הפועל הבודד — יעשה הקיבוץ, הכוח המלוכד והמאורגן. רבים המכשולים בדרך הקיבוץ בעיר זאת, מן הימין הקיצוני ועד השמאל הקיצוני, וגם ידו של אינספקטור העבודה נטויה להזיק (הלה שאל כבר באחת המנסרות אם אומרים שם לקבל „פלסטינצים״ לעבודה...), אך לעומת זה מובטחת עזרת הציבוריות שלנו. ברור, למרות כל המעצורים והמכשולים, כי הקיבוץ הזה יגדל, בהדרגה אמנם — אך יגדל. ההצלחה תלויה קודם כל בחברינו במקום עצמם, מעקשנותם וממרצם ובמידה

לא פחותה מזה — מגרעין חברתי מחוסן שיהיה בקיבוץ. לכך מופנית כעת דאגת המזכירות. בזמן האחרון עבר לשם אחד מחברי מזכירות „שחריה" שנכנס להנהלת הענינים. הקיבוץ הזה יהיה, לכן, מפעלן המשותף של קלוסובה ושחריה יחד, ושתיהן תדאגנה לביצור הקיבוץ החדש בפינסק.

13.12.31

אוליקה. השתלשלות הדברים מסביב למקום הזה גדולה וגמשכת מזמן. הח' פיטרושקה עמל כל הזמן להקמת קיבוץ בעיירה שלו, שישלוט בכל העבודות הקבועות והארעיות בה והודות למרצו ולהתמסרותו עלה הדבר לעשות את עבודת הבורסקאות, בנין, סלילת כביש וחטיבת־עצים — כמעט מונופולין של חברינו.

בהתחלה יצאו למקום 2 חברות מקלוסובה (דבורה ראדר, לאה סוסנה) ו־2 חברים מדומברוביצה. בשבוע שעבר נשלחו לשם עוד 3 חברים מדומברוביצה (וינשטיין, סנדברג והינקדיקר). השבוע יצאו לאוליקה עוד 3 חברים מקלוסובה (שטיינברג, טננבוים, רודמן). בסך הכול נמצאים במקום 11 איש ועוד 4 חברים מסניף „החלוץ" במקום, שהיו הראשונים לכיבוש העבודה בעיירה. (במזכירות הוחלט להעביר את החברים האלה לפלוגה אחרת מאחר שקרבת הסביבה הביתית משפיעה לרעה). הפלוגה הסתדרה בבית מחוץ לעיירה. בעל־הבית החכיר לפלוגה גן של תפוחי־אדמה, סלק ועוד ירקות. ישנם סיכויים לסדר במקום בחדשים הקרובים עוד אנשים. נעשים מאמצים לחדור לטחנות הקמח, כן גם לתעשיית השיכר אשר במקום.

4.5.32

„במצבנו בא באופן פתאומי שינוי לרעה. חטיבת העצים — עיקר עבודתנו — אפסה, עבודות אחרות בעיירה — אינן כעת, ממשמש ובא חג הפסח, אשר בו הוצאותינו תעלינה יותר מהרגיל, כי אנחנו מוכרחים להתחשב עם הסביבה שבה אנו חיים. מצבנו קשה מאוד..." (מזכירות הפלוגה).

1.8.32

„פלוגתנו העירונית הבכורה גדלה בחודש האחרון מ־15 עד 23 חברים (מאלה 5 חברות). עובדים בבנין, בתיקון דרכים, שתי יומיות קבועות בטחנה ובמגרש של קרשים, 2 בחורות בתיקון שקים. כיסו גם את הגרעון שגדלו השתנה חליפות, אך העיק תמיד על הפלוגה וכיום יש כבר פרופיט ידוע. האנשים גרים בתוך העיירה, מה שמקל על חיפוש ומציאת עבודה, אולם זה כובל את החיים הפנימיים בפלוגה. אוליקה היא כעת הפלוגה העיירתית היחידה שלנו ואין בכוחה של אוליקה הפלוגה להחליש את הספיקות שהיו לנו בראשית היווסדה. חדלי אונים אנו במלחמה עם אוליקה העיירה, מכיוון שהיא לא רק על ידינו, אלא גם בנו; שלום והרמוניה כזו ביחסים עם הנוער שבעיירה... הן אותנו מציין ההיפך מזה. את העיירה טרם כבשנו — הנכבשנה?..." (גולדה מינץ).

20.9.32

„בימים האחרונים היו מקרים של חוסר ידים עובדות. התחילה עבודת בנין וראו זה פלא: דווקא בימים שבערים הגדולות נגמרת עבודה זו, כאן להיפך — היא מתחילה. גם בחטיבת עצים מתחילה כעת עבודה מרובה. עונת החורף מתקרבת. האיכרים מכניסים לעיירה יום־יום עצים שנמכרים כולם ואין ביכולתנו לפעמים לספק לשוק העצים חוטבים משלנו, ונוצרים תופסים מקומות שבהם היינו אנחנו תמיד עובדים. והעיקר, חדרנו אחרי קשיים רבים לעבודה חדשה עבורנו: טעינת קרונות תבואה. כיבוש עבודה זו עולה בקושי ועודנו בראשיתו, אך עשינו מאמצים גדולים ותקוותנו שסוף סוף נכבשנה. גם בטחנת הקמח חדרנו לעבודה. החלטנו להוסיף עוד חברים. המצב הכספי משביע רצון. יש לנו כיום עודף של כ־50 זהוב. גם אשראי יש לנו. אנו מתכוננים כבר לחורף, מתקנים מגפיים וכו'. החלטנו לשלוח למערכת „דבר" סך של 7.50 זהובים, כדי שלא יפסיקו את משלוח העתון והיתר נשלח בחודש הבא. גם במצב החברתי ישנה הטבה עם שיפור מצב העבודה" (מזכירות הפלוגה).

30.10.31

רוז'ישץ'. נמצאים בה עכשיו 19 איש. העבודה היא: במכבש של שחת, בסידור עצים, בטחנה, בעגלונות, היתר — בחטיבת עצים. מקווים במשך הזמן להסתדר גם בעבודות המנסרה אשר במקום, עם חידוש העבודה בה. מיד לאחר כניסת חברינו למקום — צרה בם עיני הרביזיוניסטים של העיירה וניגשו לארגן „גדוד הכשרה" שלהם. מזכירות הפלוגה פנתה מיד במכתב למחלקת ההכשרה שע"י המשרד הא"י המרכזי בווארשה, שתניא את מפקדת הבית"ר העליונה מהמעשה ההוא, על סמך ההחלטה, שנתקבלה בשעתה למניעת התחרות ואיסור ארגון שתי קבוצות הכשרה מקבילות במקום אחד. תוצאות ממשיות בענין זה לא באו. בינתיים הוקם במקום גדוד רביזיוניסטי המתחרה בחברינו על כל צעד. המשכורת היא משניים עד שלושה זהובים ליום. ההספקה סודרה בערבות חברים מסניף „החלוץ" במקום (עזרתם של אלה ראויה לציון מיוחד). לאט לאט מתבצר מעמדה של הפלוגה.

20.4.32

נשארו בפלוגה 11 חברים ובלבות כולם, למרות התנאים הקשים, החלטה לא לעזוב את המקום. מבפנים — אידיליה. אין רוגנים למרות ימים של חצי רעב. החליטו לחכות לקיץ, אולי עם התחלת הבניה — יוטב המצב. נחוצה עזרה כספית בסכום של 100 זהובים לפחות.

20.9.32

קרמניץ. „העיר נכבשה ע"י 5 אנשים. התחלנו בחטיבת עצים. שכרנו דירה מתאימה בקצה העיר (מסביב — גן גדול ושדות), בעזרת חברי הסניף. ה„כיבוש'ניקים" חדרו ל־4 מקומות עבודה: בנין בית, עבודה אצל סוחר תבואות, דישת תבואה אצל איכר ועבודה ע"י תחנת הרכבת. יכולנו כולנו לעבוד במקום אחד, אבל חפצנו לחדור למקומות עבודה שונים אפילו ע"י איש אחד, כדי שנוכל אח"כ לקלוט עוד אנשים. גדולה אחריותם של חברינו ביחסם לעבודה, בהבנתם את ערך כיבוש העבודה. עובדים 10—12 שעות, ולפעמים יומיות כפולות. האיכרים נלחמים אתנו על כל מקום עבודה, אך אנחנו כבשנו כבר את העיר ולא נעזבנה" (**ל. בר**).

1.7.32

מאלוריטה מונה כעת 15 חברים (11 בחורים, 4 בחורות). עובדים במגרש מנסרה ובבית־החרושת של פורניר. העבודה במנסרה הולכת ופוחתת, ואם גם תגיע עד למינימום — הרי מאלוריטה היא מקום עבודה תמידי. פלוגה זו, שמנתה כבר 27 חברים, היתה מהשתקניות ולא ידעה כמעט המזכירות ולא ידע הקיבוץ — מה נעשה בה ומה הם החיים של חברינו שהסתדרו בדירה יפה מאוד, מרווחת ונקיה והספיקו לעשות פרופיט הגון על אף המחירים הגבוהים של פרודוקטים ראשונים. מאלוריטה הנידחת, מעבר לקובל ובריסק, שקעה בד' אמותיה. היתה בזה יד הפיזור הרב שלנו. להבא קולה של מאלוריטה יישמע נא בהמולה הקלוסובאית הגדולה, שחרגה ממקומה וחובקת כעת רחבי' והלין ופולסיה גם יחד.

9.8.32

„אנחנו מונים עכשיו רק 10 חברים (3 בחורות). עובדים בחטיבת עצים; המשכורת זעומה מאוד. במנסרות מזדמנת עבודה לכמה חברים ולפעמים יש עבודה לחבר אחד בבית־החרושת לפורניר. ההספקה היא לפי המצב בעבודה, כי אשראי אין לנו. יש לנו תקוות שהעבודה תתחדש" (**גרשוביץ**).

8.9.32

„בוודאי תתמהו על ההבדל בין המכתב ההוא והזה, אבל המצב כגלגל החוזר־וחוזר עלינו לטובה. במנסרה אחת קנו עצים לנסירה, ורוצים למסור לנו את כל העבודה, שתדרוש לכל הפחות 10 חברים ואצלנו נמצאים 7 בחורים ו־3 בחורות. העבודה מתחילה בשבוע הבא. דרושים לנו על כן לכל הפחות עוד 3 בחורים" (**הנ"ל**).

20.9.32

ולודאווה. „אנו מבקשים לשלוח לנו תיכף־ומיד 14 אנשים: 12 בחורים, ו־2 בחורות, כי במנסרות התחילה העבודה" (צוקר).

4.3.32

מאצ'יוב. פלוגה חדשה בכול: במקום, בעבודה, באנשים. העבודה — במכרות־טיט — ענף עבודה חדש בקיבוצינו ואולי ב„החלוץ" בכלל. העבודה בקבלנות, דורשת התמחות והסתגלות, שעולות בקשיים. על כן יש ויום העבודה יימשך מ־5 בבוקר עד 8 בערב וגם אז אין ההכנסה עולה על 2 זהובים. במשך הזמן הולך יום העבודה ומתקצר ויש כבר חברים העושים את כמות העבודה, הנדרשת על ידי נותני העבודה, במשך 8—9 שעות. העבודה המקצועית, הדורשת התמחות, היא כמעט כולה עבודה עונתית, רק קיצית, ודאגת הפלוגה לחדור לענפי עבודה קבועים לכל השנה. כמה מחברינו עובדים כבר בעבודות המצויות גם בחורף: בטעינת קרונות ובטחנות הטוחנות את לבני הטיט היבשות לאבק סיד. עד השבוע האחרון עבדו גם כמה חברים במנסרה. עכשיו פסקה שם העבודה. אומרים לחדור גם לעבודות עיר, אף כי מאצ'יוב היא עיירה קטנטנה. הפלוגה במאצ'יוב, המונה יותר מ־40 חבר, הספיקה לעשות פרופיט של 100 זהובים, וחלק ממנו הופרש לקובל. הפלוגה חונה בין תחנת מאצ'יוב והעיירה בשני בתים שכורים והאנשים חולמים כבר על בנין בית. גדול הבטחון בעתיד המקום — וצריך ללוות את החברים במעשיהם.

16.7.32

קובל. נשארו מהישנים 11 וכבר נוספו עליהם 3 חברים חדשים. מעיק הגרעון, אך רבים גם המאמצים להחלץ ממנו. נדרשו לשם עוד 10 אנשים והימים הבאים מבטיחים גידול נוסף. רבה התעניינות הסניף ועזרתו וגם בו נפחה הפלוגה רוח חיים.

4.5.32

„בפלוגה 19 איש, לכולם עבודה. לקיץ מקווים לגדול. הגרעון קרוב ל־300 זהוב. אופים בעצמם לחם וזה מקמץ הרבה. הדירה חדשה, די יפה" (יענקל).

„הבשורה הפתאומית על דומברוביצה — השפיעה קשה על כולנו. הערב היתה אסיפה והוחלט, למרות זה שכיום אין לנו אפשרות להתרחב, לדרוש בכל זאת מיד — 5 חברים וחברה אחת" (חייקה).

10.8.32

הפלוגה בקובל מונה כבר 36 איש. הבחורים עובדים בבנין, בניפוץ חצץ על הכביש, בחטיבת עצים, הבחורות בגן ירקות. רוב החברים חדשים ומגלילות שונים (ווהלין, קונגרס־פולין, ביאליסטוק). אם כי הפלוגה קיימת למעלה מחצי שנה עומדת היא עוד בראשית סידוריה. גרעון של 450 זהובים הצטבר במשך החורף, בשל חוסר עבודה ממושך, ומשום מצבה הגיאוגרפי המיוחד של קובל, שהיא עיר מעבר לחברי קיבוצים, העושים את הפלוגה לאכסניה. הדבר האחרון הוא למעלה מכוחותיה של הפלוגה. קובל התרחבה, אך העבודה שם לא קבועה. ביסוסה הכלכלי והחברתי של קובל — זה צריך להיות בראש דאגותיה של המזכירות.

20.9.32

„בזמן האחרון גדלנו בכמות בטמפו מהיר. עד עתה היתה עבודה לכולם, אך חוסר דירה ומיטות גרם לדאגות וצרות. אין אשראי בשל הגרעון הקודם. ההכנסה זעומה בגלל המשכורת הנמוכה וראשית הסתגלות החברים לעבודה. את הגרעון לא כיסינו בעונה הבוערת ובזה הסכנה להמשכת האשראי להבא" (מ. קופים).

20.9.32

בריסק. „חברים, תתארו לכם את מצבנו, במשך כל הזמן לא חדרנו לעיר מסיבת חוסר אנשים. כל האנשים הנמצאים בפלוגה עובדים רק במנסרה. היום באו אלינו והבטיחו עבודה תמידית בטחנה. ואיפה הן יתר הטחנות? איפה הן יתר המנסרות, איפה היא התעשיה? איפה היא העיר הגדולה הזאת שיכולה לקלוט לתוכה אנשים עוד ועוד? — ומלבד זאת נדרשים חברים נוספים גם לעבודה במנסרה, שכבר חדרנו אליה. יחס אנשי העיר והפועלים הוא טוב. משתכרים טוב מאוד (יומית — 8 שעות של בחור — 2.50, ושל בחורה — 1.50). התשלומים — מדי שבוע. גם בעיר — הרווחים טובים. אנו יכולים לחדור למאפיות — אבל חסרים אנשים: אנו רק 31 חברים (6 בחורות). עברנו לדירה בת 3 חדרים ומטבח, העולה 40 ז. לחודש. בקופה יותר מ־100 ז. עודף.

פרשנו לפניכם את מצבנו והסיכויים להבא. בריסק היא מקום לכיבושים תמידיים וכל מה שכבר השגנו הוא רק הודות לעמלנו אנו. לא קיבלנו שום עזרה מהסניף. הרבה כסף הוצאנו לקניית כלים ויתר צרכי הפלוגה.

כתבו לנו מכל המתרחש מסביב. חברים, גורלנו הוא גורלכם, וחלקנו הוא חלקכם. העיקר הם הקשרים. אין הקיבוץ־הפלוגה נמצא בכל שלמותו באם הוא נבדל מהקיבוץ הגדול, מעולם חיינו המשותפים יום־יום; כל חיינו פגומים אז.

כעת אנחנו פונים אליכם בדרישה דחופה: העבירו אלינו תיכף 13 אנשים: 10 בחורים, 3 בחורות. עליהם לבוא באמת מיד" (**דוב אורנשטיין**).

„אין אנו רוצים להסתפק ב„יש", אלא לחפש מקומות עבודה חדשים. מה שחשוב עוד: כל החברים חדשים ולא כולם מתאימים. אנו יודעים שכולם ישתנו לטובה וזהו כוחו של הקיבוץ, אבל רק באטמוספירה טובה. אנו מבקשים, לכן, לעזור לנו ולשלוח חבר אנשים מתאימים" (**רבקה**).

4.3.32

לוצק. נשארו בפלוגה 7 אנשים. נקבעו כבר חדשים למילוי מקום העולים — ובקרוב גם יבואו. לוצק מוכרחה לגדול במספרה — והפעם בטמפו ובמהירות.

4.5.32

בפלוגה זו 17 איש. יש ארבע יומיות קבועות במנסרה ושתיים במחסן תבואה. המשכורת לא רעה, ביחס. לקראת הקיץ מקווים לגדול עד 40 איש ועושים הכל בכיוון זה.

1.8.32

„מורגשת התקדמות בכל השטחים: גדלה האחריות של החברים, הוטב היחס לעבודה והוטבו גם יחסי החברים בינם לבין עצמם. הפלוגה שלנו מונה כ־50 איש ואנו עומדים לפני קליטת חברים חדשים. אנשינו עסוקים בבנין, בתחנת הרכבת, במאפיות, בשמירה, בעבודות מקצועיות וכו' וכו'. בעבודות חוץ עובדות גם כמה חברות משלנו. ידענו לרכוש לנו פרסום בעיר כפועלים הממלאים כראוי את העבודה ורבים הם הפונים ישר לקיבוץ לקחת אנשים לעבודה. עלה בידינו לכסות את הגרעון שנשאר מהחורף בסכום קרוב ל־250 זהובים, וכעת יש לנו עודף קרוב ל־40 זהובים. כל הדאגה שלנו עכשיו היא להבטיח את קיום הפלוגה בכל מאה אחוז של חבריה גם לחורף. גדולה התחרות הבית"רים, אולם ללא הועיל. מספרם הולך ופוחת. אנו אומרים עכשיו לעבור מהדירות המפוזרות לדירה אחת מרוכזת. מתקיימות אצלנו אסיפות, ונתארגנו שיעורי ערב לעברית. בכלל מורגשת התעוררות ויש רצון כביר לעלות ולגדול". (**ויתר—טייצ'ר**).

20.9.32

„שוב נודיע לכם על התקדמות ידועה אצלנו. גדלנו עד 68 איש. כמובן שזה לא בא בלי התאמצות מצידנו. בזמן שחסרו ידים עובדות שמרנו על מקומות העבודה הנכבשים בקושי רב. נתגלתה הערות הדרושה, והתוצאה: נכבשה העבודה בבנין. עסוקים שם כעת 15 מחברינו. העבודה בקבלנות ומרוויחים באופן ממוצע — 2 ז. ליום. צרה בנו מאוד עינם של פועלי העיר, הרואים בנו את מתחריהם, למרות זה שאיננו מורידים את המחירים. מאיימים עלינו שעם בוא החורף יגרש אותנו ה„סטארוסטה" וכמו כן הם בעצמם על ידי מכות רצח. גברו האיומים ביחוד השבוע כשעמדנו לקבל עבודה בבנין

בית־חומה חדש. לא נסוגונו אחור, כי ידענו שאם נוותר הפעם, תהי זאת התחלה לוויתורים תכופים מצידנו. נלחמנו בעקשנות על זכותנו לעבודה ואחרי ויתורים גם מצידם נתקבלה העבודה בשותפות איתם. ומעודדת העובדה שעובדים חברינו עם פועלים מנוסים מהעיר ועולים עליהם בזריזותם בעבודה. יודעים ומכירים כבר כל הפועלים וכמו־כן הבנאים את ה„חלוצים" ומדברים עליהם כעל פועלים טובים וחרוצים.

עבודה יש בשביל כולם, לעתים תכופות יש גם דוחק באנשים. המצב יתברר השבוע ויכול להיות שנדרוש עוד כמה חברים. מעטה העבודה בשביל בחורות. מ־13 החברות הנמצאות אצלנו עסוקות 7 בעבודות פנים, 2 בחטיבת עצים והיתר בעבודות מקריות (תיקון שקים ועוד), שאינן מצויות תמיד. החברים החדשים שבאו מהסניפים הם עדיין טירונים וצריך להתחיל אתם מבראשית, להכניסם לעבודה ולחנכם ברוח הקיבוצית הקלוסובאית שלנו. המצב החברתי בכלל די טוב. השפיע הרבה לטובה עצם ההתרחבות. ישנה התעוררות. בערבים — שירים, ריקודים וה„שמחה במעוננו".

התנאים המיוחדים שבהם נמצאנו בזמן האחרון, לא איפשרו לנהל פעולה תרבותית רחבה. כעת, עם ההעברה לדירה חדשה, נסתדר ונתחיל בעבודה תרבותית מלאה בכל השטחים.

גדלו ההוצאות בזמן האחרון, אבל למדנו לשמור על שיווי המשקל ולמרות ההוצאות החד־פעמיות יש לנו גם עודף ידוע. זה נעשה מתוך הערכת המצב והדאגה לימי החורף.

הדאגה לחורף — זהו עיקר העיקרים ושאלת השאלות אצלנו. מה נעשה כבר עד עתה ? — כבשנו עבודה בעוד מאפיה, חטיבת עצים קבועה, 3 יומיות קבועות בבתי־בד וכן הבטיחו לנו עבודה במחסני עצים ופחם.

ישנה כעת ההכרה המלאה שלוצק המתרחבת וגדלה בכמות ובאיכות, תדע להפתיע את התנועה כולה בעוד מעשים ומפעלים ממשיים כבירים, תדע לשאת בעול ובאחריות המוטלים עליה" (יוסקה וינר).

עם התמורות

(מהמזכירות המרכזית — לפלוגות ולחברים)

א.

קלוסובה, 4.3.1932

ימים אלה — אל יסוף זכרם מקרבנו ; האסיפות בבוקר, בערב ובחצות, הרטט שבשירה והסער שבמחול, שמחת העלייה וצער הפרידה מהחברים שאושרו לעלות — כל אלה בלבות כולנו הם חרותים. בהם, בימים אלה גילה הקיבוץ את כל כוח עמידתו ואחריותו למפעל ; הבליג הפרט על ענייניו ושיעבדם למעשה המשותף. היתה חרדה בנשארים לתפקיד שהוטל עליהם. אל יסור, אל יפוג הקסם הזה ; ממנו נשאב וגם ניזון ימים רבים.

יוצאים ובאים. נסעו חברים אחרי שנתיים ויותר של חיים משותפים. לחייהם הם — המשך ישר בתוך הקיבוץ בארץ, וגם פה, אחריהם, לא נשאר חלל ריק. הפלוגות תקלוטנה עכשיו עשרות חברים חדשים. רבה השמחה וגם שלובה בהרהורי דאגה : הנה בא דור חדש אשר את קלוסובה הגדולה, המרוכזת — לא ראה ולא הכיר, הידע להמשיך את השלשלת ? ! הדבר תלוי קודם כל מה„ותיקים", מהגרעינים במקומות. נדע כולנו להכניס את החברים החדשים למסלולנו, עם כל פיזורנו הרב — נזכור לחנכם ולכוונם לקראת מפעל מאוחד בעם ובארץ, במעמד ובקיבוץ, נמסור להם מערכינו, אשר עוצבו והתגבשו בקשיי מציאות ובסבל חיים — ולא יינתק החוט.

ובסניפי „החלוץ" — התעוררות. מזמן דפקו חברים על דלתנו, דלת הקיבוץ, אך יד המציאות הקשה שללה מאתנו את האפשרות להיענות לקריאתם. עתה באה השעה המקווה. הפעם גם אבן הבוחן לרבים בתנועה : הנכונים הם להגשמה מיידית — עיקר העיקרים ב„החלוץ", אם לאו, כל הנחשל — לא יכירנו מקומו בתוכנו. בסניפים יגדל עתה להט הפעולה ורוח חיים אמיתית תבוא לקרבם. המרץ הכבול במשך שנים — עתה יינתן מוצא לו.

הקיבוץ הוא הבית. קודם כל תקלוטנה פלוגותינו את חברינו הפזורים בבתיהם. לגבינו היתה זו הופעה לא־נורמלית, שנסבלה בקושי, ועתה יבוא הקץ לה. נשלחו כבר דרישות לחברים אלה לחזור ובזה ייבחנו, הכנה השתייכותם לקיבוץ — אם לאו.

באכסניה הישנה והקבועה. מזכירות ה„גוש" חזרה מדוברוביצה לקלוסובה. החלטה זו לא באה בכדי, לא בלי כוונה. עתה, עם ההכנות להתחדשות העבודה לפני בוא האביב, מחובתנו להתרכז בתשומת לב מיוחדת במקום הזה, בו תלינו תקוות רבות כל כך. מבלי להתחשב לכן במצב הכספי שבו נתונה קלוסובה קבעה בה המזכירות את מעונה ויחד עם זה תזכורנה כל הפלוגות למה זה מחייב. אל נזניח כל פעולה שתידרש להתאחזותנו מחדש בעבודה.

בצפורני גברת דפיציט... ובינתיים שקעו כל פלוגותינו בגרעונות. הגורם העיקרי — מזג האוויר הקשה בחודש האחרון, שהפריע למהלך הנורמאלי של העבודה. בכל המקומות נטויה היד לצאת מן המיצר על ידי קימוצים והתאמצות יתר בגילוי עבודה. תבורך התאמצות זו, יש גמול לה!...

בקו ההתגברות והעלייה — צועדת פעולתנו בערים. מאוליקה ועד רוז'ישץ', מפינסק ועד לוצק וקובל — רבה ההתקדמות. לאט לאט, מדרגה אחרי מדרגה — והצעדים בטוחים יותר ויותר. בנקודה האחרונה שלנו, בעיר קובל, בא לידי ביטוי קונקרטי הנסיון שרכש לו הקיבוץ בשטח הפעולה בעיר — והרבה מן המגרעות הקודמות נמנעו הפעם מלכתחילה. הדבר מורגש ביחס של הסביבה ובקביעת החומר האנושי בהרכבת הפלוגות.

לקראת הקיץ — 500 איש בגוש קלוסובה! שוב ושוב: **אנו צריכים ומוכרחים לגדול,** בכמות ובאיכות. במהרה יתמלאו מקומות היוצאים לעלייה וישנן עוד אפשרויות שנוכל לנצלן. והנה גם האביב ממשמש ובא. התגבר אמנם לאחרונה החורף וכוח שלטונו שפוך על הכול, אך סוף סוף תקופה זו מתקרבת לקיצה וכבר עלינו להתכונן לקראת תקופה חדשה, מבטיחה יותר. קלוסובה, על פלוגותיה, צריכה לשמש לקליטה להמונים בתנועה. אין זה כלל מן הנמנע, למרות כל המכשולים שבדרכנו והמשבר שמסביב. לקראת הקיץ — 500 איש בגוש קלוסובה, זאת סיסמתנו.

ב.

קלוסובה, 20.4.32

אין מנוחה לנו. עוד כולנו נתונים בכל המרץ לבנין קלוסובה, עוד יחרד הלב לכל אדם נוסף, לכל כיבוש חדש — ומפלוגותינו מגיעות ידיעות על סכנת קיום וקריאות הצלה. לא השתחררנו עוד מרושם הידיעה על דומברוביצה והחרידונו לפתע שמועות מוורבה: הפסקת העבודה וסכנה למקום...

גם הפלוגות העירוניות מודיעות על חוסר עבודה. דומה, שחזרו ונתחדשו עלינו הימים הידועים שבראשית החורף; גל של חוסר־עבודה הציפנו פתאום — האמנם נאלץ לאחוז מחדש במקל הנדודים? הנהיה מוכרחים להתפזר ולהתפורר עוד יותר?!...

בנסיון קשה הועמדנו כעת. לעת־עתה קשה היא כל פעולה בימי בין הזמנים הללו. ימות החג אשר באמצע שוללים כל אפשרות של גילוי מוצא מידי. נדרש מאתנו כעת: **עמידה וסבלנות. רק לא פניקה!** — **בפרשת היסורים וההרפתקאות** העוברת על ההכשרה בתקופה האחרונה — לקלוסובה חלק הארי. אולי גורל הוא, אך לא נרתע ובמאמצים מוגברים נוסיף למרוד בו.

ג.

קלוסובה, 25.5.32

השבועות האחרונים עברו עלינו במזל של התעוררות וגידול לא רק בקלוסובה. בעיקר אופטימיות הן הידיעות המגיעות מהפלוגות העירוניות. אוליקה כבשה עבודה בחפירת אגמים באחוזתו של הנסיך רדזיביל. לוצק שוקדת על כיבוש עמדה בבנין. כמובן, שלא חסרים גם מסיתים מ„סיטרא דשמאל" — ויש לגבור על מכשולים רציניים. ל„פרקציה" — שותפים טובים בכל מקום: הבונדאים וה„אדומים" עינם צרה בקיבוץ ומתכוונים לשסות בנו את הפועלים הנוצרים. בדרך כלל נתונים המאמצים לכיבוש עמדות־עבודה עיקריות, קבועות — והופעה זו אפינית וכללית היא לכל פלוגותינו העירוניות. לקובל הגיעה סוף סוף השעה לראות בהגשמתם של הסיכויים שעליהם בנתה את תכניותיה כל הזמן. מתנהל משא ומתן עם קבלני בנין ויש גם אפשרויות אחרות. **בדומברוביצה** הישנה — געגועים לימות הרעש, לחברים שנתפזרו לכל הפלוגות. קשיים, כרגיל, בסידור ההספקה. קטן הציבור —

30 איש — השומר על המקום וגם לא לכולם תמיד עבודה. הסיכויים מעורפלים, ובכל זאת!... הן יודעים כולנו למסור על עובדות יותר עגומות, על מקום ששמרו עליו רק 12 איש (קלוסובה) — והשילומים בכל זאת באו. מוורבה לא זז איש, אף כי חוסר עבודה חלקי שורר שם כל הזמן. פלוגה זו — השניה כעת במספר חבריה, 55, אחרי קלוסובה — לא מעט היא עמלה לשמור על כיבושיה ולא לפזר גם חלק מאנשיה; הכלכלה מסתדרת בקושי בלתי רגיל ועבודת האנשים העושים בענינים — רבה וקשה גם היא.

נוספו לנו גם פלוגות חדשות.

מדומברוביצה עברו 13 איש למקום סמוך — לסטפאן. העבודה היא ביער, בנסירת עצים, בטעינה ועוד. בסביבות קובל נוספו לנו שלוש פלוגות. קאמין־קאשירסק עיירה בישראל היא כרגיל, וגם העבודות המצויות בכל העיירות מנת חלקה אף הן. החלוץ היהודי נפשו תתאו גם באלה. ויש במקום גם מנסרה, אשר בקרוב תתחיל לעבוד. זה צריך להיות מקום העבודה העיקרי. מאלוריטה — בין קובל ובריסק תשכון. מנסרה ומגרש עבודה בה. נסעו לשם חברינו לבדוק את האפשרויות, והוכח כי נוכל להשתמש בהן. נגמר בחיוב המשא־ומתן עם נותני העבודה וכבר נשלחו לשם 12 איש. למאצ׳יוב לטשנו עין מכבר. במקום — מכרות־סיד המעסיקות בקיץ מאות אנשים — ולמה נעדר בהן גם אנו? השתא חדרנו לשם בראשית עונת העבודה ויש לתלות בפלוגה החדשה הזאת תקוות רבות. כבר עכשיו נמצאים שם 10 אנשים ונדרשו 10 נוספים. יש גם להניח שהגידול יהיה בטמפו והעשרות תעלינה.

ברשימת הפלוגות — לא נפקדו פינסק ורוז׳ישץ׳. הראשונה תיכלל מעתה בגוש שחריה. תעלה ותגדל פינסק בכל מסגרת שתהיה בה! ורוז׳ישץ׳ נעזבה. כל כמה שקשה יהיה הדבר לכולנו — לא היתה ברירה אחרת. היו בפלוגה רק 7 אנשים, בלי עבודה ובלי בטחון כל־שהוא ליום המחרת, מחוסר סיכויים להטבה בקרוב. לא ראינו לכן טעם בהישארותנו במקום. אנשי הפלוגה עברו כולם למאלוריטה.

ד.

קלוסובה, 1.8.32

כיבוש בריסק, ולודאווה ולובארטוב; עליית לוצק עד ל־50 איש; התרחבות אוליקה (23) וקובל (36); התבצרות מאלוריטה וגידולה של מאצ׳יוב (הפלוגה היא רק בת חדשיים ומונה 45 איש); המאמצים להיאחזות ולקיום בדומברוביצה, למרות כל המכשולים; התחדשות העבודה בוורבה — הפלוגה מונה כבר כ־40 איש — וההתעוררות בקלוסובה עצמה (מספר האנשים עלה בה שוב ל־80); השתלטות בעבודות שונות בעיר וקניית שם והערכה בסביבה העירונית, בשוק הפרטי, הציבורי וגם הממשלתי — אלה הם שלבי העלייה וההתפתחות שעברנו בזמן האחרון. בסער ובקדחתנות נעשית הפעולה ועוד יצר הכיבוש והאכספאנסיה דוחק וממריץ להסתערות מחודשת. קרוב ל־400 איש מונה כעת „גוש קלוסובה", ואם תימשך העבודה בטמפו כפי שהיה עד עכשיו — לא רחוק היום וסיסמת ה־500, שהיתה בשעת נתינתה, בימי קרה ושלג, חוסר עבודה ומצוקה, כחלום והזייה בעיני רבים — תקרום עור וגידים ותהיה למציאות חיה וממשית.

ה.

קלוסובה, 20.9.32

— — — והקיבוץ גדל, מפתו משתנה — ובהתרחבות המתמדת פורץ הוא לכל עבר. לוצק כיום היא הגדולה בפלוגות ה„גוש". בריסק צומחת ועולה וכן קובל.

רובנו המכריע בערים, חדשים בקיבוץ, גדול הפיזור והמרחקים בעינם עומדים, אם כי למדנו לא לירוא מפניהם. יש שבתוך יצר ההתרחבות אין הדאגה המלאה לביסוס הכיבוש ותמיד הן חייבים אנו לזכור כי יש לנו גם קנה מידה שלנו. אין עיירה קטנטונת אשר גם הסניף שלה רוצה גם הוא להיות „מיט לייטן גלייך", אבל אפשרויותיה בכל זאת מוגבלות מאוד, אף כי הפתיעה אותנו אוליקה ולא פחות גם את עצמה — וגדלה עד 30 איש.

מורגש על כן כל הזמן הצורך בפגישת חברים, בשיחה ודיון משותפים, ובקרוב נכנס את המועצה השניה של גוש קלוסובה.

ובתוך דאגות יום־יום של הקיבוץ, טרודים ועסוקים תמיד — יש בנו העוז להירתם

למפעל חדש, כיבוש עבודה לא רק לעצמנו; — נכונים אנו להיות החלוצים וכובשי העבודה לזרמים אחרים ב„החלוץ”. „דת ועבודה”, גוש דתי סוציאליסטי אבטונומי בשם זה יש ב„החלוץ” והכשרה כמעט לא היתה לו ודרושה עזרת חברים מנוסים כדי להקים אותה. בחר בנו המרכז: עלינו לקבל בקיבוצינו את אנשי „דת ועבודה”, למסור להם פלוגה, שבה יתרכזו רק חבריהם, אולם בכל היתר שווה בזכויותיה וחובותיה ליתר פלוגות הקיבוץ. קלוסובה שמאז היו בה חברים שונים ובכל זאת היתה כולה מיקשה אחת־תדע להעשיר בנסיונה גם אנשי „דת ועבודה”.

ו.

קלוסובה, 1.10.32

בחדשי הקיץ האחרונים נמצא „גוש קלוסובה” בסימן של התרחבות מתמדת. ה„גוש” גדל ומקיף כעת 12 נקודות, המכילות למעלה מ־340 איש. מקומות שהתחלנו בהם בחדשי החורף הקשים במתי־מעט — מספר החברים בהם מגיע עתה לעשרות. הדוגמא והקריאה לכיבושים באו מקלוסובה עצמה. על אף כל המכשולים החיצוניים הצליח הקיבוץ בקלוסובה לחדור מחדש למחצבה ולמנסרה והתבסס בחלק ניכר מעבודותיהן, וכך הגיע מספר החברים במקום ל־80 ועד 90 איש.

מכאן החלה ההסתערות לכיבושים נוספים ולהתרחבות בפלוגות. כזרם חשמלי עברה ההתעוררות על פני כל המקומות. בזו אחר זו נכבשו מאלוריטה, מאצ׳יוב, ולודאווה, בריסק, קרמניץ, רדזיבילוב. הגידול נמשך בקצב מהיר, הן בפלוגות החדשות והן בפלוגות הקודמות: לוצק שמנתה בראשיתה 7 אנשים מונה היום 80; אוליקה הגיע ל־40, להפתעת כולנו; קרמניץ מונה כבר 25; מאצ׳יוב עשתה קפיצה מתחילתה ל־40 איש בבת־אחת; ויותר מכולן הוכיחה בריסק, פלוגה שמלאו בסך־הכל חדשיים לקיומה ונמצאים בה כבר 60 איש. גם ורבה, הפלוגה הוותיקה־החדשה, עמדה במבחן בתקופת המשבר שעברה עליה, לרגל הפסקת העבודה בבית־החרושת לעץ, ושוב כבשה מקומות לעשרות עם חידוש העבודה; הפלוגה בוורבה מונה כעת שוב 40 איש.

בד־בבד עם שיפור מצב העבודה החלו לעלות החיים הפנימיים בפלוגות. זכינו אף למכסת סרטיפיקטים חדשה, לעלייה לארץ, ועם בשורת העלייה החדשה גאו גם גלי החיים בקיבוץ. עד כה עלו במסגרת המכסה החדשה כ־100 חברים מקלוסובה. עלו החברים הוותיקים ובמקומם באו חדשים. ה„גוש” פועל כשלמות אורגנית. כאשר נאלצנו להפחית את המספר בפלוגה אחת, אף איש לא הוחזר מהקיבוץ לביתו הישן כי אם הועבר לפלוגה שניה. מקומות שחוסר־העבודה פקד אותם, אך עוד טמון בהם הסיכוי לשינויים בעתיד — אנו משאירים בהם גרעין של חברים לשמירת המקום, כדי לקלוט חברים חדשים בבוא העת. כך היה הדבר בקלוסובה וכך בדומברוביצה ובוורבה.

הימים חולפים ומשתנים — וההרכב בקיבוצי ההכשרה משתנה אף הוא, אך הערכים וההישגים נשארים בעינם. עתה ידוע לכול, כי לקיבוץ ההכשרה אין באים לשהייה ארעית וכי אין בכך מעשה־ספורט. בבוא ימי־חג אין יותר „שאלות”. חבר כי יחלה — אין יותר כל שאלה, וברור לכול שבקיבוץ יחלים ויבריא. ידוע לכול, כי כאן הבית מעתה ועד העלייה לארץ לכל הבאים אליו — וביחד אף יש לעשות ולהתגבר במצבים קשים.

הגענו למדרגה חשובה — ועתה השאלה היא, האם נאמר די בכך? האם לא הגיעה השעה לקפיצה נוספת? מה בדבר לימוד העברית? הן עלינו החובה לעשות שכל חבר מאתנו יבוא לארץ וידיעת השפה בפיו! וכן עלינו להעמיק את ההכרה הציונית־סוציאליסטית בתודעתו של כל חבר ע״י פעולת תרבות רחבה ויסודית. ולא נאמר די אף באלה. הגיעה השעה שתנועת ההכשרה תתן דעתה על המשך חיזוקה ועלייתה.

ולא רק עניני יום־יום מעסיקים אותנו. כל מה שעובר על הארץ, על תנועת „החלוץ” ועל התנועה הציונית בכללה — לכל אלה רבה הרגישות בקיבוצי ההכשרה. לשמחתנו אנו עומדים עתה על סף עלייה חדשה לארץ — ועינינו נשואות אל הבאות מתוך כוננות והתלכדות.

חדים

פלוגת חיפה־יגור, 26.12.1931

כשישה חדשים שאני בארץ ורבות התהפוכות שאירעו אצלכם במשך הזמן. ידיעות מקוטעות ובעקיפין מגיעות אלינו מדי פעם: קלוסובה עומדת בפני פיזור, חוסר עבודה, פיטורי חברים מהמחצבה וכו' וכו'. ועתה קלוסובה בגולה, פזורה במקומות נידחים בווהליניה וביתר מאמץ היא חותרת לשלמות פנימית, למרות היותה רצוצה בגוף. — — — יש הד רב למעשיכם ולפעלכם!...

א. אברך

גבעת השלושה, 6.2.1932

אותנו, ואותי ביחוד, מעניין דבר־מה יותר חשוב: קלוסובה הפזורה ומפוזרת בכל רחבי ווהלין ופולסיה — המחנכת היא את חבריה לדבר מה מאוחד־שלם? — חברי קלוסובה, כידוע, גם קודם לא הצטיינו בגיבושם הקיבוצי מהצד הרעיוני; מה שציין אותם היתה האינטואיציה הקיבוצית, הנסיון והלימוד מהחיים, ובזה לא מעט „אשמים" התנאים האובייקטיביים, הספציפיים של קלוסובה, ואם כרגע זה חסר — מה נשאר במקומו שלא יגרע מיציבות חברינו בפגישתם הראשונה בתוך הקיבוץ בארץ, הדורש כרגע ביתר שאת אנשים שלמים, מוכנים לחלוציות מתמדת בכל התנאים, לא רק בארץ, בישוב, בהסתדרות — אפילו בקיבוץ?...

ב. מרשק

לזכר נעדרים

1.8.32

יצחק איגר ז"ל — היה בקיבוץ שלוש שנים. עוד לפני שנתיים נסע להתכונן לעלייה, וחלה במחלת ריאות. היה באוטבוצק, בוורבה ושוב פעם סודר על ידי המרכז בבית חולים בוואָרשה.

ערג לארץ בכל כוחותיו והאמין שיגיע לארץ עוד בעלייה הנוכחית, אך מחוליו לא קם. בן 21 במותו.

נפתלי ז"ל — שנתיים ויותר בקיבוץ. נדד מיאנוב לאוליקה, רוז'ישץ' ולבסוף לוצק. אחרי יום עמל הלך להתרחץ בנהר ובו מצא את מותו.

שבוע של אסונות. מי בשחפת ומי במים. מתארכת השורה: קלוסובה, דומברוביצה, ורבה, לוצק. מכאן — לחיפה־יגור, בידי מרצחים. דרכנו נחתמה בדם — והיא שבעתיים יקרה לנו. לחיים ולמוות אנו קשורים בה. אל רפיון ואל יאוש! את זכרם של מתינו נישא אתנו בהמשכת המפעל על אדמת המולדת.

חילוף משמרות

זה לי 43 שנים שאני חי בקיבוץ בארץ ועד היום חרותה בנפשי תקופת הכשרתי בקלוסובה. היתה זו תקופה מיוחדת בערכה, תקופת „בראשית" שלי בדרך אשר בה אני הולך מאז ועד היום.

ביתנו היה בית ציוני. משחר ילדותי חונכתי על ברכי התנועה הציונית ושפת הדיבור בביתנו היתה עברית. כמה מבני משפחתי קיימו את הציונות הלכה למעשה ועלו ארצה בשנות העשרים. אני גרתי בדובנה ועסקתי בהוראת עברית לצעירים.

ב־1929, כשפרצו המאורעות בארץ, עשיתי מאמצים רבים לעלות ארצה ולא הסתייע הדבר. החלטתי להכנס ל„החלוץ" ושמשתי כמרכז הסניף בדובנה.

באחד הימים, ב־1931, ביקר דניאל לוי בעירנו. הוא שוחח אתי על מצבה של קלוסובה בזמן ההוא: רדיפות מצד השלטונות, מספר מועט של חברים ומצוקת רעב. „החלטנו, כך אמר לי, להחזיק במקום על אף הכול ונחוצים לנו אנשים שיגלו כוח עמידה עד יעבור זעם". הוא הציע לי לצאת להכשרה לקלוסובה.

למרות שקרובי בארץ שלחו לי רשיון עלייה („דרישה" כפי שקראו לזה באותם הימים) ויכולתי לעלות מיד החלטתי להכשיר את עצמי קודם בעבודה פיסית, שמעולם לא עסקתי בה.

ב־10 במאי 1932 הגעתי לקלוסובה יחד עם בן עירי משה גלרנט ז"ל (נפטר לפני זמן־מה בתל־אביב). בתחנת הרכבת בקלוסובה הקביל פנינו פיש ב„ברוכים הבאים" והביא אותנו לבית הקיבוץ. בזמן ההוא שוב גדל ציבור החברים בקלו־סובה. מדי יום באו חברים חדשים מהסניפים והצפיפות בבית היתה רבה. שיכנו אותי בעליית הגג, בה ישנו שניים בכל מיטה.

למחרת נשלחתי לעבודה במנסרה. כאמור, עד אז לא הורגלתי בעבודה פיסית וחששתי שההסתגלות לעבודה תהיה קשה עלי, אך שיחק לי המזל וזכיתי לשותף בעבודה, שהישרה רוח טובה על סביבתו. עבדתי על יד ה„גאטור" יחד עם גרבוב. אני כבר הייתי אז כבן 25 והוא עודנו נער. מדי בוקר כשה„גאטור" התחיל מנסר את בולי העץ, היה פותח גרבוב בשיר ואומר: „נו, קויפמן, היום נתחיל ב„שיר מזמור' ליום ראשון" — וכך ביום שני, שלישי וכו'. ממש תענוג היה לעבוד אתו.

בתחילה חשתי שעוקבים אחרי. החבר'ה רצו לראות איך מורה מסתגל לעבודה ובכלל איך אני מקבל את חיי הקיבוץ. היו תוהים על קנקני לדעת האם חושב אני את כל זה ברצינות או שמא באתי רק כדי לזכות בסרטיפיקט... אולם לא עברו ימים רבים והפכתי להיות „קלוסוביאק" של ממש. הסתגלתי במהירות לעבודה ואווירתה של קלוסובה קסמה לי. סדר היום כלל עבודה ביום ובערבים שירה וריקודים, אסיפות והרצאות. החיים החדשים, חיי העבודה והאחוה, הרוח שריחפה בחלל — כל אלה העידו על חבורת אידיאליסטים ונכבשתי לה כליל.

באחד הימים הגיע לקלוסובה דודי, שהיה סוחר עצים עשיר, כדי לקנות עצים במנסרה אשר במקום. הוא בא לבקרני בקיבוץ וכשראה אותי בבגדי העבודה המרופטים ובנעלי הגומי — לא זיהה אותי בין שאר החברים. כאשר הכירני סוף־סוף התפרץ וקרא לנגדי: „זוהי התכלית?, לזה שאפת, לעזוב משרה של מורה ולהתהלך לבוש סמרטוטים כאלה?" (הו, דודי השרוף, מי יגלה עפר מעיניך לראות אותי בביתי, בקיבוץ המפואר, אשר בארץ ישראל...).

מיום בואי הקדיש לי פיש תשומת־לב מיוחדת. דאגתו היתה נתונה לי יום־יום ואף התחיל לקרב אותי לענייני הכלל, משתף אותי בפעולות המזכירות ומעודד אותי להיכנס בעול האחריות באחד התפקידים הציבוריים. לאחר זמן־מה צורפתי כחבר למזכירות קלוסובה וכן למזכירות ה„גוש".

והימים ימי חילוף משמרות בקלוסובה. את לוי כבר לא מצאתי במקום. הוא היה כבר בוואַרשה במרכז „החלוץ"; יענקל ליפשיץ עמד לפני העלייה לארץ.

מזכיר קלוסובה היה אז פיש, שקוע כולו בענייני הקיבוץ במקום ומרכז את מזכירות ה„גוש", שפלוגותיו רבו והלכו. מקום מושבה של מזכירות ה„גוש" היה בקלוסובה ומכאן היו חברי המזכירות יוצאים ונודדים על פני הפלוגות, שוקדים וטורחים על ענייניהן. כעבור חודשים מספר מאז בואי נדרש פיש לעבור לפעולה במרכז „החלוץ" בווארשה והוטל עלי להיות מזכיר הקיבוץ.

לרגל עבודתי עשיתי אז הכרה עם שניים מחברי הטובים לעתיד, איש איש במקומו. עקב המחסור בכוח אדם יצאתי לסארני הסמוכה לגייס מסניף „החלוץ" אנשים לקלוסובה ונפגשתי עם אשר רבין ז"ל, מזכיר הסניף במקום בזמן ההוא. רבין היה בחור אציל נפש, הנתון בכל מאודו להשפעתה של קלוסובה ועומד לשירותה בכל עת ובכל אשר יידרש. הוא הסכים לגייס את האנשים בתנאי שאבטיח לו לבוא לסארני ולנאום כאיש קלוסובה ב„אקדמיה" של י"א באדר לזכר טרומפלדור. נאלצתי להסכים אף לכך. כן נסעתי לרוקיטנה בערב יום הכיפורים, נפגשתי עם דוד צ'ופריק, מזכיר סניף „החלוץ" (כעת חבר בעין־כרמל), וביקשתי 10 אנשים לעבודה דחופה בקלוסובה — והאנשים הגיעו באותו יום.

מרכז הכובד של ההכשרה התחיל אז לעבור לערים. ה„גוש" גדל והלך והקיף עשרות פלוגות ועוד היה נטויה להוסיף ולכבוש ערים ועיירות בווהלין ובפולסיה במסגרת ה„גוש" לצרכי ההכשרה החלוצית. בראשית 1933 עברה מזכירות ה„גוש" מקלוסובה ללוצק, עיר המטרופולין של גליל ווהלין; קלוסובה עצמה, אם כי גדלה במספר אנשיה, נמצאה מבחינה גיאוגרפית בצידי דרכים, אך כל פלוגות ה„גוש" ניזונו מרוחה, גם לאחר שהמזכירות המרכזית נמצאה כבר בלוצק.

על מזכירות ה„גוש" נימנו; יוסף וינר (מזכיר), יוסף פולישוק, ישראל ברונ־שפיגל, אברהם הוכברג ואני. זו היתה המזכירות החדשה של גוש קלוסובה ומדי שבועיים היינו באים מהפלוגות שנמצאנו בהן לישיבות המזכירות בלוצק. דנו על ענייני הפלוגות ובעיותיהן. רוב זמנם של חברי המזכירות הוקדש לביקורים מטעם מזכירות הגוש בפלוגות, בשאלות מקומיות ועל הכל — באישורים לעלייה. ביקרתי אז בעשרות מקומות: בריסק, מאלוריטה, ולודאווה, ורבה, קובל, דומברוביצה, הורין, סטולין, סטפאן ועוד. אף השתתפתי ביסוד פלוגה חדשה במאלינסק.

והנה קיבלתי הודעה שעלי לבוא לווארשה לפעולה במזכירות „הגוש הכללי", שהכיל את קיבוצי ההכשרה הכלליים (פרט לקיבוצי השוה"צ ו„גורדוניה"). באותה תקופה היו כ־7000 חברים בקיבוצי ההכשרה. פעילי המזכירות של הגוש הכללי היו אז יחד אתי יהושע וושצ'ינה, גולדה מינץ, זלמן טוקאצ'ינסקי ועוד שני חברים שאת שמותיהם איני זוכר. מקום מושבה של המזכירות היה קיבוץ גרוכוב. משום מה פעולת המזכירות לא התנהלה כראוי, על כל פנים לא מצאתי לעצמי שטח פעולה מוגדר, והתחלתי לדרוש לשחרר אותי מתפקידי ואף הבעתי רצוני שיאפשרו לי להתחיל להתכונן לעלייה.

לבסוף הורשיתי לעלות בתנאי שקודם לכן עלי לעבור בקיבוצי ההכשרה ולבדוק אם יש שקלים לכל החברים. באותה תקופה היה בן־גוריון בווארשה, עם הבחירות לקונגרס הציוני הי"ח, שהתקיים אח"כ בפראג. מרכז הפעולה

הזאת במרכז „החלוץ" היה פיש. עברתי אז בכל קיבוצי ההכשרה, החברים צוידו בשקלים וכידוע היה אז נצחון גדול בבחירות לתנועת העבודה.

אחרי שהשתתפתי גם במספר כנסים של קיבוצי ההכשרה בסביבות וארשה נסעתי הביתה להתכונן לעלייה. ב־16 באוקטובר 1933 עליתי ארצה. חברי לאניה היה דניאל לוי ז"ל. יד הגורל זימנה אותנו לעלות יחד ויחד אף נשלחנו לרמת־רחל ושנינו נישאים על גלי שאיפה אחת — להשרות שם מרוחה של קלוסובה...

ישראל קויפמן

עין־כרמל, 1976

הקיבוץ בלוצק — מרכז ה"גוש"

הגעתי לפלוגת קלוסובה בלוצק בחודש מארס 1932 מעיירה בווהלין. במקום נמצאו אז אחד־עשר חברים וחברה אחת. הקיבוץ היה בראשיתו, דרוך להתרחבות. לעין הבא נשקף מעל אחד הקירות בחדר־האוכל הסמל של הקיבוץ בעיר — משור ושני גרזנים, כי עיקר העבודה היה בחטיבת עצים להסקת תנורים לחימום בבתים פרטיים ובמיוחד לצרכי המאפיות. כיבוש העבודה בעיר בימים הראשונים כרוך היה בקשיים רבים, ובכל זאת חדרנו גם למנסרות והוקמה קבוצת חייטים, ובכלל — לא בחלנו בשום עבודה פיסית. נאחזנו בכל אפשרות.

בתחילה התיחסו אלינו בציבור שמסביב באי־אמון, אך במרוצת הימים כבש לו הקיבוץ מעמד מכובד וכל מי שהיה זקוק לפועלים בא לקיבוץ להזמין את חברינו לעבודה, כן יהודים וכן „גויים" מתושבי לוצק. אפילו פקידי הרשות הפולנית, כאשר נזקקו לפועלים, ביקשו לעבודה חלוצים מהקיבוץ. לוצק היתה אז בירת גליל ווהלין והשליטים הפולניים התיחסו אלינו תחילה בחשד, אחר־כך ראו שאנו קולטים צעירים ומכוונים אותם לעלייה לא"י — ויחסם אלינו נשתנה לטובה. חדרנו, איפוא, לעבודות שונות וקלטנו אנשים נוספים לעשרות ולמאות. לוצק הפכה להיות הפלוגה הגדולה ביותר בגוש קלוסובה.

בקלוסובה עצמה שכך במקצת הלחץ מצד השלטונות ושוב גדל מספר האנשים במקום. בשנת 1934 מנה שם הקיבוץ — 150 איש. לאחר זמן שוב גברו הרדיפות מצד השלטונות נגד הקיבוץ, לנישולו מהעבודה במחצבה.

בשלהי שנת 1932 נערכה בלוצק ברוב עם המועצה השניה של „גוש־קלו־סובה". באו רבים מהפלוגות, גם ממרחקים, מי ברכב ומי ברגל. ה„גוש" עמד בסימן של גידול. תנועת „החלוץ" בכללה נמצאה במצב של גאות והקיפה סניפים רבים ברחבי פולין. מספר החברים בסניפים הגיע לאלפים — ואחת תביעתם: לצאת להכשרה, כדי לעלות לארץ. הלחץ מצד החברים בסניפים דירבן אותנו לכבוש מקומות נוספים, כדי להרחיב את רשת ההכשרה. לאחר המועצה היה ברור לכולנו שהמרכז של ה„גוש" צריך לעבור מקלוסובה ללוצק וכאן אף נקבע מקום מושבה של המזכירות המרכזית. על שמה של קלוסובה הוספנו לשמור, כערך מקודש לכולנו.

במזכירות ה„גוש״ חלו אז חילופי־גברי. חלק מהחברים הפעילים נתבע לעבודה במרכז „החלוץ״ ועבר לווארשה (לוי, פיש), חלק עלה לארץ (יענקל ליפשיץ, ישראל קויפמן, ישראל ליפשיץ, זלדה כהן, אורי ינובסקי ועוד). סמוך לזמן ההוא עברה גם גולדה מינץ לווארשה, לפעולה בריכוז ענייני „הגוש הכללי״. נבחרתי אז כמזכיר ה„גוש״ ויחד אתי פעלו במזכירות יוסף פולישוק ופרידה כהן.

„גוש קלוסובה״ גדל והתפשט על פני שטחים גיאוגרפיים רחבים והקיף עשרות פלוגות. חברי המזכירות היו מבקרים בפלוגות, משתתפים באסיפות, מעלים בעיות תנועתיות־חברתיות ומדריכים את החברים למקומותיהם. פעולת המזכירות היתה אינטנסיבית, אך עקב גידולו של „הגוש״ ראינו צורך לחלקו לגושי־משנה. הכינונו הצעת „חלוקה״, הבאנו אותה לאישור במרכז „החלוץ״ וכן למועצה השלישית של גוש קלוסובה, שהתקיימה בשנת 1934 בלוצק. לפי הצעתנו הוקמו אז ארבע מזכירויות־משנה: לוצק, ורבה, קלוסובה־דומברוביצה, בריסק — כל אחת על בנותיה שבסביבה. הגדול בגושי־המשנה היה לוצק. הפעילים בוורבה היו מאיר בליז׳ובסקי ושלום לווין, בדומברוביצה־קלוסובה — מאיר דגאי, בבריסק — יצחק וינר, שהועבר בשלב מאוחר יותר עפ״י החלטת המרכז ל„גוש ברוכוב״, ובמקומו באו יוסף צם וחיים לוקסנבורג. לאחר זמן עברה בריסק לגוש שחריה, תוך הסכמה הדדית בין הגושים. במרוצת הימים ראינו שאין אפשרות לקיים את הפלוגות בעיירות הקטנות, בעיקר — מטעמים חברתיים, והעברנו את חבריהן למקומות גדולים — ללוצק, ורבה וקובל.

הקיבוצים בלוצק ובקובל החזיקו מעמד עד הכיבוש הסובייטי. על כל מזכירויות־המשנה הוסיף להתנוסס שמה של קלוסובה, כאות לזיקה לרוחה ולמורשת ערכיה. החברים החדשים ידעו את עברה של קלוסובה והיו מעלים על נס את פועלם של החברים הוותיקים בתקופות שקדמו מתוך רחשי כבוד והערכה.

ההכשרה הקבועה היתה בשבילנו בבחינת מושכל ראשון. בכלל — חתרנו למקסימום. קיבוץ ההכשרה בעיר חייב היה לעמוד ביתר־כוח נגד השפעות הסביבה הזרה, אשר בשכנותנו ממש. בחיינו הפנימיים הוספנו לשמור על ערכינו המיוחדים כאנשי „החלוץ״ וכחברי קיבוץ. פעלנו נגד כסף פרטי, נגד מתנות, רצינו להתקיים — רק מעבודתנו. זכור לי מקרה שלא השגנו אשראי ונשארנו בלי מזון — והאנשים שחזרו מעבודה לא אכלו באותו יום וקיבלו אף זאת ברוח טובה. החולים נשארו אתנו ובתקציב שלנו הוקמו בתי־הבראה עבורם. בערים שונות בפולין הוקמו אז „פטרונאטים״. לפי המלצת מרכז „החלוץ״ היו אוספים את נכבדי העיר ומקימים מתוכם „פטרונאט״, שתפקידו לדאוג לאמצעים כספיים, כדי לשפר את תנאי החיים בהכשרה. הדבר היה בניגוד לרוחנו ולא השלמנו עם הרעיון הזה. התנגדנו כי אמרנו שעלינו להתקיים רק מעבודתנו, ואמנם, בכל גוש קלוסובה לא הוקמו „פטרונאטים״. הקנאות שלנו לערכינו לא פחתה כל הימים.

השליחים מהארץ, שביקרו לעתים תכופות בלוצק ובפלוגות ה„גוש״ היו: גרשון אוסטרובסקי, יעקב אשד, משה מז׳יבובסקי ויוסקה רבינוביץ; בוורבה פעלה בקביעות יפה ברוידא. כל השליחים המנויים בזה היו חברי קיבוצים בארץ,

אך היו גם שליחים שהשתייכו לתנועת המושבים — יוסף פרויד מ„חירות" ודוד ברש מכפר־יהושע, ועם כולם עבדנו מתוך הרמוניה גמורה. הדעה המקובלת גם עליהם היתה שדווקא החינוך למקסימום עשוי להביא את חברינו כאנשים מועילים ובעלי תכונות חיוביות לכל צורות ההגשמה בארץ.

*

לאחר שעברנו את חבלי הלידה וכבשנו מקומות עבודה והתבססנו — על אף המצוקה הכללית והמשבר הכלכלי בפולין — עלתה רמת החיים בהכשרות העי־רוניות שלנו והגיעה לדרגה יותר גבוהה מאשר בעיירות מוצאם של חלק ניכר מהחברים. בכל שטחי חיינו חלו שינויים לטובה. מתחילה היו תנאי המגורים שלנו קשים והיינו ישנים ב„אינטרנאציונלים", אחר־כך היה לנו בית מרכזי גדול ומסביבו עוד דירות שנשכרו על־ידינו. הציבור שלנו היה מורכב מרווקים ורווקות, אך היו גם שהתקשרו כבני זוג והוקמו משפחות — והם שוכנו בחדרים מיוחדים, ששכרנו עבורם. התחלנו גם להניח יסוד למפעלים עצמאיים שלנו: משק־עזר חקלאי, נגריה ועוד. כן עשינו לשיפור תנאי ההיגיינה. אחרי העבודה היו בתי המרחץ והנהר סטיר, העובר ליד לוצק, מקומות הרחצה שלנו.

החומר האנושי היה ברובו „עמך" ורק מעטים מבין שכבות האינטליגנציה. החברים היו צמאי־דעת וחלק רכש לו השכלה בהיותו בהכשרה. הוקמו חוגים ללימוד השפה העברית ולספרות וכן הופיע בלוצק עתון־קיר, בעברית ובאידיש, שעורכו היה הח' ברל פלדמן, הוא המשורר אמיר גלבוע. זכור לי היום כאשר סידרנו ביקור של כל חברי הקיבוץ בסרט (גם לי היתה זו הפעם הראשונה בחיי שביקרתי בקולנוע...). אחרי כן נערכה שיחה כללית ל„ניתוח" הסרט אשר ראינו. בכלל, נהדקו הקשרים בין האנשים בקיבוץ ונוצרה חברות עמוקה. הרעיון המשותף ליכד אותנו יחד. בערבים היינו יושבים בצוותא ושרים עד שעה מאוחרת. כך גם נרקמו יחסי אהבה וצמחו זוגות. רבים מיוצאי לוצק, חברים וחברות, שהקימו משפחות בארץ — שם הכירו זה את זה בפעם הראשונה. יחסי החברות הטובה נמשכים בינינו מאז ועד היום. הפעילים בהכשרה היו בעיקר חניכי „החלוץ־הצעיר" ו„פרייהייט". מהם גם השתתפו כמדריכים ב„מושבות" ובסמינרים של התנועה החלוצית.

בלוצק היה גם מקום מושבה של המועצה הגלילית של „החלוץ" בווהלין. מזכיר המועצה בשנות 1932—4 היה אליהו ויינר ואתו יחד פעלו במועצה שרה סגל ומרים דרוגוצ׳ינסקי, שלושתם כעת חברי קיבוץ אפק.

הגיעו אלינו להכשרה גם חברי „החלוץ" מדנציג ומגרמניה — ונתקבלו על־ידינו בזרועות פתוחות. שמחנו לבואם, כי דגלנו בהכשרה מעורבת ליוצאי גלויות שונות. ידענו שלא קלה להם ההתערות בחיינו, כי המנטליות היתה שונה, אך לבסוף מצאו שפה משותפת אתנו, יוצאי מזרח אירופה, ונקלטו בכל מיני עבודות, ככל החברים. בין הפעילים מדנציג, שבא עם החברים מן המערב, היה גם אדי נחמנזון (כעת: עדי נחמני) וצרפנו אותו למזכירות ה„גוש", קודם בלוצק ואחר־כך בוורבה. חלוצי גרמניה ודנציג עשו אתנו תקופת־זמן עד שאושרו לעלייה.

לאחר שהקיבוץ בעיר התבסס חל שינוי גם באווירה שמסביבו. בזמן הראשון

התייחסו אלינו בקלות ובאי־אמון, אך כאשר גדלנו וכבשנו מקומות עבודה רבים ושם יצא לחברים שלנו כעובדים נאמנים וטובים — החלו להתייחס אלינו בכבוד. אפילו אנשי השכבות הנחותות באוכלוסיה היהודית, עגלונים וסבלים, אנשי אגרוף שהפילו פחדם על העיר ועל הסביבה — היה להם יחס מיוחד לקיבוץ. הם היו לוקחים מאתנו אנשים לעזור בעבודותיהם ואף הביעו נכונותם להשתתף עמנו בהגנה על הקיבוץ בפני כנופיות של „שקצים", פורעים אנטישמיים, שהשתוללו בסביבה — ודי היה בעמידתם לצידנו להרתיע את המתנכלים לנו ממעשיהם הזדוניים.

בציבוריות הציונית בעיר הפך הקיבוץ למרכז. לא היה מאורע כללי שלא הוזמנו לו חברי הקיבוץ ושלא לקחנו בו חלק פעיל. כאשר הגיעו לעיר שליחי הקרנות הציוניות — היו באים לקיבוץ והקדישו חלק רב מזמנם לשיחות עם חברינו.

פעם אחת, בסוף שנת 1933, כאשר חזרתי מעיסוקי בעיר לבית הקיבוץ, ראיתי שליד מיטתו של חבר חולה יושב יהודי מבוגר, בעל פנים מפיקות חן וחכמה, ומנהל אתו שיחת־ריעים. מסביב החלו להתכנס חברים רבים והאורח האלמוני שואל אותם שאלות באידיש ובעברית על חיי הקיבוץ, על אורח החיים כאן, על המניעים לבואם להכשרה ועל משאת נפשם בארץ. עמדתי מן הצד והקשבתי לשיחה מתוך ענין רב, ולפתע עלה בי הרהור: האין האורח האלמוני הזה ברל כצנלסון, שעל בואו הקרוב לביקור בפולין שמעתי לפני זמן־מה?! איש מהחברים לא זיהה אותו בשמו והיה בעיניהם כמבקר פלאי, שנקלע במקרה למקום.

כאשר עמד האורח האלמוני ללכת — נגשתי אליו והזמנתי אותו לעבור אתי בשיכוני הקיבוץ והשתדלתי ככל שיכולתי להשיב על השאלות שהציג לפני. לבסוף, לפני לכתו, שאלתי אותו: „האין אתה ברל כצנלסון?..." „כן" — השיב לי, אך ביקש שלא אגלה את שמו ברבים, כי נוח לו יותר לבקר במקומות בעילום־שם.

היתה שעת ערב — ומהקיבוץ פנה האורח למעונו של סניף „החלוץ", בו התקיימה אז אסיפת חברים. הוא נכנס לאולם וכדרכו ישב בצד והקשיב. לפתע הכריז יו"ר האסיפה: „מעירים לי שיש פה איש זר ואין אנו יכולים להסכים לנוכחותם של אנשים זרים באסיפותינו" — מיד קם ברל ויצא מן האולם. מישהו העביר פתק ליו"ר על זהותו של האיש הזר שהיה כאן ומיד יצאו החברים לרחוב לחפשו — אך לא מצאוהו.

כך עבר ברל כצנלסון בשורה של קיבוצים וסניפים בפולין, לאורכה ולרוחבה.

*

המצב בקיבוצי ההכשרה היה אז דחוק לא מבחינה כלכלית כי אם מתוך ישיבה ארוכה בהכשרה. יש אנשים שהיו בהכשרה 5—6 שנים, אך הסרטיפיקטים לעלייה הגיעו בשיעורים קטנים. הפרק הקשה ביותר בעבודתם של חברי המזכירות היה בשעת האישורים לעלייה. היינו צריכים לבוא לפלוגה גדולה המונה 100 איש ויותר ולאשר מתוכם 5 אנשים בלבד, ובפלוגות הקטנות — 1 מתוך 25 או 30 איש.

איך בחרנו במצב זה במועמדים לעלייה? — היינו באים מטעם מזכירות ה„גוש" לפלוגה ודבר בואנו לאישורים לעלייה הפך למאורע בציבור היהודי כולו. באסיפת האישורים שרר מתח גבוה. בפתח האסיפה מסרנו על המצב הכללי ואחרי כן בחרו בוועדת־אישורים. הוועדה שנבחרה היתה מסתגרת באחד החדרים יחד עם חברי מזכירות ה„גוש" והיו בוחרים במועמדים לעלייה. בו בלילה חזרה הוועדה לאסיפה והביאה את הצעותיה לפני כלל החברים. הקריטריונים בבחירת המועמדים היו — אישיותו של העולה, יחסו לעבודה, ידיעת השפה העברית; בקיצור: הגישה היתה לבחור בטובים ביותר.

האסיפה הכללית, שהתקיימה לאישור המועמדים לעלייה היתה בהשתתפות מלאה, מאה אחוז ממש. איש לא נעדר. הוועדה הביאה הצעותיה — והן אושרו לרוב ע"י האסיפה. אחרי האסיפה היינו עדים בכל זאת למצבים דרמטיים. אלה שאושרו לעלייה היו באמת מאושרים, כן היו במצב רוח טוב אלה שלא היו להם פרטנזיות, כי ראו שמתקרב גם תורם הם לעלייה. לא כן האחרים, שקיוו כי יאושרו לעלייה — ולא אושרו עוד; הללו היו מאוכזבים, אך רק מעטים מהם עזבו מתוך יאוש. הרוב התגבר והמשיך לחכות להזדמנות הבאה. לבסוף, היתה אסיפת האישורים מסתיימת בריקוד כללי עד אור הבוקר.

אך בכך עוד לא הסתיימו בעיות העלייה, אף של אלה שכבר אושרו לעלות.

בדרך כלל היו מקציבים לנו מספר סרטיפיקטים מכל „שדיול" ולפי זה הוטל עלינו לקבוע את מספר המועמדים, אך כדי להבטיח את השימוש בסרטיפיקטים במלואם בכל מצב, היינו מאשרים יותר אנשים ממספר הסרטיפיקטים שעמדו לרשותנו ואף אלה נסעו לבתיהם להתכונן לעלייה. והנה באה הפסקה בעלייה — ובסניפים ישבו וחיכו לתורם מאות חברים מסוג זה. לאחר זמן היו הללו בעלי ותק פחות מאלה שהמשיכו וישבו בקיבוצי ההכשרה. נוצרה, איפוא, בעייה קשה — ומרכז „החלוץ" החליט לבטל את האישורים הקודמים של אלה ועל כולם לחזור לקיבוצי ההכשרה. שוב באה שעת מבחן קשה לאנשים — אך החברים ברובם עמדו גם בנסיון זה וחזרו לקיבוציהם.

ואיך הסתדרה העלייה הלגלית לארץ מבחינה כספית, בתוך תנאי הדלות של האוכלוסיה היהודית בפולין? בכל „גוש" היו החברים שאושרו לעלייה בוחרים מתוכם מזכירות וזו טיפלה יחד עם מזכירות ה„גוש" גם בענייני האמצעים הכספיים לעלייה. על דעת המזכירות המשותפת נוצרה קופה משותפת לכל העולים. המחיר הפורמלי לסידור העלייה לארץ היה 450 זהובים, אך על בעלי היכולת הטילו יותר, עד 600 וגם 700 זהובים, כדי לאפשר עלייתם של כל החברים. היו מקרים לא מעטים שעלו חברים מחוסרי אמצעים, שלא היה ביכולתם להכניס לקופה אף פרוטה על חשבון עלייתם, אך הודות לקופה המשו־תפת נתאפשרה עלייתם של כל החברים.

מקובל היה שעל כל סרטיפיקט יכול לעלות זוג, וכדי לנצל את הסרטיפיקטים במקסימום — היינו מסדרים „פיקציה" ומעלים שניים, בחור ובחורה, בסרטיפיקט אחד, כנהוג ב„החלוץ" ובהכשרה כל השנים. נמצאו רבנים שהיה להם יחס לענייננו והם היו מוציאים תעודות נישואין פיקטיביות כאלה, לפי רשימות שהיינו מגישים להם. הודות לכך היינו מכפילים את מספר העולים לארץ. לימים, עמדו

שלטונות המנדט בארץ על הפעולה הנקוטה בידינו — והחלו להוציא סרטיפיקטים המיועדים לבודדים בלבד...

עקב המצב החמור בעלייה גבר הלחץ מצד החברים בהכשרה על מרכז „החלוץ" לפעול להגברת העלייה הבלתי־לגלית לארץ. הודענו שאנו מוכנים לכל סיכון הכרוך בעלייה ב׳.

כשנתיים עשיתי בתפקידי בלוצק. בסופה של שנת 1934 נקראתי לפעולה במרכז „החלוץ" בוואַרשה ובמקומי בא הח׳ נתן בליז׳ובסקי, כמזכיר ה„גוש".

עם צאתי מלוצק לוואַרשה — חשתי שמתלווים אלי מבטיהם הזועקים של כל החברים במקום: עשו כל אשר ביכולתכם למען עלייתנו לארץ, בכל המהירות, בכל הדרכים...

יוסף וינר

רמת הכובש, 1976

ישן וחדש נפגשו

פלוגת קלוסובה בדומברוביצה ידעה בתולדותיה תקופות של גאות ושפל לסירוגין; בגורלי נפל להגיע לשם באחת מתקופות הגאות, לאחר ימי שפל ארוכים.

באחד מימי דצמבר 1933, יום חורף קר ועולם עטוף שלג, לאחר שעות מרובות של נסיעה ברכבת מעירי גראייבה, על גבול גרמניה, הגעתי להכשרה בדומברוביצה.

עד מהרה מצאתי מקומי בקבוצת „הקולודצ׳יקים", היינו — קבוצה נבחרת של בחורים חזקים המספקים ומובילים על גבי קרוניות בולי עץ גדולים ל„גאטו־רים", הלא הם לועי המשורים הבולעים את גזעי העץ הענקיים, ומנסרים והופכים אותם ללוחות וקרשים מעובי ומגודל שונה, לצרכי שיווק וייצוא.

עבודת ה„קולודצ׳יקים", שעליהם נמניתי, היתה קשה במיוחד, אך שכרה בצידה, שכן פטורים היינו מעינם הפקוחה תמיד של המשגיחים ומנהלי העבודה, מאחר שעליך לספק את בולי העץ ל„גאטורים" בלי הפסק — ויהי מה, ואין כאן מקום לטענות ואף לא לזירוזים מבחוץ; אתה זוכה, איפוא, להיות עצמאי, נתון למאמציך ושולט בזמנך... עוד יתרון חשוב לקבוצת ה„קולודצ׳יקים" — והוא המזון הטוב יותר. בשל עבודתם הקשה זכו ה„קולודצ׳יקים" יום־יום במנת בשר, שכל שאר החברים זכו לשכמותה אחת לשבוע ולעתים רק אחת לשבועיים...

כך נכנסתי לחיי יום־יום של הקיבוץ, חיים קשים ואפורים. פעם אחת, לפני יציאתי לעבודה במשמרת הערב, נכנסו לחדר האוכל כמה חברים שחזרו מתחנת הרכבת ואיתם צעירה תמירה בלבוש נאה ושמה צפורה טובולסקי, שהגיעה זה־עתה לקיבוץ, מהעיירה סקידל שליד גרודנה. בדרכי לעבודה הפניתי מבטי אליה

ועינינו נפגשו... שבועיים ומעלה לאחר מכן לא ראיתיה, כי עבדתי במשמרות ערב ולילה, אך המבט החטוף ההוא הוסיף ללוותני... באחד מימי המנוחה — פגשתיה והתברר לשנינו כי אותו מבט ראשון קבע גורלנו וקשר אותנו יחד לכל ימי חיינו, מאז ועד היום הזה.

לאחר זמן־מה נבחרתי כמזכיר הפלוגה ונכנסתי בעול העניינים.

העבודה בשלוש משמרות איננה תורמת לחיי חברה מסודרים ותקינים, אך למרות הכול היינו מקיימים בקביעות אסיפות ושיחות, שקדנו על מסירת אינ־פורמציה והסברה מהנעשה בעולם הגדול ובארץ־ישראל, הוקמו חוגים ללימוד עברית, לציונות ולסוציאליזם, וכן לקריאה משותפת ב,,דבר" ובספרות ,,החלוץ". כל אלה וכן השירה בציבור וריקודי ה,,הורה" היוו גורם מלכד בחברה. אפילו קבוצה למשחק כדור־רגל הוקמה בקיבוץ שלנו וממולנו עמדה תמיד קבוצת כדור־רגל המורכבת מ,,שקצים" בעיירה דומברוביצה, ביניהם אף בנו של קצין המשטרה, שפגיעה ברגלו בעת אחד המשחקים כמעט שסיכנה את הפעילות הספורטיבית שלנו כולה. בקיץ היינו מתרחצים במימי הנהר שזרם בקרבת מקום והרחיצה בנהר עזרה לנו להתגבר על צרת הגרדת, אך הנהר גם תבע את קרבנו; באחד הימים טבע בו אחד מחברינו, דמבינסקי ז"ל, בחור צעיר מווארשה, שנקבר בבית־העלמין של דומברוביצה...

בימים ההם גדלה תנועת ,,החלוץ" בפולין והקיפה עשרות אלפים איש, אך רק לחלק מהם נמצא מקום בקיבוצי ההכשרה, שהיו מפוזרים ברחבי פולין. בסניפים חיכו חברים רבים ליציאה להכשרה ובהכשרה חיכו רבים שנים על שנים לקבלת סרטיפיקטים, לעלייה לארץ. מערכת ההכשרה התחלקה לגושים: קלוסובה, שחריה, גרוכוב, תל־חי וברוכוב. כל אחד מאלה הכיל פלוגות רבות, מהן גדלות ומתרחבות ומהן מצטמקות ואף מתחסלות. בין כל הגושים היתה הכשרת קלוסובה מפורסמת ביותר בתנועת ,,החלוץ", ואנשיה, בכל אשר הם, נשאו בגאוה עובדת השתייכותם ל,,גוש קלוסובה".

בבואי לדומברוביצה שוב נמצא הקיבוץ במקום בתהליך של גידול ועד מהרה הגיע ל־100 איש. גם בקלוסובה עצמה חלו שינויים — זמניים — לטובה ביחסם של השלטונות ומספר החברים במקום הגיע ל־150 איש ומעלה. נוסף לכך נמצאו בסביבתנו הקרובה עוד כמה פלוגות קטנות במקומות נידחים, ביערות או ליד תחנות רכבת, שקיומן הכלכלי מבוסס על ההכנסה מעבודת צעירים וצעירות חסרי נסיון, בתנאים קשים; ללא עזרה כספית כלשהי ממקום אחר, מסתפקים במזון דל הגובל לעתים ברעב וגרים בצפיפות ללא נשוא... אך קשה מכל אלה היתה ההרגשה מבחינה תנועתית־חברתית.

,,גוש קלוסובה" התרחב ונוספו לו פלוגות רבות. תשומת הלב ניתנה לכיבוש הערים והעיירות להכשרה החלוצית. מזכירות ה,,גוש" עברה ללוצק. בקלוסובה ובדומברוביצה היתה הרגשה שהן נמצאות בקצות המחנה, בשולי החיים והפעילות של ה,,גוש"... קלוסובה, שהיתה עיר ואם בהכשרה, ירדה מגדולתה ונדחקה לקרן זווית. המרחבים הגדולים הגבירו את הרגשת הבדידות בפלוגות המרוחקות ממז־כירות ה,,גוש" בלוצק, הביקורים של חברי המזכירות וכן של חברי המרכז ושליחי

הארץ היו מועטים — וכל אלה נתנו אותותיהם לרעה בלב החברים, שנאלצו לשהות בהכשרה שנים רבות, עקב המחסור בסרטיפיקטים.

בחודש מרץ 1934 התקיימה בלוצק המועצה השלישית של גוש קלוסובה ואני אחד מהשניים שנבחרו בדומברוביצה לייצג את המקום במועצה. הנסיעה נמשכה ימים אחדים. יצאנו לדרך ובידינו אין סכום כסף מספיק להוצאות הנסיעה. חלק מן הדרך עשינו ברכבות ללא כרטיסים, לאחר שהצלחנו להערים על ה,,קונדוקטורים", מבקרי הכרטיסים של הנוסעים...

מועצת ה,,גוש" נמשכה כמה ימים והשתתפו בה צירים וחברים רבים מכל הפלוגות וכן חברים ממרכז ,,החלוץ" ושליחים מהארץ. נטלתי אז את רשות הדיבור והעליתי בפני המועצה את בעיותיה המיוחדות של דומברוביצה והלכי הרוח בין החברים נוכח ההתפתחויות החדשות.

באביב ובקיץ של שנת 1934 שימשתי כמזכיר הפלוגה. מזכיר קלוסובה היה אז הח' מנדיל גורבן ז"ל (נפטר בארץ). הרגשת הבדידות במקומותינו הולידה תסיסה וחיפושים.

אז עלה הרעיון לכנס את הפלוגות אשר ב,,ראדיוס" של 30—40 ק"מ לפגישה בדומברוביצה. בחשבון הפלוגות הללו נמנו: קלוסובה, דומברוביצה, הורין, רפלובקה, אנטונובקה; כל אחת משלוש הפלוגות האחרונות מנתה אז כ־30 איש. באחד מימי ראשון בשבוע, יום המנוחה הרשמי, בקיץ 1934, נתכנסו ובאו לדומברוביצה כמעט כל חברי הפלוגות הללו, מי ברכבת ומי בעגלה ומי ברגל. היום עבר עלינו תוך שיחה ערה, שבלטו בה הרצון והנכונות להתארגן יחד לפעילות כלכלית, תרבותית וחברתית, ע"י הוצאת עלון משותף, פגישות תכופות ועזרה הדדית. כך הונח היסוד להקמת מסגרת ארגונית מיוחדת של ,,גוש משנה קלוסובה־דומברוביצה", על־יד מזכירות הגוש המרכזית בלוצק.

באותה פגישה נבחרה מזכירות זמנית בת 5 חברים, 3 מקלוסובה ו־2 מדומברוביצה, והוטל עלי לרכז את פעולת המזכירות. החלטנו אז לבוא בדברים עם מזכירות ה,,גוש" בלוצק ואף לשגר משלחת למרכז ,,החלוץ" בוואַרשה, בענין הקמת המסגרת החדשה — ובהסכמתם קם גוש קלוסובה־דומברוביצה, על מלוא הסמכויות הארגוניות למזכירות ה,,גוש", כולל אישורים לעליה במסגרת החלוקה של הסרטיפיקטים, שהוקצבו לכל גוש, בהתאם למספר חבריו. לקלוסובה באו אז הח"ח יהושע וושצ'ינה ממרכז ,,החלוץ" ויוסף וינר ממזכירות ה,,גוש" בלוצק ומסרו לנו על ההחלטה החיובית ואישרו את הקמת ה,,גוש" שלנו. כך הוקמו אז גושי מישנה אף בוורבה ובבריסק; גוש קלוסובה הגדול התחלק לגושי מישנה וכולם נושאים את שמה של קלוסובה כסמל וכביטוי לשיטה ולדרך.

עם הקמת גוש המישנה כאילו חודשו נעורינו. התהוות הגוש המיוחד העלתה מחדש את קלוסובה על מפת ההכשרה החלוצית בפולין כממשות חיה. אמנם לא היינו רבים במספר לעומת הקיבוצים העירוניים הגדולים והמתפתחים, אך בקלוסובה ובדומברוביצה נשאר לא רק אילן־היוחסין מימות העבר; לא רק הזכירו בגאוה את החלוצים הראשונים שקדמו לנו ואת תקופתם המיוחדת, כי אם גם אופי החיים אצלנו הזכיר לכול את נוסח ההכשרה מימות העבר המפואר בפועל

ממש. בהכשרה בערים נאלצו החברים להתפזר על פני מקומות עבודה רבים, לרוב כיחידים או בקבוצות קטנות, ואילו כאן עבדנו כולנו יחד במקומות עבודה מרוכזים וגדולים, במחצבה ובמנסרה; בחורים ובחורות יצאו יחד לעבודה בהמו־ניהם — במקום אחד, כבימים ההם... שונים היינו מ„שטאטישע חלוצים" (חלוצים עירוניים) במובנים רבים. מזמן לזמן היו באים אלינו שליחים ואורחים שונים, לראות את קלוסובה ודומברוביצה, ההכשרות ה„ישנות" בתקופה החדשה, מקומות שלהם זכות ראשונים בהכשרה וממשיכים לשמור גם כיום על הדמות הקלאסית של ההכשרה החלוצית בפולין. בין כל קיבוצי ההכשרה היינו כעין חטיבה מיוחדת, מקורית ושרשית.

מאז הקמת ה„גוש" המיוחד גברה היזמה בחיינו הפנימיים ונוסדו מפעלים משותפים, שהיו לנו לתועלת ולברכה. זמן מה עשתה בתוכנו הח' יפה ברוידא, שליחה מהארץ לפעולה ב„החלוץ". היא סיפרה לנו על משקי עזר, שמפתחים הפועלים בארץ ישראל, ואז הוקמה אצלנו מאפיה לסיפוק התצרוכת העצמית שלנו בלחם, וכן הוקם דיר לבעלי חיים, על־ידי האבסתם בשיירי אוכל מהמטבח, לאספקת הבשר לנו ולקלוסובה מגידול עצמי. הודות לאלה עלתה רמת התזונה בדומברוביצה ובקלוסובה מבחינת הכמות והאיכות, בניגוד לשיגרת האוכל הדל והחדגוני, שהיתה עד כה.

מזכירות ה„גוש" היתה מתכנסת בקלוסובה או בדומברוביצה לחליפין. הבי־קורים בפלוגות הקטנות ב„גוש" נערכו לעתים קרובות, בקביעות. בפלוגות הקטנות — ראפאלובקה, הורין ואנטונובקה — היתה המועקה בלב החברים רבה עוד יותר, עקב המספר הקטן והניתוק מהישוב ומהעולם הגדול, כי נמצאו בתחנות רכבת מבודדות. ביקורינו התכופים במקומות אלה חיזקו את הרגשת החברים, כי לא בודדים הם.

החיים התנועתיים בפלוגות ה„גוש" לבשו צורה חדשה. מפעם לפעם נערכו כינוסים ופגישות, כן היינו עורכים ביקורים הדדיים, בעיקר בין קלוסובה לדומ־ברוביצה, ונהדקו הקשרים בינינו.

רוב חברי מזכירות ה„גוש" היו מקלוסובה, ואני, איש דומברוביצה, נבחרתי כמזכיר ה„גוש". גיל החברים נע בין 18 ל־25 ואני עצמי עודני צעיר לימים, כאחד מכל שאר החברים בהכשרה. לא אחת הועמדתי בפני ההכרח לתת תשובות לבעיות חברה, ארגון וכלכלה וגם בעיות אישיות, שהיו מתעוררות מזמן לזמן, אך כל אלה היו כאין וכאפס מול המשימה להעביר אישורים לעלייה בפלוגות, על־ידי השתתפותי כמזכיר ה„גוש" בוועדות מיון ובחירה, תוך הרגשה כי כאן נחתכים גורלות אדם...

כאמור, מרכז חיי ההכשרה היה כבר אז במקום אחר, בקיבוצים העירוניים, אך ההרכב האנושי דומה היה לכל המקומות. בקיבוצי ההכשרה לא היה כבר הטיפוס החלוצי מסוגם של ראשונים. אמנם, היתה המשכיות מסוימת והיו מעלים על נס את החלוצים הקודמים, אך האנשים החדשים בהכשרה היו אחרים, מתוך המון בית ישראל. אולי אף טבעי הדבר לתנועה עממית מתרחבת. הישיבה בהכ־שרה נמשכה זמן רב. היו כאלה שנמצאו בהכשרה 5—6—7 שנים, וציפו לאפ־

שרות לעלייה, והשנים ההן — תקופה של חוסר עלייה. הסרטיפיקטים הגיעו טפין־טפין. לדומברוביצה, שמנתה כ־100 איש, ניתנו לאחר שנים אחדות 5 סרטי־פיקטים, לגוש קלוסובה־דומברוביצה כולו — רק 18 סרטיפיקטים. מתוך מאות אנשים, שהיו אתנו, רק בודדים זכו לאישור לעלייה. ההכרח לבחור באחד מתוך שלושים איש ולהעניק לו את הזכות לעלייה ויחד עם זה להחליט כי כל האחרים, הנמצאים כבר בהכשרה זמן רב, עוד ימשיכו לחכות לתורם שיבוא בעוד שנה או שנתיים ושלוש — כל זה גרם לי עינויי־נפש ועברו עלי ימים ולילות של לבטים ומכאובים...

צפורה, חברתי, אושרה לעלייה בשנת 1935, ועלי הוטל להמשיך עוד שנתיים בעבודה ב„גוש". צפורה יצאה אז לבית הוריה להתכונן לעלייה — ואני נשארתי בעבודתי. לקראת סוף הקיץ של שנת 1935 נקראתי לפתע ע"י השלטונות להתייצב לשירות בצבא הפולני. באתי לעיירתי, טיפלתי בכל הדרכים כדי להש־תחרר — וללא הועיל. הודעתי על כך במכתב דחוף למרכז בווארשה ומיד הגיעה תשובה טלגרפית: „עשה כיכולתך לעלות, לרשותך — סרטיפיקט". עשיתי — ויצאתי לדרך. הפלגנו חברתי ואני ארצה באניה האיטלקית „ירושלים" ובחודש ספטמבר 1935 הגענו לחיפה ועל־פי החלטת ועדת העלייה במזכירות הקיבוץ נשלחנו לגבעת השלושה.

לפי השמועות שהגיעו אלינו לא נמשכה תקופת הגאות המחודשת בקלוסובה ובדומברוביצה זמן רב ושוב באו ימי שפל ומשבר. בשנת 1937 חוסלה קלוסובה. בתה הבכירה, דומברוביצה, קיומה נמשך רק עוד שנה אחת...

מאיר דגאי

עינת, אפריל 1976

"ורבה המחנכת"

השנה — 1933. את יהדות פולין בת המיליונים, השקועה בדלות ובמלחמת קיום, פקדו זעזועים מבית ומחוץ. הממשלה הפולנית מאמצת סיסמת החרם על יהודים: „כל אחד אל שלו" (Swój do swego!) ומכריזה ברבים, ששערי היציאה פתוחים ליהודים... בגרמניה משתוללות כנופיות הנאצים, המתדפקים על שערי השלטון. הנוער היהודי מודאג ומיואש ומשוסע מבפנים. לכאורה, לב רובם הומה מזרחה, אך יש „מזרחים" שונים. לחלקים ממנו „מזרח" משמעו ברית־המועצות, המולדת הסוציאליסטית, שלפי השמועה אין בה שנאת יהודים ואף מוקמת בה מולדת טריטוריאלית ליהודים בבירו־בידג'אן. אך רבו יותר, בעיקר בקרב יהודי העיירות הקטנות ומרכזי החיים היהודיים, בני נוער שמשאת נפשם מזרחה — לארץ־אבות.

שליחי ארץ־ישראל העובדת הביאו עמם בשורת המפעל החלוצי הציוני. בשורה זו הגיעה גם לעיירה הנידחת על גבול פולין—רוסיה, שבה נולדתי וגדלתי, והיא הכתה גלים בבית המדרש למורים „תרבות" שבווילנה, שבו למדתי וקניתי דעת. בשורת ארץ ישראל העובדת נשאה עמה קריאה להכשרה, להגשמה, לקיבוץ,

ע״י תנועת „החלוץ" ו„החלוץ־הצעיר". קריאה זו הביאה אותי קודם לסמינר המדריכים שנערך מטעם תנועת „החלוץ" בגרוכוב, שליד וארשה, בקיץ 1933.

הסמינר והמכתב

דחף פנימי שלא ידעתי הניעני. פסיכולוגים היו מגדירים אותו אולי כשאיפה למימוש עצמי. דחף זה הניעני להפסיק את לימודי והביאני אל הסמינר ההוא למרות דעת הורים וקרובים. בגרוכוב נתאספו כחמישים צעירים וצעירות יודעי עברית ודוברי פולנית, בעלי תודעה יהודית לאומית ומבוללים בתרבות הפולנית, ושמעו הרצאת מלהיבות מפי זלמן שזר על העליות לישראל ומפי יצחק גרינבוים על תולדות הציונות, והיה כאן צרוף של התלהבות ותוקף הגיוני, סערת רוח ושיקול דעת. הרוח השקדנית והפעלתנית שהטביעה חותמה עלי היתה דווקא רוחו של יעקב אשד, איש עין־חרוד, שבדמותו ובאורחותיו סימל צירוף של חלוץ, מיישב ובונה המולדת ושל גבור ברנרי, מתייסר ומתלבט ודן עצמו ואחרים במידת הדין. הוא לא הרצה, אלא שוחח וכאילו דיבר אל עצמו — על עיקרי „החלוץ", על ערך העבודה הגופנית ועל החיים בטבע, על הנטיה לעזרה הדדית הטבועה בלב האדם (נוסח קרופוטקין) ועל שלמות האדם ועל חובת ההגשמה האישית. ויהי דברו אלי כדבר הרב, אביו של נחמן, גבורו של פייארברג, ב„לאן" : „קומה ונלכה! בעולם הזה נחוץ ללמוד ולעבוד את ה׳ וחלילה לנו לבלות את הזמן בהבלי תעתועים".

באורח טבעי כמעט סלל הסמינר דרך לקיבוץ ההכשרה, אך אני הצעיר בחבורה (או מהצעירים בחבורה) נתעוררה בי שוב השאיפה לשוב לווילנה, לסמינר, להשלים את הכשרתי להוראה. חזרתי מווארשה לביתי כשאני במבוכה ונמשך לצדדים שונים ומנוגדים. במכתב מיום 21.4.33 כתב לי יעקב אשד כלהלן :

> „לדעתי, רע מאוד הוא הדבר שנמצאת כל הזמן מהסמינר בעירך. כל חברי הסמינר, מחוץ לאחד־שניים, נכנסו לפעולה בקיבוצים וב„החלוץ־הצעיר" ויש מהם שעולים יפה בעבודה ומפתחים כוחות, ודווקא אתה, החולש על ספרים ודעות וציטטות, נחמץ שם בעירך ובביתך... ואתה הלא זקוק יותר משאר חבריך בסמינר למעט ברזל של חובה ומשמעת של תנועה, לממשות של פעולה. — — —
>
> בקיצור, עליך לעלות לוורבה הקיבוץ, כאשר הוחלט על זה מזמן. קליגר יסדר לך המחאות לסניפים להוצאות הדרך. תצא לדרך ככל חלוץ, תסבול לא מעט בדרך אבל גם תלמד — — — אל תדחה את צאתך!"

אבא ואמא משכו לצד אחר. אבא, יהודי שומר מצוות למהדרין ומוקיר תלמידי חכמים, קיווה שבנו ישב על כסא הרבנות וכשבנו עזב את ישיבת מיר ביקש עזרת רב העיירה, שאיים בחרם אם לא אחזור לאכסניה של תורה. עתה נצטרף לאמא שהפצירו בבנם שימשיך בלימודיו, למען ייטב לו (ולהם) בעולם הזה ולמען יירשו חלק בעולם הבא. והלב חצוי. מחד גיסא מפעמת השאיפה לרכוש דעת ולזכות בעלייה רוחנית, מאידך גיסא חלחלו בקרבי דברי השליחים והוראות פינסקר, ברוכוב וגורדון, שאת כתביהם קראתי עוד לפני בואי לסמינר...

אך יעקב אשד, כאביו של נחמן ב„לאן", כתב לי ברורות וחדות :

> „צעיר אתה וקצת פוחז — תרתם בעול — — — — ולתורתך אשר אתך אל תדאג, אם תורת אמת אישית היא תחשל בעבודה..."

החיים בוורבה

יצאתי „להשתתף בתהליך הפרודוקטיביזציה של העם היהודי" לוורבה, שהיתה אחת מפלוגותיו הסגוליות של קיבוץ קלוסובה. יצאתי כצאת החלוצים, טולטלתי ברכבת מתחנה לתחנה ועברתי על פני קהילות פולסיה ווהלין, עד שבאתי לוורבה.

הקיבוץ שכן בירכתי העיירה. הבית נודע בקרב הגויים כבית הפלשתינאים; Dom Palestyńców (בימים ההם בפולין, נקראנו אנו, הציונים, „פלשתינאים"). בבית זה נמצא חדר־האוכל ששימש גם בית תרבות ואולם אסיפות, בו היו אופים, מבשלים ומחממים מים לרחצה, ובו היו מתחממות הנשמות באסיפת חברים ובמסיבת חג.

מגורי החברים היו מפוזרים בסביבה. כשרבו החברים גדל הדוחק והיו ישנים ב„אינטרנאציונלים" (חברי ורבה נימנו ברובם עם חסידי האינטרנאציונל השני והסתפקו על כן במיטה בת שתי קומות בלבד...), אך כשנתמעטו החברים זכה חלק לישון ביחידות. מקום הפרנסה העיקרי היה במנסרה וחברי הקיבוץ וחברותיו כאחד עבדו בה בטעינה ופריקה של עצים, בנסירה, בהקצעה, בהדבקה ובסידור. מנהל העבודה, יהודי תושב המקום, שנוי במחלוקת, היה בוחן בעיניו כוח התפוקה של כל אחד ומבחן זה לא היה נעים ביותר. לשמחתי לא נפסלתי.

כחצי שנה עבדתי מדי יום ביומו וידי נתייבלו ושרירי נתקשו. ידעתי — וכך נרמז לי — שנועד לי תפקיד בקיבוץ ובתנועה. מ. ב. שבא לקיבוץ לאחר שהוכשר להוראה ונשא באחריות משקית לקיבוץ ורבה, שנאבק על איזון תקציבו, התחבר אלי במיוחד והציע לי חלוקת תפקידים בין „זבולון" ו„יששכר"; את עצמו הועיד לתפקיד „זבולון", המשקיסט, ולי הציע את תפקיד „יששכר", „התרבות'ניק".

היו בקיבוץ גם חוטבי עצים וחברות אף עבדו בשירות, אך, כאמור, התבסס הקיבוץ על עבודה במנסרה, בתעשיית העץ. בתחילה היתה העבודה משתלמת לפי בסיס יומי, לאחר מכן עברנו לעבוד בקבלנות. העבודה במנסרה לא היתה קשה במיוחד. עיקרה היה: טעינה ופריקה של גזרי עץ. בעבודה זו סודרו החזקות שבחברות והחלשים, או הרכים שבחברים. עבדתי מתוך הרגשה של מילוי חובה לאומית, כי האמנתי, וכך לימדוני בתנועה, ש„בעבודה נגאל", אך התלהבות הנעורים מצאה סדנה בעבודת התרבות, שלה נתמסרתי בכל לב: שיעורים לעב־רית וחוג לתנ"ך ומסיבות קיבוץ, שהעשירו — כך נדמה לי — כל משתתפיהן.

זוכר אני את רוח ההזדהות ששרתה בקיבוץ עם מורדי וינה ואת הנכאים שירדו עלינו כשווינה האדומה נפלה. ההזדהות מצאה ביטוייה בשיר „תן לי חבר ידך המיובלת", שהושר בקיבוץ.

התעוררות פקדה את הקיבוץ כשעמדו לאשר מועמדים לעלייה. הקריטריונים העיקריים היו משך ההכשרה, ידיעת הלשון העברית, אך המכריע ביניהם היתה מדת האמונה בהליכת החבר לקיבוץ. כאן נכונו לקיבוץ ציפיות גדולות ואכזבות מרות...

ימים קשים היו ימי חוסר העבודה וסגירת שערי הארץ. אני זוכר שבימים כאלה הוטל עלי לבקר בקיבוצים ברדזיבילוב ובקרמניץ. על אף המציאות המרה —

התעודדנו באמונתנו וברוח הנעורים שבנו. לא אשכח אסיפת קיבוץ בקרמניץ, כשסימן שאלה ריחף על הקיבוץ, שעמד על סף הרעב, אך היא נסתיימה בשירת הימנונים אדירה („תחזקנה" ו„אינטרנאציונל"), שביטאה התגברות החברים ו־התלכדותם.

ייחודה של ורבה

חברי ורבה אהבו קיבוצם והתגאו בו ומוניטין הוציאו לו כ„ורבה המחנכת". בוורבה התרכז גרעין של חניכי „החלוץ־הצעיר", תנועת נוער שדגלה בכלליות ובהגשמה חלוצית וטיפחה רגישות מיוחדת לחיי פשטות ולכנות, לשרשיות עברית ופועלית. אכן, בוורבה הרבו לדבר על ציונות וסוציאליזם, על חובת ההגשמה בדרך הקיבוץ. לוורבה הופנו חניכי בתי־ספר עבריים ונשמע בה תדיר צליל השפה העברית, ואף האסיפות התנהלו בחלקן בשפה העברית.

חברי הקיבוץ עבדו במקום אחד ובמשמרות קבועות ואפשר היה על כן לקבוע זמנים לחוגים ולמסיבות ולכנס אסיפות, שהכול יוכלו לקחת חלק בהן. אין ספק כי ההזדמנות „ביחד" ליכדה את החברים ל„חבורה".

העבודה בוורבה לא היתה מפרכת, כמו בקלוסובה או בקיבוצים אחרים, וה־עייפות לאחר יום עבודה היתה נסבלת. אין תימה, שהיו בה שעות כושר לדיונים ולוויכוחים ונוצר בה „הווי" חיים מטפח אופי.

במסגרת קיבוץ גדול, המונה מאות חברים, מתרקמות בדרך הטבע התלכדויות פרטיקולריסטיות ומתגבשים תאים מצומצמים על בסיס קירבה אינטימית ביותר. תאים כאלה התגבשו אף בוורבה ובסיסם היה על פי רוב בית המגורים. אך לא התגבשויות אלו נתנו את הטון בחיים, אלא הקולקטיב המקיף. האסיפה הכללית היתה לא התכנסות בלבד, אלא ביטוי למצפון קולקטיבי. דומה, שמפאת מצפון זה היו השתמטות מהעבודה, הפקרות ביחסים שבין המינים והתפרצויות של אלימות תופעות חריגות בוורבה.

אין תימה, שחברים התקשרו לקיבוץ והעברה מוורבה לקיבוץ אחר מפאת חוסר עבודה נחשבה טרגדיה בעיני המועברים והנשארים כאחד.

יצאתי מוורבה לפעילות בתנועה, במזכירות הקיבוץ שהוקמה ליד מרכז „החלוץ" בווארשה, ובעיקר — להדרכה במושבות קיץ ובימי עיון. לא הייתי בוורבה בימיה האחרונים. לאחר שנתיים של יציבות זועזע הקיבוץ. הביקוש אחר מוצרי המנסרה פסק ורוב חברי הקיבוץ נשארו מחוסרי עבודה ונאלצו לנדוד למרחק ולהיקלט בקיבוצי ההכשרה שבמערב פולין. קיבוץ ההכשרה בוורבה בטל ועבר מהעולם עוד לפני בוא השואה. רבים החברים שהובלו עם כל בית ישראל למחנות הריכוז והמוות. מעטים מבין חברי ורבה זכו להגשים חלומם ועלו לארץ. אין ספק, שנסיונותיהם וחוויותיהם של המעטים ששרדו ונמצאים במדינת ישראל בכל מקום שהם, בקיבוץ ומחוצה לו, נושאים עמם מיטען נפשי שלא הוכחד וניתן לחשוף אותותיה של „ורבה המחנכת" בכל אשר חניכיה יעשו.

שלום לוין

תל־אביב, פברואר 1976

מחוז ורבה

בשנת 1934 חולק „גוש קלוסובה" לגושי־מישנה, ובכל אחד מהם נבחרה מזכירות לאזור אשר בתחומה, וכך אף ב„מחוז ורבה" (זה השם אשר בחרנו בו). למזכירות המחוז נבחרו: שלום לוין, אלתה מינצברג (ספיר, רמת־הכובש) והח"מ.

הפלוגות שנימנו על „מחוז ורבה" היו, בנוסף לוורבה עצמה שמנתה כ־200 איש, הפלוגות בווהלין: קרמניץ (50 איש), וישניוביץ (20), ברסטצ'קה (25), רדזיבילוב, (30); בגליציה; ברודי (60), זלוצ'וב (25), טרנופול (60), זבארז' (20). בס"ה 10 פלוגות.

בוורבה, מרכז המחוז, עבדו החברים במנסרה ובבית־חרושת ל„פארקטים" וידענו תקופות של גאות ושפל חליפות. מפעם לפעם צומצמה העבודה בבית־החרושת, עקב חוסר היציבות באקספורט, ונאלצנו לשלוח חברים מהמקום לפלוגות אחרות. כאשר גדל היקף העבודה — היינו מקבצים את נדחינו ומחזירים את החברים לוורבה. מכת ה„פיזורים" היתה תופעת־לוואי לוורבה כל השנים. בימים של „פיזורים" אף הוקמו על ידינו פלוגות חדשות, זמניות. כך הוקמו בשנת 1935 פלוגות זמניות בקוזין (15 איש) ובפוצ'איוב (15). על אף הכל נתחבבה ורבה על חבריה — ורוחה וסדריה היו למופת לכל הפלוגות.

בוורבה היתה רוח של „בית־הלל", אם כי הקפדנו לא־פחות בשמירת ערכי ההכשרה.

בוורבה היה משטר תרבותי־לימודי — וכך אף בפלוגות. דאגנו ועשינו שב־כולן יהיו חוגים לעברית. הכול ידעו, שאין מאשרים ב„מחוז ורבה" לעלייה חברים שאין הלשון העברית שגורה בפיהם. השיעורים לעברית היו בחוגים למת־חילים ולמתקדמים. כן יצאו מוניטין לחדר התרבות המסודר בוורבה ולספריה הגדולה שנתברכה בה.

בוורבה אף היתה סטודיה דרמטית, בהדרכתו של חבר קיבוצנו, במאי, איש ורשה. תיאטרון אידי בוורשה הציג אז על במתו את המחזה „יאשע קאלב" (יושה עגל) של י. י. זינגר ואף הסטודיה שלנו הכינה הצגה דומה, שהועלתה בקרמניץ, באולם עירוני גדול, בהצלחה רבה („גיבורת" ההצגה היתה הח' הינדה גרבינסקי ז"ל). בשנת 1935, כאשר מלאו 100 שנה להולדתו של מנדלי מוכר־ספרים, הכינה הסטודיה שלנו תכנית שכללה קטעים מ„פישקה החיגר" ועוד. ההצגה נערכה בחדר האוכל של הקיבוץ בוורבה — לחברינו ולכל היהודים תושבי המקום.

בשנת 1935 ניתנה הדעת על שיפור התנאים בהכשרה. ראשית לכול — מיטה לחבר, ולא שינה בשניים או בשלושה במיטה אחת, כפי שהיה המצב עד אז בהכשרה. ורבה היתה מהראשונות שהתחילה במיבצע זה. והיו לנו חדרי־חולים מסודרים ועינינו היו פקוחות על הנקיון בחדרי המגורים של הקיבוץ שהיו מפוזרים בעיירה.

האופי התעשייתי של עבודת חברינו בוורבה הוא שהשפיע אף על תודעתם והליכותיהם בקרב ציבור הפועלים הכללי. ה־1 במאי היה לנו יום שבתון, על

אף הלחץ והאיומים מצד המעבידים והמשטרה. והיה לנו גם משק עצמי: חכרנו אדמה וגידלנו בה תפוחי־אדמה, וכן היו לנו סוסים ופרות. כאשר יצאנו להעביר אישורים לעלייה היתה העגלה הרתומה לזוג סוסים שלנו משמשת לנו — מזכיר המחוז, יחד עם שליחת הארץ יפה ברוידא — לסיור ולביקור בכל פלוגותינו, להביא את בשורת העלייה לכל מקום, תוך ימים מעטים.

לאחר האישורים לעלייה היינו מכנסים את העולים לפעולת הכנה מיוחדת.

כפר היה בווהלין ושמו נובוסטאב, ובו בית הבראה מרכזי ל„גוש קלוסובה" כולו. לשם היינו שולחים גם אנשים מ„מחוז ורבה" להחלמה. בנובוסטאב אף התקיימו מזמן לזמן מושבות לימודים ל„החלוץ־הצעיר". ביזמתנו נערכו שם גם כינוסים, שנמשכו ימים מספר, קודש להסברה וללימודים, לכל החברים שאושרו לעלייה ב„גוש", בהשתתפותם של שליחי הארץ. במרוצת הזמן אף סידרנו כינוס דומה לחוד, של העולים מ„מחוז ורבה" — בוורבה עצמה.

בקיץ 1936 יצאתי לפעולה במרכז „החלוץ" בווארשה. סמוך לכך, בכינוס של נציגי הפלוגות בוורבה, נבחרה מזכירות מחוזית חדשה שחבריה היו: ברל פלדמן (המשורר — אמיר גלבוע), ברכה שטרן (שקדי, עינת) וגז'אנדה, חבר מווארשה שלא זכה להגיע לארץ.

לצערנו, „מחוז ורבה" בגלל תנאיו המיוחדים נפל בגורלו להיות הראשון שהתחסל. עם צמצום העלייה גבר המשבר בתנועת „החלוץ" — ונצטמצמה היציאה להכשרה. התחלנו לחסל פלוגות קטנות ואת חבריהן ריכזנו בפלוגות הגדולות: ורבה, קרמניץ, ברודי, טארנופול. בשנת 1936 עברה הכוס על ורבה עצמה. המצב החמיר מאוד, העבודה בבית־החרושת נפסקה כמעט לגמרי, והקיבוץ בוורבה נאלץ להתחסל. יחד עם חברי ורבה יצאו כל שאר אנשי פלוגותינו למחוז התעשייתי הגדול בפולין, חלקם ללודז' ורובם לבנדין. יחד עם כל החברים עברה לבנדין גם המזכירות החדשה ונקראה בשם: מזכירות גוש ורבה־בנדין. זה היה השם הרשמי, המקובל. גם במקום החדש לא רצו לוותר על שמה של ורבה, שנחרתה לברכה בזכרון כל חבריה.

מאיר בליז'ובסקי

גבעת־השלושה, 1976

הסתדרות „החלוץ" בפולין — גוש קלוסובה

המזכירות המחוזית בורבה.

DOM PALESTYŃCÓW — Werba pow. Dubno — Skrzynka pocztowa 21.

א לעבן פון שטיין און פון אייזן

איך בין צו א לעבן פון שטיינער און אייזן
געוווינט שוין פון לאַנג,

איך האָב אַזוי ליב דעם געקלאַנג פון זעג
און פון העק, דעם אייזן־געקלאַנג.

פרימאָרגן, עס שטייען אויף חברה, טוען אָן
די צעריסענע רעק

און וויקלען די פיס, די פאַרפרוירענע, אין
שמאַטעס, אין זעק.

און עסן ברויט שוואַרצן מיט זופּ פון קאַרטאָפל
מיט רויך

און ס'הייבט זיך א פאָרע, און ס'הייבט זיך
געזאַנג אינדערהויך

און ס'זינגען אין קיבוץ: חברים, די שיסל,
ד י לעפל, די ווענט — — —

צו גרוי־שווערער אַרבעט ווערן געשטאַרקט דאָרע הענט.

עס ווייסן פיס שוואַכע: זיי גייען אַנטקעגן
אַ מאָרגן אַ נייעם, באַשטראַלטן — — —

כ'בין צו א לעבן פון שטיינער און אייזן
געוווינט שוין פון לאַנג — — —

בערל (פעלדמאַן)

[אמיר גלבוע]

„ידיעות" 1933

חיים של ברזל ושל אבן

ואני לחיי אבנים וברזל
הסכנתי מזמן.

אהבתי כל כך קולו של משור
וצליל ברזלו של גרזן.

שחרית, החברה קמים, עוטפים
מעיליהם הקרועים

ומחתלים רגליהם הקפואות במיני
מטליות ושקים

אוכלים פת קיבר, מרק תפוחי אדמה
ועשן.

ועולים האדים, ועולה
המזמור למרום

ושרים בקיבוץ: חברים, קערות,
הכפות, הכתלים — — —

לפרך אפור תתחזקנה ידים רזות.

רגליים רפות תדענה: צועדות הן לקראת
בוקר חדש שטוף אורה — — — —

ואני לחיי אבנים וברזל
הסכנתי מזמן — — —

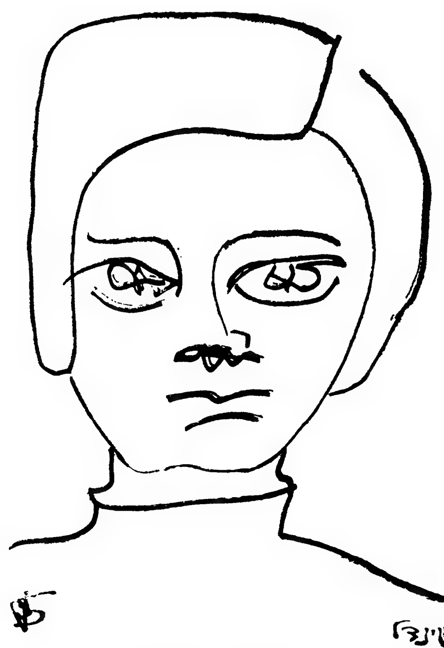
עברית: חנה רביד

דמויות מההכשרה: לוצק, 1937

סקיצות מאת שושנה פינקלשטיין (רוזה דולינסקה)

נתן בליז׳ובסקי

שיינדל זילברשייד

יצחק פינטל

שלום לוין

גוש־מישנה בריסק

בשנת 1934, עם גידולו והתפשטותו של גוש קלוסובה, הוחלט לחלקו לגושי־מישנה, ואחד מאלה היה גוש בריסק, שהכיל כ־400 איש ב־6 פלוגות: בריסק, ולודאווה, דובאצ׳נה, מאלוריטה, פארצ׳ב וטרספול: אחר כך נוספה לוולודאווה שלוחה בסוביבור. היה זמן שבריסק עצמה מנתה 220 חבר, וכל אחת משאר הפלוגות כ־30—40 איש. גושי־המישנה הוסיפו להיות חלקים מקלוסובה והשתתפו תמיד במועצות הכלליות של ה„גוש" שהתקיימו בלוצק.

הפעילים במזכירות גוש בריסק — היו: יוסף צם, שושנה לוין, הח"מ וישראל פרנקל (האחרון — לא הגיע לארץ). בישיבות המזכירות, שנערכו בבריסק, היינו דנים במצבן של הפלוגות ובענייניהן. בכל המקומות היו בעיות בגלל יחסה השלילי של המשטרה וכן עקב ההתחרות של אנשי בית"ר. בבריסק עצמה סבלנו ביותר מהתנכלותם של הרביזיוניסטים ובית"ר בנו. לימיננו עמדו מפלגת פוע"צ־צ"ס והאינטליגנציה היהודית שבעיר. חברי המזכירות היו מבקרים לעתים תכופות בכל אחת מן הפלוגות. הפעילות המשותפת ב„גוש" התבטאה בעיקר בביקורים ובפגישות. בבריסק היה מופיע אחת לשבועיים עלון בשם „מחיינו", וכן היו עלוני־קיר בכל הפלוגות.

בבריסק עסקו החברים בעבודות עירוניות שונות וכן במנסרה ובטחנת קמח. גם בפארצ׳ב היתה התעסוקה בעבודות עירוניות שונות. בוולודאווה ובמאלוריטה עבדו במנסרות, ובדובצ׳נה — בבית־יציקה לזכוכית. שונה מכולם היתה טרס־פול. הפלוגה במקום זה, שנוסדה בשנת 1933, היתה מיוחדת במינה: פלוגה שרובה הגדול — חברות. בשנת 1935 נמצאו שם 36 בחורות ו־6 בחורים. עבודת החברות היתה במפעל של מלפפונים: איסופם וכבישתם בחביות. את החביות המלאות והסגורות היו מכניסים לתוך הנהר שעבר בקרבת מקום ושם נשארו עד שהחמיצו כראוי. החביות היו קשורות בחבלים וכשבאת לשם ראית לפניך כעין גשר צף על פני הנהר. הבחורים הבודדים שנמצאו במקום היו כנספחים לחברות ועסקו בעבודות הקשות. בפלוגת טרספול היו הבחורות בשלטון וידן הטובה ניכרה בכול: דירה יפה, נקיון להפליא, חיים מסודרים. מזכירת הפלוגה היתה הח׳ שושנה לוין (סלע), חניכת בית־ספר „תרבות", מהעיירה קרינקי.*

למזכירות ה„גוש" הוענקה הסמכות להעביר אישורים לעליה, כאשר נתקב־לה מיכסת סרטיפיקטים. זכות זו, שניתנה לנו, היתה בשבילנו מנת היסורים הגדולה ביותר. בפלוגה שמנתה 35—40 איש נאלצנו לאשר רק 2 — ונקל לשער מה היתה הרגשת הנשארים... האנשים ישבו בהכשרה 5—6 שנים וחיכו לסרטי־פיקט, ועל אף הכל — כמעט שלא היו עזיבות. בעיירות — רב היה העוני. רבים באו להכשרה ממשפחות דלות ותנאי ההכשרה כמות שהם היו בשבילם עליה ברמת החיים הכלכליים. ההכשרה עזרה לרבים להתגבר על מושגים פרובינציא־ליים ולהתחנך מחדש. בין הבאים היו שלא ידעו קרוא וכתוב וסידרנו חוגים

* **שושנה סלע** ז"ל חברת יגור, נפטרה ב־6 באוקטובר 1976.

ללימודים. במקומות אף נקבעו אנשים מיוחדים להוראת השפה העברית. לרבים העניקה ההכשרה השכלה ועלייה תרבותית.

בסופו של דבר, לאחר ציפיה שנמשכה שנים, אף זכה חלק ניכר מחברינו לעלות לארץ, בעיקר בעלייה „בלתי-לגלית".

בשנת 1936 חוסלו הפלוגות הקטנות ואנשיהן עברו לבריסק ולערים גדולות אחרות, לפי האפשרויות. הקיבוץ בבריסק כבש לו מעמד מכובד בחיי הציבור בעיר. אף ה„גויים" ידעו שיש להתנהג עם הקיבוץ בצורה אחרת מאשר עם כל שאר האוכלוסיה היהודית. בשנת 1936 נערך פוגרום בבריסק. מעשה בקטטה שפרצה בין עגלונים, שבה נהרג אחד ה„גויים". המשטרה נתנה אז לאנטישמים להשתולל בעיר יומיים; שונאי ישראל תקפו את בתי היהודים, היכו, בזזו, חיבלו ברכוש, קרעו את הכרים והכסתות והנוצות התפזרו לכל עבר. הרחוב נראה היה, כאילו מכוסה שלג; פוגרום — כהילכתו... הקיבוץ ארגן אז אנשיו להגנה עצמית, והפורעים — אף שעשו מעשיהם בחסות המשטרה — פסחו על בית הקיבוץ לאחר שראו את חברינו מוכנים להתגוננות פעילה.

גוש-מישנה של קלוסובה בבריסק התקיים עד לסופה של שנת 1936 — ובאותו זמן עבר לגוש שחריה, כי מבחינה גיאוגרפית קרובה היתה בריסק יותר למרכז שחריה בברנוביץ'. בגורלי יצא להיות בגוש בריסק גם בהיותו חלק מקלוסובה וגם לאחר שעבר לשחריה. מבריסק עברתי לברנוביץ' ובה הייתי עד התחלת שנת 1938, היא שנת עלייתי לארץ.

חיים לוקסנבורג

עין-כרמל, אפריל 1976

קלוסוביאקים באו...

שחרו של יום סתווי אפור; עוד העיירה רבוצה למחצה בשינה עייפה וכבדה — פרצה לתחנה רכבת מתנשפת נשיפות חטופות, נעצרה לרגע קט ושפכה מתוכה בחופזה סיעת חלוצים; במבט אחרון תקעה בהם זוג רואות קהות ושטפה הלאה לדרכה. החלוצים שמו פניהם לעיירה.

בבוקרו של אותו יום רחשה-בחשה העיירה — הקלוסוביאקים באו. הכול, אנשים, נשים וטף נקרעו מבתיהם ופשטו אל הרחוב לצפות בחידושים ונפלאות הקורעות-עיניים: „גויים — יהודיים", ועוד איזה גויים... הנה נותן אתה עיניך בבחור דנן ונראה לך כאילו נשמתו פורחת וגופו הכחוש בלבד נותר מולך. ומהו הבגד לעורם — ממש קרועים-בלואים. איזור-משור רחב מסביב למתניים; הכ-תפיים מועמסות חבל וגרזן; הרגליים עטופות „טשאבאטעס" עשויות מגלגלי אוטו — „אפאנעס" בלשונם. ממש כמו אותם ה„גדולים" בשנות העשרים.

אנשי העיירה בתהותם על טיבם של החלוצים עולים בהם זכרונות קודרים מן הימים ההם, ימי האימה. חווים הם מחדש את נוראות שנות המלחמה שחלפו ומטילים עיניים חושדות בבאים-מקרוב. „ולוואי, אבינו שבשמים, שלא נדע

מצרות, שלא ישובו עלינו, חס וחלילה, שוב אותם ימים שעברו" — מפילות תחנוניהן עיני הנשים המבועתות.

הקלוסובאים — שבט יהודי חדש. שחורים, משוזפים; עיניים עזות, מחודדות כחלף; ידים גרומות ושטוחות כמרדה ומיובלות; דיבור חטוב כגרזן־כמשור. מה יש פה הרבה לדבר: גויים יהודיים; ואולי איפכא מסתברא, אולי דווקא מקו־בלים — למ"ד־ווניקים — מי יודע?

העיירה סובבת־הולכת כגלגל.

שבט מוזר הם — הקלוסובאים — השכל אצלם במהופך; עושים הכול מלהיפך לשכל הישר. מה היית אומר בדומה למשל למאן־דהוא הטוען כי לחטוב עצים ולהסיק את התנור אצל שמחה הבלן מכובד יותר מאשר לעמוד בחנותה של בשה זוגתו של יוסל גיטלס שתחי' ביומא דשוקא. או שבת ישראל כשרה מוכנה לשטוף רצפות במרפאת העיירה מאשר לשנן שיעור עם ילדיו של רופא־השיניים דעיירה.

והנה, אלה הקלוסובאים, הם המה העושים את המלהיפך, כביכול להכעיס, מבקשים להרגיז את העולם. פשוט קופצים מעורם בשביל לעשות כמעשה הערלים, לחקות את הגויים באורח הילוכם, בעבודות מפרכות, בדרך־אכילתם; אפילו קורת־גג להניח את ראשם חיפשו ומצאו בפרברם של הגויים. בנקיטת־חפץ הייתי מוכן לשבועה, כי הם מתביישים כביכול בקצת „יידישקייט".

מבקש אי־מי מבין אנשי העיירה תוך שקלא־וטריא להוכיח להם, לטעון נגדם, שזו דרך־של־גויים — הם מקבלים אותו דווקא נאה נאה — עושים אוזנם כאפרכסת. אך עד מהרה ממלאים פיהם צחוק, באומרם: „כיבוש — ר' יהודי — ילדי יהודים חייבים לפרק עצמותיהם"; שמעה זאת אחת הנשים ולבה נשבר בקרבה: „הללו, גנחה, הוכו בעוורון, בעוונותינו הרבים, המעט מפרקים עצמותיהם של ילדי ישראל, הרי אין בהם מתום. יישברו ויינתצו איבריהם, רבונו דעלמא כוליה, של שונאי ישראל ולא יישאר מהם שריד ופליט".

רחמים־מן־השמיים עליהם — עובדים עבודת־פרך. מעולם לא היו אוכלים די שבעם. וכלום חושבים הנכם שהם מתרגשים מזה — מה פתאום, היו עולזים ומתרוננים ומוכנים תמיד לקפץ ולרקד.

„הוליע קבצן!"

תהו בני העיירה על טיבם — תהו־בהו.

חלפו עברו ימים למן ה„כיבוש" שעשו הקלוסובאים בעיירה (איזו לשון מוזרה — כמדומה, לשון־קודש, ואף־על־פי־כן משהו גויי נודף). מתוך מתוך היו מתרגלים אליהם. שוב אין הקיבוץ בחזקת חידוש בעיירה. קורה לעתים שבעת הפסקת התפילה בשבת אי־מי לוחש־רוגש על חוסר הכשרות בקיבוץ; על דברים שלא ייעשו — נערים, נערות, אך דאגות היום־יום טורדות יותר. היו מסיחים את הדעת מהקיבוץ. כבר התרגלו להזמין לעבודה דווקא „חלוצים"; אף למדו להתמקח עמהם. באמת, סוף סוף יהודי אינו גוי; הוא חייב לרדת למצבו של יהודי ולהוריד מן המקח...

בקיצור, החיים בעיירה חזרו להתנהל במסלולם כבימים־ימימה, אלמלא — אלמלא הם, הקלוסובאים.

היה גנוז בהם משהו שהיה מושך אליהם את בני הנוער שבעיירה. נעדר מאן־דהוא מביתו, ראשית דבר היו מחפשים אותו „אצלם". בא אי־מי בריב עם אבא־אמא — הריהו מתקבל „אצלם" כאורח חביב. ירד דכדוך־נפש על צעיר מבני העיירה — היה הולך ובא „אליהם". היו מודעים לכך אנשי העיירה; חרה להם לאבא־אמא, אבל מה היה לאל ידם לעשות? לכן השלימו עם „הללו"; לא חפצו ללכת בקרי עם הקיבוץ. ידעו גם ידעו, מה רב כוחו בקרב בני־הנוער בעיירה. בלבם התייראו ההורים מהשפעת הקיבוץ, ה„כיבוש", על ילדיהם והחרישו, עד שאונה המקרה.

בבוקרו של יום חורפי בהיר עטוי שלג פשטה ההברה, כי בוניה של השוחט ברח, נמלט הלילה מבעד לחלון. נטל עמו צרור קטן והסתלק. קדרות־חשכה עטפה ביתו של השוחט, ובהלה אחזה בעיירה; אנשים נתקהלו, הסתודדו ותהו — היכן ולאן? והוא כזה בחור שקט ומוצלח...

פתאום לפתע חבט מישהו במצחו, בא לו רעיון. חש לביתו של השוחט ופולט:

„בוניה, בוודאי 'אצלם'!"

נשאו בני־הבית רגלם ובכל כוחם רצו ל„שם".

בוניה לא היה שם, אבל שם נסתבר להם, כי הוא הלך למקום ממנו הללו באו...

בן-ציון (אוקסמן, אסף)

„ידיעות", 1934

בנות בהכשרה עירונית

א

בסוף קיץ 1932 סיימתי בווילנה את הלימודים בסמינר למורים של ד"ר טשרנא והייתי רשאית להורות בבית־ספר יסודי בשנת הלימודים הקרובה. ובכל זאת לא התקשרתי בהוראה. השפעת היטלר החלה להתפשט על פני אירופה והאווירה האנטי־יהודית בפולין גברה והלכה. החלטתי לצאת בכל המהירות מפולין ולעלות לארץ.

למזלי הופיע בזמן ההוא בעיירתי אוסטרוביץ שע"י וילנה הח' ישעיהו פונדיק — מזכיר המועצה הגלילית — והקים סניף של „החלוץ". נרשמתי מיד כחברה בסניף ובחודש מארס 1933 יצאתי עם בת־עיירתי, שפרה אברמוביץ ז"ל, להכ־שרה בקלוסובה.

בתחילת נובמבר 1933 עברתי ללוצק. הפלוגה במקום היתה בעלת אופי עירוני מובהק. גם החברה וגם מקומות העבודה שונים היו כאן מאשר בקלו־סובה. הבנים עבדו בבנין ובנסירת עצים. בעבודה האחרונה הועסקו גם בנות. גם זו לא היתה עבודה קלה, בייחוד לבנות, כי היתה „נורמה" שצריכים היו למלאותה. אני זוכרת כמה גאה הייתי כשחזרתי מהעבודה אחרי שהצלחתי לנסר

כמות של עצים ליום כמו כל אחד מן הבנים. בחוצות לוצק עוררו החלוצים תשומת לב בשובם מן העבודה לבית הקיבוץ וכלי העבודה על שכמם. כן עבדו הבנות בתיקון שקים בטחנת־קמח. יותר פרובלימטית היתה עבודת הבנות במשק בית. נחוצים היו כוחות נפש ובטחון עצמי כדי לעמוד בזה. אותי חיסנה תקופת חיי בקלוסובה גם לעבודה זו. קשה יותר היה מצב רוחן של הבנות שבאו לכאן ישר מסניפיהן. בקיבוץ עירוני עבדו הבחורות ברובן בשירות בבתים פרטיים של יהודים מתושבי העיר, ואלה מהבנות שבאו מ„בתים טובים" לקיבוץ, „בנות אמא", מפונקות, עליהן במיוחד הכבידו המעבר וההסתגלות לעבודות אלה.

כשהגעתי לקיבוץ בלוצק מצאתי שם בין היתר קבוצה גדולה של נוער לומד מביאליסטוק, ביניהם — רייקה פישר (פורת), שרה שפירא (שטרנפלד), צפורה שוורצברג (בליז'ובסקי) ונחום קוניאק. הצעירים מביאליסטוק הקרינו מרוחם הטובה על החברה כולה. קבוצה אחת של בנות, שגם אני התחברתי אליהן, נקראה בשם: „האינטליגנטיות". היחסים בין האנשים ו„השכבות" היו הוגנים, חבריים. השפעתם של החברים המרכזיים, הפעילים, בהסברה ובדוגמא אישית, היתה לברכה, וחברי הקיבוץ, הבנים והבנות, ידעו לשמור על כבודם וייחודם גם בתנאי העיר (מעל לכול — אסור היה לאכול בבית המעביד!).

לוצק שימשה אכסניה של קבע לפעילי התנועה. מזמן לזמן ביקרו אצלנו שליחי הארץ וחברי המרכז. זכור לי במיוחד ביקורו של יצחק טבנקין והת־עניינותו בכל פרט מחיינו.

היינו בגיל צעיר, נוצרו זוגות (בתוכם גם אני ואישי ברוך צימרמן), ידענו שמחות וגם לבטים וקשיים, אך למרות הכול קלוסובה ולוצק היו לגבינו, הנוער הלומד, מקומות שבהם חונכנו וחושלנו לקראת חיינו בארץ.

באקטובר 1934 זכינו, אני וברוך, להגיע ארצה, מחוז חפצם ושאיפותיהם של כל החלוצים בקיבוצי ההכשרה.

גליקה צימרמן (ויינר)

תל־אביב, 1976

ב

לוצק, נובמבר 1933

מתוך יומן

זה שלושה ימים מאז הגעתי לכאן, לקיבוץ ההכשרה בלוצק. לפני שלושה ימים נטשתי את ביתי, את אורח־חיי — את כל מה שהרעיף השפעתו עלי והיה מעצב את דמותי הרוחנית.

נדחקת על ידי דחף פנימי לתור אחרי תכנית חדשים, לחפש לי דרכי שלי — עקרתי מנווה־ביתי. עתה אני מסתופפת כאן בין 150 בני־אדם שעוד לפני ימים מעטים לא ידעתי עליהם כל־מאומה.

לבדי הנני — ללא קרובים וללא חברים; 150 זוגות עיניים בוחנות אותי משער־ראש עד כף־רגל, 150 פרצופי־פנים מקיפים אותי; 150 עולמות חסומים, לא ידועים, זרים לי עדיין.

בתוך המהומה והרעש מסביב תגבר בי הרגשת בדידותי, אך יודעת אני, כי עלי ללמוד לדעת אדם־אדם ועולמו, עלי למצוא קירבה למסובבים אותי ובצוותא־חדא עמהם לעצב את החיים החדשים המשותפים.

חשה אני: מתוהו זה, מערבוביה זו של כמיהת נפש, השזורה בהרגלים נושנים; מן החיפוש הבלתי־נרווה אחרי צורות חדשות; מבעד למחשבה התוססת והמרטיטה

לבותיהם של צעירים אלה — מסתמנים ועולים שבילי־חיים חדשים. הנתיבה המוליכה לחיים אלה — קשה קשה מאוד, אך אני גמרתי־אומר לחתור למטרה...

כמו ספר חתום, אשר דפיו נקיים — מצטייר לי עתידי שלי; מה יחרתו החיים על עלי־ספר זה — חיי בקיבוץ?

היום יצאתי לראשונה לעבודה בתוך חבורה של חוטבי עצים. קודם ליציאתי מן הקיבוץ פנה מנהל העבודה לבחורים: „תדאגו לה, אל תעמיסו עליה יתר על המידה, הריהי חדשה". הבחורים צחקו. אחד מהם, בחור גבה־קומה, רחב־גרם, הוסיף: אל דאגה, עתידה היא עוד להיות „סדרת" כהלכה... ושוב התחייכו הבחורים. הבנתי שהם מתחכמים על חשבוני, אבל לא ידעתי טיבה של הבדיחה.

לא בוטחת בעצמי, אך מסוקרנת, הלכתי בעקבותיהם על פני חוצות לוצק הלא־מוכרים לי עדיין. הגענו לחצרה של מאפיה גדולה, בה אמורים היה לנסר „קלאפטר" עצים.

הבחורים צירפו כמה עצים בלתי מנוסרים והרכיבו „חמור". שניים מהם התחילו מנסרים את העצים, ואילו השלישי התחיל מחטב בהם. עלי הטילו לסדר את העצים שנחטבו נדבכים נדבכים ליד קיר המאפיה. אחד החברים הסביר לי, כיצד עלי לסדר את השורות באופן שיהיו מוחזקים היטב ולא ידרדרו. „את, אל תמהרי", הוא הוסיף בחביבות, בפעם הראשונה אין זה קל כל עיקר".

תחילה התנהלה אצלי העבודה לגמרי לא רע. הכל היה כה חדש ומעניין. אווירו הצלול של הבוקר הכפורי כלשהו ריענן את הנפש. העבודה נראתה לי קלה, משעשעת; ללא טורח־יתר הצלחתי לסדר נדבכים נדבכים את העצים שנחטבו. תוך כדי כך התבוננתי בעבודת הבחורים. בתנועות קצובות ומיומנות משכו את המשור הלוך וחזור, וזה בצליל בהיר ומזמרר נתחתך עמוק עמוק בתוככי העץ. מהר ובקלילות הונף הגרזן הכבד בידו של הבחור החסון. בעוצמה ירד על העץ המסוקס ושבבים התעופפו לכל עבר. ערימת העצים הבלתי מנוסרים היתה מצטמקת והולכת.

הפניתי מבטי לרגע הצידה — פתאום לפתע אני שומעת פרץ צחוק: „איפה היא ה„סדרת" שלנו, היא לא נראית כלל?!" הסתובבתי, הה! הבחור הגבוה והחסון, חוטב־העצים, „השתדל" למעני באמת: ערימה גדולה של עצים סדורה כהלכה התנשאה סביבי.

מאי 1934

חדשים, חדשים ארוכים, היה מוטל יומני בלא שנגעתי בו. כל־כולי הייתי בלועה במתהווה סביבי ומכונסת בתוכי עצמי. מה גם שנצטרף לכך המעבר לעבודה פיזית שהיה קשה לי במיוחד. משך שבועות חשתי עייפות. המומה הייתי מן הבוקה והמבולקה, מן הצפיפות, מקשיי־החיים היום־יומיים. לאחר יום־העבודה הייתי גוררת עצמי בכבידות למיטה, וגם בה לא מצאתי מנוחה. המיטה שלי — לא היתה שלי, היא היתה גם מיטתה של חברה אחרת. כסאות לא היו בחדר — ובבוא ידידי חברתי לבקרה ולגלגל עמה שיחה — היו הללו מסבים על המיטה. עלי זה הכביד מאוד. אך כאשר הייתי מעירה לשכנתי, כי רוצה אני שמיטתנו תהיה שמורה יותר, היא זרקה בי מבט, כאילו אמרתי דיבור פוגע ביותר.

גופי עייף מן העבודה שאינני מורגלת בה; דכדוך־נפש ירד עלי על שום בדידותי בתוככי אנשים מרובים כל כך; אלה, קצתם בחנו אותי מסוקרנים, קצתם במשהו זלזול, ואחדים גם — מה תמהתי — בקורט חשדנות. הייתי מסתגרת, מכונסת כולי — בתוכי עצמי.

אותם שבועות ראשונים, לא אחת היה מנקר בי הספק — האחזיק מעמד, היעמדו בי כוחות גוף ונפש — ולא אלך מפה? —

נשארתי. ברבות הימים התרגלתי כלשהו לעבודה. שוב לא הייתי כה עייפה. אזי למדתי לראות גם את הזולת בסבלו ובשמחתו, במשאלותיו ובמאווייו.

כעת ברור לי: תמורה מתחוללת בקיבוץ. שוב אין הוא מה שהיה לפנים — תחנת־מעבר בדרך לארץ־ישראל; בהארכת מועד ההכשרה — דמותו של הקיבוץ משתנה במובהק.

בלי משים, עטוף המולת היום־יום, עטוי בסבל של ימי רעב־למחצה, תוך כדי ריקודי „הורה" מסוערים — מתהווה שינוי מעמיק בהוויה ובחוויה של כל איש ואיש בתוכנו. —

הכל שרוי עדיין במצב עוברי, ללא חוקים מסדירים ובלא דפוסים קבועים, אבל אני חשה, כי מן התוהו הזה, מבליל הרעיונות, מן החתירה ללא ליאות אחרי עיצוב צורות למתהווה — צומחים ועולים מתוך מתון, תוך תסיסה וחווית־נפש, ערכים חדשים.

זוהי המהות העמוקה של חיינו כאן, וזהו העיקר. כל השאר — אי־הסדר, הצפיפות, הרשלנות, בכל אלה הצורות החיצוניות הכרחי שתחול תמורה, ניתן ואף חובה היא לשנותן. אין הדבר אלא תלוי בכל איש ואיש בתוכנו ובציבור כולו ואף גם בי. מאוויי ורציותי — ייארגו בחיים החדשים המתהווים...

כל איש ואיש בתוכנו חייב להשתלב בפעילות יצירתית. להיות פאסיבי, לעמוד מן הצד, להיות נגרר על־ידי זולתך — משמע לבלום, פעמים — להפריע למעשה. אני, אפילו אינני מסוגלת עדיין לשתף עצמי הרבה, אשתדל לא להפריע...

...מדרך הטבע מצויים אופנים שונים לפעילות ולהשפעה. האחד — הדרך הכבושה שניתן לפסוע עליה בנקל, זו המקובלת: מופיעים בציבור, „מטיפים" — האדם קונה לו פרסום. הצורה האחרת — היא הפנייה ליחיד, להלך־נפשו, להיות עמו בסבלו ובשמחתו. בדרך זו הכיוון אינו כה מפורש. הרוצה להתנהל בנתיב־חיים זה יתור אחריו כפעם בפעם מחדש.

ידעתי, בכבידות מתנהלים בנתיבה זו, אך לעתים רחוקות היא עולה יפה. כל העת היא עטופה צל — אבל זוהי נתיבתי שלי. בטוחה אני בנכונותה ובערכה. ברוח שלווה אני מתנהלת בה לקראת העתיד...

אביגיל מיכאלי (ריינס, יגור)

תלאות כיבוש־העבודה בעיירה

בחודש אוגוסט שנת 1932 הגעתי להכשרה בקוריץ. שם נמצאה פלוגת כיבוש־עבודה של קיבוץ קלוסובה, שמנתה מנין חברים והברות. כעבור חדשיים עלה מספרנו ל־25 איש.

התחלנו לחפש עבודה כדי שנוכל להתקיים. מעולם לא התנסינו בעבודה גופנית, אולם פעם בקרבנו רצון חזק להוכיח את עצמנו כפועלים, המוכנים לעבוד בכל מיני עבודות.

מקום העבודה הראשון שלנו היה בית־חרושת לסוכר. במקרה חסרו אז פועלים ובדלית־ברירה קיבלו אותנו. עבדנו בהוצאת סלק והעמסתו על עגלות. בעבודה זו הועסקו 6 חברים במשך 3 שבועות. החברים האחרים עסקו בחיפוש עבודה. הם הסתובבו בעיר עם משורים וגרזנים בידיהם וניסו להתחרות עם ה„גויים". הבחורות היו מנסרות את העצים ומסדרות אותם, והבחורים היו חוטבים אותם פצלות פצלות. אולם, לרוע מזלנו התעוררו „יהודים בני־רחמנים" שלבם כאב עליהם שבני ישראל מתבזים בכל מיני עבודות קשות ומפרכות, ומטעם זה סירבו להעסיקנו בבתיהם ובבתי־העסק שלהם.

התקרבו ימי חג־הפסח, והיהודים הטובים שלנו נמנו וגמרו, שאם צפויה חס וחלילה פגימה בכשרות החג, יש להתיר העסקת בחורות ובחורים יהודיים בכל מיני עבודות ניקוי. אם כי קוריץ עיר קטנה היתה התקיימו בה למעלה מ־20 בתי־מדרשות. הטילו עלינו ניקוי בתי־הכנסת וכולנו עסוקים היינו בעבודת־קודש זו.

נמצאו כמה „נחשוניות" מעקרות הבית בעיירה שקיבלו אותנו לנקות את בתיהן ולכבס את הכבסים. הן הופתעו כשסירבנו לסעוד על שולחנן, ולו אפילו לשתות כוס תה. הפצירו בנו כל היום ואנו בשלנו: יש לנו אוכל משלנו. דרוש היה כוח גדול כדי שלא להתפתות, כי היינו רעבים מאוד. מנת האוכל שלנו במשך כל היום הורכבה ממרק של תפוחי־אדמה, כוס מי־עולש (ציקוריה) ופרוסת

לחם יבש. לא פעם ראיתי דמעות בעיני הנשים כשסירבנו לסעוד על שולחנן, אולם מתוך משמעת פנימית כבשנו את יצרנו.

במשך הזמן הכרנו רבים מתושבי העיר. התחלנו גם להדריך בסניף „החלוץ־הצעיר". מדי ערב המה בית־הפלוגה מאורחים רבים. בביתנו, על אף העוני והדחקות, היתה שורה תמיד שמחה; שרנו ורקדנו עד שעה מאוחרת בלילה, ולא הרגשנו עייפות. בלילות שבת לא עצמנו עין. הרי מחר יום מנוחה, ולכן רקדנו כל הלילה, שרנו וגם קראנו בצוותא. בשבת טיילנו בכל פינות העיר וגם מחוצה לה והיינו מגיעים עד לבית־החרושת לסוכר. הלאה אסור היה להת־קדם, כי כאן היה הגבול. שעות על שעות עמדנו והסתכלנו בזקיפים הרוסיים ובקסרקטין שלהם, שהמה מצבא רב.

החגים חלפו ואיתם נגוזו ימי הזוהר. בתי־הכנסת ובתי היהודים שבקוריץ נקיים היו. לעבודות כביסה סירבו לקבל אותנו מטעמים „הומניים", וגם עצים לא היו. הרעב והקור התחילו להציק לנו יותר ויותר. עשינו מאמצים להשיג עבודה, אך, לצערנו, הם לא הוכתרו בהצלחה.

ערב אחד סופר לי שבקוריץ קיים חוג דרמטי פעיל מאוד, המציג הצגות בכל ימות החורף, אך הוא סובל מחוסר כוחות אמנותיים. הציעו לי להצטרף לחוג ואבוא על שכרי. סירבתי אפילו לשמוע להצעה זו, משל כאילו באים להעבירני על דעתי ועל אמונתי, אולם דעת חברי הפלוגה שונה היתה: הם אמרו שזוהי עבודה ככל העבודות האחרות ואין להתבייש בה. ואני צעירה הייתי ובייישנית, וקשה היה לי להשתתף בהצגות, אך לא היתה לי ברירה אחרת; הרי אדם צריך לאכול ו„על פת לחם יפשע גבר", וגם אשה.

חלף הקיץ והגיעו ימות החורף. בביתנו שרר קור גדול. לא היו לנו עצים להסקה. מצבנו הכלכלי היה חמור מאוד. הלחם נעשה אורח נדיר בביתנו. התחלנו להסביר ליהודי קוריץ, שאם לא יתנו לנו עבודה ויוסיפו „לרחם" עלינו — עלולים אנו לגווע ברעב.

יום אחד ביקשו חברה אחת לעבודת־כביסה. הלכתי, ובבואי למקום פתחה את הדלת אשה נחמדה, כבת 40, ושאלתני לרצוני. אמרתי לה שנשלחתי מהקיבוץ לכבס אצלה. היא הסתכלה בי ואמרה בהתרגשות: „גאָט זאָל מיך היטן! אַזאַ יונג און אידל קינד וועט ביי מיר וואַשן וועש? דאָס וועט ניט זיין"! (ישמרני האל! נערה צעירה ועדינה כזאת תעבוד אצלי בכביסה? היה לא תהיה!). ניסיתי לשכנעה שאני ותיקה במקצוע וכבר עשיתי עבודה זו בבתים רבים, ואם היא לא תקבלני לעבודה, לא יהיה לי לחם לאכול — וענתה לי: „אז תשבי אצלי כל היום, תקבלי שכר־בטלה ובקיבוץ תספרי שקיבלת את שכרך בעד העבודה שעשית". הסברתי לה שלא יתכן לעשות כדבר הזה וחבל על הזמן — ונפרדתי ממנה.

רק חבר אחד מאתנו עבד עבודה קבועה בטחנת־קמח. שמו היה אליעזר והוא נפטר ממחלה כעבור שנה. חבר זה עבד קשה מאוד מצאת החמה ועד שקיעתה ופירנס את כולנו.

התזונה הגרועה ותנאי־ההיגיינה הקשים נתנו בנו את אותותיהם. הרבה חברים לקו במחלות־עור ופצעים. למרות מצבנו הקשה שמרנו על מצב־רוח מרומם.

והנה התקרב חג הפורים וקיבלתי חבילה מהבית. קבלת חבילה נחשבה כפשע גדול ביותר, ולכן נתקיימה אסיפה ובה הוחלט להחזיר להורי את המתנה הזאת. סידרנו, בכל זאת, חגיגת פורים כשכולנו רוקדים במעגל מסביב לחבילה. תוך כדי ריקוד הופשרה החומרה והוחלט לפתוח את החבילה ולראות מה יש בה. מצאנו בה עוגות, סבון וגרביים לכל חברי הפלוגה, סיגריות ועשרה זלוטי. החלטנו לאכול את העוגות, כי סוף סוף פורים היום, את הכסף לקחנו בהלוואה לקנות בו קמח, ואת השאר להחזיר.

בינתיים התעוררו יהודי העיר ובאו לעזרתנו בהשפעת חברי „החלוץ" ו„החלוץ־הצעיר", שהיו אורחים קבועים בביתנו. אורגן ועד למען הקיבוץ. בוועד השתתפו רופא, מורה מבית־ספר „תרבות" ועוד כמה אישים. הם ביקרו אצלנו, התעניינו בנו, אך לא יכלו לעזור לנו בהרבה, כי עבודה לא היתה.

אחרי דיונים רבים במזכירות ה„גוש" הגיעו לידי מסקנה שאין באפשרותנו להוסיף ולהחזיק מעמד בקוריץ והוחלט לפזר אותנו בכל מיני קיבוצי־הכשרה. חיסלנו את המשק, הכלים הועברו לקלוסובה, שילמנו את החובות והתחלנו להיפרד מיהודי העיר.

השבת האחרונה הוקדשה לטיול בסביבה עם חברי „החלוץ" ו„החלוץ־הצעיר". בערב סידרנו מסיבת פרידה לחברי התנועה והאוהדים. בצער רב נפרדנו מכולם. בבוקר שכרנו עגלה, העמסנו עליה את המטלטלין השונים ויצאנו לדרכנו.

קוריץ ואנשיה נשארו בזכרוני כתקופה יפה וחשובה בחיי. שמחתי להכיר עיר זו על אנשיה, את הנוער היפה והתוסס, שלצערנו לא רבים ממנו נשארו בחיים...

בת־ציון שושני (טורצ׳ניוק)

בית־השיטה, 1959

אורחות חיים

יהודה צימרמן: בקליבן נמצאה בשנת 1930 אחת הפלוגות הראשונות של קלוסובה ובה בשנה אף נאלצה להתחסל. בימי „הכיבוש הגדול" קמה במקום מחדש פלוגת קלוסובה במתכונת אחרת.

קליבן — עיירה נידחת ורדומה בווהלין, השוכנת לא הרחק מהערים לוצק ורובנה. הרחוב הראשי היה מרוצף אבנים גדולות ועגולות, ומשני צידי הרחוב, בפיתחי חנויותיהם, עמדו יהודים ובעיניים בוהות מסתכלים אחרי כל אחד.

בימות הסתיו, כאשר ירדו גשמים עזים, ובימות האביב, כאשר השלגים החלו להפשיר, כוסתה העיירה בוץ סמיך ושלוליות עכורות. הבוץ היה חודר דרך החורים הפעורים אשר בנעלינו לתוך הסמרטוטים שבהם עטפנו רגלינו, ומהן לכל רמ"ח אברינו — והמשור והגרזן בידינו הקפואות. בימים כאלה, כאשר גם בטננו היתה ריקה, שמחנו מאוד, אם אי־פה אי־שם קרא לנו יהודי לנסר ולחטוב אצלו את העצים, אשר קנה להסקת התנור בביתו. אמנם נמצאו אי־אלה

יהודים אשר מרוב רחמנות על ילדים יהודים לא מסרו לנו עבודה בחטיבת עצים, הטובה רק ל„גוי" שידיו ידי עשיו, אבל ברובם ראו לעצמם מצוה למסור עבודה לחלוצים; הרי אלה יבואו אל הארץ. בברק עיניהם ראינו את הנשמה היתירה, את געגועיהם לארץ־ישראל.

בשנת 1934 היינו בקליבן כשלושים איש. עבודותינו העיקריות היו בטחנת הקמח המקומית, במנסרה ובחטיבת עצים. חטיבת העצים היתה בעיקר בימות החורף. גם במנסרה לא תמיד קיבלנו עבודה. אין פלא שרוב ימינו שם סבלנו מתזונה לקויה. בימי הרעב היתה כלכלתנו על הלחם שחולק בין החברים בפרוסות קטנות ודקות בשלוש הארוחות, חתיכת בצל, קפה שחור וסמיך בתוספת רבע מחתיכת סוכר גבישי, לפעמים גם קצת תפוחי־אדמה, ובצהריים כל אלה בתוספת מרק דליל, שקשה היה להבחין מה תכנו. ולמרות כל אלה לא זכור לי אף מקרה שמישהו חזר הביתה בגלל כך.

מקום חשוב בחיי החברה תפסו האסיפות הכלליות. אחרי כל אסיפה היינו נוהגים לשיר את הימנון קלוסובה. לא אשכח את הרעד שעבר בי ובחברים אחרים כאשר שרנו את ההימנון. היה זה בבחינת: „כל עצמותי תאמרנה". ההימנון נסך בנו אז הרבה כוחות נפש ועזר לנו לא במעט בתקופה הראשונה של הסתגלות להתגבר על כל הקשיים והם לא היו חסרים. קודם כל — להשתלט על העבודה, שלא היינו רגילים בה. זוכר אני שיצאתי לעבוד ביומי הראשון בקליבן בחטיבת עצים. חזרתי מהעבודה במצב רוח מרומם. אמנם ידי היו כוא־בות, ובמיוחד כף ידי הימנית שכוסתה בועות מים גבוהות ולבנות. גם גבי אמר את שלו, אבל... שרנו ורקדנו עד מאוחר בלילה, ולמחרת — שוב לעבודה. נשכתי שפתי מכאבים, לא רציתי להפסיק ולהשאיר את חברי לבדם. ביום השלישי כל כף ידי הימנית כמעט נהפכה לגוש מוגלה אחד. נאנחתי מכאבים והביאו אותי לרופא ושם נותחתי — וכעבור זמן קצר הבראתי.

לאחר זמן־מה התחלתי לעבוד בטחנת הקמח. צריך היה לסחוב שקים גדולים וכבדים, לעלות איתם גם במדרגות והן כמעט תלולות וגם חלקות. ואני מעולם לא סחבתי שקים, אבל אני מוכרח לעמוד ולעבוד גם בזה. הן לא יתכן שאגיד שהעבודה הזאת קשה מדי בשבילי. אינני היחיד שקשה לו. נוסף לכך הרי אני מזכיר הפלוגה ואין אני רשאי לדרוש מאחרים מה שאני בעצמי לא עושה.

תוך כדי הרהורים והתלבטויות החלטתי שעלי לנסות ולהתרגל בסחיבת השקים באופן הדרגתי. התחלתי ב־3 פוד קמח ועליתי תוך כדי מאמץ במדרגות. יופי, זה הולך. הוספתי בפעם הבאה עוד חצי פוד וכן הלאה, עד שהצלחתי לעלות עם שק מלא על המדרגות. שמחתי היתה גדולה. ניצחתי. או, למשל, לעשות תערובות. אתה שוקע בין ערימות הקמח ומערבב ומערבב, הקמח חודר לעיניים, לאף, הנשימה מתקצרת, הראש כואב, וברקות כמו דפיקות פטישים. זה יעבור. פורץ זרם דם מהאף. עוצר את הדם. אין מי שיחליף אותי. כעבור מספר ימים התרגלתי. אחרי ליל שינה קמנו לעבודה בכוחות רעננים. והחורף קשה. כל הלילה עומד קור כלבים בחדר. איכשהו מתחממים במשך הלילה, אבל כשמעירים לעבודה קופצים מהר מהמיטה.

דירת הפלוגה היתה באיזור נוצרי וה„גויים" היו עוקבים אחרינו ומוזרה

היתה בעיניהם התופעה שבחורים ובחורות גרים ביחד ועל הכול — שיהודים עושים בכל עבודה. לא אחת התנכלו לנו ואף הגענו להתכתשות רצינית, אך ידנו היתה על העליונה. אחרי התיגרה ביקרנו, מספר חברים, בנובוסטאב, מקום ששימש כבית־הבראה לחברי הכשרה חולים ותשושים שבגוש קלוסובה, וכן כמושבת עולים לחברי הגוש. החברים מקליבן היו נוהגים מדי פעם לטייל לנובוסטאב, אם בשביל להיפגש עם חברים מפלוגות אחרות ואם כדי לשמוע הרצאה. כאשר חזרנו בלילה הביתה ארבו לנו הגויים ההם כדי להתנקם בנו. הם הקיפונו כשמקלות וסכינים בידיהם. אז יצא לקראתם אחד מחברינו, ששלט יפה בשפה האוקראינית, והוכיח אותם על מעשיהם ועל התגרותם בנו והסברתו נשאה פרי. נפרדנו בידידות ומאז לא הוסיפו להטרידנו.

לרבים מאתנו, שעזבו את בית־ההורים הנוח והחם ויצאו להכשרה, היתה זאת — פרט למניע העיקרי: הרצון לעלות — גם מרידה נגד אורח החיים הגלותי של אבותינו. הם התקיימו ברובם ממסחר ואילו אנחנו שאפנו לחיות בארץ כפועלים עצמאים, העובדים בחקלאות וחיים חיי קומונה. כדי להכשיר את עצמנו לכך יצאנו להכשרה. אמרנו, שגם בפרוזדור הזה, שקיבוץ הכשרה שמו, עלינו לחיות חיים עצמאיים ולנתק כל תלות מהורינו. לדוגמא, כשחבר היה זקוק, מאיזו סיבה שהיא, להוצאות נסיעה הביתה, או למקום אחר, ולא היה באפשרותו של הקיבוץ לתת לו את ההוצאות, הקפדנו שהחבר לא ידרוש את הוצאות הנסיעה מהוריו. היו, לכן, הולכים ברגל למקומות הקרובים ואילו למקומות הרחוקים יותר חיפשו „טרמפים" בעגלות וברכבות עד שהגיעו למטרתם. כשנקרעו הבגדים וה־נעליים לא ביקשו מהבית אחרים אלא הסתפקו ביש. היו מחלקים לחברים מספר מסוים של בולים לחודש לכתיבת מכתבים. היו חברים שביקשו מהבית בולים נוספים והוחלט שאין לעשות כן. מובן מאליו, שהקפדנו לא לבקש כסף מהבית לכל מיני הוצאות אחרות.

החיפושים והלבטים הללו, שהיו אופייניים למרבית קיבוצי ההכשרה, הם הם שחיזקו את כוח עמידתנו בארץ.

רמת־גן, ינואר 1976

משה זמל: בעיירה לובומיל היתה לקלוסובה פלוגת הכשרה שבה הייתי חבר. הקיום שלנו היה רק מעמל כפיים, ללא עזרה מבחוץ, לא ממוסדות ולא מהורים. היה לנו רצון עצמי להתקיים מעבודה — ועבדנו בכל מיני עבודות.

המצב הכלכלי היה קשה. מדי בוקר היינו קמים ויוצאים לחפש עבודה, אך מקומות עבודה לא היו רבים. תקופת החורף היתה הקשה ביותר, והמצב הורגש במטבח. לא היה מה לבשל. חילקו לחברים את הלחם במנות. רק בהתקרב חג־הפסח, כשיהודים התחילו בהכנות לחג, הזמינו את החלוצים לעבודות שונות ואז הוקל המצב ויכולנו לשלם את החובות. אני זוכר ערב חג־פסח אחד — — באותה תקופה הייתי סדרן העבודה וחברי הטוב מנוס אידלשטיין היה מנהל ההספקה. הוא הקפיד מאוד שחס וחלילה לא נעבור על התקציב, והתקציב היה דל מאוד. עובדות המטבח היו נואשות. נאמר לי שיש רק מצות, לא תבשיל ולא משקה. „קבלתי אומץ" והלכתי לחנווני ולקחתי בהקפה כמה ק"ג סוכר וחבילת תה,

ובחג הגישו לחברים מצות ותה מתוק, והיה אז חג שמח, רקדו ושרו עד הבוקר, אולם מנוס רגז ואמר שאני „בזבזן וקל דעת".

ועוד זכרון שמלווה אותי כל חיי:

השלטון הפולני דרש מהפלוגה שלנו שיהיה אדם אחד אחראי כלפי המוסדות הממשלתיים ואני הייתי האחראי. והנה קרה מקרה שחבר שלנו נסע הביתה לזמן־מה, וכמה חברים כתבו לו מכתבים ושמו את כל המכתבים במעטפה אחת, כדי לחסוך דמי דואר. דבר זה היה נגד החוק הפולני. ביום בהיר אחד נקראתי למנהל הדואר והוא פתח מעטפה שהיו מצורפים בה כמה מכתבים וכמובן שלא יכולתי להכחיש את המקרה. על עבירה זו נקנסתי על ידי הממונה על המחוז ל־5 ימי מאסר או תשלום כספי תמורתם. מכיוון שלא היה ברשותנו סכום הכסף הכניסו אותי לבית הסוהר. חברתי היקרה פנינה הביאה לי שמיכה וככה „ביליתי" 5 ימים במעצר על כתיבת מכתבים בצוותא...

למרות כל הסבל והתנאים הקשים היתה זו התקופה המאושרת בחיי. השתדלנו לחיות יפה, לכבד איש את רעהו ולא היתה שום עבירה מוסרית ופלילית.

עתלית, ינואר 1977

משה בטר: הגעתי לקלוסובה בשנת 1933 וכעבור זמן קצר שלחו משם 3 אנשים להקמת פלוגה חדשה בעיירה נידחת ששמה אנטונובקה. בשלישיה הרא־שונה היו 2 בחורים (אברמוביץ ואני) ובחורה אחת — שושנה קלפקה, כעת — בעין־חרוד. לא היו בידינו אמצעים כספיים שיספיקו להוצאות הדרך בשביל שלושתנו, ועל כן החלטנו ששושנה תסע ברכבת למקום המיועד, ואילו אנו, הבחורים, נלך ברגל לאנטונובקה, מהלך של 27 ק"מ מסארני.

היה זה בחודש מאי ואנו צועדים למקומנו החדש לאורך פסי הרכבת, כשמשני צדדיה נמשך יער וריחות אביב ממלאים את חלל האוויר. בבואנו למקום מצאנו דירה שנועדה לנו — חורבה שחלונותיה לא היו גבוהים הרבה מהקרקע, הגג מכוסה קש משחיר, דרך התקרה דולפים מי־גשם ובתוך ה„דירה" — קרשים מקיר אל קיר ועליהם שקי קש אפורים. התברר לנו שהמנסרה, בה עלינו לעבוד, תופעל רק בעוד שבועות מספר.

בינתיים נוספו ובאו לפלוגה עוד חברים. האספקה היתה ירודה מאוד, הלחם גרוע, ונאלצנו להסתפק בחתיכות סוכר זעירות לתה ובמנת מרק או דייסה ליום...

יצאנו בינתיים לחפש עבודה כלשהי בעיירה. תושבי המקום, היהודים וה־„גויים", הכירו אותנו כ„פלשתינצים" ומסרו בידינו כל מיני עבודות, ואנו היינו מוכנים לכל עבודה שתזדמן לנו ובלבד שנוכל לכסות את ההוצאות המעטות לקיומנו.

לאחר שבועות אחדים החלה העבודה במנסרה. היינו עובדים ב־3 משמרות והיתה תעסוקה מלאה לחברים ולחברות. אז ניגשנו לשיפור תנאי חיינו. בחרנו בוועד ובמזכיר, שפעלו במרץ, במילוי תפקידם. ראשית לכול ראינו הכרח לעבור לדירה אחרת. מצאנו ושכרנו שני בתים (אמנם, לא גמורים) ועברנו לגור בהם. כן עשינו מאמץ לשפר את סדרי האספקה וטיב האוכל — לשביעות רצונם של החברים. החיים לבשו צורה אחרת.

מספר החברים בפלוגה גדל והלך. הגיעה אלינו גם חברה ששימשה אחות־חובשת (היא רחל שפירא, כעת בגבעת־השלושה), והיתה מסורה מאוד לתפקידה. פרט למקרים בודדים של עזיבות — התקשרו החברים למקום ונוצרו קשרים הדוקים בין אנשי הפלוגה.

היחסים בין נותני העבודה לבינינו היו קורקטיים, ורק פעם אחת עלתה בעיה מסובכת. הסבלים הנכרים, שעבודתם היתה בהעמסת קורות עץ על קרונות־משא, דרשו תוספת לשכרם ומשלא קיבלו — הכריזו שביתה. בעלי המנסרה קראו אז לשניים מאיתנו לבוא למשרדם והציעו לנו לקבל על עצמנו את העבודה, במקום השובתים. הודענו שלא נהיה מפירי שביתה. נוצר מצב מתוח. למחרת הביאו מפירי שביתה מבין הנכרים. הללו קיבלו מכות מהפועלים השובתים והיה אף שנפצעו קשה. מאז לא דרשו יותר המעבידים מהחלוצים להיות מפירי שביתה...

מספר החברים בפלוגתנו הגיע ל־50 וברובם עלו לארץ. צר לנו שלא כולם זכו להגיע ארצה והושמדו בפולין על־ידי הצורר הנאצי...

שכ׳ חבצלת ע״י רחובות, אוגוסט 1975

אלתר לוי: שמו של קיבוץ קלוסובה הלך לפניו כמקום בו הולכים ומתהווים חיים חדשים. שמחתי, לכן, להזדמנות שניתנה לי לבקר במקום ולראות את האנשים מקרוב. בפרוס שנת תרפ״ח (1927) נודע בעיירתי אלכסנדריה, בווהלין, על חתונה שתיערך בקרוב בקלוסובה. בתחילה לא האמנתי בכך: איך ייתכן שזוג יתחתן בקיבוץ הכשרה ויקים בו את משפחתו? — לא ארכו הימים ונודע לנו שאמנם כן הדבר וכי החתונה נקבעה לימי חג הסוכות בשנה ההיא.

יצאנו אז קבוצת חלוצים מעיירתנו לקלוסובה ובידינו כלי נגינה, כעין תזמורת קטנה, כדי לשמח את לב הנוכחים בחג הכלולות של המשפחה הראשונה בהכשרה. מאז הוספתי לבקר במקום פעמים מספר ונוצרו מגעים וקשרי חברות ביני לבין אנשי קלוסובה. עיירתי הפכה לתחנה בדרכי נסיעותיהם לבתי הוריהם, לרגל עניינים שונים, ותמיד היו מתארחים בביתנו.

פעם נפלה בחלקי הזכות לארח בביתי אף את הארי שבחבורה — את מרשק. מטעם „החלוץ״ התקיימה אז אסיפת עם בבית־הכנסת ובה נאם מרשק. בית הכנסת היה מלא מפה אל פה. הרב המקומי בא גם הוא ונערך ויכוח בינו לבין מרשק, ויכוח שנסתיים בלחיצת ידים. ההתלהבות היתה רבה ולדעת כל הנוכחים היתה ידו של מרשק על העליונה. אני, כמזכיר הסניף, הייתי גאה על העובדה הזאת.

לאחר מכן אמרתי לעצמי: לא די להיות מזכיר הסניף ופעיל ב„החלוץ״ ולשלוח אחרים לקיבוצי הכשרה; אני חייב להיות מגשים בגופי והגיעה שעתי לצאת להכשרה. ארזתי חפצי ויצאתי לקלוסובה.

הדבר היה בשנת 1931 ומצאתי כבר במקום ציבור חדש של חברים. התקשרתי אף איתם והשתתפתי בכל האסיפות והשיחות שנערכו בימים ההם. לאחר 3 חודשים נכללתי בקבוצה בת 20 איש, שנשלחה לדומברוביצה, פלוגת קלוסובה, ועברתי לשם.

תנאי החיים בדומברוביצה היו יותר נוחים מאשר בקלוסובה ועשיתי במקום כ־10 חודשים, עד שבא עלי משבר נפשי; כתבתי אז מכתב למזכירות המקום

על פגמים שונים שאני מוצא בחיי החברה — ולבסוף עזבתי את הקיבוץ וחזרתי לבית הורי.

בשובי לעיירה באו עלי ימים נוראים. חברי „החלוץ" פנו לי עורף והחלו מסתייגים ממני. הם לא קיבלו את המניעים שלי לעזיבה והייתי בעיניהם כאיש שסטה מהדרך הנכונה. התהלכתי מדוכא כל הימים. והנה שוב זימן לי הגורל פגישה עם אנשי קלוסובה ונתחדשו המגעים בינינו.

באותו זמן נפתח בעירנו בית־הבראה לחברים מחלימים מקלוסובה. העבודה המפרכת נתנה בהם את אותותיה והם היו זקוקים לנופש ולהחלפת כוח. החברים האלה, שהיכרתי מימי היותי בקלוסובה, קרבוני והחזירו אותי לתנועה. הודות להם חזרתי להכשרה — והפעם לסוקל, בגליציה המזרחית, אחת הפלוגות החד־שות של גוש קלוסובה.

סוקל — עיירה גליצאית, שרבים מאנשיה נושאים תואר דוקטור או תואר אקדמאי אחר. בפלוגה התרכזו כ־55 חברים, רובם מהסוג שלי, כלומר: עוזבי קלוסובה לשעבר שחזרו בתשובה, שבו לקיבוץ והחלו בו חייהם מחדש. איש לא ידע כמה שנים צפויות לו בהכשרה עד לעלייתו לארץ. העבודה היתה במנסרה בשתי משמרות, בחטיבת עצים ובתחנת הרכבת. שם התמסרתי בכל כוחותי לכיבוש עבודה ולחיי התרבות, ובשנת 1936 אושרתי לעלייה.

חדרה, פברואר 1976

חלוצי גרמניה בפלוגות קלוסובה

היציאה מגרמניה

אביב 1933. בגרמניה חוגגים ההמונים את נצחונו של היטלר ועלייתו לשלטון. יהודים מותקפים ברחוב. מוכרז חרם על חנויות יהודיות, וגם מועדוני תנועות הנוער החלוציות זוכים לביקורים של גיבורי ס. א.

באווירה זאת, של ראשית השואה המתקרבת, היה ברור למרכז „החלוץ" שיש לעשות הכול, על מנת להוציא להכשרה ולעלייה מספר גדול ככל האפשר של חלוצים, וזאת בהקדם האפשרי. בין יתר הפעולות בשטח זה, עלתה הצעה לשגר משלחת ל„החלוץ" בפולניה ולברר אפשרות לשליחת קבוצת חלוצים בעלי נתינות פולנית להכשרה. אצלנו, בברלין, היתה קבוצה גדולה של חברים, שהוריהם היגרו מפולניה, וגם בערים אחרות בגרמניה ובדנציג היו חברים עם נתונים דומים, ומספרם הגיע ל־50—60 בערך. חיכינו בכליון עיניים לשובה של המשלחת והנה בראשית אפריל חזרו שליחינו ובפיהם תשובה חיובית, בתנאי שהסרטיפיקטים לעלייה עבורנו יהיו מהמכסה המוקצבת לגרמניה. בברלין התארגנה קבוצה בת 30 חברים בערך, רובם ככולם מתנועת „הבונים", ותחילת חודש מאי 1933 נקבעה כתאריך היציאה.

מחשש של קשיים מצד השלטונות נקבע, שנצא כפליטים בקבוצות קטנות של 2—3 חברים, וב־29 באפריל יצאו לפולניה כסנוניות ראשונות 2 חברים, ביניהם אני.

רגעי הפרידה מהמשפחה ומהחברים היו קשים. היינו צעירים בני 18—19 ויצאנו משיגרת חיים קבועה אל הבלתי־נודע. צויידנו בכרטיס נסיעה ברכבת עד לעיירת הגבול זבונשין, ושם היינו אמורים לפנות לוועד העזרה לפליטים מגרמניה, שהיה בראשית התארגנותו. ברגע שעברנו את הגבול הגרמני חשנו בלבנו הרגשת הקלה, ורק מאוחר יותר הוברר לנו, שבזה חרצנו את גורלנו לחיים ולא להשמדה בתאי הגזים. בלילה, בין 30 באפריל ל־1 במאי, הגענו לוואר־שה, ופנייתנו הראשונה היתה לקומונה של שליחי הארץ. למחרת השתתפנו בהפגנה המונית של ה־1 במאי, ובאופן ספונטני פרצה מפינו הצעקה: „בוז לפשיזם!".

במשך הימים הבאים הגיעו חברים נוספים, ונשלחנו לגרוכוב כמקום ריכוז ראשון. תוך שבועיים התרכזו כל חברי הקבוצה, והוחלט, שחלקם נשאר בגרוכוב, והיתר מועברים לפלוגת קיבוץ קלוסובה בלוצק.

תחנה ראשונה — לוצק

בואנו ללוצק עורר התרגשות רבה בין יהודי העיר, ובעיקר בין חברי ההכשרה שבפלוגה. הוצפנו בשאלות רבות על המצב בגרמניה בכלל, ושל היהודים בפרט, ועשינו כמיטב יכולתנו להסביר לכול את המתרחש בגרמניה.

על אף המאמצים של החברים מפולניה נתקלה קליטתנו בקשיים רבים. רובנו גמרנו זה עתה את לימודינו בגימנסיה ולא היינו רגילים לעבודה פיזית קשה. המעבר הדרסטי ממזון מסודר לתנאים של תזונה דלה גרם לקשיים רבים. גם ללינה של שניים במיטה על מזרן קש קשה היה להתרגל, וגם אי־ידיעת השפה המדוברת, אידיש, של רוב החברים, גרמה לאי־הבנות. לכולנו היתה השפה הפולנית זרה לגמרי, וגם זה גרם לקושי מסוים.

הפלוגה בלוצק לא היתה במצב של חוסר עובדים. נוסף למספר מקומות עבודה קבועים, ופה ושם כמה ימי עבודה בהזדמנות, עסקו רוב החברים בחטיבת עצי הסקה במאפיות ובבתים פרטיים. לכל קבוצה בת 4 אנשים הוכנס 1 או 2 מה„יעקעס", מצוידים במשור ובגרזן, וכך שוטטנו בעיר במשך כל היום, ולא פעם קרה שחזרנו בערב לפלוגה עם יבלות ברגליים, ולא בידיים, כי פשוט לא השגנו שום עבודה.

מתקופת חיינו בלוצק זכור לי קוריוז אחד. לאסיפה הובאה הצעה לבקר בסרט ראינוע בשם „קין וארטם". לשם מימון פעולת תרבות זו היינו צריכים לוותר על לחם מרוח בשכבה דקה של חמאה, ובמשך שבוע ימים להסתפק בלחם יבש. כמובן שגם אנו תמכנו במפעל זה, ואכלנו את הלחם היבש, אף כי מהסרט לא הבנו כלום, כי הוא הוצג בשפה הפולנית, ללא תרגום גרמני.

זכורה לי גם חוויה אישית, המעידה שבתחום המשמעת היינו מחונכים היטב. יום אחד סודרתי לעבודה בבית־חרושת לגלידה. במשך כמה שעות סובבתי את המכונה ביד, וברור שזאת לא היתה עבודה קלה. לאחר שהגלידה היתה מוכנה, ראה בעל בית־החרושת לנכון להציע לי מנת גלידה. אני, כמובן, סירבתי, בטענה שאין לקבל טובת הנאה, שיתר החברים לא מקבלים אותה. הוא פיקפק בבריאות הנפשית שלי, אבל אני עמדתי על שלי בעקביות.

המשימה של קליטת קבוצה גדולה היתה כבדה מדי בשביל פלוגת לוצק, וכתוצאה מכך הוחלט כעבור 3 חודשים להעביר אותנו לוורבה, אחת הפלוגות הגדולות בקיבוץ קלוסובה, שתנאיה הכלכליים היו באופן יחסי טובים מאשר ביתר הפלוגות. ובכן, הועברנו בכמה עגלות רתומות לסוסים, ואחרי טלטולי דרך במשך 2 ימים, עם חניית לילה בקבוצת „גורדוניה" בדובנה, הגענו למקומנו החדש. כמובן שהיינו כבר מלומדי נסיון בהרבה שטחים, וגם התרגלנו לסידורים של מחסן בגדים א', כלומר שאין לבוש פרטי, והמחסנאית זיכתה אותנו כל שבוע בבגדים אחרים, שהתאימו פחות או יותר. ראוי לציין שלמרות העובדה, שיצאנו מהבית מצוידים היטב השארנו בשתי התחנות הראשונות, גרוכוב ולוצק, חלק גדול של הבגדים, ולוורבה הבאנו את „שארית הפליטה".

פרט למספר קטן של חברים, שעבדו בשרותים, עבדו כל החברים ב„טרטאק" (מנסרה) שבעיירה, יחד עם עשרות פועלים אוקראיניים, תושבי העיירה. מנהל המנסרה היה יהודי, והוא אשר איפשר עבודה למספר רב של חלוצים. עבדנו בשתי משמרות, ורוב ה„יעקים" השתלבו יפה במפעל.

מבנה פלוגת ורבה היה שונה בכך שחדר האוכל שכן בקצה העיירה, וחמש דירות למגורים היו מפוזרות בכל העיירה; כמה פעמים ביום אפשר היה לראות שיירה של חלוצים צועדים לכיוון חדר האוכל או למקומות הלינה.

החומר האנושי שבוורבה היה מעל לממוצע. רבים ידעו עברית וגם בעלי השכלה, וזה הקל על קליטתנו בתוך החברה. בין החלוצים מפולניה היה בחור אחד בשם שלום לוין, ששלט בשפה העברית על בוריה. הוא נהג להצטרף אלינו בעת שישבנו בצוותא ושרנו שירים מהפכניים בגרמנית. עשינו איתו הסכם, שאנחנו נלמד אותו את השירים, והוא ילמד אותנו עברית. הסתבר שהרווח היה כולו שלו: הוא למד את השירים במהרה, אבל אצלנו העברית לא נקלטה בקלות כזאת..

במשך שהותנו בוורבה התגבשנו מבחינה חברתית והיתה הבנה רבה בינינו לבין החברים מפולניה, שאף הביאה בעקבותיה כמה נשואי־תערובת. הגשמנו הלכה למעשה עקרונות חיי קיבוץ, אותם רכשנו תיאורטית בתנועת הנוער החלוצית בגרמניה. התרגלנו לחיי עבודה ולחיים בתנאי צנע. כל זה הכשיר אותנו לחיי קיבוץ בארץ.

הכול התנהל בסדר עד שלפתע פרצה שביתה במנסרה, שכתוצאה מהפרתה ע"י פועלי המקום נשארנו ללא מקור מחיה. פלוגת ורבה התפזרה (זמנית) לפלוגות שונות, ואף הקבוצה הגרמנית חולקה לכמה מקומות. אני ועוד 5 חברים נשלחנו לקרמניץ. במקומנו נכנסה אז לוורבה קבוצת בית"רים.

לקרמניץ וחזרה לוורבה

התנאים בקרמניץ היו דומים לאלה שבלוצק, וגם פה היינו למעמסה על הפלוגה הקטנה, שבלאו־הכי סבלה מחוסר עבודה. בינתיים הגיעה ידיעה, שבעל המנסרה בוורבה הסכים להחזיר לעבודה חלק מהפועלים, תוך השארת פלוגת בית"ר במקום. כמובן שחזרנו לוורבה, וחזרה זאת היתה מלווה בחוויה מעניינת,

שבנס לא נגמרה באסון. אותו יום חורף, בו עמדנו לחזור, היה קר מאוד, ושלג עמוק כיסה את הכול. שכרנו עגלון מאחד הכפרים שבסביבה שבאמצעות מזחלת רתומה ל־2 סוסים קיבל על עצמו להסיע אותנו לוורבה, מרחק של כ־20 ק״מ, ולמרות שהשלג כיסה את כל הדרכים, הוא הבטיח למצוא את הדרך. אחרי נסיעה של כמה שעות הרגישו כמה מהחבר׳ה, שהרגליים קופאות. חלצנו את הנעליים (הקרועות) ושפשפנו את הרגליים בשלג, וכך הצלנו אותן מקפיאה. בינתיים התברר שלמעשה איבד העגלון את סימני הדרך, ומתוך חשש שלא נוכל למצוא את הדרך קיבלנו את הצעתו לנסוע לכפרו, טרם יפתיע אותנו הלילה. בבית משפחת העגלון קיבלנו ארוחת ערב חמה ולינת לילה על הרצפה. למחרת, אחרי נסיעה של כמה שעות בדרך עוקפת, הגענו סוף־סוף בריאים ושלמים לוורבה.

עם התקרב חודשי הקייץ נתקבלו עבורנו רשיונות העלייה מגרמניה, והיות שלא היה באפשרותנו לחזור לשם, נאלצנו לסדר בעצמנו את הניירות, וזה היה כרוך בכמה טיולים טובים ברגל לדובנה, מרחק של 40 ק״מ, הלוך וחזור.

סוף־סוף היינו מצויידים בכל הדרוש, ויכולנו להצטרף לקבוצת עולים מפולניה כשהמפגש היה בקונסטנצה שברומניה. עלייתנו יצאה לפועל אחרי שנה ורבע של הכשרה — וזה עורר קצת קנאה, כי החברים בפולניה ישבו בהכשרה 4—5 שנים ויותר...

סיכום

בהגיענו לחיפה נתקבלנו ע״י מרשק, שהיה אז בוועדת הקליטה של הקיבוץ המאוחד. מספר חברים הופנו לגבעת ברנר, היתר לקיבוצים אחרים. אינני יודע כמה חברים מהקבוצה הגרמנית ההיא חיים עדיין בקיבוץ, אבל בטוחני שכל החברים ספגו בנפשם מן החינוך שהעניק להם קיבוץ קלוסובה ובכל מקום בו הם היים הם זוכרים בגאוה את תקופת הכשרתם, על אף, ואולי דווקא, בגלל הקשיים.

יוסף היכל

גבעת ברנר, 1975

קו לקו

בחורף שנת 1930 הגעתי לקליבן, פלוגה של קלוסובה. עבדנו במנסרה. בימים הראשונים העבודה היתה קשה, אבל מהר מאוד התרגלנו לכל התנאים.

ב־1 במאי הודענו למנהל המנסרה, כי חג היום לפועלים ואין אנו עובדים בו. המנהל הודיע כי כולנו מפוטרים. שום משא־ומתן לא עזר, נשארנו מחוסרי עבודה והיה הכרח לפזר את הפלוגה. קיבלנו הודעה על העברת האנשים לקלוסובה ולפלוגות, והייתי בין אלה שנשלחו לקלוסובה.

באנו לפנות ערב עייפים ושכבנו לישון על הרצפה. פתאום התעוררנו לקול שירה. היו אלה חברים שקמו לעבודה. בעוד אנו שוכבים על הרצפה סובבו אותנו במעגל ורקדו „הורה" וכן גם ניסו למתוח אותנו במעשי קונדס שונים.

התחילו ימי עבודה קשים. העמסת האבן על הקרונות היתה עבודה מפרכת. פעם גם קיבלנו מכות מה„קרקוביאקים" [פועלים פולנים מסביבות קראקוב], ופרצו תיגרות בינינו לבינם.

כשהלכתי בפעם הראשונה לראות את דירתי ב„פלוגה" היה הרושם לא נעים. המיטות מקרשים בשתי קומות. בכל מיטה 3 אנשים — שמנים ורזים, גדולים וקטנים יחד... רוחב המיטה — 80 ס"מ. מי ששכב בקצה היה לפעמים מוצא את עצמו על הרצפה...

כולנו רצינו לעלות מהר לארץ, אך הנה באה גזירת פאספילד והעלייה לארץ נפסקה. המצב בקלוסובה נעשה קשה והיו גם שהתחילו לעזוב. ואז התקיימה אסיפה בראשותו של ד. לוי ז"ל, שפתח ואמר: „חברים מי שחושב לעזוב את קלוסובה, לא צריך הערב להיות באסיפה. אנחנו צריכים פה, באסיפה, להישבע שלא נזוז מכאן עד לעלייתנו, ואף אחד לא יודע כמה זמן יימשך הדבר". אחרי האסיפה הזאת כמעט שפסקו העזיבות.

ההורים היו באים לקלוסובה לביקורים ודרשו שה„ילדים" יחזרו הביתה. המלחמה עם ההורים היתה מרה. למרות התנאים הקשים נשארו החברים בקלו־סובה עד העלייה. כשהגיעו מהארץ ידיעות על חלוצים שאינם הולכים לקיבוץ — התחילה בדיקה קפדנית בקלוסובה באישורים לעלייה. רכשתי אמון החברים ואו־שרתי לעלייה ובשנת 1934 הגעתי לארץ.

שרה פטישי (בט)

יגור, 1963

*

הגעתי לקלוסובה בשנת 1930 מעיירה קטנה, לאחווה. הייתי חברה בהשומר־הצעיר והראשונה מאנשי עירי שיצאה להכשרה. סמוך לבואי יצאה גזירת פאס־פילד על העלייה לארץ. בקלוסובה קראו מיד לאסיפה כללית וכל החברים דיברו והחליטו: „לא נזוז מפה — עד שנוכל לעלות לארץ!"

אחרי האסיפה חזרנו לחדר ואני שומעת כמה חברות בוכות. שאלתי: „למה אתן בוכות?" — והן השיבו לי: „מה? לחיות כאן בתנאים איומים — ולחכות

לעלייה ?..." ואני שואלת אותן: „למה לא אמרתן באסיפה מה שאתן חושבות ?" — הן שתקו...

למחרת יצאנו לעבודה. אותי, בחורה בעלת שרירים, סידרו לעבודה במחצבה. גם הבוכות קמו לעבודה — והמשיכו.

סבלתי מגרדת וקבלתי פצעים על הפנים. הרופא יעץ שאסע הביתה, אך לא הסכמתי. אז הציע הרופא .שאחליף את המקום ועברתי לדומברוביצה.

אני טענתי כל הימים שאין להשלים עם המצב הקיים, להפסקת העלייה בשל חוסר סרטיפיקטים — ויש לעלות לארץ בכל הדרכים. תמיד חזרתי וסיפרתי על המקרה עם הבחורות שבכו אחרי האסיפה ההיא...

פעם בא לביקור אצלנו חבר ממרכז „החלוץ" והיתה אסיפה כללית בהשתת־פותו. ביקשתי רשות הדיבור ואמרתי: „מוכרחים לעלות — ויהי מה!"

לאחר זמן־מה קיבלתי הודעה שאושרו חברים לעלייה ל„מכביה" — וגם אני ביניהם...

רוחמה יונאי (לוין)

כפר־חסידים, אוקטובר 1975

מתוך יומן, לוצק, 22.1.34

גליקה ואני חלינו בגרדת („טאגוש", בז'ארגון של ההכשרה). זוהי מחלה מגעילה. מקבלים פריחה בכל הגוף — עם גירוי חזק, והיא מאוד מידבקת. לחולי גרדת יש חדר מיוחד בקיבוץ, ובו מיטות ואף תלבושת מיוחדת. הכול מוכן מראש...

אני מאושרת שקבלתי „טאגוש" יחד עם גליקה. היא חכמה ושנונה כל כך... ישנו יחד במיטה אחת כאשר היינו בריאות, ועכשיו, משחלינו, אנו שוב יחד.

כתרופה ל„טאגוש" ישנה משחה שחורה כוזפת וריחה לא נעים. מרחנו את כל הגוף והיתה עליצות רבה, על אף הכול. הבחורים באו לבקר, עמדו מרחוק והתפלאו למצב רוחנו הטוב.

זה נמשך 3 ימים. אחר־כך קבלנו כסף מ„מנהל האספקה" והלכנו למרחץ. הבראנו — והשמחה רבה ואמיתית. כל החבר'ה קיבלו את פנינו בשירה וב־ריקודים.

28.1.34

היום נשארו הרבה בחורים בבית: לא היתה עבודה. הרעב הציק — עד כאב. הבחורים פיזרו על הרצפה את כל הגרזנים והמשורים. הכול נתייצבו במעגל. הציבו את סלסלות הלחם הריקות, כדונים ריקים, הוסיפו ארנק ריק, ובעמדנו כך במעגל פתחנו בהימנון קלוסובה. כה רב היה הכאב בשירה!... כולם נדמו, דממו הלבבות. גם כלי־העבודה, שאינם בשימוש, כאילו הפגינו השתתפותם בצערנו. אח"כ התלכדה „הורה" נהדרת — „הורה" בעצם היום! מאז היותי בקיבוץ — לראשונה „הורה" לאור היום. זה היה מדאיב ומקסים. החבר'ה יצאו מהמיטות והכל נטלו חלק בטכס העצוב הזה — — —

נחמה דונגי (סנדזין)

מושב חרות

הסתדרות „החלוץ" בפולין
גוש קלוסובה
פלוגה בקובל

רשימת סדור העבודה

ליום 17 ינואר 1935

כתבת נותן העבודה	מס' סדורי	שם ומשפחה	כתבת נותן העבודה	מס' סדורי	שם ומשפחה	כתבת נותן העבודה	מס' סדורי (עבודת פנים)	שם ומשפחה (עבודת פנים)
עבודת חוץ							עבודת פנים	
[illegible]	27	[illegible]	[illegible]		[illegible]	—		[illegible]
[illegible]	28	[illegible]	[illegible]	1	[illegible]	[illegible]	1	[illegible]
[illegible]	29	[illegible]	[illegible]	2	[illegible]	"	2	[illegible]
[illegible]	30	[illegible]	[illegible]	3	[illegible]	"	3	[illegible]
[illegible]	31	[illegible]	[illegible]	4	[illegible] x	[illegible]	4	[illegible]
[illegible]				5	[illegible]	"	5	[illegible]
[illegible]		[illegible]	—	6	[illegible]	[illegible] 13	6	[illegible]
[illegible]	1	[illegible]	[illegible]		[illegible]	—	7	[illegible]
[illegible]	2	[illegible] x	"	7	[illegible]	[illegible]	8	[illegible]
"	3	[illegible]	"	8	[illegible] x	"	9	[illegible]
[illegible]	4	[illegible]	[illegible]	9	[illegible]	[illegible]	10	[illegible]
[illegible]	5	[illegible] x	37 [illegible]	10	[illegible] x	"	11	[illegible]
[illegible]	6	[illegible] x	261 [illegible]				12	[illegible] x
[illegible]	7	[illegible]	[illegible]				13	[illegible]
[illegible]	8	[illegible] x	13 [illegible]				14	[illegible]
[illegible]	9	[illegible]	[illegible]				15	[illegible] x
36 [illegible]	10	[illegible] x	"					סך הכל:
10 [illegible]	11	[illegible]	[illegible]				31	[illegible]
261 [illegible]	12	[illegible]	[illegible]				19	[illegible]
[illegible]	13	[illegible] x	[illegible]				10	[illegible]
[illegible]	14	[illegible]	15 [illegible]				15	[illegible]
[illegible]	15	[illegible] x	[illegible]				3	[illegible]
[illegible]	16	[illegible] x	"				1	[illegible]
[illegible]	17	[illegible]	"				4	[illegible]
[illegible]	1?	[illegible]	"				83	
[illegible]	!	[illegible] x	"				18	בחופש
							151	

✶

היינו בהכשרה בקובל, פלוגת קלוסובה, בשנים 5—1934, עד לעלייתנו ארצה.

קשים היו תנאי החיים במקום, ביחוד בהתחלה. חמור ביותר היה המצב בתקופת החורף. הקור הגיע ל־30 מעלות מתחת לאפס. בחביות קפאו המים. צריף המגורים שלנו היה על חוף הנהר ממש ורוח קרה נשבה בו דרך הסדקים אשר בקירות. תנור שעמד באמצע הצריף הוסק ע״י קליפות מגרעינֵי חמניות ובערבים היו כל החברים מצטופפים מסביב לתנור. כאשר גדלה הפלוגה שכרנו דירה יותר מרווחת ושופרו התנאים.

הואיל שלא היתה תעשיה בקובל, למרות שנחשבה עיר לא־קטנה, עבדנו בכל מיני עבודות שנזדמנו לנו; הבחורים — בחטיבת עצים, בשאיבת מים והבאתם לבתים, בבתי־בד לשמן ובטחנת קמח; הבחורות — חלקן בנסירת עצים ורובן במשק בית אצל היהודים תושבי העיר. קשה היה לחברות להסתגל לעבודות שירות אלה והקדשנו הרבה אסיפות כדי לשכנע את הבחורות כי העבודה — אין בה בושה, ותהא אשר תהא, גם במשק בית, ובייחוד שזה למען אידיאה.

ובאמת, עיקר תקוותנו היה לזכות באישור לעלייה. רק בעלי אופי חזק ונשימה ארוכה החזיקו מעמד עד שעלו לארץ.

אנחנו זכינו ועלינו בשנת 1935 — וחבל מאוד שרק מעטים הצליחו להגיע לארץ ולהנצל מהתופת בימי הנאצים...

אסתר (רדר) ויעקב נסצקי

ירושלים, אפריל 1976

✶

בשנת 1934 הייתי בהכשרה בטרנופול. כבשנו בעיר עבודות שונות. חברי הפלוגה עבדו בחטיבת עצים, במאפיות ובבתי־חרושת, החברות — במשק בית. קשה היה לחברים המעבר לעבודה, כי ברובם לא ידעו עד אז טעמה של עבודה. בנוסף לכך — סבלנו מתגרת ידם של הקומוניסטים במקום. הכלכלה היתה ירודה ומזוננו העיקרי — לחם וירקות כלשהם...

קלמן אפטוב

כפר־סבא, מארס 1976

✶

במרוצת הזמן הוטב המצב בטרנופול ושופרו התנאים בשיכון ובכלכלה. הפלוגה הפכה להיות מן הטובות ביותר ב„גוש" מבחינה כלכלית וחמרית, ומשאר הפלוגות היו שולחים את החברים שנחלשו — אלינו, להבראה.

פסיה שפירא

עינת, מארס 1976

✶

בשנת 1932 קבלתי „אישור" לצאת להכשרה בקוריץ. בליל שלג וקור יצאתי מעיירתי אוזיראן בווהלין והלכתי ברגל 16 ק"מ עד לתחנת הרכבת. לאחר נסיעה של 8 שעות ברכבת הגעתי לקוריץ, עיירה קטנה על־יד הגבול הרוסי; אורות חשמל ניצנצו מעבר לגבול. בקושי מצאתי את דירת הקיבוץ. ראיתי לפני חדר

גדול, מנורות נפט על השולחנות וארוחת ערב דלה עבור החברים. רב הקור והקירות רטובים.

הדלות והמצוקה לא השפיעו על מצב־הרוח בין החברים. באותו זמן אושרו לעלייה 2 מתוך העשרות שהיו במקום ובכל זאת ההתלהבות היתה רבה.

החלטנו לאפות לחם בעצמנו. מדי שבוע קנינו שק קמח ואחת החברות התנדבה לאפות את הלחם. הקשרים שלנו עם הציונים בעיירה היו טובים. סבלנו שלא היו לנו חיי תרבות. שליחים מהארץ ביקרו אצלנו לעתים רחוקות.

כעבור זמן־מה חוסלה הפלוגה בקוריץ. בינתיים נקראתי לשירות בצבא הפולני. לאחר שנה וחצי, כאשר נסתיים שירותי בצבא, קיבלתי „אישור" לצאת לזדולבונוב. תנאי החיים היו פה טובים יותר מאשר בקוריץ, אך גם כאן נאבקנו קשות על קיומנו.

בשנת 1936, עם חיסול הפלוגות הקטנות, חוסלה גם הפלוגה בזדולבונוב ועברנו ללוצק. כאן היה קיבוץ גדול, מבוסס מבחינה חמרית ותרבותית כאחד. כאן נערכו ביקורים של שליחי הארץ מפעם לפעם.

לאחר שעברתי בהכשרה כברת דרך ארוכה הגעתי בסוף שנת 1938 לארץ בעלייה ב׳.

משה תורגמן (אוסטאצ׳ר)

רחובות, מאי 1976

*

— — — בשנת 1935 נשלחתי ע"י מזכירות הגוש בלוצק לפלוגה בהורוכוב, לעזור בארגון החיים בקיבוץ. שהיתי במקום חדשים אחדים. הפלוגה הוקמה בשנת 1933 וחוסלה בשנת 1936, וחבריה עברו ללוצק. מהורוכוב עברתי לפלוגה בלודמיר, אחר־כך לקובל, ושוב לקלוסובה, ולאחר חיסולה — לבנדין, משם עליתי בשנת 1938 ארצה.

במשך החדשים שהייתי בפלוגה בהורוכוב התקשרתי לנוער החלוצי במקום ועזרתי לפעולה בסניף „החלוץ־הצעיר". בין המבקרים תמיד בקיבוץ והמוכנים לעזור לו בכול — היתה הח׳ לאה פיש, המזכירה של סניף „החלוץ־הצעיר" בעיירה. היא היתה מסורה לתנועה בכל נפשה ורצתה לעצב בחניכיה דמות של יהודי חדש. היא עשתה עלי רושם רב: בעלת תרבות, אופי נוח, אישיות מחנכת — והכול העריכוה וחיבבוה.

הכרתי היטב את לאה פיש וגם את חבריה מפעילי „החלוץ־הצעיר" ו„החלוץ" בפולין — שיינדל שוורץ, רחל פוגלמן ודוד אייזנברג — שנפלו יחד בגיטו קובל בימי הנאצים והיו נאמנים לרעיון הציוני ולדרך הציונית־סוציאליסטית עד הרגע האחרון... בזמנים הכי קשים שעברו עלי בארץ — במלחמת השחרור, בהגנת ירושלים הנצורה, ברמת־רחל — תמיד עמדו הם לנגד עיני...

חבל על דאבדין...!

ישראל אייזן

גבעת־השלושה, אפריל 1976

*

בשנת 1929 יצאתי מעירי זאמושץ', באיזור לובלין — להכשרה בקלוסובה. שהייתי שם בשנים 1929—30 ואחר כך נשלחתי עם קבוצת אנשים לייסד את הפלוגה בוורבה.

משם נקראתי לשירות בצבא הפולני, אך גם בהיותי בתחום זר, מאונס — שמרתי על הקשר עם קיבוץ ההכשרה שלי.

לאחר שסיימתי את השירות בצבא הפולני — יצאתי לקיבוץ בלוצק. משם נשלחתי לפלוגה בכולופיץ'.

בחודש פברואר 1939 הגעתי ארצה.

וכך נמשכה דרכי לארץ עשר שנים רצופות, עד שזכיתי לראות בהגשמת חלום-חיי.

יצחק רוזנר

ראשון לציון, יוני 1976

*

חלפו 43 שנים מאז יצאתי משם — ותמיד זכורים לי הימים ההם. סוף-כל-סוף, כל אחד מאיתנו צריך לזכור, שהודות לקיבוץ ההכשרה הוא ניצל מהשמדה בפולין.

שמואל ביסקר *

חיפה, אפריל 1976

כובשי העלייה

בין הגילויים השונים של כוח היהודים בגולה במלחמתם על ארצם נודעת חשיבות יתרה לכוח החלוצי. התנועה החלוצית מהווה את הבריח המחבר את כוחן של צרות ישראל עם כוחו של היישוב העברי בארץ. „החלוץ", בעיקר חלקו המגשים, ההכשרה, הוא תופעה מקשרת בין הגולה וא"י. עצם קיומם של קיבוצי-הכשרה, החיים במאורגן זה שלוש-ארבע שנים בציפיה מתוחה לעלייה, מנותקים מחייהם הקודמים, היא בעלת חשיבות פוליטית ממדרגה ראשונה.

הנה תפס ענין „החלוץ" והעלייה החלוצית מקום חשוב בדיוניה של הוועדה המלכותית. האדונים ה„שופטים" התעניינו בפרטי הפרטים. קשה בכלל להעריך את החשיבות הממשית והקובעת של הופעתנו בפני הוועדה המלכותית, אך במידה שהיה לה ערך הרי הוא בביטוי הפוליטי שניתן לכוחנו הריאלי. ואין ספק בדבר, שה„שופטים" האנגלים, שאינם רגילים להתרגש מפתוס החזונות הציוניים והיודעים לעומת-זאת להעריך יפה עובדות ריאליות, הרגישו, שקיום מחנה חלוצי של רבבות צעירים בתפוצות המתדפקים על שערי הארץ, הוא עובדה פוליטית בעלת-ערך.

ההכשרה החלוצית צריכה ליהפך יותר ויותר למכשיר בהיאבקותנו על העלייה. עליה יישענו באי-כוחנו המדיניים במלחמתם. כשם שהם מסתמכים על

* נפטר בח' יולי 1976.

צרכי הארץ והיישוב ומצוקת היהודים בכלל כן יסתמכו גם על הגילוי הזה של מצוקה יהודית, שהפך כבר בדרך לארץ־ישראל כוח בונה ומפרה. ההכשרה בפולין, אשר היא בעצם מחנה גדול של עולים מפוזרים בעשרות קיבוצים, מחנה הדוחק את הקץ ומתפרץ לעלות, צריכה — ובמידה מרובה מאשר עד עתה — להיות לגורם ציבורי לוחם הכובש עלייה, המגביר את מלחמת העלייה של תנועתנו ושל באי־כוחנו המדיניים.

אולם המלחמה הזאת ודרכי ביטויה תלויים ומותנים בעצם קיומה של ההכש־רה, באופיה, ביציבותה, במידת שמירתה על הערכים שצמחו מתוכה, בקנייניה החברתיים, בחיי התרבות שלה ועצמאותה, ובעיקר — בכוח עמידתה בתמורות העתים. ההגשמה החלוצית האישית היא מקור הכוח הזה, היא היוצרת אותו ובה סוד קיומו. בהיכשל הכוח הזה, בהיגלות קרע בין החבר והתנועה, באזלת ידו וברפיונו — וכשל גם הכוח המכשיר את האדם לארץ־ישראל והכובש את העלייה. וכאן, אולי עוד יותר מאשר בארץ־ישראל, האדם הוא הקובע. הוא ערכנו הפוליטי החשוב ביותר.

וגם אל נשכח: מלחמה לנו מאז על אופיה החברתי של העלייה. משום שה־עלייה היא מקור גידולה של תנועת הפועלים בארץ מתנהלת סביבה מלחמה סוציאלית עקשנית, בה משתקפת מלחמת המעמדות בישראל בצורה חריפה ביותר.

מלחמה כבדה וממושכת עברה עלינו בציונות — בקונגרסים, בציבור, במוס־דות המדיניים — עד הגיענו להישגינו הנוכחיים בשטח העלייה. כאז כן עתה אנו נלחמים, שאפשרות העלייה תינתן לאלה, שלהם היא מגעת לפי צרכי הארץ, לאמור: עלייה לעובד, עלייה לאיש שהכשיר את עצמו.

בכוח מה נלחמנו, על מה הסתמכנו? על העובדה, שאנו מתאימים לצרכי הארץ יותר מאשר האחרים. קריטריון ההכשרה נתקבל אך לאחר שההכשרה כבר התקיימה לשמה — כדי להכשיר, לחנך ולשנות את האדם; למטרה זו היא קיימת עד היום. העובדה, שהיינו עם רב בהכשרה, הביאה לנו הישגים בעלייה עד כדי הקצבת 55% של הסרטיפיקטים לעלייה החלוצית. כל זאת השגנו בכוח הגשמתנו בא״י, בידענו להוכיח את ערך ההכשרה.

גם במלחמה הפנימית הזאת בתוך הציונות היה הכוח החלוצי הממשי הגורם החשוב והמכריע. הכשרה של רבים — מכרעת והיא תלויה בכוחה הפנימי של התנועה, בחסנה האידיאי ובהגשמה האישית של חבריה.

התקופה הקשה העוברת עלינו מעמידה את הפועל בארץ ואת החלוץ בגולה בפני נסיונות נועזים, בפני צורות מלחמה קשות. אין מנוס מפניהם. אנו חיים בתקופה שאין להשיג דבר ואין לשמור על דבר ללא נכונות לגילויי גבורה והגנה.

האדם בתוכנו צריך להקשיב רב קשב לכל המתרחש מסביב ולגלות לעצמו מחדש את האמת היחידה שקשרו עם התנועה קשר־גורל הוא ואין מוצא אחר. כל מוצא „אישי״ הוא רק אשליה. ישוב החבר ודבק בתנועה, ישוב אל מקור כוחה המהפכני, אשר רק הוא יכול לשנות את המציאות ולפלס נתיב לגאולת ישראל.

אם התנועה החלוצית בפולין וגרעינה העיקרי — ההכשרה — תדע לשקוד על ליכודה, תדע לחדד את חושיה — אז תיהפך לכוח כובש עלייה.

בעצם קיומה, במתיחותה לקראת העלייה, תגיע התנועה החלוצית לידי ביטוי פוליטי; היא מחזקת את ידי תנועת הפועלים ובאי־כוחה בציונות במלחמתם; היא גם תפרוץ לה דרך לארץ־ישראל.

דוגמת הפועל הארץ־ישראלי, הכובש עבודה ואדמה ושומר על כוחו ואדמתו, צריך גם החלוץ־העולה להיות כובש עלייה, בהיותו מאורגן, עובד ומכשיר את עצמו לארץ־ישראל.

נדע לשאת בגאון את השם כובשי עלייה ולהיות ראויים לו.

יוסקה רבינוביץ

„ידיעות", מארס 1937

ראשית העלייה החופשית*

— — — קשה במיוחד היתה דרך עלייתם של אנשי קלוסובה לארץ. הם היו מבעלי הוותק הגדול בהכשרה, בתוכם גם כאלה שחיכו לעלייה משנת 1925—6, ורק בשנות 1929—30 זכו להגשמת שאיפתם. מאז הפסקת העלייה באוקטובר 1926 לא פסקו תביעותיהם של אנשי ההכשרה הקבועה, וקלוסובה בתוכם, ממרכז „החלוץ" — לנקוט בצעדים חדשים ככל הדרוש, כדי לפרוץ את מחסום העלייה לארץ. בזמן ההוא נפוצו שמועות בפולין שכמה יהודים — ואולי אף מאות — הצליחו להגיע באניות שונות לבירות, בשנים ההן בתחומה של סוריה הנתונה לשלטונה של צרפת; בהגיעם לבירות ירדו בנמל והסתננו לארץ דרך הגבול הצפוני, שלא היה שמור בקפדנות על־ידי הבריטים.

לא היה באפשרותנו — ואולי אף לא רצינו — להתחקות אחר מקור השמועות הללו, אך החלטנו לגשת לפעולה בעצמנו באותו כיוון — ולהתחיל בה בפאריס, המקום שבו ניתנות אשרות־כניסה לסוריה. איש־הקשר שלנו בפאריס היה חברנו הוותיק מ. יארבלום, תושב־קבע בצרפת ומאישי הציבוריות היהודית, שהיו לו מהלכין גם בחוגי השלטון. במרכז „החלוץ" בוורשה שקלנו — את מי לשלוח לשם בשליחות זו. מסקנתנו היתה, כי אין לשלוח אחד מעסקני המרכז, כי אם חבר משורות התנועה, „מאחרי המחרשה", כדי שיוכל להופיע בפני הציבור היהודי בצרפת, ואם יהיה צורך — גם בפני השלטונות, כבא־כוחם של חלוצים המתפרצים לעלות לארץ, דבר שיש בו, כביכול, לעשות רושם חזק יותר.

הבחירה נפלה על החבר מנחם פונדיק, איש קיבוץ שחריה, בחור בעל תרבות וכושר למגע עם הציבור. הוא יצא לפאריס בשנת 1927, עשה שם שבועות מספר — וחזר בידיים ריקות...

גם לאחר מכן לא נטש המרכז את רעיון העלייה החפשית והחליט לשתף בכך את ההסתדרות בארץ. לשם כך יצא לארץ אהרן ציזלינג, שעשה אז בפולין

* ראה עמ' 107—111.

כשליח ההסתדרות ל,,החלוץ", כדי להביא את העניין בפני הוועד־הפועל. כפי שנודע לנו היה בוה"פ בירור קשה בנידון. האבטלה הגדולה, ששררה אז בארץ, לא היה בה כדי להקל על עמדת המחייבים, וגם תקווה זו — סופה אכזבה.

למרות הכל לא הפסיק ,,החלוץ" מחיפושיו אחר דרך לעלייה חופשית, ובשנת 1932, כאשר נראתה האפשרות לבוא לארץ ל,,מכביה" — נשכרה ע"י ,,החלוץ" אניה יוונית בשם ,,סן־אנטוניוס" ומאות אנשי ,,החלוץ" עלו בה לארץ, בתוכם מספר ניכר למדי של חברי קלוסובה.

תנאי ההפלגה לארץ באניה זו היו קשים והסידורים — לקויים ביותר. לדוגמא: רק ברז אחד למים שימש למאות אנשים שנמצאו באניה. האיצטבאות לשינה היו מעץ דקיק ונשברו תוך התנודות הרבות בים הסוער. הסבל של הנוסעים היה רב. התברר, שמארגני הטרנספורט מטעם חברת ,,ווגון־ליי־קוק" לא היה להם מושג איך לארגן נסיעה כזאת, וכמובן שפעל כאן גם הרצון לחסוך בכסף להוצאות...

לאחר עליית ה,,מכביה" נפסקו לזמן־מה הנסיונות לסידור עלייה חופשית ע"י ,,החלוץ".

בשנת 1934 נעשה בארץ נסיון בממדים גדולים להעפלה חדשה. היזמה באה מצד באי־כוח ההסתדרות במרכז ה,,הגנה". נחכרה אניה בנויה היטב ומסודרת לנוחיות הנוסעים מכל הבחינות; הוקם ארגון עולמי, ששותפו בו הסתדרויות ,,החלוץ" בארצות אירופה, ועליהן הוטל לקבוע את הרכב הנוסעים. סידורים שונים נעשו ע"י ה,,הגנה" בארץ להורדת העולים מן האניה, בבואה לחופי הארץ. שם האניה הזאת הוא ,,וולוס" ועלו בה 350 איש. הורדת האנשים מהאניה לחוף היתה במזג אוויר קשה ושניים מן העולים טבעו בים סמוך לחוף.

שבועות מספר אחרי ,,וולוס" הראשונה נשלחה אניה זו בשנית ועליה מספר דומה כבראשונה, כלומר — 350 איש חברי ,,החלוץ" מטובי האנשים בקיבוצי ההכשרה, רובם מפולין ומיעוטם מליטא. האניה ,,וולוס" השניה הצליחה להוריד לחוף רק 50 איש ואחר־כך נתגלתה על־ידי המשטרה הבריטית ונאלצה להפליג בחזרה ללב־ים.

האניה ,,וולוס 2" ניסתה עוד כמה פעמים לגשת אל חופי הארץ, אך על אף כל מיני אמצעים מתוחכמים וסידורים שנעשו ע"י מרכז ,,החלוץ" בפולין ואנשי ה,,הגנה" בארץ — לא הצליחה במשימתה. בדלית ברירה חזרה האניה לנמל סלוניקי ושם עגנה במשך חודשיים. הפעלנו גורמים פוליטיים שונים כדי להשפיע על ממשלת יוון להתיר לאניה ,,וולוס" לצאת את יוון, אך כל הנסיונות הללו עלו בתוהו, בשל התנגדותו של מטאקסאס, שר החוץ היווני הפרו־נאצי. לא היתה כל ברירה ונאלצנו להחזיר את נוסעי ,,וולוס 2" לפולין, בתנאי מפורש מצד הממשלה הפולנית, שהעולים יוחזקו במחנה סגור, תוך התחייבות מצד מרכז ,,החלוץ" להעלותם בדרך רגילה לארץ במהירות האפשרית.

עולי ,,וולוס 2" רוכזו בזאלשצ'יקי, עיירה שעל גבול פולין—רומניה, ומשם עלו קבוצות קבוצות לארץ.

אחרי כשלון ,,וולוס 2", וההפסדים הכספיים המרובים שהיו כרוכים בכך, נפסק הטיפול בעלייה ב' לשנים אחדות. העלייה החופשית חודשה רק בסתיו

1937, כשיוזמיה־נושאיה הראשיים הם — חברי תנועת „החלוץ" בפולין. המ־גוייסים לעלייה זו, בתנאיה המיוחדים, באו רובם ככולם — מקרב קיבוצי ההכ־שרה, ובחלקם הגדול — מ„גוש קלוסובה".

יהודה בראגינסקי

יגור, אוקטובר 1975

מתעודות הימים ההם (ז')

1. חבו עלייה!

(איגרת מזכירות „גוש קלוסובה" בלוצק אל ציבור הפועלים המאורגן בארץ)

אנו פונים אליכם בשם קיבוץ הכשרה המונה 150 איש. החברים רובם נמצאים כאן זה למעלה משלוש שנים, ואחדים — למעלה מארבע.

שרפנו אחרינו כל הגשרים, חיי גולה אינם חיים עבורנו ורק ארץ־ישראל היא מגמתנו. התקשרנו עם הארץ, חיים אנו בשאלותיה ונכונים לעבוד אותה ולהגן עליה, אבל עד עכשיו הננו בגולה ומחכים.

עברו עלינו ימים בעלי „שדיולים" גדולים, פחות או יותר, עברו עלינו ימים בעלי „שדיולים" קטנים, ואנחנו חיכינו.

ובינתיים אנחנו, כמו שאר הקיבוצים בפולין, התרגלנו לחיות חיי פועל, להיות עצמאיים, הקימונו מפעלים משקיים, הנחלנו לעצמנו ערכים תרבותיים, אולם לא לכך בלבד באנו הנה.

האם יכולים אתם ואנחנו להסכים שנבלה את מיטב שנות הנעורים בקיבוץ הכשרה? תחת לנצל את כל המרץ שיש בנו לבנין הארץ, עלינו להבליג ולחכות? אנחנו מבינים יפה את התסבוכת הפוליטית אשר הארץ נתונה בה, אנו יודעים היטב כי אין רשיונות לעלייה, אבל אנחנו יודעים כמו כן, כי הארץ זקוקה לנו ואנחנו זקוקים לה ולכן אנחנו פונים אליכם בדרישה: הבו עלייה! עלייה בכל הדרכים, ברשיון ובלי רשיון.

לכשתהיה עלייה מן הקיבוץ יהיה לזה הד גם מחוץ לקיבוץ. זה יחסן את מחננו הציוני, העובד.

אסור לחכות, עוד זמן מה — וגם מחננו יתרופף.

אנחנו נכונים לכל.

לוצק, 8.10.1937

2. בלבב ימים

(פרקי יומן מ„ולוס 2")

ספטמבר 1934. קור מקפיא. הים רגש וסער, והאניה ניטלטלה מעל גבם של גלים שוצפים. רבים חשו ברע. על הסיפון היה שומם. לא נראה איש. היום — יום כיפור. מרובים הצמים. אלה התכנסו ב„באר" של האניה והתפללו. אחרים שכובים על הדרגשים בתאים, כשראשיהם עטופי מטליות, מקיאים ללא הרף ולימון סחוט לידם.

הרגשתי ברע. שעות־שעות שכבתי בתא האניה ולא היה בי כוח לעלות על הסיפון. הרהרתי במה שהתחולל בי וסביבי במשך השנה שחלפה. לפני שנה הייתי ביום הכיפורים בקיבוץ ההכשרה וחלמתי כי ביום הכיפורים הבא כבר אמצא בארץ. עלו בי דמויות מן הבית: חברי בעיירה, קולו של אבא בהתעטפו בתפילה, והכל נהיה כה קרוב ויקר. אפופת הזיות אלה נפלה עלי תרדמה.

לעת ערב התעוררתי, שטפתי את הפנים ועליתי על הסיפון. למעלה רועש. חברים לבושים בגדי חג מתכוננים ברוב עסק למשפט על הדת. במוצאי החג התאספה כל החבורה כולה. הציבו שולחן וספסלים למשתתפים הפעילים, בתוכם מישקה ודן מהארץ. מסביב הכול ישובים על הרצפה ומאזינים ברוב ענין. המשפט עלה יפה. גם אני נטלתי בו חלק פעיל, ומאז נודעתי בכינוי: ה„סאָציאליסטקע".

28.9.34

הפלגנו מסירא ביוון. היינו מאושרים; שוב חותרים אל חופי הארץ. רוצים היינו לדחוק את הזמן ולהגיע בקפיצת הדרך ליום הנכסף — הירידה אל החוף. אך הנסיעה מתמשכת, הולכת ומכבידה. שוב הגיעונו ימים קשים. מצב הרוח העליז חולף, אין רואים קץ למסע. שוכבת אני על דרגשי ואיני רואה סוף לסבל. ההפלגה בים שוב אינה מושכת אותי, מכבר למדתי את פגעיה.

ימים אין חפץ בם. הים רוגש. האניה מתנדנדת ואנו משועממים. הראש כבד. נודע על חולים נוספים. עייפנו מן הים ומהנסיעה הארוכה.

2.10.34

ושוב אנו סמוכים לחופי הארץ. האניה חותרת במים קרובים ליעד המסע שלנו. תרים אחרי כל סדק ופירצה, כיצד ניתן יהיה להתגנב לארץ. הלא זה כל מאווינו. נראה, כי הכל מתנהל כשורה. הגיעונו לילות חשוכים, הירח כבר אינו מאיר, והרי לכך כה התפללנו. בעוד הכול מצפים לאור שיגיה — אנו נושאים נפשנו לאפלה שתרד...

סוף סוף הגיע היום, לו קיווינו — יום הנחיתה. השעה 6 לפנות ערב; מחזה הידוע לנו מכבר. על הסיפון רוגש ורועש. ה„תיירים" חופזים, צרורותיהם בידם, לתאים. ברכות פרידה. מתחבקים; איחולים — „להתראות מחר בארץ". עם זאת, הסיכוי מועט. לומר את האמת, אני התייאשתי כבר מהתקוה לראות את הארץ, שמימי נעורי כה נכספתי לבוא בה, ובה קשור היה כל זיק תקוותי לעתיד. ובכל זאת „תפסתי אומץ", נטלתי צרורותי, נפרדתי מהחבר׳ה הקרובים שלי, שאולי לא אראה אותם... על האניה ירדה דממה. חשכה. פנס זעיר בלבד מאיר לעושים במלאכה. ראשי קבוצות עם קבוצותיהם ממתינים למטה. אני מצפה במרתף לקריאה האמורה להישמע. מצותתים. מרחוק שומעים, המלחים קוראים — „פלשתינה!" הלב קופץ מאושר. עוד מעט, עוד רגעים בלבד, וניפטר מה„וולוס" המדכדך. חולפות שעה, שעתיים, שלוש. שולחים את ראש הקבוצה למעלה שיוודע, מה הענינים. בשובו, בשורה בפיו — מיד עומדת להגיע סירה מן הארץ שתביא ידיעה, אם ניתן לנחות. הרגעים מתמשכים. כולנו קצרי־רוח בציפיה לסירה שתחרוץ גורלו של כל אחד מתוכנו. תוך כדי כך נתפסתי לרגשי מרירות שאפפוני: מדוע? מפני מי אנו מסתתרים? מדוע נגזר עלינו לא לבוא לארץ כמו עולים אחרים בצהרי־יום, לאור שמשה הקורנת של ארץ־ישראל, אלא כגנבים בחשכת ליל, כאשר הירח אפילו מסתיר פניו מאתנו?... עומדת שקועה בהרהורי, ופתאום לפתע קריאה חרישית — „סירה מן הארץ!" שמחה קפצה עלינו — הגאולה שטה... זנקנו איש איש לצרורו. אותו רגע הסחנו דעתנו, כי לפנינו עוד ירידה לחוף; דחף אחד דוחק בנו — לרדת.

אך הנה בשורה רעה מנסרת בחלל האניה: — לא יורדים! בפי החברים מן הארץ אזהרה — משמר כבד של הבריטים צר על החוף. הוכינו הלם. כולם אחוזי יאוש, משל עלבו בנו — התביישנו להביט זה בפני זה. ושוב נטל איש איש צרורו ויורד לתא. שכבנו ערים ומדוכדכים. ראו החברים מן הארץ את היאוש שירד על החבר׳ה, קראו לאסיפה והסבירו את המצב. תוך כדי כך הבטיחו, כי בעוד שלושה ימים נרד לבטח והכל יסתדר כמצופה. לא נרגענו, היינו רגוזים. התקבצנו כמה חבר׳ה בתא, התישבנו על הרצפה ושוחחנו על מצבנו. שוב פקדה אותנו אכזבה. בבוקרו של יום המחרת, בהיפגשנו עם חברים על הסיפון, במקום אמירת „שלום" — הפטרנו בלגלוג־מה: „מה נשמע בתל־אביב?"... עומדים היינו על הסיפון ועינינו כלות. האניה שלנו מתרחקת מחופי הארץ. שוב אין רואים את האורות הקורצים של חיפה ושל תל־אביב.

המתח עלה. המזון אזל, אבל מי זה חושב כעת על לחם, על אוכל? — מחשבה אחת מנקרת — לרדת מה„וולוס".

4.10.34

ה„גוש" כינס אסיפה בהשתתפותו של הח׳ מישקה מן הארץ. משום שהבטיחו לנו, כי אנו אמורים לנחות מחר — אנו תובעים שיורידו אותנו בכל התנאים. קצתם של הדוברים טענו — מוטב ליפול למאסר ובלבד לא להישאר ב„וולוס". אחרים דחקו —

תבעו סרטיפיקטים. מגיע לנו, אנו אנשי הכשרה. יותר אין בכוחנו לסבול. מתרבים החולים, ואין לעשותנו שפני נסיון. מישקה דיבר אחרון — אמר, כי איננו משערים לעצמנו, מה זה כלא עכו לבחורים וכלא בית־לחם לבחורות. בכלל אין טעם בדיבורים על מה שיארע מפני שמחר אנו נוחתים. הגיעו ידיעות מן הארץ, הכל דופק. השפיעו הדברים. האסיפה נסתיימה בהרגשת בטחון, כי למחרת היום נרד ויקיץ הקץ על סבלותינו. בקושי עמדנו באותו יום — הכל דחק בנו למחר הנכסף.

בימים האחרונים הייתי יושבת הרבה בתא ומהרהרת בגורלנו — מה קרה לנו, איננו נתפסים לשום דבר, ניזונים רק מידיעות. הים כאילו עשק אותנו מכול, סחט כל לחלוחית מתוכנו, נטל מאיתנו טעם של חיים. איש לא האמין שעוד נגיע לחוף מבטחים, והנה שוב זיק של תקוה.

5.10.34

יום זה היה יומנו הגורלי, ולעולם לא יישכח מלבי. משחריתו עד רדת הלילה הכל געש כיורה רותחת. הדיבור הנישא בפי כל — הרי זה כבר יומו האחרון של „וולוס". המלצרים בהגישם אוכל קראו: „אוויא פלשתינא — וולוס פיניש". בטוחים היינו. כי הנה הנה אנו בארץ. מאחרים מיהרו לארוז מטלטליהם. שום דבר לא עניין אותנו, אלא כיצד נחלץ עצמנו מכלא זה שכה סגר עלינו... ה„מוראל" עלה. משהו עליז היה מנסר באוויר. גם החולים קמו ליטול חלק בשמחת העלייה על החוף. האניה עגנה במרחק מיועד לפי לוח זמנים של תזוזה בשעה 3 אחר הצהרים, באופן שנגיע בשעה 7 בערב לחופי הארץ. היום פנה. הפעמון מצלצל לארוחת־ערב. ממהרים לנגוס זו הפעם האחרונה פרוסת לחם וללגום טיפת תה. רטן מישהו על ה„תפריט", הפטירו כלפיו המלצרים — „מחר פלשתינא, כבר תאכלו יותר טוב". אך מי שם לב לאוכל? — כולנו על הסיפון צופים במהלך המואץ של האניה החותרת במים עזים. עומדת אני וצופה בנופים המרהיבים עוצרי־הנשימה — הרים וצוקים חולפים על פנינו. והנה משתנה הנוף. גבעות וגיאיות חולפות ואינן, ושוב רק מים, שמים, והאניה חותרת, חותרת. עומדת אני והוזה — עוד שעות ספורות ואגיע ליעד הנכסף. אני יורדת לתא. קבוצתי כבר מוכנה. איש איש וצרורו בידו. אף אני נטלתי צרור מטלטלי בידי, נפרדת מחברי לתא ומידידי הקרובים ומצטרפת לקבוצתי.

על הסיפון — מהומה! הצוות מכין את האניה להטלת עוגן. חבר'ה נפרדים בחיפזון, תוך כדי ריצה למקומות המיועדים. מחלקים פרוסות לחם, אפוי למחצה; הן למחרת שוב לא יהיה מי שיאכל אותו....

לפתע, ירדה דממה עמוקה. כולם — למטה. האניה נעטפה אפלה. לאורה המטפטף של עששית מורידים המלחים את הסירות. חרש חרש אני מטפסת למעלה — רואה, הסירות מוכנות, פתחי האניה פתוחים במפולש; שמחה תקפה אותי, ואני ממהרת לבשר לחברי את הבשורה המרעישה. בינתיים, הקריאה מתמהמהת. שעות־שעות אנו יושבים למטה ומצפים בקוצר־רוח. ראש הקבוצה שלנו חש ברע. כמה טיפות „ולריאן" על פיסת סוכר ופלח לימון משיבים את רוחו. השעה דוחקת והרוח קצרה, ואני מהרהרת על הגורל המזומן לנו בעוד רגעים אחדים. והנה מישקה רץ, מן הסתם חש לבשר את הבשורה הטובה. לא! הוא מוסר, כי יכולים לעלות ולשאוף אוויר. היינו כבר סמוכים לחוף חיפה ואי אפשר לנחות כאן. שוב אכזבה ודכדוך־נפש.

עולים לסיפון. מרחוק מהבהבים אורות. מורים לנו באצבע: כאן תל־אביב, כאן יפו, והלב נקרע מכאב. הרי זה כה קרוב וכה מתרחק. אלו ניתן היה, חבר'ה מוכנים היו לקפוץ ולשחות אל החוף. וכך אתה עומד אין־אונים, רואה את הארץ מנגד ופוחתת התקוה לבוא אליה. אותה שעה בקשו לנחם אותנו. בעוד שעתיים נגיע לחוף אחר, לשם תגיע סירה מן הארץ ויהיה לאל־ידינו לנחות. בחוט־תקוה זה נסינו להיאחז בשעות הנותרות של הלילה. הנה־הנה היא מגיעה, הסירה מן הארץ. בינתיים הלילה אינו עוצר. השעה — 1 אחרי חצות! חרדים, עוד מעט יאיר השחר, והוא לנו — אסון. למן עלותנו על ה„וולוס" אנו צריכים רק לחשכה. קריאה: „הסו!". דומה, כי מתקרבת אלינו סירה. משחיזים מבט, ואכן סירה משייטת אלינו, מגיעה קרוב־קרוב. פורצת שמחה כללית. דקות אחדות, והסירה נעצרת ליד האניה. החבר עמי מן הארץ חש בריצה למקום לשמוע מה בפי באי הסירה ושואל בזעקה: — „הכל בסדר?".

„הכל בסדר!" — מחזירים מן הסירה — „אתם יכולים להוריד..."

הה! מה נורא הדבר! האנשים בסירה לא אנשים שלנו — אלה ערבים. עמי מוכה רעם, תולש שער ראשו; זועק — „לברוח! לברוח!". פורצת מהומה איומה. רב־החובל פולט פקודות — „מהר להפליג!" פתאום לפתע ירדה אלומת אור עז על האניה, זרקורים לכדו אותנו באורם. איננו יודעים מהיכן נורה כדור. הכול מטילים עצמם על הרצפה כמו בשדה־קרב. לאחר דקות אחדות נסה האניה מפני רודפיה. ואנו ידענו, כי הנחיתה שלנו על החוף נסתיימה בטרגדיה נוראה.

היינו המומים, בלא שיכולנו להוציא הגה. לא העזנו להביט איש בפני חברו. אותם רגעים התחוור לי — הכל אבוד; ראינו את הארץ, אך לעולם לא תדרוך כף רגלנו עליה. גם החברים מן הארץ נתונים היו במבוכה איומה. לא העזו להתקרב אלינו — שלחו את רב־החובל, והוא אמר לנו: „בבקשה ללכת לישון: פלשתינא פיניש..."

6.10.34

היום, לאחר שנגוזו כל התקוות, מהלכים היינו מדוכדכים. אוכל לא היה; חילקו פרוסות לחם מעופש. הצוות היה כעוס ואנו היינו דמומים. לא היה לפני מי לזעוק. החברים מן הארץ אף הם אחוזי יאוש. ונקו וקלקו ירדו בסירה לחוף במטרה להגיע לארץ ולשאול בהסתדרות — מה לעשות?

7.10.34

מישקה ודן ביקשו לנסוע לארץ, משום שלא היה שום סימן מאלה שהפליגו קודם לכן, אך בעל האניה סירב להעמיד לרשותם סירת מנוע. האניה שטה בקרבת החופים בציפיה לידיעה או לסימן כלשהו. המזון כלה.

10.10.34

הסתובבנו 3 ימים בים — רעבים.

השעה 6 בבוקר. הגענו לנמל התורכי מרמורץ.

מייד פקדו אותנו אנשי משטרה תורכים לבדוק מי הם האורחים הלא־קרואים. תוך כדי כך ניתן להזמין לחם מן החוף. משהגיעה הסירה עם הלחם — תקף בולמוס את החבר׳ה.

„היום נאכל לחם" — צעקו. רצו אחרי האוכל כחיות רעבות, כי הרעב הציק. כוחותינו אפסו עד כדי עילפון...

לאה הולצמן (גוטרמן)

גבעתיים

3. גיגית ושמה „ארטימזיה"

פברואר 1938. משלחת ממרכז „החלוץ" באה ללוצק, בתוכה שליחים מן הארץ: יהודה ברגינסקי ויוסקה רבינוביץ. מטרת ביקורם — לחתור לפתרון שאלת העלייה, שבגלל הפסקתה — צעירים כה מרובים רתוקים באביב חייהם שנים על שנים בקיבוצי הכשרה.

האסיפה שנתכנסה בהשתתפותם היתה רוגשת־סוערת. חברים תבעו במפגיע עלייה ואפשרות של יציאה לדרך, בכל דרך. התביעה היתה עזה ודוחקת; האווירה היתה טעונה מטען רועם עד כדי... התפוצצות. אני נמניתי עם התובעים־הדוחקים. זו לא באה מתוך ריגשת־לב דווקא. היה זה מעין דחף. כך נאבקתי על עלייתי, כך נסעתי הביתה, מדחף זה התכוננתי. היה זה, כאילו הדברים משתלשלים מאליהם בזה אחר זה, כביכול מעבר לרצוני, לאחר קשר שלי במשך $3\frac{1}{2}$ שנים עם ההכשרה.

עלייה זו (עלייה ב׳) ניתנה למעטים. בשלהי מארס אותה שנה — יצאו לדרך 128 צעירים וצעירות, 100 בנים, 28 בנות, חברי „החלוץ", רובם — מגוש קלוסובה. עשרות בלבד מן התנועה הגדולה הזו זכו להיפקד ברשימת העולים, ויחידים־בודדים אלה היו חסרי אונים לסייע במשהו לזולתם, לחבריהם שנותרו במקום.

הכול בא כפתע — הנסיעה הביתה, ההכנות, הימים והשעות החולפים כבזק. חמישה ימים בלבד — חמישה ימים סעורים, מרותחים וכבדים... רגעי הפרידה, — כאילו לעולמי עד.

✶

בקרון רכבת, ושוב רכבת... והכל במחשך, במחתרת. בלילה — מראות מבעד לחלון

הקרון. פגישה מקרית עם מאן־דהוא בקרון הרכבת, בלא שאתה יכול לומר, ללחוש להיכן, לאיזו מטרה — הכל עטוי סוד.

אור־שחרית מפציע, זריחה אדומה קורעת את שלוות הרקיע ואת רוגע הבוקר. מרחוק מצטיירים צללי תחנת רכבת, תחנת וארשה — ראשית, וכבר מפשפשים בניירות שלנו. בודקים וחוזרים ובודקים את רשימות הנוסעים ומסמכיהם. דרכוני „ננסן" נדחים. החבר ברגר [דוב] * עומד מולי, עיניו מצועפות בדוק דמעות. לבי דואב. בלוצק היה לאל ידי לסייע לו במשהו. מה אני יכולה לעשות בווארשה, שעות מעטות קודם לתזוזה. לא ניתנה לו הרשות להמשיך...

ובתחנה ממתינים לנו. מטעננו הקטן — מזוודה זעירה — מועבר לתחנת המטען. אנחנו מוסעים לבית־המלון „צנטראל". מהומה רבתי. כאן רוחש אנשים, בליל שפות. הערב רד. נשף פרידה, בו נמסרות לנו הוראות למסע, מתמשך עד אור הבוקר. ושוב אנו מתנהלים כמו צללי־אדם למסע אל הלא־נודע.

הרישית ממלאים את קרונות הרכבת המהירה, וזו מדהרת, מתפתלת כמו נחש ארך־גוף. למול פנינו חולפים עיירות, ערים, נופים עשירים מרהיבי עין, שדות קסומים. ערב אביב קרב.

באופק — ארובות עשנות של קאטוביץ, העיר הסמוכה לגבול. והנה צ׳ישין, עיר על הגבול המקטע את פולין מצ׳כוסלובקיה, כשהמסילה מוליכה לזבזשדוביצה. ביקורות הגבול (פורמאלית — אנו טיול של סטודנטים), הרכבת מסיעה עצמה אחורנית; מצרפים קרנות בין־לאומיים, וזזים.

✶

עתה דוהרים מעל פנינו נופי צ׳כיה — ערים, רוכסי הרים המתמשכים משני צידיה של הרכבת. נופי טבע נהדרים שובים את העין. הלילה מביא עמו את הונגאריה. בודפסט במלוא ברקה. מחליפים רכבות. מרחוק מגיעה לאזנינו מוסיקת הצוענים ממועדוני הלילה של הבירה ההונגארית. כעבור שעה — זזים. המסע נמשך לתוך הלילה. למחרת בצהרי יום מגיעים לבלגראד, בירת יוגוסלביה. כאן יורדים, משל אנחנו סיעת תיירים במסע טיול ארוך, החפצים לסייר בעיר, להתוודע לשכיות החמדה בה. מבטים עוקבים אחרינו; נראה שאנו מעוררים משהו חשד... עוד זמן מועט אנו פוסעים ברחובות העיר עד הגיענו לבית־קפה שנקבע כמקום המיפגש. זו לראשונה במסע שלנו — אנו נחים כלשהו. כאן נשהה קימעה. אנו ישובים ליד שולחנות ערוכים. מוזמנות לכולנו שלוש ארוחות־בוקר, צהריים וערב.

בין הזמנים מטיילים מעט. מורי דרך מוליכים אותנו על פני מוזיאונים. מראים לנו מוסדות חינוך ותרבות.

בערבו של אותו יום אנו שמים פנינו לחופי הדונאו הכחול. מול עינינו מתנשא מבצר עתיק. אורות חשמל מרצדים, לשונות אש ברבוא נגוהות טובלים, כביכול, במימי הנהר הכחולים.

השעה עשר בערב. נפרדים מבלגראד. שוב עולים לרכבת ונישאים בדהרה על פני יוגוסלביה. חולפת הרכבת בינות לרוכסי הרים ופסגות מושלגות המשתקפות באורה של שמש דרומית. מנהרות כאילו מתחתכות בהרים לאין ספור וסוללות דרך לגבול. על פני הרים מסולעים אלה, לאורך מאות קילומטרים, רועים עדרי צאן על אדמה צחיחה. מקצת דרכה הרכבת עושה במורד הנהר שמימיו שוצפים וגונם צהבהב־עכור. אך מתחתנו — תהום. מתחת לרכבת, העושה דרכה במסילה צרה, בין שני רוכסי הרים יצוקים, רותח וגועש, תהום רבה. כהרף עין נדמה, הנה אנו מתרסקים. והרכבת דוהרת. מתקרבים לגבולה של יוון. האווירה נטענת מתח. מבקרי הכרטיסים, הפוסעים בקרונות — מבטם מתחדד כלפינו, חשדם גובר. שעה ארוכה אנו נאלצים לחנות בגבול יוון.

* ראה עמ׳ 354.

זה היום הרביעי אנו בדרך. חבר׳ה פוסעים בעצבנות־מה בתחנה. חיילים מ„משמר המלך״ מסתובבים בינינו. מזנונים ערוכים, מלצרים מציעים מיני קינוח — אנו מחרישים, מסתפקים בחיוך מאולץ. אסור לדבר.

שוב עולים לרכבת, נוסעים לסלוניקי. הגענו לעיר לעת ערב. מורגש מתח. ההוראות — לא לרדת לתחנה, לא להציץ מבעד לחלונות ולא לשוחח בינינו, כביכול כולנו מתנמנמים. עוד לילה, ואחריו השחר המטריד. התחנה הקרובה — אתונה. מיטרות־זעף מצליפים בפנים עם רדתנו מהקרונות. המזוודות מועברות למוניות. על פי הוראה, אני פוסעת בראש קבוצת חברים לעבר פנס־רחוב מבליח מרחוק. כך אנו מדלגים מנקודה לנקודה עדי הגיענו למכוניות המוליכות אותנו לנמל.

נמל־דייג נידח. סירה קטנה. איש מאיתנו במירע חלומותיו לא היה מעלה על דעתו, כי בדוגית זו נחתור במימי ים ובה נגיע למחוז חפצנו. לעת ערב באה ההוראה לעלות על דוגית זו. עד מהרה הוכתרה זו על ידי החבר׳ה ב„מאמע לשון״ — „די באַליע״ (גיגית). אך עתה הנך מתחיל לחוש, כי שוב אינך אוטומאַט, אלא בן־אדם הזקוק למינימום של תנאים אנושיים לקיום הגוף, שאינך מסוגל לוותר עליהם...

הסירה שהשם „ארטימזיה״ נקרא עליה — שיווי משקלה על פני המים היה מוחזק באמצעות שני צירים ועל ידי שתי חביות חול שהיו מוצמדות אליה משני צידיה; אלו שימשו לאחר מכן לאחסון מצרכי מזון.

בלילה — הפלגנו. יצאנו לים הפתוח כשהוא סוער. עד מהרה הכול הותקפו במחלת־ים, נשכבו אחוזים עוויתות מיעיים — הקיאו. „זאבי הים״, ביניהם שווארץ, שהסיעו את הסירה, לא יכלו לשית להם עצה עם ילדים אלה החותרים לחוף הקדוש.

התנאים באניה היו קשים מנשוא. הטחב בתאים חדר לעצמות של אנשי ההכשרה, שבלאו הכי היו חסרים ויטאמינים במשך השנים הארוכות שישבו בקיבוצי ההכשרה. הסירחון פרץ לכלי הנשימה. היו מקיאים וחוזרים ומקיאים ונופלים באפיסת כוחות. גלי ים גואים שוטפים את הסיפון וחודרים בשצף קצף לתאים התחתונים דמויי המרתף ומתפשטים על המזרנים שהבחורים מתגלגלים עליהם. ריחות ההקאה — בלתי נסבלים. משתררת אווירה כבדה... עד בהלה. אנחות־כאב נישאות מכל פינה.

צוות האניה עושה „הערכת מצב״ ומעגין את האניה ליד האי רודוס. תוך כדי־כך הסערה חולפת, המים שככו והחבר׳ה אט־אט נרגעים. מצטלל האוויר וההרגשה משתפרת. לאחר יממה, לעת ערב, שוב מפליגים, והכל מתחיל מחדש. הים הפתוח סעור, רבים מעולפים, נתקפים במחלת־ים ואני בתוכם (אני — 3 חדשים בלבד לאחר ניתוח קשה), ואולם איש אינו חש להרגיע את זולתו — אדם אדם לעצמו.

מים ניתנו במשורה. אין די בהם אפילו לשטוף את הפרצוף — הכל דביק. עם זאת, ימי נעורים עושים את שלהם. אט־אט מסתגלים למצב ומקווים כי בקרוב ייטב.

אנשי המרכז בוואַרשה, מודעים לקשיי ההפלגה בתנאים אלה, הפצירו בנו קודם צאתנו שנערוך מסיבה בעת המסע בשביל להעלות את ה„מוראל״. נזכרנו בזאת וערכנו מסיבה, חגגנו את יובל „החלוץ״ על האניה המיטלטלת בלב ים. לאחר הכול, יום הולך ויום בא, ואנו מתקרבים והולכים למחוז החפץ, לו מייחל כל אחד מתוכנו.

במהירות הבזק מתפשטת ההברה — עומדים להטיל עוגן. המתח עולה — עצבנות. צוות האניה תובע ביצוע הוראות בדיוק משמעתי, וכאן פורצת מהומה, אנדרלמוסיה. אחדים לוקים בהזיות. הנה הנה רואים אורות, פצצות תאורה. הכול ממותחים והכול דוחקים למטרה הנכספת. לפתע בוקע קול — „לרדת לתאים״. משתחרר שקט. נשכבים דמומים בחשכה על המזרנים. זעיר פה זעיר שם נשמעה אנחה או הקאה מוחנקת... היום אי אפשר לעגון...

מצותתים חרש למקלט הרדיו. אין כל סימן... אט אט משתפכת מנגינה חרישית מן

המקלט — מטשטשת מעט את כובד האווירה... והנה עולה קול „מן הצעיר לבוגר" (הצוות) — המילה־הסיסמה „תשע", אך שינוי אין. מתפזרים מאוכזבים, מתנמנמים...
יום המחרת — יום נאה. אפס, אנחנו מוסיפים להתרחק מן החופים הנכספים. ה„מוראל" יורד — מים ושמים...

*

החבר'ה מעלים סברות מסברות שונות: מקיפים את החוף. הצוות מאשר ומוריד הוראות חדשות — לרדת ל„מרתף". עם זאת מתחלקים האנשים לקבוצות־קבוצות, כאשר כל קבוצה וקבוצה על מטענה מוכנה לקריאה — „ל ע ל ו ת!". הלב פועם בחזקה. כל אחד נתון להרהוריו. מרטיטים, נרעדים, עם זאת מאופקים וחרישים. וכך, בשבתנו דחוקים, גוף אל גוף, הרוח עולה. שניים, חומדי לצון, פותחים ב„דואט" בניגון חסידי. אחד מתעורר ומזמר קונצרט של אופרה אוקראינית. וכל זה בתחתית הסירה המיטלטלת. גם אנשי הצוות, שהיו כה דאוגים, מביטים בנו מלמעלה בחיוך מפויס.

כ"ח במארס 1938, שעה 7 בערב. הקבוצה הראשונה, ואני בתוכה, מתכוננת על פי קריאה לנחיתה. הרקות דופקות בחזקה, הראש מסתחרר מהתרגשות. הלוואי והייתי כבר דקה לאחרי זה! והנה רחש וקריאות מלחשות...

הגיע תורנו. ידים רועדות, לבבות פועמים. המאמץ עצום. וכבר ממתינים אנשים על גרם המעלות. רק 8 אנשים בקבוצה. כבש הונמך לדוגית הקטנה. הים רגוע כמימי אגם. משהו הוקל. אין מתרגשים עוד מטלטולי הסירה. מתקרבים לחוף. שישה פנסים מורים מרחוק את הכיוון. והנה עולים גלי הגיאות והופכים את הסירה ואת כל אשר בה. כהרף עין תופסות בי זרועות חסונות ואלה מסיחות את ההרהור, כי צולל הנך במצולות ים. היאבקות האיתנים בסירה ובגלי הים נעשית בלחש, ללא קול, הרי אסור לצעוק...

אני חשה ברע — קודחת ומקיאה. קרב אלי רופא, מטפטף לפי טיפות קוניאק שאתחזק מעט. זה עתה נודע לי, כי על המבצע כולו מנצח דוד נמרי, מי שהיה תלמידו של אבי.

„חבר'ה אתם כבר בארץ" — כבת־קול נישאה אלינו הבשורה. המזוודות נוטפות מים, אוספים אותן, ושרשרת־אדם — זזה. כפעם בפעם סופרים את האנשים, כבני צאן.

שביל צר בין הרים, סלעים וחול. הבגדים רטובים, רוויי חול, ומקשים על ההליכה.

לילה בהיר. השמים זרועים כוכבים לאין ספור. אנו מטפסים גבוה יותר בחוף נתניה עד שמגיעים לדרך ראשית. פוסעים בינות לפרדסים. אתה חש ערות גדירה, רגיש לכל רטט של עלוות עץ.

חרש חרש מתקרבים לבית אריזה בנתניה. מתישבים דחוקים על מחצלת ומתנמנמים. למישהו מתחשק דווקא לנגוס באשכולית עם הקליפה. לא ידע המסכן...

עד שנאספו למקום כל הקבוצות כולן הגיעו משאיות להסיע אותנו לקיבוצים. הוליכו אותנו בצוותא עם בהמות: אנחנו — בעומק הארגז והעגלות בחזיתו...

בחלקי עלתה הלינה בעין־החורש. למחרת היום באו חברים, ביניהם יוסקה רבינוביץ, לכוון את חבורת „ארטימיזיה" הקרויה בפינו ה„גיגית", לקיבוצים.

שושנה פינקלשטיין (רוזה דולינסקה, ת"א)

5.5.1938

שנים אחרונות ב„גוש"
ורבה עוברת לבנדין

היה בה בוורבה ניצוץ של קלוסובה העתיקה. היא המשיכה את „שלשלת היוחסין" שלה, שמרה לפי רוחה על המסורת של קלוסובה. לא בכדי עיטרו אותה בכינוי „ורבה המחנכת". היה בה מין דבר שלא תמיד אפשר לציין אותו במילים. אפשר שהקיבוץ בוורבה לא היו לו הישגים כלכליים גדולים, אך כנגד זה היתה בו מעין השראה של „נשמה יתירה". מין ענוותנות, מידה נאה של הכנסת אורחים, תכונות חלוציות יקרות. ובעיקר — השירה. „ורבה חטיבת שיר־השירים היא" — אמר פעם חבר. בשירתה שלה היתה מתעלה. בחורף — מבין הקירות הרטובים של הבית הקטן והנמוך, ובקייץ — מן החצר מתחת לעצי הדובדבנים המלבלבים, היתה נישאת השירה על פני השדות שמסביב, והיו בה נחמה ותקוה והתעלות...

ושם טוב יצא לה לוורבה כבת־אוריין, כידענית בעברית. החברים היו מתגאים בכך. ואת ידיעת העברית קנו דווקא בקיבוץ עצמו, לאחר ימים של עבודה קשה. ולחרפה ולכלימה האיש שלא היה מבקר בחוג, שלא היה נכנס לאולם־הקריאה, ה„מקדש מעט" של ורבה.

חמש שנים נאבקה ורבה עם המלאך הממונה על הפרנסה, נלחמה ולא נכנעה. כמה פעמים גלתה ממקומה, וחזרה לקדמותה. החברים הוותיקים היו יושבים ומספרים מתוך נחת על הפיזור הראשון.

התחלפו גם בעליו של בית־החרושת וכל אחד היה רוצה לנצל בדרכו שלו. אחד — בעזרת בית"רים, וחברו — על־ידי האיכרים מהכפרים הסמוכים, אך הקיבוץ היה נלחם בעוז ובכבוד על זכותו לעבודה, עד שקיבל את העבודות החשובות ביותר להוציאן לפועל על אחריות עצמו. המשבר הכללי אף הוא לא פסח על הקיבוץ בוורבה. באו הפסקות בעבודה, ימים של אבטלה. ענפי־עבודה חוסלו, הקיבוץ נצטמצם, זמנים קשים — והחברים קיבלו הכל מתוך אומץ־לב. התמסרו לעבודה בגן, ליד הפרות והעופות, התקשרו לכל גבעול מוריק. אך לבסוף היו אנוסים בכל־זאת לעשות חשבון ברור: מצד אחד פיזור חדש, סכנה של איבוד הקרקע, מפני שבית־החרושת עומד להיסגר, ומן הצד השני — אפשרויות חדשות, עבודות חדשות, והשכל הקר אמר: לתפוס מקומות בטוחים יותר, לעבור לתנאי־חיים טובים יותר. ונתקבלה ההחלטה: לאחד את ורבה עם בנדין.

כבשה ורבה את צערה בליבה, ויצאה בצעדים מאוששים לדרך הרחוקה.

מ. בליז׳ובסקי

„ידיעות", 1936

פלוגה קְטנה מצטרפת לגדולה

באתי לפלוגה באוסטרוג (היא אוסטראה בלשון אחב״י,) בשנת 1935, בימות החורף. מצאתי את החבר׳ה עובדים בחלקם בפינוי השלג הרב שכיסה את הכביש, בכדי לפתוח מעבר לאוטובוס ולרכבת הבאים לעיר.

בדרך כלל עבדו הבחורים בכל מיני עבודות: במנסרה, בבית־מלאכה לעיבוד עורות, בחטיבת עצים וכו׳. הבחורות עבדו במשק בית. אחרי חג החנוכה החלה עבודה בבתי חרושת פרימיטיביים לאפיית מצות לפסח. מכאן היו שולחים מצות גם לחוץ־לארץ. העבודה באפיית מצות העסיקה כ־15 איש מהפלוגה, עבודה קשה, עד 10 שעות ביום. העבודה כולה לא נתנה הכנסה גבוהה ותנאי הכלכלה היו ירודים. בגלל התנאים החמורים גדל מספר החולים.

בראותי כל אלה התמסרתי לחיפוש מקומות עבודה מכניסים יותר — במנסרה, בבורסקאות ובמאפיות. חברי תנועתנו בעיר עזרו ועשו ככל יכולתם לביסוסה של הפלוגה. מצבנו הכלכלי השתפר, תנאי הדיור השתנו לטובה, המזון עלה בהרבה ומספר החולים פחת והלך. סידרנו לנו גם משק עזר: גן־ירק, רפת ולול. הקיבוץ היכה שורשים בעיר והשפעתו ניכרה בכול.

לאחר שהגענו לכל אלה והתבססנו — הגיעה הודעה מהמרכז שבאים לחסל את הפלוגה. קשה היה לנו להשלים עם החלטה זו, אך הבינונו שאין ברירה אחרת. העלייה הבלתי־לגלית גדלה והאנשים לעלייה זו גוייסו מקיבוצי ההכשרה. מן ההכרח למלא מיד את מקום היוצאים, אך היציאה להכשרה פחתה בזמן ההוא. נוכח המצב החדש יש לשמור בראש וראשונה על כוחם ומעמדם של הקיבוצים הגדולים, כגון לוצק, בנדין ולודז׳. פלוגות קטנות הועברו לגדולות — ואז בא גם תורה של הפלוגה באוסטרוג. לפי הוראת מרכז „החלוץ״ חוסלה הפלוגה שלנו בשנת 1937 וחבריה נדדו למרחקים ועברו לבנדין.

עלי הוטל לפעול בתנועת הנוער שלנו בווהלין ונשלחתי ללוצק. משם עליתי ארצה בשנת 1939, באניית המעפילים „קולורדו״.

צבי וטון

קרית־מוצקין, ינואר 1976

ממְקום למקום

באחד מימי חודש יולי 1934 הגעתי להכשרה בקיבוץ ורבה.

לאחר שעשיתי בוורבה כ־6 שבועות העירו אותי לילה אחד משנתי ובפי החבר המעיר — הודעה בזו הלשון: „חבר, תקום, לפי החלטת המזכירות עליך לעבור לפלוגת דמידובקה; תזדרז נא ותארוז את חפציך, כי העגלה והבחור העגלון מחכים לך״. מיד קמתי ועשיתי כפי שהוטל עלי. העגלון עצמו היה מרכז הפלוגה בדמידובקה, בחור בעל חוש לארגון ומשק. ביזמתו נרכשו זוג סוסים ועגלה, וחברי הפלוגה היו מובילים שקי תבואה ממחסניהם של סוחרי תבואה

בדמידובקה — לתחנת הרכבת בדובנה. עבודה זו נתנה לפלוגה הכנסה ניכרת ועליה התבסס קיומה.

אחרי בואי לפלוגת דמידובקה נודעה לי סיבת העברתי מוורבה: פשוט, נחוץ כאן אחד כמוני שהוא במקצת תרבות'ניק ואף יש לו נסיון מעט בפעולה ציבורית. ואכן, התחלתי מיד לארגן את בני הנוער בגיל 13—14 במסגרת „החלוץ־הצעיר" — וטוב היה להימצא במחיצתו של נוער כזה. למרות שהצעירים הללו לא קיבלו חינוכם בבית־ספר עברי מילאה את לבם שאיפה אחת: לעלות לארץ־ישראל. בעיירה הזאת לא היה בית יהודי שבן או בת מתוכו לא נמצאו כבר בא"י, או בדרך לארץ, בקיבוצי הכשרה. לאנשי המקום לא היתה הציונות דבר שמן השפה ולחוץ, כי אם עניין חיים, להגשמה מיידית, וכזה היה גם הנוער, נוער טוב ונפלא.

בשנת 1935 נאלצתי לצאת מהפלוגה, כי נקבעתי לסמינר של „החלוץ" בנובוסטאב. בסמינר הזה השתתפו כ־80 איש. בגמר הסמינר, לאחר חודש וחצי, נשלחו המשתתפים לפעילות רעיונית בקיבוצי ההכשרה.

אני נשלחתי לפלוגה באוסטרוג, אך גם שם לא שהיתי זמן רב, כי הקיבוץ במקום חוסל — וחבריו הועברו לבנדין.

גם פלוגת דמידובקה חוסלה והועברה למודז'יוב, בזגלמביה. בכלל חוסלה בשנות 7—1936 כמעט כל ההכשרה בעיירות ווהלין, בשל חוסר עבודה, בזמן שבלודז' ובבנדין חסרו ידיים עובדות. אנשי ההכשרה לקחו את מקל הנדודים בידיהם ועברו ממקום למקום.

בשנת 1937 הגעתי לבנדין. כ־80 אחוז מהאוכלוסיה בעיר זו היו יהודים, והאנטישמיות מצד הפולנים היתה גלויה ומורגשת על כל צעד. הצורר שמעבר לגבול הטיל צילו על החיים גם כאן...

בשנת 1938 הגעתי באניית מעפילים, בים סוער, לחוף עטוף ערפל, לחוף הארץ, אשר שנים על שנים חלמתי עליה — והנה היה החלום למציאות...

דוב הררי (שוורצברג)

נוה־עוז, 1976

לוצק, 8—1937

מספר החברים בקיבוץ לוצק נע בין 180 — ל־200 חברים וחברות, כמעט שווה בשווה. כולם צעירים בני 17—22, מלאי מרץ נעורים וחדוות חיים. המטרה — להכשיר את עצמם לעלייה ארצה.

לוצק לא היתה עיר תעשייתית, בנויה בעיקר על מסחר, מלאכה ושרותים, והיינו צריכם להתאים את עצמנו למציאות. העיקר — להעסיק את כולם בכל עבודה שיש בה כדי לקיים את עצמנו.

עבדנו בסבלות ברכבת, העבודה הקשה ביותר וגם המכניסה ביותר. היו לנו כמה קבוצות שהתמחו בעבודה הזאת, והיינו מבוקשים לה מאוד. כן עבדנו במנסרה. הבחורות עבדו ברובן במשק בית. יום עבודתן היה ארוך מאוד, מבוקר

השכם עד הלילה. לא פעם, כשהופענו לגבות כסף, שמענו תשבחות מפי „הגברות" על המסירות של החברות שלנו. דבר אחד לא יכלו להבין, למה אסור לנו לאכול אצלן. הסברנו להן כי אנחנו עצמאיים, ואנו מסוגלים לקיים את עצמנו.

בערב, כאשר כל החברים חזרו מהעבודה, שקק חיים חדר האוכל ששימש כמקום ריכוז לכל הציבור. חדר־הקריאה היה צר מלהכיל את כולם. הקיבוץ היה מפוזר בשני רחובות וב־4 מקומות, אך מספיקה היתה מודעה על לוח המודעות כדי לאסוף את כל החברים. כרגיל, פותחים את האסיפה בשירה, ולאחר מכן נמשך דיון ולפעמים עד השעות הקטנות של הלילה.

המצב החמרי היה די קשה, ובעיקר בחורף, מפני שהעבודות בבנין ובמנסרה היו נפסקות בחורף וחלק ניכר של החברים עבד אז בחטיבת עצים. זאת היתה עבודה לא מכניסה וקשה היה לאזן את התקציב; היינו חיים „מהיד אל הפה".

היות שהישיבה בקיבוץ התארכה, סרטיפיקטים ניתנו טיפין טיפין, באו שליחים מהארץ ויחד התחלנו לתכנן איך לארגן את החיים בקיבוץ שיהיה קצת יותר קל, בכדי למנוע עזיבות (אם כי אפשר לציין שכמעט לא היו עזיבות בלוצק). המצב היה קשה בפלוגות הקטנות, ואנו, כמו כן קיבוצים גדולים אחרים, קלטנו את החברים מפלוגות קטנות שחוסלו.

סידרנו משק־עזר, גן־ירק, על פני שטח גדול שסיפק לנו ירקות בחדשי הקייץ, קנינו ארבע פרות, שהיו מטופלות די טוב, סידרנו מאפיה בשביל עצמנו ודאגנו תמיד למלאי של קמח לכל הפחות ל־10 ימים. באנו בקשרים עם סוחרים וקיבלנו אשראי גם בחנות של מנופקטורה ובחנות־סיטונאות של מזון, כי הצורה שהיתה מקובלת קודם לקנות בערב ליום המחרת בלבד עשתה רושם מעליב.

אני זוכר את השמחה בקיבוץ כשרכשנו בדים ותפרנו מעילים לחורף. כמו כן פתרנו את בעיית הנעליים. בסנדלריה עבדו מספר סנדלרים ותפרו נעליים למי שהיה צריך. חברים שנחלשו — שלחנו להבראה. ניהלנו גם פעולה תרבותית ענפה. היו קורסים לעברית, הוצאנו עתון קיר שהחברים מצאו בו ענין רב, היתה להקה דרמתית, ובחורף קיימנו סמינריון־ערב. בקייץ היינו שולחים חברים לסמינריון לחודש ימים, שילמדו תורה. אפילו הוצאנו עלון יומי.

בסוף שנת 1937 קיימנו אסיפה כללית בקיבוץ ודעת החברים היתה שכולם מוכנים לקחת עליהם את הסיכון ויש לדרוש מהתנועה לארגן עלייה ב'. בחרנו בשני חברים שנשלחו למרכז „החלוץ" בווארשה לתבוע ארגון עלייה ב'. הם חזרו ובפיהם תשובה חיובית, ותוך זמן קצר קיבלנו הודעה שכנסיון שולחים קבוצה קטנה של 60 חברים, בלי חברות, ולנו, היוזמים, הוקצבו 10 מקומות.

לקראת האביב, בשנת 1938, עלו מאיתנו מדי כמה שבועות, קבוצות גדולות בעלייה ב'. תוך שנה עלו כמעט כל החברים הוותיקים מלוצק, ובמקומם באו חברים חדשים מכל קצווי פולין.

דבר אחד ניתן לציון; החברים שהיו מספר שנים יחד בתנאים די קשים שומרים על הקשר ביניהם עד היום, למרות הפזורה. החינוך שקיבלו בקיבוץ ההכשרה מורגש בכל פגישותינו. החברים הללו משמשים עד היום, כל אחד במקומו, דוגמא אישית לסביבתם, בחברה הישראלית.

ישראל ברזילי (אייזנבוים)

גבעתיים, ינואר 1976

„מתי ייפגשו?..."

(מתוך מכתב לפלוגת־הים בארץ)

לוצק, 6.11.38

— — — קטן הקיבוץ בלוצק כעת. רק 80 חברים. בשבוע האחרון התחילו להגיע חברים חדשים מן הגיוס — ואלה בחורצ'יקים צעירים מאוד, בני 17 וגם בני 16. ורבתה הצפיפות. אמנם ישנים אחד במיטה, אך המיטות מאד צפופות אחת לשניה, ובשעת הדחק מקרבים 2 מיטות וישנים — 3 ב־2 מיטות. עכשיו לא מספיק גם זה, ועד שיושגו חדרים חדשים — מצטופפים עוד יותר. ישנים על השולחנות ועל הספסלים. עבודה ישנה ולא מספיקים אנשים...

אך נכנסתי הנה — הקיפוני מיד בשאלות על חבר זה ועל זה, ועל שלישי ורביעי, בלי סוף. מתעניינים גם בפרטים. חיים פה מאוד עם הקיבוץ. רבים רואים את ביתם בארץ בפלוגה [פלוגת הים, היא „אפק" שבימינו]. סיפרתי פה על הפלוגה, אופי העבודה ותנאיה — והיו הדברים חדשים להם. חברים רבים כותבים הנה, אך על העבודה לא כתבו. למה? — יש ומשווים את לוצק עם הפלוגה בטיב העבודה ובתנאיה. גם פה עבודת סבלות קשה ותנאי עבודה לא נורמליים. לוצק, בדיוק צוגעפאסט [מתאימה], לדבריהם, לפלוגת הים. גם בעוד דברים יש איזה דמיון. בכ"ז אומרת חברה: „אני אוהבת את לוצק, אך איני רוצה שלוצק תמשיך להיות בפלוגת־הים. בארץ־ישראל צריכים החיים להיות ארצישראליים". ובכלל, כמה חיים פה אנשים עם ארץ ישראל!... לא יודעים מתי יעלו, אך בטוחים שיעלו — ובקרוב. וכמה נוצצות העיניים — כאשר המדובר הוא על עלייה לארץ ישראל. כמה אהבה יש לארץ ישראל! באהבה זו יש בטח מסוד הגבורה והמסירות הרבה שמראים כעת צעירי ישראל בהגנה ובעבודה בארץ.

ועוד, יש שירה ושמחה וצחוק בלוצק. פנים מאירות, הומור וטוב לב. גם מילה עברית אפשר לשמוע תכופות. לא הרגשתי ברינון ובריטון ספוגי התמר־מרות, שאנו רגילים לפעמים להרגיש בקיבוצי ההכשרה. כנראה שבזה באמת שונה לוצק מקיבוצים אחרים, לפי מה ששמעתי. חיים גם עם התנועה ושאלותיה. גם הגיוס'ניקים, שחלק מהם אנשי סמינריונים, והמועצה הגלילית של תנועת הנוער השוכנת בלוצק — מוסיפים למקום, ויש יחס טוב מצד כלל החברים לענייני התנועה ולפעולותיה.

ויש תזמורת בלוצק. היא כיום — לא פעילה. כיום תלויים הכלים על הקיר, אך יש ונחה הרוח במחנה, בייחוד ביום שבת, ואז מורידים את הכלים ו„הקונצרט" מתחיל: כל הבית כולו תרועה ומצלתיים, ושמחה בציבור. „תגיד" — הם אומרים לי — „איך להעביר את התזמורת שלנו על אנשיה וכליה לפלוגת־הים? — כמה טוב היה זה." כן, כך הם רוצים. ורעיון בריא בדבר.

ויש משק עזר בלוצק: פרות, גן ירקות ו... כלבים. כלבים נובחים, כמו בפלו־גת־הים. ויש רדיו ובערבים הוא מזמזם בחדר האוכל — גם־כן כמו בפלוגה. וכמו להכעיס, אם תרצה לשמוע את ארץ־ישראל — יפריעו לך לפעמים רוסיה ולפעמים גרמניה. אך לפעמים יתגבר „קול ירושלים" ושירה עברית צלולה —

תישמע. וכמה טוב אז. השירה ע"י שולחן האוכל — נפסקת. כל האזניים נטויות וקשובות: האזינו לקול ירושלים!

וכמה מרבים לשאול, בכלל ובפרט, על פלוני ועל אלמוני וכו' וכו'. ובינתיים נודעו לי גם „סודות": הוא שם והיא פה, היא פה והוא שם. „מתי ייפגשו? הגד!" ואני, מה לי לעשות, אני מנחם ואומר: „ייפגשו, ייפגשו — — —"

א. פיאלקוב

על פי התהום

צבי נצר (תל־אביב): — — — בפרוץ מלחמת העולם השניה, בדרכנו מגרוכוב מזרחה עם „ילדי זבונשין",* הגענו לבריסק. הלכנו לדירת הקיבוץ ומצאנו את הבית פתוח ואין בו איש. השכנים אמרו לנו שכל חברי הקיבוץ יצאו באותו יום מן המקום. מצאנו שם פרודוקטים מוכנים לבישול ומטבח מסודר, על כל הכלים שהיו בו, שום דבר לא נשדד ולא נלקח. משמע. חברי הקיבוץ עזבו את המקום זה עתה. התעכבנו שם קימעא ובו ביום נמצאה לנו רכבת היוצאת לקובל והיא מלאה אדם. העלינו על הרכבת הזאת את מרבית הילדים ונשארו אתנו רק הגדולים שבהם, שלא הצלחנו למצוא להם מקום כל־שהוא ברכבת. יחד היינו 15 איש ויצאנו ברגל מבריסק לרטנה ומשם הגענו ב־16 בספטמבר 1939 לקובל.

בבואנו לקובל מצאנו כבר במקום כמה חברים ממרכז „החלוץ". חברי גרוכוב הגיעו אף הם קבוצות־קבוצות. הילדים והחברים, שהגיעו לעיר, שוכנו בדירת קיבוץ ההכשרה ובבתי חברים.

רחל גולדברג (אלונים): בהגיע הילדים לקובל — ידעה כבר העיר את טעם ההפצצות של מטוסי הגרמנים. בתוך הזעזועים והסכנות חשו יהודי העיר ונטלו את הילדים העייפים מטלטולי הדרך לבתיהם, להאכילם ולרחצם. אחר־כך ריכזנו אותם בדירת הקיבוץ. מבין חברי הקיבוץ מצאנו במקום רק בודדים. כאשר פרצה המלחמה התפזרו החברים על פני עיירות מוצאם אשר בסביבה. בבית הקיבוץ נשארו אחדים, שהיו מאזורים אשר כבר נפלו בידי הגרמנים ולא היה להם מקום לחזור אליו. החלו לבוא לקובל חברים מקיבוצי הכשרה אחרים בפולין ואף אנשים שונים מתנועת „החלוץ" ודירת הקיבוץ הפכה להיות מרכז לאנשי התנועה. כל איש־תנועה פנה לקיבוץ.

חיה נצר (ת"א): אחרי יציאת הילדים מגרוכוב ניתנה הוראה גם לנו, החברים המבוגרים בקיבוץ, לצאת מהמקום — מזרחה. יצאנו גם אנו קבוצות־קבוצות — ופנינו לקובל. בדרך לשם התעכבנו בוולודאווה. הדבר היה ערב ראש־השנה (ת"ש) — ובדיוק, עם בואנו, היתה הפצצה. מצאנו עליית־גג ושם

* קבוצה של 80 ילדים, בגיל 13—17 שהיו בגרוכוב, בני יהודים מגרמניה, נושאי אזרחות פולנית, שגורשו לפני המלחמה ע"י הנאצים לזבונשין, אזור הגבול שבין גרמניה לפולין.

הסתתרנו, עד יעבור זעם. שעה קלה לאחר מכן בא איש יהודי מתושבי המקום ודרש מאתנו להסתלק. ירדנו לחצר, ולפתע הופיעה צעירה בת־המקום, שהיתה בהכשרה בדומברוביצה ואושרה שם לעלייה, ופרצה בצעקות על האיש. „בושה לך לעשות כך" — גערה בו, „להפך — אנו צריכים לדאוג להם בכול ולתת להם אוכל". הבחורה הזאת דאגה מיד לסידור מזון עבורנו והאיש שאמר לנו קודם להסתלק — ביקש סליחה מאתנו. אחר כך אף עזר לנו לעבור את נהר הבוג, בדרכנו הלאה, לקובל. זכורה לטוב הבחורה ההיא מהקיבוץ בדומברוביצה, שעשתה למעננו בכל כוחותיה בשעה קשה זו — ולצערי שמה של אותה בחורה לא ידוע לי...

צבי נצר: באופן פורמלי היה כבר הקיבוץ בקובל מחוסל, אך בית הקיבוץ הפך למקום־ריכוז לחלוצים־פליטים. כל מי שהגיע לקובל, שלא מבני המקום, הלך לדירת הקיבוץ, ששימשה לו אכסניה. רחל ואני, שהננו בני העיר קובל, עשינו לארגון עזרה חמרית מבין אנשי העיר למען החלוצים־הפליטים.

חברי מרכז „החלוץ" נמצאו כבר גם הם בקובל, חוץ מאחד, **נתן בליזובסקי**, שנמצא בבית הוריו ברוקיטנה ולא ידע עוד שהתנועה בפולין חיה וקיימת ומרכזה בקובל. התנדבתי ללכת ולהביא את נתן לקובל, הליכה — פשוטה כמשמעה, ברגל, ואף מצאתי כל מיני הזדמנויות ב„טרמפ" — עגלות של איכרים, טנק רוסי וכו'; כך הגעתי למקום אשר בסביבות רוקיטנה, שבו גרו הוריו של נתן. באתי לביתם ושאלתי על נתן — והתיחסו אלי תחילה באי־אמון, כי חשדו בי שאני סוכן הבולשת הסובייטית. רק לאחר שיחה בינינו גילו לי שנתן נמצא בכפר בלאָזוב ונתנו לי איכר־גוי מאנשי הסביבה שיוביל אותי לכפר. הלכנו יחד יום שלם. הגענו לכפר ושם מצאתי את נתן כשהוא מגודל זקן, כדי להסתיר את זהותו בפני השלטונות החדשים. חזרתי אתו יחד לקובל. בשובי לקובל כבר לא מצאתי שם לא את הילדים ולא את מלוויהם מבין המבוגרים — חיה, רחל ודן גלברט.

רחל גולדברג: מאז בואנו לקובל הלך ורב מספר החלוצים־הפליטים בבית הקיבוץ. תנאי המגורים היו קשים מאוד, בשל הצפיפות הגדולה. אז הוחלט במרכז לצאת עם הילדים ללוצק, כי שמעו שבית הקיבוץ בלוצק נשאר ריק, וכך עשינו: העברנו את הילדים מקובל ללוצק, ונלוו אליהם דן גלברט, חיה ואני. בבית הקיבוץ מצאנו את כל הדברים על מקומם, שלמים ומסודרים. החברים התפזרו, אך ברכושו של הקיבוץ לא נגע איש לרעה. בדירת הקיבוץ נמצאו מכונות תפירה, מיטות, כלי אוכל ומטבח. מיד נגשנו לעבודה: נקינו את הבית, הבערנו אש בתנור כדי לחמם את הבית, כי היו כבר ימי חורף, היו גם ילדים חולים שנזקקו לטיפול רפואי. התחלנו לדאוג לצרכי החורף: לתפור ולהכין בגדים לילדים. למרות הכל — באה הקלה, כי היה לנו בית.

צבי נצר: במרכז „החלוץ" בקובל היו דיונים — מה לעשות. היו כמה אקסיומות: האחת — לא לפזר את האנשים, התנועה ממשיכה בקיומה, אך יחד עם זה ספק רב אם ניתן לקיים את „החלוץ" באזור השלטון הסובייטי; השניה —

עלינו לחתור ולהגיע לארץ. האפשרות היחידה לכך היתה לעבור את הגבול מפולין לרומניה.

רחל גולדברג: התנועה לא אמרה לאנשיה להתפזר ולהפגש שוב אחרי המלחמה. יש שאמרו — גם להחזיר חברים מרכזיים לווארשה, לארגן שם את התנועה ולהמשיך בקשרים עם החברים שנשארו באזור הכיבוש הגרמני. ביחס לרומניה — עוד בהיותנו בקובל נעשו צעדים בכיוון זה, וצבי ואני עמדנו לצאת לגבול הרומני, אולם לאחר שיקולים נוספים עיכבו אותי ואת צבי, כי אנו אנשי קובל והיו זקוקים לנו לסידורים במקום. לאחר מכן עברתי עם הילדים ללוצק ושם שהינו שבועות מספר.

חיה נצר: הייתי בלוצק עם רחל ודן. פעם אחת, כשאנו יושבים ותופרים בגדים לילדים, שמענו פתאום בראדיו שהעיר וילנא עוברת לידי הליטאים ותהיה באזור ניטראלי. מיד ניצנצה מחשבה במוחנו לצאת לווילנא וכך גם החלטנו לעשות, אך צריך לקבל הסכמת המרכז. דברנו אז על לבה של רחל שתסע לקובל להודיע לחברי המרכז על החלטתנו ואף להיפרד מהוריה. והנה נזדמן לנו אוטובוס ויצאתי עם רחל לקובל. לפני כן החלטנו שדן ייצא עם הילדים לסארני, ושם נתחבר שוב יחד, בדרך לווילנא.

כאשר הגעתי עם רחל לקובל פגשתי שם את צבי ואת נתן, שחזרו בינתיים ממסעם. במרכז אישרו את החלטתנו ולפי תביעתנו יצא אז גם צבי לסארני. רחל ואני, שתינו, נשארנו בקובל ורק אחרי־כן יצאנו לווילנא ושם מצאנו את צבי ודן עם הילדים.

צבי נצר: במרכז היתה דאגה לחברים שנשארו באזור הכיבוש הגרמני ורצינו להעביר לשם מספר פעילים לארגן את התנועה מחדש. נשלחו גם שליחים לגבול הרומני, אך חלק מהם נאסר ע״י הסובייטים ומן האחרים לא שמענו יותר דבר. כאשר חזרתי עם נתן לקובל שמענו על וילנא. רחל וחיה, שהגיעו מלוצק לקובל, דרשו בכל תוקף שגם אני אצא לסארני, מתוך אחריות לילדים, ואהיה יחד אתם ועם דן גלברט בדרכם לווילנא. באתי לסארני ושם מצאתי את דן עם הילדים. דן, שגדל והתחנך בגרמניה, לא ידע פולנית ורוסית, והוא שמח לבואי, כי ידעתי את שתי השפות ויכולתי להתמצא בסידורים השונים בתחנת הרכבת. תפסנו קרון־משא והכנסנו לשם את כל הילדים ויצאנו אתם בדרך לווילנא. זמן־מה לאחר בואנו לווילנא — ולאחר שאני כבר הייתי במאסר אצל הסובייטים — עלו משם כל הילדים לארץ. החלוצים־הפליטים שהיו בקובל וכן כמה מחברי המרכז ומפעילי „החלוץ״ יצאו אף הם לווילנא, שהפכה בשנים 1940—1, עד לפלישת הגרמנים, בסיס לפעילות תנועתית ולעלייה לארץ. עם היציאה לווילנא התרוקנו הקיבוצים בקובל ובלוצק מתושביהם והקיץ הקץ על מעוזיה האחרונים של ההכשרה החלוצית ב„גוש קלוסובה״.

מדור לדור

בשנת 1934 הגעתי להכשרה לפלוגת קלוסובה בקוסוב (גליציה). בה בשנה התקיימה בלוצק המועצה השלישית של גוש קלוסובה ונבחרתי כציר למועצה מטעם הפלוגה. במועצה נבחרתי כחבר במזכירות ה,,גוש". לאחר יציאתו של יוסף וינר לעבודה במרכז ,,החלוץ" נבחרתי כמזכיר ה,,גוש" ובשנת 1935 השתקעתי בקיבוץ בלוצק.

במועצה ההיא חולק ה,,גוש" לגושי־מישנה ותפקידי היה לשמש כמזכיר ,,גוש לוצק", הגדול בגושי־המישנה. על גוש זה נימנו נוסף ללוצק גם קובל; אלה היו שני הקיבוצים המרכזיים בגוש. הפלוגות האחרות של ,,גוש לוצק" נמצאו במקומות קטנים יותר: אוליקה, אוסטרוג, הורוכוב, טורצ׳ין, כולופיץ׳, לוקאצ׳י, סוקאל, קריסטינופול, קאמין־קשירסק ורוקיטנה (האחרונה היתה פעם מן הפלוגות הראשונות של קלוסובה וחוסלה, ושוב קמה לתחיה בשנות השלושים המאוחרות ומנתה 30 איש; לאחר חיסול קלוסובה ודומברוביצה הסמוכות — היתה הפלוגה ברוקיטנה קשורה ל,,גוש לוצק").

החל משנת 1936 נצטמצמה העלייה לארץ ושוב באה על ,,החלוץ" תקופת שפל. מכסת הסרטיפיקטים לעלייה פחתה בשנות המאורעות בארץ, תרצ״ו—צ״ח, והמשבר בעלייה נתן אותותיו ב,,החלוץ", בסניפים ובהכשרה. הסניפים נצטמקו, ,,סתם־חלוצים" חדלו להצטרף ורק בתנועות הנוער שלנו ניכרו סימני חיים ופעילות. השכבה הבוגרת ב,,החלוץ־הצעיר" וב,,פרייהייט" — שהיתה מצומצמת במספרה — הפכה להיות כמעט המשענת היחידה להכשרה ומקור לתוספת חברים. בקיבוצי ההכשרה לא נוספו ,,סתם־חלוצים" על הקבועים שכבר ישבו בהם וחיכו לעלייתם לארץ. חוסר העלייה והשהייה הממושכת בהכשרה הביאו לצימצום התנועה החלוצית כולה.

בתקופת השפל חוסלו הפלוגות בעיירות הקטנות בזו אחר זו. הסיסמא שהוטלה ע״י המרכז בחלל עולמנו בשנת 1936 היתה: ,,ריכוז וביצור ההכשרה" — ולפי קו זה פעלנו: התחלנו לחסל פלוגות קטנות ולהעביר אנשיהן לריכוזים הגדולים. החיסול של הפלוגות הקטנות לא בא בשל חוסר עבודה, כי אם מתוך חוסר אפשרות לגדול, והיו חששות לניוון עקב העמידה במקום אחד. בעיירה לא היו תנאים לקידום החיים החברתיים בפלוגה קטנה הנמצאת במקום, במצב של חוסר עלייה במשך שנים רבות.

נוכח המשבר החלטנו להתרכז בכמה ערים גדולות בווהלין — והן: לוצק וקובל, ובו בזמן אף נכבשו על־ידינו לודמיר ודובנה, מהגדולות בערי ווהלין אף הן. בלודמיר היה קודם קיבוץ של ,,השומר־הצעיר" ובדובנה קבוצה של ,,גורדוניה" — ושתיהן נעזבו על־ידיהם, ואנחנו נכנסנו לשם לאחר מכן להקים בהן פלוגות חדשות שלנו, לפי המגמה של ריכוז ההכשרה בערים גדולות.

לא על נקלה עבר החיסול של הפלוגות הקטנות. עצב וכאב נכרכו במעשה זה. מפעם לפעם נאלצתי לנסוע, יחד עם עוד חבר מהמזכירות, לחיסול פלוגה קטנה ולהעברת אנשיה למקומות אחרים, לערים גדולות — ועם בואנו למקום היינו עדים להתפרצויות של בכי, ביטוי לצער הפרידה ממקומות עבודה שנכבשו

על־ידם. אחד החברים בפלוגה קטנה אמר לי פעם, שהשק על גבו של חבר בטחנת הקמח וכן הגרזן והמשור שעל המותן בראש חוצות — זהו כעת הדגל המונף ברמה בתנאי השפל הציוני ברחוב היהודי. הדברים הללו היו נכונים מכול וכול. עצם ההליכה לעבודה של חברינו היה בה משום קביעת יחס חדש לעבודת כפיים בחיי היהודים. ההכשרה היתה מפעל הפרודוקטיביזציה היחיד בגולת ישראל בפולין — הלכה למעשה, בעוד שאצל כל מיני מפלגות היתה סיסמת הפרודוקטיביזציה תיאוריה מילולית גרידא.

בשעת החיסול קשה היתה על החברים גם הפרידה מאנשי המקום, שאיתם קשרו קשרים ידידותיים: תושבי העיירות אף הם ליוו בצער רב את יציאת חברי הפלוגות ממקומותיהם. למרות כל אלה נאלצנו להמשיך בחיסול הפלוגות הקטנות, בגלל המצב בתנועה שהלך והחמיר. ההחלטה על התרכזות בקיבוצים גדולים באה בחלקה אף מתוך רצון ללכד בתוכם גרעינים מתנועות הנוער, שישפיעו מרוחם ומתודעתם על הציבור כולו.

בתקופת השפל בשנות 1936—7, נראו בקצות המחנה, גם בקיבוצי ההכשרה, סימני כפירה ויאוש. לא אחת נתקלת בחברים המתעמקים בקריאת העתונות העויינת לנו מסיטרא דשמאל, שהיתה רוויה שנאה לציונות ולא״י, והם אף היו מצטטים בהרחבה ממאמריהם של יריבינו כל השנים המסיתים נגדנו. בבחירות לקהילות היתה ירידה לתנועה הציונית ולעומתה באה עלייה ל„בונד״. בקיבוצי ההכשרה צצו אז פזמונים שהיתה בהם נימה של דכדוך נפש, מחוסר עלייה לארץ. החרוז החוזר באחד הפזמונים הללו היה: „לעש אויס דאס פייערל, זאל שוין זיין גענוג״ (פירוש: כבה את האש הבוערת בלב, מספיק ודי!). נאבקנו בכל כוחנו נגד הלכי רוח אלה. יזמנו ירחי לימודים והגברנו את הפעולה התרבותית בכללה, כדי להדוף השפעות זרות. וגם בכך היה נימוק לריכוז ההכשרה בכמה ערים גדולות; בפלוגות הקטנות — גדולה היתה יותר הסכנה לחדירתן של השפעות זרות ועוינות לנו. כאשר היינו מחסלים פלוגות קטנות היתה דעתנו נתונה תמיד להבחנה — את מי צריך להעביר לפלוגה חזקה ואת מי לשלוח כדי לחזק פלוגה חלשה...

על אף הכול לא היתה עזיבה מתוך קיבוצי ההכשרה, גם בגלל רמת החיים שעלתה בהם וגם בגלל הניתוק של החברים הוותיקים מבתיהם הקודמים ומכל ההוויה של העיירה. לא היתה דרך חזרה. אחד החברים אמר, למשל, כך: „כאן בקיבוץ קוראים לי ,חבר שמעון', אך בעיירתי כבר קוראים לחברי בעל שם דומה ,ר' שמעון...' כל חברי שנשארו שם כבר גידלו זקן והקימו משפחות, הולכים בתלם ומקיימים את משפחותיהם בפרנסות של העיירה כל השנים — ואני מה לי שם וכיצד אחיה בתוכם ?...״

הישיבה הממושכת בקיבוצי הכשרה חוללה תמורות בשטחי חיים שונים. בציבור גברה הערות הפוליטית והיתה התעניינות רבה בבעיות האקטואליות של מעמד הפועלים במקום. חברי הקיבוצים ראו את עצמם כפועלים שמחובתם להיאבק על זכויותיהם. בלוצק, למשל, נמשך יום העבודה בבנין 12 שעות, ואנשינו —

יחד עם חברי פועלי־ציון ופפ"ס — עברו במקומות העבודה בבנין, לנהל מערכת הסברה בין הפועלים — ולהורידם מהפיגומים לאחר 8 שעות עבודה ביום. כן הפך האחד־במאי להיות גם חגו של הקיבוץ. חברינו השתתפו בהפגנות הפומביות של כל מפלגות הפועלים הסוציאליסטיות, אם רק הושג רשיון מהממשלה להפגנות אלה, ואם לאו — באסיפות בלתי־לגליות, לכבוד החג.

בתהלוכות ה־1 במאי לא ויתרנו אף פעם על הסיסמאות המיוחדות שלנו, שנישאו ברמה: „א"י כפתרון לעם היהודי", „א"י מולדת לעובד היהודי", „עלייה חופשית לארץ־ישראל". כמובן, שכל אלה לא היה בהם כדי להסיח אף לרגע קט את דעתנו מן העיקר שאיננו: חוסר עלייה לא"י. בקיבוצים היו גם חברים שתיכננו על דעת עצמם הברחת הגבול לרומניה, כדי להפליג באניות־משא לארץ. לא היתה לי סמכות לעודד גילויים אלה, אך גם לא רציתי להניא את הבודדים־הנועזים ממעשיהם, כי גם על עצמי חשבתי שכך תהיה פעם גם דרכי אני לארץ. סרטיפיקטים לעלייה כמעט שלא היו, ואנשי הקיבוצים, לאחר שש שנות ישיבה בהכשרה, לא ראו כל מוצא אחר ואמרו: נקום ונלך לארץ בכל דרך...

בשלהי שנת 1937 גבר המחנק ללא נשוא והחל הלחץ מהמקומות על מרכז „החלוץ" לארגן עלייה ב'. באחת האסיפות בלוצק הגיעו הדברים להתפרצות כללית: באסיפה זו דרשו החברים לא לדון בסעיפים הרגילים של חיינו יום־יום כי אם רק על חיפוש דרכים לעלייה ארצה, בעזרת מרכז „החלוץ" או גם בלעדיה. בו במקום נבחרה משלחת (מגדל שוורצבלט, כעת — שחורי, ואני), שתצא מיד לווארשה, להעלות את הבעייה בכל חריפותה בפני חברי המרכז ושליחי הארץ.

עד מהרה באה התזוזה במצב. מרכז „החלוץ" התחיל לטפל בארגון עלייה בלתי־לגלית וכבר בסוף שנת 1937 יצאה מאיתנו הפלוגה הראשונה בעלייה ב'.

מאז התחלנו לראות את עצמנו כמתכוננים לעלייה ממש בכל הדרכים. החב־רים התחילו בהכנות — ואחרי הפלוגה הראשונה עלו עוד פלוגות, עד שהקיבוץ התרוקן מן הוותיקים.

חידוש העלייה לארץ — היה כקרן אור שהפציעה וחדרה למחנה „החלוץ" כולו. תנועות הנוער שלנו גדלו והתחילה יציאה של יחידים וקבוצות מאורגנות מהסניפים להכשרה; תחלופה לדור הוותיקים, מהם שכבר עלו ומהם שיושבים על מזוודותיהם... כאשר גברה עלייה ב' עברה רוח אחרת גם בהכשרה וגם בסניפים; ראינו סימנים ראשונים של זרימה מחודשת ל„החלוץ".

היינו הראשונים שפרצו את שערי הארץ ובעקבותינו הלכו גם אחרים. החלה עלייה ב' גם של יהודים־סתם, דרך בית"ר ועוד. הכול יחד, מערכת העלייה הזאת על כל נושאיה, הכניסה שינוי לטובה באווירה הכללית למען הציונות בציבור היהודי בפולין.

בשנת 1938 עברתי לפעולה במרכז „החלוץ" בווארשה ובמקומי בא כמזכיר „הגוש" בלוצק הח' אברהם ברניקר (לא זכה לעלות לארץ). גם בהיותי במרכז המשכתי לשמור על החוטים המקשרים אותי עם „גוש־קלוסובה", על כל חלקיו. מפעם לפעם היינו יוצאים לביקורים, והיו כינוסים ומועצות, בהשתתפותם של השליחים מא"י.

בימים ההם הוספנו עוד אלימנט בבנין ההכשרה החלוצית, והוא: ההגנה. בקיבוצים היו קורסים בלתי־לגליים לאימונים וכן — קורס מרכזי בזילונקה ע״י וארשה, לאימון בנשק, שאורגן ע״י מרכז „החלוץ״ בהסכמת השלטונות הפולניים ובהדרכת קצינים מהצבא הפולני. הם עשו זאת לפי הקו המדיני שלהם כל השנים — לעודד יציאת יהודים מפולין. בגלל כך עזרו אף לארגון עלייה בלתי לגלית לארץ, אך ביקשו שגם העלייה הזאת וגם האימונים להגנה יהיו במחתרת, מחשש לעינא־בישא של האנגלים...

היחס של השלטונות הפולניים אלינו, לחברי הקיבוצים, היה מורכב למדי. מצד אחד ראו בנו כעין קומוניסטים, אך לא הכבידו עלינו כי אמרו שאנו „קומו־ניסטים לאקספורט״, כלומר — מועמדים ליציאה מפולין. לעומת זה שמרו עלינו לבל תצא השפעתנו מחוצה לנו, בין אלה שאין פניהם מועדות ליציאה מפולין...

באוויר היתה מורגשת המלחמה המתקרבת ובאה. חשנו, שעננים כבדים מתקשרים באופק. ובכל זאת, לא האמינו בציבור הרחב כי אמנם תפרוץ מלחמה. הכול התנהל כרגיל מימים ימימה. מדינת פולין נראתה בעיני אוכלוסיה — וגם בעינינו — חזקה ומסוגלת לעמוד נגד תוקפיה. גם אנחנו, ככל האחרים, התרשמנו מכוחה של ה„קוואלריה״ (חיל הפרשים) הפולנית, וממיפגני הראווה של האווי־רונים בשמי פולין. ובינתיים, בהשראת הנאצים בגרמניה — גברה האנטישמיות בפולין. ביתר חזקה השתולל ה„בויקוט״ (חרם) של הפולנים נגד היהודים, ועלה קצב האטאטיזציה, כלומר — הוצאת המסחר מידי היהודים והעברתו לממשלה, למעשה — לידי הפולנים...

תנועת „החלוץ״ אף היא גדלה רק בעקבות עלייה ב׳, שהלכה והתרחבה, ולא בהשפעת הרוחות של ערב־מלחמה. ההרכב בקיבוצי ההכשרה הלך והשתנה. הוותיקים — בחלקם הגדול כבר עלו לארץ, יתרם עסקו בהכנות אחרונות לעלייה, וחבורות צעירות, בעיקר — מבוגרי תנועת הנוער, החלו להגיע לקיבוצים הגדולים ולהחליף את הוותיקים במקומות עבודתם. נראה היה שתוך תקופה קצרה ישתנו פני ההכשרה לגמרי והיתה לנו הרגשה שאנו עומדים לפני מיפנה גדול לטובה בתנועה החלוצית כולה. בשנת 1939 אף עמדנו בפני הצורך להעלות לארץ חברים צעירים, שתקופת היותם בהכשרה לא נמשכה יותר משנה אחת. נאלצנו להטיל על שליחי המרכז, שיצאו לאישורים בקיבוצים לעלייה ב׳, שלא לאשר לעלייה חברים שהיו בהכשרה פחות משנה אחת — אך לא הצלחנו לעמוד בכך...

כחתף באה המלחמה בספטמבר 1939 בין גרמניה לפולין. ימים ספורים לפני פרוץ המלחמה עוד הספיקה לצאת הפלוגה האחרונה בעלייה ב׳, ברכבת מלבוב לרומניה. יומיים לפני פלישת הגרמנים לפולין, כאשר הורגש שהמלחמה בשער, הוטל עלי במרכז „החלוץ״ לצאת לגדיניה שליד דנציג, לחיסול פלוגת ההכשרה הבין־תנועתית בדייג שהיתה במקום, כי הן שם, על הגבול, סכנת המלחמה מוחשית יותר.

בהשראת המפקדה העליונה של הצבא הפולני — חשבנו גם אנו שיש מכשו־לים טבעיים, והגרמנים גם אם יעברו את הגבול לפולין, סופם להיעצר והחזית תתייצב ותתגבש. הגירסה הרשמית היתה כי ליד נהר הבוג, למשל, ודאי ייאלצו

הגרמנים לעצור... לפי זה אף נרקמה תכנית להעביר מעבר לבוג את קיבוצי ההכשרה שלנו.

כעבור יומיים פרצה המלחמה וצבאות הגרמנים התקדמו בסערה, במלחמת־בזק.

חזרתי לווארשה ולאחר טילטולים מרובים וסכנות גדולות בדרך הגעתי לדירת המרכז, ל„קבוצה". במרכז „החלוץ" היתה אז ישיבה: חברי המרכז דנו על המצב שנוצר, לאחר שווארשה כבר הופצצה על־ידי הגרמנים. הוטל אז עלי לצאת לווהלין, לגוש קלוסובה, ולעשות הכנות בקיבוצים לשעת חירום. מיד יצאתי ברכבת לשם. הנסיעה נמשכה ימים אחדים. הרכבת הופצצה. דרך ארוכה הלכתי גם ברגל — וכך הגעתי לקובל. העיר הופצצה. התדהמה והזעזוע היו נוראים. חברי הקיבוץ, צעירים ברובם, לאחר בירור באסיפה בנוכחותי, החליטו להתפזר לעיירות הקרובות, שמשם באו. במקום נשאר רק חלק קטן מהחברים, שהדרך לבתי הוריהם היתה כבר חסומה בפניהם. שהיתי בקובל ימים מספר כדי לארגן את היציאה, שלא תהיה מבוהלת, וכן כדי להבטיח שמירה על בית הקיבוץ ועל כל אשר בו. אף דיברתי עם החברים היוצאים שיהיו מוכנים לכל קריאה של התנועה — לשוב להכשרה, לקיבוצים...

מקובל הלכתי ברגל ללוצק. שם היה המצב דומה לזה שמצאתי בקובל. הצעירים יצאו לבתיהם בעיירות הסמוכות ובמקום נשארה קבוצה קטנה של חברים. עשיתי שם ימים מספר ולא היה לי כל קשר עם שאר חברי המרכז.

באחד הימים יצאתי מלוצק לבקר בבית הורי ברוקיטנה, ועוד בחור התנדב ללכת אתי, הח' משה שרפשטיין (כעת באפק), מהעיר סובאלק, שהיתה כבר בידי הגרמנים. בצהרי היום, כאשר הגענו לעיירה ברזנה, בדרך לבית הורי, הופיעו טאנקים של הצבא האדום, כשחייליהם מראים לנו פנים שוחקות, מחייכים בידידות ואומרים: „באנו לשחרר אתכם". ברגעים הראשונים באה הקלה פורתא; הונח לנו מהפצצות האווירונים הגרמניים, שהיו יורים בכל מי שניקרה להם בדרך, גם בעוברי־אורח בודדים, כדי להגדיל את המהומה. אמרתי אז לשרפשטיין ההולך אתי יחד: „יש לי הרגשה שעכשיו נחסמת לפנינו הדרך לעלייה לארץ". שרפשטיין החליט לחזור מיד ללוצק — ואני המשכתי ללכת לבית הורי.

בבואי לרוקיטנה שלטו בה כבר הקומוניסטים, שיצאו מבתי הכלא של פולין, ואחד מהם גם בא אלי, להזמין אותי לפעילות סובייטית במקום, לאחר שהגיע יום השחרור הגדול ואין יותר ציונות ולא תהיה עלייה לא"י... למחרת היום נאסר מנהל בית־ספר „תרבות" ברוקיטנה — וידעתי שכזה יהיה גם סופי אני... החלטתי אז להתחמק מיד מהמקום ויצאתי לכפר־מולדתי, לבלאָז'וב. כעבור ימים אחדים הופיע שם צבי נצר ויצאנו יחד לקובל. לשם הגיעו חברי המרכז וכן הח' יודקה הלמן, משליחי הארץ. לקובל אף התחילו להגיע הצעירים שבתנועה, מפעילי „החלוץ" ו„החלוץ־הצעיר".

לוצק וקובל הפכו להיות הכתובת לכל יוצאי ההכשרה בפולין, שלא הספיקו לעלות, ולכל אנשינו השומרים אמונים „להחלוץ" ומבקשים קשרים עם התנועה והוראות ממרכזה מה לעשות נוכח המצב החדש (הקיבוצים בלודמיר ובדובנה התפזרו עם פרוץ המלחמה ולא נשאר בהם איש).

בימים ההם היתה לנו רק תכנית אחת — הליכה לגבול הרומני. הוטל עלי, יחד עם החי אדם ראנד (קיבוץ עברון), נציג השומר־הצעיר במרכז „החלוץ", לעבור לרומניה ולהקים תחנות גבול, להעברת חלוצים לרומניה. יצאנו לקולו־מיאה, הסמוכה לגבול הרומני, ושם אורגנה תחנה כזאת, בפיקוחם של חברנו אדק גולובנר ז"ל ושלמה קלס מהשומר־הצעיר (ניר־דוד). הראשון שניסה לעבור את הגבול היה החי שמואל ברידר, איש מרכז „החלוץ" שהיה בהכשרה בקילץ, אך הוא נתפס ע"י הרוסים והושם בכלא, נשלח לעומק רוסיה — ועקבותיו לא נודעו. לאחר מכן היו לנו דווקא כמה הצלחות בצליחת הגבול. כשהגיע תורנו אנו, שלי ושל אדם, לעבור — נסתיים העניין בכשלון. המוביל שלנו נתפס ע"י משמר הגבול הסובייטי, ואנחנו נשארנו תקועים בביצה על־יד הגבול וחזרנו כל עוד נפשנו בנו, כלעומת שבאנו... שבנו לקולומיאה, ואז הגיעה אלינו לביקור צביה לובטקין; בזמן ההוא נתגלתה וילנה כמוצא חדש — וצביה פסקה שעלי ללכת לווילנה. חזרתי עוד לקובל ומשם יצאתי לווילנה. על גבול ליטא פעלה בהצלחה תחנת־העברה.

בבואנו לליטא פעלנו להקמת קיבוצי הכשרה לכל החברים שהצליחו לעבור את הגבול. מספרם של אלה הגיע למאות, ביניהם ותיקים מגוש קלוסובה שלא הספיקו לעלות לארץ, וכן צעירים, בתוכם משכבת הפעילים החדשה שלנו, וה־נוער מזבונשין. תוך שנה אחת עלה בידינו לארגן בליטא קיבוצי הכשרה, להקים בהם מפעלי מלאכה ולחדור לעבודות שונות. לעזרתנו באו יהודי ליטא וה„ג'וינט". לשמחתנו, אף ניתנה לנו האפשרות לעלייה לפי סרטיפיקטים ואת מספר הסר־טיפיקטים שניתנו ע"י ממשלת המאנדט הגדלנו ע"י תוצרת עצמית (זייפנו ויצרנו סרטיפיקטים), וכך הגיעו אז לארץ מאות מחברי „החלוץ", מכל התנו־עות. היו מחברינו שהגיעו הרחק לרוסיה פנימה, עד לאסיה התיכונית, ומהם אף זכו ברובם להגיע לארץ אחרי המלחמה. מאלה שהיו בווילנה נשלח חלק לפעולת מחתרת באיזור הכיבוש הרוסי וחלק לאיזור הכיבוש הגרמני.

בחודש דצמבר 1940 עליתי לארץ.

ידענו שהשארנו מאחורינו חבר פעילים נאמנים ומסורים ואלה ימשיכו ויעמדו על המשמר בכל התנאים, אלה ישאו את דגלנו בכל אשר יעד להם גורלם — והם אף עמדו במבחן במלוא הכוח, ההוד והגבורה, במרד גיטו וארשה, בביאליסטוק, בבנדין, בקובל — — —

מדור לדור נמשכה השלשלת — עד תום...

נתן בליז'ובסקי

אפק, מאי 1976

ורבה, 1935

ורבה, 1935

קרמניץ, 1933׳

זברז׳, 1935

חוטבי עצים, קובל 1935

שואבי מים, קובל 1935

חג האסיף, קובל 1937

בריסק, 1935

ולודאווה, 1933

מאציוב, 1933

פארצ׳ב, 1934

„פיקציות"

קולודני וברלינסקי, מראשוני העולים מקלוסובה, 1925

„תיירים" ל„מכביה", 1932

עם עולים מקלוסובה, קובל 1929

עם עולים מקלוסובה, רובנה 1929

„בלתי־לגליים", בדרך לארץ, וינה 1929

„וולוס 2"

פלוגת עולים מקלוסובה
19 25/X 33

ורבה 1933

בסימן האישורים לעליה : לוצק 1933

בריסק 1933

טרנופול 1934

בסימן האישורים לעליה: פארצ'ב 1935

בשורה הראשונה, השניה מימין — יפה ברוידה (א"י); למעלה י.בראגינסקי (א"י)

פגישת עולים בוורבה, 1935

„להתראות בארץ!" — תצלום פרידה, לוצק־ורשה 1935

„להתראות בארץ!" — תצלום פרידה, קובל 1935

מושבת עולים בנובוסטאב, 1935 ; למעלה משמאל — יוסקה רבינוביץ (א"י)

מתעודות הימים ההם (ח׳)

1. ימי לוצק האחרונים

יושבות היינו, אני וחברתי בת־שבע, בגן העיר ועינינו נתונות בספר. פתאום לפתע — — — טראך! טראך! ובצמוד ברד יריות. המומות ומבוהלות קרענו עינינו מהספר והבטנו סביבנו — ולעינינו מראה זוועה. פקעות עשן מתאבכות ומכסות הכל. שניות מעטות קודם — הכל היה זוהר וצלול, ועתה — הכל עשן, מקדיר ועטוי חשכה. „בוער! בוער! — זועקת אלי חברתי — „הבה נברח!”. מבועתות נשאנו רגלינו בדרך לקיבוץ.

תוך כדי ריצה גוברת והולכת ההפצצה. נסינו לתפוס מחסה ונקלענו לבקתה שחוחה. המראה שנתגלה לעינינו — נורא. יהודי ישיש יושב על מיטה רעועה. מבעד לכותונתו הפרועה נראה חזה שעיר ושחוף. עיניים כבויות נשקפות מחוריהן ומופנות לסידור־תפילה שהוא מחזיקו בקושי בידו הרועדת. מדי פעם בפעם נושא הזקן עיניו הבוהות אל החלון, כביכול שוכן שם אלוהים, כששפתיו החיוורות ממלמלות תפילה — „אלי, אלי, הצילנו מיד רוצחים”. בסמוך, מתחת לשולחן, מוטלים שני אברכים מתייפחים בבכי כילדים קטנים. כפעם בפעם מתפרצת מלבם גניחה כבדה: „אלוהים, הצילנו ממוות”. בפינה אחרת נראית פעוטה מתייפחת בקול ונצמדת לכנף בגדה של אמה. מבולבלת ומהוממת ממחזה־אימים זה הייתי כמאובנת במקום.

טראך! טראך! פצצות מתרסקות ברעש אדיר. יריות מתפצחות. בתים כורעים־נופלים ובני־אדם נקברים תחת חורבותיהם.

לפתע, חברתי רוכנת אלי ומלחשת לי: „אל תאבדי עשתונותיך, קיילה, היי אמיצה, אנחנו חלוצות!...”

...הגרמנים ממשיכים לתקוף באווירוניהם את לוצק — ואנו יוצאים מן העיר. אנו נעים ונדים על פני שדות ויערות כשקולות נפץ מלווים אותנו יום ולילה. הנה ענגה של מפציצים תוקפת — בו במקום נופלים על האדמה ומשתטחים, אם זה בתעלת מים או בביצה טובענית. דמומים שכובים היינו זה ליד זה בלא להוציא הגה. מפחדים להניע אבר. פצצות רועמות ומרעידות את האדמה. אני מפנה ראשי וחלחלה אוחזת בי. היער כולו אחוז־אש. „חבר׳ה, בירחו מפה! — נשמעת זעקה — אנו מוקפים להבות”. מתרוממים ורצים תחת נהם פצצות בלא לדעת לאן פונים; חוצים שלוליות דמים. איברים רסוקים על פני השדות. „חבר׳ה, נימלט מהר ממקום נורא זה — קורא מישהו — כל רגע עשוי להקיץ עלינו הקץ כמו על אלה שאיבריהם פזורים כאן”. „נסתלק מיד ממוות מטורף זה” — אומר אחר. רק גורל עיוור מנע מאתנו להימנות עם חללים אלה. וכך, תוך כדי ריצה, חזרנו שוב ללוצק.

הסובייטים נכנסים

אווירה של חג בעיר. המונים באים להקביל את פניהם של החיילים הסובייטיים הנכנסים ללוצק. אנשים, נשים וטף יצאו לרחובות, לרבות בעלי־מום. הנה מגיע טור ראשון. תשואות סוערות. גשם־פרחים מומטר על הבאים. מן המרתפים מזדחלים ועולים אנשים חוורים ומבועתים, כשעל שפתותיהם מרחף חיוך של תהייה; מרימים עיניים לוודא אם אמנם אין נושרות פצצות מלמעלה... דגלים אדומים מתבדרים בחוצות, מבשרים חג, שבא במפתיע. הפנים שמחות, שמחה מתרוננת. „אנו באנו לגאול אתכם מידי רוצחים” — נשמעת קריאה משורות הטור הצועד; מעל גבי הטאנקים הגמלוניים קוראים חיילי הצבא־האדום קריאות ברכה ועידוד להמונים המריעים.

אמנם כן, אני מהרהרת — הם מבשרים אושר, אך לא לנו, החלוצים. נבוכה ונואשת אני פונה הביתה — לקיבוץ. פותחים בשיחה על המצב והמתחייב ממנו לגבינו. עד מהרה נימנו וגמרו — לא נזוז מפה, לא נעזוב את המקום, אם לא נהיה אנוסים

לכך. אנו מוכנים לכל, אפילו יגלו אותנו לסיביר. מאחורינו הכל שרוף, ושוב אין דרך חזרה. כל עוד לוחש כאן, בלוצק, רמץ של חלוציות לא ניתן לכבותו...

באו עלינו ימים קשים. כל מי שהיה לאל ידו התחיל מציק לנו. „מה מעשיכם פה ?" — טענו נגדנו — „אין לכם עוד מה לעשות פה, חלוצים, אין כבר ארץ־ישראל". בשומעי מילים אלה יוצאות מפי הדובר כאילו תקעו לי סכין בלב. תקפני כאב עמוק, דמעות חנקו גרוני ; דחק בי לזעוק — „לא ! ארץ־ישראל קיימת ותעמוד לעד !", אך כהרף עין נזכרתי היכן אני נמצאת, נשכתי שפתי עד דם והסתלקתי.

תחת שלטונם של הסובייטים היו מכנסים אסיפות ומתארים לפנינו בצבעים זוהרים את ברית־המועצות, אך דבריהם לא השפיעו עלינו, לא נדבקו בנו.

באופן כללי, יחס הסובייטים אלינו היה טוב למדי, אפילו סיפקו לנו עבודה ; גרוע היה יחסם של הקומוניסטים היהודים. אלה הציקו לנו נוראות. בסופו של דבר הודיעו לנו, כי עלינו להתפזר, אחרת יהיה גרוע יותר. אז באו עלינו ימים נוראים. בזו אחר זו היינו מקיימים אסיפות בלי שנשכיל להגיע להחלטה מעשית ; היינו מתחבטים ומתלבטים ללא מוצא, עד שהגיע היום העצוב, בו הודיעו לנו, כי למן יום המחרת אסור שתדרוך כף רגלינו בקיבוץ. היינו המומים.

את האסיפה האחרונה קיימנו בפינה, מחשש עינא בישא. חוויית אספה טראגית זו תלווה אותי כל הימים. מאזינה אני לדבריו של ברגר**, הרוויים תוגה עמוקה. כל מלה שהוציא מפיו כאלו נתקעת בגרונו. דיבורו נעצר כפעם בפעם ; בכוחותיו האחרונים הוא ממלמל כמה משפטים מרגשים. רעד עובר בי ורואה אני דוק של דמעות מצעיף עיני החברים.

„חברים יקרים ! — הוא אומר — אל נאבד את התקוה. אנו חלוצים ; הפור נפל ואין ברירה. ואף־על־פי־כן, אל תפול רוחנו. אנו נחפש דרך עד שנמצאנה" — הפטיר. המשפט האחרון נאמר בריגוש־לב כזה שעוד מעט וכולנו התייפחנו כילדים קטנים. בסוף הוחלט שניפרד לקבוצות קטנות, 4—5 איש בקבוצה. גרים בנפרד, רכוש הקיבוץ יחולק בין החברים על פי סידור של הקיבוץ. האסיפה נסתיימה בשירת „תחזקנה".

בלב כבד התפזרנו, מי למיטתו ומי לפינתו.

הלילה האחרון

לעולם לא ימוש מזכרוני הלילה האחרון בקיבוץ לוצק. כל אותו לילה איש מאיתנו לא עצם עין. היינו מוטלים במיטות, שקועים במחשבות תוהות. כפעם בפעם, גניחה בבדה קרעה את דממת החדר. על הקירות נראה היה כאילו מרצדים צללים קודרים, כביכול גם הם מקוננים על חורבננו. בינות לכתלים דוממים אלה הסתופפנו שנים רבות, הם ספגו שירה עליזה ועצובה, ריקודי „הורה" נלהבים, פרידה מחלוצים עולים, עתה אנו מתנתקים מהם, נוטשים... בחוץ נשמעה נביחת כלבים ; אלה הכלבים שנולדו כאן ואנו גידלנו וטיפחנו אותם — זוהי יללת הפרידה שלהם...

החיים בקבוצות הבלתי־לגאליות היו מאוד קשים עלינו. לא מצאנו בהם שמץ של סיפוק. ההליכה של כל אחד ואחד לקניית מזון, העמידה יום תמים בתורים שלבסוף יוצאים בידים ריקות — עיצבנו אותנו. היה רצון לזרוק הכל ולברוח, אך לאן ?... מדי בוקר בבוקרו היינו שואלים עצמנו „מה יהיה ?" — ומענה לא היה. התחבטנו והתייסרנו במשך שלושה חדשים. בוקר אחד הגיעתנו הידיעה, כי אותו ערב עלינו לברוח מלוצק ולשים פנינו לווילנה. ושוב דרך נדודים. אני ועוד חברה עמי נעים בשדות. פתאום מצאנו עצמנו תועים ביער. ירד הליל והשתררה חשכה נוראה. מגששות אנו באפלה בלי לדעת להיכן פונים. לפתע הבליחה לעינינו קרן־אור. פנינו לכיוון האור והגענו לבקתה קטנה. נכנסנו. למזלנו התגוררו בה יהודים. הם קיבלו אותנו בפנים מאירות. למחרת עם שחר עלינו שוב לדרך־המלך. בלכתנו, גבוכות ונפחדות, השגחנו מרחוק בחבורת

** דוב ברגר, יליד אוסטרוג בווהלין, חניך החה"צ, חבר קיבוץ לוצק. בשנה הראשונה למלחמה — במחתרת הסובייטית. נלקח לצבא האדום — ועקבותיו אבדו.

צעירים הנושאים ילקוטים על כתפיהם. החבורה מתקרבת, ומה גדלה שמחתנו בראותנו, כי אלה חבר'ה שלנו. סיפרנו להם על התלאות שמצאו אותנו — והצטרפנו אליהם.

בחוץ קור עז, קרה מסמררת, שלג חורק מתחת לרגליים; רוח זועפת קורעת מאיתנו כובעים ובגדים. והנה אנו ליד הגבול. מאיטים צעד. חרש חרש מסתדרים בשורה עורפית וממשיכים להתקדם תוך עצירת נשימה. הלב דופק מפחד שלא נתפס; כל אחד כאילו מחזיק את הנשמה ביד... דממה מסביב. הכל עטוי לובן. שומעים רק פעימת הלב וחריקת השלג. פתאום קריאה — „חבר'ה, אנו כבר מחוץ לסכנה — חצינו את הגבול". שמחה קפצה עלינו והתחלנו חופזים על פני השדות, נתקלים זה בזה, נופלים, מתרוממים ומוסיפים לרוץ.

אני חשה חוסר נשימה. לבי מתחיל פועם בחזקה. מאמצת אני אחרוני כוחותי ומדביקה צעדם של חברי, והנה הראש מסתחרר, ואני מתמוטטת. התקהלו החבר'ה סביבי להגיש לי עזרה. עד מהרה התאוששתי ואנו ממשיכים בריצה, וכך הגענו לווילנה.

בחדר־האוכל הקיבוצי בווילנה — סביבי רעש והמולה. שרים, רוקדים וצוחקים. אני לבדי יושבת בפינה שקועה בזכרונות מראות־האימים של ימי המלחמה ושל ימי לוצק האחרונים...

וילנה, ספטמבר 1939

קיילה רוזנפלד (שושני)

אשדות־יעקב (מאוחד)

2. מלוצק לווילנה

אחרי זמן ממושך של הכשרה וציפיה לעלייה הייתי כל־כך קרובה למטרה, אך לא רצה הגורל שאהיה כעת בין המגשימות בארץ — ולהיפך, נשארתי בין האחרונים מקיבוצי ההכשרה שחוסלו בפולין.

בפרוץ המלחמה הייתי בביתי והתכוננתי לעלייה, והנה — יום הגיוס הכללי... האטמוספירה מלאה מצב רוח מלחמתי. אירופה מתבוססת בדמיה. ישבתי לכתוב מכתב לחברי הקיבוץ, תוך פקפוק רב אם המכתב ימצא את הכתובת הנכונה ואם עדיין קיים קיבוץ. הזכרתי את משה רבנו שלא זכה להגיע לארץ־ישראל ורק לראותה מרחוק. נמצאתי במצב רוח של דכאון ויאוש. לאזני מגיעות בכיות ויללות של אנשים שונים הנפרדים אחד מן השני בתפילה: „הלוואי שנפגש עוד, בל יפריד המוות האכזר בינינו..." ואני נמצאת במערבולת הזאת עזובה ובודדת. הרגשתי שהמלחמה פגעה בי, בנפשי. חוטי הזהב שטוויתי שנים רבות — נותקו. המטרה התרחקה ממני. ומה יהיה הלאה? כמה זמן תימשך המלחמה ומה תהיינה תוצאותיה? — השאלות האלה נקרו במוחי ולא נתנו לי מנוח.

ופתאום הפתעה: הרוסים באו. במקום המשטר הגרמני שצפוי היה — התנחמו ביותר במשטר הסובייטי השורר עכשיו. את האורחים — הבלתי צפויים — קיבלו בתופים ובמחולות. עיירתי צהלה ושמחה. דגלים אדומים מתנופפים באוויר. הפגנות ונאומים. הכל אומר פאר וכבוד. האם רואה אני את זאת בהקיץ או בחלום?!...

כל אחד מרגיש את עצמו משוחרר מציפרני הנאצים. דרור בכל המובנים. שרים את ה„אינטרנאציונל" תחת כיפת השמים. עיירתי האדומה עוררה בי הרהורים שונים. מוזר לי לשמוע את ה„אינטרנאציונל" באופן לגלי ביידיש, בזמן שאני רגילה לשיר את זה בעברית בקיבוצי יחד עם חבר'ה שכל־כך קרובה לי בכל המובנים, ובלבנו השאיפה לשיר את ה„אינטרנאציונל" בקרוב בעברית בארץ־ישראל... שאיפותי הכמוסות התפרצו והחלטתי להימלט מכאן, לצאת מן המיצר.

ועוד הופעה שגרמה לי סבל רב. בעיירתנו היתה אווירה עברית. כולם התחנכו אצלנו ברוח העברית. השפה העברית שלטה בכול. בבוא הסובייטים הכל עבר ליידיש. בבית הספר, במקום ללמוד קורות היהודים כרגיל — עברו ללמוד תורת הסטאליניזם. ומה מאוד זה השפיע על כולם! סבלו מאוד — ואני לא יכולתי לראות בסבלם. ביקשתי

וחיפשתי מוצא, אך לדאבוני הגדול נמצאתי בעיירתי מנותקת מהכול, לא ידעתי אם קיים עוד הקיבוץ, ובכלל — מה מתרחש בתנועתנו. מאוד מאוד רציתי להימצא אז בקיבוץ, שהייתי חברה בו בימי שגשוג וגם רוצה להימצא בו כעת, בימי צרה, אבל שום תחבורה לא היתה אז ולא יכולתי להגיע לשם.

הדאגה לקיבוץ מילאה את כל נפשי והתעוררה בי השאלה: האם זה אפשרי שתנועה כל כך חזקה, אחרי שנים רבות של קיום, תנועה שהכתה שרשים עמוקים — תימחה כל כך מהר? ולעיני חולפים המשברים שידעה התנועה החלוצית. הרבה מספרות לנו תולדות הציונות. רבות סבלה תנועתנו בדרך התפתחותה בימי העלייה השלישית, בראשית המהפכה ברוסיה — וגם אז הכריע הרעיון החלוצי והודות לכך זכו רבים להגיע למטרה; ובמה שונה החלוץ של ימינו מהחלוץ בזמן ההוא? הן גם אנחנו קשורים באותו הרעיון, כמוהם — ובדרכם נלך: נסיר כל אבני נגף מדרכנו על אף כל הקשיים.

סוף־סוף יצאתי את עיירתי ופניתי לקיבוצי בלוצק, להיווכח ולדעת מה מתרחש כעת בתנועתנו. הגעתי ללוצק שלי בלב פועם. ירדתי מהרכבת — ובלבי תפילה: מי יתן שאמצא לכל הפחות שארית הפליטה מקיבוצי. ומה גדלו תמהוני וכאבי כשהגעתי לקיבוץ ומבעד לסדקי התריסים של חדר הקריאה ראיתי מיטות עומדות; חדר הקריאה הפך לחדר שינה עבור השכנים... במתיחות נכנסתי לשאר החדרים. בדידות ושממה מסביב. במקום לראות את לוצק השמחה וסואנת תמיד — דורכת אני על חורבותיה. נזכרתי במגלת „איכה"... נפגשתי עם חברים אחדים, עם השארית שנשארה, והתחלנו לטכס עצה איך להמשיך בדרכנו. קשה היה לחיות בעת ההיא כחלוץ בסתר... והנה ניצוץ של תקוה. שמענו כי וילנה היא המקום שבו מתרכזים חלוצי פולין. שמעתי באיזה קשיים קשורה היציאה לשם, עקב המצב הכלכלי והתנאים בכלל, ואחרון אחרון — המעבר דרך הגבול, אולם כל זה לא החליש את תשוקתי להגיע לשם. הייתי בטוחה שאתגבר על הכול ואגיע...

באמונה ובבטחון שמתי לדרך פעמי ובדרך נפגשתי בעוד חברים שנהרו לווילנה. שוב פעם נפגשתי עם חברים שהייתי אתם יחד בהכשרה ושוב נתחדשו הקשרים החברתיים, המכוונים למטרה אחת.

הדרך היתה קשה מאוד. עברנו ביצות ואגמים ואחרי הרפתקאות שונות הגענו למחוז חפצנו. כשנכנסנו לקיבוץ שחריה בווילנה קיבלו אותנו בזרועות פתוחות. בערב היתה מסיבה, שרו ורקדו. לא תארתי לי שרואה אני את זה במציאות ממש. כדאי היה לסבול, לחצות את הגבול ולהגיע לווילנה, כדי להימצא שוב בסביבה חלוצית. נוכחתי לדעת שתנועה כזאת לא תימחה ותוסיף להתקיים. ובזה נתנחם, אנו חלוצי פולין, העקורים מעמדתם הקודמת. נשתדל לחדש ימינו: במקום קיבוצי פולין הנהרסים נבנה את קיבוצי ההכשרה בליטא ונתגבר על כל הקשיים. נאמנים לשאיפותינו נמשיך דרכנו מתחנת וילנה — למטרה הסופית, לארץ־ישראל.

„עוד לא נותקה השרשרת, עוד נמשכת השרשרת..."

שרה קושניר (כץ)
בית־השיטה

וילנה, ספטמבר 1939

3. בגיטו וביער

נולדתי בווילנה וגדלתי באושמיאנה, עיירה ליד וילנה, בבית הורים אדוקים. באושמיאנה נמצאה פלוגת שחריה והייתי באה לבית הקיבוץ לעיתים תכופות. בהשפעת הקיבוץ הצטרפתי ל„החלוץ הצעיר" ושאפתי לעלות לארץ־ישראל.

בשנת 1935, בהיותי בת 15, עזבתי את בית הורי ויצאתי להכשרה בקלוסובה. הייתי צעירה לימים, קטנה ורזה, בעלת שיער בלונדי ומראה פני כשל „שיקסה", ובבואי לקלוסובה לא גיליתי את גילי האמיתי; עשיתי לי חשבון שעד שיאשרוני לעלייה אהיה כבר בת 18 ואוכל לעלות מיד לארץ.

למחרת בואי לקלוסובה יצאתי לעבודה במשוריה יחד עם עוד בנות. הן היו מבוגרות וחזקות ממני והלכו לעבודה קשה יותר. אותי, שעודני ילדה רכה בשנים, סידרו בעבודה קלה. ביום עבודתי הראשון נפגעו ידי עד זוב דם, אך אני לא פציתי פה ולא התאוננתי על כך בפני איש. במשך הזמן התרגלתי לעבודה והתמדתי בה זמן רב. בבית הורי, בהיותי תלמידת בית־ספר, רציתי להיות חובשת והתחלתי בלימוד המקצוע עוד שם. בקלוסובה המשכתי לעבוד כחובשת אחרי יום עבודתי במנסרה.

ישנתי על ה„צ׳רדאק" וה„גויים" היו מתקיפים אותנו ומציקים לנו. פעם באה לביקור בקלוסובה בתיה בנדרסקה, שעשתה אז בשליחות „החלוץ" בפולין. כאשר בתיה ראתה אותי היא פנתה לחברי המזכירות: „למה אתם מחזיקים כאן ילדים? שילחו אותה הביתה..." שמעתי זאת — עליתי ל„צ׳רדאק" ופרצתי בבכי מר. חברי המזכירות החליטו בכל זאת לא להחזיר אותי לבית הורי ונשארתי בקלוסובה עד לחיסולו של הקיבוץ. הדבר היה בשנת 1937 ועברתי עם האחרונים מקלוסובה לבנדין. שם אושרתי לעלייה בשנת 1939 ויצאתי לעיירתי אושמיאנה, לשם סידורים והכנות לעלייה. סמוך לכך פרצה מלחמת העולם השניה ונשארתי תקועה במקום...

הגרמנים כבשו את רוב חבליה של מדינת פולין, אך לאיזור וילנה הגיעו הרוסים והיהודים שמחו לבואם. אמנם, לאנשים שונים צפויה היתה סכנת גירוש לסיביר, אך הרבים יכלו להמשיך ולחיות בדרך כלשהי. בינתיים אף למדתי והשתלמתי במקצועי והייתי לחובשת מדופלמת. כאשר סיימתי לימודי, בחודש יוני 1941, פלשו הגרמנים לרוסיה. פניתי אז לצעירים במקום לקום ולברוח ולא ליפול תחת שלטונם של הגרמנים, אך שומע לא היה לי. יצאתי אז לבדי מן העיירה וברחתי עם החיילים הרוסיים הנסוגים מפני הגרמנים המתקדמים. נסעתי במכונית צבאית רוסית ולפנות ערב הגענו לעיירה מולודצ׳נה. כאן אזל הדלק אשר במכונית ולא יכולנו להמשיך הלאה. כאשר האיר היום כיסו אווירוני הגרמנים את פני השמים והפציצו בלי הרף. סוף סוף השגנו קצת דלק והמשכנו לנסוע במכונית עד מינסק.

באנו למינסק בעיצומה של אזעקה. הגרמנים התחילו בהפצצה כבדה על העיר. מיהרנו להסתלק מהמכונית שהיתה עמוסה חמרי נפץ, ולאחר שירדנו — פגעה פצצה במכונית והיא נתרסקה ועלתה באש, וכמה חיילים נהרגו.

נשארתי לבדי. לא היתה לי כל אפשרות להתקדם וללכת בתוך העיר. עקב ההפצצות קרסו הבתים בזה אחר זה והדרכים נחסמו ממפולת הבתים. לאחר ימים מספר שככו ההפצצות של הגרמנים והם הנחיתו אווירוניהם בכיכר המרכזית של מינסק, הורידו טנקים וחיילים והשתלטו על העיר. מיד עם בואם יצאה לקראתם קבוצת נשים נוצריות ופרחים בידיהן, אך הגרמנים שלא הבינו את שפתן פתחו עליהן באש וכולן נהרגו במקום.

כעבור זמן מה הוקם הגיטו במינסק ותושבי העיר היהודים נכלאו בו. הגיטו הוקף גדר תיל ואנשי „גסטאפו" שמרו מסביב לבל יצא איש מן הגיטו. רק במקום אחד הוקם שער ולידו עמדו חיילים גרמניים ושוטרים רוסיים. כל יהודי העיר נצטוו לצאת לעבודה ואף אני ביניהם — ושומרי השער מלווים אותנו בצאתנו ובשובנו. פעם, כאשר עברתי דרך השער לעבודה עם כל היהודים, התנפלו עלי הגרמנים בצעקות והיכוני מכות רצח. כיוון שהייתי בלונדית ומראה פני כפני „שיקסה" הייתי חשודה בעיניהם והם צעקו לעברי: „למה את, רוסיה ארורה, הולכת אליהם — אל היהודים?..." — כך הם עצמם נתנו לי דחיפה למחשבה חדשה: הן אני במראה הארי שלי יכולה להימצא בתנועה חפשית באיזור הרוסי כולו, מבלי לעורר חשד שאני יהודיה...

ימים מעטים לאחר שהוקם הגיטו פתחו הגרמנים ב„אקציות". חבורות חבורות מבין יהודי העיר נשלחו להשמדה. התקשרתי אז עם קבוצה של צעירים והתחלנו לארגן מחתרת בגיטו. קראנו ליהודים לא ללכת כצאן לטבח. היינו מוציאים כרוזים ליהודים, לעוררם להתקוממות ולא למסור חייהם חינם בידי רוצחיהם. לצערנו, רק מעטים נשמעו לנו.

בהיותי מחוץ לגיטו התקשרתי עם קבוצת פרטיזנים, שנלחמו בגרמנים. ראיתי תפקידי להוציא יהודים מן הגיטו אל היער, לפרטיזנים, לפעולות קרביות נגד הגרמנים. בתפקידי זה, כמעבירה, המשכתי עד לחיסולו של הגיטו.

ביער הייתי בפרטיזנקה החל משנת 1942 ואילך. ה„קומבריג״ (מפקד הבריגדה) שלנו היה פולקובניק סמיונוב, איש מוסקבה. הייתי רכובה על סוס ויוצאת עם הפרטיזנים לפעולות קרביות, כחובשת. קראו לי לנה, גניה או אנקה ולא הבחינו כלל שאני יהודיה. בפעולות הפרטיזנקה נפצעתי מספר פעמים ונשארתי נכה לתמיד. ביער היינו ישנים לרוב תחת כיפת השמים. פעם אחת, בהיותי יושבת על סוסי עייפה ורצוצה, נרדמתי וחלמתי חלום שאני בארץ ישראל... עם בוקר יצאתי לפעולה עם הפרטיזנים במצב רוח של התעוררות מחודשת...

במחנה הפרטיזנים התייחסו אלי בהערכה ומפקד ה„אוטריאד״ (הפלוגה) שלנו הטיל עלי תפקיד חדש. נשלחתי להיות פועלת נקיון במשרד של תחנת רכבת בסביבה הקרובה ליער, בו נמצאו הפרטיזנים.

בעיני ה„גוי״, מנהל התחנה, הייתי ככפריה מפשוטי העם, אך בחשאי הייתי רושמת יום יום את כל הנתונים על הרכבות העוברות מכאן מזרחה ומעבירה מיד את הידיעות לפרטיזנים; הם דאגו כבר ועשו את המוטל עליהם שהרכבות הללו לא יגיעו למטרתן. הוא הדין ביחס לתנועת הגרמנים בכבישים הסמוכים. על יסוד האינפורמציה שלי היו הפרטיזנים מתנקשים בשיירות של המכוניות הגרמניות לבל יביאו את מטענן לחזית.

שנתיים וחצי הייתי ביער. נפצעתי וסבלתי, אך נחמתי האחת היתה כאשר שמעתי ברדיו כי שלום לישוב היהודי בארץ־ישראל וכי סכנת הפלישה של הגרמנים לארץ נהדפה לאחר תבוסתם באל־עלמיין. לאור הבשורות האלה קיוויתי והאמנתי שאשאר בחיים, וכי אגיע אף אני למטרתי ואעלה לארץ.

ה„אוטריאד״ שלנו נדד ועבר מהיערות שליד מינסק ל„ערבות נאליבוקי״. שם, במחבואי הערבה והיער, נמצא המחנה היהודי של האחים בילסקי. במחנה הזה נמצאו מאות פליטים יהודיים, שניצלו מן הגיטאות, אנשים, נשים וטף. מפעם לפעם הייתי באה למחנה של בילסקי ועוזרת בהכנת האוכל לאנשי המחנה — והכל תמהים על ה„שיקסה״ המוזרה, הבאה להגיש עזרתה ליהודים הנצורים ביער...

בשנת 1944 כבשנו את מינסק בחזרה מידי הגרמנים — ומיד התחלתי בחיפוש דרך ליציאה, על מנת להגיע ארצה. במינסק המשוחררת העניקו לי מדליות על זכויותי במלחמה נגד הנאצים ועל שירותי המצויין בפרטיזנקה, גם בחרו בי למוסדות שלטוניים שונים בעיר, אך אני לא מצאתי סיפוק בכל אלה. פני היו מכוונות רק לארץ. במינסק נפגשתי עם אריה זיגר, יליד העיירה גוסטינין, בפולין, פרטיזן אף הוא — והיינו לבני זוג, למשפחה. יחד התחלנו לתכנן תוכניות שונות ולחפש דרך ליציאה, קודם כל מרוסיה לפולין. לילה אחד עלינו על גג של רכבת שעשתה דרכה מרוסיה לפולין והגענו לברנוביץ׳. משם הפלגנו הלאה, בדרך ללודז׳. המלחמה עוד לא נסתיימה והנסיעה עלתה לנו בסבל רב. במקום מסוים נאלצנו לעשות דרכנו ברגל, המשכנו בעגלה ושוב ברכבת, ופעם נותקו הקרונות ועלינו על הקטר הממשיך בנסיעתו, שהיה עמוס פחם, ופנינו, וידינו וכן הבגדם אשר עלינו השחירו כליל.

סוף סוף הגענו ללודז׳. לא ידענו לאן לפנות. לפתע פגשתי בחור שהכרתי מתקופת היותי בקלוסובה. בשעתו היינו יחד בבית ההבראה בנובוסטאב. אמרנו לו שפנינו מועדות לארץ־ישראל ושאלנו אותו מה יש לעשות. הדברים שאמרנו לו הסירו מיד כל מחיצה בינינו. עשינו כעצתו והתקשרנו עם הסוכנות היהודית ונמסר לנו שישנם 1000 סרטיפיקטים לעלייה ברומניה.

מלודז׳ נסענו לווארשה ונפגשנו עם צביה לובטקין, יצחק צוקרמן, סטפן גראייק, חייקה גרוסמן ואבא קובנר. בעזרתם עברנו מפולין לרומניה. הייתי כבר אמא לילדה בת חודש, וניתן לי מיד סרטיפיקט לעלייה. בעלי נשלח לאיטליה, לחיילי הבריגדה, שעשו להצלת שארית הפליטה ולהעברתה לארץ.

בחודש אוקטובר 1945 הגעתי לארץ־ישראל. בבואי לחיפה קיבלה אותי בחמימות רבה בתיה בנדרסקה ונשלחתי לגבעת השלושה. באתי לגבעה ומצאתי שם רבים מחברי קלוסובה שהכירוני. מכל קצות הארץ באו לגבעת השלושה קלוסובאים, ידידים מאז, כדי לקבל את פניה של העולה הראשונה, יוצאת קלוסובה, שנשארה בחיים לאחר השואה...

גבעת השלושה, 1946 **הניה זיגר (סבירסקי)**

קלוסובה ופלוגותיה

המספר המירבי של חברים — ות בפלוגות בשנות השיא שלהן

	המקום	שנה	מספר	הערות
.1	קלוסובה	1930	300	
.2	אוליקה	1932	40	
.3	אוסטקי	1930	30	
.4	אוסצ׳ילוג	1931	15	
.5	אוסטרוג	1937	60	
.6	אנטונובקה	1934	50	
.7	בילגוריי	1933	30	
.8	ברודי	1934	60	
.9	בריסק	1935	220	
.10	ברסטצ׳קה	1936	40	
.11	דובנה	1937	30	
.12	דובצ׳נה	1936	35	
.13	דומברוביצה	1930	180	
.14	דמידובקה	1933	25	
.15	הורוכוב	1936	35	
.16	הורין	1934	30	
.17	הושצ׳ה	1935	23	
.18	וישניוביץ	1934	20	
.19	ולודאווה	1933	32	
.20	ורבה	1933	200	
.21	זבארז׳	1936	60	
.22	זדולבונוב	1933	50	
.23	זלוצ׳וב	1934	25	
.24	זמושץ׳	1933	10	הועברה
.25	טומאשגרוד	1929	20	להשומר־
.26	טופיק	1931	20	הצעיר
.27	טוצ׳ין	1934	25	
.28	טורצ׳ין	1934	30	
.29	טרגוביצה	1934	30	
.30	טרספול	1935	42	
.31	טארנופול	1932	70	
.32	יאנוב	1930	35	
.33	כולופיץ׳	1935	28	

34.	לובומיל	1935	35	
35.	לובארטוב	1936	30	
36.	לודמיר	1936	30	
37.	לוצק	1938	200	
38.	לוקאצ׳י	1935	22	
39.	לנוביץ	1933	26	
40.	מאלוריטה	1932	27	
41.	מאלינסק	1933	25	
42.	מאניביץ	1928	25	
43.	מאצ׳יוב	1932	40	
44.	סוביבור	1936	11	
45.	סוקאל	1933	55	
46.	סחוב	1929	20	
47.	סטולין	1934	15	
48.	סטפאן	1932	17	
49.	פוצ׳איוב	1935	15	
50.	פינסק	1931	15	הועברה
51.	פלצ׳י (ע״י דובנה)	1931	30	לשחריה
52.	פארצ׳ב	1933	30	
53.	קובל	1938	120	
54.	קוזין	1935	15	
55.	קוטי	1934	25	
56.	קולומיאה	1934	60	
57.	קוסוב	1934	50	
58.	קוריץ	1932	30	
59.	קליבן	1934	30	
60.	קאמין־קאשירסק	1935	60	
61.	קרושין	1931	60	
62.	קריסטינופול	1935	40	
63.	קרמניץ	1934	50	
64.	קראסניסטב	1933	30	
65.	ראדזיבילוב	1934	30	
66.	רובנה	1930	12	
67.	רוז׳ישץ׳	1931	19	
68.	רוקיטנה	1927	35	
69.	ראפלובקה	1936	30	
70.	שומסק	1934	30	

עידן ההכשרה החלוצית בפולין

הערכות ובירורים

מפעל ההכשרה של „החלוץ"

כשמבקרים ברשת הגדולה של הקיבוצים החלוציים בפולין, כשמסתכלים מקרוב להיקפם, תכנם וכיבושיהם, כשמאזינים לכל התוסס בהם, לכל המעסיק את החברים, לכל הבא לידי ביטוי, אם דרך ודאות ואם דרך ספק, אם בקורת־רוח ואם במורת־רוח, ולכל שאינו בא לכלל ביטוי או שזוכה לחצי־דיבור בלבד; וכשיודעים אותה שעה עצמה להפנות את המבט לשנים שעברו ולנעשה מסביב ולחדור לתוכם של דברים ותהליכים — מתעוררת שאלה אחת גדולה: האומנם יודעים אנו עצמנו את „החלוץ"? היודעים אנו עצמנו את המפעל של התנועה הקיבוצית הגדולה, של ההכשרה החלוצית? היודעת התנועה, היודעים הקיבוצים והחברים את שהם עצמם עושים, יוצרים ומחשלים בשביל היום ובשביל יום מחר?

זוהי שאלה מכרעת, כי כושר ההערכה העצמית הנכונה — יחד עם כושר הביקורת העצמית היוצרת — הוא אחד מעיקרי־היסוד בכל תנועה חברתית גדולה וביחוד בכל תנועה מהפכנית הרואה עצמה כנושאת תפקידים היסטוריים גדולים ואידיאלים גדולים של שחרור. בכושר ההערכה־העצמית הזאת תלויה ההכרה של היעוד והשליחות ההיסטורית, כלומר כל התוכן החלוצי וכל המתיחות החלוצית של התנועה.

ושמא לא באו גילויי חולשה פנימית וירידת מתיחות חלוצית אלא משום שלא תמיד יודעת התנועה לעשות את שהיא עושה מתוך מידה מספקת של הכרה עצמית, הערכה עצמית, בטחון וגאון פנימי. הלא בזה היה עיקר כוחם הפנימי של המפעלים המבשרים הראשונים בתנועתנו בכלל ובתנועה הקיבוצית בפרט. אין אני מאלה המבטלים את הדור החלוצי החדש בפני קודמיו; המבטלים האלה אפשר שאינם מגזימים כל כך בהערכת העבר, כשם שהם חוטאים במה שאינם מיטיבים להעריך את הקיים ואת הגנוז במעמקי התנועה. ודאי, שההכשרה החלוצית רחבת־המידות יודעת לציין יותר הישגים וערכים, משאפשר היה לציין עם הפסיעות הראשונות של אותם מתי־מספר. אלא שהללו נתעלו מעל הזמנים בשל אמונתם העמוקה בדבר שהם עשו אותו, בשל אותה ההעזה הפנימית ועוז־הנעורים לראות עצמם כנושאי ערכי חיים חדשים לא לעצמם בלבד; בשל אותה

ההכרה העמוקה, כי מתוך נקודות הליכוד החלוציות האלו, מתוך אותם תנאי־החיים האכזוריים — מבצבצת ועולה בשורת חיים חדשים לנוער היהודי ולאדם העובד היהודי; בשל אותו הבטחון הגדול, כי „אנו מחשלים את היום ולנו — המחר". מכאן אותה מתיחות חלוצית יוצרת של אלה היודעים, כי „אנו הולכים בראש שורותיך, האנושיות הצועדת".

חברים וחלקים שונים ב„החלוץ" הגיעו במידה שונה אל שלמות פנימית ובאיחור מועט או מרובה לדרך העיקרית של ההכשרה החלוצית. השלמתו והכללתו של תהליך זה, נטיעת הערכים בתודעתם של חברינו, שתנועתנו כולה תהא נושאת ברמה ערכים אלה — לכך נתבעים אנו בסיכום־השנים. וגם כלפי חוץ — כלפי רחוקים, מקטרגים ושונאים (ואלה מרובים היו תמיד מסביב ל„החלוץ" וממילא גם מסביב להכשרה החלוצית) חייבים אנו להביא לידי ביטוי והערכה את דבר מפעל־ההכשרה שלנו, את בטחוננו בו וגאוותנו עליו.

גם בימים של „התפכחות" ופראקטיציזם צר־אופקים, כשחוששים מפני דברים של משמעות אידיאית ומפני פאתוס־האמונה, עלינו לדעת לבחון את המעשה החלוצי באמות־מידה של תופעות היסטוריות גדולות. צריך אדם שחושיו יהיו קהויים כאדם וכיהודי, כפועל וכסוציאליסט, שלא יראה ולא יתפוס את המשמעות ההיסטורית, האנושית, היהודית והסוציאלית הגדולה של מפעל ההכשרה הקיבוצי של „החלוץ" בפולין. לא בלבד בהרגשה של שמחת־כיבוש, אלא גם בעירוב של תוגה וצער על הירידה הגדולה בחיינו היהודיים, אנו באים לאמור ולהודות — ואמירה זו, הודיה זו חובה היא לכל אדם בעל כושר־הבחנה אובייק־טיבי — שרשת קיבוצי העבודה החלוציים בפולין היא אולי המפעל החשוב והגדול ביותר שאפשר לציינו בעשר שנות ההתאבקות של הגדול ביישובי ישראל ההמוניים בעולם.

עניין זה אינו ניתן להערכה לפי קני־מידה של הישגים פנימיים בלבד, בדרך השיקול של יתרונות וחסרונות. אף התנועה הקיבוצית בארץ־ישראל על עברה העשיר, נסיונה ושלבי התפתחותה הגבוהים, נתונה במצב של התאבקות פנימית בין כיבוש צורות־חיים חדשות ובין הרגלי־אדם ישנים. כי כל מקום שאתה מוצא נסיונות רציניים לבנות את החיים בנין חדש, אתה מוצא התאבקות, חוסר־שלוה, תסיסה וחיפושים, הישגים, כשלונות וכיבושים. בכך המשמעות העמוקה של החיים הקיבוציים. גם הקיבוץ בארץ יוסיף עוד תקופה היסטורית ארוכה להיות משימה, יותר משיוכל להיות שלמות, עיצוב־חיים מוגמר. וכן גם הערכת הקיבוץ החלוצי בגולה אינה יכולה להיעשות לפי מידת הערכים המוחלטים האגורים בו, אלא ראשית כל מתוך השוואה למה שהיה קודם ולמה שקיים סביבו. ועל כן דיינו אם נשווה לנגד עינינו, כיצד ביצבצו ושיגשגו התנועה והנקודות של הווי־חיים קיבוצי־פרוליטארי כדרך־חיים לאלפים, בזמן של הת־מוטטות כל היסודות של הקיום החמרי והחברתי בחיי היהודים, בעצם הביצה השוקעת של העֹנות והדחקות היהודית, בעצם הירידה של תנועת הפועלים היהודים והציבוריות היהודית, בעצם חוסר העבודה. די אם כן להיווכח בעובדה זו, בכדי שנבין ונתפוש מה חשוב ומופלג היה הערך ההיסטורי והחברתי של התהליך הזה, שנושאיו ובוניו הם אלפי חלוצים המתעלים בעצמם תוך כדי תהליך זה.

חשיבות זו של ההכשרה החלוצית הובלטה ביותר מאז היות הקיבוץ הקבוע. קלוסובה, שחריה — היו כבר ביטוי ובשורה לכך. עוד בסוף שנות ה־20 הוחל בנסיון לעשות את הקיבוץ הקבוע לאם הדרכים של התנועה החלוצית, כדי להוסיף לה היקף חדש, כוח־כיבוש חדש, אפשרות־יצירה חדשה. מה התרחש במשך השנים ומה קובע את הסיכום שלנו?

שתי תופעות יסודיות הן הקשורות ותלויות אחת בחברתה: שינוי־האופי של הטיפוס האנושי בהכשרה, וההיקף החדש שלא נודע עדיין כמותו. שתי התופעות, העשויות להיראות למישהו כסיבת חולשותינו וליקויינו, הן בעצם מעיין־העוז והכוח של ההכשרה החלוצית. שאלת ההיקף בהופעות חברתיות אינה שאלת מספרים סתם. זוהי שאלה הקובעת את המהות ההיסטורית, את הערך והחשיבות של התופעה. ההיקף מעלה את דבר ההכשרה למדרגה של גורם בחיי העם, נותן לה מעוף אחר, קובע גם ערכים פנימיים חדשים, מעמיק את משמעות המפעל גם לגבי כל יחיד ויחיד.

בתמורת הצורה ובהיקף קשורה תמורת הטיפוס האנושי שב„החלוץ" ובהכ־שרה. הנושא והבונה העיקרי שלה הוא איש־ההמון, בנים ובנות של דלת־העם ואנשי־העם בישראל. יש בינינו הנוהגים ביטול וקוצר־רוח בילדי־ההמון הבאים ונדחפים אלינו מחמת מצוק־העתים והעוני. עצם האפשרות של יחס כזה זר הוא לרוחה של תנועתנו ולתפיסת־החיים הסוציאליסטית והמוסרית שלה. הלא כולנו באנו תמיד לתנועתנו מתוך מצוקות־ישראל גדולות, שבהן קשורים ודבו־קים — בין אם נודה ובין אם לא נודה בכך — תנאים כלכליים, קשיים חמריים, צרכים רוחניים ונפשיים ושאיפות רעיוניות. במרוצת הזמן באו אלינו שכבות רחבות יותר של נוער יהודי חסר־סיכוי, בלא משענת לקיום חמרי, בחיי עבודה. עלינו להבין את הדבר הזה ולשאת בגאון ובהכרה עצמית את ההודאות, כי זו תנועה יחידה בישראל, הנותנת אחיזת־חיים לנוער היהודי, המניחה לו אפשרות ליילך בדרך ההתעלות.

ועם בוא איש־ההמון להכשרה ,עלה לא בלבד ערכה האובייקטיבי, אלא גם שורה שלמה של ערכים פנימיים. דווקא אפס־הסיכוי של החיים מסביב ונסיון־החיים החמור הם שהוסיפו על יציבותם של קיבוצינו בגולה גם העמקת רצינות־החיים, שהיא בלבד עשויה לשמש מצע ליצירת ערכי חיים פועליים וקיבוציים. מתוך שהיא משרישה והולכת, מקבלת היקף חדש וקולטת חומר אנושי חדש — הועמדה ההכשרה לפני בעיות מורכבות ועלו לפניה קשיים מרובים. אך זהו סוג של קשיים, שמקורם בחיפושי־חיים רציניים, בתפקידים גדולים, במאמצים להעלות את האדם ולבנות את חייו בנין חדש. ובהתאבקות זו להעלאת האדם חבויה באמת המשמעות העמוקה ביותר של תנועה חלוצית־סוציאליסטית מגשי־מה. אכן, לאלפי צעירים יהודים היה הקיבוץ החלוצי „הדרך לחיים".

מה שהחלה תנועת הפועלים היהודית לפני עשרות שנים, בתחום מסוים, בדרגות הראשונות של התעוררות האדם בפועל היהודי — מצא את ביטויו המלא והמקיף יותר בסיטואציה היסטורית אחרת, בענף הצעיר ביותר של תנועת הפוע־לים היהודית — בתנועה החלוצית, במפעל־החיים הפרולטארי־קיבוצי שלה.

ההכשרה שלנו התפתחה וגדלה בהיקף ובתוכן בכוחו של הפועל העברי בארץ ומפעלו הקיבוצי. בשאיפות ובמגמות הארצישראליות של ההכשרה חבוי כוחה המהפכני הגדול. מה עשתה ההכשרה להכנת אנשים לתפקידים של חיי פועלים בארץ ?

אין עוד צורך להוכיח כי בקיבוץ־ההכשרה הקבוע מצאה העליה החלוצית את צורת הארגון העיקרית שלה, ומה מרובה חשיבותו לקניית הרגלי עבודה והסתגלות לעבודה קשה, לכל עבודה, ומה גידול בא מן ההכשרה החלוצית לתנועת הפועלים בארץ־ישראל, להסתדרות העובדים, לעמדות־הכיבוש, למשק הפועלים וכן לתנועה הקיבוצית בארץ. ודאי יש קשר בין מידת הערכים הפנימיים של ההכשרה בגולה לבין מידת ההגשמה בארץ־ישראל עצמה. מובן, שכל הבעייה של השרשת־העלייה בארץ־ישראל אינה נדלית בעניין ההכשרה או החינוך בלבד, כי היא נפעלת ונשפעת מגורמים רבים ואחרים, ובתוכם מכריעים לפעמים הגורמים שבארץ הקולטת. אך דבר אחד ברור ומחוור: עם כל החשיבות של דרכים ואמצעים שונים בחינוך — בסניף החלוצי, במפלגה הפוליטית, בהסתדרות הנוער — קיבוץ־ההכשרה הקבוע הוא בית־ספר־החיים החלוצי להמונים המרחיק לכת ביותר. השאר עשויים להשלימו, להעשירו, אך אין הם יכולים להחליפו. העמקת ערכי החיים של ההכשרה, תכונות־היציבות שלה הביאו הן להישגים גדולים בקרב ההכשרה והן לעליית ההגשמה החלוצית על־ידי העולים בבואם ארצה.

גם כלפי התנועה החלוצית בכללה נתגלה קיבוץ־ההכשרה כגורם קבוע ויציב, שכוח־הריכוז והמשיכה שלו הלך וגדל. כל השינויים והתנודות בהרכב „החלוץ" וכן גילויי הירידה בסניפים ובהסתדרויות־הנוער לא נגעו לרעה בקו העולה של ההכשרה החלוצית. היא גדלה במניינה ובהיקפה, במהותה הפנימית, בכוחה וב־הישגיה. ובייחוד צריך לציין, כי גם תנועות־הנוער החלוציות החינוכיות — גם אלו, שדרכן לערכי ההכשרה הקבועה היתה רבת־נפתולים, מלווה אי שלמות וספקות — נעשה להן קיבוץ־ההכשרה מרכז־המשען, תוכן־החיים ויסוד מלכד לבוגריהן. על־ידי כך נעשתה ההכשרה החלוצית גורם חינוכי מכריע לכל תנועות הנוער החלוציות, בהכניסה בהן ערכים חדשים, בהעשירה ובבצרה אותן. המפעל הגדול של הקיבוצים החלוציים על כל הסתעפותם ורצינות החיים שבהם רומם את קרן „החלוץ" בעיני הסביבה והציבוריות היהודית ונעשה גורם ראשי לריכוז כוחות ואהדה ציבוריים מסביב ל„החלוץ".

ההכשרה והיקפה, שעמדו בסימן של גידול מתמיד, היו נקודות־משען מרכזית במלחמתנו לעלייה חלוצית. רשת מסועפת של קיבוצים חלוציים הפזורים בין היישובים היהודיים, אלפי יהודים צעירים המכשירים עצמם לארץ והרואים בה את עתידם, המתערים בעבודה ובחיי־שותפות במקומות הכשרתם, ואינם נוטשים אותם עם תנודות הקוניונקטורה של אפשרויות העלייה, היושבים בקיבוציהם עד להבקעת שערי הארץ — היתה זאת עמדה קדמית בחזית המלחמה לזכות העלייה ולגידול מתמיד של העלייה החלוצית.

עמדנו לפני מציאות של הכשרה ממושכת. זו נגזרה עלינו על־ידי מיכסות־העלייה הקצובות הקטלניות. מעולם לא ביקשנו לעשות אידיאליזציה של ההכ־

שרה ארוכת הזמן. עיקר העיקרים של ההכשרה הקבועה לא היה קשור כלל בהכשרה ממושכת דווקא. העיקר הפשוט, האלמנטארי והגדול של ההכשרה הקבועה היה התמידות והרציפות של חיי־העבודה, שראשיתם עם האפשרות הראשונה בגולה, והמשכם בלא הפסקה בעבודה ובחיי־קיבוץ בארץ־ישראל. ובכן, לא אידיאליזציה של ההכשרה הממושכת, אך נכונות ורצון לה, פיתוח סגולות הקבע.

ודאי שלא רצינו להפיג בהכשרה את מתיחות החתירה לעלייה. חתירה זו היתה גורם יוצר גם בבנין הקיבוץ בגולה. ביקשנו למזג יחד את יצר העלייה ואת כושר העמידה והיציבות בקיבוץ־ההכשרה. ביקשנו להיות מה שאנו — כלומר: תנועת עלייה, לא תנועת בריחה. לפי זה נערכה תכנית הפעולה והועלו שאלות־החיים של ההכשרה: ההרחבה וההיקף, השרשה כלכלית ומשקית, טיפוח הווי־חיים, תשומת־לב לבעיות החינוכיות, פעולה תרבותית־שיטתית, שאלות ארגוניות וכספיות.

שאפנו להעביר מכסימום חברים לחיי־עבודה. כל מהותה ותפקידה של ההכשרה שלנו, גם כל מלחמתנו לעלייה חלוצית, גם מצוקות הקיבוצים וצרכיהם דרשו את הרחבת ההכשרה. הכושר שהוכיחו הקיבוצים החלוציים בכיבוש העבודה חייב שלא להזניח כל אפשרות של כיבוש־עבודה, באשר היא שם. תמידות הכיבוש היתה גם אחד היסודות החשובים ביותר של מתיחות חלוצית בחיים החברתיים הפנימיים בקיבוץ־ההכשרה וכן באפשרויותיו החינוכיות. ביקשנו להמ־שיך בדרך שיטתית את החדירה לעמדות־עבודה חדשות וקבועות יותר. עודדנו את הנסיונות וההתחלות לפיתוח ענפי־עבודה חדשים בקרב הקיבוץ, בתי־מלאכה ומשקי־עזר העומדים ברשות עצמם. תשומת־לב מיוחדת נדרשה לענפי עבודה בשביל חברות וכן להרחבת האפשרות של הכשרה חקלאית. ההתחלות שנעשו הוכיחו את רוב חשיבותו של הדבר הן מפאת ערכו הכללי והן מפאת השפעתו על עיצוב החיים והאווירה בקיבוץ. הן הוכיחו גם את האפשרויות הקיימות בתחום זה ושלא נוצלו בכל מקום ובמידה מספקת.

ההתפתחות והנסיון של קיבוצי־ההכשרה אישרו את האפשרויות הגדולות של הקיבוץ הגדול, הן מבחינה כלכלית והן מבחינה חברתית־חינוכית. היסודות הרח־בים יותר בבנין החברה הקיבוצית הגדולה, האפשרויות הכלכליות והסידוריות הגדולות יותר, החיים החברתיים שנבלטת בהם יותר חשיבותו האובייקטיבית של הקיבוץ והשפעתו ומגעו הקרוב יותר עם חיי־התנועה — כל אלה קבעו את היתרונות הוודאיים של הקיבוץ הגדול בהכרתם ובהרגשתם של החברים, והמא־מצים כוונו לבניינו ולהרחבתו, להמשך טיפוחו.

עם זאת המשיכה להתקיים גם השאלה של הפלוגות הקטנות. עם כל הקשיים והאפשרויות החברתיות המוגבלות של הקיבוץ הקטן — לא ניתן לוותר על שום נקודה של אפשרויות העבודה, כשם שלא יכולנו לוותר על החשיבות והתפקידים הרבים של הקיבוץ החלוצי בעיירות היהודיות הקטנות יותר. דווקא התנאים המיו־חדים של הפלוגה הקטנה דרשו יותר תשומת־לב, יותר דאגה, יותר קשר. צריך היה, ככל האפשר, להוציא את הקיבוץ הקטן מהרגשת הבדידות והנתיקות מעם

התנועה הגדולה. זה היה תפקידם של „גושים" (קלוסובה ופלוגותיה, קיבוץ בורוכוב על פלוגותיו וכו'), — לטפח את קשריהם עם הפלוגות ולהרחיב את העזרה ההדדית בתוך ה„גוש" הן מצידה התרבותי והן מצידה הכלכלי, ובתנאים ידועים, גם על־ידי ענפי עבודה משותפים.

התקופה החדשה חייבה בנין ועילוי החיים הפנימיים בקיבוצים. המושג המקובל „סידורים" לא הספיק עוד ולא הקיף את שצריך היה להיעשות, נתבע לעלות לשלב חדש — בסימן הטיפוח וההעמקה של ערכי־חיים קיבוציים (מכאן השתלשלו כבר שאר „הסידורים" ואופיים וכו'). המגמה המנחה היתה — העלאת החיים והעשרתם, ניתן לומר — עידון־החיים. הסידורים בכמה וכמה קיבוצים הניחו את האפשרות לכך, במידה שניתנה תשומת־לב נאותה לכך מצד כל הציבור, והוגשה עזרה מצד המרכז והשליחים.

בבקרי בקיבוצים הגדולים, ראיתי ריבוי־פנים של דמות־החיים ושל חיי־תרבות בקיבוצים השונים, והדברים אמורים בקיבוצים שתנאיהם והחומר האנושי שלהם כמעט דומים. משמע, שהענין היה תלוי בהרבה בהכוונת המאמצים. הסיסמא שעשתה לה כנפיים בקיבוצים היתה — עם הפנים לבית המשותף הגדול, תשומת־לב לתרבות היחסים, גם לצורות החיצוניות של החיים וגם לתכניהם. דוקא בתנאי־הדירה החמורים, באפשרויות המצומצמות למנוחה ולעבודה, בחדרי־השינה הצרים — נודעה חשיבות מיוחדת לבית של חיי־הציבור והפגישה המשותפת ולחיי התרבות ששורים בו.

בדרכי ההתפתחות של הקיבוץ הקבוע הגענו לידי מה שנחשב לפני שנים כנמנע־המציאות — להכשרה כחי הנושא את עצמו. ההכשרה הקבועה לא בלבד שלא הפכה למעמסה כספית (גם אם היתה זקוקה לעזרה), כדרך שסברו אחרים, אלא שהיא קיימה את עצמה והרחיבה את היקפה — בתנאים קשים ביותר של עבודה ופרנסה, של אבטלה, שכר־עבודה ירוד, מצוקת דיור; תוך התנכלות השלטונות וללא משען של האיגוד המקצועי. יסודות הבנין של קיבוץ־ההכשרה הקבוע הם בלבד ששימשו נקודת־מוצא לעלייה מתמדת של יכולת הכיבוש והשיפורים הפנימיים בהכשרה. עם גידול ההיקף והייצוב הפנימי הסתכמו, להערכתם ולהרגשתם המשותפת של החברים בהכשרה, הישגים רבים ועולים בסדרי־החיים, בתנאיהם ורמתם, בארגון ובתרבות היחסים הפנימיים.

בתוך קשיים חיצוניים והתאבקות פנימית הבקיע לעצמו מפעל־ההכשרה החלוצי הקבוע את דרכו בתנועה. נצרכה מידה גדולה של עקשנות והתמדה חלוצית ואמונה גדולה, שאפשר יהיה להנחיל ערכים של תפיסת־חיים פועלית־חלוצית לכל חלקי תנועה שבאים אליה — יחידים והסתדרויות מחוגים שונים, משכבות שונות, על מושגיהם ושיירי־מושגיהם.

מה שנצבר במפעל ההכשרה של „החלוץ", מה שהוכר על־ידי קרובים ורחוקים — היה המשך לחיפושים ומאמצים של תנועה, שידעה להאמין ביעודה, בכוחה ובהעזתה, וכן ידעה להאמין באפשרויות וביכולת הגנוזות בכל אדם, בכל חלוץ ופועל. הדרך שעברנו הוכיחה, שאפשר לעלות ולהעפיל משלב לשלב. בתנאים החיצוניים הקשים בהם היו נתונים הקיבוצים במלחמת קיומם, במפעל זה הנישא

כולו על שכמו של ציבור צעיר וחסר־נסיון, כשהעזרה מועטה וההדרכה בלתי מספקת — מן הנמנע שלא יהיו שגיאות, כשלונות ותופעות שליליות שונות, המתלוות אם במעט ואם בהרבה לקיבוצינו. חייבים היינו, על יסוד הערכה עצמית נכוחה, לעורר ולהעמיק ביקורת חפשית יוצרת, לדעת ולבקש דרכים, להילחם במה שצריך להילחם בו, ותוך ערנות מתמדת ואחריות משותפת — להמשיך במאמצינו להישגים נוספים...

מפעל ההכשרה ינק וניזון משרשים עמוקים בתנועה החלוצית ומצוקותיה, צרכיה ואופיה. רק היא הכריעה בדרכה. עם כל החשיבות החינוכית הגדולה ומופת־החיים של מפעל הפועל והקיבוץ בארץ־ישראל, עם כל ההאצלה והעזרה מצד הפגישה הישרה עם שליחים מהארץ ונסיון־החיים שלהם — הרי הקיבוץ החלוצי בגולה, בדמותו ובהתגלמותו הממשית, היה פרי של חיפושי־חיים עצמיים וכושר־היצירה של התנועה החלוצית כמו שהיא. שום דוגמות הקבועות מראש, שום גורמים העומדים מחוצה לה, לא קבעו את תכונותיה היסודיות. כך היה הדבר בשנים הראשונות של הקיבוץ החלוצי הגדול, כשהעזת־עלומים חלוצית של קלוסובה נפגשה עם הזהירות הפיכחת אפילו של הקרובים ביותר, וכן גם בשנים הבאות, כשהקיבוץ הקבוע נעשה דרך לכל התנועה החלוצית, וגם אז נתקל לעתים תכופות באי־הבנה ואפילו זרות מצד קרובים ורחוקים.

לפי המצוקות והצרכים של דור חלוצי, לפי המשמעות העמוקה ביותר של מפעלו, נתגבשה ונתעצבה לא בלבד הדרך הכללית של ההכשרה הקבועה וכל הכרוך בה, אלא גם כל המיבנה והאופי של הקיבוץ החלוצי — ההיקף ההמוני ומהותו הפרוליטארית; הקיבוץ הגדול על ייחודו החברתי ומידותיו הרחבות; הקיבוץ הפתוח תמיד לקבלת חברים חדשים, הערוך לכיבוש אפשרויות קליטה חדשות; קיבוץ שאינו מסתגר ואינו יכול להסתגר בתוך עצמו, קיבוץ לכל אדם, לכל פועל וחלוץ; קיבוץ הממזג בתוכו, בכלל־פועלים אחד, זרמים שונים של נוער יהודי הנוהרים אליו; קיבוץ שמכונסים בו במסגרת אחת של גורל־חיים משותף רבים ושונים על שלל האפשרויות האינדיווידואליות הגנוזות בהם, על כל הגוונים של מקורות חינוכם וארחות־מחשבתם, כשהם מגבשים תוך הפריה הדדית חברה מתהווית חדשה; קיבוץ של אחדות פועלים־קיבוצית וכוננות חלוצית — הקיבוץ הכללי של „החלוץ".

ל. לויטה

„ידיעות", 1935

שפת המספרים*

שוני יסודי ומהותי הבדיל בין האופי הארגוני והחברתי של הסתדרות „החלוץ" לבין גופים ציבוריים אחרים, והוא — חובת „ההגשמה העצמית האי־שית". ההצטרפות ל„החלוץ" חייבה לעלות לא"י, שינוי בכל אורח־החיים האישי ובתכניות עתידו של החבר.

בתא הארגוני הראשון של „החלוץ", בסניף, עדיין לא ניכרה הרבה התמורה בחיים האישיים, וחובת ההגשמה עדיין לא נכנסה לשלבים של מימוש מלא. לא כן בהכשרה, שהיתה השלב השני בצורות הארגון של „החלוץ". היציאה לקיבוץ הכשרה היתה, במידה רבה, מהפכה בחיי הצעיר היהודי.

רעיון ההכשרה הופיע ב„החלוץ" מראשית התהוותה של התנועה. ארגון „החלוץ" שקם בארצות־הברית בשנת 1915, עת ששהו שם יצחק בן־צבי ודוד בן־גוריון, נתלוו אליו פעולות ההכשרה למן צעדיו הראשונים. ברוסיה, שם קמה ב־1917 תנועת „החלוץ", בראשותו של יוסף טרומפלדור, פעלו רבות לארגון ההכשרה של החברים בטרם עלותם לא"י. התכניות, הפעולות והוויכוחים על תפקידה של ההכשרה שהתנהלו ב„החלוץ" ברוסיה השפיעו על התנועה גם בארצות אחרות ובעיקר בארצות אירופה המזרחית: פולין, גליציה, ליטא ורומניה.

בפברואר 1918 נוסדה בפולין, בעיר באֶנדין, החווה הראשונה להכשרת חברים בחקלאות. בשנת 1919 נוסדה חוות ההכשרה החקלאית בגרוכוב. בראשית 1919 מתחילה פעולת ההכשרה להתרחב ובסוף 1919 מגיע מספר החוות ל־18. פעולות אלה נמשכו גם במשך שנת 1920.

החלטות הוועידה השניה של „החלוץ" בפולין בשנת 1921 מדגישות את הצורך להכשיר את החברים לעבודה פיסית קשה, בכדי שבבואם לארץ יהיו נכונים לכל עבודה. כל חברי „החלוץ" חייבים להתמחות באחד המקצועות הפרו־דוקטיביים הנחוצים לבנין הארץ. הקו המנחה בפעולות ההכשרה של „החלוץ" בשנים ההן היה בעיקר בכיוון הכנת חברי „החלוץ" לכל עבודה בארץ.

במרוצת השנים שולבו החוות החקלאיות (גרוכוב, צ'נסטוכוב) במערכת קיבוצי־ההכשרה, אבל חלקן היה מועט בכלל ההכשרה, וברוב קיבוצי־ההכשרה עסקו החברים בעבודות רבות ומגוונות שאינן דווקא מתחום החקלאות.

ההכשרה של „החלוץ" היתה כרוכה בראשיתה בדיונים נוקבים על דרכה ומגמותיה של ההכשרה החלוצית בגולה: האם העיקר הוא מתן הכשרה חקלאית, או הכשרה מקצועית, או הכשרה כללית של החברים לעבודה גופנית קשה ולמילוי כל משימה שתידרש מהם בעלותם לא"י. בעקבות הדיונים האלה ידעה ההכשרה תמורות רבות בצורותיה ובאופיה הארגוני מראשיתה ועד שנות ה־30, כאשר נתקבל בתנועה עקרון „ההכשרה הקבועה".

סיסמת „ההכשרה הקבועה" הועלתה ע"י קלוסובה, בניגוד לצורות ההכשרה הזמנית. פגישת הקיבוצים בדומברוביצה בשנת 1930, לאחר סגירת שערי הארץ לעלייה, החליטה על הכשרה קבועה; הפלנום של מרכז „החלוץ" ב־1931 החליט

* קטעים מתוך ספרו של ישראל אוטיקר ז"ל: תנועת „החלוץ" בפולין, 1932—1935, הוצ' הקיבוץ המאוחד, 1972.

על עקרון ההכשרה הקבועה, כדרך לכל התנועה. לאחר ויכוחים נתקבל העיקרון ע״י כל חלקי „החלוץ״ בפולין. בשמונת השנים 1932 — 1939, עד לפרוץ מלחמת־העולם השניה, הופכת דרך „ההכשרה הקבועה״ לבסיס הארגוני והחברתי של הקיבוצים והיא המעצבת במידה רבה את דמות החיים של קיבוצי־ההכשרה שהיו פזורים באותן השנים במאות מיישובי היהודים, בכל רחבי המדינה הפולנית.

למרות השוני בצורותיה של ההכשרה החלוצית בפולין, מראשיתה ועד סוף 1931, ננסה לסכם כאן את הנתונים העיקריים על מספר החברים בהכשרה ב־10—12 השנים האלה.

חברים בהכשרה בשנים 1921 — 1931

השנה	מספר החברים בהכשרה	המספר הכללי של חברים ב„החלוץ״	אחוזי חברי „החלוץ״ בהכשרה
1921	1.700	4.500	40%
1922/3	520	3.000	17%
סוף 1924	711	4.000	17%
1925	2.500	12.000	20%
1926	1.400	9.500	15%
1927	879	4.200	18%
סוף תרפ״ח	965	4.500	21%
יוני 1929	1.360	6.800	20%
מאי 1930	1.037	אין נתונים	—
אוקטובר 1930	1.781	11.616	15%
יולי 1931	1.400	13.000 — 14.000	11%
סוף 1931	1.028	אין נתונים	

אחד הענפים הכלכליים במזרחה של פולין, שהיהודים עשו רבות בפיתוחו, ושנלוותה אליו מסורת של פעילות יהודית במשך דורות, היה ענף העץ. המנסרות („משוריות״ — מונח שהשתמשו בו באותן השנים) היו אחד ממקומות העבודה העיקריים של קיבוצי־ההכשרה הקבועים. בשנים 1930/31 פרץ משבר קשה בתעשיית־העץ. משוריות רבות פסקו מלעבוד, רבות עבדו לסירוגין.

נוסף לכך פקדה פורענות מיוחדת באותו זמן את קיבוץ קלוסובה, הוותיק והמושרש. בלחץ השלטונות על נותני־העבודה, פוטרו חברי הקיבוץ מן העבודה.

חברי הקיבוצים החלו לחפש מקומות־עבודה, והנה „נתגלו להם היישובים היהודיים עצמם״. אותן עיירות וערים, שמהן יצאו החברים, „נתגלו״ כמקומות שיש בהן אפשרויות מסוימות לעבודות שכלל לא נלקחו בחשבון בתקופות קודמות.

בסוגי ישוב שונים — ערים מרכזיות שבהן היו רבבות תושבים יהודים, ערים בינוניות בעלות אוכלוסיה של אלפי יהודים, וגם ביישובים יהודיים קטנים יותר — מצאו חברי הקיבוצים סוגי עבודה שונים, שבהם יכלו להיאחז ולהקים קיבוץ־הכשרה עבור כמה עשרות בחורים ובחורות. בערים המרכזיות הגיע המספר למאה ויותר חברים בקיבוץ, והיו מקומות שבהם מנה הקיבוץ מאות אחדות. מ־44 קיבוצים, אשר מנו 1028 חבר בסוף 1931, גדל המספר במשך 10 חדשים, עד

אוקטובר 1932, פי שניים בערך; ל־84 פלוגות אשר מנו 2227 חברים. במשך 6 החודשים הבאים, מאוקטובר 1932 עד אפריל 1933, הוכפל שוב מספר החברים בהכשרה והגיע ל־4.488 ב־188 קיבוצים. באוגוסט 1933 הגיע מספר החברים בהכשרה ל־7.227 ומספר הקיבוצים ל־235. כמעט לכל היישובים היהודיים בערים הגדולות, בערים הבינוניות ובעיירות רבות הגיעו קיבוצי־ההכשרה של „החלוץ".

ההכשרה ב„החלוץ" כללה מחד את קיבוצי הגוש הכללי ומאידך את קיבוצי השומר־הצעיר, „גורדוניה" ועוד. קיבוצי ההכשרה של „הגוש הכללי" היו מאור־גנים בחמישה גושים, והם: קלוסובה, שחריה, תל־חי, ברוכוב, גרוכוב. בגוש קלוסובה גברו ההתפשטות והגידול במחצית השניה של 1931. בגושים אחרים ובקיבוצי השומר־הצעיר ו„גורדוניה" חל עיקר הגידול וההתפשטות ב־1932.

בחודשים האחרונים של שנת 1932 ובמחצית הראשונה של שנת 1933 עלה קצב הגידול של ההכשרה. בפברואר 1932 נוצל ארגון ה„מכביה" בא"י כדי לחדש כלשהו את העלייה החלוצית. 300 איש עלו אז מן ההכשרה בפולין. בנו־במבר 1932 החלה עלייה רחבה יותר לא"י, ובעקבותיה — „האישור התכוף של חברים שהיו בהכשרה רק חודשים מספר"; במארס 1933 — „אישור מהיר של 1700 חברים לעלייה מיידית". כל אלה, והתקוות לעלייה מהירה, הביאו לנהירה רבת־ממדים לקיבוצים. תנאי החיים הקשים ששררו בקיבוצים לא הרתיעו את הרבים שקרץ להם הסיכוי לעלות לא"י דרך ההכשרה.

גידולה של ההכשרה חל בין החודשים מארס ויולי 1933. תוך חמישה חודשים אלה הוכפל מספר החברים בהכשרה, והגידול נמדד באלפי חברים חדשים: מ־3886 חברים במארס 1933, ל־7237 באוגוסט 1933.

מתוך המספר של 7237 חברים, המרוכזים ב־235 קיבוצים, מצויים בכרטיסיה במרכז „החלוץ" בפולין נתונים מדוייקים על 5896 חברים בלבד ב־222 קיבוצים (חסרים דו"חות מ־13 קיבוצים המשלימים את המספר הנתון) — והפירוט הוא כדלקמן:

חברים בהכשרה באוגוסט 1933

הגוש	מספר הפלוגות	מספר הח"ח
גרוכוב	12	345
קלוסובה	43	1198
שחריה	20	859
תל־חי	23	660
ברוכוב	40	1013
סה"כ הגוש הכללי	138	4075
„השומר הצעיר"	48	1450
„גורדוניה"	26	245
ריכוז ויתקין	9	107
דת ועבודה	1	19
סה"כ	222	5896

פירוט המספרים לפי הגושים משקף את ההתפתחות שחלה בחודשים אלה בכל אחד מהם. קלוסובה קיבלה בשנה זו תנופה חדשה בכיבוש מקומות חדשים והגדי־לה מספר פלוגותיה פי 3½ : 43 לעומת 12 בשנת 1932.

מבחינת מספר החברים באחוזים היה חלקם של הגופים השונים בהכשרה כדלקמן :

הגוף	15.12.1931	1.11.1932	1.4.1933
הגוש הכללי	73,7%	63,6%	67,3%
השומר־הצעיר	15,6%	25,9%	23,4%
„גורדוניה"	5,6%	6,9%	6,8%
ריכוז ויתקין	5,1%	3,6%	2,5%
סה"כ	100,0%	100,0%	100,0%

בשנת 1932 ירד האחוז של הגוש הכללי ועלה האחוז של השומר־הצעיר ו„גורדוניה". בשנת 1933 עולה שוב אחוזו של הגוש הכללי ואחוזם של 2 הגופים הנזכרים יורד במקצת.

בשנים 1934—1935 החל ייצוב מסוים בקיבוצי ההכשרה. מספר החברים אמנם המשיך לעלות והגיע בערך ל־8000 בשנת 1935, אך קצב הגידול שוב אינו מגיע לשיעור ולהיקפים שהיו ב־1933.

במספרם האבסולוטי של הפלוגות־הקיבוצים היה באוגוסט 1933 שיא — 235, לאחר מכן חלה ירידה במספר קיבוצי־ההכשרה, עד 187 באפריל 1935.

השיא המספרי של חברים בהכשרה היה בסופה של שנת 1933, כאשר הקיפה בערך מ־8000 עד 8500 חבר. ייצוב מסוים במספר חל בשנים 1934—35. סטאגנאציה וירידה מספרית מסויימת היו מנת־חלקה של ההכשרה בשנים 1936—39, עד לפרוץ מלחמת־העולם השניה.

ישראל אוטיקר

זכותנו לעבודה

מארץ־ישראל ועד פולין — חזית אחת לו, לפועל היהודי, האנוס להילחם על זכות אלמנטארית־אנושית — על הזכות לעבודה. בצורות שונות מתנהלת מלחמה זו, וגם היקף המלחמה ותוצאותיה שונים הן, אולם תכנה היסודי אחד הוא בכל מקום. על הזכות לעבודה נלחם הפועל העברי בארץ — ובהצלחה ידועה : הוא הולך וכובש לו עמדה אחרי עמדה. על הזכות לעבודה נלחם גם הפועל היהודי בגולה, הנחנק בד' אמות של המקצועות ה„יהודיים". התמוטטות הכלכלה היהודית מכריחה אותו להשמיע מדי פעם בפעם את תביעתו לעבודה ולקיום אנושי, אולם תוצאות מלחמתו הן בסיכומן זעומות מאוד.

גם החלוץ, הצעיר העברי המכשיר את עצמו לקראת חיי פועל בארץ, נתקל בצעדיו הראשונים בדרך ההגשמה בפרובלימה יסודית זו. לא נטעה אם נגיד, כי

הוא נתקל בה לעתים יותר תכופות ובמידה חריפה מאשר הפועל היהודי סתם, באשר החלוץ מעיז לחרוג מהמסגרת הצרה של המקצועות היהודיים המסורתיים ולחדור לענפי ייצור, בהם לא דרכה עוד רגל יהודי. גם עצם העובדה של מעבר לעבודה, עצם העובדה שהחלוצים, הפועלים דהיום, אינם פועלים מ„בטן ומלידה" וגם אינם על־פי־רוב בני פועלים — משמשת אמתלא להתקיף את זכותם לעבודה.

לפני שנה נזדעזעה תנועתנו למשמע: „גזירת קלוסובה". נעשה נסיון לנשל את חברינו מהעבודה תחת כסות של מלחמה בחוסר־עבודה והגנת האינטרסים של מחוסרי־העבודה המקומיים.

נימוקים לא חסרו בידי המתקיפים: החלוצים הם „זרים" למקום, באו מכל קצווי פולניה ודוחקים את רגלי הפועל המקומי. אין להם לחלוצים הכרח לעבוד ולחיות מהעבודה, כי בני „בעלי־בתים" הם ותמול־שלשום לא עבדו. לפועל הנוצרי אין ברירה אחרת מאשר לחיות מעבודה, והחלוץ היהודי יכול לשוב לעיירתו, לבית אביו ולהיות באין ברירה חנווני כמוהו. אין המחצבה עבודה „יהודית", היא „גויית" מקדמת דנא, והיהודי נדחק לכבוש מקומות־עבודה לא לו.

פזמון זה, בשינויים קלים, הולך ונשנה מדי פעם בפעם, במקום זה או אחר. מעטים הם הקיבוצים אשר לא יוכלו לספר על מלחמתם לזכות עבודה, על הנסיונות השונים הנעשים לפסול את זכותם לעבוד. ויש אשר בראש המלחמה הזאת עומדות אגודות מקצועיות, ולאו דוקא מוסדות ממשלתיים אדמיניסטרטיביים. ויש אשר את המלחמה הזאת נגד זכות החלוץ לעבודה מעוררים ומפיחים דוקא יהודים, מפלגות יהודיות, אנטי־ציוניות כמובן. אין ה„פרקציה" הופעה ארץ־ישראלית בלבד. ישנם „פרקציונרים" גם בגולה, הרואים חובה לעצמם להבהיר את „הכרתו המעורפלת" של הפועל הלא יהודי ולהזהירו: פועל יהודי עליך!

בגולה, כמו בארץ־ישראל, מתעטפת המלחמה נגד זכות הפועל היהודי לעבודה באיצטלה של קדושה, של דאגה הומאנית לפועל המקומי „בן־הארץ" והגנתו מפני ה„זר", הדוחק, כביכול, את רגליו.

ויש לציין בסיפוק, כי יודעים הקיבוצים שלנו לחשוף את המגמה האמיתית, המסותרת, בדברי כל המתנקשים למיניהם, יודעים הם לעמוד עמידה אמיצה וגאה על זכותם לעבודה ולגלות עקשנות במלחמתם זו. אינסטינקט החיים הבריא והכרת הערך האנושי העצמי, אשר העבודה הקנתה להם, הם שנותנים להם את הכוח ואת התוקף המוסרי להדוף כל התקפה ולא להירתע מפני כל גזירה ונסיון של נישול.

„**העתיד**", 1932

צבי רוזנשטיין

ויכוח עם ה„בונד"

בשנת 1933, עם הגאות ב„החלוץ" ובקיבוצי ההכשרה, פתח ה„בונד" האנטי־ציוני בהתקפה ארסית על מפעל ההכשרה של „החלוץ".
נוכח עובדת הזרימה ההמונית לשורות „החלוץ" וקיבוצי ההכשרה, המשמיטה את הקרקע מתחת לרגליהם של שונאי ציון למיניהם — החל ה„בונד" להקדיש בעתונותו מקום רחב למלחמה בקיבוצי ההכשרה.
תעמולת ההשמצה וההסתה של ה„בונד" נגד ההכשרה החלוצית היתה ללא רסן.
בחודש מאי 1933 שיגר הוועד המרכזי של ה„בונד" בוואַרשה חוזר מיוחד לכל סניפיו בפולין, בענין קיבוצי ההכשרה וקרא לחבריו „לנהל מלחמה ללא רחמים, בכל האמצעים — בלי יוצא מן הכלל" (ההדגשה במקור), כולל „הסברה מקיפה" בקרב ציבור הפועלים הנוצרי, שפירושה המעשי — שיסוי פועלים פולניים באנשי ההכשרה.
תנועת „החלוץ" דחתה בזעם דברי הבלע של מנדי הציונות על כל גילוייה מאז ומתמיד. הקטרוג והנאצה של „הבונד" נגד קיבוצי ההכשרה עוררו תגובות נמרצות בעתונות מצד פעילי „החלוץ" ונאמניו, מוקירי פעלו בכל התנאים.

המערכת

אנחנו וה„בונד"

א

— — — תנועת הפועלים לא תמיד ידעה להתעלות ולא להגרר אחר צרכי רגע חולף העומדים בסתירה לכורח הכללי ההיסטורי. להוותנו, לא היו מעטים המעשים והתופעות — היו והינם ויהיו עוד — שאינם ציוני־כבוד לתנועת הפועלים ולמעמד הפועלים. להוותנו, לא מעטים, לא מעטים הם ציוני הקלון.

אבל, שתנועת פועלים תעשה מעשים שאין להם כל אחיזה והצדקה הן מנקודת־ראות מעמדית כללית, הן מנקודת־ראות של צרכי־הרגע־לכאורה — כזאת עוד לא שמענו ולא ראינו.

עד — עד למעשיו של ה„בונד" באחרונה.

ככלות הכול — אנו עם זר במדינה שאנו זרים לה, ואוי ואבוי לנו כאן, לכל בנינו הכלכלי ולעמדותינו הכלכליות. הכול מודים — אם מבחינה ציונית, סוציאליסטית או אנטי־ית־כללית — אנו מוכרחים ליהפך פרודוקטיביים, פועלים.

„חופש הבחירה" להיות פועל והגירה ללא הגבלות, וקליטת העולה־המהגר לעבודה ולמעמד — זוהי התביעה הציבורית־מדינית שאינה מצומצמת לארץ־ישראל בלבד. זוהי מלחמתו של מעמד הפועלים בכל ארץ ומדינה הסוגרת שעריה. זהו מאבק עם כל ציבור פועלים מקומי שנדמה לו, כי הוא מגן על עמדותיו־הישגיו בנתנו יד להגבלות הכניסה לארץ ולעבודה.

דוגמה קלאסית: ארצות הברית. ציבור הפועלים בה וכל מה שאירע לציבור — נגד תפיסת עולם זו יש ללחום, להוכיח ולשכנע. יש להבליט את שרשיה הפסי־כולוגיים הברורים, אף מובנים: לפועל ללא־יעוד־והכרה־מעמדיים נדמה כי אם

יהיו פחות פועלים, אם הוא לא יאפשר לעוד פועלים להכנס לארץ ולעבודה — אזי יישאר בידיו הוא המונופול על עבודה, אזי הוא ידרוש ויקבל תנאים משופרים. ונעלם ממנו, או מתעלם הוא, שכוחו של הפועל — בליכודו, באחדותו, בעזרת האחד למשנהו. מתעלם הוא או נעלם ממנו: גם ללא עזרה יחדור הנאלץ ליהפך פועל לשוק העבודה; יחדור כמתחרה, ככוח עבודה נוח לניצול ע"י השיכבה הבורגנית.

תפיסת מצב מוטעית זו במעמד פועלים „מעורה", שלא טעם מעודו נדודים והגירה או שהספיק לשכוח תהליך התהוותו הוא כמעמד — קל להבינה. אולם קשה להבין ומפתיע הייחס שמגלות מפלגות הפועלים היהודיות, הלא־ציוניות, הסוציאליסטיות בלבד, לגרעיני הפרודוקטיביזציה בעם היהודי. הן, החייבות בהכרה סוציאליסטית ובאחריות מעמדית, פתחו ברדיפות ובהסתה נגד קיבוצי ההכשרה בפולין.

„הם אינם פועלים, הם בני גבירים מפונקים". גם אילו כך היה, גם אילו היה מצבנו בשנת 1933 כבשנת 1923, אילו רוב מניינו של עמנו (שהנו הבורגנות הזעירה) היה כיום בעמדות כלכליות יציבות יותר, אילו — אפילו — היו לו כל העמדות הכלכליות שמלפני מלחמת העולם (הראשונה) — החוזים אנו, כסוציאליסטים, מוצא אחר לבורגנות הזעירה מאשר הצטרפות למעמד הפועלים והשתלבות בו? האין אנו רואים במעבר זה כורח אוביקטיבי לבניהן של השכבות היהודיות־עממיות? האין מעמד הפועלים חייב לחתור לצרופם של כל אשר גורלם כגורלנו ולהגיע — באמצעות העמקת הדיפרנציאציה המעמדית, ההכרה המעמדית והמלחמה המעמדית — לתקופה הנכספת בה הכול יהיו פועלים, הכול חברים שווים, הכול עם עובד אחד?!

שוב ושוב: להמוני הנוער היהודי, לנוער הזעיר־בורגני בכלל, אין מוצא אחר אלא להסב ולהיות פועלים, להיות פועלים. אלא שבימינו אלה, בעיקר בימינו אלה, יש בידם הבחירה: לבחור באחד משני המחנות בציבור הפועלים; להצטרף ולתת יד למחנה המנצלים או למחנה המנוצלים, להיות עם הסוציאליזם או עם הפאשיזם.

שוב ושוב: גם אילו היו בקיבוצי ההכשרה בני טובים, בני גבירים, העוזבים ומשימתו לגבי הנוער בתהליך הכורח הנ"ל למעבר לעבודה והבחירה החופשית של מחנה העבודה? היכן יד־אחים של פועל בוגר ומנוסה, היכן המאמץ לקלוט, להדריך בעבודה, להתחלק במעט העבודה הנמצאת (שאם לא תתחלק בינינו — תתחלק מתוך תחרות שתנוצל ע"י בעל הבית, הבורגנות), לעזור להשתרשותו, ויחד, במשותף, ללחום נגד האויב המשותף?

שוב ושוב: גם אילו היו קיבוצי ההכשרה בני טובים, בני גבירים, העוזבים ספסל לימודיהם ושמים פניהם לעבודה. ברם, המציאות היא אחרת. הרוב המכריע של קיבוצי ההכשרה הם נוער שלא זכה לסיים בית ספר עממי, שנקלע מילדותו לבית הספר של החיים, העבודה וחוסר עבודה וניצול. כל זה קדם אצלם להליכה להכשרה ולקיבוץ. ולהוותנו, פגישתם הראשונה פנים אל פנים עם העבודה ועם הפועל לא היתה של חברות, של הושטת יד עוזרת של ממש.

כן, מרביתם של הקיבוצים — פועלים. מהם שעבדו, מהם שהיו בטלים

מעבודה. לכולם נתברר: אין להם ולא יהיה להם ביסוס לקיומם, חייבים הם להגר. ותכליתית תהא ההגירה אם תשרת את הסבת הפירמידה הכלכלית של העם היהודי לנורמלית, אם ייווצרו תנאים כלכליים תקינים.

החיים לימדו אותם והורו להם: ציונות, ציונות סוציאליסטית. והסולידריות של מעמד הפועלים בא״י הוסיפה והדגישה: אחווה וחברות — הגשמת חיי עבודה צודקים. קיבוץ.

ואולי —

אולי ניתך עלינו הקצף ורבתה המלחמה בנו — באשר אנו פועלים, באשר הקיבוץ גורם להבלטת החייץ המפלה בין פועל ללא־פועל, בין פועל לנותן־עבודה; אולי מתנהלת לוחמה זו נגדנו לא ע״י פועלים — הללו יכולים ועלולים עוד להמצא בשורותינו; אולי קובעים לוחמה זו אותם החלקים במפלגות הסו־ציאליסטיות בגולה שחדלו להיות פועלים, שזיקתם לסוציאליזם מתבטאת בשרי־דים מעורפלים ממאוויים בעבר, שעה שהיו בעצמם משתייכים ישירות וכלכלית למעמד הפועלים, שעה שהיו בעצמם פועלים מנוצלים

ואולי קובעים את הלוחמה בצורת החיים הקיבוצית, הציונית־הסוציאליסטית — במתכוון ובהכרה — אלה שהיו בעצמם פעם פועלים ועובדים וכיום הם נותני־עבודה (ולאלה אין ולא יכול להיות מקום בקיבוץ); אלה — ששייכותם ונאמנותם לסוציאליזם מתבטאת בתשלום מסים למפלגה הסוציאליסטית, וב־אשלייה של עצמם ושל אחרים, שהם לא בגדו בעיקר, שאין הם מביישים את ימי נעוריהם הרחוקים?

ואולי קובעים את הלוחמה גם הללו, שהנם עדיין פועלים, שמצבם אינו ברע, ושבקרוב גם הם יהיו בשיכבת נותני העבודה, הללו — שאתם יחד הם חברים במפלגה?!

אולי באלה הרקע הפסיכולוגי והסוציולוגי של מלחמת־המצווה שאסר ה„בונד״ על הקיבוצים בפולין?!

ב

„הבונד״ החל להקדיש עמודים שלמים בעתונותו למלחמה בקיבוצי ההכשרה. יום־יום, הסתה ארסית.

ואתה כולך תמיהה: הן הקיבוצים אינם תופעה של היום. הן קיימים הם כבר שנים רבות — ולא בפינות נידחות בלבד. הכול נפגשים בהם, נתקלים בהם. מדוע, איפוא, אם הקיבוצים הם באמת תופעה כה נפשעת, ריאקציונית ואנטי־סוציאליסטית — מדוע שתק כל הזמן ה„בונד״ שתיקה מבישה? האם נתקהו כליל חושי הבקורת העצמית ולא יימצא חבר ב„בונד״ שישאל שאלה זו את עצמו, את עתונותו?

השתיקה בעבר, כשפע הדיבורים כיום — אינם מקריים. הגורם: קיבוצי ההכשרה בפולין היו למיפעל־המונים המסכן את עצם קיומו האידיאי של ה„בונד״ — בשל הגשמתם האישית־סוציאליסטית.

כל זמן שניתן היה להתייחס אל קיבוץ ההכשרה כאל קיבוץ של לא־פועלים,

כאל אנשים המחפשים דרך הכשרה לעצמם לארץ ישראל — למה להכחיש הכשרות הסוציאליסטית שלו ולהסית נגדו? להיפך, מותר ואפשר היה לפרסם גם רשמים מהנסיון הסוציאליסטי היפה של הקיבוצים בארץ ישראל.

„הבונד" — מראשיתו — לא חלם ולא חתר לפתור בעיית מבנהו הכלכלי האנורמלי של העם היהודי. פני ה„בונד" היו תמיד אל אלה שהם כבר פועלים (והללו נשארו והתמידו בשייכותם ל„בונד" גם לאחר שנהיו ללא־פועלים).

מראשיתו לא התיימר ה„בונד" לכבוש ולרכוש את הנוער היהודי, בני השכבות הבורגניות והזעיר־בורגניות שנאלצו להציל את עצמם ואת עמם כאחד. אבל, כאשר נוער זה הקים ובנה מעמד פועלים סוציאליסטי בארץ־ישראל; כאשר אותו נוער הקים בגולה מפעל סוציאליסטי הקרוי: קיבוצי הכשרה; כאשר החלו להצטרף למעמד הפועלים הא"י ולתנועה החלוצית בגולה גם פועלים ובני־פועלים — כאשר כל זה התבלט ונתבהר לכולם — לבורגנות ולפועלים ולאינ־טליגנציה ול„לומפען" — אזי לא נשארה ל„בונד" ברירה אחרת: או להכיר ולהודות בטעויותיו הסוציאליסטיות בעבר — או לפתוח במלחמת הסתה פרועה, במסע צלב.

מסע צלב: להשמיד. אלא שברחוב היהודי כבר לא ניתן הדבר. אף לא ברחוב היהודי־פועלי. עד כדי כך כבר נתחזקו ונתבצרו קיבוצי ההכשרה ו„החלוץ" בפולין. פונים, איפוא, ל„גוי", לכוח החיצוני, לממשלה הזרה. ה„בונד" לא נרתע מללכת בשביל של הלשנות. ה„בונד" פתח בהסתת הפועלים הפולנים.

צריך להבין זאת עד תום: ה„בונד" לא פנה לסמכות המשותפת, לאינטרנצ־יונל — בו אנו והם יושבים במשותף. אף לא אל הוועד המרכזי של האיגודים המקצועיים בפולין. הוא מפנה את חברי ה„בונד" במקומות להסית את הפועלים הפולניים המקומיים: קיבוצי ההכשרה מנשלים אותם, את הפולנים, מעבודותיהם. אנו, העם הזר, מתנגשים ופוגעים באינטרסים של העם היושב על אדמתו־מולדתו מקדמת־דנא!

תהליך הפרודוקטיביזציה כורח הוא לעם היהודי ולנוער שלו. נדלוג ונתעלם לרגע מהמחלוקת הנסערת — האפשרית פרודוקטיביזציה ללא ריכוז טריטוריאלי, וללא ריכוז טריטוריאלי בארץ ישראל דוקא ובלבד. ננסה להבהיר ולהבין — פשוט — למה מחייב כורח זה של פרודוקטיביזציה?

העם היהודי אינו מהווה בארצות פיזוריו יחידות כלכליות עצמאיות, כעין מדינה־בתוך־מדינה. באף מקום הוא לא היה ראשון המתיישבים, ובבואו, נרדף ע"י פורענויות כלכליות ופוליטיות, נדחק אל העמדות שטרם נתפסו, שלא ניראו חיוניות לקודמיהם, לעמדות־ביניים; אותן עמדות־ביניים שבמשך הזמן גוועות ושוקעות או הופכות מטרה לכיבוש ע"י בני העם היושב על אדמתו כל השנים. מכאן ההכרח בהגירה, ואם לא הגירה — הברירה היחידה היא: להאחז בעבודה, לחדור לעמדות כלכליות יציבות יותר, ראשוניות. שתי דרכים לכך: לגלות וליצור מקורות תעסוקה חדשים, או לחדור לעבודות הקיימות כבר, לחדור לענפי הכלכלה כפי שהם.

בימינו, כאשר הקפיטאליזם — מבחינה כלכלית — פשט את הרגל לחלוטין נאבקת כל ארץ־מדינה על המשך קיומה הכלכלי במסגרת הקודמת המצטמקת

ואין יכולת ומשאבים לפיתוח ולחרושת נוספים. כזה הוא המצב ברוב הארצות. מה נשאר, איפוא, לעם היהודי המתרושש, לפועל היהודי ולנאלץ לפנות ולחפש תעסוקה בשוק העבודה? — אחת בלבד: להצטרף למעמד הפועלים, להשתלב במסגרות העבודה הקיימות. מוצא זה, „זכות" צודקת זו, אין איש יכול להכחיש אלא אם אנטישמי מובהק. האם לחנווני פולני שנהרס מעמדו אסור לבקש עבודה, להיות לפועל? הנגזר עליו שלא להצטרף למחנה הפועלים ולמות מרעב — כל זמן שלא נפתח בית חרושת חדש? האין מעמדם וזכותם של חנווני יהודי ובנו של חנווני יהודי זהים לאלה של הפולנים? האין להם לבני היהודים הזכות לעבודה ולקיום כמו לכל האוכלוסיה?!

כן, מגיעה להם זכות זו, והיא מוכרת ומובנת כאשר הנידון הוא במופשט, תיאורטית, או בממש בתקופות של „פרוספריטי". בשעת שפל כלכלי ניתן בקלות להפוך כל תביעה מוניציפלית־ממלכתית להעסיק גם יהודים — לחומר הסתה מובהק: הרי לכם, מתנכלים לנשל את הפועל־מימים־ימימה, המושרש...

ואם עוד ייתכן למנוע פירושי הסתה אלה בהסברה סוציאליסטית כוללת לא יהיה, מכל מקום, מעצור לליבוי היצרים של הפועל הפולני, של היחיד: ראה, כאן עובד יהודי, יכול היה לעבוד כאן אחד מאתנו: לפני שנה־שנתיים עבדו כאן „גויים"...

ובליבוי־יצרים זה עוסקים — לא הנ. ד. הריאקציונים, לא האנטישמים, כי אם סוציאליסטים, סוציאליסטים יהודיים...

נורא ואיום!

ג. אוסטרובסקי

(מתוך מאמר ב„ידיעות", וארשה 1933)

עלילות מרושעות

(ה„בונד" דהאידנא — צילו של ה„בונד" לשעבר)

את חטאי אני מזכיר: היו ימים ורחשתי בלבי יראת־כבוד ל„בונד". תפיסתו הלאומית לא היתה מקובלת עלי — עם זאת הייתי מעריכו, כי ראיתי בו תופעה בעלת־ערך בתולדות הסוציאליזם היהודי. ידעתי, כי גורלו נחרץ כגורלן של מפלגות סוציאליסטיות יהודיות אחרות אשר שללו את ארץ־ישראל. לא היה לי ספק, כי בארץ־הרפאים, בה שוכנות עפר מפלגות סוציאליסטיות יהודיות שעלו וירדו בעשרות השנים האחרונות, ישכון כבוד גם ה„בונד"; כי בהשלמתו עם חיי גלות מנוונים, בלא שיתעלה ליצירה סוציאליסטית עצמאית כזו שהעניקה ארץ־ישראל לציונות־סוציאליסטית, דן ה„בונד" עצמו לעקרות. ובכל זאת, חשתי כלפיו חסד נעורים, על שום התפקיד ההיסטורי שלו בחיי ההמונים היהודים. הוא טלטל המונים יהודים ועורר אותם לתנופה פוליטית־מהפכנית; הוא הפיח כיסופים סוציאליסטיים בקרב הפועלים היהודים וחתר להחדיר בקרב היהודי העממי, שברובו הוא טיפוס מנחם־מנדלי, את היחס לעבודה פרודוקטיבית.

ברם, ההיסטוריה „שמה לו רגל..." פסו־אזלו הכוחות שטלטלוהו בימי נעוריו ודחפוהו לפעלו. אילו נתברך בכושר לביקורת עצמית חש היה בעצמו, כי תפקידו תם והיה מסיק מכך מסקנות, אלא שלא זו בלבד שתשישות־של־זיקנה אחזה בו, הוא גם מוכה סנוורים, והריהו גורר עצמו חלוש וסומא ברחוב היהודי, ושוב אינו יותר מאשר צל של עברו. סר ממנו כוח הנעורים, נטשוהו בני־הנוער והמוני עם ופנו לעברן של תנועות, בהן הם מוצאים כר פעולה להגשמת מאווייהם החב־רתיים; רואה זאת ה„בונד" וחמתו עולה להשחית. קורטוב הלב והשכל שחונן בהם בשנות הבראשית שלו בהיסטוריה — אבדו לו לחלוטין; תחת זאת הוא מוצא פורקן בקנאה ואיבה לציונות, בהן הוא מזין את עצביו המרופטים. היש פלא, כי כל פסיעה שלו מנוגדת במקוטב ליסודות החיוביים שהיו טבועים במעשיו בימי בראשיתו, בעת פעלו ההיסטורי?

אם אמנם קיים ברחוב היהודי כוח שצפונה בו תנופה מהפכנית, שמאוויים סוציאליסטיים חיים בממש בלבות אנשיו והם מתגלמים במעשה סוציאליסטי יוצר — הרי אלה ללא ספק אותם מאות קיבוצי ההכשרה, הזרועים על פני ארץ פולין. אם תמצא אי־שם ציבור פועלים העוקר כבר בזמן הזה משורש־הנפש את ארס הקנין הפרטי, את הניצול הקאפיטליסטי, ובמקומו נוטע בנפש חבריו רגשי שיתוף נעלים ומוסריות עמוקה של חברת עתיד סוציאליסטית — הרי הם אלה האלפים החיים בקיבוצי ההכשרה; אם אי־שם מצוי נוער, הנאפד גבורה לא רק להטיף לסוציאליזם־לעתיד, אלא מוכן גם לחיותו במזומן, על עצמו ובשרו, תוך התנסות בכל הקשיים שבמעבר מן החברה הקיימת לזו החדשה, הסוציאליסטית — הרי זה הנוער של קיבוצי ההכשרה; אם מצוי מי שלגביו שידוד מערכות הכלכלה היהודית אינו דיבור־של־שיגרה, אמירת־סרק, אלא נסיון חיים יום־יומי הנקנה במחיר עבודה מפרכת, בייסורים ללא שיעור, במשבר של אורחות חיים, תוך עקשנות יוצרת, צנועה ונעלה — אלה קיבוצי ההכשרה.

תחת שיאמץ ה„בונד" קורט מחשבתו וינסה להבין פשר דבר — מה טעם על אף התנופה הגדולה בשנותיו הראשונות לא עלה בידו להצמיח אותו פלא של מחנה מגשימים סוציאליסטים? במקום שיתהה על קנקן עצמו וישאל — מדוע נותר כה מעט־מזעיר מורשת של סוציאליזם מרשת הקואופראטיבים הייצ־רניים והצרכניים שנתקיימו שנים על שנים במימונו של ה„ג'וינט" הבורגני? במקום לתמוה — על מה ולמה לא עלה בידי „אורט" במשך 45 שנות קיומו לחולל אותו נס של העברת צעירים יהודים לעבודה פרודוקטיבית כמספר שעלה בידו של „החלוץ" תוך שנה אחת; במקום לחתור להבנת שיעור עומקו של אותו כוח מניע שהעלתה בחיינו זו התופעה האדירה של פרודוקטיביזציה — ששמה ציונות או בנין ארץ־ישראל — במקום כל אלה הכתיבה האיבה הכבושה של צילו העקר של ה„בונד" לשעבר, מסע־צלב נגד הופעה סוציאליסטית מיוחדת זו בחיינו, בה — אני מוכן להכיר — מצוי גם חלקן של הפעולות החיוביות של ה„בונד" בשנות הבראשית שלו.

ועוד איזה מסע־צלב!

מעלילים על קיבוצי ההכשרה עלילות מרושעות. משליכים בהם כזבים שרק שנאה ארסית מפעפעת מסוגלת לבדותם. בחוזרים, בעתונות, אינם בושים

להטיח בקיבוצי ההכשרה, כביכול זו חברה של מפירי שביתה, מורידי־שכר אשר הבורגנות היהודית משתמשת בהם במכוון נגד הפועל המאורגן. חבריהם ותומ־כיהם נקראים „למלחמה ללא רחמים בכל האמצעים" נגד קיבוצי ההכשרה.

הראויים אלה, שהקנאה מדברת מתוך גרונם, שנתווכח עמהם? האם יש צורך להזים כזבים אלה? האם צריך להקשות מ„בונד" על „בונד"? מה טעם מכריז ה„בונד" בתעמולת הבחירות שלו על תביעתו — „זכות לעבודה"? האם יש צורך לשאול מתעתעים אלה — אם הם מסוגלים להצביע על מקרים של הפרת שביתה או הורדת שכר?

לא! עם ה„בונד" דהאידנא כל ויכוח אינו אלא מיותר. ותיקיו — שרויים בטרגדיה עמוקה. לפנים יסדו תנועה שהוכתרה „כנציגה היחיד של הפרולטאריון היהודי", וראו מה עלתה להם. באו ימים כאשר מכל הסתדרויות הפועלים היהו־דיות — ה„בונד" הוא התנועה המסכנה ביותר. דברי ה„בונד" דהיום — על הרוב אלה אנשים שחשבונם הטעה אותם. הם פרשו מן הציונות בהאמינם, כי יגיעו לתנועה של המונים. פתאום לפתע נוכחו לדעת, כי הציונות היא שמלכדת סביבה רבבות בני נוער, וכי גם בפולין, ולא רק בארץ־ישראל — הציונות היא שכוננה את הכוח הסוציאליסטי היהודי האיתן; לעומת זאת, הם, אנשי ה„בונד", נשארים חשוכי־נוער, חשוכי־ילדים; אותם פועלים אשר לפנים שימשו משענת ל„בונד" אף הם נוטשים אותו, ונוסף על כך עוברות קבוצות קבוצות של חבריהם ל„החלוץ". כה קשה הטעה אותם חשבונם — מה נותר להם איפוא לאותם „מנהיגים" זולת הפגת רוגזם בדרך של הטחת עלילות שוא על מיטב הנוער שהצמיח הסוציאליזם היוצר, אשר מתחנך למילוי תפקיד רב תפארת בעם היהודי ובמעמד הפועלים?!

למותר להדגיש, כי תנועתנו הציונית־סוציאליסטית מעט מאוד מבועתת מ„המלחמה ללא רחמים ובכל האמצעים" של אותם צללי רפאים של ה„בונד" לשעבר.

בשתיים נקום נקמתנו ב„בונד":

נעלה כמה מונים את מחנה המגשימים; נלמד את ילדי הבונדאים, כיצד מתייחסים לרעיון שמטיפים לו; נורה להם נתיבה, איך הם עצמם יכולים לחיות חיים סוציאליסטיים. מהם, כמו מילדי מצוקה אחרים, נגייס חלוצים לקיבוצי הכשרה חדשים. זו צורת הנקמה האחת.

אך מזומנת להם עוד נקמה מאתנו: דווקא אנחנו לא נשכיח את ההישגים החשובים של ה„בונד" דלפנים. צילו של ה„בונד" דהיום אל יאפיל בעינינו על פעלו ההיסטורי של ה„בונד" לשעבר. דווקא אנחנו נקים לו בארץ־ישראל הסוציאליסטית־לעתיד אנדרטא לזכר פעלו לשעבר. כי זאת לדעת, רק בארץ־ישראל הסוציאליסטית יתגלמו כל היסודות החיוביים שהתנועות הסוציאליסטיות כולן ארגו במארג חיינו; אלה באים כעת לכלל גילוי בידי מחנה הפועלים־החלו־צים היוצר בפולין ובארצות גולה אחרות, ולשלמותם הנעלה באים לידי ביטוי ביצירה הסוציאליסטית שלנו בארץ.

ברוך צוקרמן

„ידיעות", וארשה, מאי 1933

פולמוס במחנה הציוני

בשנת 1936 פשט קיטרוג גדול על ההכשרה החלוצית בפולין. אלפי צעירים ישבו שנים בקיבוצי־ההכשרה, משום ששערי הארץ נעולים היו בגזירת השלטון המאנדאטורי. מפעל ההכשרה של „החלוץ" הציל אלפי צעירים מהתנוונות בעיירות ונתן להם מוצא ליהפך כבר בדרך לארץ לאנשים עובדים בחברה של שיתוף. עם זאת, סם־החיים של הקיבוץ היה — העלייה לארץ, ועובדת השערים הנעולים טבעה חותמה לרעה על תנאי־הקיום בקיבוצים: הצפיפות רבתה, העבודה חסרה והתנאים ההיגייניים היו בכי רע. חוסר הסיכוי לעלייה קרובה הנמיך, בדרך הטבע, את הרוח בקיבוצים, וחברים רבים, וביחוד אלה שבאו ל„לינת לילה", בתקוה שהסרטיפיקט יימצא להם בקרוב, התחילו מרגנים.
הציבוריות הישראלית, גם זו הציונית, לקתה עד מהרה ברגשי אכזבה והתחילה תוהה על דרכה של ההכשרה ה„מבזבזת" שנים טובות של בני־נוער, מעבידה אותם בעבודות מפרכות, כאשר הם מתגוררים בתנאים בלתי־נסבלים. כמה וכמה פובליציסטים נודעים־לשם יצאו בקיטרוג גדול על ההכשרה ו„החלוץ", ועל מדריכיהם לבושי „ירכיות־העור", שליחי הארץ המוליכים שולל צעירים בהחזיקם אותם במשך שנים בקיבוצי־ההכשרה ללא סיכוי לעלייה.
ב. יאושזון, אחד העתונאים המחוננים של יהדות פולין, ציוני ותיק, שהושפע מרוחות הרחוב, נטל על עצמו, למרבה הצער, את התפקיד להסיר את מחלצות האידיאליזם מההכשרה, ופתח בשורה של רשימות פולמוסיות חריפות נגד ההכשרה ונגד בעלי „ירכיות־העור".
לעומתו נתגייסו להגנת „החלוץ" וההכשרה סופרים ועתונאים שמפעל־ההכשרה היה קרוב ללבם.

ד. ג.

אורות מאופל

תהא ההכשרה לרוחו של אדם או למורת־רוחו, בין כה וכה, דבר שאינו מוטל בספק הוא, כי לעינינו גילוי חברתי בעל משמעות; תנועה המקיפה אלפים ואולי רבבות בני־אדם צעירים. מרובות התנועות ברחוב היהודי שכוחם רב בפלפולי־סרק, אך עד מהרה הן מתנוונות ויורדות, ושוב אינן אלא פיקציה. לעומת זאת, ההכשרה היא דבר שבמעשה המחייבת את האדם לשינוי אישי בחייו, והיא התופעה הדומינאנטית בחייהם של צעירים יהודים — שלב־מוקדם לחלוציות. אין ארץ־ישראל נקנית ללא חלוציות, ואין חלוציות נקנית ללא הכשרה.

הכרתי העמוקה היא — כשם שלפנים היו מציינים תקופה בתולדותינו כתקופת ההשכלה — התקופה דנן תירשם בתולדות ישראל כתקופת ההכשרה.

עדיין קרובים־מדי אנו לנושא שנוכל להעריכו־כמו על כליל ערכיו. עדיין חסרים אנו את הפרספקטיבה. עם זאת, תנועה זו היא מציאות־חיים והיא הרבה יותר רצינית מכפי שנראה לכאורה. ההכשרה, במהותה היא מאבק על עיצוב צורה לדת־העבודה. טענות לרוב מצויות לו לאדם על מעשיהם של הרבה רבנים, אך כלום יעלה מישהו על דעתו, כי בגין זה נסגור את בתי־הכנסת

ובתי־מדרשות ?! ייתכן שההכשרה לוקה בהרבה חסרונות, אבל הטוען כי בשל כך אחת דינה להתחסל — נתפס לקיצוניות יתירה.

✶

לא ניתן לשפוט את ההכשרה תוך התעלמות מן התשתית הכלכלית־חברתית במדינת פולין ומרקע החיים, בהם היא פועלת.

נקודות־ההכשרה בארצות־הברית ובהולאנד מן־הסתם מתנהלות בתנאים היגייניים יותר, בהן — נקיון יותר ואולי הן גם עשירות יותר, אך רגלינו עומדות על אדמת פולין. ושוב, בל נשכח זאת אף לרגע קט — אנו מצויים במדינת פולין.

בארץ פולין שוררת הדלות. האיכר זוכה לחסותה של המדינה, והנה בעיני ראיתי — איכרים מתגוררים בצוותא עם החזירים שלהם בביקתה הבלתי מוסקת. פת לחם היא להם בבחינת מותרות, ונוגסים בה בימי ראשון ובימי־פגרא בלבד. בערבים אין מעלים אור ושרויים בחשכה משום שאין במה לקנות טיפת נפט. ראיתי איכר שקיומו על ליקוט פסולת ואבק בכבישים משום שפזורים בהם שיירי חומרי־בנין.

ליהודים בערי השדה המדולדלות, המצב, לעתים שכיחות, קשה יותר, כי הם חסרים גם קורת־גג להניח את הראש ואף לא מצויים להם מקצת הכרוב ותפוחי־האדמה הנמצאים לאיכר.

בעיירות פושטות שיירות שיירות של פושטי־יד. מחנות קבצנים אלה בושים לקבץ־על־יד בעיירתם שלהם והריהם נעים ונדים לעיירות אחרות.

גם בווארשה ובלודז׳, המצוקה היא נחלתם של יהודים ושל לא־יהודים. רבבות אנשים הם ללא גג לראשם ללינת לילה; אלה מתגוללים בבורות־חימר בבתי־הקברות ובחביות ריקות מתחת לגשרים. ישנם סטודנטים שלא נמצאת להם פרוסת־לחם לשבור רעבונם והם מקיימים נפשם בבצלים. נתקל הנך בבעלי־השכלה גבוהה העושים לילותיהם בקרקס, סטודנטיות המחפשות יום עבודה כשפחות בשביל להעביר את היום.

בשאלון שנערך פעם בקרב בני־נוער התברר, כי לאיש מהם אין חדר משלו. לעתים ישנים כמה נערים במיטה אחת; יש שמשיגים מיטה ללינת־לילה אצל אופה העובד במשמרת־לילה, וזה עושה „לילו" באותה „מיטה חמה" ביום; הבערות גדולה ומצב הבריאות מחריד.

כזהו הרקע הכללי: דלות ואביונות. על רקע זה נקודות־ההכשרה מתגלות באור שונה לחלוטין.

✶

עיירות־שדה — קודרות, מדולדלות. העיניים צופות ליום השוק; החנות כל כולה — כמה חפיסות סבון ששוויין שלושה זהובים. מזה צריך לכלכל את המש־פחה. הלבוש קרוע ובלוא; מקיימים את הנפש משמץ תמיכה מן החלוצים בארץ־ישראל או מ„חבילה" מאמריקה. האנשים מוכים חולי, עזובים הם ומדוכדכים. המצוקה החומרית גוררת אחריה ירידה במוראל ושפל מוסרי — תקיפות, מלשי־נות, מחלוקות, נחשלות. זעיר פה זעיר שם אתה מוצא מספר עשירים, קומץ

משכילים — אלה ממלטים עצמם מעולם־סיוטים זה; מידפקים על דלתות־עולמם של הגויים. העשירים היהודים, המשכילים, מתנכרים לבני־עמם, אינם חשים באחריות המוטלת עליהם, אינם ממלאים את חובתם. מספר יוצאי־מן־הכלל אינם אלא מאשרים את הכלל.

האדמה נשמטת מתחת לרגליים. משולים יהודים לאותם דגים שהמים נשאבים מהם; זעקת־כאב נישאת מעמק הבכא. אופס האוויר — עד מחנק, אילמלא נקודת־אור אחת: ארץ־ישראל. ושוב, אין ארץ־ישראל נקנית ללא חלוציות ואין חלוציות נקנית ללא הכשרה.

בכל עיירה יהודית ממוקם קיבוץ הכשרה, בו מתגוררים החלוצים — שלוחי־ציבור של עם־עני ומיוסר. שלוחי־עם אלה סובלים. הם עצם מעצמו ובשר מבשרו של אותו עם עני ומיוסר, אבל יש טעם לסיבלם. הם נושאים עימם אמונה למחר טוב יותר. איך שר המשורר בודלייר: „אפלולית וחשכה בעולם סביבנו / הלבבות פנימה מוארים באור זוהר".

הם, חלוצים אלה, תובעים, הם לנו מזכרת־עוון.

אנחנו משלמים מחיר יקר על חטאי אבותינו ואבות אבותינו. העם היהודי שגה שגיאה היסטורית בלתי נסלחת. צוררינו נשלונו מעבודה יוצרת, פרודוקטיבית, ואנו הפכנו מצוקה זו לצדקה. סוטים היינו מעמל־כפיים. בעל־מלאכה היה „פסול" במשפחה. בושו בו. עד היום מקננת בנו דעה־קדומה זו. הנה ניתן לסדר בפולין כמה אלפי בנות יהודיות לעבודות במשק־בית, ומתביישים בזה. טוב יותר להיות מוכה־כפן, לשנורר. אפילו בעל־מלאכה בעל־הכרה — העבודה היא לעתים קרובות לגביו מיפגע־להיפטר־ממנו. אין בנו יחס כבוד לעמל־כפיים. עד שקם לנו א.ד. גורדון והעלה את העבודה לרום־המעלה של דת, ובעקבותיו באו חלוצים ומגשימים רעיון זה במציאות־חייהם.

קשה, קשה מאוד, בהכשרה. זוהי בעיה כאובה וטראגית; קשה לתקן בדור אחד קלקלה של דורות, וזאת דווקא בתקופה של משבר כלכלי עולמי ושל היטלריזם.

עם זאת, ההכשרה, זו שנלחמו בה כמורידי־שכר — הכשרה זו תרמה יותר לפרודוקטיביזציה של יהודי פולין מאשר תרמו כל המפלגות הפרוליטאריות, הוועדים הפילנטרופיים והלוחמים על „זכות לעבודה" גם יחד. כמה אלפי חלוצים חדרו בכל זאת לבתי־חרושת ולעבודות שעד עתה לא היה בהם מידרך כף רגל לפועל היהודי. וכל כך, משום שלסיסמה: „תן פרנסה ליהודי" — נצטרף הפאתוס של בנין ארץ־ישראל. אפילו כמה בעלי־אחוזה פולניים — שדותיהם מועבדים בידיהם של חלוצים.

קשה, קשה מאוד — עד טראגי, עם ההכשרה. לעתים, הגלות מגיעה לעימות עם ארץ־ישראל. קורה, למשל, שבנים לבעלי משקים חקלאיים יוצאים להכשרה ונמצאים משקי הוריהם סובלים. מצב טראגי הוא, כאשר מיכסת הסרטיפיקאטים מגיעה ל־10 לשבוע — ומתפרצים לעלות אלף בני־אדם לשבוע.

נחוצה רפורמה בנקודות־ההכשרה. יש צורך להפנות תשומת־לב יתירה

להכשרה מקצועית ולחקלאות. ברם על אף כל הכשלונות ברור, כי ההכשרה תורמת להברה היהודית יותר מאשר החברה היהודית תורמת לחלוצים.

הנה מצויות לרשותן של הרבה קהילות יהודיות חלקות־אדמה, ואין זה אלא פשע, כאשר אין מחכירים אדמות אלה לחלוצים. הודות למעשה אציל ונדיב של יחידים הוקם סנטוריום לחלוצים ביוזפוב, ואילו הציבוריות היהודית מקמצת ידה ואינה מסייעת למפעל בריאותי זה די צרכו.

מעשה שהוא למעלה מכוח־אנוש מוטל על שכם החלוצים — משימה העולה על יכולתו של דור אחד. החלוצים מקבלים עליהם עול זה. גם בארץ־ישראל נעשים משגים; אנשים חורקים־שן, מבקרים ו„מקטרים". דווקא ההסתדרות אינה עושה לעצמה את העבודה קלה ואינה נחה על זרי סיפוק־עצמי. אדרבא, היא חדורה רוח של ביקורת־עצמית; אף על־פי־כן, בארץ, העיניים צופות קדימה!

בפולין, העבודה היא קשה יותר. לא על נקלה ניתן לראות בעמק הבכא מזל וברכה. אנא, חשפו את הכשלונות במוסדות היהודים בפולין — ותתחלחלו. עם חולה אנו, ממש אין בו מתום. ברם, על תנועה ועל מוסד מוציאים משפט לא על פי הכשלונות אלא על פי ההישגים החיוביים.

בקיבוצי־ההכשרה הסבל רב, אבל על רקע הדלות הכללית בפולין, לעתים קרובות — ההכשרה היא המוצא היחיד.

שערו בנפשכם — קיבוצי־ההכשרה מחוסלים. ינשמו לרווחה כמה מאות יהודים אמידים ועשירים. אך אלפי צעירים, בני העם הפשוט, יהיו מופקרים לרעב. היכן כאן ההגיון? היכן כאן הצדק?

צריך להקל על הסבל, לתקן ביד מטפחת ובלב מבין את המשגים. על הציבוריות היהודית לסייע ביד פתוחה לרווחה לחלוצים, אך אין למוטט תנועה הנושאת את דגל דת־העבודה.

כי זאת לדעת, אין ארץ־ישראל נקנית ללא חלוציות, ואין חלוציות נקנית ללא הכשרה.

„היינט", וארשה, 7.2.1936

י. מ. ניימן

שבט חדש

עיר־ספר בינונית — בווהלין. פוסע פסיעות ראשונות, ומול פניך — חוצות העיר המתנשמים ברחבות של ערבה, ורוחות כפור מתנשבות בהם. רחוב מפולש, כביכול ללא סוף, נקטע לפתע. לנגד עיניך מתרומם בנין נאה בסגנון עתיק. לפנים שכן בו ה„גוברנאטור" (מושל חבל בימי ה„צאר"), לאחר־מכן שימש כבית־סוהר, ועתה בעגת ה„יאוש" ב„היינט" — „מחנה־ריכוז" של „ירכיות עור".

בחצר מרווחת — משק הבית, משק עזר. ברפת — הפרות, ולהן שמות תנ"כיים נושנים־חדשים: „חמודה", „יפה", „קדימה"; פרה אחת שמה „מצוקה"

על שום הזמנים הקשים בעת קנייתה. אחרת תיקרא — „חדשה", כשיזכו בשעה טובה לקנות פרה חדשה. העיקר שיש כבר שם — כל השאר שוב אינו אלא דבר של מה בכך...

החצר רפודה שלג רענן. ברגיל — השטח כולו עטוי ירק. מצויים להם, לאנשי הקיבוץ, משתלה משלהם, המניבה ירקות מוקדמים, עת הם מבוקשים בשוק. בחזית הבית שתי שדרות אילנות: האחת עצי ערמון עסיסיים והאחרת — לילך ניחוחי. עתה, הכול עטוי, כביכול, שלמה צחורה תמה. העצים — עצי סרק שאינם נושאים פירות, אבל מטפחים אותם ומטפלים בהם בחיבה לשם נוי. הלא צעירים הם, וכל עוד יש נעורים בעולם, פורח ומלבלב לילך באביב־נפשם, בימי מאי, אך בכל אלה עדיין אינו מתמצה כל עושרם. לרשותם גם שדות חכורים מחוצה לעיר, המשמשים מרעה לבקרם.

נכנסים לבית פנימה. לפנים, בימים ששימש הבית כלא, החלונות היו מסורגים. כעת, ביקש בעל־הבית לשוות לו מראה נינוח יותר, והוסרו הסורגים. הקירות זכו לתמונות שלא היו כאן מאז הקמתו, ואשר בגינם מן הסתם היו מושיבים את יושביהם בבית־כלא: מארכס, ברוכוב, ונוספו עליהם תמונות מהת־קופה החלוצית — ביאליק, גורדון, ברנר, טרומפלדור, ארלוזורוב, ואחרון אחרון חביב: המשוררת מכנרת — רחל. כזכר לתקופה מוקדמת יותר — רישום בשחור־לבן בסגנון ליליין. בכל קיבוץ וקיבוץ אתה מוצא אמן־מקומי כלשהו המצייר במו ידיו ביראת־כבוד חובבנית, פרובינציאלית, את התמונות האלה. אפילו מפת ארץ־ישראל היא תוצרת עצמית. על הקיר תלוי כינור. כרגיל אינם חסרים אנשים מוסיקאליים, אבל חסר מקלט רדיו. מנחמים אותי, כי בקיבוצים אחרים מצויים כבר מקלטים, „פיליפס" ממש. ישנה צנרת לחשמל, אך חסרות מנורות. נחמה פורתא — בחדר הקריאה ישנה נורה קטנה. מתנהלת פעולה תרבותית מקיפה; נוסף לשיעורים לעברית פועלים שלושה חוגים: חוג „בר־כוכבא" לדברי ימי ישראל, חוג לתנועת הפועלים היהודית וחוג לידיעת הארץ.

עובר אנוכי על פני החדרים — אולמי הלינה. חדרים גבוהים, מאווררים. המיטות מצופות לבן. למה אעלים: במלון „בריסטול" ואפילו „בריטניה" המי־טות נאות יותר, התנורים חמים יותר ובחדרים אור יותר. אינני מתפעל, כמובן, לגמרי משינה של שניים במיטה אחת. איש העובד קשה — זכאי למיטה משלו; גופים צעירים זקוקים למרחב בשביל להתפתח ולהתרחב, אבל בהיזכרי, כי בימי־חורפי הייתי ישן שנים־על־שנים בצוותא עם אחי הבכור, אומר אני בלבי — מילא. נקווה, כי במרוצת הימים עוד יגיעו למיטת־יחיד. על כל פנים, הנני מתנחם: בחדר־החולים ריק. אין אף חולה.

עובדים קשה למדי. תולש אני מבין דפי ה„סידור" — יום עבודה אחד: 27 עוזרות בית; 23 פועלים יומיים; 14 חוטבי עצים ושואבי מים; 15 עבודות־פנים; 2 — משק; 3 חולים. לא תמיד המצב כה שפיר. יש ימים והעבודה פחותה; החולים מרובים יותר. אף על־פי־כן, הבחורים נראים חסונים. הבנות מרשימות בצורתן הנאה והבריאה. גם החוצבות — בנות קלוסובה — המתארחות כאן, מראה פניהן טוב.

הייתי נפעם ממלאכת היד שלהם. הם מכינים תיבות נאות להפליא למכתבי

אהבה, על רובן טבועה תמונה של קבר רחל אמנו. תכופות אתה נתקל בהילוכי־הדר. הנה מיטה מיוחדת בפינה — חדר־אורחים לעובר־אורח מקיבוץ אחר. בינתיים תלויים כאן כבסים לייבוש — וקראתי לזה: הגגים התלויים של נינוה! שמות החדרים: „חולה", „עין־חרוד". ליד הדלת, בדומה למזוזה, תלויה הקופסה הכחולה, קופסת קרן הקיימת. בחצר, בין שני עצים — מוט ברזל, מכשיר הת־עמלות; זוהי פינת „הפועל".

הזמינוני לשיחה. ביקשו שאומר משהו באותו „עניין כאוב", והפונה, קולו מרטיט ורווי דמעות, משיח בצער: „אנו הנתונים בתוככי החיים הללו ורואים את התמורות לטובה חשים במיוחד את העלבון שהעליבו בנו שלא בצדק".

סהדי במרומים, כי בהביטי על הכתפיים הרחבות של הבחורים ועל פניהן טובות־המראה של הבנות, שקצתם „סובלים פה" זו השנה השלישית — הדבר האחרון שהגיתי בו היה אותו „ענין", אבל הם דרשו, וחייב הייתי לומר להם כמה מלות נחמה...

... מה אומר לכם?... אילו מצאתי בבואי אליכם סדינים מזוהמים שחורים כפחם, מיטות מכונמות — כלום יחסי למפעלכם היה משתנה? הייתי מעלה אז בזכרוני אותם מיליוני צעירים שהיו רבוצים במשך 4 שנות מלחמת העולם [הראשונה] בחפירות עוד יותר מזוהמות ושורצות כינים והקיזו דמם על לא מאומה, ובתוכם מיליון צעירים יהודים שדמם ניגר על לא־כלום... אילו הייתי מוצא אצלכם „רעב וקור" — היה עולה בי זכר הלגיונים, זה הפרח היפה מנוער פולין, שהיה מתגולל ברעב וקור על פני שדות ויערות במלחמתו על פולין חפשית; הייתי נזכר בראשוני השומרים והפועלים שהיו מתגוללים שנים על שנים, ועדיין מתגוללים, באוהלים הצפופים בחדרה ונס־ציונה, ורועדים בקור וברעב, משום ש„בועזים" יהודים מחרימים אותם; ועל אף זאת איננו קוראים אותם חזרה לארצות הגלות, כדרך שלא קראנו בזמנו את „גדוד־העבודה", „שבט היחפנים" — בפי הערבים, לנטוש את עין־חרוד ותל־יוסף משום שהיו מוכי קדחת ומשום שלחם לא היה ואף לא סוכר לתה...

... מה אומר לכם? בימי חדוות ה„פרוספריטי", בימי שאון הזהב, דמוי קליפורניה, בארץ הקודש, לא השגיחו בכם, אם כי גם אז לא הייתם שוכני ארמונות ואוכלי יונים צלויות... אבל כאשר הימים סעורים, עננים מעיבים את שמי ציון, ושמש ה„פרוספריטי" החווירה, פתאום לפתע נזכרו ב„אח העני בציון", בחיילי החזית ו... „עליהום". אלה ימים לעורבים שחורים ולנשים מקוננות...
„התהוללו התהוללו רוחות זעף, עתה הגיעה שעתכם..."

ואולם להט נעורים גבר על מילות הנחמה הליריות והעצובות למחצה שלי. פרצה שירת נעורים סוערת: „עמק עמק עבודה"! וריקוד משולהב נתגעש — „עמק עמק הורה!" הרבה־הרבה הייתי מביט בפנים המשולהבות, בגופים המצו־הלים. רגוע הייתי לחלוטין בנוגע למשפט ההיסטורי על אותו „ענין כאוב".

שנים יחלופו וילדים יהודים ילמדו בספרי לימוד: בימים קשים לעם ולארץ קם שבט חלוצים — תנועת החופש המפוארת ביותר בדברי ימינו ובדברי ימי

עולם, „שבט עירומים ויחפים", שבט חוטבי עצים ושואבי מים, שנטל עליו להתמודד עם המשימה של תקומת עמו במופת של עבודה ושל תחיית ארצו בדם לבו. שבט זה הגיש לעמו, כביכול, על מגש — שורה של חבלי ארץ יהודיים פדויים: עמק הירדן, עמק יזרעאל, עמק זבולון, עמק חפר, ואחר, את הארץ כולה מעברו זה של הירדן ומעברו האחר — בחורן, בגולן, בצפון, בדרום, מזרח ומערב. ארץ שרוחקה ורוחבה כרוחקה ורוחבה של מצוקת האדמה בעם ומצוקת עם לאדמתו. היה זה שבט שבעודו בארצות גולה הכשיר עצמו ויצר במקום שבתו מושבות ארץ־ישראליות, בהן שורה היתה אווירה של ארץ־ישראל: לשון, שיר ומחול הפיחו אמונה ותקוה. והם היו מהלכים בנעליים בלות, במכנסיים קצרים וב„ירכיות עור"...

היו מלגלגים עליהם, במיוחד על ה„ירכיות", אבל הם נשאו אותן בגאוה. בגאון נשאו נס חזונם. כיום שוב אין לובשים ירכיות, אבל בבית־הגנזים הלאומי הן מצויות ומקודשות הן כמו קמיעות, נוהרים אליהן עולי רגל, כמו שנוהרים למגיני־פז של גיבורים ממרחקי הימים. הם „גיבורי העבודה"...

יקראו ילדים סיפורו של אותו שבט, אשר בציית הגלות יצר נאות מדבר של עמל ושמחה, ומדבריות ארץ־ישראל הפך לגן־עדן עלי אדמות; ישוו ילדים את שבט שלושה־עשר זה, את שבט החלוצים, עם סיפורו המפורסם של דיפו ויקראו אותו, בשם נלבב מדמיונם הילדותי: „שבט בני רובינזון קרוזו בירכיות עור".

ובשם זה ייחרת השבט בנפש הנוער וייכנס לדברי ימי העם והארץ — לעולם ועד.

א. ש. יוריס

„דאָס נייע וואָרט", וארשה, 1936

חינוך לדמות האדם והפועל

דברים בכינוס העשור ל„החלוץ הצעיר" וקלוסובה, אפריל 1934, ביגור

אנו חיים בדור שמתרחש בו מאבק בין התקדמות ונסיגה. בתקופה זו נוצרו מפעלים המבטאים את המהפכה המתחוללת, את התהליכים המשנים את פני החיים. מפעל ההכשרה בקלוסובה ו„החלוץ-הצעיר" הם חלק מאותה המהפכה היהודית הנמשכת זה למעלה ממאה שנה, משולבת בתנועת-המהפכה הסוציא-ליסטית, השואפת לשים קץ לשעבוד האדם על-ידי האדם. — — —

מבחינה זו יש לחזון של תנועת „החלוץ-הצעיר" והכשרת קלוסובה ערך מהפכני-כללי.

במה עסקה קלוסובה? האם האבן שנחצבה במחצבתה, או התבואה שנקצרה בידי חברי ההכשרה — הם-הם הישגיה? הערכים החמריים שנוצרו על-ידיהם אינם ממצים את הערך האנושי הגלום במפעליהם. האבן לא היתה רק אמצעי לקבלת שכר, אלא בעיקר, אמצעי לשנות משהו באדם היהודי. את האבן חצבו למען חצוב באדם, כדי עשותו לכובש-ארץ, לאיש העבודה, לאיש הקומונה, המאמין באחוות אנשים. ערכה של קלוסובה התבטא בעיצוב דמות האדם היהודי, בעיצוב דמות של המון-נוער בגולה. ולכן לא ההישג הכלכלי מצדיק את קיומה של קלוסובה, כשם שכשלון כלכלי, הפסד כספי, אינם מבטלים את קיומה. העיקר בה הוא יצירת טיפוס האדם המהפכני, שהוא הכרחי לכל מהפכה.

מה היתה דמות-האדם של תנועתנו? היתה זו דמות החייל האלמוני: אני, אתה, הוא. כמו שאנו שרים בשירו של טשרניחובסקי: „אתה הוא המכבי"! — זאת היתה דמות, האצורה בך, שיש לחצוב אותה ממך, כמעשה הפסל-האמן, הרואה בחזון את דמות הפסל טבוע בחומר הגלמי, וכל עבודתו בגילוי הדמות היא הרחקת החלקים המיותרים שבאבן. לנגד עינינו לא ריחפה דמות אדם-המעלה, שיש לשאוף להידמות לו, או להיכנע לו. דמות זו שלנו טבועה בכל אחד ואחד מאתנו. הרחק ממך חלקים ידועים, וממילא תצוף ותעלה דמות-החלוץ האידיאלית, דמות-הפועל הרצויה. החדש שבתנועתנו הוא — ראיית כל אדם את עצמו כחומר, ממנו הוא חוצב את דמותו כפועל, כציוני, כאיש הקומונה. הדמות האידיאלית שריחפה לפני תנועתנו היתה אחרת מזו של הסביבה, אשר בתוכה אתה חי וגדל עד עכשיו, — היתה זו דמות האדם הפשוט בכל גילוייו, — בהליכותיו, באור-חייו, במאכל, בתלבושת, בעבודה, במנוחה, בטיול ובריקוד; בחתירה להגשמתה של פשטות זו בחיי יום-יום היתה התאמצות אישית גדולה, לקראת המהפכה העתידה.

להמונים דרושה לא רק ידיעת המטרה, הכרחית להם גם בהירות הדרך אליה. החיפוש אחרי הדמות המגלמת את המטרה בצורה בולטת, סקולפטורית, לא מצויירת, דמות שאפשר לממש אותה ביד — חיפוש זה צופן בתוכו את הלבטים בדרך. את עשר השנים האלו של קלוסובה מציינת לא רק ראיית המטרה הסופית, אלא גם הדרך המתגשמת בדמות חיי פועל, חיי שוויון בקיבוץ-ההכשרה

הקבוע. האדם החלוץ חדל כאן להיות את אשר היה קודם, הוא התחיל להגשים את המהפכה בעצמו, בלי לסגת, בלי לשוב „הביתה".

קלוסובה זכתה להיות סמל לתנועת „החלוץ־הצעיר", ולא רק ל„החלוץ־הצעיר" בלבד. זכות גדולה היא לתנועה, אם היא חורגת מתחום הערך הלוקאלי שלה והופכת להיות ערך כללי, קנה־מידה, סמל לרבים.

כל אלה שהיו בקלוסובה וב„החלוץ־הצעיר" קשורים בשותפות יקרה להם: כי ריחפה לפניהם יחד דמות אותו אדם, שכל אחד צריך היה לעצב אותה בגופו ובנפשו. מלאכת העיצוב הזאת אין לה שיעור. אולם יש אשר החוצב מפסיק מן העבודה: פתאום הוא מתחיל לחוס על עצמו, לא עוד ירצה לוותר על חלק זה או זה, מהרגליו ונוחיותו, והריהו עוזב את המחנה וסר הצידה. הדמות שהוא אמר להעלות מתוכו הולכת ונעלמת, הולכת ונמוגה — — —

אבל אנחנו לא נחוג את החג הזה רק בתוכנו, בלבד. אדרבא, נוציא אותו אל מחוץ למסגרת הקיבוץ, כי לרבים ענין בו, גם לאותם החברים שכבר פרשו מעדת מעצבי הדמות המאווה, ואולי הם שואפים כבר לדמות אחרת. — — —

בקיבוץ־ההכשרה היה לאדם אידיאל, אהוב ויקר לו יותר מאהבתו את הרגליו הקודמים, יותר מן האהבה לביתו, לקרוביו. האידיאל הזה היה כמין ראי שהאדם רואה בו את עצמו, לא כמו שהוא, אלא כפי שהוא צריך להיות, דמות שהוא שואף אליה.

לפני עשר שנים היינו מעטים. כעת מונים החברים בקיבוצי־ההכשרה אלפים. — — — קמה תנועה עולמית הרואה בה דרך לחנך אנשים לארץ־ישראל, לעבודה, לקומונה. הכל מודים כיום בהישגיה הכמותיים של התנועה החינוכית הזאת, אבל יש מתאוננים על הישגיה האיכותיים שירדו. אין זה נכון. — — —

מה הם הישגיו האיכותיים של קיבוץ־ההכשרה? בקיבוץ־ההכשרה למד האדם שלא להיבהל מחיי עמל ושותפות בעבודה. חניכי הקיבוץ הזה יהיו מסוגלים לחיות חיי פועלים בארץ־ישראל, גם לא בקיבוץ, בתוך צורות אחרות של משק עצמאי פועלי: קואופרטיבי, מושבי וכו'.

קלוסובה! מה מגלם, איפוא, השם הזה? הוא מגלם את האפשרות הצפויה לכל צעיר, לכל אדם פשוט בישראל להיות לפועל, להיות אחר. היה משהו מן הכוח האגדי בשמועה המהלכת, שהנה אנשים פשוטים חוצבים באבן ויחד עם זאת הם שרים ורוקדים, וחיים כקומונה, והם אינם אנשי סגולה יוצאים־מן־הכלל, וכל אחד יכול להיות ולחיות כמותם. לא היתה זו אגדה על דמות גיבור או מנהיג המצווה שנלך בדרכיו, שנישמע לו, שנקבל את מרותו. לא! האידיאל אמר: „אני ואתה" יכולים להיות אחרים; כולנו יכולים לגלות את הדבר הטבוע, בעצם, בקרבנו.

כך נעשתה קלוסובה לכוח מושך־המונים. — — — החיים בקלוסובה היה בהם קושי רב, עבודה במחצבה, מקום מרוחק, על הגבול הרוסי, אבל הדבר, שעשה את קלוסובה, בכל־זאת, לנקודת־מוקד — הוא האידיאל החינוכי המכוון לכל אחד ואחד, השווה לכל נפש צעירה. ולא עוד, אלא קלוסובה האמינה, כי גם את הצעיר הזה הבא לקיבוץ־הכשרה כדי לזכות בסרטיפיקט, גם אותו אפשר

להכשיר — ודווקא בתנאים אלה! ה„אכזריות" שבחיי קלוסובה היתה בזאת, שלא השאירה דרך חזרה, שאמרה: אין מנוס; אי־אפשר עוד לסגת לבית אבא־אמא.

הקביעות בהכשרה, ההתמדה בה עד לעלייה לארץ, היתה בה מידה של „אכזריות". הכניסה לחיים אלה, להוויה הפועלית אמרה: מעתה אין להתחמק מלפתור פרובלימות של אהבה, משפחה, בריאות, הכול, הכול — כפועל, כאיש־קיבוץ, כבר בגולה. ואכזרית היתה ההחלטה, שאין ללכת הביתה, שעל האדם להיות בקלוסובה בכל מצביו: פה להיות ומכאן לעלות: ולא היה חבר, שקלוסובה היתה מתייאשת ממנו ואומרת לו: לך. מעולם לא התייאשה מחבר חוטא, סוטה. אכזרית היתה ברצונה המוחלט, הקנאי, לטפח בכל אדם ומתוכו את אפשרויותיו הגדולות. זה היה אידיאל חינוכי לא של מפלגה, או של איגוד מקצועי, אלא של תנועה מחנכת, יוצרת, מיישבת, היודעת את המאוויים לחיים פרוליטאריים חדשים; תנועה מהפכנית, השוללת את המשטר הקיים, שינקה מהגנת מצדה ומגילויי גבורה ישראלית בכלל. אנשי קלוסובה ידעו לרקוד ללא אוכל ובגד, לרקוד ריקוד באהבה. היתה זאת מעין תנועה דתית, תנועת המוני יהודים, המו־נעים בכוחה של אמונה גדולה, כאנשי תנועת החסידות בשעתם.

על מה נתחנך וגדל „החלוץ־הצעיר"? קודם־כל על קיבוץ־ההכשרה הקרוב, על אחים ואחיות של הנוער מן העיירה, שחיים אחרת, שלבושים אחרת וחולמים על ארץ־ישראל אחרת, על ארץ־ישראל של עבודה, שונה מזו שעליה למדו ב„חדר". ילדי העיירה שמעו על אגדת איש קלוסובה; והיו הולכים ממרחקים כדי לראותו.

ועכשיו מקץ עשר שנים — היש לנו סיפוק? מה השגנו בשביל הארץ?

בניית ארץ־ישראל עובדת, סוציאליסטית, היא ענין של דורות, של מאמצים גדולים, ועשר שנים אלה הן כברת־דרך. מה, איפוא, השגנו בה? — אמונה, בטחון שהדבר יכול להיות למציאות! שאני ואתה, וכל אחד, יכול ליצור מעצמו את האיש הבונה, שכל אחד יכול להכשיר עצמו לבניינה של ארץ־ישראל סוציאליסטית. — — — הנה עוררנו אמונה שאפשר ליצור דמות אדם בכוח הקנאות, העקביות, מתוך חוסר המוצא הקל וחוסר האפשרות להימנע מן הדרך השלמה. ב„החלוץ־הצעיר" התבטא הדבר גם בשלילת האפשרות להיות מובדל מן „החלוץ" כולו, מהמון החלוצים, במלחמה המתמדת עם הנוחיות של קיבוצים מיוחדים, בשלילת הבית המיוחד ל„החלוץ־הצעיר". אמרנו: הבית הכללי של „החלוץ" הוא במקום הבית הפרטי. כך היה בקלוסובה וכך — ב„החלוץ־הצעיר", וזה, אמנם, קשה, אבל מן הקושי המיוחד שכרוך בדרך זו, שאבנו כוח. — — —

ודאי תבואנה תמורות, אבל פנינו צריכות להיות מועדות לא לשיבה אל התקופה שלפני קלוסובה, כי־אם להוויה תנועתית מתקדמת ומפליגה הרחק, אל המונים רבים ואל כיבושים חלוציים גדולים יותר.

י. טבנקין

מפתחות

מפתחות

א. שמות האנשים *

* במפתח — שמות האנשים המוזכרים בעמודים, למספריהם — ולא אלה אשר בתמונות.

ב. שמות המקומות *

* שמה של קלוסובה לא נכלל במפתח בגלל שכיחותו.

התוכן

מתעודות הימים ההם (ב׳):

גאות והתרחבות (1929 — 1931)

קלוסובה ופלוגותיה הראשונות

מתעודות הימים ההם (ג'):

מתעודות הימים ההם (ד'):

גירוש קלוסובה (1931 — 1937)

מתעודות הימים ההם (ה'):

התחלה חדשה: גוש קלוסובה (1931 — 1939)

מתעודות הימים ההם (ו׳):

מתעודות הימים ההם (ז׳):

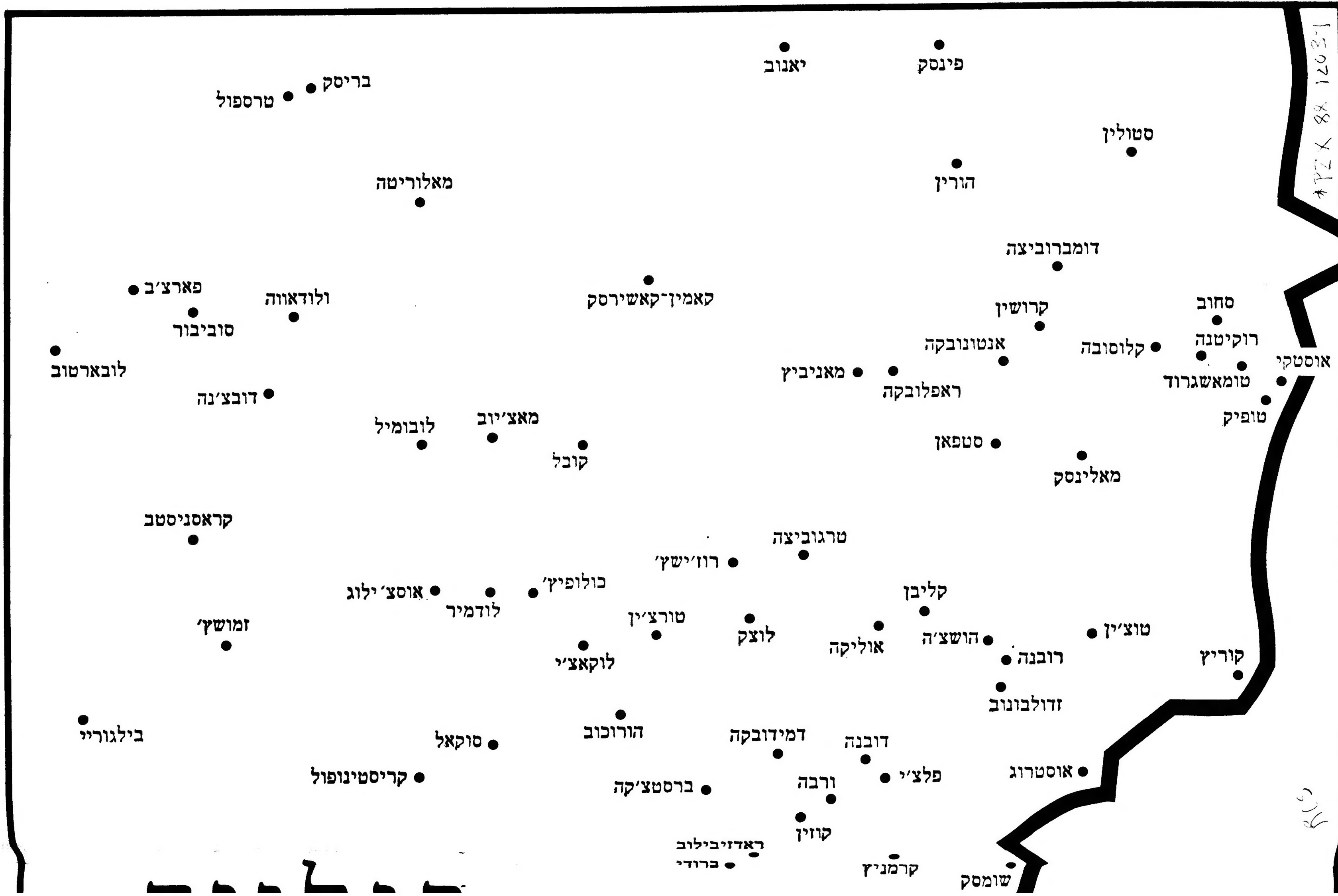
שנים אחרונות ב"גוש"

מתעודות הימים ההם (ח׳):

עידן ההכשרה החלוצית בפולין
(הערכות ובירורים)

רשימות, יומנים ומאמרים של א. גוברמן ("אין קיינעמלאנד"), בן־ציון אסף, אביגיל מיכאלי, לאה גוטרמן, שושנה פינקלשטיין, קיילה רוזנפלד, ב. צוקרמן, י. מ. ניימן, א. ש. יוריס — תורגמו מאידיש לעברית ע"י דוד גוטספורכט (שפיים);

שרטוט המפה וסידור התמונות — תחיה סוקל;
עטיפה — רוחמה ש. (רביבים).

פינסק
יאנוב
בריסק
טרספול
סטולין
הורין
מאלוריטה
דומברוביצה
קאמין־קאשירסק
פארצ׳ב
ולודאווה
סחוב
קרושין
סוביבור
רוקיטנה
קלוסובה
אנטונובקה
אוסטקי
לובארטוב
מאניביץ
טומאשגרוד
ראפלובקה
דובצ׳נה
טופיק
מאצ׳יוב
לובומיל
סטפאן
קובל
מאלינסק
קראסניסטב
טרגוביצה
רוז׳ישץ׳
קליבן
כולופיץ׳
אוסצ׳ילוג
לודמיר
טוצ׳ין
טורצ׳ין
זמושץ׳
לוצק
הושצ׳ה
אוליקה
קוריץ
רובנה
לוקאצ׳י
זדולבונוב
בילגוריי
הורוכוב
דמידובקה
דובנה
סוקאל
אוסטרוג
פלצ׳י
קריסטינופול
ורבה
ברסטצ׳קה
קוזין
ראדזיבילוב
ברודי
קרמניץ
שומסק

RCS

פולניה

רוסיה

שומסק

פוצ׳איוב

וישניוביץ

לנוביץ

זלוצ׳וב

זבארז׳

טארנופול

הונגריה

קולומיאה

קוטי

קוסוב

רומניה

מפת גוש קלוסובה